Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională şi
Integrare Europeană al Universităţii din Bucureşti

Daniel Dieaconu

Realitatea unui mit

CORNELIU ZELEA CODREANU

EDITURA CETATEA DOAMNEI PIATRA-NEAMŢ

EDITURA TIMPUL

Realitatea unui mit

CORNELIU ZELEA CODREANU

Ediție îngrijită de Mănăstirea Petru-Vodă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DIEACONU, DANIEL
Realitatea unui mit / Daniel Dieaconu;
pref.: prof. Dr.Gheorghe Buzatu ; postf.: Şerban Corneliu Popa, Grigore Caraza, protosinghel Iustin Pârvu; studiu introd.: conf. dr. Silviu Costachie. - Iaşi : Timpul; Piatra-Neamț: Cetatea Doamnei, 2009
ISBN 978-973-612-371-9; ISBN 978-606-8136-15-8

I. Buzatu, Gheorghe (pref.)
II. Popa, Şerban Corneliu (postf.)
III. Caraza, Grigore (postf.)
IV. Iustin Pârvu, arhimandrit (post.)
V. Costachie, Silviu (pref.)

94(498)

Editura Cetatea Doamnei
Str. Piața Ştefan cel Mare, nr. 12, bl. C6, parter
Piatra Neamț
Telefon: 0233 21 99 27
Director: Viorel Nicolau

Editura Timpul
Str. Intrarea I.C. Brătianu, nr. 6
Iaşi
Telefon: 0232 26 03 90
Director: Cassian Maria Spiridon

Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională şi Integrare Europeană al Universității din Bucureşti

Realitatea unui mit

CORNELIU ZELEA CODREANU

O cronică a naționalismului românesc interbelic

Prefață **– prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu**
Studiu introductiv **– conf. univ. dr. Silviu Costachie**
Postfață **– Grigore Caraza, Şerban Corneliu Popa, arhim. Iustin Pârvu**

Consilier Editorial: Viorel Nicolau
Coperți: Daniel Dieaconu
Redactor: prof. univ. dr. Vasile Spiridon
Tehnoredactare: C. Bortişcă, Daniel Dieaconu
Lectori: prof. Constantin Tomşa, prof. L. Zaharia

Dedicăm această carte monahului Athanasie Ştefănescu de la Mănăstirea Petru –Vodă (1918-2008)

CUVÂNT ÎNAINTE

Numeroase studii de specialitate (sinteze şi monografii, bibliografii, cronologii, albume şi volume de documente, diverse materiale şi articole etc.), deopotrivă şi scrieri memorialistice, apărute mai cu seamă în cursul ultimelor decenii, în ţară şi în străinătate, semnate de reputaţi istorici români sau străini ori de cunoscuţi „actori" ai scenei istoriei noastre recente au adus şi aduc în atenţia cititorului problemele privind originile, evoluţia şi explozia Mişcării Legionare, iar, nu mai puţin, succesiunea ei. Tema respectivă a avut şi are intime profunde conexiuni cu evoluţia internă şi externă a României, atât în epoca dintre cele conflicte mondiale (1919-1939), cât şi în cursul conflagraţiei din 1939-1945, ca şi după aceea, până în epoca noastră.

În acest context, se înţelege, lucrarea *Realitatea unui mit: Corneliu Zelea Codreanu,* datorată colegului Daniel Dieaconu, un tânăr istoric de mari şi temeinice perspective, se dovedeşte nu numai binevenită, ci şi de mare actualitate. Şi, trebuie să constat numaidecât, dar şi cu deosebită satisfacţie, că autorul s-a achitat admirabil de sarcinile ştiinţifice ce-i incumbau din aprofundarea subiectului ales, el oferindu-ne – în temeiul unor cercetări de preferinţă şi de durată, concretizate în investigarea unei bogate bibliografii de specialitate şi a unor importante fonduri arhivistice, o monografie temeinică, care prezintă deosebite calităţi ştiinţifice şi publicistice. Dintre acestea, se impune să relev, în prima ordine, originalitatea demersului ştiinţific, întemeiat, cum am remarcat, pe o vastă bibliografie; orizontul larg în abordarea şi interpretarea problemelor; obiectivitatea şi detaşarea în expunerea faptelor şi fenomenelor; sistematizarea şi structurarea fericită a materiei; preocuparea pentru detaliile absolut semnificative, tratarea lor ordonată şi sistematică, întrutotul convingătoare; stilul ales şi plăcut, care îndeamnă pe cititor să consulte textul în integralitate; în sfârşit, la urmă dar nu şi cel mai lipsit de semnificaţie, autorul îmbină cu bune rezultate analiza cu sinteza, astfel, cel mai adesea, concluziile avansate se dovedesc veridice şi categorice, în ciuda dificultăţii, recunoscute, a multora dintre problemele investigate, conjugate ori, dacă vreţi, „întărite" de relatările şi precizările de excepţie ale unor „martori" de elită – Arhimandritul Iustin Pârvu, Grigore Caraza ori Şerban Corneliu Popa. Întrucât m-am referit la compartimentarea judicioasă a textului, trebuie să avem în vedere că, după o *Introducere* vastă şi necesară, acoperind esenţa problematicii şi istoriografia temei investigate, autorul, pe parcursul a cinci capitole, se preocupă de originile legionarismului în contextul apropiat şi îndepărtat, pentru ca în capitolul II să insiste asupra aspectelor doctrinare, cu scopul declarat de a propune o redefinire conceptuală a fenomenului. Următoarele două capitole înglobează istoria evenimenţială a Mişcării

Legionare, respectiv premisele – anii 1919-1927 şi afirmarea (1927-1934), pentru ca un ultim capitol, al cincilea, să surprindă „cucerirea electoratului", ce a corespuns anilor 1934-1937. Din *Concluziile* monografiei, reţinem numeroase consideraţii şi sugestii, precum acestea: „A fost o mişcare de mare originalitate, specificul societăţii româneşti punându-şi amprenta asupra caracteristicilor sale, dar foarte importante au fost şi concepţiile liderului ei, Corneliu Zelea Codreanu… Printre caracteristicile sale se află şi unele ce se regăsesc în mişcare fascistă italiană, germană, croată, maghiară. Dar legătura ei cu aceste mişcări, anumite stipendii, acuzaţia de a fi fost Coloana a V-a, nu s-au probat nici în instanţă în 1938, nici de către istoricii comunişti… A avut un impact deosebit asupra societăţii româneşti interbelice, şi nu numai".

Felicitându-l pe tânărul istoric pentru această monografie originală, îmi îngădui, în temeiul avantajelor şi calităţilor ştiinţifice subliniate, să recomand cu deosebită plăcere şi convingere această CARTE, de strictă actualitate şi netăgăduit interes pentru cititor.

Prof. univ. dr. **Gh. Buzatu**
Iaşi, 1 Decembrie 2009

INTRODUCEREA AUTORULUI

Această carte este un demers publicistic închinat unei perioade (cea interbelică) în care multitudinea de evenimente, existenţa a numeroase curente şi ideologii politice şi culturale au făcut-o să fie percepută de către mulţi dintre cercetători drept controversată. Astfel a atras atenţia istoricilor, dar nu numai. Din păcate, istoriografia din perioada comunistă n-a oferit decât parţial o prezentare pertinentă a istoriei acestei perioade. Această carte se înscrie în procesul de reconsiderare istorică a acestei epoci şi îşi doreşte să aducă o modestă contribuţie la studiul unei mişcări originale în peisajul politic autohton, dar şi european interbelic – „Mişcarea Legionară" (istoricul spaniol Francisco Veiga o vedea ca fiind „cea mai puternică mişcare ultranaţionalistă din sud-estul Europei")[1].

Ne-am permis a folosi ca supratitlu formula poetică a scriitorului nemţean Adrian Alui Gheorghe – „realitatea unui mit" – oferită uneia dintre lucrările noastre mai vechi*, considerând că defineşte conţinutul acestui studiu.

Mişcările de dreapta au căpătat în perioada ce a urmat „marelui război" (aşa a fost numit primul război mondial) noi valenţe pe fondul activizării vieţii politice româneşti. Lumea ieşită din marea conflagraţie tindea spre schimbarea vechilor ordini sociale şi politice. O nouă lume părea că se naşte, entuziasmul era, în general, deasupra greutăţilor şi nădejdile se îndreptau spre noile formaţiuni politice, dorind să se termine cu trecutul.

În aceste condiţii, pe eşichierul vieţii politice româneşti apar noi mişcări şi grupări politice, care se alătură vechilor partide (ce acum încearcă să se adapteze noilor realităţi pornite din reformele promise de regele Ferdinand pe frontul Moldovei şi înfăptuite după „Marea Unire").

Mişcarea Legionară îşi află rădăcinile în anii de început ai perioadei interbelice, când viitorii lideri ai grupării îşi încep ucenicia politică în rândurile studenţilor numiţi naţionalist-creştini, luptând împotriva studenţimii evreieşti şi a celei cu tendinţe bolşevice sau a muncitorimii Iaşului, cu aceleaşi simpatii. De altfel, Corneliu Zelea Codreanu numea oraşul Iaşi „leagănul Mişcării Legionare"[2], iar la 8 noiembrie 1940, de ziua Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavril, în prezenţa regelui Mihai I, a reginei-mamă Elena, a generalului Ion

---

[1] F. Veiga, *Istoria Gărzii de fier – Mistica ultranaţionalismului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 75

* D. Dieaconu, I. Săndulache, *Ceahlăul, realitatea unui mit*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2008, postfaţă de Adrian Alui Gheorghe

[2] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ediţia a IX-a, Ed. Scara, Bucureşti, 1999, p. 16

Antonescu, a „comandantului" Horia Sima, a văduvelor legionarilor asasinați în „Noaptea cuțitelor lungi" – Iașul este declarat „oraș al Mișcării Legionare"[3]. Dar nu numai în Iași, ci și la Cluj-Napoca, și la Chișinău și Cernăuți se declanșează conflicte, deseori violente. Lupta studenților naționalist-creștini este îndreptată împotriva bolșevismului, a studențimii și burgheziei evreiești. Acestea sunt două dintre direcțiile spre care marșează legionarismul, lor adăugându-li-se lupta împotriva politicianismului și a generației politice bătrâne (și îmbătrânite în vechile-i practici „corupte și corupătoare"), considerându-se că salvarea putea veni doar din partea generației tinere, nepervertite. De asemenea, s-a considerat că legionarii au fost și protagoniștii unui conflict între generații.

În acest studiu vom afecta un spațiu important cercetării doctrinei legionare (așa precum au definit-o liderii sau cei ce au fost doctrinarii ei), a modului în care era văzută mișcarea de către membri și simpatizanți, de inamicii politici sau ideologici sau de cei care își păstrau obiectivitatea în opiniile lor cu privire la viața politică românească (să recunoaștem că numărul lor era foarte mic, în perioada interbelică, pasiunea, patima sau chiar fanatismul cuprinseseră scena politică), și în special cu privire la această mișcare politică și ideologică, ce a fost sub semnul controversei încă de la începuturile evoluției sale.

Pentru a înțelege evoluția acestei mișcări este necesară cercetarea cauzelor care duc la apariția ei, a impactului pe care l-a avut în viața politică românească, a precursorilor acestei mișcări. Vom încerca să răspundem la o întrebare: *De ce în Moldova? De ce Mișcarea Legionară s-a născut în Moldova?* (această întrebare a apărut atunci când s-a realizat schița de proiect al tezei de master, d-l profesor Gheorghe I. Ioniță dorind ca cercetarea noastră să ofere un răspuns). Astfel, vom încerca a urmări apariția și evoluția naționalismului românesc și a componentei sale xenofobe și antisemite. „Condeierii" Mișcării Legionare i-au considerat pe oamenii politici și de cultură de până la „marele război", cei care s-au ridicat prin vocea și prin pana lor pentru „românism" și împotriva emancipării evreilor, ca fiind „precursori ai legionarismului". Textele autorilor legionari au fost „pigmentate" de idei ale acestor „precursori ai legionarismului" pentru a justifica doctrina și pentru a da legitimitate acțiunilor întreprinse. S-a considerat că cea mai mare parte a oamenilor politici și de cultură ai Moldovei din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au fost antisemiți. Într-adevăr, în multe cazuri, scriitori, publiciști și oameni politici moldoveni au adoptat o poziție antievreiască. Trebuie studiată însă evoluția societății

[3] Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei românești*, Ed. FF Press, București, 1996, p. 313

românești în această perioadă, mentalul colectiv și cauzele ce au generat acest fenomen și modul de manifestare a antisemitismului în România de până la 1918, care nu a avut o componentă rasistă, n-a vrut exterminarea acestei etnii, doar restricții, din considerente economice.

Vom încerca să surprindem felul cum a fost receptată Mișcarea Legionară de către contemporani sau de autori mai târzii, cum era percepută gruparea și cum era văzut liderul ei, Corneliu Zelea Codreanu. Astfel, se va contura și portretul „Căpitanului", cu luminile și umbrele sale, în viziunea partizanilor și simpatizanților lui, a inamicilor săi (și nu au fost puțini), sau a simplilor observatori ai vieții politice românești interbelice.

În cadrul studiului vom folosi pentru Legiunea Arhanghelul Mihail, fondată în 1927, mai multe denumiri, toate definind aceeași mișcare. Astfel, veți întâlni numele „Garda de Fier", folosit de Codreanu din 1930, pentru o grupare care, spera el, va strânge în rândurile ei pe cât mai mulți dintre naționaliștii români, dar care se va suprapune peste Legiunea Arhanghelul Mihail (va fi „partidul" mișcării). În plan politic a activat și sub denumirea de „Gruparea Corneliu Zelea Codreanu" sau, după 1934, cu numele de Partidul „Totul pentru Țară". Spre sfârșitul anilor '30, cea mai uzitată formulă a fost „Mișcarea Legionară" și ea va apărea cel mai des în lucrarea noastră, fiind și cea mai folosită de istoriografia românească. Bineînțeles că atenția noastră sporită se va îndrepta spre Moldova, provincia istorică în care s-a născut această mișcare politică. Vom încerca a realiza acest deziderat pentru întreaga perioadă propusă spre studiu, din 1919 și până în 1938. După anul 1930, centrul de coordonare al mișcării devine Bucureștiul, unde se vor muta principalii lideri ai mișcării. Astfel, spațiul de cercetare se va mări substanțial, urmărind evoluția Legiunii Arhanghelul Mihail la nivelul întregii țări, iar prin studiu de caz, concentrându-ne în mod special asupra Moldovei.

Faptele sunt cele care pot duce la emiterea unor judecăți obiective și astfel, de valoare, prin studierea lor, folosindu-se mărturiile participanților, ale martorilor oculari, ale Poliției, Siguranței – care au acordat o atenție deosebită liderilor ei, urmărindu-i pas cu pas – , din memorialistică, din presa vremii, se poate contura imaginea acestei mișcări politice.

Legiunea Arhanghelul Mihail a avut o evoluție sinuoasă, mergând de la popularitate, la indiferența opiniei publice, de la o mișcare studențească ce aduna câțiva zeci de membri, la cea de-a treia forță politică a țării în 1937, de la „idealul izbăvirii, la realitatea dezastrului", cum se exprima un cercetător al chestiunii[4].

[4] Gr. Traian Pop, *Mișcarea Legionară – de la idealul izbăvirii la realitatea dezastrului*, Ed. Kullusys, București, 2003

Cât a activat pe scena politică şi chiar după, a alimentat aprinse controverse între partizani şi detractori şi trebuie recunoscut faptul că în epocă a stârnit numeroase pasiuni, ceea ce a dus la exacerbarea mişcării şi a rolului ei în scrierile legionarilor; şi duşmanii ei au procedat la o activitate susţinută de denigrare, începută înainte de război de diverşii inamici politici, în frunte cu regele Carol al II-lea, continuată de Ion Antonescu şi regimul său, şi desăvîrşită de istoriografia comunistă.

Un studiu istoric pe această temă îşi găseşte motivaţia realizării în dorinţa de a cunoaşte şi a oferi spre cunoaştere informaţii obţinute prin studierea arhivelor din Moldova interbelică, a ziarelor vremii şi a cât mai multor lucrări dedicate acestui subiect de-a lungul timpului (istorice, memorialistice, dedicate doctrinei politice etc.). Sperăm ca lucrarea noastră să aducă unele contribuţii şi la definirea conceptuală a mişcării.

Importantă spre realizarea acestui demers a fost şi intervievarea celor care mai trăiesc (cu vârste înaintate, desigur) dintre legionari, simpatizanţi sau martori ai evenimentelor, precum preotul Nicolae Grebenea, arhimandritul Iustin Pârvu, monahul Athanasie Ştefănescu, monahul Paulin Clapon, preotul Filaret Gămălău, preotul Mihai Lungeanu, preotul Ioan Sabău, Grigore Caraza, Neculai Popa şi alţii, care ne-au ajutat să adăugăm câteva tuşe la imaginea unei epoci şi a unei mişcări pe care ei o vedeau ca fiind mai mult spirituală decât politică. Ni s-a sugerat faptul că metoda intervievării ar fi fără relevanţă; cei care au fost martori activi sau mai puţin activi ai evenimentelor sunt acum foarte bătrâni şi mărturia lor ar suferi din acestă cauză. Fără a avea studii în domeniul psihologic, considerăm că putem să-i contrazicem: cei care ne-au oferit informaţii erau în deplinătatea facultăţilor mintale, ba mai mult, prezentau o acurateţe a gândirii pe care mulţi ar trebui s-o invidieze. Ei sunt dintre aceia care pot spune alături de Radu Gyr, poetul Mişcării Legionare şi al celulelor penitenciarelor politice comuniste: *Noi n-am avut tinereţe*. I-am cunoscut la vârste înaintate, erau şi se defineau cu versurile aceluiaşi Radu Gyr:

„Bătrâni cu obrazul de ceaţă,
Cu paşi năclăiţi de tristeţe
Prin moarte am trecut nu prin viaţă -
Noi n-am avut tinereţe”[5].

Să menţionăm faptul că bătrânii cu care am discutat, care în tinereţea lor au activat (cu mai multă sau mai puţină vigoare) în Mişcarea Legionară, nu s-au dezis de faptele şi ideile lor din tinereţe. Fiind într-o vizită la mormântul părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa de la Mănăstirea Petru-Vodă, din Munţii Neamţului, împreună cu Grigore Caraza, fost deţinut politic (21 de ani

[5] R. Gyr, *Noi n-am avut tinereţe*, în „Poezia în cătuşe”, ed. A.I. Popescu, Ed. Omniscop, Craiova, 1995, p. 25

de închisoare, dintre care 18 numai la Aiud), mi-am exprimat dorinţa de a intervieva pe monahul Paulin Clapon care – am spus eu – a fost legionar. Grigore Caraza a replicat: „Nu a fost, este. Cine-i legionar este pentru toată viaţa!” Impresionează şi astăzi dragostea lor pentru Ţară şi Biserică şi mărturisirea ei nu este o simplă vorbărie goală, aşa cum ne-am obişnuit a auzi. Crucea şi tricolorul sunt simboluri sfinte pentru ei şi ştiu a le cinsti aşa cum noi n-am învăţat să o facem. La 14 septembrie 2008, la parastasul ţinut la Aiud în memoria celor morţi în temniţele comuniste, au participat mai mulţi foşti deţinuţi politici ai cumplitei închisori, împovăraţi de ani şi suferinţe, albiţi şi aduşi de spate sau tremurând în cârje. Dar în momentul în care s-au intonat cântece şi patriotice şi legionare, ţinuta lor s-a schimbat ca prin farmec: hotărâtă, dreaptă, măreaţă chiar. Bătrânii de astăzi, foşti deţinuţi politici încarceraţi pentru activitate legionară, erau foarte tineri în anii ’30, elevi de liceu sau unii dintre ei studenţi (excepţie face părintele Grebenea, dar acesta era cu şapte ani mai mic decât Codreanu, se născuse în 1906). În prea multe acţiuni n-au avut când să fie implicaţi, dar ei au suferit cel mai mult; erau tineri şi au rezistat temniţelor comuniste şi mărturia lor poate contribui la întregirea imaginii acestei epoci şi acestei mişcări. Ei consideră că n-au greşit faţă de ţara şi neamul românesc, de aceea cred în versurile lui Andrei Ciurunga – „poetul Canalului”, pe care le-au învăţat în temniţele comuniste:

„Dac-am strigat că haitele ne fură
Adâncul, codrul, cerul, stea cu stea
Şi sfânta noastră pâine de la gură,
Nu-s vinovat faţă de ţara mea.

De-aceea, când cobor legat în fiare,
Împovărat de-osânda cea mai grea,
Cu fruntea-n slavă, strig din închisoare:
Nu-s vinovat faţă de ţara mea!”[6]

Mărturisind dorinţa mea de a scrie despre ceea ce Nae Ionescu a numit „fenomenul legionar”, mi s-a arătat greutatea unui astfel de demers, mai ales în înţelegerea a ceea ce a fost şi ceea ce trebuia să fie şi mai ales pentru cineva ce n-a trăit acele timpuri, n-a cunoscut mentalitatea epocii, n-a suferit pentru ideile sale. Cum a zis monahul Athanasie, cu versurile aceluiaşi Radu Gyr:

„Voi n-aţi fost cu noi în celule
Să ştiţi ce e viaţa de bezne. […]

[6] D.I. Rusu, *Cântecul speranţei şi al libertăţii – Viaţa lui Grigore Caraza*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009, coperta IV; A. Ciurunga, *Nu-s viovat faţă de ţara mea*, în „Poezia în cătuşe”, p. 46

Voi nu ştiţi ce-nseamnă-nvierea din moarte,
Căci n-aţi fost cu noi în celule".

Conştienţi de dificultăţi, purcedem totuşi la realizarea acestui studiu, încercând a suplini carenţele sugerate printr-o muncă asiduă de cercetare. Este ceea ce ne-a sfătuit şi părintele Athanasie Ştefănescu, îndemnându-ne să citim cât mai mult, de o parte şi de alta a acelei „baricade invizibile", să aflăm cât mai multe opinii, să încercăm să ajungem la miezul faptelor spre o prezentare şi interpretare cât mai pertinentă şi poate că tocmai faptul că nu am trăit acele vremuri ne va dărui un plus de obiectivitate. „Audiatur et altera pars!" (Ascultaţi şi partea cealaltă!), cerea părintele Athanasie.

Din operele foştilor membri şi simpatizanţi propunem spre cercetare operele lui Ionel Moţa, Neculai Totu, Vasile Marin, Horia Sima, Ion Banea, Constantin Papanace, Corneliu Georgescu, Faust Brădescu, Virgil Maxim, Gheorghe Racoveanu, Duiliu Sfiinţescu, Ion Constantin, Zaharia Marineasa, Nicu Păun, pr. Ioan Dumitrescu-Borşa, Sebastian Mocanu, V. Blănaru-Flamură, Filon Verca, Dumitru Bordeianu, Nistor Chioreanu, Ion Ţăranu, T. Mija, V. Cucu, D. Tache-Funda, Nicolae Grebenea, V.P. Gârcineanu, Horia Cosmovici, Alexandru Cantacuzino, Nae Ionescu, Ernest Bernea, Traian Brăileanu, Traian Herseni, căzuţi în temniţele carliste, antonesciene şi comuniste sau pierduţi în diaspora, din Argentina până-n Italia, sau pur şi simplu, care nu au putut fi învinşi de nici un sistem de represiune şi au putut oferi posterităţii experienţa lor. La acestea adăugăm scrierile lui Corneliu Zelea Codreanu precum: *Pentru legionari* (ajunsă la a IX-a ediţie, prima în 1936) *Cărticica şefului de cuib*, *Circulări şi manifeste* sau *Însemnări din Jilava*. Sunt câteva dintre multele volume care s-au publicat în diaspora, mai apoi apărute şi pe piaţa de carte românească (după anul 1990). Arhimandritul Iustin Pârvu scria în *Cuvânt înainte* la ediţia a doua a cărţii preotului N. Grebenea, *Amintiri din întuneric* din 2000: „Toată literatura legionară apărută în ultimii ani este un miracol pentru mine, pentru că nimeni nu se mai gândea prin 1950 – 1960 că vor apărea vreodată aceste mărturii. Indiferent dacă este sau nu înţeles fenomenul legionar, el nu va rămâne niciodată în afara istoriei noastre creştine şi naţionale"[7].

Dintre cercetătorii regimului comunist care au adus în atenţie acest subiect enumerăm pe M. Constantinescu, E. Florescu, M. Florescu, F. Nedelcu, M. Muşat, I. Ardeleanu, Gh.T. Pop, M. Fătu, I. Spălăţelu, Gh.I. Ioniţă şi S. Cutişteanu. Să mai amintim istoricii români care au tratat această temă după 1989: Gr. Traian Pop (realizatorul mai multor studii, care se constituie în ample şi documentate portrete ale acestei mişcări şi ale epocii interbelice, consecinţă a

[7] I. Pârvu, *Cuvânt înainte*, în N. Grebenea, „Amintiri din întuneric", Ed. Scara, Bucureşti, 2000, p. 10

unor complexe cercetări în istoriografia chestiunii), Dragoş Zamfirescu, Florin Muller, Ioan Scurtu, Cristian Sandache, Gheorghe Buzatu, Dragoş Zamfirescu, Cristian Troncotă, Dana Beldiman, Ilarion Ţiu, Corneliu Ciucanu. Dragoş Zamfirescu a realizat un studiu remarcabil, folosind multe surse ale D.A.N.I.C., în cea mai mare parte a lor inedite, surprinzând cu mare acurateţe elementele de excepţionalism, dar şi pe cele de sincronism, în contextul mişcărilor ultranaţionaliste europene. Un număr însemnat de autori străini au acordat atenţia lor acestei mişcări politice, una dintre cele mai importante ale sud-estului Europei din dreapta politică, originală şi cu un impact deosebit în rândurile electoratului, mai puternic decât al ustaşilor sau al formaţiunii lui Ferenc Szalaszi. Remarcăm operele lui Armin Heinen (o lucrare bogat documentată, cu surse externe, dar şi interne), Francisco Veiga, Michele Rallo, N.M. Nagy-Talavera, Claudio Mutti, Eugen Weber, Henri Rogger şi alţii. Dintre lucrările memorialistice amintim pe Nicolae Iorga (autor şi al unei bogate publicistici politice), Constantin Argetoianu, I.G. Duca, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Mihail Manoilescu, Nichifor Crainic, Sterie Diamandi, Nae Ionescu, Alexandru Vaida-Voevod, Octavian Goga, Zaharia Boilă, Nicolae Caradino şi alţii.

Lucrarea a constituit iniţial o teză de master în cadrul Facultăţii de Istorie a Universităţii din Bucureşti, începută sub conducerea regretatului profesor Gh.I. Ioniţă, care a murit înainte de terminarea ei, şi continuată sub coordonarea ştiinţifică a d-lui profesor Mihai Retegan, definindu-se, mai apoi, în cadrul studiilor doctorale efectuate în cadrul aceleiaşi Universităţi (coordonator ştiinţific academicianul Dinu C. Giurescu), când am continuat cercetarea surselor şi am făcut eforturi spre o mai bună ameliorare a conceptelor şi a metodologiei, beneficiind şi de îndrumarea d-lui prof. Ioan Scurtu. Mulţumim pentru observaţiile şi sugestiile de mare valoare primite din partea d-lui prof. Gheorghe Buzatu.

Acest studiu apare sub auspiciile *Centrului de Cercetare pentru Dezvoltare Regională şi Integrare Europeană al Universităţii din Bucureşti*, condus de d-l conf. univ. dr. Silviu Costachie şi al cărui director de onoare este d-l academician Dinu C. Giurescu. D-lui Silviu Costachie îi datorăm documentatul *Studiu introductiv* intitulat *Geografia naţiunii*, care deschide această lucrare şi pe care-l considerăm binevenit pentru înţelegerea unor concepte care apar deseori de-a lungul studiului şi a raporturilor naţiune-naţionalism, mai ales că ele vor fi prezentate dintr-o perspectivă etnogeografică.

Atmosfera epocii se poate întregi din paginile îngălbenite ale ziarelor vremii şi, în acest caz, menţionăm bogata colecţie de ziare şi reviste vechi din „Fondul documentar de carte G.T. Kirileanu" al Bibliotecii Municipale din

Piatra-Neamț și, de asemenea, colecția de ziare și reviste a Direcției Județene Neamț a Arhivelor Naționale ale României. Pentru a putea înțelege în ce a constat ideea existenței unor „precursori ai legionarismului" și a „protolegionarismului", prezența unor curente cu tendințe naționaliste, xenofobe și antisemite, trebuie să căutăm în publicistica începutului de secol al XX-lea sau chiar a sfârșitului secolului al XIX-lea și trebuie percepută la adevăratii parametri situația politică, economică, etnică, socială, spirituală a societății moldovenești. Sunt demne de luat în seamă circumstanțele apariției „Legiunii", într-un mediu ca acela românesc, unul unic prin originalitatea sa, prin meleul tradiționalist, românesc și levantin, prin papagalicească imitare a democrației occidentale sau a valului propagandistic bolșevic.

Imaginile acestei cărți sunt, în marea lor majoritate, cărți poștale de epocă din colecția Viorel Nicolau din Piatra-Neamț, de la domnia sa provenind și timbrele; adăugăm fotografii vechi din colecția regretatului Alexandu Ștefănescu (cele mai multe), de la părintele Iustin Pârvu, Grigore Caraza, Petru Arsinte, Dorel Rusu, din Fondurile de Fotografii, Ziare, Reviste ale Arhivelor Naționale Direcția Județeană Neamț sau din Fondul Documentar G.T. Kirileanu al Bibliotecii Municipale din Piatra-Neamț. Mulțumim tuturor celor care au contribuit la completarea cu imagini a cărții.

Sarcina cercetătorului este ingrată în selecție și interpretare, controversa fiind principala trăsătura a istoriei legionare, dar prin aceasta, cu atât mai incitantă spre studiu, spre descoperire. Rolul său de a fi obiectiv este îngreunat cu cât România vine după o perioadă lungă în care Garda de Fier a fost îndelung denigrată de cei ce se aflau la putere și pentru care se constituia într-o amenințare. Carol al II-lea, Ion Antonescu, comuniștii s-au aflat printre detractori; anii, deceniile scurse oferind o singură percepție asupra fenomenului: negativă. După cum mărturisea arhimandritul Iustin Pârvu, unul dintre cei mai mari duhovnici în viață ai ortodoxiei românești, într-o carte de convorbiri cu poetul nemțean Adrian Alui Gheorghe: „După cincizeci, șaizeci de ani de materialism și comunism, după atâta minciună și intoxicare a populației și mai ales a școlarilor, mișcarea legionară a ajuns un fel de bau-bau fără chip, fără identitate, ceva mare și fioros care te amenință de după colț"[8].

După 1990, au apărut noi lucrări ale foștilor membri și simpatizanți, pătrunși încă de exaltarea celor ce au făcut parte din evenimente sau au crezut în ceea ce se întîmpla sau trebuia să se întîmple, dar și ale celor ce rămân consecvenți denigrării acestei mișcări, ori s-au republicat scrierile apărute în diaspora. Cercetătorul de astăzi are posibilitatea de a scrie, cum cereau vechii latini panegiriștilor și cronicarilor: „sine ira et studio", adică „fără ură și

[8] A. Alui Gheorghe, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți câștigate*, Ed. Credința strămoșească, Iași, 2005, p. 124

părtinire". I se oferă un câmp imens de descoperire prin accesul la surse arhivistice până nu de mult interzise sau restricționate. Se poate contura imaginea unei mișcări politice originale în peisajul dreptei europene. Istoria trebuie să fie cea care să ofere luminile sau umbrele pe care le merită. Pentru aceasta a apărut și această carte.

Monahul Athanasie Ștefănescu lângă Icoana Maicii Domnului și Tricolor. A fost unul dintre principalii sprijinitori ai acestei lucrări, dar care, din nefericire, nu a reușit să o citească (a murit la începutul anului 2008). Memoriei sale se închină această carte.

STUDIU INTRODUCTIV

Geografia naţiunii

Geografia naţiunii s-a constituit ca o necesitate imperativă în cadrul geografiei politice, avându-se în vedere importanţa acestei probleme în perioada actuală, precum şi repercursiunile asupra celorlalte componente ale geografiei politice. Deşi o categorie aparte în panoplia preocupărilor geografiei politice şi geopoliticii mondiale, geografia naţiunii nu a constituit un subiect de sine stătător, decât în opinia unor autori, de regulă aparţinând şcolii franceze, literatura anglo-saxonă tratând această problemă doar adiacent şi tangenţial, dând o conotaţie proprie ideii de naţiune şi naţional. În cadrul acestei şcoli (anglo-saxone), naţiunea este văzută mai mult prin prisma comunităţii umane constituită pe baza unor trăsături comune lingvistice, culturale, precum şi comportamentale. Esenţa etnicului, în cadrul şcolii anglo-saxone, este relativ ocolită, până şi termenul de „etnic" este destul de restrâns folosit. Explicaţia pare să stea în definirea procesului etno-genetic, care, din păcate, în literatura străină este extrem de puţin analizat. În concepţia românească[9], formarea naţiunii este un proces strict legat de etnic şi de cristalizarea trăsăturilor comune specifice populaţiei autohtone, iniţiale. Pentru a înţelege acest proces complex, este bine a defini mai întâi elementele de terminologie folosite, precum şi a încerca să clasificăm şi tipologizăm acest fenomen.

1. Naţiunea – definiţie, evoluţie, forme, tipologii

În cadrul şcolii anglo-saxone, naţiunea, în viziunea mai tuturor autorilor, este văzută ca „*o formă evoluată a comunităţii sau grupului etnic şi este constituită dintr-un grup de oameni ce au o conştiinţă naţională proprie, fiind legaţi unii de alţii prin limbă, religie, valori şi aspiraţii comune şi care se simt atraşi de un teritoriu specific*" (Smith, 1993, citat de Bodocan, 1997).

O parte dintre aceşti autori accentuează latura culturală, eludând aspectul etnic, imperios necesar naşterii unei naţiuni. O astfel de definiţie este dată de R. Muir, care prezintă naţiunea ca „*un grup de oameni legaţi printr-o moştenire culturală comună... care concentrează un număr mare de indivizi şi care a ajuns la un anumit nivel de maturitate politică*" (Muir, 1997). Înscriindu-se în aceeaşi direcţie, Emerson[10] descrie naţiunea ca fiind „*o comunitate de oameni care simt că aparţin unui anumit grup ce îmbrăţişează*

[9] Exprimată superb de S. Mehedinţi, I. Conea, dar şi de unii istorici, cum ar fi N. Iorga, V. Pârvan

[10] Emerson, R. (1960) *From Empire to Nation*, Harvard Universitary Press, Cambridge, Mass.

elemente de moştenire comună foarte puternice şi militează spre un destin viitor comun" (Emerson, 1960).

Tot în această direcţie, dar punând accent pe istorie, cultură şi teritoriu comun, se înscrie şi definiţia dată de A.D. Smith[11], care înţelege naţiunea ca fiind „*o comunitate umană definită de o istorie şi cultură comună, posedând un teritoriu unitar, un sistem economic şi educaţional propriu, precum şi drepturi legale comune* (?)" (Smith, 1989). Exemplificările pot continua, însă, mai toate definiţiile se înscriu în aceeaşi direcţie, şi anume, în încercarea de definire a taxonomului suprem în existenţa unui popor, fără însă a vorbi despre însăşi esenţa acestui fenomen – etnicul. Toate definiţiile enumerate mai sus înţeleg şi explică doar parţial natura naţiunii. Acest termen, extrem de complex şi cuprinzător, necesită o abordare multi-vizionară, tocmai pentru a acoperi toate aspectele ce definesc acest termen esenţial în geografia politică. O definiţie simplă, şcolărească, care se poate constitui într-o explicaţie regăsită în dicţionare, ar putea fi „*o formă de comunitate umană, apărută în urma evoluţiei istorice a popoarelor şi a cristalizării sentimentului naţional... Membrii unei naţiuni... sunt apropiaţi prin caracteristicile culturale, valori şi aspiraţii identice şi locuiesc acelaşi teritoriu...*" (*Dicţionarul de geografie umană*, 1999). Totuşi, nici această definiţie nu răspunde în profunzime acestui subiect, practic, definirea *conceptului de naţiune* fiind extrem de complexă, necesitând explicaţii amănunţite, greu de cuprins într-o simplă definiţie. Acest lucru se datorează, în primul rând, procesului de formare a naţiunilor, proces denumit „*de etno-geneză*". Este, practic, procesul de cristalizare şi conştientizare al unei etnii, desfăşurat în cadrul propriului său teritoriu, unde ea este autohtonă. Altfel spus, o naţiune este „*o etnie în spaţiul său de geneză*" (Costachie, 1995). Pentru definirea corectă a naţiunii, trebuie să avem în vedere o serie de elemente, deosebit de importante:

- naţiunea este un *grup uman*, de o anumită dimensiune numerică, şi *de o anumită calitate*, care se constituie într-o comunitate umană, tocmai pe baza trăsăturilor esenţiale, proprii;
- naţiunea este rezultatul unui proces complex, de evoluţie de la stadiul post-tribal, până la cel de *taxonom suprem* în existenţa unui popor (poporul fiind o etapă interioară în cadrul procesului de evoluţie şi cristalizare al unei etnii de bază, din care va rezulta ulterior o naţiune);
- naţiunea dispune de o *conştiinţă naţională*, formată pe baza trăsăturilor etnice comune şi a conştientizării acestora în legătură cu un anumit teritoriu (pe care, uneori, naţiunea nu îl deţine în mod real, dar de care se simte legată);

[11] În articolul *The Origine of Nations*, apărut în revista "Ethnic and Racial Studies", în anul 1989 şi reluată în lucrarea *The Ethnic Origine of Nations* (1993).

- națiunea dispune, de asemenea, și de o *identitate proprie*, reflectată și preluată de forma de organizare politico-teritorială – statul. Identitatea națională reprezintă, practic, cumulul de simboluri și reprezentări derivate din caracteristicile elementare etnice ale etniei din care a rezultat națiunea în cauză, simboluri și reprezentări, ce diferențiază națiunea respectivă de altele și care dă personalitate proprie acesteia. Identitatea națională se constitue ca motivație interioară la nivelul fiecărui individ component al națiunii și are o însemnătate deosebită în cadrul *simbolisticii naționale*;
- națiunea dispune de o *religie proprie*, care în cele mai multe cazuri, s-a constituit ca un factor deosebit de important în omogenizarea trăsăturilor populației respective, și care a atras și unificat grupul uman în cauză. Religia este, în mai toate cazurile, factor unificator în formarea unei națiuni;
- națiunea, deține, în marea majoritate a cazurilor, *un teritoriu propriu*, în care –de regulă– este autohtonă, teritoriu care „și-a transmis" trăsăturile și caracteristicile către populația inițială, formându-se astfel, o „comuniune inițială om-natură", comuniune „translatată" ulterior în cadrul *simbolisticii naționale*. În unele cazuri, națiunea poate exista și în afara teritoriului său propriu (vezi cazul evreilor până în anul 1948, al kurzilor etc.), însă, există în toate cazurile, un sentiment profund de legătură și atașament cu teritoriul pe care îl consideră a fii „acasă" sau „pământul făgăduit" (în cazul evreilor);
- națiunea dispune de *tradiție proprie comună*, rezultată din conviețuirea în comun a membrilor săi, lucru care a generat, pe de-o parte, o istorie comună, inclusiv o „*istorie teritorială*" sau o „*istorie rezidențială*" comună, iar pe de altă parte, conviețuirea în comun a generat un *mod de viață propriu*, care diferențiază populația respectivă de vecinii săi. Acest mod de viață propriu, este rezultatul unei evoluții atât lingvistice, cât mai ales culturale, istorice, sociale, dar nu în ultimul rând și psihologice, comuniunea cu teritoriul propriu, timp de sute de ani, are ca rezultat formarea unor trăsături psihice în deplină concordanță cu elementele naturale[12].

Având în vedere toate aceste elemente, putem încerca o definire a națiunii ca fiind „*o comunitate umană, având la bază o etnie, ajunsă la o formă stabilă, superioară, de existență, reprezentând taxonomul suprem în ierarhia organizării comunitare umane, formă caracterizată de o rădăcină comună proprie inițială, de o tradiție și istorie comună, bazate pe omogenitate etnică, și care a cunoscut un proces de etno-geneză, în cadrul unui teritoriu unde această etnie a fost autohtonă, proces în care trăsăturile etnice de bază s-au topit, s-au metamorfozat, rezultând caracteristici noi, superioare, influențate de mediul natural înconjurător (la care s-a adaptat), și care diferențiază comunitatea respectivă de altele din vecinătate*". În urma acestui proces, apar, în cadrul comunității respective, elementele de *conștientizare națională*, adică conștientizarea apartenenței la o națiune, pe baza identificării cu ceilalți membrii (identificare de grup), atât ca formă cât și ca, ulterior, conținut, identificare psihică ce duce la întărirea omogenității comunității respective.

Procesul de conștientizare națională apare, ca rezultat, ulterior cristalizării trăsăturilor proprii naționale, acest lucru fiind pus în practică, de regulă, prin intermediul *elitelor*, reprezentate de intelectualitate, însă, chiar pe parcursul procesului de formare a națiunii, se face simțit, indirect și neconștientizat în mod real, sentimentul apartenenței la o națiune și la un anumit teritoriu, sentiment ce reprezintă *fundamentul identității naționale*.

Complexitatea abordărilor posibile legate de națiune, este subliniată și de multitudinea laturilor în care națiunea își face simțită prezența. Pe lângă latura etnică, politică și organizatorică, apar interpretări legate de cele mai neobișnuite laturi ale existenței unei astfel de comunități umane.

În 1965, politologul L.J. Halle, introduce în dezbaterea științifică, ceea ce el numește „*filosofia națiunii*", uimind cititorul cu noul tip de abordare filosofică la care recurge. Mai mult, el propune un nou punct de vedere, care va fi reluat la două decenii distanță, în cadrul școlii americane, punct de vedere care subliniază (uneori accentuând mult prea mult), rolul psihicului și socialului în formarea acestui nivel de organizare comunitară. Conform acestui nou concept, „*națiunea* [franceză] *este o idee funcție de care realitatea existențială este modelată* (pag. 24) ... *idee reprezentată prin eroii naționali, literatura și arta națională* (pag. 25)"[13]. Iată, deci, simbolistica națională recunoscută ca importantă în formarea unei națiuni, recunoaștere venită din partea unui exponent al școlii americane.

Tot în această direcție se înscrie și R.E.H. Mellor, cu lucrarea sa *Nation, State and Territory. A Political Geography*, care merge mai departe afirmând că „... *conceptul de națiune* [modernă n.n.] *s-a cristalizat în dezbaterile filosofice în sec. XVIII și s-a dezvoltat puternic în sec. XIX*" (pag. 3). Mellor recunoaște primordialitatea teritoriului în rândul elementelor ce formează simbolistica națională, identificând –din păcate!– numai 3 elemente fundamentale în construcția națiunilor: *limba, religia și experiența istorică*. În ciuda eludării importanței etnicului, totuși, prin recunoașterea importanței rolului simbolisticii în construcția națiunilor, Mellor se apropie foarte mult de realitate.

[12] A se vedea lucrarea lui Drăghicescu, D. (1996) *Din psihologia poporului român*, Ed.Albatros, București.

[13] Lucrarea *Men and Nations* apărută în 1965 la Princeton University Press, New Jersey.

În rândul abordărilor psiho-sociale a naţiunii, şcoala românească şi-a adus un aport deosebit, chiar de la începutul perioadei interbelice. Puternica şcoală sociologică, reprezentată de D. Gusti, a atins şi aspectele legate de naţiune, în diferite lucrări sau articole publicate în reviste de specialitate. Gusti publică în 1937 articolul *Ştiinţa naţiunii* în revista Institutului Social Român, intitulată *Sociologie românească*, nr. 2-3/ 1937, în care aduce o analiză socială a naţiunii făcută în relaţie cu statul privit ca o *„realitate subordonată funcţional naţiunii... o expresie politică organizării naţiunii"* (pag. 1). Este remarcabilă o astfel de abordare socială a naţiunii, ţinându-se cont de relaţia funcţională dintre stat şi naţiune, implicit reliefată politic.

Mai mult, în plină perioadă a afirmării internaţionalismului proletar în U.R.S.S., Gusti propune o nouă viziune asupra acestui nou creat curent politic, afirmând în acelaşi articol că *„internaţionalismul este văzut ca legătura dintre naţiuni... în raporturile dintre ele..."* (pag. 1). Gusti orientează analiza naţiunii spre tărâmul sociologiei şi, implicit, al Geografiei Sociale, aliniind cerinţele ştiinţifice impuse de această sarcină, preocupărilor lui D. Drăghicescu [psihologice n.n.].

În ciuda acestui pas înainte, definiţia dată de Gusti naţiunii prezintă o abordare mai apropiată de o psihologie intuitivă decât de abordarea pur ştiinţifică şi mai ales geografică. El „segmentează" problematica naţiunii, simplificând enorm de mult o serie de aspecte deosebit de importante, cum ar fi teritorialitatea: *„naţiunea este o creaţie sintetică, voluntară... o unitate socială... un sistem cu motivare biologică şi psiho-istorică... o voinţă socială..."* (pag. 3).

Elementul de teritorialitate este, totuşi, în principiu, înţeles corect, identificându-se acel „pământ" pe care se naşte şi se dezvoltă o naţiune.

Gusti are meritul de a sublinia încă odată caracterul „carpatic" al poporului român, cât şi aspectul „etnic" al naţiunii române. Totuşi, influenţele perioadei (este vorba de anul 1937!) sunt vizibile, uneori în încercări de exagerare a unor aspecte psiho-sociale, dar pe ansamblu – chiar dacă abordarea se depărtează uneori de latura pur ştiinţifică – interpretarea dată de autor vine să umple un gol legat de explicarea unor aspecte mai puţin cunoscute ale acestui concept, plecând –se pare– de la analiza cazului naţiunii române.

Tot în aceeaşi perioadă interbelică, I.R. Pascal, remarcă diversitatea opiniilor existente în Europa referitor la interpretarea conceptului de naţiune şi lipsa de unitate în abordarea acestei probleme.Pascal prezintă cititorului român clasificarea tipurilor de definiţii referitoare la naţiune, făcută de Mitscherlich în 1929[14], care diferenţiează 2 mari categorii de definiţii:

[14] În lucrările *Nationalismus*, apărută la Leipzig şi în *Volk und Nation*, articol în vol. *Handw. Der Soziologie*, Stuttgart (pag. 647).

- definiţii care insistă mai mult asupra elementelor *„obiective"* ale naţiunii (comunitatea de rasă, limbă, convenienţe geografice, interese politice, comerciale etc.). Din această categorie fac parte definiţiile date de Kant (în *Antroposoziologie*), Otto Bauer (în *Die Nationalitäten-frage und die Sozialdemocratie*, 1924), F.I.Neumann (în *Volk und Nation*, 1888), J.Fels (în *Begriff und Wesen der Nation*, 1927) ş.a.;
- definiţii care insistă asupra elementelor *„subiective"* ale naţiunii: voinţă de a convieţui în comun (Robert Michels în *Patriotismus* articol în vol. „Hadw. Soziologie", pag. 438); sentimentul unei apartenenţe comune, precum şi definiţia dată de Ernest Renan (în lucrarea *Qu'est ce qu'une nation*, 1882), precum şi acelea formulate de autori ca H.Hauser (în lucrarea *Le principe des nationalites*, Paris, 1915, pag. 1-2), Auerbach (în lucrarea *Races et nationalites d'Austriche-Hongrie*, ed. a II-a, Paris, 1917, pag. 339), Israel Zargwill (în lucrarea *The Principle of Nationalites*, New York, 1927, pag. 54-57), J. de Morgan (în *Essai sur les nationalites*, Paris, 1917, pag. 3), Keyserling (în *La revolution mondiale et la responsabilite de l'esprit*, 1934, pag. 82-83) ş.a.

În aceeaşi idee cu Mellor şi Pascal plasează revigorarea ideii de naţiune, în Europa, în timpul Revoluţiei Franceze, când, în Mai 1790, se proclamă şi o *„Declaraţie a Drepturilor Naţiunilor"*. Interesantă este, însă, prezentarea istorică a evoluţiei conceptului de naţiune. Pascal evidenţiază 6 perioade importante în afirmarea acestui concept:

1. *Antichitatea*, în care –în concepţia sa– statul se confunda cu naţiunea, aspectele economice şi inegalitatea socială ducând la erodarea acestei construcţii bipolare, stat-naţiune;
2. *Evul Mediu timpuriu*, în care încep să se cristalizeze popoare ce ulterior vor deveni naţiuni de sine stătătoare (românii, germanii, francezii, slavii anglo-saxonii);
3. *perioada pre-naţionalistă*, marcată de declinul formelor politice medievale, în special a imperiilor (german, francez, britanic), lucru care a permis apariţia aspiraţiilor naţionale conştientizate;
4. *perioada reformei*, în care mişcările naţionale erau îmbrăcate în diverse haine religioase, economice, sociale. Importante sunt aporturile aduse în această direcţie în Germania, de Martin Luther[15], şi în Elveţia, de Ulrich Zwingle[16];

[15] A se vedea capitolul *Concepţia naţiunii în opera lui Martin Luther*, în lucrarea lui Pascal, I.R. (1936) *Ideea de naţiune*, pag.67-68.

[16] Aceeaşi lucrare amintită mai sus, capitolul *Reforma în Elveţia. Ulrich Zwingle*, pag.68-70.

5. *perioada renașterii naționale*, și a trecerii spre viața modernă, marcată de ridicarea burgheziei în antiteză cu decăderea aristocrației. Tot în această perioadă apar „sâmburii" economiei naționale;
6. *perioada sec. XIX-XX, al naționalismului doctrinar*, în care se afirmă cu putere conceptul de națiune, bazat pe principiul etnic.

Un element interesant, adus tot de Pascal este analiza aspectului economic al conceptului de națiune. El delimitează și explică rolul unei *economii naționale*, absolut necesară în existența unei națiuni. Autorul leagă procesul de apariție a statelor naționale de întărirea economiei naționale proprii, proces deosebit de important, care relevă necesitatea existenței unui sistem economic intern, bine definit, care să servească necesităților interne și externe ale statului.

În aceeași direcție se înscrie și G. Hermet, care în lucrarea *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, identifică afirmarea burgheziei ca fiind o premisă importantă a *exploziei* identității naționale. Ideea susținută de Hermet nu era nouă, F. List expunând-o pentru prima dată în 1885, în lucrarea sa *The National System of Political Economy*, apărută la Londra.

Un alt aspect interesant este cel regăsit în capitolul X al lucrării amintite[17], referitor la „ideea de națiune", explicitată pe rând în cazul Franței[18], Italiei[19], Germaniei[20] și Marii Britanii[21], dar mai ales în capitolul XI, în care se analizează situația României din acest punct de vedere.

Pascal înfățișează extrem de extins *„originile naționalismului doctrinar"*, prezentând pe larg ideile care au stat la baza acestui concept. Este de remarcat întreaga influență exercitată în epocă de către doctrinarii germani – premergători ai ideilor geopolitice din secolul al XIX-lea– premergători care au stat la baza construirii unui concept național pan-german: J.G. Herder[22], I. Görres[23] și J. Gottlieb Fichte[24].

Doi dintre acești premergători ai ideilor geopolitice pan-germane, au concentrat preocupările referitoare la națiune la sfârșitul sec.18 și la jumătatea sec. XIX. Este vorba de Johann Gattfried Herder (1744-1803) și Ernest Renan (1823-1892). Cei doi au meritul a fi adus un nou mod de înțelegere a națiunii,

[17] Pascal, I.R. (1936), *opere citate*.
[18] Pag.77-78.
[19] Pag.78-79.
[20] Pag.79-80.
[21] Pag.80-81.
[22] Cu lucrarea sa fundamentală *Ideen zur Philosophie der Gerchichte der Menschheit* (1784-91).
[23] Reprezentant al Școlii de la Heidelberg, Görres adună în jurul său în 1815 o seamă de "romantici" germani care, ulterior, vor deveni substratul unei politici reacționare și virulente.
[24] Considerat a fi "*Creatorul naționalismului doctrinar german*".

specific epocii, lucru care a generat analiza celor 2 tipuri fundamentale de națiune, legate de numele lor:

1. națiunea „*verticală*", analizată și impusă ca tipologie de Herder, care-și are rădăcinile în etnie și în cultură [națională n.n.], în care apartenența individului este precisă și antedatată (prestabilită de apartenența părinților), fiind practic, tipul de națiune *etno-culturală* reprezentativ;
2. națiunea „*orizontală*", analizată și impusă ca tipologie de Renan, națiune care delimitează spațiul unui stat creat prin libera alegere a individului. Acest tip de națiune, supranumit și *națiune electivă*, are la bază opțiunea individului de a-și alege spațiul în care trăiește.

Același tip de distincție între cele două categorii este adus în discuție și de Mellor, care, deși evidențiază cele două tipuri de națiune, etnică și politică (cea politică este asimilată celei elective), recomandă luarea în considerație ca națiune numai pe cele politice, adică pe cele care au atins recunoașterea politică și care și-au creat propriile state suverane[25].

Referindu-se, însă, la primul tip, Mellor subliniază rolul intelectualității în formarea și afirmarea conștiinței naționale, explicând logica apariției –în această etapă– la națiunile etnice, a naționalismului, ca expresie politică a aspirațiilor unei națiuni. Naționalismul folosește –în optica lui Mellor– elemente și simboluri ale identității naționale, pentru a exprima obiectivele strategiei majore politice a națiunii. În acest sens, se desprinde necesitatea unei *strategii politice* în obținerea și susținerea identității naționale, concluzionân că *„fiecare națiune este unică prin modul în care elementele sale se combină"*[26].

Clasificări importante apar și legat de formele evolutive în timp pe care le-a cunoscut națiunea. Aceste diferențieri sunt rezultatul evoluției istorice a societății omenești, a diversificării și măririi complexității factorilor care au acționat asupra statului și societății umane în general, dar și datorită unor particularități specifice grupurilor umane, în marea majoritate particularități influențate inclusiv și de mediul natural în care trăiau, deci în ultimă instanță și de teritoriu. De-a lungul timpului, națiunile au evoluat, de la formele primare, reprezentate de primele proto-națiuni apărute în antichitate, până la națiunile moderne, care s-au impus în a doua jumătate a sec.XIX, secol ce a adus schimbări radicale în această direcție. Putem aminti aici, rolul deținut de *credința religioasă* în formarea primelor proto-națiuni, în antichitate, acest element constituindu-se ca *o idee centrală generatoare de națiune și stat*.

Începând cu civilizația egipteană și trecând prin cea feniciană, sumeriană, asiriană, babyloniană și hitită (între anii 3.200-600 î.Hr.), toate

[25] Mellor, R.E.H. (1989) *Nation, State and Territory. A Political Geography*, Routledge, London&New York, pag. 3.
[26] Seton Watson, H. (1977) *Nation and States*, Methuen, London.

acestea au constituit sâmburii formării unor naţiuni ce ulterior fie s-au transformat, fie au dispărut de-a lungul timpului. În toate cazurile, putem regăsi şi identifica, omogenitatea etnică specifică (care a dat şi numele culturii respective), omogenitate reflectată prin limba comună, trăsăturile fizico-anatomice identice, alături de o credinţă religioasă unitară, conducere şi organizare comună, precum şi un teritoriu propriu.

Deşi aceste forme iniţiale de naţiune, pot fi acceptate mai greu, ţinându-se cont de definiţia dată anterior, totuşi, în perioada antichităţii, sâmburii formării naţiunilor au existat şi au reuşit –în unele cazuri– să genereze chiar şi formaţiuni politico-teritoriale, de tipul statelor centralizate. În acest sens, interesant este cazul dacilor, evoluaţi de la stadiul tribal şi post-tribal, la cel al *proto-naţiunii*, care a generat un stat centralizat puternic sub conducerea lui Burebista. Deşi referitor la aceea perioadă, nu se poate vorbi de conştiinţă naţională şi identitate naţională, în sensul actual, totuşi existenţa naţiunii dacice este susţinută de statutul său propriu în arealul carpato-danubiano-pontic.

Remarcabilă este aprecierea autorului W.G. East, referitoare la regatul dac condus de Decebal, care afirma: *„...regatul dac –ce cuprindea câmpia valahă, platoul moldovenesc şi bazinul transilvan– s-a dezvoltat deţinând o organizare politică şi militară puternică..."*[27]. Tot în aceeaşi lucrare, autorul prezintă diferenţele majore dintre *regatul dac*, de la nord de Dunăre şi regiunile balcanice, situate la sud de Dunăre: *„Din punct de vedere cultural, la fel ca şi din punct de vedere politic, Dacia contrasta cu teritoriile balcanice, de care era separată de Dunăre. Dacii erau bine organizaţi politic; ei erau agricultori stabili, ţara lor era bogată... Din porturile de la Dunăre, comercianţii greci au făcut comerţ mult timp cu dacii de pe ambele laturi ale Carpaţilor... Inima regatului dac era Transilvania, axată pe bazinul Mureşului... unde aşezările umane abundau încă din preistorie."*[28]

Naţiunile antichităţii trebuiesc înţelese ca formaţiuni embrionare distincte, bazate pe o comuniune umană determinată de modul de viaţă comun, religie comună şi apartenenţă primară la un teritoriu. Acest tip de naţiune poate fi denumit *„naţiune generativă"*, de regulă, ea transformându-se de-a lungul istoriei, sub influenţa diverselor evenimente militare, sociale, economice, şi chiar psihologice. Naţiunile generative sunt deosebit de importante în explicarea formării naţiunilor moderne, actuale, care în unele cazuri sunt legate indisolubil de cele dintâi. Ele au determinat iniţierea procesului de cristalizare a unor trăsături etnice esenţiale, cum ar fi limba vorbită, trăsături care au stat la baza identificării de grup. De asemenea, naţiunile generative, au avut un rol deosebit şi în simbolistica naţională, elemente aparţinând lor, fiind preluate,

[27] East, W.G. (1956) *An Historical Geography of Europe*, pag.43.
[28] East, W.G. (1956) *An Historical Geography of Europe*, pag.44-45.

sacralizate şi transformate în simboluri specifice naţiunii moderne. În unele cazuri, şi anume în acela al naţiunilor foarte vechi, o serie de trăsături s-au transmis prin intermediul *„misticii naţionale"*, aceasta reprezentând faţada neexplicată a unor trăsături caracteristice populaţiei iniţiale, adoptate de naţiunea modernă ca simboluri specifice, venite din istorie. Mistica naţională are un rol important în procesul conştientizării şi identificării naţionale, reprezentând *o istorie veche, alternativă, dar reală, care înfăţişează elemente şi fenomene neexplicabile, dar unanim acceptate şi incluse în existenţa naţiunii.*

Istoria antică este plină de astfel de exemple, în care naţiuni iniţiale, generative, au constituit sâmburele formării unor entităţi statale[29]. Procesul a continuat şi în perioada Evului Mediu timpuriu, atunci când apar o serie de transformări nu numai în Europa, ci şi în alte zone ale lumii. Rădăcinile majorităţii naţiunilor vest europene, aparţin acestei perioade, atunci când începe conştientizarea legăturilor cu elementele naturale din interiorul teritoriului propriu. Factorul politic începe să capete importanţă în formarea naţiunilor în aceeaşi perioadă timpurie a Evului Mediu, monarhul, de regulă, constituindu-se în factorul de decizie în ceea ce priveşte prelevanţa intereselor comune într-un teritoriu. Monarhul începe să apară ca o forţă centripetă de prim rang, fiind identificat ca un „vector" de formare a naţiunii şi statului respectiv. El identifică scopurile existenţiale comune, susţine simbolistica naţională prin adoptarea heraldisticii, răspândeşte limba ce va deveni oficială[30] şi ulterior, va uni toate teritoriile cu acelaşi „mod de viaţă naţional"[31].

După ce-a de-a doua jumătate a sec. XV, Europa cunoaşte o etapă nouă în evoluţia naţiunilor, marea majoritate a monarhiilor europene, constituindu-se pe baze naţionale, şi reprezentând mai mult decât o autoritate politică. Tot în Evul Mediu continuă să exercite un rol centripet în formarea naţiunilor *religia*, acţionând diferenţiat în estul şi vestul Europei. Trebuie remarcat rolul major al Bisericii Catolice în formarea imperiilor în Evul Mediu, naţiunile poloneză, lituaniană şi franceză formându-se în jurul credinţei catolice, care s-a constituit ca un punct central deosebit de important. Ceva mai târziu, Biserica Protestantă a acţionat în aceeaşi direcţie, în cazul Marii Britanii, Scoţiei (Calvinismul) şi Irlandei. Această activitate puternică de prozelitism a Bisericii Catolice şi a celei Protestante, vine în antiteză cu *pasivitatea* Bisericii Ortodoxe, care nu numai ca a adoptat o poziţie inertă din acest punct de vedere,

[29] Alături de exemplele tipice europene (Grecia antică şi Imperiul Roman), este cazul şi al unor state din cadrul continentului american, unde în perioada 1.200 î.Hr.-700 d.Hr. au existat o serie de popoare ajunse la stadiul de pre-naţiune, cum ar fii: Olmec (1.200-100 î.Hr.), Charin (1.000-500 î.Hr.), Mochica (200 î.Hr.-700 d.Hr.) ş.a. (după Glassner, 1996).
[30] Exemplul monarhului Louis al XI-lea, care printr-o diplomaţie iscusită a impus folosirea dialectului vorbit în nordul Franţei, pe tot cuprinsul acesteia.
[31] Exemplul Germaniei în sec. XVIII-XIX.

dar, mai mult, s-a constituit intr-o societate autarhică, auto-izolându-se, fără a încerca o „expansiune" prozelitică spre alte grupuri de populație.

În Evul Mediu apare un element important în difuzia limbilor naționale pe teritorii tot mai extinse: *tiparul*. Folosirea tiparului pentru creşterea explosivă a numărului de cărți ce vor începe să călătorească pe teritorii aflate spre exteriorul statului respectiv, face ca limba în care cărțile erau tipărite să fie cunoscută şi acceptată la scară națională. În anul 1500, în lume se tipăriseră circa 20 de milioane de exemplare de carte, aceasta rămânând totuşi, un produs de lux, extrem de rar, cu o extensiune socială redusă. La numai 100 de ani distanță, la 1600, tirajul total al cărților tipărite în Europa, ajunsese la 200 de milioane exemplare (de 10 ori mai mult!) pe an, penetrând astfel până la nivelele sociale din ce în ce mai joase. În 1800, tirajele crescuse-ră atât de mult, încât din fiecare carte erau tipărite sute de mii de exemplare, acestea ajungând la toate nivelurile societății, atât în Europa cât şi dincolo de ocean.

Conceptul cultural, social şi antropologic al națiunii era deja cristalizat! Unificarea teritorială beneficia deja de elementele de favorabilitate din domeniul social, cultural, lingvistic etc., lucru care va fi vizibil în anii şi deceniile ce vor urma. Un moment de cotitură în această direcție l-a constituit Pacea de la Westphalia, din 1648, care a inițiat procesul de unificare a statelor pe baza afinităților naționale. Dacă înainte de 1648, au existat în jur de 900 state germane, după acest moment, în urma unificărilor rămân numai 355, pentru ca în 1815, la formarea Confederației Germane, numărul lor să ajungă la 36. Acest proces de unificare pe baze naționale, a continuat şi pe parcursul sec. XIX, accentuându-se, lucru care a îndreptățit afirmația că sec. XIX a fost secolul națiunilor. În această perioadă, se produce conştientizarea diferențierilor dintre națiuni şi implicit, se adânceşte identitatea națională precum şi simbolistica națională. Este perioada marilor momente revoluționare, care vin să se opună tendințelor de *concentrare* a națiunilor, uneori total diferite, sub o *umbrelă* organizatorică politică comună, şi anume imperiile. Au loc mişcări de eliberare națională, ideea cunoscând o dezvoltare extremă pe tot parcursul sec. XIX şi chiar la începutul sec. XX. Odată cu noile realități specifice secolului nostru, încep să se definitiveze şi stabilizeze specificurile naționale pe care le regăsim în cadrul statelor moderne, dar, în paralel, există încă mişcări de eliberare națională, alături de continuarea procesului de formare a noilor națiuni, rezultate, de regulă, din mixajul unor populații existente pe teritorii pe care acestea nu sunt autohtone.

Un caz interesant este cel al formării națiunii americane. Inițial, teritoriul acoperit actualmente de SUA, a fost locuit de populații autohtone indiene, cu un anumit grad de organizare administrativ-politică, de regulă redusă la nivelul tribal sau uniuni de triburi. Odată cu cucerirea europeană, pe

continent îşi fac simțită prezența o serie de populații (inițial reduse numeric), din ce în ce ma numeroase (în special după anul 1650), însă extrem de diverse etnic, de la grupuri europene (englezi, francezi, olandezi etc.), până la populații africane (negri), asiatice (chinezi) şi chiar sud-americane. Toate aceste populații, la venirea lor pe teritoriul ulterior aparținând SUA, erau deja constituite ca etnii de sine stătătoare şi, în marea majoritate a cazurilor, în țările de origine, existau ca națiuni deja formate.

Pe teritoriul SUA, aceste grupuri imigrante, au intrat în contact între ele, însă în unele cazuri, acestea au preferat să adopete o politică de segregare. În acest mod, s-au format o serie de specificuri teritoriale, preluate de la grupurile inițiale (italiene, germane, engleze, evreieşti, irlandeze etc.), dar care au cooptat limba engleză ca factor comun. Deşi, chiar şi astăzi, acest factor comun este, în multe părți ale SUA, înlocuit cu limba inițială a grupului imigrant, totuşi, există în plină desfăşurare un proces de *americanizare*, pe baza limbii vorbite. În multe cazuri există, inclusiv, diferențieri teritoriale, în ceea ce priveşte omogenizarea grupurilor etnice componente. Astfel, coasta de vest a SUA prezintă un număr ridicat de asiatici, cât şi de portoricani, latini şi mexicani, față de coasta de est, unde se regăsesc, cu precădere, englezi, italieni, germani, evrei şi alte populații inițiale. Diferențierile există nu numai în domeniul limbii şi al apartenenței etnice, ci şi în ceea ce priveşte cultura, modul de viață şi scara de valori. Un evreu din Manhathan va fi diferit față de un afro-american din Harlem, sau față de un chinez din Los Angeles. Aceste diferențieri inițiale se datorează faptului că, atât evreul, cât şi chinezul, englezul sau italianul care au imigrat în SUA în urmă cu o sută de ani, în momentul întrării şi stabilirii pe teritoriul american aparțineau deja unei anumite națiuni cristalizate şi de sine stătătoare, care şi-a pus amprenta pe specificul etnic al individului, inclusiv pe modul său de viață. Ceea ce generează națiune, în cazul SUA, este decizia politică. În această situație, procesul de formare al națiunii americane, la care tocmai asistăm şi care, probabil, va mai dura ceva timp, este coordonat artificial prin decizie politică. În acest caz, statul este elementul centripet generator de națiune şi nu invers, ca în cazul majorității națiunilor europene, care au existat înaintea naşterii statelor respective.

În *creuzetul* american intră toate populațiile ce există pe acel teritoriu, fiecare cu specificul propriu, transformându-se, *topindu-se* şi căpătând caracteristici noi, devenind americane. Probabil, de-a lungul timpului, toate grupurile etnice, diferențiate astăzi, care există pe teritoriul SUA, vor căpăta trăsături proprii americane, bazate pe o istorie şi tradiție comună (doar două sute de ani nu justifică o istorie comună, încă!), urmând a genera o nouă națiune, cea americană, care va fi diferită de cea britanică, italiană, chineză, evreiască, olandeză etc. şi care va avea propriile sale caracteristici. Acest caz

demonstrează faptul că naţiunile sunt entităţi *vii, evolutive* şi că procesul de geneză al lor necesită transformarea caracteristicilor etnice iniţiale din care vor rezulta unele noi, diferite de cele iniţiale.

O problemă foarte actuală este aceea a definirii corecte a locului şi rolului unei naţiuni în cadrul statului căreia îi aparţine. În acest domeniu există şi astăzi discuţii aprinse între diferiţii cercetători din domeniu, părerile fiind împărţite în două tabere: prima, care consideră naţiunea a fi motorul formării statelor moderne, şi cea de-a doua, care consideră naţiunea ca fiind o construcţie artificială, apărută în perioada modernă a istoriei şi fiind legată de trecerea la societatea industrială, în cadrul statelor capitaliste. În rândul autorilor ce se înscriu în ultima categorie, se vehiculează, deasemenea, o idee, destul de bizară, şi anume aceea a *„sub-naţiunilor"*. Privită din punctul de vedere strict lingvistic, sub-naţiunea ar trebui să fie o subdiviziune componentă a unei naţiuni, sau, măcar, un nivel taxonomic inferior acesteia. Nici unul din cazurile tocmai enunţate nu corespunde realităţii. Naţiunea nu are ca părţi componente mai multe sub-naţiuni, din simplul motiv, că ea, naţiunea, este o construcţie unitară, de sine stătătoare, formată printr-o evoluţie proprie, plecând de la elementul etnic. În cazul în care într-un anumit teritoriu regăsim iniţial mai multe etnii autohtone (caz extrem de rar în viaţa reală, dar posibil măcar în teorie), care au aceaşi vechime şi statut în cadrul teritoriului pe care îl ocupă, vor lua naştere două sau mai multe naţiuni, statul respectiv devenind multi-naţional. În cazul în care pe lângă etnia autohtonă, care dispune de un statut de anterioritate pe teritoriul respectiv, mai există, venite ulterior procesului de formare a naţiunii majoritare, o serie de etnii alogene, acestea vor forma minorităţile naţionale ale statului respectiv. Aceste minorităţi, în spiritul bunei înţelegeri şi al existenţei paşnice pe acelaşi teritoriu cu majoritatea, vor deveni parte integrantă a naţiunii majoritare, odată cu participarea lor la definitivarea procesului de etno-geneză iniţiat de majoritari. Aceste minorităţi naţionale nu pot forma sub-naţiuni, ele existând pe un teritoriu pe care nu s-a desfăşurat procesul de etno-geneză al etniei respective, ea venind pe aceste meleaguri ulterior iniţierii acestui proces. Conceptul de sub-naţiune aparţine şcolii anglo-saxone şi are la bază o necunoaştere a modului de formare a naţiunilor unitare, specifice statelor europene. Diferenţierile dintre naţiunile europene nu pot fi nivelate doar prin apelarea la unele concepte artificiale, care nu au susţinere reală. Din păcate astfel de concepte sunt preluate şi introduse în definirea unor realităţi total diferite, inclusiv de unii autori români.

În acest sens, există o serie de definiţii legate de termenul de sub-naţiune, care la o analiză mai atentă subliniază confuzia dintre sub-naţiune şi tipologia minorităţilor naţionale, ca un subtip al categoriei minoritate etnică (analizată mai profund în capitolul intitulat *Geografia etnicului – Etnogeografie*). Astfel, sub-naţiunea apare prezentată a fi *„un grup etnic organizat într-o regiune sau provincie autonomă, în cadrul unui stat"* (Bodocan, 1997). Din păcate, în cazul în care într-un stat apar provincii sau regiuni autonome, statutul lor transformă statul într-o federaţie, sau confederaţie (funcţie de gradul de autonomie de care beneficiează provincia sau regiunea). În acest fel, nu se mai poate vorbi de etnii ajunse la nivelul de naţiune (care implică transformări calitative şi procese de cristalizare a unor trăsături noi), ci de naţiuni diferite, atunci când acestea corespund cerinţelor de bază în definirea naţiunilor, cerinţe amintite anterior în acest capitol. De regulă, unul din grupurile etnice ce joacă rolul de sub-naţiune, este alohton, venit ulterior prezenţei grupului iniţial, autohton, chiar dacă acesta din urmă este în prezent minoritar din punct de vedere numeric în zona respectivă. Cel mai clar exemplu în acest sens este situaţia albanezilor din provincia Kosovo, grup etnic alohton, sosit la circa 1.000 de ani distanţă în timp după apariţia sârbilor pe acest teritoriu, şi care avea deja cristalizate principalele trăsături etnice specifice, la momentul stabilirii în Kosovo. Având în vedere faptul că arealul delimitat de Câmpia Mierlelor (Kosovo polje) şi depresiunea Metohia (tot din Kosovo) fac parte din zona de geneză a poporului şi naţiunii sârbe, este absurd să considerăm populaţia albaneză din Kosovo (care deţine în prezent peste 90% din totalul populaţiei provinciei), ca fiind naţiunea specifică acelei zone sau măcar ca fiind o sub-naţiune. Deşi are o vechime de peste 600 de ani şi un număr majoritar în zonă, populaţia albaneză este şi va rămâne o categorie de populaţie alohtonă. În momentul în care populaţia sârbă va dispare din Kosovo (din motive naturale sau mai puţin naturale) şi populaţia albaneză va fi singura care va exista acolo, fiind şi cea mai veche, atunci se va putea vorbi de naţiunea albaneză din Kosovo.

O altă definiţie care nu clarifică decât parţial relaţia dintre sub-naţiune şi minoritate, este: *„mici popoare în interiorul unui stat naţional, care nu sunt în totalitate parte integrantă din naţiunea majoritară, dar care nu au nici statutul de minoritate naţională"* (Ilieş, 1999). Şi în acest caz, se scapă din vedere principiul anteriorităţii, făcându-se abstracţie de procesul de umanizare al arealului respectiv. Deasemenea, în momentul în care ne referim la un stat naţional, prezenţa mai multor naţiuni, transformă acel stat, din stat naţional în stat multi-naţional, respectiv un stat cu două sau mai multe naţiuni. Termenul de minoritate naţională nu trebuie înţeles în totalitate ca referindu-se numai la aspectul matematic (adică numeric, în număr mai mic decât majoritatea), ci trebuie privit ca o apreciere complexă, inclusiv ca datare istorică[32]. Minoritatea naţională este aceea populaţie, care pe lângă numărul mai redus decât

[32] A se vedea articolul *Minorităţile naţionale în contextul geopolitic actual*, apărut în revista "Noosfera", nr.1/1995, Bucureşti.

majoritatea (condiție care nu trebuie neapărat respectată în toate cazurile!), are o prezență mai recentă pe acel teritoriu și și-a inițiat procesul de desăvârșire a caracteristicilor etnice, într-un alt areal decât cel pe care există astăzi. Ori, așa cum am arătat în acest capitol, o națiune trebuie să-și desăvârșească cristalizarea trăsăturilor sale etnice, *în propriul său spațiu de geneză*, adică acolo unde și-a căpătat trăsăturile etnice proprii (limbă, religie, mod de viață, tradiție etc.). Odată ce un grup de populație s-a desăvârșit ca etnie, într-un anumit areal pe care la părăsit ulterior, ea nu mai poate forma o națiune decât pe un teritoriu virgin sau numai după ce pe teritoriul respectiv populația autohtonă a dispărut, teritoriul redevenind, din acest punct de vedere, virgin. Tot același autor dă ca exemple (citate tot din literatura anglo-saxonă) cazurile galezilor și a scoțienilor din Marea Britanie, cel al catalanilor și bascilor din Spania și al corsicanilor din Franța. Toate aceste grupuri de populații nu sunt altceva decât *reminescențele* unor națiuni care au sucombat la nivel național dar care au rezistat la nivel regional, însă, *păstrându-și caracteristicile ce le-au transformat din simple etnii în națiuni*. Și galezii și scoțienii existau la momentul formării națiunii britanice, devenind parte componentă a aceasteia. Națiunea spaniolă s-a suprapus peste cea catalană și bască, alterând procesul inițial de geneză al acestora două, și incluzându-l în specificul propriu, lucru mai puțin dorit de aceștia din urmă (dovadă fiind relațiile încordate dintre basci și statul spaniol).

Tot în lucrarea ultimului autor amintit, apare o definiție puțin mai nuanțată a sub-națiunii, care, totuși, păstrează confuzia de bază dintre această noțiune și cea de minoritate națională. Definiția explică sub-națiunea ca fiind „*un popor de dimensiuni reduse, aflat în izolare teritorială în interiorul unui stat național format cu mult înainte*" (Ilieș, 1999). Conform acestei definiții, populația română de etnie maghiară din Transilvania formează o sub-națiune! Din păcate, realitatea științifică demonstrează cu totul altceva, în primul rând ținând cont de realitățile istorice, dar nu numai. Se pierde din vedere faptul că taxonomul „*popor*" este nimic altceva decât un nivel de existență al unei populații, nivel, totuși, calitativ, situat sub acela al unei națiuni. Poporul este rezultatul evoluției în spațiu și timp, al unei populații, care a viețuit într-un anumit areal, pe care s-a stabilit *înaintea* desăvârșirii acestui proces și înaintea devenirii sale ca popor. Ori, în cazul nostru, etnia maghiară, venită pe plaiurile transilvănene, undeva după anul 1100, își are spațiul său de geneză –implicit aria centrală de formare ca națiune– în Câmpia Panonică, iar spațiul inițial de formare ca etnie, este undeva în Asia Centrală! În momentul venirii lor pe teritoriul Transilvaniei, maghiarii erau deja formați ca etnie, aveau o limbă proprie, un mod de viață cristalizat și o anumită istorie. De asemenea, când au sosit aici, au găsit o populație deja evoluată ca etnie de circa 800-900 de ani,

care-și cristalizase procesul de etno-geneză și transformare în națiune cu circa 300-400 ani înainte de momentul venirii maghiarilor, având o limbă diferită, tradiții și istorie proprie, reprezentând în fapt o națiune de sine stătătoare. Să nu uităm faptul că primele forme de organizare politico-teritoriele românești din Transilvania au apărut pe la anii 900 (și chiar mai devreme), deci anterior venirii maghiarilor, ori, în cazul nostru, națiunea a precedat statul, și nu invers!

Explicația pentru aceste confuzii ține de sursele bibliografice consultate, literatura anglo-saxonă, și în special cea americană, neacordând mare atenție acestor procese, ea plecând de la analiza statului american și a principalelor state vest europene, făcând abstracție de celelalte situații. Cunoașterea și folosirea corectă a acestor termeni, de altfel extrem de importanți pentru geografia politică, trebuie să pornească de la înțelegerea modului cum au luat naștere națiunile și a rolului și locului etnicului în acest proces extrem de complex.

2. Procesul de etnogeneză și formarea națiunilor. Fruntariile.

Apariția, dezvoltarea și evoluția națiunilor reprezintă unul din cele mai complexe, controversate și importante fenomene aparținând geografiei politice, în unele cazuri prezentând chiar importanță deosebită în statuarea poziției și locului geopolitic al unui stat. Acest proces, desfășurat în timp și spațiu, trebuie înțeles atât prin factorii care îl determină, cât și prin condiționările fizico-geografice și antropice, și nu în ultimul rând, prin rezultatul la care se ajunge și implicațiile acestui rezultat pe arena mondială. Procesul de formare al națiunilor a fost analizat, într-o anumită măsură, atât de geografii străini, cât și de cei români, contribuțiile lui Simion Mehedinți, Ion Conea, alături de Vintilă Mihăilescu, Sabin Manuilă, Anton Golopenția ș.a. fiind remarcabile. Dar nu numai geografii au cercetat acest proces, având în vedere că el (procesul) implică, pe lângă aspectele teritoriale, și o desfășurare în timp, istoricii având un cuvânt greu de spus în domeniu. Remarcabile sunt operele din domeniu ale lui Nicolae Iorga, George Pârvan, dar și ale lui P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu, E. Stănescu ș.m.a. Chiar dacă în aceste lucrări se pune accentul pe explicarea cazului particular al formării națiunii române, se pot regăsi informațiile de bază prin care se explică mecanismele ce duc la formarea unei națiuni, inclusiv fazele care trebuiesc parcurse în cadrul acestui fenomen.

Specific geografilor, pentru explicarea acestui fenomen extrem de complex, este sublinierea rolului avut de teritoriu în definitivarea trăsăturilor stabile ale unei categorii de populație, din care va rezulta ulterior poporul, pre-națiunea și în final națiunea. Rolul teritoriului și al legăturii dintre acesta și populația autohtonă este subliniat în lucrarea academicianului V.Tufescu intitulată *România. Natură, om, economie* unde se afirmă: „*Teritoriul nu este*

doar un element exterior, străin de ființa poporului care îl locuiește, un anume spațiu pe care acesta se află așezat... Pentru un popor multimilenar, ancorat de aceleași locuri cum este poporul român, teritoriul constituie o parte integrantă a propriei sale existențe." Legătura dintre spațiul său propriu de geneză și diferitele nivele taxonomice care vor fi parcurse de la stadiul tribal până la cel de națiune, va modela tipul și felul națiunii rezultante din acest proces. Trebuie amintit faptul că *procesul de formare al unei națiuni nu este doar o simplă înșiruire de evenimente ce concură în această direcție, ci un cumul de salturi calitative, rezultate din o serie întreagă de transformări, alterări și modificări ale fondului inițial, modificări determinate de mediul geografic, dar mai ales de factorul antropic și de relațiile care se stabilesc între acesta și mediu.* Acest proces, are o desfășurare în timp, putând dura de la câteva sute de ani, până la milenii, poate fi continuu, sau poate cunoaște ritmuri diferite în perioade diferite, uneori nu se finalizează (din cauze care pot ține sau nu de procesul în sine), sau poate fi inițiat într-un anumit spațiu și finalizat în cu totul alt spațiu. Latura teritorială a procesului de formare a unei națiuni este deosebit de importantă, ea punându-și amprenta asupra definiri caracteristicilor etnice primare ale etniei ce va sta la baza acestui proces. Teritoriul se poate constituii atât într-un factor benefic pentru cristalizarea unor trăsături proprii, dar uneori, se poate constitui într-o piedică în cadrul acestui proces. Ceea ce ne interesează în acest capitol este explicarea legităților care stau la baza apariției, formării și evoluției națiunilor. Pentru a înțelege acest proces, trebuiesc amintite elementele definitorii care concură la buna desfășurare a sa.

Pentru ca într-un anumit areal să apară și să se dezvolte o anumită națiune trebuiesc respectate câteva condiții inițiale: teritoriul respectiv să fie cuprins în ceea ce numim oicumenă sau cel puțin suboicumenă, să dispună de anumite tipuri de resurse care să îl facă locuibil și să fie caracterizat de anumite trăsături proprii, favorabile locuirii.

Odată cu respectarea acestor condiții primare (care de altfel se regăsesc pe aproape toate spațiile locuite de pe planetă), procesul este inițiat de umanizarea teritoriului. Desigur, conceptul de umanizare al unui teritoriu este extrem de vag, însă ceea ce este important în acest proces, este umanizarea stabilă, cu grupe de populații stabile sau cel mult semi-nomade, ulterior sedentarizabile. Stabilitatea pe un teritoriu se constituie într-o condiție de bază în acest caz. Odată stabilizate populațiile inițiale, în cazul continentului european, inclusiv după apariția valului indo-european (circa 2.000 î.Hr.), ceea ce este important în crearea condițiilor inițiale de apariție a ceea ce ulterior va deveni o națiune, este generalizarea unui trai comun, adaptarea la mediu și desprinderea marcantă a unor activități identice pentru un spațiu cât mai extins. Aceste activități identice (sau cel puțin apropiate) sunt rezultatul unei adaptări

active la mediu, complementaritatea unor regiuni, constituindu-se într-un factor centripet (a se vedea rolul zonelor de contact dintre Carpați și câmpie, în cazul națiunii române). Atunci când triburile sau uniunile tribale avansează ca formă de comuniune umană, generalizând această organizare la nivelul unor areale mai extinse, se produce saltul calitativ prin care se trece de la nivelul primar, acela al *grupurilor umane*, la cel de nivel secundar, și anume al *populațiilor*. Populația prezintă, față de grupul uman, unele caracteristici unitare (cei drept primare!), care pot genera ulterior demararea procesului de formare a unei națiuni. Importantă este, în această direcție, legătura cu teritoriul, populația deținând la momentul respectiv, un teritoriu propriu. Desigur, ea poate fi dislocată, împinsă spre alte teritorii sau chiar decimată, însă prezența unei populații individualizate față de altele din jur se constitue într-o primă premisă a demarării procesului de formare a unei națiuni. Prin traiul comun, prin adoptarea unui mod de viață relativ unitar, prin încercarea de creere a unui mod de viață propriu, populația capătă calități superioare comparativ cu grupul uman. Unitatea trăsăturilor specifice unei populații, diferențiază acest nivel taxonomic, față de cel reprezentat de grupul uman.

În urma traiului în comun, și al „selecției" proprii, pe un teritoriu, va apărea, funcție și de condițiile de mediu sau evenimentele determinate de om, o „unificare" a trăsăturilor proprii acelei populații, o adâncire a lor, și o individualizare tot mai puternică în raport cu vecinii. Astfel, se crează posibilitatea apariției și individualizării noului nivel taxonomic, și anume *etnia*. Ea este rezultatul unui proces de omogenizare a trăsăturilor proprii populației în cauză, proces determinat și de mediul geografic în care are loc transformarea. În această perioadă începe să se formeze și individualizeze în primul rând *limba vorbită*, element definitoriu în apariția unei națiuni. Limba se constitue astfel, în principalul mijloc de comunicare a ideilor, dar în același timp, are unele dintre cele mai importante consecințe. Este vorba de aportul la construirea *modului de gândire național*, devenind astfel o parte integrantă a simbolisticii naționale. Paralel cu acest proces, individualizarea limbii proprii, încurajează ulterior, crearea elitelor, acționând în cazul statelor aflate sub ocupație, ca un mijloc de rezistență împotriva ocupației străine. Limba națională se formează în zonele centrale (core-areas) și poate fi folosită, în procesul de cercetare a modului de formare a națiunilor, pentru identificarea și trasarea pe hartă a acestor zone centrale.

Rolul limbii naționale în formarea *„modului de viață național"* (national way of life) este recunoscut și de Mellor în lucrarea citată (pag. 19), subliniind caracterul național pe care îl capătă aceasta, la nivelul statului. K. Deutsch duce mai departe această idee, în lucrarea sa *Nationalism and Social Communication*, afirmând că limba stă la baza comunicării, aceasta din urmă

constituindu-se, atunci când se face la nivelul întregii ţări, într-un factor generator de naţiune şi stat.

În paralel cu acest proces de selecţie, practic, a modului de comunicare, selecţie calitativă, diferită faţă de comunicarea specifică populaţiei, în cele mai multe cazuri apare şi se dezvoltă o altă caracteristică, şi anume *religia*. Religia, în cele mai multe cazuri, apare ca o trăsătură venită din trecut, greu de definit ca punct de plecare (probabil sâmburii ei datează din etapa formării grupurilor umane), şi care se constitue într-un factor unificator pentru etnia respectivă. Există situaţii în care religia, apare în cadrul unui grup etnic, ulterior sedimentării acestuia, prin preluarea credinţei religioase de la o altă etnie sau populaţie, de cele mai multe ori prin impunere forţată. În toate cazurile, religia deţine un rol deosebit în întărirea unităţii şi conştientizarea primară, necognitivă, a apartenenţei la o anumită formă de organizare umană şi implicit la un anumit teritoriu. Religia este aceea care crează şi întăreşte o anumită parte a simbolisticii naţionale, aceasta precedând simbolistica reală, legată direct de naţiune. Ea generează şi întreţine mitologia ulterior preluată de naţiune, îmbinând unele trăsături mistice specifice religiei cu idei proto-naţionale, generatoare de uniune umană. Religia dă sens şi justificare existenţei umane, acţionând ca un factor centripet asupra comunităţii.

Odată cu trecerea timpului, ca urmare a traiului în comun, sub forma comunităţii umane, apar şi ceea ce numim *tradiţiile* şi *cultura* proprie. Tradiţiile se constitue într-un cumul de fapte, acţiuni şi reguli, urmate de comunitatea respectivă, caracteristice ei, care o definesc în relaţie cu alte comunităţi vecine, şi care o individualizează. Aceste acţiuni, fapte şi reguli (sau norme), neinpuse din afară, ci adoptate prin prisma experienţei proprii, au o mare importanţă în construirea unei caracteristicii a etnicului, şi anume *modul de viaţă*. Aceste caracteristici se transmit, de regulă, oral, îmbogăţindu-se de la o generaţie la alta. Ele, caracteristicile, pot determina diferenţieri majore între o etnie şi alta, precum pot şi genera reacţii de respindege, uneori violente.

Cultura etniei respective, trebuie înţeleasă, nu în sensul actual al cuvântului, ci ca un bagaj de cunoştinţe, unele cu aplicaţie practică în viaţa de zi cu zi, care la fel ca şi tradiţia, se transmite pe cale orală, cel puţin într-o primă etapă. Tradiţiile şi cultura unei etnii, asigură, alături de limba vorbită (pe care o folosesc ca mijloc de transmitere), un prim nivel de diferenţiere etnică faţă de vecini.

Toate aceste elemente, adunate şi cimentate în timp, alcătuiesc, ceea ce se poate numi *un mod de viaţă propriu*. Acesta este rezultatul adaptării la mediu, dezvoltării în funcţie de favorabilităţile oferite de teritoriu şi se concretizează prin ocupaţii şi îndeletniciri proprii, care întăresc unicitatea comunităţii respective.

După cum se poate vedea, teritoriul se constituie într-un dublu element determinant în apariţia unei naţiuni: pe de-o parte el influenţează modul de existenţă al populaţiei şi etniei respective, iar pe de altă parte, el, teritoriul, se constituie ca suport al existenţei comunităţii respective. Legătura cu teritoriul propriu, pe care grupul respectiv de oameni îl stăpânesc şi folosesc perioade mari de timp, este determinantă în formarea unei naţiuni. El (teritoriul) influenţează cristalizarea trăsăturilor etnice, mutarea unei populaţii pe un alt teritoriu în timpul desfăşurării acestui proces ducând la alterarea caracteristicilor etnice iniţiale.

Următoarea etapă, deosebit de importantă, este aceea de formare a *poporului*. Acest nivel taxonomic superior populaţiei şi etniei, este rezultatul unui proces continuu şi complex de evoluţie umană. Odată stabilizată pe un teritoriu şi intrată în relaţie directă şi totală cu teritoriul său, o etnie, capătă valenţe superioare, în ceea ce priveşte caracterizarea sa mai profundă, individualizarea sa şi organizarea sa internă. Poporul este şi o formă de organizare internă superioară a unei comunităţi umane, aici apărând ideea politică, unitatea în organizarea teritorială şi primii muguri ai conştiinţei apartenenţei la un teritoriu. Deşi apartenenţa la propriul spaţiu există în subconştientul indivizilor paralel cu cristalizarea trăsăturilor etnicului, ea, conştientizarea, nu acţionează ca un factor motrice pentru fiecare individ în parte. Odată aparţinând unui popor, prin existenţa formei de organizare politico-teritorială, individul capătă justificare şi din acest punct de vedere. Astfel, teritoriul propriu, capătă semnificaţii deosebite, devenind generic „casa" întregii colectivităţi. Acest lucru este deosebit de important în întărirea forţelor centripete care vor ajuta la înfăptuirea ulterioară a naţiunii. Un rol important în definirea poporului îl are prezenţa formei de conducere centralizată, acceptată unitar asupra întregului teritoriu, formă de conducere devenită reprezentativă pentru spaţiul în cauză. Fie că este vorba de un rege, un voievod, un cneaz, un duce sau altceva, prin conducător, poporul simbolizează esenţa reprezentativităţii sale. În acelaşi timp, poporul marchează o stabilitate teritorială mai profundă decât în cazul etniei, dislocarea unui popor din arealul său care l-a generat, prezentând caracteristici mult mai severe decât în cazul dislocării unei etnii sau populaţii care nu a ajuns la nivelul de popor. Acest stadiu a fost atins de multe societăţi încă din antichitate, în unele cazuri, fie sărind peste una din etapele menţionate, fie comprimând-o extrem, în aşa fel încât să se atingă mult mai repede acest deziderat. Transformarea unei colectivităţi umane în popor, presupune, dacă nu obligatoriu, măcar ca şi dorinţă, existenţa unui spaţiu propriu, sau a unui teritoriu ce prezintă semnificaţii deosebite pentru oamenii respectivi. Popoarele pot exista şi în afara formelor de organizare teritorială a politicului, însă vor avea întotdeauna, un

spațiu al lor, măcar ca simbolistică proprie, spațiu legat în concepția lor de procesul de transformare calitativă de la nivelul de populație la cel de popor.

Acest proces de căpătare a unor caracteristici etnice proprii, pe baza cărora se va evidenția poporul, inclusiv ca formă de organizare politico-teritorială primară, este legat de teritoriul în care s-a produs. Acest teritoriu, amintit mai sus, reprezintă, practic, *spațiul de etnogeneză* al etniei de bază, din care a rezultat poporul respectiv, și din care va rezulta –dacă procesul continuă– națiunea respectivă. Acest spațiu capătă caractere deosebite și semnificații aproape mistice, odată cu trecerea la stadiul de *proto-națiune* sau *pre-națiune*.

Acest concept de proto-națiune (sau pre-națiune) se bazează pe identificarea unui stadiu incipient în ceea ce privește apariția trăsăturilor ce vor determina construcția națională ulterioară. Un element important în această subetapă este *organizarea spațială*. Cel mai clasic exemplu este acela al formării proto-națiunii române și al apariției unităților organizatorice politico-teritoriale proprii românești – *țările*. Aceste „țări" reprezintă chintesența expresiei voinței naționale a poporul care le-a creat, în paralel cu exemplificarea unității populației componente, indiferent de locul unde aceste țări au luat naștere. De regulă, aceste țări, au fost precedate de formațiuni politico-teritoriale locale, ce aveau la bază vechile obști sătești sau uniuni de obști. Acest lucru demonstrează fără putință de tăgadă, faptul că procesul de stratificare, evoluție și cristalizare națională, ce are la bază unitatea etnică, este un proces continuu, permanent și unitar, inclusiv la nivel spațial. Pentru teritoriul românesc, aceste țări au ținut locul ariilor centrale (core areas) generatoare de națiune. Mai mult decât atât, putem afirma, că forma de organizare politico-teritorială specific românească *–țara–* este preponderent construită pe vechile tradiții dacice, daco-romane și proto-românești. Această formă demonstrează, în primul rând, legătura indisolubilă dintre om și teritoriu, termenul de țară nefiind altceva decât forma românească a latinescului „terra", încă o dovadă a latinității poporului român. Semnificația este legată de teritoriu, evoluția este legată de teritoriu, toate elementele convergând spre unitatea organizării politico-teritorială ce are la bază spațiul de etno-geneză.

Trecerea de la nivelul taxonomic intermediar de pre-națiune la cel suprem de *națiune*, se face în momentul în care poporul, prin totalitatea indivizilor ce îl compun, capătă o „*istoriografie*" comună, o „*simbolistică proprie*", bazată pe istorie și mistică proprie, precum și, în primul rând, o „*conștiință națională*" ce determină apariția și individualizarea „*identității naționale*".

Istoriografia comună este lesne de explicat, ea reprezentând însumarea evenimentelor și faptelor care alcătuiesc suportul existențial al națiunii respective, cu cât acesta este mai mare, cu atât sentimentul național fiind mai

puternic. Acest lucru demonstrează de ce o națiune cu peste 1.100 de ani de istorie prezintă un sentiment național extrem de puternic, care i-a permis menținerea pe scena istorie atâta timp, asigurându-i un statut bine individualizat, față de vecini. Simbolistica națională (analizată mai pe larg peste două subcapitole), capătă o importanță deosebită în individualizarea națiunii respective față de celelalte, lucru extins și asupra formei de guvernământ, preluată fiind de stat.

Ceea ce crează, însă, în mod real trecerea la stadiul suprem al existenței unei comunități umane, -națiunea-, este apariția și conștientizarea cognitivă a apartenenței la națiune, altfel spus, apariția *conștiinței naționale*. De regulă, pentru mai toate națiunile europene, acest lucru s-a întâmplat la sfârșitul Evului mediu, atunci când spiritul uman reevaluat de Renaștere, a tins spre o nouă formă de exprimare, proprie fiecărei entități politico-teritoriale. Conștiința națională, deși este un concept destul de recent ca istoriografie, el a existat, însă sub o formă necognitivă, neconștientizată în mod real, ci simțită la nivelul individului, pe tot parcursul procesului de apariție și formare a națiunii. Acest sentiment stă la baza atașamentului individului față de nația căreia îi aparține, interesantă fiind și terminologia care exprimă acest atașament. Identitatea națională, reprezintă justificarea apartenenței la o anumită nație (națiune), apartenență justificată prin simboluri, forme și moduri de existență a individului, diferite de cele a altor indivizi aparținând unei alte națiuni. Identitatea națională este ceea ce ne diferențiază (în mod constructiv) de indivizii ce aparțin unei alte etnii, fiind practic specificul nostru național.

În momentul cristalizării acestor trăsături naționale, care definesc o anumită națiune, precum și spațiul propriu pe care s-a desfășurat acest proces de individualizare a trăsăturilor etnice, putem vorbi de apariția pe deplin a unei națiuni. Aceasta, are la bază spațiul său propriu etnic, spațiu în interiorul căruia s-a desfășurat procesul de etno-geneză, prin care populația inițială ce a participat la acest proces, și-a desăvârșit evoluția și a devenit națiune. Acest spațiu, în unele cazuri, depășește nivelul granițelor și frontierelor statului în care există, în această situație asistăm la „*revărsarea*" națiunii respective în afara limitelor administrativ-politice determinate de stat. În acest caz, extensiunea maximă pe care o cunoaște spațiul de etno-geneză este marcat prin „*fruntarii*". Conceptul de fruntarii este extrem de complex, el fiind legat de extensiunea maximă a unei etnii implicate într-un proces de etno-geneză. Este, practic, „*spațiul de drept*" (Costachie, 2000), al națiunii respective, în interiorul căruia „*sentimentul de apartenență la națiune este peren!*" (*Dicționarul de geografie umană*, 1999). Fruntaria este legată de națiune! Este un element component al procesului de etno-geneză și este, practic, latura teritorială de delimitare a vetrei etnice a unei națiuni. Acest termen are inclusiv semnificații

de ordin afectiv-sentimental, scoaterea sa de sub incidența etnicului, și atribuirea lui a semnificației simpliste de „*hotar*", sărăcindu-l. Rearcabil este studiul lui Simion Mehedinți, intitulat „Fruntaria României spre Răsărit", apărut în anul 1941, în care analizează evoluția fruntariei răsăritene românești și remarcă linia de susținere a graniței de est a României Mari, prin vechile cetăți românești de la Hotin, Soroca, Orhei, Tighina și Cetatea Albă, axate pe Nistru. Pentru a înțelege modul de evoluție a unei fruntarii, putem adopta comparația dintre spațiul de etno-geneză și formarea unui diamant. Diamantul se formează în anumite condiții specifice, având la bază o anumită substanță (carbonul), însă organizată într-o structură atomică ce o diferențiază de alți compuși ai săi, cum ar fi grafitul. Odată cu formarea sa, diamantul începe, paralel, să se altereze, dar acest proces afectează la început, suprafețele exterioare și nu zona centrală. Această afectare este reprezentată de apariția unor crăpături, care ulterior duc la desprinderea unor particole mici, tot diamantifere, care se îndepărtează ușor de roca mamă. Deși desprinse de această rocă de bază (diamantul inițial), particulele de dimensiuni mult mai mici, rămân tot diamante, păstrându-și caracteristicile proprii moștenite de la roca mamă care le-a generat. Tot așa se întâmplă și cu națiunea. În zonele exterioare, unde are loc contactul cu alte națiuni, etnii sau grupuri umane, națiunea inițială (sau părți din ea) intră în relație cu vecinii, la nivelul fruntariilor, sau dincolo de ele, „rupându-se" de corpul mamă ce le-a generat, și căruia îi aparțin. Paralel cu acest proces, cu cât alterarea este mai profundă, contactul este mai intens, cu atât fruntariile se retrag mai spre interiorul spațiului de geneză inițial. Desigur, procesul este mult mai complex, însă legitățile fizice care se aplică în cazul diamantului, au corespondențe reale în ceea ce privește evoluția fruntariilor, implicit a spațiului de etno-geneză. Acest lucru demonstrează, încă odată, faptul că, la fel ca și un organism viu, națiunea cunoaște diferite stadii în dezvoltarea sa, inevitabil având și un stadiu final, în care aceasta nu moare, ci se transformă prin dezagregare etnică, născând, ulterior, alte grupuri de populație ce vor constitui nucleele de formare a altor națiuni. Totuși, acest proces este extrem de îndelungat în timp, complicat și greu de prevăzut, în așa fel încât orice speculație pe această temă este extrem de greu de susținut științific. Națiunea rămâne, cel puțin până în prezent, și se pare, și în viitorul apropiat și mediu, forma supremă de existență politică a unei comunități umane.

3. Simbolistica națională – forme, reprezentări, semnificații

Simbolistica națională reprezintă un subiect destul de puțin comentat în geografia politică mondială, însă, după părerea noastră, deosebit de important

în cadrul vieții politice a unui stat și a unei națiuni, dar în primul rând în procesul complex de formare și cristalizare a acestora.

Datorită complexității și multitudinilor de forme pe care le poate cunoaște simbolistica națională, este extrem de greu de dat o definiție cuprinzătoare, însă, avându-se în vedere ceea ce este important în această direcție, putem aprecia că *simbolistica națională reprezintă totalitatea elementelor, formelor și fenomenelor care se constitue în simboluri, legate de o națiune sau un stat, simboluri care prezintă o importanță deosebită în viața politică, socială, economică etc., a statului sau națiunii în cauză.*

Simbolistica cunoaște în mare două forme de bază, care grupează marea majoritate a simbolurilor folosite, atât în trecut, cât și în prezent:

- *forma concretă,* reprezentată de simboluri ale statului, națiunii, bisericii naționale etc., de regulă instituții ce au nevoie de o anumită reprezentativitate la nivel național, și ele se concretizează prin diferite reprezentări fizice, concrete, care au o anumită semnificație. Ele se pot modifica de-a lungul timpului, adaptându-se noilor situații;
- *forma abstractă,* reprezentată prin elemente sugestive, care reprezintă nu prin ele însăși o anumită idee, ci prin anumite calități „translatate" spre ideea pe care o reprezintă (dârzenie, vitejie, permanență, continuitate, suveranitate etc.). Ele sunt mai stabile în timp, dar își pot pierde semnificația inițială, care se transmite, de regulă, de la o generație la alta, uneori pe cale orală.

Elementele simbolistice pot fi foarte diverse, apărând în foarte multe domenii, numitorul comun al acestora fiind dat de atributul „național":

- *instituții cu atribut național*, de tipul armatei, bisericii naționale, guvernului etc. dar și o serie de instututii care concentrează în ele reprezentativitatea statului (linii aeriene, navale etc.), ca entitate politico-teritorială;
- *evenimente istorice deosebite*, concretizate în sărbători cu caracter sau semnificație națională (cum ar fii ziua națională, ziua suveranului –pentru monarhii–, ziua eliberării de sub dominația colonială, ziua câștigării independenței etc.);
- *personalități importante*, din istoria, cultura, literatura etc. a națiunii respective. Acestea trebuie să aibă atribut național și să fie recunoscute ca personalități deosebite pentru națiunea respectivă: poeți naționali, suverani, principi sau regi de seamă, revoluționari, oameni de cultură, savanți etc.;
- *locuri deosebite*, cu semnificație națională (locuri de bătălii, locuri istorice unde s-au desfășurat evenimente istorice importante, etc.);
- *monumente/construcții deosebite*, care simbolizează idei de rezonanță națională (monumente istorice: mousolee, coloane, arcuri, mari

ansambluri ecumenice; construcţii gigantice sau deosebite din punct de vedere arhitectural, definitorii pentru oraşul sau statul în care se află);

Aceste elemente se concretizează şi prin forme abstracte, deosebit de importante, care semnifică statul şi naţiunea:

- *drapelul naţional*, cel mai important element de simbolistică statală, concentrează imaginea statului şi a naţiunii, simbol „tabu" al unei ţări, impune respect şi concentrează esenţa statului respectiv. Are o semnificaţie profundă, politică, dar şi psihică, reprezintă o forţă centripetă majoră, prin abstractizare duce cu sine toată istoria statului şi poporului respectiv;*stema-heraldistia naţională*, element ce vine din trecut, semnifică statul şi istoria teritoriilor, prezintă prin abstractizare unele însuşiri ale naţiunii sau teritoriului respectiv, generalizându-le. Are valoare la fel de mare ca şi drapelul naţional;

- *imnul de stat*, reprezentare acustică a statului, simbol politic al naţiunii. Are aceeaşi valoare ca şi drapelul (sau stema) şi păstrează aceleaşi atribute ca şi drapelul, însă reprezintă forma auditivă a expresiei simbolistice a statului şi naţiunii;

- *culoarea (sau simbolul – elementul) naţional(ă)*, este o abstractizare profundă a unor tipologii existenţiale a naţiunii respective. Pentru România, culoarea naţională, *verde*, simbolizează atât teritoriul, verdele fiind culoarea vieţii vegetale, a plantelor, pădurilor etc., dar şi legătura dintre români şi natură, dând nuanţa sufletului românesc. Pentru daci simbolul naţional era *lupul*. Acest simbol poartă denumirea de „totem", şi avea semnificaţii profunde atât politico-militare (simbol purtat în luptă), psihice (lupul semnificând dârzenie, vitejie, neînfricare), dar şi ca reper de măsurare a timpului în calendarul popular. Însuşiri native ale animalului au fost transpuse, stilizat, în viaţa omului, fapt care demonstrează încă odată, legătura cu natura.

Interesant este de explicat acest caz: semnificaţia lupului pentru daci. Dacii au observat cu atenţie viaţa lupilor, modul lor de reproducere (ca perioade), relaţia cu mediul şi ciclicitatea vieţii animalului, legând diferite evenimente umane de unele momente din viaţa lupului. O serie de trăsături ale animalului au fost legate de evenimente laice sau ecumenice, „copiindu-le" şi „inplementându-le" în viaţa comunităţii umane. Legătura puternică dintre om şi natură, este demonstrată prin copierea vieţii naturale, a vietăţilor şi transpunerea unor elemente definitorii asupra indivizilor umani. Recomandăm lecturarea, în acest sens, a articolului distinsului cercetător etnolog Ion Ghinoiu, intitulat *Lupul-totem al dacilor în spiritualitatea românească*, apărut în revista „Renaşterea civilizaţiei româneşti", an I, nr. 1-2/ 1999, la Bucureşti, în care autorul prezintă, practic, semnificaţia acestui element simbolistic şi trecerea lui de la daci la români, păstrarea lui în folclorul românesc specific mediului

rural.Totemul dacilor *–lupul–* depăşeşte în semnificaţie şi cele mai cuprinzătoare idei referitoare la importanţa sa pentru strămoşii noştrii. Plecând de la relatările lui Strabon, conform cărora dacii se numeau *dáoi*, consemnând şi opinia lui Hesychius că *dáos* era numele frigian al lupului, derivat din rădăcina indo-europeană *dhâu* (a strânge, a sugruma), ajungem, inclusiv la toponime şi denumiri de oraşe, cum ar fi *Dáousdava* (cetatea lupilor), situat în Moesia Inferior, la sud de Dunăre.Mircea Eliade considera chiar, că denumirea etniei dacice ar fi însemnat, ea însăşi *„lupii"*[33]. Acest lucru leagă ferocitatea, curajul şi dârzenia acestei bestii sălbatice, de vitejia, dârzenia şi curajul, uneori dus până la fanatism, al dacilor în luptă. Lupul devine, astfel, ca simbol, o imagine a modului dac de a fi! Duri, dârzi, hotărâţi, neînfricaţi, măreţi şi viteji, dacii au găsit în lup reprezentarea ideală care îi simboliza perfect. Este cazul cel mai clar al corespendenţei simbol naţional-caracteristici naţionale, simbol care vine din istoria bimilenară a acestor pământuri. Iată semnificaţia „mistică" a simbolisticii –legătura cu trecutul istoric şi tot ce reprezintă el. Simbolul dacic reprezenta, prin abstracţie, baza societăţii dacice, fundamentul său spiritual, din această cauză simbolistica naţională este deosebit de importantă în formarea unei naţiuni. Redăm câteva versuri sugestive, aparţinând folclorului românesc, culese de Mihai Pop[34], versuri ce sugerează legătura dintre strămoşi şi simbolul lor, lupul:

„Şi-ţi mai va ieşi
Lupul înainte,
Ca să te înspăimânte,
Să nu te spăimânţi,
Frate bun să-l prinzi,
Că lupul mai ştie
Seama codrilor
Ş-a potecilor.
Şi el te va scoate
La un drum de plai,
La fecior de crai
Să te ducă-n Rai,
C-acolo-i de trai;
În dealul cu jocul
C-acolo ţi-e locul;
În câmp cu bujorul,

[33] Eliade, M. (1980) *De la Zalmoxix la Genghis-Han*, Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pag. 31.
[34] Pop, M. (1968) *Mitul marii treceri*, în rev. "Folclor literar", vol. II, Timişoara, pag. 84.

C-acolo ți-e dorul".

Un alt element de simbolistică națională, deosebit de important, este cel ce reprezintă credința religioasă specifică poporului respectiv, în cazul popoarelor creștine, *crucea*. Acest simbol, concentrează în el tot procesul de creștinare parcurs și indică exteriorului faptul că aceea națiune este creștină, că statul respectiv recunoaște și acceptă ca religie națională creștinismul [ortodox n.n.].

Toate simbolurile prezentate înglobează în ele două elemente importante: națiunea și statul. Din cadrul statului, simbolurile reflectă atât teritoriul cât și populația. Alături de acestea două, forma de guvernământ este subliniată prin stemă și, în general, prin heraldistică.

Simbolurile naționale vin din trecut! Ele reprezintă elemente funcționale în trecut, cu o anumită semnificație reală, la un moment dat, însă de-a lungul timpului semnificația inițială s-a transformat, căpătând aspectul unei etichete reprezentative.

Simbolistica, prin elementele sale componente, semnifică anumite idei, idei deasupra comentariilor și interpretărilor, intangibile și necontestabile. Sunt, practic, „norme tabu" cu o semnificație prestabilită, preluată și acceptată apriorii. Simbolistica este preluată în procesul de formare al națiunii, inclusiv, este preluată de stat pentru reprezentativitate. Ea, simbolistica, intervine în relația individ-stat, dând unitate de acțiune pentru membrii națiunii respective. Elementele sale se constitue în valori supreme! Însăși existența drapelului, a stemei, a imnului, semnifică statul în cauză. Capturarea, în trecut, în timpul bătăliilor a drapelului reprezenta, practic, o victorie asupra inamicului. La fel precum ocuparea capitalei, cucerirea drapelului semnifica înfrângerea dușmanului. Simbolistica se transmite, de regulă, de la o generație la alta, prin istorie vie, folclor, tradiție, obiceiuri. Ea stimulează patriotismul și naționalismul, având un rol deosebit, primordial, în eliberarea națională de sub puterile coloniale. Istoria unui stat este plină de simboluri, acestea fiind preluate, prelucrare și „date" urmașilor spre „folosință".

Simbolistica crează națiune, iar națiunea întreține simbolistica! Slăbirea simbolurilor naționale, luarea în derâdere, depășirea lor, bagatelizarea ideilor reprezentate de ele, nu fac altceva decât să slăbească statul și națiunea respectivă.

Procesul de globalizare se bazează, printre altele, pe slăbirea simbolurilor naționale. Inclusiv crearea monedei unice europene –Euro– în detrimentul monedelor statelor respective, duce la slăbirea simbolisticii naționale, moneda fiind un element de simbolistică foarte important. Se observă, însă, paradoxal, o întărire a simbolisticii naționale, tocmai la statele care nu sunt încă formate ca o națiune pe deplin cristalizată. Cazul SUA este

tipic în acest sens. Interesant este de urmărit reacția președintelui SUA în momentul intonării imnului de stat și ridicării drapelului SUA. Acel salut, întotdeauna prezent, semnifică acceptarea simbolisticii naționale. Chiar și omul de rând are nevoie de elemente simbolistice, din simplul motiv că existența umană în cadrul unui stat are nevoie de modele și exemple.

Simbolistica națională oferă modele și exemple pe plan principial, modele abstracte, care, totuși, au o importanță deosebit de mare în viața politică și nu numai. Ele crează, la urma urmei, acel „mod de a fi" care definește populația unui stat, gradul de cultură și civilizație al său, alături de fundamentul existențial al poporului respectiv.

4. Naționalism și național

Naționalismul a fost, este și, mai mult ca sigur, va fi, un concept deosebit de complex, dar în același timp, și deosebit de controversat. Acest lucru se datorează, în primul rând, multitudinii de forme, expresii și înfățișări, pe care acest sentiment extrem de profund și vechi, ca vârstă istorică, le-a cunoscut. Cel puțin în perioada modernă și contemporană, naționalismul a fost mai mult decât intens mediatizat, analizat și nu de multe ori hulit, fiind înțeles doar parțial sau uneori deloc, departe de sensul său real, sens legat indisolubil de conceptul de națiune. Exacerbarea sa, uneori până la forme grotești, violente și inimaginabile, a făcut ca în cele mai multe cazuri, acest sentiment perfect normal și uman să fie confundat cu alte fenomene, unele dintre ele, nu numai neasămănătoare, dar în unele cazuri chiar antagonice. Există o mulțime de modalități de definire a acestui concept, funcție de perioada istorică la care ne raportăm, dar și funcție de nivelul societății, de gradul de libertate, nivelul intelectual al interlocutorilor, și nu în ultimul rând, de modul de gândire specific societății în cauză. De regulă, naționalismul este confundat cu orientarea politică de dreapta, de multe ori chiar extrema dreaptă, nu în puține cazuri o serie de mișcări politice de extrema dreaptă fiind catalogate ca „naționaliste". Această conotație peiorativă, de altfel numai rareori corectă, a făcut ca termenul în sine să capete semnificații profund negative, uneori cuplate cu ideea că naționalismul s-ar constitui în antipolul democrației. Pentru a încerca să lămurim acest concept extrem de complex, câteva precizări se impun, în ideea de a explica semnificația termenului în legătură cu conceptul referitor la națiune și național.

Conform dicționarelor din domeniu, naționalismul este înțeles, măcar în teorie, de cele mai multe ori ca fiind *„o manifestare a caracterului național al unui popor, ... exteriorizată prin sentimentul apartenenței la o națiune și concretizarea unor interese comun"*. (Tămaș, 1993). Desigur, explicația este

extrem de simplistă, însă concentrează în cuprinsul său, esența acestui termen, și anume: legătura dintre caracterul național al unui popor și sentimentul apartenenței la o națiune. Aceasta este partea cea mai importantă a susnumitului sentiment, căci naționalismul este la baza sa, nimic mai mult decât *„un sentiment cu vechime foarte mare, datând din cele mai vechi timpuri, care s-a manifestat de-a lungul istoriei"* (Glassner, 1996). Tot același autor, care aparține școlii americane de geografie politică, și care nu poate fi acuzat de simpatii naționaliste, afirmă în aceeași lucrare[35], că *„naționalismul este un sentiment puternic, cu efect benefic pentru individ, încurajându-l să se identifice cu un grup uman mult mai mare decât familia, clanul sau tribul. Deasemenea, naționalismul are capacitatea de a implica individul în viața societății și de a-l forța să găsească soluții noi în relație cu alte persoane"* (Glassner, 1996). Într-adevăr, acest sentiment are ca efect, printre altele, implicarea constructivă și motivarea individului în legătură cu viața societății în care acesta există. Naționalismul are la bază *conștiința națională*, mai exact, *conștientizarea apartenenței la o națiune*. Această apartenență dă justificare acțiunilor individului, și când acestea nu aduc atingere libertăților și drepturilor altor indivizi sau grupuri umane, se constituie într-un motor social deosebit de important. Conștientizarea apartenenței la o anumită națiune, are la rândul ei, la bază, *identitatea națională*. Aceasta din urmă, deși axată pe identificarea cu națiunea „mamă", reprezintă în primul rând, acele trăsături care nasc în sufletul și mintea indivizilor, elemente de diferențiere față de alte națiuni. Relația dintre conștiința națională și identitatea națională este una foarte complexă, conștiința națională reprezentând, prin abstractizare, nimic altceva, decât conștientizarea identității naționale a individului.

Apartenența la o anumită națiune se transmite ereditar, prin intermediul părinților, acest fapt fiind rezultatul unui ansamblu de decizii personale bazate pe nivelul cultural, educațional, de pregătire școlară etc., de care individul dispune, tipul și nivelul de dezvoltare al societății lăsându-și amprenta asupra modului de înțelegere al acestui fenomen[36]. Apartenența la o națiune, poate fi modificată arbitrar, prin propria decizie a individului, însă nu poate fi modificată în mod real decât prin negarea tuturor valorilor ce definesc modul de viață și specificul individului în cauză[37].

Conștiința națională apare, de obicei, după cristalizarea procesului de etno-geneză, însă sentimentul apartenenței la o națiune, este, de cele mai multe ori, trăit empiric, neconștientizat pe deplin, cu mult înaintea concretizării sale prin intermediul intelectualității și elitelor, de către membrii simpli ai națiunii

[35] *Political Geography*, ediția a II-a, editată în 1996.
[36] Este cazul *națiunilor "verticale"* sau *"etno-culturale"*, formate pe baza principiului etnic.
[37] Atunci când se optează pentru un tip de națiune "*orizontală*" sau "*electivă*".

respective, ghidându-le indirect acțiunile din această direcție. Procesul de conștientizare al apartenenței la o națiune, este apanajul intelectualității, mișcările de eliberare națională desfășurate cu precădere în Europa în sec. XVIII-XIX, fiind inițiate și dezvoltate de această clasă socială deosebit de importantă ca participare în proces. Cazul mișcărilor pașoptiste din Țara Românească și Moldova de la mijlocul sec. XIX, a demonstrat faptul că, deși forma primară, inițială, a conștientizării naționale aparține, de regulă țărănimii (prin atașamentul față de glie *–teritoriu–*, și față de neam *–comunitate umană–*), totuși aceeia care au conturat teoretic și au pus în practică în mod real acest proces, sunt intelectualii. Proprietatea asupra terenurilor agricole, adică asupra acelor moșii care reprezentau sursa de trai pentru țărănime, a născut în mintea și sufletul populației rurale, în trecut, sentimentul identității naționale, din care, ulterior s-a dezvoltat conștiința națională.

Identitatea națională, are la bază trecutul propriu, axat, ca idee centrală, pe existența strămbunilor. Astfel, identitatea națională este legată profund de simbolistica națională, relațiile ce se stabilesc între aceste elemente diferind de la un stat la altul, de la o națiune la alta, însă păstrându-și, în linii mari, aceleași orientări generale. În același timp, statul național, ca formă de existență a unei entități politico-teritoriale, reprezintă nimic altceva, decât, *expresia politico-geografică a naționalismului*. În acest fel, sentimentul capătă o exteriorizare teritorială, legată de spațiul în care există națiunea în cauză. Naționalismul crează în conștiința oamenilor legătura dintre individ și nație. Această legătură permite individului să se identifice cu națiunea căreia îi aparține și dă scop existențial membrilor săi. În același timp, cointeresează individul în viața social-economică și politică a statului, având un efect participativ la organizarea și conducerea politică a acestuia.

Naționalismul are, însă, și o serie de valențe mult mai complexe decât cele ale unui simplu sentiment uman. El reprezintă *„un principiu politic care susține că unitatea politico- administrativă și cea națională ar trebui să fie congruente"*(Gellner, 1983). În același timp naționalismul poate fi privit și ca *„o doctrină politică cu cea mai mare valență geografică"*(Bodocan, 1997), în primul rând prin implicațiile de ordin ideologic pe care le impune în arena politicului, dar și prin condiționarea asupra definirii naționalității. Același autor[38], subliniază faptul că naționalismul este în același timp, și o expresie politică a naționalității. Într-o scurtă concluzionare, putem afirma, că naționalismul *reprezintă o expresie politică a aspirațiilor naționale, reflectată, de regulă, prin sentimente profunde de apartenență la o națiune, și de atașament față de aceasta, care reflectă conștiința națională.*

[38] V. Bodocan, în lucrarea *Geografie Politică*, editată în 1997.

De-a lungul timpului naționalismul a cunoscut diferite interpretări, unele dintre ele accentuând anumite laturi ale acestui concept deosebit de complex. El a fost privit, inclusiv, ca un *„element ce a desfăcut imperiile și statele multinaționale, și a reconstruit harta politică a lumii, folosind ca și cărămidă națiunea"*(Glassner, 1996). Problema perioadei apariției naționalismului a iscat numeroase discuții și dezbateri, conturându-se două curente, care, deși nu se exclud, abordează în mod diferit problema. Un prim curent afirmă că naționalismul a existat latent încă de la începuturile apariției primelor națiuni, fiind un sentiment extrem de vechi[39], existent pe scena istoriei de-a lungul timpului, dar neexprimat în mod conștient decât începând cu Evul mediu și cu precădere în timpul Renașterii. Al doilea curent afirmă că, naționalismul a apărut odată cu trecerea de la societatea feudală (bazată pe agricultură, societate *„stratificată social și cultural"*, în care predominau țăranii analfabeți în antiteză cu păturile elitistice), la societatea industrială (bazată pe activitatea industrială), societate *„omogenă cultural"*, în care preocupările elitistice s-au răspândit și în alte pături sociale, în cadrul unor revoluții culturale (Gellner, 1983). Unii autori[40], leagă apariția naționalismului de apariția primelor națiuni, plasând acest eveniment în sec.XVIII-XIX. Această afirmație este parțial adevărată, și anume partea referitoare la apariția sentimentului național și conștientizarea lui prin intermediul intelectualității, însă națiunile au apărut, așa cum am văzut în subcapitolul anterior, cu mult înainte de conștientizarea acestui fenomen de către oamenii ce compun națiunea respectivă.

Interesantă este, analiza tipologiei naționalismului, ca formă de reliefare a caracteristicilor ce diferențiează formele întâlnite în diverse țări de pe glob. În acest sens, merită menționată părerea lui R.Muir, care diferențiază două forme majore de naționalism:

- *naționalismul cultural*, care militează pentru protejarea și dezvoltarea identității culturale a grupului, așa cum este cazul naționalismului galez;
- *naționalismul politic*, care militează pentru independență și suveranitate națională, așa cum este cazul naționalismului kurd.

În cele mai multe cazuri, naționalismul politic este mult mai des întâlnit, el fiind cel reprezentativ, însă, în ultima perioadă se poate observa un proces de *„glisare"* de la naționalismul cultural, la cel politic, mult mai agresiv și dinamic, inclusiv, mult mai greu de definit și clasificat. Exemplul cel mai concludent al acestui proces este cazul comunității franceze din Quebec, care a trecut de la revendicări strict culturale și lingvistice, la pretenții de autonomie, inclusiv autodeterminare colectivă.

[39] În această categorie înscriindu-se autori ca: M.Glassner, D. Whittlesey, J.Ancel și mulți alții.
[40] Al.Ilieș, în lucrarea *Elemente de geografie politică*, apărută la Oradea, în 1999.

Alături de această clasificare, relativ simplistă, putem observa tendința de tipologizare în special a naționalismului politic, definitoriu astăzi, ca și în trecut, în viața politică mondială. De semnalat tipologizările făcute asupra mișcărilor naționaliste și nu asupra naționalismului în sine, în acest sent putând fi amintită clasificarea oferită de V. Bodocan, care individualizează nu mai puțin de 10 (zece) tipuri de mișcări naționaliste:

1. *naționalismul de stat*, sau cel original din Europa de Vest, specific statelor naționale, omogene etnic, cultural și lingvistic, dând ca exemple Marea Britanie, Franța, Suedia etc.;
2. *naționalismul de unificare*, specific statelor fragmentate politic (Germania, Italia etc.);
3. *naționalismul istoric de separare* a unor state naționale din vechile imperii europene multinaționale: Grecia, Belgia, Polonia, România etc.;
4. *naționalismul ante-statal*, reprezentat de cazul evreilor, kurzilor etc.;
5. *naționalismul de eliberare*, numit și *naționalismul colonial*, datorat mișcărilor de eliberare națională din fostele colonii europene;
6. *naționalismul coloniștilor europeni* din America de Nord, America de Sud, Africa de Sud și Australia;
7. *naționalismul post-colonial de separare și unificare*, existent în țările recent eliberate, eterogene din punct de vedere cultural: Nigeria, Etiopia, Somalia etc.;
8. *naționalismul separatist contemporan*, specific unor regiuni din unele state europene dezvoltate (Spania, Marea Britanie, Germania etc.);
9. *naționalismul de renaștere*, exercitat de națiunea dominantă, care dorește refacerea unor imperii ce ar include spații și teritorii actualmente existente la alte state independente (ungurii în Europa Centrală, japonezii în fostele colonii asiatice etc.);
10. *pan-naționalismul*, care tinde să unească teritorii ocupate de etnii și națiuni înrudite, în ideea supremației acestora asupra vecinilor și a altor națiuni situate în același spațiu.

Așa cum se poate observa, marea majoritate a tipurilor de mișcări naționaliste prezentate mai sus, au ca numitor comun dorința eliberării unor națiuni de sub jugul colonial, dorință care implică scoaterea în evidență a specificului național propriu etniei și poporului în cauză.

Interesantă este și diferențierea dintre noțiunile *patriotism* și *naționalism*. În mod real, între aceste două termene există o diferență fundamentală, deși în multe cazuri cele două noțiuni tind să fie folosite ca sinonime, măcar într-o anume proporție. Patriotismul, la fel ca și naționalismul, este un sentiment uman. Este de fapt, sentimentul de dragoste față de patrie, văzută atât ca teritoriu, cât și ca formă de organizare teritorial-economico-

administrativă. Patria capată semnificații complexe, plecându-se de la nivelul mediului natural (spațiul geografic), și ajungându-se până la cel social, cultural și nu în ultimă măsură, politic. În același timp, patria cuprinde, pe lângă teritoriu, cadrul geografic, și modul de trai, limba, cultura și tradițiile proprii, alături de valorile materiale și spirituale create de-a lungul istoriei. În acest sens, patria este un teritoriu, acest teritoriu fiind, de fapt, un component al statului în cauză. Naționalismul, în comparație cu patriotismul, reprezintă, sentimentul de dragoste față de nația căreia îi aparții. Nația este înțeleasă ca fiind *neamul* căruia individul în cauză îi aparține și de care se simte legat. Dar neamul, nu este altceva decât grupul de oameni care trăiesc pe acel teritoriu, grup omogen etnic și care dispune de o tradiție și istorie comună, foarte veche. Prin extensie, naționalismul devine, sentimentul de dragoste față de poporul ce trăiește în interiorul patriei respective. Astfel, nația (sau neamul) devine *reprezentarea antropică spațială și temporală a patriei*, ea reprezentând *esența existenței patriei*, fără de care aceasta nu are sens.

Un caz deosebit în analiza și interpretarea conceptului de naționalism este acela în care acest sentiment capătă forme excesive, belicoase, violente, în totală contradicție cu sensul real al termenului. În această direcție, putem semnala existența unor termeni ce semnifică toate aceste aspecte și anume:

- *iredentismul*, termen derivat din denumirea unui areal situat în nordul Italiei, care aparținea Austriei în anul 1871, ulterior unificării Italiei în cadrul statului național. Tinerii naționaliști care militau pentru o Italie reîntregită total, se refereau la această regiune folosind termenul de „Italia *irredenta*", tocmai pentru a semnifica apartenența acesteia la spațiul național italian. În prezent, termenul semnifică conceptul prin care se revendică teritorii locuite de o anumită etnie, de către țara de origine a etniei în cauză, susținându-se pe această cale segregarea teritoriilor respective. Termenul se poate exemplifica prin iredentismul maghiar, care a apărut odată cu dezintegrarea Imperiului austro-ungar, și care a acționat asupra statelor limitrofe (România, Slovacia, Serbia și Austria), tinzând să reunească teritoriile locuite de maghiari, chiar și în cazul în care aceștia erau minoritari numeric, sau prin politica de anexare a sudeților slovaci în anul 1938, de către al III-lea Reich;
- *șovinismul*, văzut ca o atitudine arogantă de afirmare a superiorității unei națiuni asupra altora și de manifestare a intoleranței față de acestea. De asemenea, termenul poate fi interpretat ca un *„superpatriotism excesiv și belicos, axat pe superioritatea individului aparținând unei anumite națiuni asupra altor popoare, națiuni sau populații"* (Glassner, 1996). Termenul a fost preluat din numele soldatului francez Nicolas Chauvin, rănit și decorat de mai multe ori în războaiele napoleonice, ajuns să semnifice cultul gloriei militare și al ultranaționalismului;

- *xenofobismul*, formă tipică a șovinismului, reprezintă o atitudine de dispreț și de ură, bazată pe o falsă superioritate, față de un grup etnic, popor sau națiune, fără a avea o justificare reală, ci doar o imagine distorsionată a realității referitoare la etnia, poporul sau națiunea respectivă.

Naționalismul, prin toate formele sale de existență și exprimare, are la bază ideea de național, idee subliniată de R. Hubert în lucrarea *Le principe d'autorite dans l'organisation democratique*, apărută la Paris în anul 1926: *„...toți factorii geografici, climatici, etnografici, economici, lingvistici, tehnici, morali și religioși, se unesc ca să o modeleze (națiunea, n.n.), fără ca vreodată să fie cu putință a defini în acest lucru partea ce revine fiecăruia dintr-înșii, nici de a stabili între ei o ierarhie constantă. Sub influența lor, o conștiință comună se desprinde, care e sufletul național..."*. Accentuarea sentimentelor naționale se face atunci când etnicitatea și limba devin trăsături fundamentale[41].

Sperăm că studiul nostru va fi de un real folos pentru cititorul care va întâlni aceste concepte în paginile următoare ale acestei lucrări, îl va ajuta să înțeleagă complexa cazuistică care a determinat apariția naționalismului românesc interbelic și a variantei sale radicale, cu formele sale de sincronism european, dar și excepționalismul său.

Conf. univ. dr. Silviu Costachie,
Facultatea de Geografie, Universitatea din București, 15 decembrie 2009

[41] Hobsbawn, E.J. (1990) *Nations and Nationalism since 1780*, New York, pag. 102.

CAPITOLUL I

Scurtă istorie a evreilor din Moldova. Naționalism și antisemitism în Moldova până la „Marele Război". Precursori ai legionarismului. Partidul Naționalist-Democrat – Iorga-Cuza. De ce s-a născut Mișcarea Legionară în Moldova?

Afectăm acest capitol prezentării naționalismului românesc antebelic, cu formele lui de manifestare, tradițional-latente, moderat-romantice sau radicale – așa numiții „clasici ai naționalismului românesc". În memorialistica și istoriografia legionară reprezentanții naționalismului radical au devenit „precursori ai legionarismului". Vom urmări evoluția reprezentanților naționalismului românesc de până la primul război mondial și tendințele antievreiești manifestate de aceștia (antisemitismul fiind una dintre principalele lor forme de manifestare în această perioadă).

Naționalismul românesc, conform istoricilor români ai epocii moderne, a fost fundamentat doctrinar odată cu generația pașoptistă, o pleiadă intelectuală de excepție, căreia i se datorează și crearea „mitului național". Ei au fost partizani ai unui „naționalism democratic" și mare parte dintre ei sunt credincioși unor principii generoase romantice, izvorâte din ideile revoluției franceze. La 1848, revoluționarii au cerut și drepturi pentru evrei (emancipare, egalitate în fața legii) sau dezrobirea țiganilor (să remarcăm faptul că mai repede s-a realizat dezrobirea țiganilor decât încetățenirea evreilor). În petițiile lor se adresau și către „frații israeliți, negustori cinstiți"[42]. Josef Kaufman, erudit cărturar evreu din Piatra-Neamț, a realizat un studiu dedicat participării evreilor la revoluția de la 1848, printre personalitățile israelite menționate aflându-se pictorii C.D. Rosenthal (autorul tabloului „România revoluționară") și Barbu Iscovescu, apropiați conducătorilor revoluției din Țara Românească și, în special, lui C.A. Rosetti, un spirit democratic al epocii. După numai douăzeci de ani, dintre aceiași revoluționari pașoptiști se vor afla unii dintre cei mai aprigi și vehemenți adversari ai emancipării evreilor și îi amintim pe Simion Bărnuțiu, Vasile

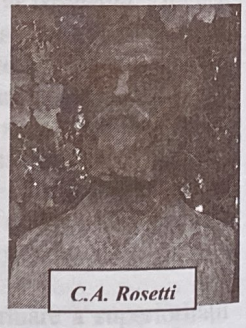

C.A. Rosetti

[42] *I.M.E.R. (Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România)*, ed. de L. Gyemant și L. Benjamin, Ed. Hasefer, București, 1999, vol. III, partea a II-a, p. 492

Alecsandri, Cezar Bolliac, Costache Negri, Ion Ghica, oameni de cultură provenind din Moldova, Țara Românească sau Transilvania[43]. Peste un secol, legionarii criticau principiile internaționaliste ale revoluției de la 1848, „de influență franceză". Considerau că salvarea românității se poate realiza prin „naționalitate, nu umanitate"[44]. Ion Banea cerea în anul 1936 să se pună punct democrației falimentare întemeiată pe „ideologia perimată a revoluției franceze"[45]. Într-adevăr, naționalismul revoluționar din Vechiul Regat, care a caracterizat perioada pașoptistă, înfăptuirea Unirii de la 1859 sau obținerea independenței la 1878 și care dorea schimbarea unor stări de fapt sociale și politice, este înlocuit de un naționalism conservator. Pe fondul acestui naționalism s-a putut naște așa numita „cestiune ovreiască".

Alexandru Ioan Cuza. Carte poștală – 1910, Ed. Șaraga, Iași

La începuturile sale, naționalismul românesc prezent la nivelul „inteligheției" nu manifestă o componentă antisemită deosebită. O parte a intelectualității românești dezvoltă un antisemitism care apare odată cu cererile evreimii din România, sprijinite de organizațiile supranaționale evreiești, de obținere a emancipării, acest proces înregistrându-se după revoluția pașoptistă, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și în primii ani ai lungii domnii a regelui Carol I (1866-1914). În secolul al XIX-lea, mai ales în prima jumătate, societatea românească era una eminamente rurală și agrară, o societate tradiționalistă și patriarhală și, până la industrializarea și citadinizarea forțată din timpul comunismului, schimbările au fost lente. Doctrina națională se fundamentează orientându-se spre sat și valorile sale. Cultura populară a dat naștere unor clișee referitoare la "străinii" care au locuit pe aceste meleaguri. Fiecare a fost etichetat, s-au creat prototipuri pozitive, dar în special negative ale fiecăruia: rusul (muscalul), cu pretenții de asuprire; polonul (poleacul) – cu același fel de pretenții, într-o anumită epocă; grecul – stăpân de

[43] J. Kaufman, *Evreii luptători în Revoluțiunea românilor din anul 1848. O pagină din istoria evreilor români. Schițe istorico-bigrafice*, Piatra-Neamț, 1900, p. 9, 39-41; idem, *Cronica comunităților israelite din județul Neamț*, vol. I, Ed. Record, Piatra-Neamț, 1929, pp. 145-156 și L. Volovici, *Ideologia naționalistă și problema evreiască în România anilor '30*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 25

[44] V. Marin, *Crez de generație*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 12

[45] I. Banea, *Căpitanul*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 89

moşii mănăstireşti închinate, slujbaş al fanarioţilor, consideraţi factori ai decăderii morale a societăţii româneşti; armeanul – negustor, „speculant", murdar; ungurul – încrezut, reprezenta clasa asupritoare în Transilvania; turcul, păgânul – ce jefuise şi asuprise veacuri de-a rândul; evreul, necreştin, negustor – „înşelător"; sârbul şi bulgarul – prost[46]. Ele au fost preluate şi în operele culte, printre cei care le-au utilizat aflându-se şi unul dintre cei mai mari oameni de cultură ai epocii, poetul Vasile Alecsandri şi el nu a fost singurul. În comunităţile patriarhale, omul locului şi-a manifestat tendinţa anti-străini, care este uşor explicabilă prin numeroasele năvăliri şi asupriri ale popoarelor păgâne sau creştine. Neagu Djuvara prezenta foarte bine, folosind mărturii ale călătorilor străini, frica şi repulsia ţăranului moldovean faţă de ruşi, generată de comportamentul soldaţilor şi ofiţerilor, abuziv şi necivilizat, de-a lungul numeroaselor războaie şi ocupaţii[47]. Astfel de sentimente au trecut peste veacuri şi un lider ca Ceauşescu le va exploata cu succes pentru a obţine sprijinul românilor pentru regimul său naţional-comunist, puseuri xenofobe întâlnim şi la lideri politici din zilele noastre, chiar dacă etniile împotriva cărora se ridică mai au puţini reprezentanţi în spaţiul românesc.

Ţăranul îl vedea mai puţin „străin" pe consăteanul său evreu, armean, grec sau ţigan, pe care-l ştia acolo de zeci de ani. Se considera că exista o predispoziţie xenofobă a comunităţilor patriarhale, datorată numeroaselor invazii străine.

Conform mitologiei naţionale, românul este ospitalier şi tolerant, fapt consemnat de călătorii străini care au fost pe aceste locuri din Evul Mediu şi până-n epoca modernă. Istoricul Lucian Boia, într-un studiu dedicat mitologiei istorice româneşti, conchidea însă cu justeţe: „Ospitalitatea românească tradiţională este incontestabilă. Ar fi incorect să o izolăm de un întreg complex de atitudini. Ea reflectă tratarea străinului ca străin"[48].

Moses Schwarzfeld, cronicar, istoric şi folclorist evreu, a acordat atenţia sa imaginii evreului în cultura română populară, prezentând-o prin numeroase proverbe, zicători, balade şi poezii populare (a numit unul dintre studiile sale „de psihologie populară"). A fost urmat, după mai bine de un secol, prin studii de imagologie complexe, de către antropologul Andrei Oişteanu, care a prezentat portretul evreului în cultura română, realizând şi comparaţii cu teritoriile învecinate şi culturile existente acolo, şi ei confirmă această realitate. O percepţie negativă a evreului nu este una singulară. Înainte

[46] A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. VI, Ed. Socec, Bucureşti, 1901, pp. 10-14, 23-28, 131-137; V. Alecsandri, *Poezii populare româneşti*, ed. D. Murăraşu, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971, p. 57

[47] N. Djuvara, *Între Orient şi Occident*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008, pp. 238-239

[48] L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 231

de a exista o „problemă evreiască", a fost prezentă în societatea românească o „problemă grecească". Ultima amintită a dispărut printr-o relativă asimilare a grecilor în masa românilor şi datorită diminuării puterii economice a grecilor în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar şi pentru faptul că grecii erau creştini şi ortodocşi. În memoria poporului a rămas întipărită însă perioada fanariotă a istoriei românilor, considerată una de decădere morală a societăţii, asociată cu prezenţa grecilor la conducerea ţărilor româneşti. Mihai Eminescu a fost unul dintre cei care au condamnat în dese rânduri influenţa nefastă a grecilor în istoria românească şi nu doar în epoca fanariotă. El găsea într-un guvern al timpului său „sămânţa urdorilor Fanarului"[49].

Unul dintre marii haiduci ai Moldovei de la începutul veacului al XIX-lea, Ştefan Bujor, zicea:

"Grecule, cu nas subţire
Ai supt sângele din mine,
Bulgăroi cu ceafa groasă
Mi-ai supt măduva din oasă".

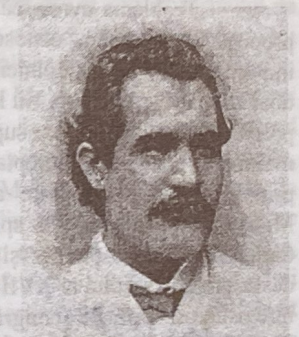

Mihai Eminescu

Este reprezentantul nesupus al unei ţărănimi asuprite pe moşiile mănăstirilor închinate, exploatate de arendaşi, egumeni sau vătafi greci. Un contemporan al evenimentelor spunea: „Niciodată, în toate letopiseţele lumii n-a încăput atâta asuprire, atâta chin, atâta fărădelege"[50]. Atunci când domnitorul Alexandru Ioan Cuza a avut curajul de-a seculariza averile mănăstirilor greceşti din România, egumenii şi vătafii au lăsat mănăstirile pustii, fără zestrea de odoare, fără cirezi şi turme şi ce nu au putut lua, au distrus[51]. Mihai Eminescu era dur într-un articol referitor la grecii din România: „Şi dacă s-a stricat rândul şi tocmeala acestor ţări, dacă am pierdut provincii istorice, dacă am înlăturat cu uşurinţă obiceiuri bune şi vechi, dacă a intrat corupţia şi laşitatea în clasele vechi, totdeauna izvorul acestor rele se va găsi c-a fost un grec sau o mână de greci"[52].

O „problemă ţigănească" n-a existat în istoria României înainte de război, nici în perioada interbelică. S-au înregistrat însă cazuri în care ţiganii şi-au manifestat antisemitismul. Henri Stahl nota în anul 1910: "Nimic mai comic

[49] D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Bucureşti, 1994, pp. 68-69

[50] V. Alecsandri, *Poezii populare româneşti*, p. 59; G. Brăescu, *Panorama teatrului folcloric din judeţul Neamţ*, Ed. Brăescu, Piatra-Neamţ, 2000, p. 113; D. Dieaconu, *La poale de Ceahlău – oameni, locuri, fapte, între istorie şi legendă*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2006, p. 66

[51] Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu-Buhalniţa*, Ed. Pressa Bună, Iaşi, 1931, p. 15

[52] D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, Madrid, 1955, p. 200

decât reciprocul dispreţ al evreului pentru ţigan şi a ţiganului pentru celălalt"[53], iar în 1937, s-a înregistrat o alianţă a primelor formaţiuni politice ţigăneşti cu Partidul Naţional-Creştin condus de Octavian Goga şi A.C. Cuza, pentru a ajuta pe români să scape de „păduchele jidănesc". Revista lui Octavian Goga, „Ţara Noastră", apărea săptămânal şi în ediţie pentru ţigani – „Amaro them"[54].

„Problema evreiască" nu este una specifică Evului Mediu, ci va căpăta contur în perioada de constituire şi edificare a statului român modern. Sfârşitul ei nu putea fi asimilarea evreilor în masa românilor (aşa cum a luat sfârşit „problema grecească"). Emil Cioran îi contrazice pe Eminescu şi Iorga în speranţa lor de contopire paşnică: „Cum să asimilăm noi, un biet popor, pe cel mai redutabil fenomen etnic al istoriei ?!"[55]

„Problema evreiască" a fost prezentă în lumea românească în epoca propusă spre studiu, cunoscând unele momente de acutizare, dar şi de indiferenţă din partea opiniei publice. Nu este un fenomen singular, existent doar în spaţiul românesc. Nu lipseşte nici din vestul Europei, iar în spaţiul ruso-polon cunoaşte o amploare superioară celei din Ţările Române, desfăşurându-se mai multe pogromuri îndreptate împotriva populaţiei evreieşti. Argumentăm şi prin procesul de imigrare a populaţiei evreieşti din aceste teritorii spre Moldova, în special, un spaţiu de locuire şi practicare a îndeletnicirilor tradiţionale mai ospitalier şi mai permisibil. Acest proces imigraţionist s-a desfăşurat din secolul al XVII-lea până la sfârşitul secolului al XIX-lea, când se înregistrează primele emigrări spre Palestina (Eretz-Israel) sau America (S.U.A., Canada, Uruguay, Argentina). Procesul imigraţionist a continuat şi în perioada interbelică.

Naţionalismul românesc a cunoscut în perioada propusă spre studiu o însemnată şi consecventă latură antisemită, mai ales în Moldova. Se spunea că aici, în Moldova, antisemitismul era un dat existenţial şi că exista o adevărată tradiţie a antisemitismului. A cunoscut şi o manifestare radicală, ce a generat aprige dispute mediatice, dar şi conflicte, unele violente. Până în anul 1938 (anul morţii lui Corneliu Zelea Codreanu şi limita temporală a studiului nostru) aceste mişcări care au promovat naţionalismul radical şi antisemitismul n-au putut împiedica bunul curs al democraţiei româneşti (prezentă cu tarele şi controversele ei) şi evreii au reuşit să se dezvolte plenar, perioada interbelică fiind cea mai fastă pentru ei în spaţiul românesc. Confruntările de pe scena politică între ultranaţionalişti, evrei, comunişti şi forţele de ordine au creat uneori teamă, dar ele au fost soluţionate de autorităţile guvernamentale.

[53] H. Stahl, *Bucureştii ce se duc*, Ed. Domino, Iaşi, 2002, p. 112
[54] V. Achim, *Ţiganii în istoria României*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p. 123; „Ţara Noastră", 3 august 1937, 4 august 1937
[55] E. Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1937, p. 129

Corneliu Zelea Codreanu, liderul Mişcării Legionare până în anul 1938, vedea în antisemitismul legionar înlăturarea privilegiilor evreilor, nu extremism, nu puritatea rasei[56].

Pentru a înţelege naţionalismul şi antisemitismul românesc de până la primul război mondial este necesar a urmări şi evoluţia istorică a evreilor în Moldova, a raporturilor stabilite cu populaţia majoritară şi cu alţi minoritari. Să surprindem sensibila dinamică relaţională majoritari-minoritari (în Moldova, principala minoritate din punctul de vedere al numărului şi al puterii economice o constituiau evreii încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, depăşindu-i ca număr pe armeni şi pe greci). Să descoperim resorturile, vădite sau mai puţin vădite, care au dus la crearea „cestiunii ovreieşti", cum a fost numită în epocă. Să cercetăm evoluţia ideologică a naţionalismului şi antisemitismului de până la primul război mondial şi a rolului lor în naşterea ultranaţionalismului românesc interbelic şi a componentei sale antisemite. Astfel, considerăm necesar a prezenta o scurtă istorie a evreilor din Moldova (în limitele acestei teme), de la primele lor aşezări pe aceste teritorii, din Evul Mediu, beneficiind şi de informaţiile pe care le-am acumulat în perioada studiilor doctorale, încheiate cu o teză dedicată istoriei evreilor din Moldova de Nord în perioada 1866-1938 (în anul 2009 fiind publicat un studiu extras din teză)[57]. Despre evrei şi evoluţia lor istorică pe pământ românesc există o bogată bibliografie, mai ales de dată recentă, aparţinând Editurii Hasefer, care a publicat pe „clasicii istoriografiei evreilor din România", dar şi pe autorii contemporani. Am folosit şi cronicile vechi ale comunităţilor evreieşti nord-moldovene şi alte lucrări de epocă existente în Fondul Documentar „G.T. Kirileanu" din Biblioteca Municipală Piatra-Neamţ sau Biblioteca Universitară din Bucureşti.

O problemă deosebit de incitantă, dar în acelaşi timp dificilă pentru orice cercetător al istoriei evreilor din spaţiul românesc, este cea a originii şi vechimii acestui neam, o chestiune ce a provocat vii controverse, fiind vehiculate mai multe ipoteze, cu mai multă sau mai puţină acoperire documentară. Autorii evrei au dorit a prezenta vechimea evreilor în această provincie istorică şi a rolului lor fast în evoluţia ei. Autorii cu vederi antisemite au fost adepţii unor teze care arătau prezenţa evreilor în spaţiul românesc ca fiind de dată recentă şi vedeau rolul nefast deţinut de evrei în istoria românilor.

Unii autori au propus teza existenţei unor comunităţi evreieşti încă din perioada domniei lui Decebal, aprig combătută de către Bogdan Petriceicu

[56] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936, p. 73
[57] Vezi D. Dieaconu, *Evreii din Moldova de Nord, de la primele aşezări până în anul 1938, cu privire specială asupra judeţului Neamţ*, Ed. Universitară, Bucureşti, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009, 342 p.

Hasdeu sau Mihai Eminescu[58]. În perioada colonizării romane şi a marilor migraţii, conform mărturiilor arheologice, prezenţele evreieşti la nord de Dunăre au fost sporadice şi nu avem dovezi concludente ale existenţei unor comunităţi evreieşti stabile. Şi în aşa numitul „Ev Mediu întunecat" se menţine aceeaşi stare de fapt, mai ales în Moldova şi Ţara Românească (mărturiile despre spaţiul românesc fiind, în general, destul de puţine)[59].

Numărul informaţiilor despre evrei în perioada ce a premers secolului al XV-lea a fost mic, referindu-se, în special, la negustori, aflaţi în tranzit, folosind drumurile comerciale ce străbăteau Moldova şi Ţara Românească şi făceau legătura între Constantinopol şi spaţiul polon şi germanic, spre Cracovia şi Leipzig, artere foarte uzitate în această perioadă. Documentele arată că numărul evreilor stabiliţi în Ţările Române a fost unul destul de mic, inferior celui al armenilor, cea mai importantă minoritate din Moldova de până la începutul secolului al XVIII-lea. Dacă în Ţara Românească evreii ce s-au stabilit aici erau de origine sefardă, sosiţi din sudul Dunării, vorbind o limbă numită „ladino", cu rădăcini în Spania, în Moldova, evreii au fost de tipul „askenazim" (după opinia unor cercetători precum Moses Schwarzfeld, J.A. Vaillant, Lazăr Şăineanu, Constantin Rezachevici), urmaşi ai chazarilor, popor asiatic ce a îmbrăţişat religia mozaică şi care a fondat un imens imperiu ce se întindea din stepele mongolice până la graniţele Europei. În sprijinul ipotezei lor, istoricii amintiţi au folosit şi toponime care prin vechimea lor sunt un argument în sprijinul ideii că evreii-chazari au fost o prezenţă sigură în spaţiul românesc[60].

Tradiţiile obştilor evreieşti, păstrate de secole şi preluate de către cronicarii marilor comunităţi, precum Iacob Psantir, Josef Kaufman, J.B. Brociner, Elias, Wilhelm şi Moses Schwarzfeld, Iţic Kara-Şfarţ şi alţii, menţionează existenţa unor comunităţi, a unor sinagogi încă din timpul lui Alexandru cel Bun (1400-1432), Ştefan cel Mare (1457-1504) sau Petru Rareş (1527-1538; 1541-1546), dar hrisoavele de mulţumire, de întărire a unor privilegii nu s-au găsit. Cercetările arheologice n-au confirmat existenţa unor sinagogi în oraşele Moldovei din secolele XV – XVI, nici în Roman, nici în Botoşani, Piatra sau Târgu-Neamţ.

[58] M. Schwarzfeld, *Ochire asupra istoriei evreilor din România*, Ed. Wiegand, Bucureşti, 1887, p. 7; D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Bucureşti, 1994, p. 106

[59] C. Rezachevici, *Evreii în Ţările Române în Evul Mediu*, în „Magazin istoric", nr. 8, august 1995, p. 54 şi S. Costachie, *Evreii din România – studiu de geografie umană*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2002, pp. 32-35

[60] C. Rezachevici, *Evreii în Ţările Române în Evul Mediu*, în „Magazin istoric", nr. 8, august 1995, p. 54; L. Şăineanu, *Studii folclorice*, Academia Română, Bucureşti, 2003, p. 13 şi M. Schwarzfeld, *Chazarii şi evreii din România*, în „Anuar pentru israeliţi", 1867, pp. 17-18

Nicolae Iorga este categoric: consideră că primele grupuri mai însemnate de evrei s-au stabilit în Moldova abia în secolul al XVIII-lea[61], dar istorici de mai târziu au scos la iveală hrisoave şi inscripţii care dovedesc existenţa unor sinagogi şi cimitire din secolul al XVII-lea. De la începutul secolului al XVII-lea datează şi primele „chemări oficiale" adresate de domnii Moldovei negustorilor evrei din Polonia spre a veni să se aşeze în Moldova, unde să-şi practice meşteşugul. Primul domnitor care a adresat o astfel de „chemare" negustorilor evrei din Liov a fost Ştefan Tomşa, la 1612, fiind urmat în acest demers de Gheorghe Ghica, dar luptele pentru tron şi imixtiunea turcească în treburile interne ale Moldovei (conflictele dintre Radu Mihnea şi Movileşti) au făcut ca această „invitaţie" să nu aibă prea mult folos[62].

Cronicarul polon Martin Bielski consemna stabilirea unor poloni convertiţi la iudaism în „târguşoarele" Moldovei pe la 1540. Este perioada în care documentele vremii reţin conflictele dintre negustorii din Moldova şi cei din Liov sau Vladimir, amintindu-se jalbe şi confiscări de mărfuri. La Bucureşti, în această perioadă se închegase o mică comunitate sefardă despre care a scris şi marele rabin al Salonicului, Samuel de Medina[63]. Evreii sefarzi erau descendenţii evreilor expulzaţi din Spania şi au venit în spaţiul românesc din ţările balcanice. Se individualizau prin tradiţiile lor spaniole, prin portul de tip oriental, prin limba lor numită „ladino", o spaniolă cu amestec de cuvinte ebraice. În Moldova, prezenţa evreilor sefarzi a fost neînsemnată, fiind amintite doar câteva personalităţi ale acestui neam: Solomon ben Arayo, Josef Solomon del Medigo sau Solomon Askenazi, zis Tedescki. Acesta din urmă, în ciuda numelui, soseşte la Iaşi, la curtea lui Petru Şchiopul, din Imperiul Otoman, unde slujise ca medic şi la curtea sultanului[64].

Faptul că evreii s-au îndeletnicit cu medicina, fiind recunoscuţi în acest domeniu, o dovedeşte faptul că, pe lângă medicii evrei de la curtea lui Ştefan cel Mare şi Petru Şchiopul, sunt menţionaţi şi cei care au funcţionat în serviciul lui Vasile Lupu şi Constantin Brâncoveanu, iar J.S. del Medigo, după o perioadă de ucenicie pe lângă Solomon ben Arayo, ajunge medic al familiei Radziwill în Polonia[65]. Interesant ne pare faptul că Petru Şchiopul s-a căsătorit

[61] N. Iorga, *Istoria evreilor în Ţerile noastre*, în „Analele Academiei Române Memoriile Secţiei Istorice", tom XXXVI, Bucureşti, 1913, p. 38

[62] Ep. Melchisedec Ştefănescu, *Cronica Romanului*, vol. II, Bucureşti, 1875, p. 77 ; E. Schwarzfeld, *Din istoria evreilor. Împopularea, reîmpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor din Moldova*, Ed. U.E.P., Bucureşti, 1914, p. 14

[63] C. Rezachevici, *Evreii în Ţările Române în Evul Mediu*, în „Magazin Istoric", nr. 9, septembrie 1995, p. 81

[64] T. Solomovici, *Istoria evreilor din România*, Ed. Teşu, Bucureşti, 2005, p. 58

[65] J. Kaufman, *Cronica comunităţilor israelite din judeţul Neamţ*, vol. I, Ed. Record, Piatra-Neamţ, 1929, p. 54

în taină, la 1591, cu ţiitoarea sa, o evreică trecută la creştinism, Irina Botezata, „o femeie frumoasă, dar de condiţie joasă". El a cerut discreţie totală privind acest mariaj, ţinând cont de prejudecăţile existente în societatea moldavă a acelor vremi[66].

B.P. Hasdeu, ce-şi manifestase unele tendinţele antievreieşti, publică în 1862 un document din 1579, din timpul aceluiaşi domnitor, prin care este atestat faptul că acesta i-a gonit pe negustorii evrei din Moldova, pe motiv că desfăşurau comerţ neonest cu vite. Petru Şchiopul anunţa pe negustorii lioveni, la 8 ianuarie 1579, că „am alungat pe evrei de pe pământul nostru", referindu-se la negustorii originari din Polonia, care cumpărau vite direct de la proprietari aducând astfel prejudicii negustorilor moldoveni, în sprijinul cărora ia voievodul amintita măsură[67].

Pe fondul ridicării antiotomane, urmând exemplul lui Mihai Viteazul, Aron Tiranul arestează şi ucide 19 creditori evrei-turci prezenţi la curtea sa şi care au susţinut cu împrumuturi mari preluarea domniei de către acesta. Se pare că nu este primul caz când demnitarii români apelează la serviciile cămătarilor evrei aflaţi la Istambul, printre cei care au obţinut astfel de credite fiind şi Iancu Sasul (1579-1582). El a folosit şi bani împrumutaţi de la negustori evrei lioveni[68]. În timpul lui Ieremia Movilă, evreii care tranzitau Moldova între Istambul şi Polonia şi-au continuat activitatea. În 1600, după relatările lui G.A. Magini şi G. Botero, aflându-se în faţa atacului lui Mihai Viteazul, voievodul moldovean aflat în retragere a perceput taxe suplimentare de la negustorii evrei, aceleaşi de fapt, instituindu-se şi pentru comercianţii greci şi armeni[69]. Această ridicare antiotomană a lui Mihai Viteazul şi Aron Tiranul este văzută de către istoricul evreu Carol Iancu drept un pogrom antievreiesc. El considera că România a fost „printre ţările de avangardă profesând un antisemitism de stat sistematic"[70]. Considerăm forţate astfel de afirmaţii, mai ales în acea perioadă (dar şi în cele care au urmat), când evreii de la Bucureşti sau de la Iaşi erau într-un număr destul de mic şi nu se constituiau într-o concurenţă economică pentru majoritari. Tot în aceeaşi perioadă (în anul 1595), principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, a început o revoltă antiotomană în care a atras şi cele două ţări româneşti extracarpatice (în acel an, le era suzeran). A masacrat pe toţi negustorii evrei supuşi otomani din Transilvania şi a proclamat că „evreii nu

[66] D.H. Mazilu, *Voievodul dincolo de sala tronului*, Ed. Polirom, Iaşi, 2003, p. 497
[67] B.P. Hasdeu, *Publicistica politică*, vol. II, Ed. Saeculum, Bucureşti, 2002, p. 261; idem, *Istoria toleranţei religioase în România*, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1992, p. 32
[68] C. Rezachevici, *op. cit.*, nr. 9, p. 80
[69] *I.M.E.R.*, (*Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România*), vol. I, ed. de V. Eskenasy, Bucureşti, 1986, p. 120
[70] C. Iancu, *L'emanicipation de Juifs de Roumanie (1913-1919)*, Ed. de l'Universite de Montpellier, 1992, p. 32

pot rămâne în Ardeal, Moldova şi Muntenia şi oricine are dreptul să-i omoare, oriunde îi găseşte"[71].

Se pare că la sfârşitul secolului al XVI-lea se constituie şi primele obşti evreieşti din Moldova. Prima este cea de la Iaşi, dată fiind importanţa comercială şi administrativă ce şi-a căpătat-o oraşul. Cea mai veche piatră tombală datează din jurul anului 1610. Dar până la această dată, prezenţele evreieşti în Moldova sunt sporadice. Ele aparţin neguţătorilor, aflaţi în tranzit, puţini fiind cei care se stabilesc datorită, mai ales, instabilităţii politice. Nici chiar chemarea domnească a lui Ştefan Tomşa din 1612, care s-a adresat negustorilor poloni, armeni, evrei din Lemberg, nu a adus un număr însemnat de negustori alogeni în Moldova[72].

Negustorii străini au ocolit Moldova lui Ştefan Tomşa datorită războaielor pentru tron ce au tulburat domnia sa, continuate apoi de Movileşti şi Radu Mihnea, dar când situaţia a devenit mai prielnică şi-au reluat activitatea. Este şi remarca lui Bonnicio de Malta, călugăr minorit, care, la 1632, îi menţiona pe „turci, tătari şi evrei, dar, sunt în trecere pentru negoţ, nu pentru treburile stăpânilor lor". Numărul călătorilor străini care străbat Moldova şi scriu despre ea se măreşte şi operele lor contribuie la conturarea unei imagini a lumii moldave din secolul al XVII-lea, în cadrul căreia evreii îşi caută locul lor. Foarte importantă ni se pare călătoria lui Iosif Solomon Del Medigo de la începutul secolului al XVII-lea, amintită în documentele vremii, reluată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de H.S. Brüker. Del Medigo soseşte în Moldova la 1618, la Iaşi, venind din Istambul. Era evreu sefard, fost elev al lui Galileo Galilei, care mai uceniceşte 11 ani şi pe lângă marele cărturar evreu Solomon ben Arayo, recunoscut ca o personalitate a timpului. Mai apoi, alege calea Poloniei, funcţionând ca medic pe lângă puternica familie Radziwill[73].

Şi Ţara Românească şi Moldova cunosc o relativă stabilitate politică prin domniile lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, care au dus la o revigorare economică, la care şi evreii au pornit a contribui. Dar în această perioadă situaţia evreilor începe a fi reglementată prin aşa numitele „pravile", de inspiraţie bizantină şi cu un caracter discriminatoriu pentru evrei. A început ceea ce istoricii evrei ai chestiunii au numit „curentul anti-iudaic scripturar", Biserica Ortodoxă manifestându-se în aceste coordonate şi de-a lungul secolelor următoare, până în perioada interbelică. *Cartea românească de învăţătură*, tipărită la Iaşi în 1646, conţinea astfel de măsuri antievreieşti:

[71] *I.M.E.R.*, vol. I, ed. de V. Eskenasy, Bucureşti, 1986, p. 65
[72] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, Institutul European, Iaşi, 2003, p. 12; *I.M.E.R.*, I, p. 80, doc. 106
[73] J. Kaufman, *Cronica comunităţilor israelite din judeţul Neamţ*, vol. I, p. 54 şi T. Solomovici, *Romania Judaica*, vol. I, Ed. Teşu, Bucureşti, 2002, p. 54

- nu se accepta jurământul evreului;
- se interziceau legăturile de orice fel între creştini şi evrei etc.

Îndreptarea legii, din 1652, relua aceleaşi măsuri restrictive privind legăturile dintre creştini şi evrei, accentuând drepturile pe care le puteau obţine evreii botezaţi (dregătorii, pământuri)[74].

Cel care îi sileşte pe evrei la imigrare este hatmanul cazacilor, Bohdan Hmelinţcki, care prin acţiunile sale, adevărate pogromuri, a distrus aşezările evreieşti (ştetl) de pe Nistru, Podolia şi Rusia Roşie. Începută iniţial ca o mobilizare antiotomană, răscoala cazacilor zaporojeni ortodocşi şi a tătarilor crâmleni îndreptată împotriva nobilimii polone şi a evreimii, considerată sprijinitoare a Coroanei şi Seimului, a determinat un exod masiv al israeliţilor spre Moldova. Aici au sosit în noiembrie 1649 primii evrei fugiţi de furia cazacilor. Nathan Hanover a scăpat, împreună cu alţi coetnici, fugind spre Bălţi şi Iaşi, ascunzându-se la Mănăstirea Socola. Acesta, viitorul rabin al Iaşului, un cărturar cunoscut în întrega lume evreiască, îşi descria peripeţiile într-o lucrare apărută în 1653 la Veneţia. Episodul căzăcesc din istoria evreilor a continuat, Timuş, fiul lui Bohdan, dovedindu-se un adevărat „iudeo-octon". Faima sa, amplificată de tovarăşii săi, îl făcea omorâtorul a şapte mii de evrei, ucişi „cu sabia şi cu mâna lui"[75]. Timuş Hmelinţcki obţine mâna domniţei Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, iar nunta sa din 1652 a fost un nou prilej de persecuţii antievreieşti. Peste 60 de evrei n-au reuşit să se ascundă la timpul potrivit şi au fost prinşi de cazaci şi eliberaţi în schimbul unor importante despăgubiri. Faptul că, în Iaşul anului 1652, 60 de evrei au fost capturaţi, denotă realitatea că obştea lor era mult mai mare. De altfel, acţiunile antisemite au continuat şi în timpul luptelor dintre Vasile Lupu, cazacii ginerelui său şi Gheorghe Ştefan, viitorul domn. Ele s-au soldat cu arestări, răscumpărări, botezuri forţate. Paul din Alep află în 1654 de la un evreu refugiat la Iaşi, Enachi, precum că Bohdan şi Timuş i-au tiranizat şi masacrat „mai rău decât Vespasian în antichitate"[76].

În Moldova acelor vremuri, cea mai importantă minoritate era cea armenească, ce grupa negustori iscusiţi, amintiţi de hrisoave şi scrierile călătorilor străini încă din secolul al XIV-lea, care au ridicat biserici, porţi, cartiere, în Târgu-Neamţ, la Piatra, Roman sau Iaşi, unde armenii erau mai mulţi şi mai puternici economic ca evreii. La 1670, evreii din Iaşi sunt îndeajuns de înstăriţi spre a ridica o sinagogă în mahalaua Curelarilor, cu un cimitir situat pe malul Bahluiului, cu pietre de mormânt datând din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Înainte de 1700, mai apar sinagogi şi

[74] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 13
[75] C. Rezachevici, *Evreii din Ţările Române în Evul Mediu*, în „Magazin Istoric", nr. 10, octombrie 1995, pp. 85-86
[76] N. Iorga, *Istoria evreilor din Ţerile noastre*, p. 34

comunităţi în Piatra-Neamţ şi Târgu-Neamţ, unde sunt amintiţi şi negustori evrei cu putere economică însemnată (după cum o arată implicarea lor în sprijinul ridicării lăcaşurilor de cult mozaice şi prezenţa lor între notabilităţile târgurilor). Evreii sosiţi în Moldova şi-au continuat îndeletnicirile tradiţionale, în special comerţul, şi astfel îi aflăm printre „orândarii" şi negustorii ţării. La 1663, la Iaşi, evreii vindeau vin cumpărat de la ţăranii moldoveni[77].

Nicolae Iorga descoperea într-un hrisov al anului 1654 pe „cel dintâi orândar evreu din Moldova, Moscu Jidovu", pe moşia Cantacuzinilor, în ţinutul Iaşi, iar în 1670, în sudul Moldovei, la Stoieşti, lângă Focşani, este menţionat „Lazăr orândariul", ce deţinea casă şi pivniţă. Un anume Moisă Doftorul este consemnat în 1657, destul de înstărit încât cumpără o casă la Iaşi cu 100 galbeni. Marco Bandini, misionarul catolic aflat la 1644 la curtea lui Vasile Lupu, află aici un medic de origine iudaică. În 1657, acelaşi Moscu Jidovul este unul dintre martorii cu greutate într-un proces ţinut în târgul Scheia. Un alt călugăr minorit, Antonio Angelini di Campi, rămâne impresionat de cosmopolitismul oraşului Iaşi la 1682, în care găseşte: „Mare mulţime de turci, armeni, evrei, tătari, greci, seamănă cu un oraş din Pentapolis"[78].

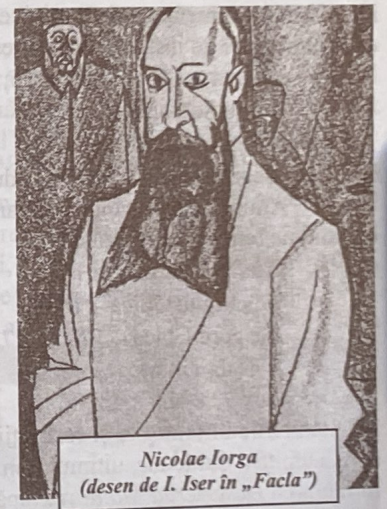

Nicolae Iorga
(desen de I. Iser în „Facla")

În 1703, la Bârlad, este menţionat un „baş staroste de jidovi", scutit de dările celorlalţi evrei. Deci breslele evreilor s-au format la început de secol XVIII, concomitent în toate Ţările Române, după cum o dovedesc hrisoavele timpului. Tot la începutul acestui secol se instituia hahambăşia, care avea putere religioasă în amândouă Ţările Române, cu sediul la Iaşi, fondată la iniţiativa Porţii Otomane şi care a funcţionat până în 1834, când domnitorul Mihail Sturdza o desfiinţează la sugestia puterii protectoare, Rusia. În 1719, Rabi Naftuli Cohen este numit hahambaşă, demnitatea fiind ereditară. I-au urmat Beţael, fiul său, care a fost înlocuit datorită impopularităţii sale, coreligionarii săi plângându-se domnului Constantin Mavrocordat. În locul său, nepotul Isaac, primeşte înalta demnitate

[77] N. Iorga, *Istoria comerţului românesc*, vol. I, Ed. Tiparul românesc, Bucureşti, 1925, p. 197
[78] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. IV, p. 32; Idem, *Istoria comerţului românesc*, vol. I, p. 276 şi *I.M.E.R.*, I, p. 120

împreună cu scutiri pentru evrei[79]. Breasla evreilor, instituită la fel ca cea a armenilor, era condusă de un staroste, conducătorul laic al întregii Moldove fiind „roş medina". Şeful religios al unei comunităţi era rabinul, ce datora ascultare marelui rabin-hahambaşa. Ei vegheau ca instituţiile obştii să funcţioneze, având în grijă şi plătirea taxelor. Despre evrei se spunea întotdeauna că erau foarte bogaţi, dar se pare că nu este cazul evreilor moldoveni de până la 1700, căci domnitorii ţării apelau la zarafi evrei de la Liov şi Istambul, aşa cum au făcut Gheorghe Ştefan, Radu Leon, Iliaş Alexandru sau o familie boierească din ţinutul Covurlui, care împrumută bani de la un evreu din Istambul. Abia la 1700 – 1703, un căpitan domnesc împrumută bani de la un evreu din Moldova, lăsând zălog jumătatea unui sat. Din rândul evreilor s-au ridicat adevărate dinastii de bancheri, precum Şaraga şi Daniel, la Iaşi[80]. În această perioadă evreii din Moldova nu au suferit importante restricţii, ba au primit şi privilegii. Urmărind legislaţia de până la instaurarea regimului fanariot se poate observa că privilegiile şi restricţiile au alternat. Un cercetător al istoriei evreilor în spaţiul românesc consemna pe domnitorii care au instituit măsuri restrictive privitoare la populaţia israelită:

- Ştefan al IV-lea – în 1526;
- Petru Şchiopul – în 1579;
- Grigore Ghica – în 1776;
- Scarlat Calimachi – în codul său din 1812[81].

Amintim şi pe voievozii care au adresat „chemări domneşti" şi au avut o atitudine binevoitoare faţă de ei:

- Ştefan Tomşa – la 1612;
- Gheorghe Ghica – 1659;
- Grigore Ghica – 1736 – 1736;
- Constantin Mavrocordat – 1742[82].

Evreii s-au stabilit, în genere, în mediul citadin, date fiind îndeletnicirile îmbrăţişate şi restricţiile privind posesia de pământ şi imobile la sate. Dimitrie Cantemir, ultimul domn pământean înainte de fanarioţi, îi ilustra în lucrarea *Descrierea Moldovei,* apărută în 1717 la Amsterdam, dar referindu-se la realităţi anterioare anului 1711: „Sunt socotiţi supuşi şi sunt obligaţi să plătească o dajdie anuală deosebită, mai mare decât cea obişnuită; ei nu practică nici o meserie în afară de negoţ şi crâşmărit şi pot avea sinagogi, dar din lemn,

[79] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 14
[80] C. Rezachevici, *Evreii din Ţările Române în Evul Mediu*, în „Magazin Istoric", septembrie, 1995, p. 83
[81] S. Costachie, *Evreii din România – studiu de geografie umană*, p. 95, citează pe V. Săghinescu, *Chestiunea neasimilării evreilor*, Bucureşti, 1902, p. 89
[82] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 12

nu din piatră". Referindu-se la străinii de pe teritoriul Moldovei, remarca: „... nu au altă îndeletnicire decât negutătoria şi să ţină hanuri. Căci negutătorii străini – turci, evrei, armeni, greci – pe care noi avem obicei a-i numi gelepi, au apucat în mână, din pricina trândăviei alor noştri, toată negutătoria Moldovei [...] evreii nu practică nici o meserie în afară de negoţ şi crâşmărit". În afara pricinii enunţate mai sus, alt motiv pentru care românii nu practicau comerţul era faptul că-l considerau „lucru de ocară". Tot Dimitrie Cantemir exprima o realitate a acelor vremuri: „Să omoare sau să prade un turc, un tătar sau un evreu socotesc că nu este un păcat şi cu atât mai puţin o fărădelege"[83]. Nu numai evreii, ci şi ceilalţii imigranţi sosiţi în spaţiul românesc s-au aşezat la oraşe (armeni, greci, unguri, germani). Ei îndeplineau funcţii economice pe care românii nu le acopereau. Astfel s-a născut oraşul cosmopolit, necesar în această perioadă, descris de multe ori de călătorii străini, interesaţi de exotismul său, dar văzut de români ca un corp străin, pe care însă îl tolerau[84].

În 1710, se deschide şirul „calomniilor de sânge", acuzaţii de „omor ritual", la Piatra-Neamţ, soldat cu arestări, maltratări, doar intervenţia lui Dimitrie Cantemir liniştind situaţia. Ele au continuat până în timpul lui Al.I. Cuza. La originea lor s-au aflat acuzaţiile călugărilor români, greci sau renegaţi evrei, locuitorilor lipoveni, poloni, români sau greci. Acest fapt a fost caracteristic oraşelor cosmopolite în special Galaţiul, unde negustorii creştini se simţeau ameninţaţi de concurenţa evreilor[85]. În ciuda acestor situaţii, imigraţia evreiască începe să capete consistenţă, în secolul al XVIII-lea ridicându-se târguri şi târguşoare, la care contribuţia evreilor a fost însemnată. Se constituie comunităţile evreieşti din oraşele Moldovei, în special în ţinuturile sale nordice, datorită căii urmate de imigraţia lor, dinspre Galiţia, Bucovina şi Polonia.

Instaurarea regimului fanariot nu a modificat în mod deosebit situaţia evreilor din Moldova, dar totuşi, creşte influenţa negustorilor turci şi greci. Un istoric interbelic, A.N. Hâciu, considera ca principali factori care au dus la sporirea imigraţiei:

- împărţirea Poloniei în 1772

Sinagoga de lemn Baal Sem Tov din Piatra-Neamţ

[83] D. Cantemir, *Descrirea Moldovei*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1981, p. 200 şi 276.
[84] L. Boia, *op. cit.*, pp. 230-231
[85] G. Asandului, *op. cit.*, p. 18 şi L. Şăineanu, *Calumnia luării sângelui. Istoricul ei în România*, în „Evreii din România în texte istoriografice, Antologie", ed. de L. Benjamin, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004, pp. 62-64

– suprapopulație evreiască;

- pogromurile din Rusia;
- incapacitatea autorităților de a opri trecerile clandestine;
- cerințele fiscale deosebite impuse lor de Coroana habsburgică;
- aviditatea de bani a domnitorilor;
- nevoile financiare ale boierimii.

În această perioadă evreii din Moldova puteau fi împărțiți astfel:

- evrei autohtoni – cu o vechime mare în ținuturi;
- evrei hrisoveliți – stabiliți mai apoi în urma unui hrisov domnesc;
- evrei sudiți – supuși unei puteri străine[86].

Ei au contribuit la fondarea a zeci de localități, cunoscute cu numele de „târguri", care erau de fapt niște mici centre de schimb, evreii îndeplinind de multe ori rolul de intermediari între boieri și țărani. Se pare că primul târg întemeiat de evrei a fost Onițcani, pe teritoriul Basarabiei, în secolul al XVIII-lea, iar ultimul, în 1862, la Drânceni, pe moșiile lui Mihail Kogălniceanu[87].

Nicolae Iorga remarca faptul că Bucovina, populată numeros de evrei, a reprezentat un „rezervor" al imigrației. Comisarul imperial al Bucovinei îi descria astfel pe supușii săi de origine iudaică, în anul 1718: „Evreii de aici se hrănesc mai mult cu cârciumile și dau prilej poporului să bea și să se strice; prin expulzarea lor, hrana ar fi mai ieftină, bețiile s-ar mai opri, înșelătoria din negoțul cu mărfurile ar înceta, prețurile arenzilor ar scădea și satele s-ar păstra". În parte, dezideratul său s-a îndeplinit după 1786, datorită unei ordonanțe imperiale prin care se cerea evreilor din Bucovina să dovedească în bani sau imobile suma de 250 de florini[88]. Era o sumă mare și pauperii evrei s-au îndreptat spre Moldova să populeze târgurile, îndeletnicindu-se cu negoțul și cu meșteșugurile. Nicolae Iorga a acordat o atenție deosebită călătorilor străini ce au străbătut Țările Române și preia spusele abatelui Boscovich, care afirma: „În curând emigrația evreiască va forma în Bucovina austriacă un fel de depozit permanent, de unde s-au strecurat, încetul cu încetul, atâția alți evrei. De altminteri, veneau și pe linia Nistrului. Întâi ca orândari, având în arendă cârciumile, cu drepturile senioriale și heleșteiele. Căci evreii poloni erau vânzători de holercă sau horilcă"[89].

Comisarul imperial al Bucovinei, generalul Enzerberg, nota la 1718, privitor la evrei: „Sunt neamul cel mai stricat dedat trândăviei; se hrănește fără a fi prea mult supărat din sudoarea creștinilor muncitori", și continua în aceiași

[86] A.N. Hâciu, *Evreii în Țările Române*, p. 121
[87] *Ibidem*, p. 122
[88] N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. I, p. 276; G. Constantinescu, *Evreii din România*, Ed. Fronde, Alba-Iulia, 2000, p. 41
[89] N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. I, p. 276

termeni duri: „Aici în țară, evreii obișnuiesc a cumpăra țăranului dinainte puiul în ou, mierea în floare și mielul în pântecele mamei pe baza unui preț mic și prin această camătă a suge cu totul pe locuitori și a-i aduce la sărăcie așa încât țăranii împovărați astfel de datorii și pentru viitor, nu află alt mijloc de mântuire decît să fugă din țară"[90]. Este o descriere a evreului galițian după mărturiile cronicarilor vremii, deosebit de evreul moldovean. Este și părerea lui Maurice d'Hauterive, aflat la curtea lui C.A. Ipsilanti, în 1787: „Evreii din Moldova sunt cumpătați, plătesc dările fără murmur, se îmbogățesc fără grabă și nu duc peste graniță economiile lor. Ei au valorificat câteva produse naționale. [...] Evreii acestei țări au moravuri deosebite, care îi deosebesc de toți ceilalți evrei din Turcia și restul lumii. Lăcomia lor nu este atât de urâtă, nu sunt atât de pișicheri, atât de necurați și nu sunt atât de înjurați ca în altă parte"[91]. Dar, în scurt timp, în Moldova ajung foarte mulți evrei din Galiția, de felul celor descriși anterior și evreii cu vechime pe aceste teritorii se pierd în marea masă a evreilor galițieni.

Evreii din Moldova și-au aflat ca principală ocupație comerțul și meșteșugurile, continuând tradiția înaintașilor lor, dar și datorită legislației. Felix Aderca spunea: „Evreii au fost siliți a se înghesui în comerț doar din cauza legilor restrictive ale semifeudalității și semiburgheziei antisemite – adică nici oștire, nici învățământ, nici în funcții de stat"[92].

Nu i se pot nega evreului aptitudinile pentru negoț, care au creat un adevărat mit al „măiestriei evreului-negustor". „Lipsit de instincte și obiceiuri înrădăcinate care constituie datinile, evreul e mai ales raționalist. Și raționalist în sensul strict al cuvântului utilitarist. Judecă și cântărește, e sobru, reținut, circumspect. Pasiunile nu-l mână. Aptitudini excelente pentru a deveni negustor". Este opinia lui Mihail Ralea[93]. Au fost remarcate aceste talente și de boierii moldoveni, care îi luau la curțile lor spre a se folosi de priceperea acestora. Se spunea că fiecare boier are evreul său. Și domnitorii fanarioți au fost interesați de colonizarea în Moldova a evreilor ce se ocupau cu negoțul și cu meșteșugurile, dată fiind lipsa lor din țară, dar și datorită faptului că aceștia se constituiau într-o sursă de bani pentru visteria țării și bineînțeles și pentru fanarioții dornici de câștig. Chiar și Nicolae Iorga acceptă că „lucrătorii și negustorii evrei au devenit colaboratori la crearea statului național român din Moldova"[94]. Nu e de mirare că un domnitor stăpânit de idei iluministe precum

[90] G. Constantinescu, *Evreii din România*, p. 41
[91] M. d'Hauterive, *Memoriu despre starea Moldovei la 1787*, Inst. de Arte Grafice C. Gobl, București, 1902, p. 80
[92] M. Aderca, *Felix Aderca și problema evreiască*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 61
[93] M. Ralea, *Israel în România*, în „Viața românească", nr. 7-8, 1929, București
[94] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, p. 186

Constantin Mavrocordat a fost înclinat în a-i interesa în să-şi desfăşoare activitatea pe pământul Moldovei. În 1742, domnul se adresa unui negustor evreu ce aducea marfă de lux din Olanda: „Poftind Domnia Mea a veni şi alţii, oricât de mulţi neguţitori ca aceştia să se afle în ţara aceasta". Iar lui David Argintarul îi propunea: „Poftind Domnia Mea a veni şi a se afla în oraşul acesta oricât de mulţi oameni meşteri cu bun meşteşug"[95]. Conta şi faptul că Moldova aflată „în calea tuturor răutăţilor" suferea de pe urma năvălirilor, războaielor, robirilor şi depopulării. Domnitorii primeau imigranţi, în special din Transilvania, mulţi români ardeleni trecând munţii în Moldova, unde au fost bine primiţi cu privilegii şi scutiri. Dacă românii ardeleni primeau pământ în sate, evreii erau chemaţi să populeze oraşele sau să fondeze altele noi.

Nicolae Iorga, în urma cercetărilor realizate, a ajuns la concluzia că prezenţa evreilor în Moldova datează din secolul al XVIII-lea, în număr mic, în oraşe şi târguri. Astfel considera că la Neamţ erau câţiva evrei în 1764 – 1766 (îl contrazic actele de tranzacţiune între evrei şi Mănăstirea Neamţ); în Botoşani, în 1757, nu sunt pomeniţi evrei. „Câte un evreu apare la Suceava ca orândar pe locul Mitropoliei şi alţii ca mici negustori la Ocna, la Hârlău, la Siretiu, la Galaţi, la Bârlad (era o vreme când despre bârlădenii creştini se putea scrie că se îndeletnicesc cu negoţul mai mult decât cu orice altă muncă"). La Roman, în 1741, nu se ştia decât de moldoveni şi de armeni, iar la Târgu-Frumos, în 1755, sunt menţionate două cârciumi şi „orânda jidovească ce sunt acolo în târg"[96]. De multe ori însă cercetările lui Iorga nu sunt îndeajuns de profunde, după cum au dovedit-o cercetările ulterioare. Dar el a fost printre primii istorici care au urmărit evoluţia istorică a evreimii în „ţerile noastre" şi, în special, rolul ei în viaţa economică a ţărilor româneşti extracarpatice. Tot el, în lucrarea *Istoria industriilor la români*, pomeneşte „velniţele jidoveşti" de la târgul Soroca, din 1756, unde se „fierbea horilcă", importul fiind oprit. Se pare că este una dintre primele menţiuni ale unor „fabrici de rachiu" evreieşti situate la Nistru. El acreditează ideea conform căreia această îndeletnicire au adus-o evreii din spaţiul ruso-polon, oferind ca argument originea slavă a unor cuvinte ca: butelcă, votcă, horilcă, ploscă, velniţă, vadră, crâşmă[97].

Într-un hrisov al lui Constantin Mavrocordat din 2 aprilie 1742, stabilea pentru familiile de târgoveţi evrei un bir modic – 3,5 lei pe cap de familie. Într-un alt act din 1780, acelaşi Constantin Mavrocordat specifica: „... întărim numiţilor târgoveţi creştini, armeni, jidovi". Iar Constantin Racoviţă, în 1751, îi scuteşte de dări pe „târgoveţii din târgul Cenăuţi, moldoveni şi

[95] *I.M.E.R.*, II/ 1, p. 158
[96] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, p. 173 şi idem, *Istoria evreilor din Ţerile noastre*, p. 13
[97] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, p. 175

jidovi"[98]. Să remarcăm faptul că evreii din Ţările Române erau consideraţi „târgoveţi", fapt nespecific altor ţări europene.

Sistemul arendării devenise foarte uzitat şi nu numai evreii erau beneficiarii săi. Egumenul de la Mănăstirea Râşca, din judeţul Suceava, cerea permisiunea domnitorului pentru a arenda moşiile mănăstirii „fie unui turc, fie unui armean, fie unui jidov". La 21 iulie 1741, Grigore Ghica dă carte de încuviinţare egumenului de Râşca pentru arendarea moşiilor către un evreu. Orândarii evrei ai cârciumăritului au monopolizat parte din această îndeletnicire şi în sate, aşa cum o arată catagrafia din 1774 care îi înregistrază ca funcţionând pe majoritatea moşiilor din Moldova. Arenda, negoţul, meşteşugurile sunt activităţile evreului secolului al XVIII-lea. Îl găsim în aproape toate târgurile Moldovei, în special însă în cele din judeţele nordice. În sudul provinciei cele mai importante centre ale evreimii erau portul Galaţi, un adevărat oraş cosmopolit şi târgul Focşanilor, unde sunt menţionaţi orândari încă din 1670 („Lazăr orândariul") sau din 1738, fiul său, Herşcu Jidovul. În 1798, evreii sunt atestaţi ca meşteşugari şi comercianţi în acelaşi târg. Autorităţile Moldovei îşi exprimau mulţumirea faţă de activitatea lor şi speranţa „să se îndemne şi alţii de a veni". Pentru a proteja pe negustorii autohtoni, domnitorii le-au oferit privilegii, cum s-a întâmplat în 1731, pentru „neguţătorii celor de loc"[99]. S-au realizat legi împotriva negustorilor evrei, cel mai energic dovedindu-se Grigore Ghica, care în 1764 interzicea evreilor aşezarea în mediul rural, iar doi ani mai târziu le interzicea cârciumăritul[100].

Creşterea demografică a etniei israelite în Moldova este una însemnată, vădită în perioada 1774-1803, când de la 6.000 de evrei în 1774 se ajunge la 30.000 în 1803 şi la dublarea numărului, 60.000, în 1848. S-a considerat că o familie are 5 membri, astfel ajungându-se la cifrele aproximative menţionate, cei recenzaţi fiind capii de familie. Evreii au dezvoltat un anume fel de relaţii cu mediul ce i-a înconjurat, stabilindu-se o dinamică relaţională deosebită între ei şi populaţia românească. Ei funcţionau în cadrul breslelor, un sistem economic închis, în Evul Mediu acestea nefiind constituite pe baze profesionale ci cuprinzând membrii etniei. Foarte rar ei au intrat în organizaţiile profesionale ale localnicilor. O excepţie este Lupu Jidov, care se alăturase autohtonilor în breasla făclierilor din Botoşani, în anul 1794[101]. Ei au adoptat şi noile meserii pe care piaţa le cerea alături de cele

[98] P. Cernovodeanu, *Evreii în epoca fanariotă*, în „Magazin istoric", nr. 2, februarie 1997, p. 53
[99] *Ibidem*, p. 53
[100] N. Iorga, *Istoria evreilor în Ţerile noastre*, Librăriile Socec & Comp şi C. Sfetea, Bucureşti, 1913, p. 18
[101] N. Iorga, *Opere economice*, Bucureşti, 1982, p. 290

tradiționale. Nomenclatorul meseriilor îmbrățișate de evrei este aproape același cu nomenclatorul meseriilor înregistrate în Țările Române.

Catagrafiile sfârșitului de secol al XVIII-lea înregistrează numeroase profesii. Implicarea lor în comerț a fost semnificativă. Ei au practicat atât comerțul mărunt, ahtiligii sau ahtilicarii, care dețineau mici prăvălii sau erau negustori ambulanți, cât și comerțul mare în domeniul exploatării lemnului sau exportul de vite spre Imperiul Otoman, spațiul german sau polon. Sunt amintiți încă din prima jumătate a secolului evreii cu „dugheana pe roate", în Herța, în nordul Moldovei, iar în Bârlad, în 1767 se vorbește de „rândul dughenilor jidovești", iar în Iași, în 1783 sunt pomenite dughenile ținute de evrei[102].

Un călător străin prin Moldova sfârșitului de veac al XVIII-lea, von Campenhausen, scria: „În anul 1786, când turcii au pus la cale o mare prigonire a evreilor, omorând mai multe sate, preotul bisericii ortodoxe Înălțarea Domnului a dat un frumos exemplu de viață creștină. El a ascuns și hrănit 300 dintre acești nenorociți, salvându-le viața"[103].

O imagine des întâlnită este cea a evreului negustor ambulant, numit boccegiu, purtător de boccea, care străbătea satele de munte sau de câmpie. De asemenea, s-a format o imagine a evreului – cârciumarul satului. Încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea este atestat evreul ce ținea orânda cârciumăritului, iar în secolul al XVIII-lea sunt numeroși evreii ce țineau cârciumi și hanuri în micile târguri și în sate. Este o situație ce se va menține în ciuda măsurilor restrictive inițiate de autorități. Dacă în secolul al XVII-lea ei cumpărau și vindeau vin, evreii veniți din Rusia și Polonia în secolul al XVIII-lea au adus cu ei meșteșugul facerii rachiului din cereale. Și astfel a devenit cunoscut clișeul evreului făcător de „horilcă". Boierii și mănăstirile au preferat să valorifice surplusul de cereale în velnițele evreilor într-o perioadă când cerealele erau vândute la subpreț turcilor ce aveau drept de monopol în Moldova și Țara Românească. Pe moșiile boierilor sau pe moșiile mănăstirești au funcționat și velnițe, dar și cârciumi[104].

Negustorii și meseriașii evrei s-au bucurat de aprecierea domnului și a boierilor de-a lungul întregului secol al XVIII-lea, ei fiind o adevărată „clasă de mijloc", și au fost recompensați pentru activitățile lor folositoare economiei românești, prin privilegii și scutiri. Odată cu nașterea unei clase de mijloc naționale, negustorii români „deranjați" de concurența evreiască au cerut măsuri de eliminare a acesteia, dar domnitori precum Mihail Sturdza, mai mult, încurajează imigrația israelită.

[102] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 453
[103] *Călători străini despre țările române*, vol. X/ 2, p. 887
[104] S. Costachie, *op. cit.*, p. 202

Evreul-cămătar a fost o altă înfățișare sub care a fost prezentat încă din Evul Mediu, atât în spațiul românesc, cât mai ales în vestul Europei sau Istambul. Schylock, cămătarul evreu din *Negustorul din Veneția*, a devenit „o formulă generală aplicabilă către toți evreii în particular", după cum nota B.P. Hasdeu în 1865, iar operele lui Alecsandri sau Al. Pelimon au prezentat în aceeași perioadă un portret de același fel, adaptat realităților românești. B.P. Hasdeu a făcut o paralelă între Jupânul Schylock al lui Shakespeare, domnul Gobseck al lui Balzac și jupân Moise al lui Alecsandri. Asemănările dintre cei trei evrei cămătari sunt multe și izbitoare și autorul dorește să prezinte un tip caracteristic întregii Europe. Prezentăm un scurt fragment din piesa *Lipitorile satului*. Un pădurar vine la jupân Moise, ce ținea și cârciumă într-un sat moldovenesc, și cere pe datorie puțin rachiu pentru soția sa „bolnavă de facere". Pădurarul promite: „Jupâne Moise, ți-oi tăia la iarnă un stânjen de lemne și ți l-oi căra pe bătătură". Evreul îi răspunde după o scurtă chibzuială: „Așa?... Dar dac-ai muri până la iarnă, eu să rămân păgubaș?..."[105].

După cum am mai menționat, evreii Evului Mediu românesc nu au fost foarte bogați, de aceea erau folosite de către domni și boieri creditele bancherilor evrei, greci, turci din Imperiul Otoman. De aceea, expresiile care îi denumeau pe acești „mânuitori de bani" erau de origine turcă și respectiv greacă (zaraf și cămătar). S-a discutat îndelung asupra sintagmei „evreii – neam de meseriași". Cert este că recensămintele Evului Mediu îi înregistrează pe evreii stoleri, ceaprazari, cuiungii, cizmari, croitori, bodnari, talpalari, cojocari, fierari, făclieri. După cum se spunea în catagrafia din 1820 – 1821, era greu să faci o delimitare între meseriași și negustori, căci evreii pământeni își vindeau în „dughenile de uliță" produsele realizate în atelierele lor. În orașul Iași, în aceeași catagrafie, sunt atestați 168 de negustori evrei, iar meseriașii erau în număr de 268. Mulți dintre negustori vindeau și cumpărau lucruri mărunte: tutun, oale, ciubote, orez, sare, cuie, dohot, bumbac[106]. Primul domn pământean de după secolul fanariot, Ioniță Sandu Sturdza, menționa dreptul evreilor la proprietate și activitate economică, dar să nu facă lumânări, pâine pentru creștini și să nu aibă calfe străine. Nu aveau dreptul să ridice sinagogi cu zid din piatră, ci din lemn și la distanță de cel puțin 500 metri de bisericile creștine. Pentru un asemenea motiv, la Galați, a fost dărâmată o sinagogă[107].

În Moldova și Țara Românească, ei au putut să-și exercite neîngrădit meșteșugul. Cu toate că au fost angrenați masiv în domeniul meseriilor, evreul apare mai ales în postura de negustor, aceasta fiind principala imagine

[105] B.P. Hasdeu, *Opere*, vol. V, Ed. Floarea darurilor, București, 2003, p. 141
[106] Gh. Ungureanu, *Catagrafia locuitorilor Moldovei din anul 1820*, în "Revista de statistică", nr. 7/ 1967, București
[107] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 21

percepută de societatea românească despre această comunitate. Consulul prusian de la Iaşi, J.F. Neigebauer, se exprima astfel: „O mare parte a evreilor din Iaşi trăiesc din munca mâinilor lor ca meseriaşi. Cei mai mulţi sticlari, tâmplari, croitori, pantofari, giuvaergii sunt evrei[108]. Chiar dacă la început nu erau foarte bogaţi, în timp, averile lor vor creşte. Codreanu îi caracteriza ca fiind o comunitate inteligentă, cu un simţ deosebit al afacerilor, unită şi solidară[109]. Acestea aduc bogăţie şi această bogăţie atrăgea atenţia şi lui Octavian Goga şi-l îndemna să declare: „Chestiunea evreiască este reală, iar bogăţia evreilor trebuie considerată ca o sfidare a sărăciei noastre generale". Nu toţi evreii erau bogaţi. Cei bogaţi erau urâţi, cei săraci consideraţi o pacoste, după cum considera acelaşi Octavian Goga care, în ziarul său „Ţara noastră", a luat de multe ori o poziţie intransigentă în legătură cu evreii aducând ca sprijin pentru spusele sale opinii ale lui Kant, Napoleon, Tacitus ş. a.[110]

Nu se poate nega aportul evreilor la dezvoltarea economică a Moldovei, unde se manifestau în numeroase domenii şi cauza pentru care în scurt timp devin majoritari în mica industrie şi în comerţ era faptul că „românul fiind mai curând atras de traiul bun, de funcţii onorifice părăsise definitiv afacerile, comerţul, micile servicii, profesiunile libere erau în mâinile altora"[111]. Românul era înclinat spre funcţionarism, mulţi părăsindu-şi meseria părinţilor, cum scria şi episcopul Melchisedec în încercarea de a zugrăvi imaginea Romanului zilelor sale[112]. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în special după 1829, contigente însemnate de evrei galiţieni au pătruns în Moldova, populând oraşele şi târgurile, fondând noi „stetl-uri" ce funcţionau ca mici centre de schimb între ţărănime, boierime şi marile oraşe ale Moldovei. Puterea lor economică a crescut într-un mod deosebit, evreii angrenându-se în numeroase activităţi citadine, în domeniul financiar, în mica industrie, meşteşuguri şi comerţ, acaparând o parte din piaţa moldovenească, deţinând procente deosebite în Bucovina şi Basarabia, adevărate monopoluri în unele domenii. Se năştea astfel un antisemitism economic, populaţia creştină, în momentele de criză, incriminând pe evrei şi dezechilibrele ce s-au creat din punct de vedere economic şi financiar, între populaţia autohtonă şi evreii ce-au împânzit Moldova de Nord într-un adevărat arhipelag de ştetl-uri.

Moses Schwarzfeld, autor evreu, într-o lucrare din 1857, concluziona că evreii au început să fie persecutaţi odată cu protectoratul Rusiei, când tendinţele antisemite ruseşti se simt şi în Moldova. Până atunci, grecii erau cei

[108] *I.M.E.R.*, III/ 1, p. 43
[109] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999, p. 76
[110] vezi O. Goga, *Mustul care fierbe*, Imprimeriile Independenţa, Bucureşti, 1927
[111] D. Murăraşu, *op. cit.*, p. 97
[112] Ep. Melchisedec Ştefănescu, *Cronica Romanului*, vol. II, Bucureşti, 1875, p. 230

mai urâţi de către români datorită delaţiunilor, demagogiei, ipocriziei lor. El argumenta prin faptul că până la Regulamentele Organice au fost puţine „cazuri de sânge", în număr de nouă, nefiind de multe ori prigoniţi, mult mai rău erau priviţi grecii. Acelaşi autor, într-o lucrare din 1891, cita o veche „cărticică românească" (*Ruhală şi Mesală*): „Evreului din Moldova nici o uşă nu-i este închisă, nici o cale nu-i este oprită. Aici alungat, aici disprețuit..., cu toate acestea el află chipul de a răzbate oriunde şi a izbuti la orice intreprindere"[113]. Moses Schwarzfeld, citat şi anterior, ajunge la concluzia că influenţa rusă a fost fatală pentru evrei, odată cu Regulamentele Organice născându-se „chestiunea israelită". Tot atunci, camăta, care nu fusese îndeletnicirea de bază la evreii români, ia amploare, românii fiind înnebuniţi de jocurile de cărţi aduse la Iaşi de ruşi, iar boierii moldoveni apelau des la banii zarafilor evrei. Odată cu Regulamentele Organice se consideră că s-a legiferat în Ţările Române antisemitismul, care proclama apartenenţa la creştinism pentru a primi drepturi civile şi politice[114]. M.C. Epureanu îi menţiona pe evreii din categoria „aceea a meseriaşilor totdeauna protegiaţi, căci devenise o necesitate socială"[115].

Dacă în Evul Mediu, după cum remarca Dimitrie Cantemir, românii considerau „a fi lucru de ocară" negustoria[116], după desfiinţarea monopolului comercial turcesc, se năştea burghezia română, care se simţea „sufocată" în activitatea ei. În Evul Mediu, evreii şi-au putut afla lesne rostul prin practicarea meseriilor tradiţionale. O dată cu intrarea în modernitate, spre aceste activităţi se îndreaptă boierimea moldavă, precum Başoteştii, Cantacuzinii, Cozadinii, Roseteştii, Conachi, Asachi, Kogălniceanu, Balş şi alţii, care se implică în comerţul cu grâu, vite, materiale de construcţii, fondează fabrici de postav, de hârtie, de sticlărie, societăţii cambiale. Tânăra burghezie română cerea ajutor statului în vederea înfruntării concurenţei evreieşti. Restricţii economice s-au înregistrat în Moldova încă de la Petru Şchiopul, Grigore Ghica, Mihail Sturdza, continuând după „Mica Unire", fiind opera guvernelor, fie liberal, fie conservator şi, de asemenea, în perioada interbelică în timpul guvernării Tătărăscu, Goga-Cuza sau a patriarhului Miron Cristea.

Din masa populaţiei de sorginte israelită, 90% trăia în Moldova, la 1859, pentru ca în 1899 să fie 75% din evreii ce trăiau în România. Este perioada când Marcel Emerit vizitează Moldova, unde constată că „străzile Iaşilor şi a celorlalte oraşe sunt din ce în ce mai mult invadate de aceşti străini cu lungi sutane negre, [...] cu obrajii ca pergamentul, cu spinarea încovoiată ca

[113] M. Schwarzfeld, *Evreul în literatura română*, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 103
[114] M. Schwarzfeld, *Ochire asupra istoriei evreilor din România*, p. 12; A. Oişteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, ed. a II-a, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 19
[115] M. Schwarzfeld, *Ochire asupra istoriei evreilor din România*, p. 12
[116] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. I.V. Socecu, Bucureşti, 1909, p. 237

pentru a opune un resort loviturilor de bâtă"[117]. Potrivit recensământului din 1899, Moldova se prezenta cu 72,4% dintre evreii care locuiau în Vechiul Regat, ceea ce însemna 10,5% din populaţia acestei provincii. Oraşul Iaşi, cel mai mare al Moldovei, deţinea un procent de 50,5% din locuitori[118]

Ştefan Zăvoianu, fondatorul ziarului „Dacia", membru al „Senatului legionar", încerca să răspundă la întrebarea *Cum s-au infiltrat evreii în România?* într-o conferinţă în cadrul Cercului de Studii al Mişcării Legionare, în octombrie 1936: „La nord de Bucovina, Moldova şi Basarabia se găseşte Galiţia. Această Galiţie este clocitoarea şi puerniţa evreilor din întreaga Europă. Evreii din Galiţia au coborât spre sud: pe potecile munţilor, în grupuri mici, fără paşapoarte, plătind vameşilor sau ascunzându-se de grăniceri..."[119] Şi nu doar din Galiţia vin, ci şi din Rusia ţaristă, unde Nicolae I ordonase înrolarea evreilor de la vârste fragede şi astfel, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, mulţi fug în Moldova. Să menţionăm faptul că guvernul ţarist recruta soldaţi pentru un serviciu militar ce dura cinci ani pentru armele de uscat şi şapte ani pentru marină. Şi în folclorul românesc (dar nu numai) evreul şi puşca sunt două lucruri care nu prea puteau să se alăture[120].

În Ţările Române, antisemitismul a apărut încă din Evul Mediu, de la primele „aşezări" ale evreilor din secolul al XVII-lea, dar intensitatea manifestărilor sale este una minoră. În acea perioadă se constată mai puţin componenta sa economică, datorită numărului lor destul de mic şi a puterii economice reduse, în schimb, înregistrându-se unele cazuri de „calomnii de sânge" (acuzaţii de „omor ritual" al unor copii de creştini pentru a se folosi sângele la azima pascală – n.n.), care au degenerat în conflicte violente, cu răniţi, arestaţi, morţi. Ele sunt o consecinţă a „curentului antiiudaic-scripturar" prezent în ţări din vestul Europei, dar în special în est, în spaţiul rus, unde sunt menţionate mai multe pogromuri ale autorităţilor sau cazacilor, care au dus şi la imigrări masive ale populaţiei evreieşti. S-au înregistrat cazuri de acuzaţii de „omor ritual" încă din 1710, la Târgu-Neamţ şi Piatra-Neamţ, 1726 – Oniţcani, apoi în deceniile următoare, la Iaşi, Galaţi, Dorohoi, Hangu şi Răpciuni (judeţul Neamţ), până în 1860, în timpul lui Al.I. Cuza fiind amintite ultimele astfel de cazuri. Aceste credinţe s-au păstrat în mijlocul ţărănimii româneşti, aşa cum o demonstrează culegerile de folclor realizate până în perioada interbelică[121]. A

[117] Apud G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 27
[118] "Monitorul Oficial", nr. 2006, 14/ 27 decembrie 1900, pp. 61-64; R. Rosetti, *Romania and the Jews*, p. 5
[119] F. Strejnicu, *Mişcarea Legionară şi evreii*, Ed. Imago, Sibiu, 1996, p. 67
[120] M. Schwarzfeld, *Evreii în literatura populară română*, p. 45
[121] L. Şăineanu, *Calumnia luărei sângelui. Istoricul ei în România*, în "Evreii din România în texte istoriografice, Antologie", Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004, pp. 34-59; A. Oişteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, ed. a II-a, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2004, pp. 393-396

contribuit la aceasta şi publicarea şi popularizarea unor scrieri antisemite precum *Îndreptarea aurită a lui Samuil Ravvi* sau *Înfruntarea jidovilor* a monahului Neofit Cavsocalivitul, evreu botezat, sau a compilaţiei lui I. Galeatovschi, intitulată *Praştia* şi care au generat dispute în viaţa politică şi culturală de la jumătatea secolului al XIX-lea. Aceste lucrări tipărite în mânăstirile Moldovei (în special la Mănăstirea Neamţ) au cunoscut o popularizare în rândul ţărănimii şi a orăşenilor din micile târguri moldoveneşti, dar şi în Ţara Românească, astfel *Înfruntarea jidovilor* cunoaşte 15 ediţii succesive, ultima în 1935, menţinând în rândul românilor această credinţă a „omorului ritual". Au fost tipărite la Mănăstirea Neamţ, la Iaşi, la Bucureşti sau Râmnicu-Sărat, beneficiind şi de sprijinul bisericii[122]. Acuzaţia de „omor ritual" din 1801 ducând la un număr de 128 morţi şi răniţi şi trebuie să remarcăm faptul că în sprijinul evreilor năpăstuiţi a intervenit mitropolitul Veniamin Costache. Mitropolitul a ieşit înaintea pogromiştilor cu crucea în mână, strigând: „Numai peste trupul meu vă veţi putea împlini pofta nelegiuită împotriva evreilor". El a liniştit lumea „cetindu-i pe stradă molitvele Sfântului Vasile". Domnitorul cerea intervenţia Bisericii în potolirea spiritelor ca fiind direct răspunzătoare de aceste evenimente ce scăpaseră de sub control. Dar aceste cazuri au fost fără o prea mare relevanţă, căci un cărturar evreu ca Lazăr Şăineanu afirma: „România, care în privinţa libertăţii de conştiinţă poate fi pusă alături de cele mai tolerante state – Olanda, Turcia, Polonia – ce au îngăduit un adăpost părinţilor noştri în vremea prigonirilor religioase..."[123] Elias Schwarzfeld remarca şi el că pentru evreii din spaţiul românesc nu existau dări speciale („Judensteuer", dări vexatoare şi ruşinoase)[124].

Haiducii şi furii codrului îi prădau deseori pe evreii negustori ambulanţi sau pe cei cu care de marfă, aşa cum făcea *Haiducul* lui Bucura Dumbravă, amintit ca fiind reprezentativ de către A. Heinen alături de Badiul Haiducul. F. Veiga, istoric spaniol, vedea pe legionari ca urmaşi ai haiducilor[125]. Să menţionăm pe numeroşii haiduci ai veacului al XIX-lea şi începutul veacului următor care au fost „spaima ovreilor": Vasile cel Mare, Codău, Mihai Florea, Pantelimon Toader, Ştefan Bujor, Constantin Codreanu, Ion Pietraru sau vestitul Coroi. Într-una din baladele despre Badiul, culese de G. Dem. Teodorescu, se spune despre el că este: „Măcelarul turcilor/ Spatiul

[122] G. Asandului, *op. cit.*, p. 62
[123] A. Oişteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, ed. cit., p. 395; D. Dieaconu, *Evreii din Moldova de Nord...*, pp. 39-40; L. Şăineanu, *Calumnia luărei sângelui. Istoricul ei în România*, în "Evreii din România în texte istoriografice, Antologie", Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004, p. 59
[124] E. Schwarzfeld, *Evreii în timpul Regulamentelor Organice*, în "Evreii din România în texte istoriografice, Antologie", Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004, p. 83
[125] A. Heinen, *op. cit.*, pp. 86-88 şi F. Veiga, *op. cit.*, p. 56

ovreilor"[126], spatiul fiind un luptător cu spata, spada (n.n.). Cunoscutul haiduc Constantin Codreanu cânta:

„Pe creştin când îl prindeam
Din zece lei cinci luam.
Dar pe turc şi pe jidan
De departe când zăream
Ardea inima în mine
Să îi prind de căpăţâne.
Mâna pe ele puneam
Şi la corbi le dăruiam[127].

Banda lui Bujor pe Valea Bistriţei

Pe Valea Bistriţei, în judeţele Neamţ şi Suceava, a circulat (şi încă mai circulă) una dintre piesele de teatru livresc numită *Banda lui Bujor*, cu personaje haiduci, conduse de Ştefan Bujor şi Constantin Codreanu. Ei jefuiau un personaj numit „Jidanul", înfăţişat ca bătrân, încovoiat, urât îmbrăcat, plin de bani, numai bun de prădat. Este imaginea pe care i-o zugrăviseră Shakespeare, Alecsandri, Caragiale sau George Topârceanu, ultimul, în poezia *Câinele ovreiului,* descriind cu umor un negustor ambulant evreu, cu „tarhatul în spinare"[128].

Ţăranul îl considera pe evreu „vrednic de dispreţ", fiind reprezentant al poporului ce-a răstignit pe Iisus Hristos (acuzaţia de deicid a fost una cu o mare vechime şi prezentă într-un spaţiu foarte larg, din Germania până-n Rusia), care se îmbrăca altfel, vorbea altă limbă sau stâlcind vorbele. D. Rosetti-Teţcanu scria într-un volum publicat în 1877: „Nu degeaba un evreu l-a vândut pe Hristos. Acesta este marele exemplu şi marele avertisment. Popoare, feriţi-vă să vă lăsaţi adormite de linguşelile mozaice. Români, Iuda se pregăteşte să vă acorde acolada, ridicaţi privirile spre trupul însângerat al crucificatului"[129]. Observăm folosirea etnonimului „Iuda", pentru a defini pe evrei, fapt care va fi caracteristic şi literaturii politice cuziste şi legionare, de la Cuza şi Paulescu, la Codreanu şi Moţa, sau la cântecele legionare, prin aceasta,

[126] G. Dem Teodorescu, *Poezii populare române*, vol. III, Ed. Minerva, Bucureşti, 1985, p. 216
[127] G. Brăescu, *Panorama teatrului folcloric din judeţul Neamţ*, Ed. Brăescu, Piatra-Neamţ, 2000, pp. 178-195; *Ceahlăul, muntele legendelor sau legenda muntelui*, antologie de D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2006, p. 68
[128] G. Topârceanu, *Balade vesele şi triste,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1986, pp. 64-65
[129] D. Rosseti Tetzcanno, *La Roumanie et les juifs devant l'Europe*, Bacău, 1877, p. 33

alăturând şi ideea trădării. În viziunea săteanului, străinul era o persoană de neîncredere, primejdioasă, încât „urmele lor ar trebui pârjolite cu nouă care de lemne"[130]. Şi cine nu ştie versurile lui Mihai Eminescu:

„De la Nistru pân' la Tisa
Tot românu' plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate... [...]

Cine-a îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima câinii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia
Îndrăgi-i-ar ciorile
Şi spânzurătorile"[131].

Să facem o paralelă cu versurile lui Radu Gyr, un poet care şi-a pus pana în slujba idealurilor legionare, din *Cântec de jale*:

„Din Rarău la Detunata
Geme ţara, plânge gloata.
Din Orhei la Feldioara
Geme gloata, plânge ţara... [...]

Că pe toate căile
Au pătruns potăile
Şi pe toate uşile
Au intrat căpuşile
Ca să-şi umple guşile,
Muştile şi ploşniţele
S-au umflat cât coşniţele..."[132].

Românul recunoştea iscusinţa evreului în afaceri, atât boierul, cât şi ţăranul. Considerăm interesantă opinia unui ţăran din Borca, judeţul Neamţ, în anul 1880: „Ţăranii nu ştiu ce-a cumpăra şi cum a vinde şi ce-a câştiga. De aceea, Ion Bălan şi Ion Soilă şi Ilie a Popii n-o putut-o duce cu negustoria lor. Numai lui Constantin din Sabasa îi merge. Da' de ce? Din beţii, zic eu, din femei şi din luxuri care nu se văd la jidan. El ţine socoteala de cheltuieli până face parale. Ei fac şi desfac toate şi de la dânşii mai capeţi un ban"[133]. Sătenii

[130] Al. Stâncilescu-Bârda, *Elemente de istorie naţională reflectate în proverbe româneşti,* East European Quarterly, ianuarie 1991, pp. 513-514
[131] M. Eminescu, *Poezii*, vol. III, Ed. Minerva, Bucureşti, 1982, p. 101
[132] R. Gyr, *Cântec de jale*, în „Poezia în cătuşe", p. 67
[133] G.T. Kirileanu, *Scrieri*, vol. II, Ed. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 84

luau cele necesare de la prăvăliile evreieşti, unde găseau cele trebuitoare gospodăriei şi care nu se mai găseau decât la oraş, precum „magazinul" lui Leiba Zibal, din nuvela *O făclie de Paşte,* a lui I.L. Caragiale. În oraşele mici şi în satele Moldovei exista mai întotdeauna un magazin „kolbo" (cu de toate). De multe ori ţăranii luau pe credit. Cum se exprima un alt bătrân sătean, tot de pe Valea Bistriţei, din judeţul Neamţ:

„Mergeam la Herşcu, la prăvălie după gaz pentru lampă.

- N-am bani azi, jupâne!, ziceam.

- Nu-i bai, bade Ioane! Fată oaia…"

Să-l amintim şi pe David, negustorul din Călugăreni, de la poale de Ceahlău, prezent şi în romanul *Baltagul* al lui Mihail Sadoveanu, un roman al muntelui cu personaje reale, aşa cum este şi evreul cârciumar şi negustor[134]. După spusele sătenilor era respectat în regiune, comportându-se corect faţă de toţi clienţii, fără deosebire de etnie. Nu la fel este văzut evreul Avrum, hangiu în Şeştină, Borca, judeţul Neamţ, descris de Calistrat Hogaş într-un mod nu tocmai măgulitor, scriitorul remarcând mizeria, zgârcenia şi spiritul de speculant. Constantin Matasă, preotul-arheolog, originar din localitatea Răpciuni de lângă Durău, îl pomenea pe Steuerman, „evreu civilizat", prieten al junimistului George Panu. G.T. Kirileanu îşi amintea că în satul copilăriei sale (Holda-Broşteni) locuia o cârciumăriţă evreică care, la 1907, a trebuit să-şi părăsească afacerea şi localitatea în care se stabilise. Se spune că sătenii „au întâmpinat cu jale plecarea evreicei"[135].

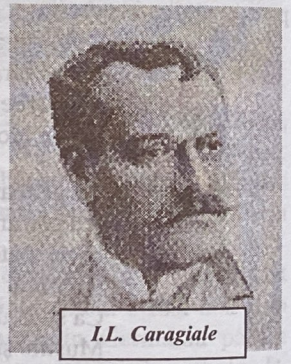

I.L. Caragiale

A existat şi s-a făcut des auzită acuzaţia că evreii au monopolizat cârciumăritul şi că datorită lor alcoolismul a pătruns în mijlocul ţăranilor moldoveni. Este părerea mai multor personalităţi politice, culturale, religioase. Calistrat Hogaş este de altă părere: „Şi se face la noi, în toate zilele şi pe toate drumurile, un foarte hazliu patriotism, se strigă şi se scrie că crâşmarul jidan otrăveşte populaţiunea noastră rurală şi pe tema aceasta se tună atâta încât ai crede că ultimul cuvânt al regenerării noastre naţionale trebuie să fie în fundul şipului de rachiu al lui Iţic sau Şloim. E o greşeală, badea Ion, cârciumarul nostru naţional, are tot atâţia dumnezei, dacă nu chiar mai puţini decât cel mai perciunat Avrum; păpuşoiul, găina, lăicerul, năframa,

[134] M. Sadoveanu, *Baltagul*, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1982, p. 91
[135] C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*, Ed. Gramar, Bucureşti, 2004, pp. 84-85; Gh. Dumitroaia, *In Memoriam – Constantin Matasă*, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamţ, 2002, p. 66 şi G.T. Kirileanu, *Scrieri*, vol. II, Ed. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 72

cojocul, sucmanul nimeresc tot aşa de bine spre badea Ion ca şi spre jupân Iţic, singura deosebire ar fi că otrăvitoarele dresuri, în loc de a fi jidoveşti, ar fi în cazul celălalt curat româneşti"[136]. Ziarul „Cuvântul liber" din 8 martie 1924 nota: „Nu-i omul beţiv fiindcă este cârciumă în sat, după cum nu-i muierea săltăreaţă fiindcă are canapeaua la îndemână. Şi cârciuma şi canapeaua îşi fac loc acolo unde sunt cerute".

Mircea Eliade, într-un articol din anul 1936, făcea un exerciţiu de imaginaţie aducându-i pe naţionaliştii de la sfârşitul secolului al XIX-lea în anii '30: „Mihai Eminescu ar fi considerat astăzi hitlerist şi fascist. [...] Niciunul, dar absolut niciunul dintre marii creatori spirituali ai neamului nostru, nu ar fi scăpat, astăzi de cele mai violente injurii. Ce-ar fi fost oare altceva Mihail Kogălniceanu decât un barbar? Ce-ar fi fost Vasile Conta decât un hitlerist inconştient, care surpă temeliile statului nostru? Ce-ar fi fost Bogdan Petriceicu Hasdeu dacă nu cel mai de pe urmă huligan?!"[137]

În Ungaria şi în România, „toţi marii români erau antisemiţi la fel ca toţi marii unguri ai secolului al XIX-lea; ultimii erau gata să accepte însă orice evreu stabilit pe teritoriul Ungariei dacă acesta se considera ungur", scria N.M. Nagy-Talavera[138]. De aceea, în Transilvania erau mai mulţi cei ce declarau ca religie mozaismul, decât cei ce-şi spuneau evrei. Consulatul german afirma că pentru obţinerea cetăţeniei române, trebuia îmbrăţişat crezul greco-ortodox. În România conta mai mult religia, acordându-se privilegii pentru cei ce treceau la ortodoxism, fapt statuat de pravilele vechi, dar şi de Regulamentele Organice. Cu toate acestea „renegaţii" (evreii ce s-au botezat) erau destul de puţini, dar destul de aprigi împotriva foştilor coreligionari, se pare pentru a-şi demonstra credinţa spre noua religie. Să amintim pe Neofit Cavsocalivitul, autorul *Înfruntării jidovilor*, care înainte fusese rabin. Dar înţelepciunea populară vedea pe aceşti „botezaţi" astfel:

„Cine-n altă lege sare
Nici un Dumnezeu nu are"[139].

Barbu Theodorescu, care a funcţionat o lungă perioadă ca secretar ştiinţific al lui Nicolae Iorga, fiind considerat drept unul dintre cei mai îndreptăţiţi şi autorizaţi biografi ai marelui savant, scria în 1938 un articol intitulat *Dogmatica antisemitismului român,* în care încearcă să urmărească succint evoluţia ideologică a antisemitismului în spaţiul românesc. El consideră că a existat de la început o predispoziţie xenofobă în cadrul comunităţilor tradiţionale, datorată şi numeroaselor invazii străine. El crede că există o

[136] C. Hogaş, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1984, p. 110
[137] M. Eliade, *Mai multe feluri de naţionalism*, în „Vremea", an IX, nr, 444, 5 iulie 1936
[138] N.N. Talavera, *Istoria fascismului în Ungaria şi România*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 127
[139] M. Schwarzfeld, *Evreii în literatura populară română*, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 104

tradiție a antisemitismului: „Antisemitismul român are o vechime de 100 de ani. A lupta în contra evreului înseamnă că te afli pe linia dreaptă a poporului român. [...] Am spus că nu există român de seamă, cărturar creator în cultura românească care să nu fi activat și să nu fi simțit necesitatea luptei împotriva evreului", nota B. Theodorescu, enumerând pe câțiva mari oameni de cultură care, în concepția sa, au fost antisemiți: Eminescu, Alecsandri, S. Bărnuțiu, I. Ghica, V. Conta, N. Iorga, N. Grigorescu, B.P. Hasdeu, evidențiind faptul că aceștia au fost vârfuri în domeniile în care au activat (poezie, economie, drept, filosofie, pictură, lingvistică)[140].

Corneliu Zelea Codreanu afectează un spațiu important din cartea sa de memorii – *Pentru legionari,* din 1936 – celor care, în viziunea sa, au contribuit la nașterea naționalismului creștin, considerându-i „mari precursori": „În paginile care urmează, cetitorii acestei cărți vor întâlni, cu oarecare surprindere, o serie de extrase din opera câtorva din culmile de gândire, de simțire și de caracter ale neamului nostru, cari la 1879 au luptat cu îndârjire pentru drepturile la viață ale poporului român, înfruntând cu bărbăție fulgerile amenințătoare ale unei întregi Europe". Printre cei consemnați de el se află Vasile Conta, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, Ion Heliade Rădulescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Costache Negri, A.D. Xenopol, Costache Negruzzi[141]. Vom încerca să prezentăm câteva dintre pozițiile acestor mari personalități ale celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, în special cele privind modificarea „Articolului 7" din Constituția anului 1866, în perioada ce a urmat războiului de independență, când marile puteri au cerut emanciparea colectivă a evreilor din România.

V.A. Urechia

Comis-Voyageur al naționalismului.

Dacă la 1848, revoluționarii din Moldova sau Țara Românească introduc în documentele programatice articole inspirate de romantismul epocii, precum dezrobirea țiganilor și emanciparea evreilor, în douăzeci de ani, odată cu constituirea statului românesc modern, doar Alecu Russo mai rămâne credincios acestor principii generoase ale epocii de regenerare națională. El vedea soluționarea problemei evreiești prin acordarea de drepturi depline. Deosebirea religioasă, foarte importantă pentru români, nu este văzută de Alecu

[140] B. Theodorescu, *Dogmatica antisemitismului românesc*, în „Vremea", 4 decembrie 1938
[141] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999, pp. 103-113

Russo, ca nefiiind de neînlăturat: „Precum românii se despart în români ortodocși și români catolici, vor fi și români israeliți și patria va câștiga fii mai mulți"[142]. Încă de la 1848, Costache Negruzzi își manifestă antisemitismul, iar Bogdan Petriceicu Hasdeu arată „sentimente statornic dușmănoase". În 1866, într-un studiu despre iudaism, vedea la evrei tendința de a câștiga fără bani, lipsa demnității, vrăjmășia contra tuturor popoarelor. Considera că acestea sunt o piedică în calea integrării lor[143].

Poetul Vasile Alecsandri publica piese de teatru intitulate sugestiv: *Lipitorile satului, Herșcu boccegiu, Trei evrei, Boieri și ciocoi* sau *Năvălirea jidanilor*. Mihail Kogălniceanu, într-o cuvântare în Adunarea Generală, la 1864, evidențiа: „Domnilor, pentru ca să cunoașteți pe evreii din Moldova nu aveți decât să vă duceți la teatru să vedeți piesa *Lipitorile satului* și să credeți că nu este o ficțiune acea piesă: este adevărul adevărat"[144]. În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dintre clișeele puse în circulație remarcăm cel al „evreului-deicid", cultivat în cercurile religioase, dar mult mai mult prindea cel al „evreului-lăcustă", ce-și însușise roadele muncii țăranului român, așa cum îl vedeau Mihai Eminescu, Nicolae Iorga sau D.P. Marțian, economist de frunte și fondatorul statisticii științifice în România, care publica în 1866 *Proprietatea și naționalitatea și o ochire în chestia jidanilor*, sau P.S. Aurelian, autorul lucrării *Terra nostra* din 1875 și *Cum se poate fonda industria din România...*, din 1881, incriminând pericolul evreiesc în industrie, comerț, finanțe.

În anul 1865, la Iași, apare sub numele de *Jidanii în România* lucrarea lui Alexandru Kălimănescu, un acid pamflet antievreiesc. Referindu-se la Moldova, autorul menționează: „Orașele noastre sunt populate în majoritate de evrei. Capitalul este evreiesc, comerțul este evreiesc, industria evreiască! Pe lângă aceasta, educația și natura evreului îl fac așa încât inima lui nu bate decât la sunetul aurului, restul e mut pentru el. Iată pe cine vrem noi să românizăm și să facem cetățean român?!"[145]

În 1866, odată cu prima constituție apare și celebrul „Articol 7", care va isca discuții și polemici aprinse până la adoptarea unei alte constituții și încetățenirea evreilor la 1919 și 1923. El specifica: „Numai străinii de rit creștin pot dobândi calitatea de români". S-a citat din articolul votat la 21 iunie/ 3 iulie 1866. Guvernele care s-au succedat conform „rotativei guvernamentale" n-au redus din intransigența legii, fie că au fost liberale, girate de I.C. Brătianu, D.

[142] A. Russo, *Scrieri*, ed. P.V. Haneș, București, 1908, p. 165; *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, coord. N. Cajal, H. Kuller, Ed. Hasefer, București, 1999, p. 22
[143] D. Murărașu, *op. cit.*, p. 106
[144] A. Oișteanu, *op. cit.*, p. 238
[145] Al. Kălimănescu, *Jidanii în România,* Iași, 1865, p. 36

Brătianu, D.A. Sturdza, P.S. Aurelian, sau conservatoare conduse de Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Titu Maiorescu[146]. I.C. Brătianu se exprima astfel într-un discurs ţinut în faţa Adunării Deputaţilor la 20 iunie 1866: „D-lor, dacă a fost ridicată astăzi problema evreiască, pricina nu este religia lor, pricina este năvala evreilor proletari, care au devenit o plagă pentru ţara noastră". Iar într-un interviu apărut în presa germană incrimina pe imigranţii evrei care erau „contravenitori de impozite"[147].

În 1867, I.C. Brătianu insista pentru ca evreii să nu se stabilească la sate. La Galaţi erau răspândite afişe pe care era scris: „Creştini adevăraţi, treziţi-vă! A sosit ziua în care să fie măcelăriţi evreii, francmasoneria şi prietenii lor!". La 24 martie 1868, un grup de deputaţi moldoveni, liberali radicali, în număr de 21, sub numele de „Fracţiunea liberală şi independentă" au elaborat un *Proiect de lege pentru regularizarea situaţiei evreilor din România,* în care se prevedea scoaterea evreilor în afara dreptului comun prin dizolvarea comitetelor evreieşti, interzicerea locuirii în afara oraşelor, interzicerea luării de pământ şi a participării evreilor la vânzările publice. A purtat denumirea de „proiectul celor treizeci şi unu" şi printre semnatari amintim pe A.D. Holban, I. Negură, N. Voinov, D. Pruncu, P. Suciu, I.G. Lecca. Proiectul nu s-a pus în aplicare, căci marile puteri „l-au urecheat" pe Carol I şi la fel s-a întâmplat şi cu circularele lui I.C. Brătianu, la intervenţia „Alianţei Israelite Universale" pe lângă Napoleon al III-lea, împăratul Franţei. Brătianu era ministru de Interne şi decretase că evreii nu mai au dreptul de a locui în mediul rural, n-aveau dreptul să ţină hanuri şi cârciumi şi nici să ia proprietăţi în arendă. Dar şi conservatorii, în 1873 la guvernare, au adoptat o lege privind băuturile spirtoase, în care se statua că evreii nu vor deţine cârciumi şi debite[148].

Regele Carol I

La 25 decembrie 1867, la Bârlad, datorită morţii preotului Vârnav se înregistrează un conflict la care participă un comitet antisemit. Preotul Vârnav, pentru a atrage populaţia târgului în sprijinul candidaturii sale de deputat (a şi fost ales), a proferat unele discursuri antisemite.

[146] C. Iancu, *Les juifs en Roumanie, 1866-1919. De l'exclusion a l'emancipation*, Ed. de l'Universite de Montpellier, 1978, p. 136., p. 271 şi urm.; A. Heinen, *op. cit.*, pp. 55-56, 59-60; A.N. Hâciu, *op. cit.*, p. 243

[147] C. Iancu, *Evreii din România, 1866-1919*, p. 73; G. Asandului, *A.C. Cuza, Politică şi cultură*, Ed. Fides, Iaşi, 2007, p. 114

[148] Z. Ornea, *Junimea şi junimismul*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1975, p. 22

Moartea lui, în condiţii îndoielnice, a fost pusă pe seama evreilor, care l-ar fi otrăvit. Evenimentul a dat naştere unui conflict violent în oraş, fiind distruse proprietăţi ale evreilor sau aceştia fiind loviţi. La Bârlad, acest comitet antisemit are o existenţă mai lungă, îl aflăm şi în ultimul deceniu al secolului sprijinind candidaturi ale unor personalităţi care propun măsuri antievreieşti. În 1893, sub lozinca „Trăiască România emancipată de sub jugul jidovesc!", se cerea votarea căpitanului Theodor Udrea ca reprezentant al Partidului Naţional Antisemit, care milita pentru expulzarea evreilor din armată şi pentru măsuri restrictive economice (în principal, să nu poată evreii lua proprietăţi în arendă)[149]. Dacă Alexandru Ioan Cuza promisese o emancipare graduală a israeliţilor, după 1866 acest fapt nu s-a mai pus în discuţie. Principele Carol I, în *Mesajul Tronului* din 1868, ca urmare a intervenţiilor cancelariilor occidentale, a cerut clasei politice româneşti să susţină încetarea persecuţiilor împotriva evreilor, fiind amintite incidentele de la Bârlad, Călăraşi, Galaţi, care au atras atenţia străinătăţii[150].

În 1870, murea Cilibi Moise, un „Anton Pann" evreu, „Vestitul în Ţara Românească". Din *Urările lui Cilibi Moise,* scrise înainte de-a muri aflăm: „Cilibi Moise înainte de a înceta din viaţă, se roagă lui Dumnezeu ca să vază pe români independenţi, căci astfel vor fi fericiţi". El îşi dorea: „Să trăiască naţia mea israelită şi să fie de români în ochi bine privită". În încheiere, el cerea: "Românilor şi israeliţilor români, fiţi cu ochii la Dumnezeu, cu inima la patrie şi cu gândul la naţie, atunci veţi fi uniţi, fericiţi, îmbogăţiţi"[151]. Din păcate, dorinţele lui Cilibi Moise nu s-au îndeplinit decât într-o mică măsură. Cum şi de ce, vom încerca a afla în paginile acestei lucrări.

Printre cei care au manifestat unele tendinţe antisemite de factură economică îi aflăm, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe Mihail Kogălniceanu, B.P. Hasdeu, A.C. Popovici, P.S. Aurelian, Nicolae Iorga, A.C. Cuza, dar, în special, pe Dionisie Pop-Marţian, economist şi statistician de valoare. Aceşti autori găseau ca principală cauză a acestei stări de fapt „invazia jidovească" din jurul anului 1800 şi cel mai mult, cea din timpul domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849) care, deşi la început a adoptat câteva măsuri restrictive pentru evrei, în schimbul unor foloase financiare a permis imigrarea evreilor spre spaţiul moldav. În epocă se spunea:

"Mihai Stuzdza, lungă gheară
A băgat jidani-n ţară".

[149] C. Iancu, *Evreii din România, (1866-1919). De la excludere la emancipare*, p. 157

[150] A. Oişteanu, *op. cit.*, pp. 18-20

[151] Cilibi Moise, Vestitul în Ţara Românească, *Practica şi apropourile*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2000, p. 102

A fost numit "jidan roş" şi "fundatorul jidanilor în ţară"[152].

Mihail Kogălniceanu a fost cel care a evidenţiat faptul că antisemitismul românesc este economic, nefiind purtat pe alte coordonate. La 1873 susţinea în *Dispoziţiuni şi circulare*: „În România, cestiunea jidovilor nu este religioasă; ea este o cestiune naţională şi economică […] toţi bărbaţii de stat ai României s-au preocupat de a opri exploatarea poporului român prin alt popor străin lui, prin jidovi"[153]. Istoricii evrei au evidenţiat că o dată cu 1866 începe un „antisemitism oficial" ilustrat mai întâi prin măsurile lui I.C. Brătianu din 1867. Disputele se accentuează după 1878 prin celebrul "Articol 7", populaţia evreiască ce îşi dorea emanciparea era sprijinită de organizaţiile supranaţionale iudaice, în special „Alianţa Israelită" condusă de Adolphe Cremieux, cu sediul la Paris, care a făcut presiuni asupra autorităţilor româneşti. Dar de emancipare beneficiază un număr mic de evrei[154]. Este faptul pe care îl constata şi Mihail Kogălniceanu când spunea: „În România chestiunea evreiască nu este o chestiune religioasă, ea este o chestiune naţională şi totodată o chestiune economică". Este părerea unui om de stat şi de cultură, nu a ţăranului pentru care primează componenta religioasă. El continuă: „În România, evreii nu constituie numai o comunitate religioasă deosebită, ei constituie în toată puterea cuvântului o naţionalitate străină prin origine, prin limbă, prin port, prin moravuri şi chiar prin sentimente"[155].

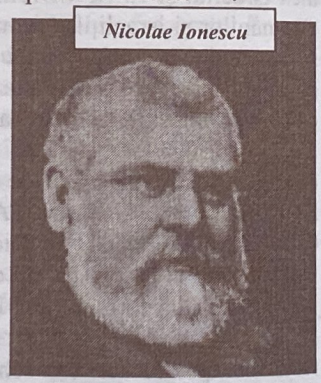
Nicolae Ionescu

Nicolae Ionescu, profesor universitar ieşean, rector al Universităţii din Iaşi, ministru de Externe în 1876, redactor al revistei naţionaliste „Tribuna română" şi animatorul grupării mai sus amintite (Fracţiunea liberă şi independentă) se făcea purtătorul de cuvânt al burgheziei mici şi mijlocii din Moldova. El îşi afirma dorinţa ca evreii să plece în Palestina, considerându-i o „plagă a ţării"[156]. Unele conflicte între evrei şi românii s-au înregistrat în anul 1877. Pe 25 mai/ 6 iunie 1877, la Iaşi, 100 de studenţi şi „poporeni" care se întorceau de la gară, unde asistaseră la plecarea împăratului Rusiei, au distrus prăvălii evreieşti. Cu mai mult răsunet a fost conflictul din Darabani, în iunie 1877: o adevărată

[152] A. Oişteanu, *op. cit.*, p. 156
[153] N.N. Talavera, *Fascismul în Ungaria şi România*, p. 168
[154] A. Heinen, *op. cit.*, p. 60
[155] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999, pp. 108-109
[156] C. Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2006, p. 133; S. Stanca coord., *Dicţionar biografic de istorie a României*, Ed. Meronia, Bucureşti, 2008, p. 186

răzmeriţă antievreiască instigată de moşierul Cimarra şi de slujbaşii săi, la origine greci[157].

După cum am remarcat, în Vechiul Regat, cele mai aprinse discuţii s-au iscat cu privire la modificarea "Articolului 7" din Constituţie odată cu obţinerea independenţei, la insistenţele marilor puteri europene. Oameni politici şi oameni de cultură au luat poziţie în Parlament sau în paginile jurnalelor. Chiar şi în cadrul Junimii (o lojă masonică cu largă deschidere democratică) opiniile sunt împărţite: Carp şi Maiorescu ar accepta încetăţenirea evreilor, dar li se opun Negruzzi, Gane, Burghele sau Eminescu. Celor din urmă numiţi li se alătură Conta şi Xenopol şi dintre junimişti sunt unii care chiar intră în guvernul liberal, opt profesori ieşeni fiind numiţi „grupul lui opt cu al brânzei – nouă" (conduşi de profesorul Brânză)[158]. Mihai Eminescu, unul dintre opozanţi, se întreba retoric: „Românul e leneş, e imoral, e vicios. De ce însă nu e imoral şi vicios acolo unde nu sunt evrei?"[159].

În Moldova din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au făcut simţite tendinţele antievreieşti ale unei părţi a „inteligenţiei". Un curent filo-semit provenit din rândurile intelectualilor români nu a existat. La 1878 – 1879, când puterile Occidentale au cerut modificarea „Articolului 7", s-au izbit de un refuz categoric. După războiul de independenţă, organizaţiile internaţionale ale evreilor şi-au concentrat insistenţele pe lângă oamenii politici ai marilor puteri ca evreii să primească cetăţenia română şi au început numeroase discuţii referitoare la „Articolul 7" şi revizuirea lui. Dar, pe baza acestui nou articol, au fost naturalizate doar 85 de persoane între 1879 şi 1900, un număr redus. Vasile Conta afirma tranşant: „Noi, dacă nu vom lupta împotriva elementului jidovesc, vom pieri ca naţiune". Mihai Eminescu îşi exprimase şi el părerile privind intruziunea marilor puteri într-o „problemă internă românească", dar spera la o asimilare, o contopire a păturii iudee. A.D. Xenopol nu este de acord, replicând: „Românii nu sunt primiţi în casele jidoveşti decât ca slugi şi hamali. Jidanii practică deci, faţă de români, exclusivismul economic cel mai riguros şi nu pot renunţa la el căci le este prescris chiar de religia lor". B.P. Hasdeu este şi mai vehement: „Aşadară, Talmudul prevede pentru jidani purtare împotriva noastră: dacă sunteţi mai puternici decât creştinii – exterminaţi-i"[160]. A.C. Popovici vedea în evrei o ameninţare care nu se manifesta doar din punct de vedere economic. Considera că, prin copiii lor, evreii pătrund în toate straturile şi ar căpăta funcţiile cele mai importante, astfel ar fi puse în pericol instituţiile tradiţionale: religia, coroana,

[157] C. Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, p. 109
[158] Z. Ornea, *Junimea şi junimismul*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1975, p. 19
[159] M. Eminescu, *Chestiunea evreiască*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2002, p. 98
[160] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 104 şi 113

armata, justiția, educația[161]. Articolul 7 a fost considerat mult prea strict și contravenind legislației din vestul Europei. Dar clasa politică românească a devenit conștientă de inegalitatea dintre cele două burghezii: cea românească, abia născută și cea evreiască ce beneficia de experiență, de tradiție și de talent. „Chestiunea evreiască" s-a radicalizat odată cu intervenția organizațiilor internaționale evreiești[162].

În 1879, P.P. Carp răspundea antisemiților în Senat: „Dacă voiți să scăpați de evrei, nu este decât un singur mijloc: munciți și civilizați-vă". În loc de restricții împotriva evreilor, trebuie să stăvilim funcționarismul și să creem o democrație a muncii[163]. Tot atunci, Titu Maiorescu recunoștea că există o „chestie evreiască" la noi, din vina noastră, care nu muncim de ajuns și suntem ignoranți. Este și opinia lui Ion Ghica: „Funcționarismul e aliatul ebraismului". Este una din ideile ce-au răzbătut și din opera politică a lui Mihai Eminescu: el dorea creșterea puterii economice a românilor, dar remarca cu tristețe că finanțele și comerțul erau în mâinile evreilor[164]. Alianța Israelită Universală, una dintre organizațiile supranaționale ale evreilor conchidea, prin vocea lui A. Levy, de altfel, cu justețe: „Astăzi, când o clasă de mijloc se află în proces de formare pe malurile Dunării, te vei găsi tu însuți curând în fața acelorași exigențe" (antisemite, n.n.). Era o scrisoare trimisă lui I.C. Brătianu[165]. C.Z. Codreanu spunea, jumătate de secol mai târziu, privitor la „chestiunea evreiască": „Este suficient să iei comerțul din mâna evreilor și ei vor părăsi țara nesiliți de nimeni"[166]. Același I.C. Brătianu propunea o metodă inspirată de o fabulă, cu un vulpoi ce intră într-o curte cu găini pe o gaură, se satură, burta-i mare îl împiedică să mai iasă. Înfometat fiind va reuși să iasă. El continua: „Aceasta este exact ce avem de gând să facem cu evreii". Această idee „a prins" în mediul politic și economic românesc. Într-un manifest din 1902 ce îndemna pe evrei la emigrare era deplânsă această situație de restricții economice care erau conforme cu spusele „unui bărbat de stat" (este vorba de același Brătianu): „Pe evrei să nu-i gonim, ci să-i lovim la pungă!"[167]. În 1882, la Iași se desfășoară un congres economic inițiat de politicianul liberal „fracționist" Emanoil Porumbaru, ce promova următoarele concepții: „invazia

[161] A.C. Popovici, *Naționalitate și democrație*, București, 1910, p. 313
[162] C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2009, p. 80
[163] P.P. Carp, *Discursuri*, vol. I, Ed. Socec, București, 1907, p. 186, 203
[164] D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, București, 1994, p. 108
[165] C. Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 140
[166] D. Sființescu, *Răspunsuri la întrebări ale tinerilor ce doresc tot adevărul despre Mișcarea Legionară*, Ed. Crater, București, 1996, p. 173
[167] C. Iancu, *Evreii din România, (1866-1919). De la excludere la emancipare*, p. 158

evreiască", parazitismul evreiesc, monopolizarea economiei românești, lansând o lozincă ce a fost des întâlnită în discursul naționalist interbelic: „Nici un ac de la jidan!"[168]. Ziarul „Porunca Vremii", care era gogo-cuzist și nu legionar cum mulți autori afirmau, prelua din lozincile Fracțiunii Libere și Independente după mai bine de 50 de ani: „Negustori, recuceriți comerțul jidovit! Români și românce, nici un ac de la jidani! De jidani nu scapi decât lovindu-l la pungă! Vrei să scapi de jidani, boicotează-i! Fii român! Nici un ban Jidanilor!" Vasile Alecsandri, poet și dramaturg, dar și om politic și diplomat, a folosit pentru prima dată termenul „evreul – lăcustă a satelor" sau „lipitoarea satului", în scenetele sale, el este completat de alți autori ai unor studii despre alcolismul rural, în care îi consideră pe cârciumarii evrei – „otrăvitorii satelor"[169]. O altă imagine des întâlnită în articolele și studiile autorilor români ce incriminau „pericolul jidovesc" era cea a evreului cămătar ce face „telalâc" și înrobește pe țăranul român. Lui i se alătură „evreul-arendaș" considerat un alt parazit al lumii satului așa cum reiese din operele lui Nicolae Iorga, Radu Rosetti-Verax, Bogdan Duică, George Păun, A.C. Cuza.

Titu Maiorescu sprijină revizuirea, dar arată greșeala pe care o face Alianța Israelită, care prin campaniile ei alungă simpatiile câștigate de evrei. Exclusivismul național îl vedea ca fără rost. Simion Bărnuțiu este însă tranșant: cere izgonirea evreilor și a altor străini din România[170].

Titu Maiorescu

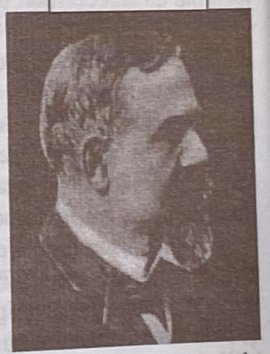

Despre naționalismul lui Eminescu s-a scris încă din perioada interbelică, când Dumitru Murărașu publică o carte intitulată chiar așa, *Naționalismul lui Eminescu,* în 1923, iar Constantin Papanace, lider legionar de sorginte macedoneană, conchide într-un volum: *Mihai Eminescu – un mare precursor al legionarismului*. De altfel, nu doar opiniile sale legate de „chestiunea evreiască" sunt adoptate de legionari, ci întreaga sa operă politică a stat la baza închegării unei doctrine legionare. Dacă în timpul vieții n-a cunoscut o recunoaștere deplină a valorii sale, după moartea sa, opera lui a căpătat accente mitizante și nu doar opera poetică, ci și cea politică. Dacă scrierile sale de început erau atunci ale unui tânăr gazetar fără o autoritate recunoscută, după moartea sa, naționaliștii vor reveni obsesiv la ele, înconjurându-le cu aura marelui poet. Eminescu este personalitatea care îi fascinează cel mai mult pe legionari. Este numele cel mai prezent în literatura legionară, fiind perceput ca

[168] „Asachi", 25 iulie 1884, Piatra-Neamț
[169] A. Oișteanu, *op. cit.*, p. 136, 238
[170] D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, București, 1994, p. 108

simbolul absolut a tot ceea ce este românesc. Se spunea că Eminescu "reprezintă în istoria spiritualităţii noastre cea mai puternică reacţiune băştinaşă împotriva înstrăinării noastre sufleteşti"[171]. Mihai Eminescu, autor de articole naţionaliste, analizând problema minorităţilor naţionale, în atitudinea sa e de multe ori violent, aşa cum a fost Hasdeu şi Conta; în adâncimea cauzelor reale ale problemelor şi în găsirea soluţiilor adevărate, el se aseamănă cu Ion Ghica, Titu Maiorescu, P.P. Carp, care îşi doresc o rezolvare paşnică şi o integrare a evreilor[172]. Mihai Eminescu, în opera sa politică, arată numeroase accente naţionaliste, xenofobe şi antisemite, dar cu soluţii paşnice. „Soluţia chestiunii nu stă în legi, ci în muncă şi activitate. Noi trebuie să avem grija de-a învinge epidemiile care ruinează populaţia şi ne degenerează rasa". Spre deosebire de el, „sentimentele lui Hasdeu rămân statornic duşmănoase" şi vor fi preluate cu şi mai multă tărie de A.C. Cuza. Lui Cuza, dr. Nicolae Lupu îi recomanda: „Sunt convins că mai mult ar fi făcut vestitul agitator dl. Cuza pentru cauza românească întemeind într-o mahala o cooperativă, care să facă concurenţă unui evreu, decât asmuţind pe studenţi în contra evreilor"[173]. Mihai Eminescu considera că evreii nu vor câştiga drepturile pe care le cer. Puterea lor îi face să-şi înstrăineze simpatiile ce le aveau. „Din moment ce s-au adresat la străini pentru drepturi, de la străini să şi le capete"[174]. Tot în acea perioadă scria: „... nu ura contra rasei israelite, nu patima, nu prevenţiuni religioase ne-au silit a menţine un atât de strict punct de vedere, ci mai cu seamă natura ocupaţiunilor economice ale evreilor"[175]. Atunci când cerea măsuri restrictive economice pentru evrei, Eminescu făcea distincţia dintre evreii pământeni şi cei imigraţi de curând din Galiţia, văzuţi ca străini faţă de ceilalţi existenţi pe aceste meleaguri de mai multe generaţii. Acuza pe evreii sudiţi care nu plăteau impozite şi nu aveau alte obligaţii faţă de statul român, aflaţi în număr mare şi care imigraseră din Imperiul Austro-Ungar. Mai cerea ca evreii să vorbească româneşte, aşa cum statua legislaţia germană a timpului[176].

Într-un articol din ziarul conservator „Timpul" (unde Eminescu era redactor), la 25 mai 1879, declara: „Domnul Flaslian ne spune în raportul general al consiliului de igienă că, în anul 1878, în Iaşi au murit 1.454 creştini şi s-au născut 1.093, adică au murit cu 361 mai mulţi decât s-au născut, pe când

[171] "Buna Vestire", 15 decembrie 1940
[172] vezi pe larg C. Papanace, *Mihai Eminescu, un mare precursor al legionarismului românesc*, Biblioteca Verde, nr. 4, Roma, 1951
[173] D. Murăraşu, *op. cit.*, p. 109; „Curierul Israelit", 5 martie 1922
[174] M. Eminescu, *Chestiunea evreiască*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2002, p. 232; S. Stanca, coord., *Dicţionar biografic de istorie a României*, p. 197
[175] D. Murăraşu, *op. cit.*, p. 101
[176] G. Asandului, *A.C. Cuza. Politică şi cultură*, p. 115; M. Eminescu, *Chestiunea evreiască*, Ed. Vestala, Bucureşti, 1998, p. 10

mult persecutaţii evrei s-au născut 1.602 şi au murit 1.428, adică s-au născut cu 174 mai mulţi decât au murit". El îşi încheia articolul foarte acid cu blestemul lui Vasile Lupu: „Cine-şi vicleneşte moşia şi neamul, mai rău decât ucigaşii de părinţi să se certe!". La fel de vehement era când declama: „Să fie neamul acesta românesc sau să nu mai fie deloc!". Marele poet a vibrat profund pentru neamul românesc. A devenit de notorietate injuria adusă lui Lahovari, la 1877, când acesta îl acuza că scrisese laudativ la adresa guvernului liberal ce decisese campania în sudul Dunării: „Îmi spui tu despre ţară? Ieşi afară, putoare grecească!"[177]. Deasupra interesului de partid, pentru Eminescu, se va afla interesul naţional.

Iorga şi Eminescu sperau într-o integrare a lor în mijlocul poporului român. Ei au respins teza conform căreia evreii s-ar afla pe pământurile româneşti încă din timpul lui Decebal (F.J. Sulzer) sau din perioada colonizării romane (prof. Bluntschi). Iorga a încercat să realizeze un studiu referitor la istoria evreilor în spaţiul românesc. Nu le recunoaşte decât o prezenţă târzie în spaţiul românesc (cca 100 de ani) şi aprecia ca nefast rolul lor în societatea românească[178]. De multe ori pătimaş, este şi subiectiv uneori. Mihai Eminescu recunoaşte existenţa printre evrei a oamenilor cumsecade şi a avut mulţi apropiaţi din această etnie a căror prietenie a cultivat-o. Însă nu putea accepta intervenţiile organizaţiilor internaţionale evreieşti, cu nenumăratele lor filiale, „ce au menirea de a face zarvă şi a-i arăta oprimaţi". De asemenea, s-a opus măsurilor nelegale scriind un articol intitulat *În contra maltratării evreilor*[179]. Ideile sale şi ale generaţiei sale au fost adoptate de urmaşii lor naţionalişti, îmbrăcând însă de multe ori alte forme de manifestare a lor. În literatura legionară, Eminescu capătă dimensiuni mitice. Un autor legionar vedea în Eminescu pe „binevestitorul biruinţei româneşti pe care ne-o hărăzeşte în zilele noastre *Căpitanul*, aşa cum o cerea străvechiul nostru Zamolxe"[180]. Şi Petre Ţuţea (nu a fost legionar, deşi era naţionalist şi creştin) aşeza deasupra panteonului naţional pe Ştefan cel Mare şi pe Mihai Eminescu. Pe Eminescu îl vedea ca pe „românul absolut", caracterizându-l drept „sumă lirică de voievozi"[181]. Congenerul său, Mircea Eliade, adeptul unei mişcări revoluţionare, revenea şi el la Eminescu, dar alăturându-l altor personalităţi: „Nu înţeleg de ce revendicările sociale, juste, să se susţină numai prin Karl

[177] C. Papanace, *Destinul unei generaţii*, p. 46
[178] N. Iorga, *Istoria evreilor în Ţerile noastre*, în „Evreii din România în texte istoriografice, Antologie", ed. L. Benjamin, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004, p. 589 şi urm. şi D. Murăraşu, *op. cit.*, p. 109
[179] D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Bucureşti, 1994, p. 107
[180] O. Ţopa, *Rostul revoluţiei româneşti. De la Zamolxe prin Ştefan Vodă şi Eminescu la Căpitan*, în „Buna Vestire", 8 noiembrie 1940
[181] P. Ţuţea, *Între Dumnezeu şi neamul meu*, Ed. Arta grafică, Bucureşti, 1992, pp. 110-111

Marx. Noi avem pe un Nicolae Bălcescu, pe un Bogdan Petriceicu Hasdeu, pe un Eminescu – care cereau reforme pe temeiuri rasiste şi patriotice – se făceau adică exponentul ţărănimii autohtone împotriva fanarioţilor şi a străinilor (nemţi, ruşi, evrei, bulgari)"[182].

Atitudinea lui Eminescu faţă de evrei este văzută astăzi ca fiind încadrată în limitele unui antisemitism de supravieţuire şi de concurenţă (de sprijin al românilor pentru a face faţă presiunii evreilor)[183]. Despre Eminescu, rolul şi influenţa sa, Eugen Lovinescu, nota: „Înăbuşită un moment, influenţa eminesciană şi-a răscumpărat uşor timpul pierdut: pus în circulaţie prin mişcarea sămănătoristă, continuată apoi prin oameni şi acţiuni felurite, ea îşi supravieţuieşte şi astăzi în unele manifestări xenofobe sau fasciste ce se reclamă încă de la actualitatea lui Eminescu"[184]. Ideolog al conservatorismului, Eminescu a fost recuperat doctrinar de naţionalismul interbelic.

Într-un articol legionar se închipuia o trinitate istorică: Horia – Eminescu – Căpitanul, consideraţi „trei factori ai naţionalismului românesc", iar „în Eminescu se întâlnesc ca într-o răscruce de drumuri calităţile unui mare dăltuitor de slovă, un genial poet şi ale unui mare iubitor de tot ceea ce este românesc"[185].

Cu mare rezonanţă în epocă au fost scrierile lui Vasile Conta, filosoful cel mai important al celei de-a doua părţi a secolului al XIX-lea. Consideră ca fiind imposibilă o conlocuire, dat fiind faptul că evreii constituie „naţiunea cea mai bine constituită şi cea mai distinctă din toate naţiunile care sunt pe lume". Mai mult, evreii au ales pentru întemeierea „Palestinei mult aşteptată şi anunţată de Talmud" – spaţiul românesc. El considera că Alianţa Israelită Universală „nu este în realitate decât un guvern jidovesc"[186]. Preotul Constantin Matasă scria în anul 1929 despre Vasile Conta, un om de seamă al judeţului său, Neamţul: „Conta, în chestiunea

[182] M. Eliade, *Texte "legionare" şi despre "românism"*, ed. M. Handoca, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 41
[183] A. Mihu, *Sociologia Mişcării Legionare*, în E. Weber, „Dreapta românească", Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p.32
[184] E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane,* vol. I, Bucureşti, 1973, p. 14
[185] „Buna Vestire", 8 noiembrie 1940
[186] V. Conta, *Opere complete*, Bucureşti, 1914, p. 647; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. cit., pp. 104-105

aceasta (chestiunea evreiască, n.n.), nu s-a agitat dintr-un sentiment de ură de rasă sau dintr-un exclusivism religios, ci numai din motive de înalt patriotism, socotind el că un număr prea mare de evrei nu poate fi primit deodată în sânul naţiunii române fără un pericol pentru neamul nostru. Conta a fost sincer"[187].

Deşi s-a pronunţat împotriva evreilor şi a emancipării lor, Conta nu a fost unul dintre cei mai apropiaţi de sufletul legionarilor, acest fapt datorându-se ateismului marelui filosof. Filosof materialist, nu apelează la formulele oferite de Biserică, este interesat doar de primejdia pe care evreii o pot reprezenta pentru naţiune. Într-adevăr, Conta nu recurge la argumente religioase (deicid, infanticid, hagiocid, iconocid etc.), e raţionalist şi încearcă să dea spuselor sale o bază ştiinţifică. El găseşte ca fiind ameninţătoare tendinţele de dominaţie a lumii de către evrei, printr-un „guvern jidovesc" – Alianţa Israelită Universală, de asemenea, existenţa unei conspiraţii economice a evreilor şi faptul că ei au acaparat presa mondială[188]. În 1879, devine deputat şi este unul dintre vehemenţii opozanţi ai încetăţenirii evreilor în masă, fără nicio selecţie. A susţinut un discurs care a avut un rol important în menţinerea „Articolului 7". Ion C. Brătianu, care a ascultat acest discurs cu o atenţie neclintită, a zis într-un cerc de prieteni: „Acum îmi pare bine că n-a căzut Conta în alegeri. Ar fi fost păcat. Îmi pare rău că l-am combătut"[189].

În Parlament, odată cu discuţiile asupra modificării „Articolului 7", unii deputaţi moldoveni îşi exprimau părerile antievreieşti: Voinov, Lecca, Alecsandri. La 26 februarie 1879, senatorul Lecca afirma: „Nu este adevărat că evreii care trăiesc în România ar fi români; ei aparţin unei rase care s-a suprapus poporului român"[190]. Vasile Alecsandri se opunea categoric revizuirii „Articolului 7", luând în considerare afluxul puternic de evrei din Galiţia, ce devenise motiv de îngrijorare chiar şi pentru evreii existenţi până la acea dată. El întreba şi se întreba, în Senatul României, în anul 1879: „Cine sînt năvălitorii, de unde vin şi ce vreau? [...] Sunt cei mai exclusivişti din toţi locuitorii pământului [...] dorind a face din întreaga ţară o proprietate israelită?!". Subliniindu-şi dezaprobarea faţă de intervenţiile organizaţiilor supranaţionale evreieşti în politica românească, considerându-le ca un fapt perturbator în raporturile români-evrei, el afirma: „Alianţa Israelită... ne-au deschis ochii asupra pericolului ce ne ameninţă şi au deşteptat în noi instinctul conservării naţionale". La fel ca Alecsandri, autor de comedii care satirizează

[187] C. Matasă, *Călăuza judeţului Neamţ*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1929, pp. 184-185
[188] V. Conta, *Opere complete*, p. 640; vezi şi V. Neumann, *Istoria evreilor din România*, Ed. Amarcord, Timişoara, 1996, p. 18; L. Volovici, *op. cit.*, 34
[189] A. Conta-Karnbach, *Biografia lui Conta*, în „Viaţa românească", nr. 5-6, 1915
[190] C. Iancu, *Evreii din România. (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2006, p. 134

pe locuitorii evrei ai Moldovei, este şi Ioan Lupescu, de mare notorietate şi îndelung jucată fiind piesa (comedie cu cântece) *Paragrafu 37 sau Palestina la Iaşi*. A fost tipărită în 1875 la Focşani. Protagonistul este un tânăr evreu, Moisilică Pop, tipul şarlatanului plin de vicii, arivist, care visează să devină deputat („deşi e împierciunat")[191].

Nicolae Iorga, istoric şi om politic, se exprima pe aceeaşi linie aducând în sprijinul său faptul istoric: „Evreii s-au aşezat, cum se va vedea, în pâlcuri răzlețe abia în secolul al XVII-lea. Evreii n-au adus nici un meşteşug care să reprezinte o creaţiune şi o tradiţie a lor... În domeniul micii industrii ei erau cârpaci, în comerţ erau mijlocitori. Confundaţi politic cu noi [...], ei, evreii, aveau datoria de a ieşi din ghetto. Au făcut-o? Nu. Trăiesc mai departe între ei ca naţie năvălitoare [...] ei ne dau pur şi simplu afară din ţara noastră..."[192]. Am citat câteva dintre poziţiile unor naţionalişti români din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ele se vor regăsi în operele de mai târziu ale legionarilor, ce-şi aflau în ele o bază doctrinară şi o confirmare istorică a acţiunilor lor.

Trebuie remarcat faptul că în întreaga Europă se dezvoltase un curent antievreiesc, din Spania până-n Rusia, încă din Evul Mediu, dar de intensităţi diferite. În Rusia se realizaseră numeroase pogromuri, ce au dus la emigrarea a numeroase contingente de evrei spre spaţiul cel mai apropiat şi mai accesibil. Au ales Moldova. Mai ales că aici domnitorii se arătaseră îngăduitori cu negustorii străini pe care-i îmbiau să se stabilească în interiorul ţării, cum s-a întâmplat în timpul lui Ştefan Tomşa la 1612. Boierii moldoveni, în speranţa unor câştiguri lesne de obţinut, îi primeau pe moşiile lor. Nu e de mirare de ce Costache Negri, vechi luptător paşoptist şi artizan al Micii Uniri, confirma: „Jidovimea, adică 1/ 7 parte din poporaţiunea noastră totală este cea mai tristă lepră cu care ne-au osândit slăbiciunea şi venalitatea noastră"[193].

Marile personalităţi ale evreimii din România s-au ridicat prin scrierile lor împotriva antisemitismului: Iacob Psantir, Moses Schwarzfeld, Elias Schwarzfeld, Elie Bercovitz, Josef Kaufman, Lazăr Şăineanu, Leon Colescu, Litman Ghelerter, M. Wexler, J.B. Brociner, Israel Bar-Avi. Prin cercetările lor au încercat să dovedească vechimea lor pe aceste meleaguri şi rolul fast pe care l-au deţinut în dezvoltarea economică şi culturală a statului moldovean. Aceste personalităţi, de o parte şi de alta a „baricadei", n-au activat însă în cadrul unor organizaţii politice bine închegate. „Fracţiunea liberală şi independentă", numită şi „partidul profesorilor de la Iaşi", condusă de profesorul universitar

[191] D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, București, 1994, p. 107; A. Oișteanu, *op. cit.*, p. 21; R. Rosetti, *La Roumanie et le Juifs*, p. 71; L. Volovici, *op. cit.*, p. 30
[192] N. Iorga, *Iudaica*, Ed. I.E. Torouțiu, București, 1937, p. 13
[193] C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*, Ed. Minerva, București, 1909, p. 116

Nicolae Ionescu, a fost una dintre organizaţiile politice care a cerut restricţii economice pentru evrei. În 1866-1867, a sprijinit guvernul I.C. Brătianu care a promovat unele tendinţe antisemite, iar în 1878-1879 s-au opus cu energie modificării „Articolul 7". Ion Creangă activa şi el destul de zgomotos în cadrul acestei organizaţii cu influenţă în rândul intelectualităţii ieşene[194].

Cele mai multe luări de poziţie antievreieşti s-au înregistrat în anii 1878-1879, aşa cum o demonstrează publicistica politică a lui Hasdeu, Eminescu, Alecsandri, Kogălniceanu, Conta, Xenopol, Ghica, Negruzzi, Negri. Conform *Dărilor de seamă ale Şedinţelor Camerei Deputaţilor* luări de poziţie antievreieşti au mai avut I.C. Codrescu, C. Bolliac (acesta redacta un ziar numit „Trompeta Carpaţilor", în care nu lipseau articolele antisemite), I.C. Brătianu, N. Ionescu. M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu (cu o scurtă carieră de parlamentar).

Doar câteva personalităţi cultural-politice au optat pentru o rezolvare pozitivă, în sensul încetăţenirii evreilor trăitori în principate: Alecu Russo, P.P. Carp, Titu Maiorescu, A. Costaforu, M.C. Epureanu, I.L. Caragiale. Ultimul numit a fost prieten apropiat al scriitorului evreu Ronetti-Roman şi îl vizita adesea pe autorul lui *Manasse*. Au petrecut clipe plăcute în cârciuma lui Goldenberg-Bucluc din Piatra-Neamţ (proprietarul era evreu), unde se adunau „afaceriştii" şi mai marii judeţului şi se spune că dintre ei şi-a ales unele dintre personajele cunoscutei comedii *O scrisoare pierdută*. A zugrăvit, cu obiectivitate şi înţelegere, portrete de evrei în nuvelele sale, cel mai cunoscut fiind Leiba Zibal, protagonistul lucrării *O făclie de Paşte* (1889)[195]. La fel apar evreii şi în nuvelele şi schiţele lui Mihail Sadoveanu, portrete de evrei săraci din târgurile Moldovei la cumpăna dintre secole, şi exemplificăm prin *Isac Zodarul* sau *Orbul*. O poziţie pro-evreiască adoptă şi scriitorii grupaţi în jurul revistei de orientare socialistă „Facla", condusă de N.D. Cocea şi Gala Galaction. Se considera că această revistă apărea pentru a combate, în special, pe Nicolae Iorga precum şi naţionalismul şi antisemitismul. Era o revistă cu caracter pronunţat anti-monarhic, în paginile ei publicându-se virulente articole împotriva regelui Carol I, realizate de N.D. Cocea sau Al. Filimon.

Să menţionăm printre cei care au luat poziţie împotriva antisemitismului şi pe I.G. Miclescu, autorul unei broşuri intitulată sugestiv *Cestiunea evreilor este o cestiune morală*, publicată la Botoşani în anul 1897. De asemenea, să amintim şi pe filosoful C. Rădulescu-Motru, director la „Noua Revistă Română", care scria în 1900, în articolul *Cât costă pe ţară politica antisemită?*: „Antisemitismul măgulește amorul propriu național, e adevărat,

[194] M. Bălan, *Istoria beției la români*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2004, p. 212 și C. Iancu, *Evreii din România 1866-1919*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 136
[195] D. Hogea, *Amintiri. Din trecutul orașului Piatra-Neamț*, Ed. Record, Piatra-Neamț, 1929, pp. 45-46

dar e şi mai adevărat că o naţiune română nu se poate conserva pe malul stâng al Dunării decât sprijinită de un stat puternic. De aceea, un bun patriot nu poate aproba politica antisemită"[196]. Deşi s-au înregistrat legi care au îngrădit în diverse domenii activitatea etnicilor evrei, iar organizaţiile internaţionale israelite au sesizat abuzuri, numărul evreilor a crescut în special prin imigrări, fapt confirmat de recensăminte.

În 1874, englezul W. Beaty-Kingston scria: „Evreii din Moldo-Vlahia, desigur, au motive de plângere speciale, definite şi serioase, care strigau răpide lecuire, dar mi s-a părut că viaţa ţeranului român era o lungă jelanie". Olandezul Kuiper, care a locuit în Moldova în perioada 1893-1902, condamna marea proprietate care arendează şi pe arendaşii evrei în frunte cu Mochi Fisher, stăpânul unui „regat în arendă"[197].

Măsurile restrictive antievreieşti de ordin economic au lovit în special pe pauperii evrei, care s-au văzut constrânşi a-şi părăsi îndeletnicirile tradiţionale şi care le ofereau mijloacele de subzistenţă (cele mai însemnate emigrări se înregistrează în perioada 1899-1908). Mulţi dintre ei sunt siliţi a părăsi şi România, îndreptându-se spre America (S.U.A., Canada, Argentina, Uruguay) sau spre Palestina (Eretz-Israel). Ia naştere fenomenul "emigranţilor pe jos" – fussgeier-ilor –, care se îndreaptă spre vestul Europei (marile porturi: Rotterdam, Hamburg, Le Havre), având adesori accente dramatice. Erau săraci şi susţineau spectacole în oraşele în care trăiau evrei pentru a-şi asigura hrana sau banii pentru drum. Grupul emigranţilor pedeştri din Piatra-Neamţ scria în efemerul ziar (un singur număr) „Steaua israelită", în versuri de mare simţire:

"Ce simţire dureroasă
Pentru noi, drumeţii
Părăsindu-te pe tine,
Ţara frumuseţii.
Gândul nostru tot la tine
Vecinic o să fie
Cât va ţine viaţa noastră,
Scumpă Românie!"[198]

S-a considerat de către istoriografia israelită că „apogeul antisemitismului ţărănesc" a fost anul 1907, când răscoala a pornit din Flămânzi, judeţul Botoşani, pe una dintre multele moşii arendate de fraţii Fischer. Nordul Moldovei era dominat de trusturile arendăşeşti ale fraţilor Fischer, Iuster, Costiner, Rapaport, interesaţi în a obţine profituri mari cu

[196] I.G. Miclescu, *Cestiunea evreilor este o cestiune morală*, Botoşani, 1897 şi C. Rădulescu-Motru, *Cât costă pe ţară politica antisemită*, în „Noua Revistă Română", 15 septembrie 1900
[197] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 596, 662
[198] „Steaua Israelită", 16 iunie 1900, Piatra-Neamţ

cheltuieli mici, folosind cât mai bine munca ţăranului, dar investind foarte puţin în modernizare şi oferind învoieli oneroase. Nu se poate nega şi o componenta antisemită a răscoalei şi nici cauzele care au dus la izbucnirea ei, ţăranii din nordul Moldovei înfierând cu tărie comportamentul arendaşilor şi administratorilor evrei. Au fost distruse case evreieşti, prăvălii, depozite, au fost alungate sau maltratate familii de evrei. Trebuie menţionat faptul că ţăranii şi-au îndreptat furia şi spre proprietarii şi arendaşii creştini, iar în unele sate, românii i-au apărat pe unii evrei şi le-au dorit şederea în localităţile lor. Pentru ţăran a contat în primul rând felul în care aceştia s-au purtat cu ei şi mai puţin etnia din care făceau parte. În Oltenia, unde răscoala a cunoscut un apogeu al violenţei, pătura evreiască era aproape inexistentă. În arhivele nemţene s-au aflat documente în care ţăranii cer autorităţilor să nu-i expulzeze pe unii dintre evrei pentru că sunt oneşti şi „de trebuinţă". Răscoala a fost un bun prilej pentru autorii cu vederi antievreieşti spre a-şi susţine punctul de vedere, între ei detaşându-se Radu Rosetti-Verax, autor în 1904 a unei lucrări *Romania and The Jews*, bogată în statistici care prezintă o economie a Moldovei dominată de evrei, iar în 1907, autor al studiului *De ce s-au răsculat ţăranii?*, în care evreii sunt consideraţi printre principalii vinovaţi[199]. N.C. Paulescu merge şi mai departe, consideră că Răscoala de la 1907 a fost finanţată de Cahalul mondial evreiesc[200].

Printre cei consideraţi de istoriografia legionară drept „precursorii legionarismului" s-au aflat şi Nicolae Iorga (pentru activitatea sa politică antebelică) şi A.C. Cuza. Ei au fost fondatorii unui partid, o primă grupare politică (nu fracţiune sau aripă), care se individualiza pe scena românească şi care propunea principii naţionaliste, unele dintre ele cu caracter antisemit. C.Z. Codreanu, în memoriile sale, evidenţia rolul major al celor doi lideri ai naţionalismului antebelic în închegarea doctrinei legionare, fiind consideraţi cei mai de seamă „precursori ai legionarismului". Vom încerca să urmărim pe scurt evoluţia politică a Partidului Naţionalist-Democrat în perioada de până la despărţirea celor doi fondatori, când gruparea era mai mult „naţionalistă" decât „democrată".

Nicolae Iorga şi A.C. Cuza au început prin a scrie texte politice sub influenţa „Contemporanului" şi a „Daciei viitoare", atee, raţionaliste, socialiste. Inamicii politici ai lui A.C. Cuza aminteau despre o poezie, *La mormântul meu*, în care, autorul, ce devine liderul Ligii Apărării Naţional-Creştine, îşi exprima

[199] C. Iancu, *Evreii din România, 1866-1919*, p. 225; R. Rosetti, *Romania and the Jews*, Ed. I.V. Socecu, Bucureşti, 1903; *Fast şi nefast într-un răstimp istoric, Evreii din România 1900 – 1920*, vol. I, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2000, p. 263
[200] N.C. Paulescu, *Fiziologia filosofică. Talmudul. Cahalul. Franc-Masoneria*, Bucureşti, 1913, p. 55

ideile sale atee şi socialiste. Prezentăm prima strofă a acestei poezii, sugestivă pentru poziţia sa din acea perioadă, care i-a fost imputată mai târziu de adversarii politici:

"La mormântul meu, prieteni, lăsaţi popii toţi,
Să le spuneţi că gândul meu a fost ateu,
C-am privit dumnezeirea ca o proastă comedie,
Spovedania o minciună, slujba morţii o prostie
Şi că pentru mine ceru-i gol de Dumnezeu..."[201]

Când i s-au reproşat aceste versuri, a răspuns: „Eram atât de departe de groapă!"[202]. La Bruxelles, îşi manifestă nihilismul, neîncrederea în divinitate, persiflarea clericalismului. Prezentăm o epigramă a lui A.C. Cuza, în care, cu ironie, exprimă ideile îndreptate împotriva oamenilor bisericii:

"Damaschin sătul la Athos să bea vutcă cu stafide
O pornit în fuga mare cocoţat pe un măgariu;
Îi şoptise egumenul că-n Moldova se deschide
Facultatea de Cotnariu"[203].

Dar legăturile cu socialismul ale celor doi profesori sunt efemere şi în 1895 îi aflăm printre membrii unei organizaţii numite „Alliance Antisemitique Universelle", cu o existenţă efemeră[204]. Ei erau uniţi prin simpatia pentru M. Kogălniceanu, Al.I. Cuza, Spiru Haret, dar şi pentru primarul Vienei, Karl Lueger, antisemit şi antimaghiar (printre cei care şi-au manifestat preţuirea pentru Lueger s-au aflat şi Alexandru Vaida-Voevod şi Octavian Goga)[205]. Iorga şi Cuza mergeau pe linia monarhică, susţinând monarhia ereditară, considerată de ei ca trebuind să fie deasupra clasei politice. Erau raţionalişti, străini de orice mistică, spre deosebire de tinerii studenţi naţionalişti din Iaşi. Mai târziu, Cuza şi ai săi găseau prilej de amuzament în „maimuţăreala cazonă" şi misticismul ce înconjura „Legiunea Arhanghelului Mihail", deşi devenise reprezentantul unui curent ce se va numi „naţionalist-creştin". Înainte de război, A.C. Cuza avea de înfruntat în Iaşi pe membrii cercului *Lumina*, un cerc socialist evreu: Ştefan Stâncă (Stein), M. Haimovici,

[201] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 41; P. Şeicaru, *Un junimist antisemit*, p. 45
[202] Gr. Cohan, *Fenomenul A.C. Cuza*, Iaşi, 1939, p. 10
[203] C. Sandache, *Doctrina naţionalist-creştină din România*, p. 7; C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică...*, p. 104, nota 5
[204] C. Iancu, *Evreii din România, 1866 – 1919*, p. 222
[205] „Neamul românesc", an V, nr. 27, 1 martie 1910 şi A. Heinen, *op. cit.*, p. 88. A.C. Cuza s-a născut la 8 noiembrie 1857 la Iaşi. Era fiul lui C.Gh. Cuza (văr cu Alexandru Ioan Cuza) şi al Sevastiei Coroi. Studiază la Iaşi, la institutul privat al lui A. Frey, apoi la Dresda, sprijinit şi de Mihail Kogălniceanu. A fost licenţiat în litere şi filosofie la Paris, apoi obţine titlurile de doctor în drept şi în ştiinţe politice şi administrative. (C. Ciucanu, *op. cit.*, p. 102; G.V. Coban, *Fenomenul A.C. Cuza*, Iaşi 1939, pp. 9-11; C. Sandache, *Doctrina naţional-creştină în România*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1997, p. 7)

L. Ghelerter, L. Geller, R. Schwartz, Max Vexler. Revista „Der Wecker" („Lumina"), scrisă în idiş, apărea în 1895 şi îşi propunea lupta pentru emanciparea evreilor. În 1896, au înaintat o cerere Congresului Socialist de la Londra, subliniind situaţia deosebită a evreilor din România şi cerând intervenţia pentru îmbunătăţirea ei[206]. A debutat editorial la 36 de ani cu cartea *Meşeriaşul român*, publicată la Iaşi în 1893.

Naţionalismul lui A.C. Cuza, după cum el însuşi spunea, avea rădăcini adânc înfipte şi în „Şcoala liberală" a lui Simion Bărnuţiu[207].

A.C. Cuza, descendent al boierimii moldovene, ce avusese şansa de a beneficia de sprijin material pentru a studia în străinătate, se îndepărtează de socialiştii ce-i influenţează tinereţea petrecută la Bruxelles. Îşi reneagă începuturile socialiste. Lucrarea sa *Despre poporaţie* o dovedeşte. Deşi este considerată un plagiat, a fost bine primită şi autorul ei devine profesor la Universitatea din Iaşi, la Catedra de economie politică. Principiile sale antisemite devin o constantă a discursurilor sale ţinute în amfiteatrele Facultăţii de Drept, unde a devenit decan. Din partea P.N.D., el avea o influenţă deosebită la studenţimea cu tendinţe naţionalist-creştine născută după „marele război". Înainte de război, deşi nu reuşeşte să intre în Parlament, are o prezenţă activă în campaniile electorale. În jurul său se grupează Ion Zelea Codreanu, profesor de la Huşi, Corneliu Şumuleanu, de la Iaşi, profesor la Facultatea de Medicină sau Ioan Găvănescul, profesor de etică din Iaşi[208]. Deşi Cuza se identifica atunci cu Eminescu (l-a cunoscut şi se considera prieten al acestuia şi a scris o lucrare despre viaţa şi opera poetului), agresivitatea discursului său antisemit îl recomandă ca un urmaş demn al B.P. Hasdeu, împrumutând din virulenţa şi lipsa de toleranţă faţă de populaţia evreiască a acestuia[209]. Nicolae Iorga, dimpotrivă, se apropie mult mai mult de Eminescu, ambii fiind promotorii unui antisemitism romantic, ce viza o asimilare a elementului evreiesc, cu toate că în articolele lor exprimă neputinţa unei astfel de încercări[210]. Nicolae Iorga era exponentul unei intelectualităţi moldovene care, în cea mai mare parte, se situa pe poziţii antievreieşti, puţini fiind cei care se considerau partizanii ai emancipării evreilor. Nicolae Iorga se raliază, la începutul vieţii sale politice, aceloraşi idei. Cu timpul însă, poziţia sa se radicalizează, ca mai apoi să renege vechea sa poziţie. W. Oldson considera că Iorga a fost toată viaţa un antisemit.

[206] C. Iancu, *Les juifs en Roumanie (1866-1919)*, Ed. de l'Universite de Provence, Montpellier, 1978, p. 151
[207] A.C. Cuza, *Studii economice şi politice*, p. XV
[208] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza şi doctrina naţionalist-creştină*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, p. 1153; P. Şeicaru, *Un junimist antisemit, A.C. Cuza*, Ed. Carpaţii, Madrid, 1956, p. 7; S. Stanca, coord., *Dicţionar biografic de istorie a României*, p. 158
[209] *Ibidem*, p. 21
[210] D. Murărăşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, p. 98

Lucrarea *Iudaica* din 1937, pare să confirme această afirmație, la fel ca și retipărirea în 1939 – 1940 a volumelor *România cum era până la 1918*, în care prezintă, când cu furie, când cu tristețe, o țară dominată economic de evrei. Nicolae Crevedia, cunoscutul epigramist, scria în 1933, adresându-se *D-lui Iorga. Apropos de antisemitismul său de pe vremuri*:

"Văzând în țară-atâți evrei
Prăsiți ca frunza și ca iarba,
Atâta ură-avea pe ei,
Că i-ar fi măturat... cu barba"[211].

Iașul și Universitatea sa au fost centrul mișcării intelectuale Junimea și totodată, s-a considerat, centrul antisemitismului românesc. Junimea dezvolta o critică de tip conservator al influențelor culturale apusene.Nicolae Iorga și

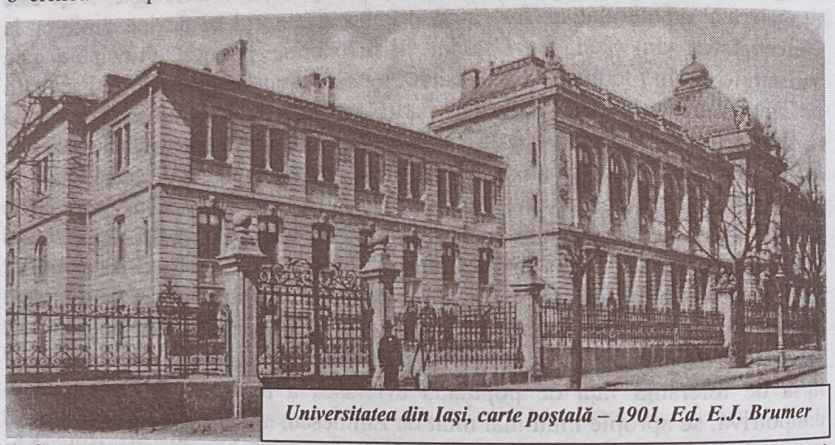

Universitatea din Iași, carte poștală – 1901, Ed. E.J. Brumer

A.C. Cuza, absolvenți ai Universității din Iași, erau o sinteză a xenofobiei lui Eminescu și nativismul Junimii, după părerea lui J.P. Niessen[212]. Cei doi lideri au intrat în viața politică încă din 1895, când sunt aleși deputați pe listele conservatoare, dar încercările de a-și întemeia o formațiune politică proprie i-a îndepărtat de Parlament, de cele două partide ce girau rotativa guvernamentală[213]. În 1902, cu ocazia proiectului pentru „Legea asupra meseriilor" (o lege cu caracter restrictiv pentru meseriașii evrei, dar care n-a fost niciodată pusă în aplicare datorită numeroaselor plângeri și petiții), A.C.

[211] N. Crevedia, C. Calotescu-Neicu, *Antologia epigramei românești*, Ed. Cartea românească, București, 1933, p. 57
[212] J.P. Niessen, *Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și mobilizării*, în "P. Sugar, Naționalismul sud-est european în secolul XX", Ed. Curtea Veche, București, 2002, p. 232,
[213] *Ibidem*, an I, nr. 11, 15 iunie 1906 și D. Dungaciu, *Națiunea și provocările (post) modernității*, Ed. Tritonic, București, 2004, p. 65

Cuza scria articolul *Naționalizarea meseriilor*. El își afirma opinia că scăderea populației creștine are cauze economice, iar comerțul și industria sunt în mâna evreilor, acaparând astfel toate mijloace de subzistență. Scrierile sale dovedesc influența lui E. Drumont, autorul unei foarte cunoscute și publicate (și în variantă română) – *La France Juive*[214]. Lucrarea sa, *Generația de la 1848 și Era Nouă,* se consideră că este certificatul de naștere al doctrinei naționalist-creștine, numită și cuzistă[215]. A.C. Cuza nu poate fi acuzat că nu a avut curajul opiniei, și a demonstrat consecvență și perseverență în susținerea ideilor sale. Chiar dacă multe dintre ele au fost criticate de mare parte a opiniei publice. A avut o viziune proprie asupra Bibliei, considerând că ideile sale duc spre o nouă interpretare a religiei creștine. Cerea eliminarea *Vechiului Testament*, văzut ca "impur și jidovesc", menținerea doar a *Noului Testament*. De asemenea, cerea ca la cununiile religioase să fie scoase numele Sara, Rebeca, Rahila (imorale) și "sânul lui Avram" – "proxenetul lui Faraon". S-au născut reacții din mediul clerical, dar care nu l-au împiedicat pe Cuza în a-și promova cu încăpățânare ideile în continuare[216].

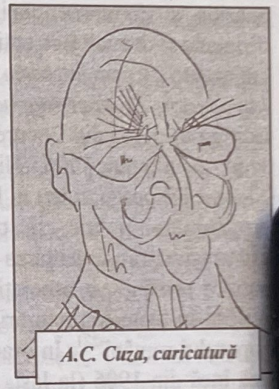

A.C. Cuza, caricatură

P.S. Aurelian, într-un studiu economic din 1880, arăta că „în orașele unde se află mai mulți israeliți poporația română scade". A.C. Cuza, care îl citează, continuă: „De ani de zile se observă că poporația românească de prin orașe scade necontenit fiind înlocuită cu streini și prin unele comune rurale chiar, ea a început a se împuțina sau a nu se mai înmulți în mod normal"[217]. A.C. Cuza a publicat numeroase articole în care să înfățișeze primejdia pe care el o vedea în numărul mare de studenți, elevi, negustori, meseriași evrei. Considera că Leon Colescu falsifica statisticile acoperind astfel populația evreiască. În 1910, în *Scăderea poporației creștine și înmulțirea jidanilor*, el prezenta proporția elevilor și studenților români și străini în Moldova. Peste două decenii, C.Z. Codreanu se călăuzea după aceleași precepte: „Cine stăpânește orașele, stăpânește școlile, și cine stăpânește azi școlile, mâine stăpânește țara". El

[214] Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. II, Ed. Eurasia, București, 1995, p. 11; A.C. Cuza, *Naționalizarea meseriilor*, în „Arhiva", nr. 7-8, 1902
[215] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist-creștină*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1/ 2, 1994, p. 153
[216] C. Sandache, *Doctrina național-creștină în România*, pp. 14-16
[217] A.C. Cuza, *Despre poporație*, București, 1910, p. 11

vedea că 50-60% dintre studenţimea ţării era străină şi deci, în scurt timp, clasa conducătoare a ţării va fi străină[218].

Nicolae Iorga preia „Sămănătorul" în 1903 şi îi imprimă o direcţie naţionalistă. A prezentat permanent chestiuni rurale care, prin intermediul revistei, deveneau cunoscute unui număr mare de cititori. După 1907, pentru articolele sale din „Sămănătorul" şi „Neamul românesc" a fost considerat unul dintre instigatorii răscoalei şi a primit numeroase ameninţări. Într-un articol din „Sămănătorul" se scria: „... oricât de înalt ar fi valul murdar al profitorilor, pământul e al nostru. Iar într-o bună zi, vântul o să zboare pleava pe care tot el a adus-o, pe când noi rămânem"[219]. Tot în „Sămănătorul", A.C. Cuza cerea „crearea unei clase de mijloc prin eliminarea străinilor, care îi blochează apariţia şi formarea unei culturi pur româneşti", sau „întărirea spiritelor dirigente şi dezvoltarea naţionalităţii româneşti"[220]. Sunt şi ideile pe care le face cunoscute şi prin lucrarea *Naţionalitatea în artă. Principii, fapte, concluzii. Introducere la doctrina naţionalist-creştină* din 1905, retipărită în 1908, la Editura Minerva din Bucureşti.

În anul 1906, Nicolae Iorga duce tratative cu Titu Maiorescu şi Nicolae Filipescu, lideri ai Partidului Conservator. Istoricul dorea schimbări ale programului politic şi direcţia ziarului „Epoca". Pretenţiile lui Iorga zădărnicesc înregimentarea lui în această grupare. Fondează, în schimb, „Frăţia bunilor români", o asociaţie „cu tentă culturală şi politică", creată pentru „a sprijini în toate împrejurările limba şi literatura şi cele mai înalte interese ale poporului român"[221]. În oraşele Moldovei, şezătorile (cu platâ) au început să se ţină încă din 1906 (la Iaşi, Fălticeni, Roman, Botoşani, Câmpulung, Bacău) şi care au contribuit la susţinerea unui ziar, „Neamul Românesc", ce a devenit oficios al partidului şi pe care Iorga l-a scos până la moartea sa, uneori cu importante sacrificii materiale. Mai mult, Nicolae Iorga reuşeşte fondarea unei tipografii proprii, cooptându-i în consiliul de administraţie pe A.C. Cuza, C. Şumuleanu, G.G. Orleanu, dr. Mantiatide[222]. „Neamul românesc" s-a constituit în principal prin banii obţinuţi din conferinţele ţinute în ţară în cadrul „Frăţiei bunilor români" şi cu sprijinul prietenilor săi politici şi nu numai[223].

[218] A.C. Cuza, *Scăderea poporaţiei creştine şi înmulţirea jidanilor,* Bucureşti, 1910 şi C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999, p. 81
[219] *Ibidem*, p. 233 şi L. Volovici, *op. cit.*, p. 32
[220] "Sămănătorul", 4 decembrie 1905
[221] J.P. Niessen, *op. cit.*, p. 232
[222] „Neamul Românesc", an I, nr. 1, 10 aprilie 1906 şi „Neamul românesc", an III, nr. 11, 1 februarie 1908
[223] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României interbelice*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol ", Iaşi, XXIII, 1986, p. 657

Nicolae Iorga, un om politic ce-a vibrat adânc pentru suferinţa ţăranului şi care-şi manifestase nemulţumirile antievreieşti în opere precum *Sate şi mănăstiri* sau *Neamul românesc din Bucovina,* nu putea rămâne indiferent faţă de cauzele, dar şi consecinţele răscoalei; a fost considerat în unele cercuri ca fiind unul dintre instigatori, prin numeroasele articole din „Neamul Românesc", ce acuzau şi pe evreii satelor, în paginile gazetei sale, cârciumarii, arendaşii, cămătarii evrei erau figuri obişnuite, ce stârneau ironia sau furia sa. Celebrul său „blestem" *Să-i ierte Dumnezeu...* este definitoriu pentru poziţia sa faţă de vinovaţii pentru masacrul lui martie 1907, între care se află şi „străinul", dar nu numai el[224]. Poziţia sa este prezentată şi într-un articol din februarie 1907: „Nu contra străinilor, ca străini, ne-am ridicat, ci contra modului lor de exploatare; să rămână între noi acei străini ce vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor fie, dar nu în paguba noastră"[225].

Ziarul lui Nicolae Iorga apărea în 1906, la 10 mai şi, deşi încă din primul număr se specifică că nu este o publicaţie politică, treptat se constituie într-un observator şi judecător al vieţii politice, mai ales prin rubrica „Partidele noastre". Problemele ţărăneşti sunt o constantă a ziarului, răscoala din 1907 aducând pentru Iorga o nouă înţelegere a ei, adăugând planului cultural pe cel social ce va căpăta întâietate. În ziarul său, Nicolae Iorga a permanentizat rubrica „Chestiunea ţărănească şi evreii noştri". Într-un asemenea articol scria: „Evreii din România, mai ales cei din Moldova, trăiesc din comerţ, din schimb din înşelăciune în paguba altora şi se feresc de orice muncă grea. Ei sunt inteligenţi, dar vicleni, şi urmărindu-şi numai interesele, caută să corupă moravurile. Sunt răzbunători şi cruzi câtă vreme nu simt un pumn viguros apăsându-le ceafa. Asemenea cucutei dezgustătoare şi veninoase, ei cresc şi se înmulţesc pe un pământ acoperit de gunoaie şi murdării..."[226] Tot în 1906 începe să colaboreze la ziar şi A.C. Cuza, articolele sale conţinând încă de la început o puternică tentă antisemită (primul articol îi apare în nr. 11 din 15 iunie 1906).

Un ziar numit „Acţiunea", de inspiraţie liberală, îi ataca pe cei doi corifei ai naţionalismului într-un articol din 20 mai 1907, după ce răscoala fusese „pacificată" de intervenţia autorităţilor, încercând astfel să justifice politica guvernului: „L-am lăsat pe d-l Cuza să răspândească la Universitatea din Iaşi cea mai hidoasă boală a timpului nostru: xenofobia. L-am lăsat pe faimosul Iorga să răspândească la Bucureşti teoriile cele mai periculoase [...] în sfârşit, l-am lăsat pe acest nevropat periculos să dea o mare extensie revistei

[224]
[225] „Neamul Românesc", an II, nr. 87, 8 martie 1907
[226] „Neamul Românesc", an II, nr. 82, 15 februarie 1907
„Neamul Românesc", 5 iunie 1907

sale incendiare, ‚Neamul românesc', şi am văzut elucubraţiile sale dându-şi roadele, întrucât acest jurnal a fost răspândit gratuit la sate".

În 1907, în luna noiembrie, se desfăşoară o adunare antisemită la Iaşi, care a intrat şi în atenţia consulului francez de la Iaşi, Lucien Piat. Acesta o descrie, menţionând pe principalii protagonişti şi oratori. Şedinţa a fost condusă de colonelul în rezervă Manolescu-Mladian, secondat de deputatul N. Iorga, sosit în judeţul care îi oferise un loc în Parlament. Dr. L. Cosmovici, profesor universitar la Iaşi, cerea în alocuţiunea sa tinerilor români să lupte pentru comerţ. Colonelul Mladian îşi exprima dorinţa ca evreii să nu mai aibă grade în armată. Avocatul Bucliu cerea scoaterea evreilor din presă, exemplificând prin scrisoarea trimisă de dr. Litman Ghelerter comunităţii evreieşti din New York şi publicată de presa din această metropolă (jignitoare pentru români). A.C. Cuza protesta împotriva persecuţiilor la care era supus tineretul român naţionalist, iar Nicolae Iorga a cerut ca evreii să nu facă politică. Autorul raportului, Lucien Piat remarca faptul că oratorii, naţionalişti români, nu aveau origine română, fiind greci, armeni sau slavi. Opinia sa era că naţionaliştii nu aveau posibilitatea de a ajunge vreodată la guvernare, puteau doar obţine mai multe locuri de deputaţi[227]. Părerea sa va fi infirmată peste trei decenii, când unul dintre protagoniştii acestei adunări se va afla în fruntea unui guvern naţionalist ce promova antisemitismul: A.C. Cuza.

Nicolae Iorga candidează în 1907 în judeţele din nord ale Moldovei şi este ales la Iaşi, beneficiind de sprijinul lui A.C. Cuza şi al grupului său, dar şi datorită influenţei pe care o avea în rândul intelectualităţii ieşene, cu 1.157 de voturi, în urma lui G.G. Mârzescu, C. Stere, G. Panu; A.C. Cuza nu este însă ales deputat. A fost o testare a „pieţei electorale" în vederea constituirii unui partid şi, pe lângă judeţele nordice ale Moldovei, Iorga şi Cuza mai obţin voturi şi în Prahova, Dolj, Râmnicu Sărat, unde naţionalist-democraţii au avut succes şi mai târziu. Iaşul se va afla într-o oarecare măsură şi sub influenţa lui A.C. Cuza din partea P.N.D., el folosindu-se de funcţia sa universitară şi de prestigiul lui Iorga (se spunea că „tot tineretul şcolar e de partea sa")[228]. Nicolae Iorga se manifestase vehement în 1907 împotriva arendaşilor, pe care-i considera „exploatatori ai poporului", ziarul său „Neamul românesc" publicând numeroase articole pe această temă. Şi Cuza l-a secondat la 1907 în acuzele adresate administraţiei şi arendăşimii, el insitând mai ales pe „latura originii arendaşilor" din Moldova. El creionase încă din 1905, în *Cursul de economie*

[227] C. Iancu, *op. cit.*, p. 338
[228] D.A.D., nr. 1 din 9 iunie 1907, p. 10

politică, o imagine a unei societăţi dominate de evrei. Aceeaşi stare de fapt era ilustrată şi în *Despre poporaţie,* pe care Emil Socor o considerase plagiat[229].

Nicolae Iorga a obţinut mandatul de deputat la Iaşi şi datorită sprijinului lui A.C. Cuza şi a grupului său politic, fiind făcută public alianţa în momentul validării şi susţinând contestaţia celui neales. Iorga vorbeşte pentru prima dată de un partid al său. Încă din 1908, cei doi aliaţi politici purced la realizarea *Declaraţiei de program naţionalist-democrat,* publicată în „Neamul Românesc" începând cu numărul 13, din 30 ianuarie 1908, în care se pronunţă pentru reforme, între care amintim:

- înlăturarea străinilor de la furnituri şi lucrări;
- scoaterea străinilor din sate;
- monopolul debitării alcoolului;
- crearea de ceainării, săli de petrecere şi biblioteci pentru popor în toate oraşele;
- scoaterea evreilor din armată;
- votul universal pentru români.

Semnatari erau Nicolae Iorga şi A.C. Cuza.

Ziarul lui Iorga din 8 martie 1907

NEAMUL ROMÂNESC
N. IORGA
DUMNEZEU SĂ-I IERTE!

În 1910, Partidul Naţionalist Democrat căpăta structură şi program. Unul dintre ctitori, Alexandru C. Cuza, era de părere că „avem o mişcare naţionalistă... Căci nu suntem încă un partid, suntem numai o mişcare naţionalistă şi e firesc să ni se impună datoria să tindem spre organizarea acestei mişcări"[230]. Înfiinţarea P.N.D. s-a realizat în cadrul unui congres ţinut în sala Opller din Bucureşti, prezidat de colonelul Manolescu-Mladian, fost aghiotant al domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Au vorbit A.C. Cuza, Nicolae Iorga, Ion Zelea Codreanu, avocatul Petre Jecu. La scurt timp sunt întemeiate organizaţii locale la Râmnicu Vâlcea (prin A.D. Livezeanu), Craiova (generalul Marcu), Iaşi

[229] vezi pe larg A.C. Cuza, *Despre poporaţie*, Bucureşti, 1910; idem, *Curs de economie politică*, Iaşi 1923 şi Gh. T. Pop., *op. cit.*, p. 27; E. Socor, *Despre plagiatul d-lui Cuza*, Atelierul ziarului Adevărul, Bucureşti, 1923
[230] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1991, pp. 41-42

(A.C. Cuza), Huşi (I.Z. Codreanu) şi apoi la Râmnicu-Sărat, Prahova, Vlaşca, Gorj, Botoşani[231].

Apariţia P.N.D. în peisajul politic autohton s-a datorat, în special, „necesităţii unor restricţii faţă de evrei", după A.C. Cuza. Alături de această chestiune, la loc de frunte, se afla problema ţărănească, ce o puseră în discuţie N. Iorga şi V.M. Kogălniceanu, cea mai importantă în viziunea lor, împreună cu problema românilor din afara României. Este cunoscută poziţia intransigentă a lui Nicolae Iorga în problema ţărănească, care a izbucnit în 1907 când a scris cunoscutul articol *Să-i ierte Dumnezeu...*, în „Neamul românesc" la 8 martie al acelui an: „Să-i ierte Dumnezeu pe cei 4 ţărani români împuşcaţi în oraşul românesc Botoşani de oastea românească în ziua de 5 martie 1907 [...] Să nu ierte Dumnezeu pe străinul fără inimă care a stors vlaga o sută de ani şi astăzi vrea şi sângele [...] pe hâzii politiciani mâncaţi de pofte şi nevolnicii; să nu ierte Dumnezeu pe cârmuitorii neghiobi sau vânduţi, înaintea cărora, cufundaţi în orgii bugetare, fumegă acum sânge nevinovat". Din acest blestem se pot observa lesne cei care sunt învinovăţiţi de Iorga pentru situaţia grea a ţărănimii şi susţinerea revendicărilor ţărăneşti nu va lipsi nicicând din programul său politic. Şi pe drept cuvânt, căci ţăranul se plângea: „Noi am rămas fără pământ din cel cu care bătrânii au fost împroprietăriţi la '64. Abia ne putem hrăni". Cereau pământ şi arendă mai omenească...[232]

Arendaşii evrei ai unor moşieri absenţi din peisaj, hangiii şi cârciumarii erau figuri standard în „Neamul românesc" al lui Iorga sau în „Făt Frumos", revistă din Bârlad, unde publica Cuza şi în jurul cărora s-a născut „Frăţia bunilor români" ce a precedat partidul. „România muncitoare", oficios al socialiştilor, se pronunţa în privinţa naţionalismului românesc: „La baza naţionalismului român – de altfel ca la baza oricărui naţionalism, nu găseşti decât lipsa completă a oricărui spirit ştiinţific. Idealismul său, această dragoste pentru poporul român pe care o afişează pe

Universitatea Populară N. Iorga, fondată în 1908

[231] M. Opriţescu, *Partidul Naţionalist Democrat condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, Bucureşti, 2000, pp. 32-33; 44-46
[232] „Neamul românesc", an II, nr. 87, 8 martie 1907

toate zidurile nu e decât aparenţă". Dar, bineînţeles, nu se poate pune la îndoială patriotismul lui Iorga, unul din marii luptători pentru Unire. Din ideologia născută la „Sămănătorul" şi promovată la „Neamul românesc" a apărut ideea unui organ politic. Liderii săi se pronunţau pentru o monarhie ereditară, deasupra partidelor şi considerau împreună cu A.C. Popovici că românul este incapabil să trăiască în silozuri şi pe străzile oraşelor şi nu se va putea adapta democraţiei. Se urmărea modelul statului modern din Danemarca şi Elveţia, pe care îl idealizau[233]. Înainte de 1916 însă naţionalismul a rămas un concept al elitelor şi abia după 1919 încep acţiunile pentru o politică de mase.

Fondarea „Partidului Naţionalist-Democrat" a fost pregătită de cei doi lideri, cu mult înaintea anului 1910, prin activitatea în cadrul „Sămănătorului", a revistei „Făt-Frumos", „Era Nouă", „Neamul Românesc", a „Ligii culturale", a „Frăţiei bunilor români", a „Cursurilor de vară". În jurul lor se strânge o pleiadă de oameni de cultură, de valoare, dar prea puţin implicaţi în activitatea politică. Şi de aceea, începuturile P.N.D. au fost timide. N. Iorga, în ciuda faptului că era angrenat în multiple activităţi, fondase o tipografie, conducea un ziar – „Neamul Românesc" (renunţase la „Sămănătorul"), conducea *Cursurile de vară* de la Vălenii de Munte (noua sa reşedinţă), îşi găseşte timp pentru conferinţe, mai ales în Moldova şi în special în Iaşi, care era circumscripţia sa (în octombrie 1909 vorbeşte despre un „Partid Naţionalist")[234].

„Cursurile de vară de la Vălenii de Munte", operă deosebită a lui Nicolae Iorga, erau publicate în „Neamul românesc" sau în volum, la tipografia sa din mica localitate prahoveană. Între studiile realizate aici menţionăm şi statisticile referitoare la populaţia şi economia Moldovei în care se evidenţiază dominaţia evreilor[235]. S-a considerat că înainte de 1910, Iorga şi adepţii săi n-au avut un program politic clar şi declaraţiile politice n-au avut consistenţă şi consecvenţă[236]. *Programul Naţionalist-Democrat* a fost publicat în ziarul „Neamul românesc", an V, nr. 49, din 19 aprilie 1910 şi apărea ca fiind modificat faţă de cel din 1908, se pare că influenţa şi aportul lui Cuza au fost mai mici. Dacă până la această dată cea mai importantă problemă aflată în atenţia naţionaliştilor-democraţi a fost cea ţărănească, acum în prim plan ajunge problema naţională, în special Nicolae Iorga acordând cea mai mare atenţie şi un efort susţinut sprijinirii luptei pentru unitatea naţională. Se insistă pentru părăsirea „legăturilor primejdioase" în politica externă (cu adresă directă la mai

[233] A.C. Popovici, *op. cit.*, p. 301
[234] „Neamul Românesc", an IV, nr. 121-122, 3 octombrie 1909
[235] *Cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, Ed. Datina românească, Tip. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910, pp. 11, 33-35
[236] I. Căpreanu, *Partidul Naţionalist-Democrat până la primul război mondial*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza", Iaşi, Istorie, s. III, 16 (1970), nr. 1, p. 179

puțin cunoscuta alianță cu Puterile Centrale); se insistă pe realizarea unor reforme pentru țărănime și se cer legi pentru protejarea muncitorilor și intrezicerea cartelurilor și trusturilor, amintindu-se experiența nefastă a anului 1907. Nu lipsesc articolele cu caracter antisemit (de inspirație cuzistă), moderate însă, dorindu-se, în principal limitarea activității comerciale a evreilor. În programul P.N.D., la articolul 45, se menționa: „Soluția problemei jidovești, prin eliminarea jidanilor, dezvoltarea puterilor creatoare ale românilor și proteguind întreprinderile lor". Se dorea oprirea evreilor de a se stabili prin sate, țăranii români trebuind să fie ajutați spre a rezista presiunilor financiare[237]. Zigu Ornea vede cuvântul „democrat" din titulatura partidului ca fiind o lipitură de circumstanță, menită a îmbuna programul „unui partid situat pe poziții reacționare", iar N.M. Nagy-Talavera conchide: „Fapt este că noul partid era primul partid politic român cu un program antisemit declarat" [238]. Studiind programul partidului publicat în „Neamul românesc" sau în *Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 a Partidului Național-Democrat și Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ținute cu aceste prilejuri). Programul*, 1910, Vălenii de Munte, se poate constata că partidul nu este o reacție de răspuns la „cestiunea ovreiască", ci la o „criză națională", vizate fiind atât politica externă (românii din afara României), cât și politica internă (în special situația țărănimii), doar într-un nivel secund apare „problema evreiască". Discursul antisemit al grupării are o distribuție inegală; el capătă consistență atunci când campania electorală se apropie de nordul Moldovei. Nu putem afirma același lucru despre propaganda susținută în Oltenia sau Muntenia. N. Iorga puncta: „Când venim aici să vorbim, ați văzut, o facem în chipul cel

Chioșcul Societății „Neamul Românesc"
Carte poștală, Ed. I.V. Ionescu

[237] *Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 și Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ținute la aceste prilejuri). Programul*, Vălenii de Munte, 1910, p. 145
[238] Z. Ornea, *Sămănătorismul*, Ed. Minerva, București, 1971, p. 216; N.N. Talavera, *op. cit.*, p. 133

mai liniștit, lovind nu oameni, ci lovind în idei greșite, în apucături nenorocite, în interese primejdioase"[239].

Votul censitar și intrusiunea guvernului (fie el liberal, fie conservator) în desfășurarea alegerilor, lipsa de fonduri, făceau ca o nouă formațiune politică să aibă reduse șanse de succes. În nord, în Suceava, acționa Ion Zelea Codreanu, aprig în disputele electorale și promotor al politicii lui A.C. Cuza privitoare la evrei. În Dorohoi activa Tiberiu Crudu; printre alte personalități care s-au alăturat lui Iorga și Cuza amintim pe V.M. Kogălniceanu, C.N. Ifrim, S. Petrovici, C.C. Coroiu, av. Buțureanu. Partidul Național-Democrat era unul sărac și pentru a intra în campaniile electorale au fost necesare apeluri pentru colecte din partea membrilor și simpatizanților pentru a-și putea deschide liste în mai multe județe. Lipsa fondurilor a făcut ca reprezentanții P.N.D. să candideze doar în Moldova de Nord și în unele județe din Muntenia. Datorită politicii de reformă propusă de Nicolae Iorga, mai ales în problema țărănească, într-un electorat redus numericește pe baza votului censitar, sunt puțini cei ce-și îndreaptă adeziunea spre P.N.D. Ei sunt reprezentanții Colegiului al III-lea, dar voturile lor îi permit doar lui Iorga să intre în Parlament înainte de război, A.C. Cuza și V.M. Kogălniceanu, următori valoroși candidați ai P.N.D., nu reușesc accederea în legislativul interbelic[240]. Promovau lozinci generoase precum: „România a românilor". Noul partid încerca să capteze atenția eletoratului și să spargă rotativa guvernamentală. Dar votul censitar oferea puținilor români posibilitatea de a vota. Datorită faptului că în programul partidului cereau împroprietărirea țăranilor, printre partizanii grupării se afla doar intelectualitatea atrasă de prestigiul marelui istoric și propaganda prindea P.N.D. în orașele din Moldova de Nord, unde exista o pătură importantă de evrei cu putere economică deosebită: Dorohoi, Focșani, Botoșani. Votul cenzitar oferea partidului un electorat format din intelectualitatea citadină moldoveană care, printr-o diplomă de școală elementară, putea să-și exprime opțiunea. La 1910, când se fonda P.N.D., tovarășii lui A.C. Cuza cu tendințe antisemite pronunțate și care l-au urmat pe acesta și după război, au fost prof. Șumuleanu, I.Z. Codreanu, C.N. Ifrim, S. Petrovici. C.C. Coroiu. Ei voiau îndreptarea societății românești, pe care o vedeau cu ochii lui Eminescu: „În domnia fanarioților au putrezit clasele noastre sociale; aristocrația noastră din războinică și mândră ce era a devenit în cea mai mare parte servilă, încrucișându-se cu stârpitura grecului modern care e

[239] *Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 și Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ținute la aceste prilejuri). Programul*, Vălenii de Munte, 1910, p. 145
[240] P. Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică*, p. 42

tot atât de şiret, dar mai corupt ca evreul de rând"[241].

Casa lui A.C. Cuza din Iaşi
Carte poştală – 1913, Ed. I.V. Ionescu, Iaşi

A.C. Cuza îşi prezintă tendinţele sale pronunţat antievreieşti în cadrul P.N.D. şi chiar dacă nu sunt prezentate în forma pe care şi-ar fi dorit-o el în cadrului statutelor program ale grupării, le publică în lucrarea lui N. Iorga – *Problema evreiască la Cameră. O interpelare cu o introducere de A.C. Cuza şi note despre vechimea evreilor în ţară*, în anul 1911, sub forma a cinci teze:

- menţinerea cu orice eforturi a Articolului 7 din Constituţie;
- eliminarea evreilor, înlocuirea lor treptată în toate ramurile pe care le-au acaparat;
- libertatea presei şi a întrunirilor doar pentru români;
- manifestaţiile evreieşti de orice natură să fie înăbuşite;
- guvernul să sprijine naţiunea în „problema evreiască" prin expulzarea evreilor din sate, excluderea din armată, eliminarea din presa românească[242].

A.C. Cuza prezenta în nuanţe sumbre soarta neamului românesc, a elitelor sale în lucrări ca: *Monopolul alcoolului* şi *Mişcarea poporaţiei urbane din Moldova (1905 – 1907)* şi considera că „cele două popoare, evreu şi român, nu se pot asimila şi vor duce o luptă pe viaţă şi pe moarte". Dacă la 1910, principiile antisemite fuseseră acceptate în partid, în 1923 aşa-numiţii „iorghişti" se disociau de ele prin vocea lui Nicolae Disescu: „Le-am adoptat în 1910, nu înseamnă că am făcut partid antisemit"[243].

În anul 1911, P.P. Carp primeşte însărcinarea de a forma un nou guvern şi organizează alegeri. P.N.D. se prezintă cu *Programul Naţionalist-Democrat* publicat în 1910 şi fără alianţe electorale. Drept centru al campaniei

[241] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari,* ed. 1999, p. 93; P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică*, p. 79; A.C. Cuza, *Doctrina naţionalistă creştină*, Iaşi, 1928, pp. 54-55; M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, Ed. Stindardul, Furstenfedbuck, 1980, p. 78
[242] N. Iorga, *Problema evreiască la Cameră. O interpelare cu o introducere de A.C. Cuza şi note despre vechimea lor în ţară*, Ed. Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1911, pp. 12-13
[243] A.C. Cuza, *Monopolul alcoolului şi Mişcarea poporaţiei urbane din Moldova (1905 – 1907)*, Iaşi, 1910 şi P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică*, p. 191

electorale rămâne Iaşul, unde candida atât Iorga, cât şi Cuza. Rezultatele sunt nefavorabile, toţi candidaţii partidului strâng doar 3.500 de voturi[244].

În anul 1912, noi alegeri sunt organizate de către Partidul Conservator Democrat condus de Tache Ionescu, care se dovedesc mai liniştite şi mai puţin îngrădite de autorităţi. P.N.D. obţine 7.028 voturi, un rezultat văzut de Iorga ca remarcabil. Este ales în judeţul Prahova, iar Cuza eşuează din nou în dorinţa sa de a intra în Parlament[245]. Începând cu 1912, relaţiile dintre Iorga şi Cuza au început să se deterioreze; Cuza şi-a fondat propriul ziar „Unirea" (la Iaşi) şi părea gata să-şi înfiinţeze propriul partid[246]. Iorga a fost considerat un moderat, mai ales în ceea ce priveşte poziţia sa faţă de evrei, pe când Cuza era văzut ca un reacţionar, încă de la începuturile colaborării lor[247]. P.N.D. se arată ca un partid regional, rămânând tributar voturilor oferite de Moldova, fiind puţini adepţii lor din Oltenia şi Muntenia, ceva mai mulţi sunt susţinătorii lor în Prahova şi Brăila[248]. În anul 1912, s-a tipărit ziarul „Unirea" al lui A.C. Cuza, care a apărut în perioada 1912-1918, 1920, 1924. Propaganda antisemită era principala direcţie a publicaţiei[249].

Candidaţii P.N.D. s-au dovedit foarte aprigi în campaniile electorale, în special I.Z. Codreanu, care, în 1914, a avut altercaţii cu candidatul Popovici, din partea guvernului, presa catalogându-l ca „bătăuş electoral". Cuza, în acelaşi an a organizat bande de bătăuşi în comuna Todireni din judeţul Botoşani, lucru evidenţiat de preotul Dron într-o scrisoare adresată lui N. Iorga: „D-l Cuza a lăsat în sufletele noastre oarecare nedumerire. E drept că membrii partidelor nu merită alt tratament, dar nouă ni se pare prea trist rolul celor ce trebuie să-l aplice şi am dori parcă să nu fim acuzaţi de mijloace violente pe care ei între ei n-au decât să le întrebuinţeze"[250]. A.C. Cuza participă destul de puţin, spre deosebire de acţiunile electorale, la activitatea partidului, Nicolae Iorga fiind cel care organiza întrunirile, primea adeziunile din ţară, coresponda cu autorităţile, era solicitat de către membrii să conferenţieze în timpul campaniilor şi tot el a redactat statutele în 1914. Astfel, tendinţele antisemite nu se mai regăsesc ca la 1908[251]. Un argument al răcirii relaţiilor dintre Iorga şi Cuza este şi răspunsul pe care istoricul l-a oferit universitarului ieşean la o

[244] "Neamul românesc", an VI, nr. 4, 17 ianuarie 1911; *ibidem*, nr. 6, 21 ianuarie 1911 şi *ibidem*, nr. 26, 4 martie 1911
[245] "Neamul românesc", an VII, nr. 141-143, 21 decembrie 1912
[246] N. Nagy-Talavera, *Nicolae Iorga. O biografie*, Institutul European, Iaşi, 1995, p. 137
[247] Z. Ornea, *Sămănătorismul,* p. 216
[248] P. Şeicaru, *Nicolae Iorga*, p. 44
[249] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică*, p. 67
[250] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică*, p. 136
[251] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României interbelice*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol ", Iaşi, XXIII, 1986, p. 657

izbucnire antisemită a acestuia în Parlamentul României, primit cu aplauze de majoritatea celor prezenți: „În ceea ce privește rostul meu de om politic, țin să se știe că, în chestia ce s-a adus în discuție, ideea mea este aceasta. Toată dreptatea, toată mila, toată iubirea pentru orice ființă omenească în marginile stricte, deși nu crude, ale interesului național”[252].

În septembrie 1916, se suspendă activitatea partidului. Nicolae Iorga vedea o „absurditate viața de partid în condiții crâncene pentru țară”; scoate și titulatura „Foaia naționaliștilor democrați” de pe frontispiciul ziarului său[253].

În august 1918, disensiunile dintre cei doi lideri naționalist-democrați sunt vădite, când în Parlamentul României s-a discutat pe seama moțiunii privind încetățenirea evreilor apatrizi, conform prevederilor Tratatului de la București. Dacă Iorga a votat în favoarea moțiunii, împotriva ei au fost alți doi lideri ai P.N.D., radicali, A.C. Cuza și Ion Zelea Codreanu[254].

Anul 1919 reprezintă o încununare a activității politice a P.N.D. și care se datorează în special luptei unioniste a lui Nicolae Iorga, care primea din partea electoratului obolul de recunoștință. În alegeri, votul universal oferea partidului în Moldova 214.631 adeziuni și în parlament intrau 19 deputați, un rezultat mai mult decât meritoriu, în condițiile apariției pe scena politică a numeroase noi formațiuni politice[255]. Nicolae Iorga își vedea răsplătit efortul său din lupta pentru unitatea națională a românilor prin Marea Unire și prezenta opinia sa despre „politica naționalistă” care trebuia urmată în aceste noi condiții fericite pentru românime: „Cuprinderea în același stat a tuturor elementelor naționale compacte și întărirea statului național odată format, prin cultura națională în toate domeniile și în toate formele ei”[256].

Județul Suceava se dovedește un fief al P. N. D., 4 deputați fiind aleși aici, în Putna – 3 deputați, la Iași și Botoșani – câte 2, iar în Neamț – 1. Aceste județe au fost cele în care și P.N.D. și mai apoi L.A.N.C. și Legiunea Arhanghelul Mihail au beneficiat de numeroși partizani. Aici ponderea populației evreiești era însemnată și propaganda antisemită prindea mai bine. La Iași, triumfa A.C. Cuza și preotul Țincoca. Acest fapt oferea posibilitatea lui Cuza de a-și face cunoscute țelurile antisemite de la tribuna Parlamentului, cu o vervă îndrăcită, acidul epigramist mânuind cu măiestrie „stiletul cuvântului înjunghiind orice adversar”, după cum îl descria Sterie Diamandi în portretele

[252] D.A.D., nr. 32, 18 februarie 1915, p. 3009
[253] “Neamul românesc”, an XIII, nr. 330, 29 noiembrie 1918
[254] N. Iorga, *Memorii,* vol. II, p. 41
[255] I. Scurtu, *Political Parties in Romania after Parliamentary elections (1919-1937)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Alexandru Xenopol”, Iași, XVII, 1980, p. 64 și 66
[256] „Neamul românesc”, an XIV, nr. 116, 22 iulie 1919

sale politice din perioada interbelică[257]. Bineînțeles că și prin epigramă, un domeniu literar în care a excelat, Cuza își manifesta opiniile sale antievreiești:

„Zadarnic te-ai mai ostenit
Să te botezi, jupâne,
Căci apa-i trecătoare
Dar jidovul rămâne”[258].

În închegarea doctrinei ce se va numi „cuzistă“, A.C. Cuza își concentra lupta împotriva a patru mari “obiective”:

- evreii (mercantilism, concurență, sufocarea clasei mijlocii);
- democrația (vânzarea țării etc.);
- comunismul (pericol național, erau periclitate granițele, ordinea instituită în stat, biserica, monarhia);
- politicianismul (mijloc de parvenire, îmbogățire)[259].

În 1920, la al doilea rând de alegeri bazate pe votul universal, Cuza obținea doar 6.000 de voturi și se gândea la un moment dat la retragere din viața politică, nu propunea un program politic coerent în concordanță cu noile realități[260]. Oricum sciziunea în P.N.D. se produsese. La 7 aprilie 1920, adepții lu Cuza îl exclud pe Iorga din partid. Iorga spunea: „Cuza ne dă afară din partid” și se declara „sătul de capriciile d-lui Cuza și apucăturile lui Zelea Codreanu îmi repugnă de mult”[261]. Nu numai că s-au despărțit cei doi oameni politici, Iorga și Cuza, ci vor deveni chiar inamici, „duelându-se” deseori în sălile Parlamentului sau în paginile ziarelor; iorghiștii numeau aripa desprinsă din P.N.D. – „partidul devastator de sinagogi”. În aprilie 1920, ei se despart de cei ce îmbrățișează „cruciada antisemită”, dar majoritatea naționaliștilor-democrați din Iași rămân alături de marele istoric[262]. Față de 1919, când obținuse 5,69% din sufragii, în 1920, P.N.D. ajunge la 1,25% (în doar jumătate de an)[263]. Unul dintre motive a fost faptul că mulți dintre adepții lui Iorga s-au îndreptat către alte partide, precum Partidul Țărănesc al lui Mihalache, Partidul Poporului sau chiar P.N.L, marele istoric neacordând o prea mare atenție organizării partidului, mai ales prin crearea unor organizații regionale,

[257] S. Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Ed. Eurosong& Book, București, 1999, p. 139
[258] N. Crevedia, C. Calotescu-Neicu, *Antologia epigramei românești*, p. 33
[259] A.C. Cuza, *Despre poporație*, p. 17
[260] „Opinia”, 12 februarie 1920, Iași; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 41 și urm.
„Națională”, an IX, nr. 7, 1 octombrie 1922; “Neamul românesc”, an XV, nr. 71, 8 aprilie 1920; “Națională”, 27 august 1922, Iași; N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, p. 37 și idem, *Memorii*, vol. III, p. 9
[262] „Opinia”, 12 februarie 1920, Iași și „Neamul românesc”, an XVIII, nr. 15, 23 ianuarie 1923; N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 207
[263] M. Ivan, *op. cit.*, tab. III

aşteptând în continuare să trăiască politic din obolul de recunoştinţă al românilor pentru activitatea sa din război şi pentru Unire[264]. Petre Ţurlea estima că la mijlocul anilor '30, 36% dintre deputaţii liberali şi ţărănişti erau foşti naţionalişti-democraţi ai lui Iorga[265].

Nichifor Crainic exprimă depărtarea naţionaliştilor creştini de Nicolae Iorga după război, dar şi declinul politic al acestuia: „Iorga nu mai putea să ne îndrume... profeţia împlinită l-a mistuit pe profetul din el, lăsându-l în loc pe istoric şi pe şeful unei grupări politice reduse[266]. Într-adevăr, Iorga s-a despărţit de Cuza, fapt considerat ca o adevărată prăbuşire pentru mulţi dintre tinerii naţionalişti care şi-au hrănit adolescenţa cu scrierile lui Iorga din „Sămănătorul" sau „Neamul românesc". Printre ei s-a aflat şi Corneliu Zelea Codreanu, care prezenta astfel evenimentul: „Dar, spre nenorocul neamului românesc, întreaga această oaste, care se ridica din toate părţile ţării, sfârşeşte printr-o mare înfrângere. Aceasta cade ca un trăsnet peste capetele românilor. Forţele iudeo-masonice reuşesc să despartă pe cei doi şefi ai partidului, pe profesorul nicolae Iorga, de A.C. Cuza. [...] De câtva timp, Nicolae Iorga nu mai este antisemit. Se înţelege, ruptura s-a făcut ireparabilă. Şi amărâtul acesta de neam şi-a frânt din nou în inimi nădejdile lui de mântuire"[267].

În anul 1935, Vasile Marin considera încă pe Nicolae Iorga drept „dascălul cu autoritate, al nostru, al tuturor"[268]. Deşi Iorga s-a arătat un adversar declarat şi tenace al gardiştilor, atât prin scrisul său, cât şi prin măsuri politice (în martie 1932 a semnat, din funcţia de prim-ministru, decretul de suprimare al Gărzii)[269], este văzut şi de Codreanu, în 1936, drept unul dintre modelele pe care le-a urmat[270]. Nicolae Iorga, deşi declarase că părăsise linia antisemită antebelică, mai are unele puseuri antievreieşti, spre exemplu lucrarea *Iudaica*, din 1937, articolele din preajma alegerilor din 1937 şi, de asemenea, din perioada 1938-1940[271].

Nicolae C. Paulescu

[264] P. Şeicaru, *Nicolae Iorga*, p. 50
[265] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României*, p. 36
[266] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 148
[267] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999, p. 95
[268] V. Marin, *Crez de generaţie*, p. 24
[269] N. Iorga, *Memorii*, vol. VI, p. 356, vol. VII, p. 437
[270] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 90-95
[271] vezi pe larg N. Iorga, *Iudaica*, Bucureşti, 1937; "Porunca Vremii", nr. 907, 2 noiembrie 1937; vezi pe larg "Neamul românesc", 1938-1940

Legionarii au găsit în scrierile antisemite din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea direcţia de urmat în acţiunile lor căutându-şi premergătorii în rândul intelectualităţii moldovene ce grupa pe Eminescu, Hasdeu, Xenopol, Negruzzi, Costache Negri, Alecsandri, V. Conta, Kogălniceanu. Vasile Conta era antisemit, dar raţionalist şi ateu şi de aceea legionarii erau mult mai apropiaţi de N.C. Paulescu, decât de Conta. Paulescu era antisemit, dar totodată şi creştin ortodox şi Ionel Moţa avea să afirme: „Cuza şi Paulescu – baza sufletului meu"[272]. N.C. Paulescu a fost una dintre marile personalităţi ale lumii ştiinţifice româneşti, care şi-a manifestat părerile antisemite încă dinainte de primul război mondial. Scrierile sale au avut o influenţă mare asupra fondatorilor Legiunii Arhanghelul Mihail în perioada numită „protolegionară". El considera că Talmudul cere evreilor să domine alte popoare; Cahalul era puterea secretă din spatele franc-masoneriei; în România ei au cucerit comerţul şi industria, iar următorul pas ar fi fost crearea unei Palestine pe pământ românesc[273].

Nistor Chioreanu, unul dintre fruntaşii Gărzii de Fier relata că, într-una dintre discuţiile avute cu C.Z. Codreanu, acesta ar fi spus: „Sunt împotriva evreilor bogaţi care ne exploatează ţara şi-i corup pe politicieni, dar nu cu bâta vom rezolva această problemă, ci prin educarea românilor"[274]. În acest sens a înfiinţat „comerţul legionar", iar în 1937 considera necesar a se intra în faza lui hotărâtoare, „bătălia comerţului legionar", şi definea calea de urmat: „Dragi camarazi, pretutindeni comerţul e comerţ. La noi comerţul e război. Războiul unei rase care în 100 de ani şi-a pierdut toate poziţiile economice în favoarea unei rase străine, năvălitoare"[275]. A.C. Cuza răspunzând lui P.P. Carp, care vedea lipsa comerţului şi a industriei la români ca fiind datorată „lenei şi inferiorităţii naturale", găsea ca principal motiv penetraţia Occidentului şi invazia evreiască. Românul s-ar putea emancipa doar dacă „se soluţiona problema educaţiei şi dacă li se protejează primii paşi economici, cu certitudine nesiguri". Şi în acest domeniu, din punct de vedere teoretic, activitatea profesorului Cuza a fost amplă, dar atât, spre deosebire de Codreanu, care iniţiase o reţea deosebită de magazine, restaurante, cantine. Naţionalismul economic promovat de Codreanu a fost un alt aspect criticat al legionarismului, dar nu trebuie omis faptul că liberalii puneau în practică formula „prin noi înşine", care nu era deloc altceva[276].

[272] G. Dumitrescu, *Corespondenţa lui I.I. Moţa către A.C. Cuza*, pp. 121-122
[273] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza şi doctrina naţionalist-creştină*, p. 171; N.C. Paulescu, *Complot jidano-franc-mason împotriva neamului românesc*, Bucureşti, 1924, p. 33 şi urm.
[274] N. Chioreanu, *Morminte vii*, Ed. Institutul European, Iaşi, 2000, p. 76
[275] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, p. 600
[276] A.C. Cuza, *Studii economico-politice*, p. 27; C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 402

N.C. Paulescu, marele savant, tovarăş al lui Cuza în fondarea Uniunii Naţional Creştine şi unul dintre mentorii studenţimii „generaţiei de la 1922", a scris numeroase articole ce aveau în centrul lor evreii, cu legendele, istoria şi problemele lor. El dezvoltă latura religioasă a antisemitismului, la care adaugă argumente de ordin medical şi psiho-patologic – „fiziologie filosofică". El scria: „Pretutindeni unde jidanii s-au stabilit s-a dezvoltat antisemitismul. Prin urmare, antisemitismul este manifestarea unui instinct de apărare"[277]. Acesta ar fi unul dintre răspunsurile la întrebarea: *De ce în Moldova s-a născut Mişcarea Legionară?* Parţial adevărat. Căci alături de alţi statisticieni şi urmăritori ai chestiunii, Anton Golopenţia vedea că „din masa totală a evreilor, mai mult de un sfert, 27,3% locuia în Basarabia, peste o cincime în Moldova – 21,4%, încă pe atâţia, în Bucovina"[278]. Părerile s-au împărţit şi continuă să se împartă. Cert este că evreii au avut o influenţă majoră în evoluţia, mai ales economică, a Moldovei.

Considerăm că liderul legionar Corneliu Zelea Codreanu şi-a manifestat încă de la începutul carierei sale politice antisemitismul, în ciuda unor păreri care încearcă să-l nege. După mărturiile sale şi după opiniile de mare autoritate ale lui Florin Constantiniu şi Dragoş Zamfirescu, la început a activat într-o mişcare antibolşevică, antisemitismul (care nu avea prea mare impact asupra opiniei publice în anii 1918-1920) adăugându-se pe măsura contactului cu A.C. Cuza, fiind datorat influenţei acestuia şi a scăzut odată cu depărtarea de acesta şi apropierea de Nae Ionescu[279]. Corneliu Zelea Codreanu scria referitor la „problema jidanilor", în 1936, când de la despărţirea de Cuza trecuseră aproape de 10 ani şi între cei doi lideri naţionalişti existau unele animozităţi: „Toate acestea sunt tratate impecabil de prof. Cuza în scrierile sale: *Poporaţia, Naţionalitatea în artă, Articole, Discursuri parlamentare, Curs de economie politică.* Cele ce susţin mai jos aparţin în esenţă gândirii profesorului Cuza". "Problemei jidanilor", Codreanu îi alocă un spaţiu însemnat, peste douăzeci de pagini. El crede că "numărul mare al jidanilor ridică o serie de probleme:

- problema pământului României;
- problema oraşelor;
- problema şcolii româneşti şi a clasei conducătoare;

[277] N.C. Paulescu, *Cele patru patimi*, Ed. C. Sfetea, Bucureşti, 1921, p. 37
[278] A. Golopenţia, *Opere complete, vol. II, Statistică, demografie, geopolitică*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1992, pp. 351-352
[279] F. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, pp. 341-342 şi D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 356

- problema culturii naţionale"[280].

Carte poştală – 1910, Ed. Maier& Stern, Iaşi

A.C. Cuza a fost singurul om politic român care a reuşit să se impună în faţa opiniei publice dezvoltând de-a lungul întregii sale vieţi politice, cu consecvenţă, antisemitismul. Rolul său în constituirea organizaţiilor politice cu caracter naţionalist-antisemit a fost major. Astfel, Iaşul, centrul cartierului său general, a devenit un pol de radiere al naţionalismului creştin şi antisemit. A avut succes în regiunile unde populaţia evreiască era puternică în privinţa numărului şi a dezvoltării economice. Este un alt răspuns oferit întrebării „De ce a apărut în Moldova Mişcarea Legionară?".

Prezentăm şi opinia unui istoric contemporan, Alex Mihai Stoenescu, pe care o considerăm în acord cu prezentarea noastră: "Ajungem astfel la un criteriu fundamental pentru orice judecată de valoare asupra istoriei Mişcării Legionare: nevoia de a o judeca în evoluţia sa, cu etape bine individualizate şi cu necesare distincţii. De exemplu, aşa cum legionarii înşişi se împart în codrenişti şi simişti (ai lui Codreanu şi ai lui Horia Sima) şi cercetătorul are obligaţia să semnaleze cel puţin că Mişcarea din timpul lui Codreanu – când n-a murit niciun evreu, de exemplu – nu este acelaşi lucru cu Mişcarea lui Horia Sima"[281].

[280] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 2009, pp. 69-90
[281] A.M. Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat din România*, vol. III, Ed. Rao, Bucureşti, 2006, p. 129

Antisemitismul n-a dispărut din viața publică interbelică; este prezent în rândul intelectualității, al studențimii, al oamenilor politici, al țărănimii, al Bisericii. Dar manifestările sale sunt reduse ca intensitate, rămânând în marea lor majoritate la nivel teoretic, declarativ, la fel ca în perioada de dinainte de război (filosoful Constantin Rădulescu-Motru scria în anul 1910: "Tot românul face paradă de sentimentele sale naționaliste. Dar numai până la fapte"[282]), și acum evreii fuseseră emancipați, deveniseră egalii celorlalți cetățeni, iar un curent care să impună nerecunoașterea acestor drepturi nu avea șanse de reușită în anii de după război. Românii sperau într-o prefacere a vieții lor sociale, politice, economice și acordau o prea puțină atenție minoritarilor. Atunci când au înțeles că multe dintre speranțele lor s-au năruit, democrația românească și-a arătat limitele și s-au simțit și efectele crizei economice, un discurs antievreiesc putea redeveni de actualitate.

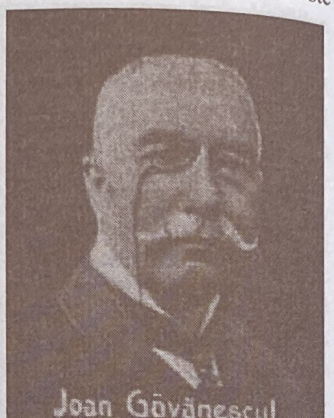

Carte poștală – 1910

Antisemitismul nu este un fenomen specific acestor epoci, nu este un fenomen specific românesc: este unul european, este unul dincolo de epocă. În procesele intentate liderilor legionari, avocații lor aminteau cu insistență acest fapt. În 1924, la procesul „văcărețenilor", în 1925, la procesul lui Codreanu în „cazul Manciu", în 1934, la „procesul Gărzii de Fier", apărarea și-a transformat alocuțiunile în adevărate rechizitorii antisemite, avocații chemând în sprijinul lor, la bară, memoria unui Cicero, Tacitus (care ar fi zis că "evreii sunt un popor fără moralitate"), Seneca, Fichte, Kant (care vedea în evreu un „sugrumător"), Napoleon I, Fichte („evreul este un șarlatan"), Herder, Voltaire, Goethe, Schopenhauer, Wagner, Feuerbach, Frederic cel Mare sau a oamenilor politici și de cultură români menționați anterior: Hasdeu, Conta, Negri, Alecsandri, Eminescu, Negruzzi, Ioan Găvănescul, A.C. Cuza etc.[283]

Mișcare naționalistă, Legiunea Arhanghelul Mihail considera că precursorii ei sunt oamenii politici și de cultură din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care au luat poziție față de „invazia jidovească", s-au ridicat împotriva modificării „Articolului 7" din Constituția României din 1866

[282] C. Rădulescu-Motru, *Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte*, Ed. Anima, București, 1990, p. 8

[283] Gr.Tr. Pop, *Garda, Căpitanul...*, vol. II, p. 34; G. Păun, *Chestia evreilor*, Tip. Lupta, București, 1893, p. 22

și doreau ridicarea burgheziei naționale contra celei israelite. Amintim aici pe B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, C. Negri, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, P.S. Aurelian, A.C. Popovici, D.P. Marțian, S. Bărnuțiu, V. Conta, M. Eminescu, A.C. Cuza, N. Iorga, N.C. Paulescu, Ioan Găvănescul. În scrierile "condeierilor legionari" sunt recunoscute textele autorilor naționaliști ca un suport doctrinar. Mihai Eminescu a fost autorul unei bogate publicistici naționaliste, ideile sale fiind preluate de tinerii legionari, Constantin Papanace, unul dintre lideri, considerându-l un „precursor al legionarismului"[284] și el va fi numele din panteonul național cel mai prezent în literatura legionară.

Legionarii aveau un cult foarte dezvoltat al strămoșilor, al marilor oameni de seamă ai neamului, literatura legionară dovedind acest fapt. Naționaliștii români de până la primul război mondial se vor afla aproape de sufletul lor. Antisemitismul promovat de către ei va fi pentru legionari o legitimare istorică a acțiunilor îndreptate împotriva evreilor și se constituia într-un suport doctrinar: urmau „linia neamului". Dar să nu cădem în greșeala de a neglija celelalte componente ale doctrinei legionare și să nu urmărim doar antievreismul promovat de legionari. Nu poate fi negat, dar să încercăm să urmărim evoluția Mișcării Legionare într-un mod care să ocolească unilateralitatea ce a caracterizat în această chestiune istoriografia comunistă, să părăsim șabloanele anilor '50, impuse de autori ca Mihail Roller sau Valter Roman, nereceptivi la cercetările occidentale referitoare la această chestiune, să respingem teoriile de tip maniheist (o astfel de chestiune istorică, ce a stârnit, într-adevăr, numeroase controverse, nu poate fi receptată simplist "în alb sau negru").

[284] vezi și C. Papanace, *Destinul unei generații*, Ed. Scara, București, 2000

CAPITOLUL II

Aspecte ale doctrinei legionare. Corneliu Zelea Codreanu şi Mişcarea Legionară în viziunea contemporanilor. „Mitul Codreanu". Contribuţii la o redefinire conceptuală a legionarismului

Mişcarea Legionară s-a născut „fără doctrină, ca o acţiune viguroasă", după cum spuneau liderii ei, iar actul fondării cuprindea câteva rânduri şi citirea lui a durat doar un minut: „Astăzi, vineri, 24 iunie 1927, ora zece seara, se înfiinţează Legiunea Arhanghelul Mihail, sub conducerea mea. Să vină în aceste rânduri cel ce se crede nelimitat. Să rămână în afară cel ce are îndoieli. Fixez ca şef al Gărzii de la Icoană pe Radu Mironovici. Corneliu Zelea Codreanu"[285]. Acest act de fondare defineşte într-o mare măsură felul de a fi al lui Codreanu: concizie, laconism, spirit cazon, religiozitate, credinţa că el este cel menit să conducă.

Ziarul Legiunii, primul său număr

PĂMÂNTUL STRĂMOŞESC

ÓRGAN AL LEGIUNII „ARHANGHELUL MIHAIL"
PENTRU APĂRAREA PĂMÂNTULUI STRĂMOŞESC

IAŞI, 1927

De la început diferă conceptul de recrutare faţă de L.A.N.C., partidul-matcă: „În Ligă intră cine vrea, rămâne cine poate!", se pronunţa Alexandru C. Cuza, în 1923, pe când, C.Z. Codreanu, în 1927, cerea o selecţie deosebită[286]. În ziarul mişcării, „Pământ strămoşesc", în primul său număr, apărut la 1 august 1927, se scria: „Cei hotărâţi, cei cinstiţi şi cei tineri (la suflet) să vină! E ceasul lor"[287].

[285] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 112; L. Barachi-Tua, *Garda de Fier,* Ed. Mişcării Legionare, Bucureşti, 1940, p. 57
[286] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 93
[287] C. Z . Codreanu, *E ceasul vostru, veniţi!,* în „Pământ strămoşesc", an I, nr. 1, 1 august 1927

Corneliu Zelea Codreanu considera încă din 1927: „Nu lipsă de programe era, ci lipsă de oameni, căci cea mai mare primejdie stă în aceea de a ne fi deformat, de a ne fi desfigurat structura noastră rasială daco-romană, dând naştere acestui tip de om, creând această căzătură, această stârpitură morală – politicianul, care nu mai are nimic din noblețea rasei noastre; care ne dezonorează şi ne omoară"[288]. În *Cărticica şefului de cuib* din 1933, Corneliu Zelea Codreanu păstra aceleaşi idei ca şi la fondarea mişcării: „Voi vreţi programe? Ele sunt pe buzele fiecăruia. Mai bine căutaţi oameni. Oricine poate elabora un program, într-o noapte; nu de aceasta are nevoie ţara. Ea are nevoie de oameni şi voinţe, să facem ceea ce este necesar"[289]. O paralelă cu Benito Mussolini se impune: „Suntem întrebaţi care ne e programul. Programul nostru este simplu: vrem să guvernăm Italia. Se vorbeşte despre programe. Există deja prea multe. Nu programele de salvare lipsesc Italiei, ci oameni şi voinţe". În 1936, Codreanu explica lipsa programelor izvorâte din raţiune prin faptul că „nu ne-am legat împreună cei ce cugetam la fel, ci cei ce simţeam al fel"[290]. Legionarii cântau „Sfântă tinereţe legionară", iar fasciştii italieni „Giovinezza". Pe melodia „Giovinezzei" se cânta „Marşul legionarilor din Cahul", care spunea (arătând două dintre aspectele doctrinei legionare: legătura cu strămoşii şi jertfa legionară):

„Noi suntem urmaşii vrednici
Ai lui Vodă cel Cumplit
Şi când ţara ne va cere
Vom fi gata de jertfit"[291].

Ion Banea, unul dintre liderii legionari şi, putem spune, unul dintre doctrinari, scria în anul 1936: „Ei da! Mărturisim sus şi tare că Legiunea Căpitanului s-a născut fără doctrină, fără oameni mari şi program. În locul acestora am pus ceva mai bun: mult suflet cinstit şi credincios"[292]. În Italia, Mussolini, ajuns la putere, şi-a făcut un program de guvernare, a definit doctrina fascistă, în prim-planul căreia se aflau ideile de refacere a puterii Imperiului Roman. Hitler îşi concepuse doctrina odată cu *Mein Kampf*, în 1922. Pentru Legiunea Arhanghelul Mihail nu a existat o doctrină care să apară odată cu naşterea mişcării, ea s-a definit abia în deceniul al IV-lea. Dar bineînţeles că şi Legiunea Arhanghelul Mihail şi-a avut doctrinarii ei, care au publicat crezurile şi direcţiile de urmat în ziare, reviste sau broşuri, adunate mai apoi în

[288] C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 305
[289] C.Z. Codreanu, *Cărticica şefului de cuib*, în „Observator legionar", octombrie 2003, p. 37
[290] *Ideea care ucide*, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, 1994, p. 115 şi C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 229
[291] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu – Istorie şi biografie*, Ed. Mica Valahie, Bucureşti, 2005, p. 93; *Cântece legionare*, Fundaţia Buna Vestire, Bucureşti, 2008, p. 55
[292] I. Banea, *Căpitanul*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936, p. 113

volume, încă înainte de anul 1927. Corneliu Zelea Codreanu şi „văcăreştenii" săi fondaseră un ziar, „Pământ strămoşesc", ce se tipărea cu sprijinul părintelui Ioan Moţa, la Orăştie, şi, aici, în paginile sale, Mişcarea Legionară îşi făcea cunoscute ţelurile politice. Urmărind presa legionară, constatăm existenţa unor direcţii doctrinare şi a unor practici derivate din ele şi vom încerca să le prezentăm în paginile următoare.

Liderii mişcării aveau deja experienţa articolelor politice, căci scriseseră pentru „Conştiinţa" (ziarul Gărzii Conştiinţei Naţionale din Iaşi), „Libertatea" (ziarul preotului Ioan Moţa din Orăştie), „Dacia nouă" (ziar al studenţimii naţionaliste din Cluj-Napoca), „Ţara Noastră" (ziarul lui Octavian Goga) sau „Unirea", „Naţionalistul", „Apărarea Naţională" (jurnalele ieşene ale lui A.C. Cuza şi L.A.N.C). Cu timpul, vor scrie pentru mişcare şi publicistul şi filosoful creştin Nichifor Crainic (Ion Dobre), considerat adevăratul teoretician al Gărzii de Fier (chiar dacă apoi va migra spre P.N.C., fiind unul dintre artizanii uniunii Goga-Cuza), Nae Ionescu, mentorul unei generaţii de excepţie ce o va îndemna spre Garda de Fier şi care grupa pe Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Emil Cioran. Ion Banea se dovedeşte un autor fecund, la fel şi Vasile Marin, Vasile Băncilă, Constantin Papanace, Alexandru Cantacuzino, Horia Sima şi, cu o operă ce conţinea numeroase volume scrise mai târziu în diaspora, Faust Brădescu.

Principalele scrieri doctrinare care urmăresc definirea direcţiilor organizatorice şi teoretice, aparţin lui Corneliu Zelea Codreanu: *Pentru legionari*, ce a ajuns astăzi la cea de-a X-a ediţie, publicată şi în mai multe ţări europene (Franţa, Italia, Germania) încă din perioada interbelică şi care cuprinde şi istoria legionară până la apariţie – 1936, *Cărticica şefului de cuib*, numită şi *Manual al Gărzii de Fier*, *Circulări şi manifeste*, *Scrisori studenţeşti din închisoare* şi *Însemnări de la Jilava*. I-au urmat Ionel Moţa, cu *Cranii de lemn* şi *Testament*, Vasile Marin, celălalt „cruciat modern", mort la Majadahonda în 1936, cu *Crez de generaţie*, Ion Banea, *Căpitanul, Ce este şi cea vrea Mişcarea Legionară. Cărticică pentru săteni, Rânduri către generaţia noastră,* Horia Sima, *Doctrina Legionară*, *Istoria Mişcării Legionare* sau Nae Ionescu, cu ale sale conferinţe din lagărul de la Miercurea-Ciuc, grupate de Constantin Papanace în lucrarea *Fenomenul legionar*.

Alexandru Vaida-Voevod, într-un articol în „Patria", la 31 martie 1934, îşi recunoştea merite în îndrumarea mişcării, el fiind numit chiar şi „naşul Gărzii de Fier": „... când a apărut Mişcarea Arhanghelul Mihail am căutat să îndrumez acest tineret în mişcarea pe care am hotărât s-o duc pentru pacificarea spiritelor şi exterminarea curentelor extremiste şi dizolvante, spre combaterea comunismului, să renunţe la un antisemitism negativ". Despre Alexandru Vaida-Voevod s-a spus că a fost „părintele Gărzii de Fier"; el a compus primul

ei manifest şi se spune că a finanţat-o cu importante sume de bani în timpul cât a fost prim-ministru sau ministru ţărănist[293]. Legionarii au elogiat gesturile politice ale lui Vaida-Voevod. Ion Zelea Codreanu îl numea de la tribuna Parlamentului „un perfect cavaler român". Mihai Stelescu se adresa plenului Camerei Deputaţilor: „Domnilor deputaţi, în fruntea băncii ministeriale este un om care a spus: « Corneliu Zelea Codreanu este singurul om din ţară care crede ceva şi în ale cărui cuvinte te poţi încrede »"[294].

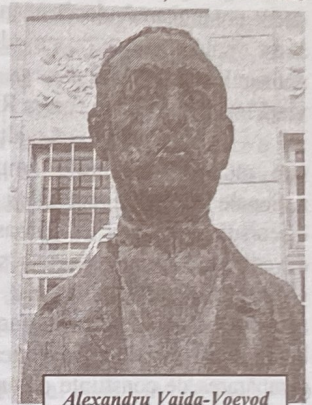
Alexandru Vaida-Voevod

Corneliu Zelea Codreanu a fost comparat de către unii autori cu liderul fascist italian Benito Mussolini. Era remarcată popularitatea celor doi, dorinţa de a crea un „om nou" (specifică mişcărilor fasciste), de a realiza cât mai multe şi de a nu întocmi programe sforăitoare, legătura lor cu strămoşii, predilecţia pentru marşuri şi disciplina cazonă. Antisemitismul nu era însă o trăsătură comună. Codreanu explica acest fapt prin existenţa unui număr redus de evrei în spaţiul etnic italian. Era convins că dacă ar fi trăit în România, Mussolini ar fi fost, cu siguranţă, antisemit[295]. Ziarul Mişcării Legionare se adresa astfel într-un articol-manifest: „Române, să ştii că numai prin faptă, nu prin vorbă, te vei înălţa acolo unde te cheamă soarta ta"[296]. Nae Ionescu cerea: „Doctrina – prin faptă"[297].

Începuturile teoretice păstrează calea naţionalismului de la începutul secolului al XX-lea, cu un „program negativ", ce enunţa primejdiile ce ameninţau statul şi naţiunea română. Se va mai adăuga comunismul şi democraţia considerate la fel de periculoase ca iudaismul-masonic. Se spunea: „Democraţia ar transforma numeroşi alogeni în cetăţeni români; ar fi incapabilă de autoritate întrucât îi lipseşte puterea sancţiunii [...] Partidele politice nu iau măsuri în contra partizanilor lor, trăind din afaceri scandaloase, din hoţie, din pradă, de frică să nu-i piardă [...] regimul democratic se află în slujba marii finanţe"[298]. Corneliu Zelea Codreanu denunţa democraţia ca fiind prea slabă pentru a păstra ordinea şi legalitatea: „Cum se va putea învinge dacă toate guvernele vor face alegerile la fel, întrebuinţând corupţia, furtul la urne şi forţa

---

293 *Pe marginea prăpastiei*, vol. II, Bucureşti, 1942, p. 30
294 D.A.D., 4 august 1932, pp. 108-110 şi D.A.D., 28 februarie 1933, p. 1616
295 C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 70
296 „Pământ strămoşesc", an VI, nr. 96, 9 aprilie 1933
297 Nae Ionescu, *Cuvânt înainte*, în V. Marin, „Crez de generaţie", Bucureşti, 1937, p. IX
298 C.Z. Codreanu, *Cărticica şefului de cuib*, p. 89

statului contra voinței populare?". Erau realități pe care le cunoscuse în alegerile din 1926, la Focșani, în marșul spre Basarabia sau la parțialele de la Tutova, în 1932. „Vai de dreptatea și de legalitatea din țara aceasta! Îmi dai drept de vot, mă chemi la vot, dacă nu viu, mă condamni la amendă, iar dacă viu, mă snopești în bătăi!". Într-adevăr, pentru Codreanu, în încercarea sa de a străpunge spre mase, „politicianismul reprezenta un pericol infinit mai grav decât comunismul, decât acapararea avuțiilor țării de evrei"[299]. Să remarcăm acest fapt care contrazice ideea existenței unei singure linii doctrinare – antisemitismul. Nicolae Iorga mărturisea și el înainte de război: „Am trăit o viață întreagă de lupte contra Românieі putrede a politicianilor"[300].

Se considera că o altă eroare a democrației ar fi aceea că pune accent mai mult pe drepturile omului (individului) în detrimentul colectivității naționale. Corupția societății românești era un flagel înfierat deseori de discursul legionar, căci „proasta retribuție a uriașei armate de funcționari a devenit apoi cauza propriu-zisă a corupției aproape gigantice, imaginea unui aparat funcționăresc complet decăzut"[301]. Codreanu vedea astfel realitatea acelor vremuri: „Politicianii aceștia cu familiile și cu agenții lor au nevoie de bani pentru a-și întreține clientela politică, bani pentru voturi, bani pentru cumpărarea de conștiințe omenești. Rând pe rând, cetele lor se vor năpusti și vor spolia țara"[302]. Înclinăm să dăm dreptate acelora care aflau multe similitudini între epoca interbelică și perioada actuală. Ernest Bernea scria în anul 1937, referindu-se la ceea ce numea el „stilul legionar": „Mișcarea Legionară este o mișcare de început de veac și de aceea stilul legionar înlătură tot ceea ce a creat strâmb o mentalitate și o simțire îmbătrânite"[303], iar Petre Țuțea remarca tendința legionară: "să violeze ideea de echilibru social"[304].

Lucrețiu Pătrășcanu (activist comunist) remarca și el aceeași situație: „Posturile înalte și retribuția convenabilă erau legate de carnetul de partid"[305]. În epocă, se folosea termenul de „fripturist": cel ce miroase friptura și migrează spre partidul ce părea mai bine plasat[306]. Un exemplu reprezentativ este Constantin Argetoianu, cu o traiectorie politică foarte interesantă sau, mai apoi, Mihail Ralea, demnitar al mai multor regimuri, devenit și "nomenclaturist",

[299] Idem, *Pentru legionari*, p. 113 și 119
[300] „Neamul românesc", an X, nr. 30, 26 iulie 1915
[301] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar...*, p. 100
[302] C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 310
[303] E. Bernea, *Stil legionar*, Tip. Bucovina I.E. Torouțiu, București, 1937, p. 9
[304] P. Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Ed. Anastasia, București, 1992, p. 287
[305] L. Pătrașcanu, *Sub trei dictaturi*, Ed. Politică, București, 1977, p. 27
[306] Al.Gh. Savu, *Din cronica moravurilor politice trecute: Fripturismul*, în "Magazin Istoric", 4 (1970), nr. 8, p. 79

Istrate Micescu, liberal, național-creștin și mai apoi apropiat regimului de monarhie autoritară a regelui Carol al II-lea.

„Priviți drept în ochi pe cei ce vin în rândurile noastre și dacă simțiți că strălucește cel mai mic interes personal, să știți că acela nu poate deveni legionar", indica Codreanu apropiaților săi. Când s-a născut Legiunea, fondatorii ei aveau puține resurse materiale, nici de mărci de scrisori nu aveau bani. Nichifor Crainic, în lucrarea sa *Zile albe, zile negre*, recunoaște în Codreanu un om cu viață simplă, ce mănâncă frugal, nu bea, nu fumează, care de ani de zile nu fusese la teatru, restaurant sau cinema"[307]. „Eram așa de puțini, așa de tineri, așa de urâți și de urmăriți de toată lumea, încât toate argumentele scoase din starea de fapt pledau contra unor perspective de biruință". Testamentul lui Ionel Moța întocmit în 1936 sau cel al lui Codreanu făcut în 1938 nu arată că cei doi lideri ar fi acumulat bogății în cariera lor profesională sau politică[308].

Societatea românească interbelică oferea destule motive dreptei politice să-și îndrepte discursul electoral spre criticarea tarelor democrației: „Ne-am învățat ca trenurile să nu umble, slujbașii să nu-și poarte slujba și tradiționala concepție despre ordine a vieții să fie călcată în picioare... Mulțimea de răufăcători ivită pe arenă stârnește mai multă indulgență decât dezgust. Milionarul de peste noapte, traficantul politic sau funcționarul îmbogățit au devenit tipuri sociale curente"[309]. Erau înfierate carențele democrației, dar, cum remarca Armin Heinen, autorul străin al celei mai documentate și obiective scrieri despre legionarism: „În România dintre cele două războaie, nu exista democrație în sensul în care se practică în Occident, adică respectuoasă față de voința poporului". Și tot el continua, considerând regimul instituit în România o „dictatură deghizată a unei oști de politicieni", în care guvernul era totul, continuând tradiția antebelică, atunci când P.P. Carp, fruntaș conservator, spunea: „Dați-mi guvernul și vă dau parlamentul". Se numea control al puterii de stat posibilitatea de a interveni în largi domenii ale vieții economice și sociale. A guverna era totul, iar reguli care să dea formă unei competiții nu prea existau, doar succesul făcea măsura[310].

În 1926, Mihail Ralea, care fusese student al lui A.C. Cuza la Facultatea de Drept din Iași, dar nu-i îmbrățișase țelurile naționaliste, afirma împotriva celor ce criticau democrația și parlamentarismul românesc: „Democrația este denunțată ca învechită, depășită de fapte, nimicită de

[307] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, Ed. Gândirea, București, 1991, I, p. 201
[308] C.Z. Codreanu, *Doctrina legionară – Prezentare concisă*, Ed. Lucman, București, 2003, p. 26; I.I. Moța, *Testament*, p. 26; *Din luptele tineretului român...*, p. 267
[309] H. Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, p. 36
[310] A. Heinen, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, pp. 67-68

experienţă... Dar la noi nu există nici urmă de regim parlamentar. Poţi oare condamna o instituţie care n-a fost lăsată să funcţioneze ca să vadă ce poate da? Respectaţi regimul parlamentar, faceţi-l real şi pe urmă studiaţi-i consecinţele. Dar numai după ce a existat... Dacă totuşi lucrurile nu merg bine, vina trebuie să fie a neparlamentarismului şi nu a democraţiei, care nu există, care n-a fost lăsată să-şi dea măsura capacităţii sale"[311]. Tânărul pe atunci, Mihail Ralea, se îndreaptă spre P.N.Ţ., care părea garanţia democratizării ţării, dar apoi principiile sale nu l-au împiedicat să fie adeptul „dictaturii regale" a lui Carol al II-lea sau al regimului comunist instituit în România după război. Matei Dogan, sociolog de mare valoare, a realizat o documentată *Analiză statistică a Democraţiei parlamentare din România*. Una dintre concluziile sale a fost: „Nu se poate susţine că în România în perioada dintre cele două războaie mondiale a existat un autentic regim democratic"[312].

Manifestul *O ruină* al lui Corneliu Zelea Codreanu exprima aceeaşi stare de fapt: „Nu este om care să aibă ochi, care să nu vadă că ţara aceasta bogată a ajuns o ruină. Ruină gospodăria ţăranului, ruină statul (o mână de necăjiţi ce se vaită), ruină munţii văduviţi, ruină câmpurile părăginite, care nu mai aduc nimica bietului plugar, ruină bugetul statului, ruină ţara..."[313]. În discursurile sale la intrarea în Parlament, în 1931, denunţa fraudele făcute de aparatul de stat. Aduce cu sine o cutie din care scoate câteva bucăţi de pâine mizerabilă învelită în staniol din judeţele Neamţ şi Maramureş: „Iată ce mănâncă ţăranii când ţara se plânge de supraproducţie de grâu". Principala vină, în viziunea sa, o avea politicianismul care „a prefăcut România în mocirlă, în care se scurg murdăriile sociale ale Apusului şi Răsăritului"[314]. Şi oamenii de stat români au oferit numeroase prilejuri ca presa naţionalistă să umple paginile cu afaceri oneroase, cazuri de corupţie precum „Skoda", ce transforma armata română într-una neînarmată, când pentru dotarea ei se atribuiseră 28 de miliarde. Concepţia sa antidemocratică porneşte din

Corneliu Zelea Codreanu

[311] M. Ralea, *Pentru democraţie*, în „Viaţa românească", nr. 5-6, 1932
[312] M. Dogan, *Analiza statistică a Democraţiei parlamentare din România*, Ed. PSD, Bucureşti, 1946, p. 110
[313] C.Z. Codreanu, *O ruină*, în „Pământ strămoşesc", an I, nr. 7, 15 oct. 1927
[314] D.A.D, nr. 14, din 21 decembrie 1931

scrierile naţionaliste de la începutul veacului, când Aurel C. Popovici, militant activ al P.N.R., considera: "Naţionalismul – politica fecundă a unui popor. Şi orice democraţie este o stăruinţă spre republică. Iar votul universal dărâmă partidele naţionale, încurajând în schimb pe cele democratice, materialiste"[315]. Ernest Bernea, unul dintre doctrinarii de seamă ai legionarismului, considera că democraţia şi politicianismul sunt două componente de sorginte franceză şi ele trebuie înlăturate, iar Ion Banea credea că democraţia este incapabilă de autoritate, fiind "în slujba finanţei naţionale şi internaţionale jidăneşti"[316].

Codreanu afirma: "Noi aşteptăm un alt regim, un alt sistem. Să se desfiinţeze aceste democraţii sterile..., să se înlocuiască prin comandă. Să se pună punct existenţei falimentare a statului democratic, întemeiat pe ideologia perimată a revoluţiei franceze"[317]. "Toate uşile se închideau în faţa solicitărilor tinere", scria N. Caradino, reprezentant al stângii politice[318]. Revista "Buna Vestire" denunţa „dezmăţul politicianist" care "favoriza alunecarea spre stânga" şi astfel, Mişcarea Legionară era chemată să lupte împotriva "mişcării revoluţionare iudeo-comuniste"[319]. Ziarul „Dreapta" vedea în democraţie un „apendice inutil care cere bisturiul"[320]. Acelaşi N. Caradino prezenta o situaţie mai mult decât interesantă cu privire la parlamentarismul românesc interbelic: „La o interpelare profesionistă şi serioasă pe probleme de buget a lui Virgil Madgearu, Constantin Argetoianu (la acea vreme ministru de finanţe, n.n.) s-a ridicat de pe banca ministerială şi a spus doar o frază: « Să mă pupi în c...! »"[321] Un ziarist al „stângii", Tudor Teodorescu-Branişte, scria: „Aţi asistat la şedinţele din aceste zile? Sub cupola înfierbântată de soare, cel mult două duzini de bravi deputaţi ascultă şi din când în când aplaudă. Unde sunt ceilalţi? Unde sunt aceia care s-au bătut pe un mandat, cei care la alcătuirea listelor au ameninţat cu demisia din partid dacă nu vor fi candidaţi, cei care afirmau cu o splendidă seriozitate că se prăbuşeşte ţara dacă nu vor fi trimişi în Cameră?"[322]. Sunt realităţi pe care parcă le cunoaştem, deşi nu am trăit acele vremuri. P.P. Negulescu remarca şi el: „Supralicitarea demagogică a celor ce voiau cu orice preţ corpul electoral – promisiunile irealizabile ce se făceau cu inima uşoară la fiecare pas, calomnierea neruşinată a adversarilor, fără nici o teamă de sancţiuni – negarea brutală a evidenţei fără nici o grijă de inevitabila dezmințire a faptelor – au pricinuit alterări îngrijorătoare ale sufletului maselor. Au alimentat

[315] Z. Ornea, *Anii '30. Extrema dreaptă*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1998, p. 129
[316] E. Bernea, *Ctitorii*, Bucureşti, 1940, p. 99 şi I. Banea, *Căpitanul*, p. 84
[317] D.A.D., 30 VIII 1932, p. 515-516
[318] N. Caradino, *Nopţi albe şi zile negre*, Ed. Eminescu, Bucureşti,1992, p. 144
[319] „Buna Vestire", an II, nr. 253, 14 februarie 1938
[320] "Dreapta", an I, nr. 7, 21 februarie 1932
[321] N. Caradino, *op. cit.*, p. 249
[322] T. Teodorescu-Branişte, *Oameni şi paiaţe*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 81

curentele subversive, au atâțat urile de clasă și mai ales au provocat o descurajare și dezorientare profundă a părții celei mai bune a corpului electoral"[323].

Mișcarea Legionară își avea între obiectivele luptei sale eradicarea politicianismului, înlăturarea clasei corupte și îmbătrînite, acuzând „o profundă criză a conștiințelor și a mentalităților" și faptul că „partidele nu pot să rezolve această problemă pentru că sunt amestecați cu jidanii în toate afacerile"[324].

Unul dintre țelurile principale ale Mișcării Legionare era lupta împotriva comunismului, pe care propaganda naționalist-creștină îl suprapunea peste antisemitism și astfel era promovat pericolul „iudeo-bolșevismului". Și nu fără oarecare temei se pune semnul de egalitate între anticomunism și antisemitism, mulți dintre liderii comuniști erau evrei: Lenin, Troțki, Buharin, Zinoviev (în U.R.S.S.) sau Ana Rabinsohn și Marcel Pauker, Bela Brainer, Remus Kofler și alții, în România. Unii chiar și-au „românizat" numele, precum Iosif Roitman devenit Chișinevski, Lev Oingenstein (Leonte Răutu) sau Ernest Neulander (Valter Roman, devenit unul dintre denigratorii „științifici" ai legionarismului). Toți aceștia erau personalități marcante ale P.C.R., la care se adăugau elemente ale altor minorități, precum Elek Koblos, Ștefan Foriș, Laszlo Luca, Kriszan sau Kolev, B. Stefanov, Pavel Tcacenco. Astfel, evreii erau 18% din partid, dar mult mai mulți în structurile de conducere, ruși și ucraineni 10%, bulgari – 10%, iar românii – 23%, în anul 1928. În 1933, maghiarii erau în număr de 440, evreii – 300, rușii – 100, bulgarii – 140, ucrainenii – 70, iar românii – 375. Deci, P.C.R. era într-o măsură mai mică român. Adeziunea în rândul maselor este mică, iar numărul de membri este 2.000 în 1922, 300 în 1927 și 461 în 1929[325]. Dar pericolul bolșevic nu a dispărut de-a lungul întregii perioade interbelice, cunoscînd, la fel ca și P.C.R., o evoluție sinuoasă, trăindu-și apogeul în perioada 1919-1921, când de altfel, capătă structură politică și devine secție cominternistă, adoptând teza „autodeterminării până la despărțirea totală de stat", ceea ce îi va aduce oprobriul opiniei publice și prin acțiunile energice ale guvernului Averescu și ale ministrului Constantin Argetoianu, liderii comuniști sunt urmăriți, arestați, iar P.C.R. intră în ilegalitate până în 1944[326].

Până în 1921, mișcarea socialistă fusese o formațiune ce grupa în rândurile ei personalități marcante ale vieții culturale românești ca Ion și Sofia

[323] P.P. Negulescu, *Partidele politice*, p. 37
[324] D.A.D., nr. 14 din 21 decembrie 1931, p. 303
[325] D. Deletant, *Comunismul în România*, Ed. Academia Civică, București, 1999, p. 65 și I. Moțu, *România și comunismul*, Ed. Corint, București, 2000, p. 101
[326] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. V, Ed. Humanitas, București, 1991 , p. 30; C. Argetoianu, *Lupta contra comunismului*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, pp. 114-134

Nădejde, Constantin Dobrogeanu-Gherea, („patriarhul socialismului"), Constantin Mille, Zamfir Arbore, Vasile M. Morțun (primul deputat socialist), N.D. Cocea, Litman Ghelerter, Cristu Rakovski. Nu e de mirare că s-a spus că socialismul este „o mișcare de intelectuali"[327]. La ea aderaseră în timpul studenției și A.C. Cuza și Nicolae Iorga, publicând și articole în „Contemporanul", dar contactul este superficial și de scurtă durată. Cu toate acestea, A.C. Cuza apucase să scrie poezii de inspirație atee, care i-au fost imputate mai târziu, au stârnit ironia inamicilor politici ai celui ce a devenit un important lider naționalist-creștin[328]. Încă din 1899, un deputat pe nume Mateiu Corbescu se exprima astfel de la tribuna Parlamentului despre socialism: „Socialismul este boala secolului. Ca fiecare epidemie are și ea microbii ei, microbi care nu au nevoie de pașaport, nici de act de naștere, pentru ca să se răspândească în lumea întreagă", intuind o realitate nu foarte îndepărtată[329].

În cadrul P.S.D.M.R., numit din 1919 Partidul Socialist, ca o concesie făcută Internaționalei a III-a, își fac loc însă tendințele numite „maximale", ce tindeau spre comunism și cereau aderarea la Comintern în condițiile impuse de Lenin. Aceste condiții au fost considerate inacceptabile de partizanii curentului tradiționalist social-democrat, mai puternic în Ardeal și Banat reprezentat de Ion Flueraș, Iosif Jumanca, George Grigorovici, Iacob Pistiner. „Moderații" au adoptat o poziție de expectativă sub direcția lui Teodor Iordăchescu, naivă însă, ceea ce va duce la câștigarea scrutinului de la Conferința din ianuarie-februarie 1920 de către comuniști. Se destrăma astfel un partid cu numeroase cluburi, o presă activă și aproximativ 45.000 membri. Și de-abia în 1927 se realizează o regrupare în jurul lui Constantin Titel-Petrescu. Și în Partidul Socialist, în funcții de conducere s-au aflat reprezentanți ai minorității evreiești precum: Ilie Moscovici, David Fabian (Finkelstein), George Grigorovici, Iacob Pistiner, Leon Gheller, Șerban Voinea, Marcel Pauker, dr. Litman Ghelerter, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Constantin Dobrogeanu-Gherea (evreu rus emigrat, pe adevăratul nume Solomon Katz)[330]. Nu e de mirare că și ei au suferit „atacurile" concentrate ale naționalist-creștinilor aflați sub influența lui A.C. Cuza. Și această situație se va menține de-a lungul întregii perioade interbelice și exemplificăm,

Ana Pauker

[327] A. Heinen, *op.cit.*, p. 69
[328] Gh.T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al Partidului Național Creștin*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 37
[329] V. Săghinescu, *Chestiunea neasimilării evreilor*, Tipografia Națională, București, 1902, p. 36
[330] N. Jurcă, *Social-democrația în România*, Ed. Științifică, București, 1994, p. 63 și I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 45; vezi și F. Tănăsescu, *Penetrarea comunismului în România*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, pp. 92-113

enumerând delegații P.C.R. la Congresul al VII-lea al Internaționalei a III-a de la Moscova din 1935: B. Ștefanov, N. Goldberger, Vanda Nicolski, Marcel Pauker, Moise Dubinski, Manea Elrich. Erau șase evrei și un bulgar. Nici un român[331].

Ziarul „Conștiința" al Gărzii Conștiinței Naționale anunța o primejdie – cea bolșevică: „Din Rusia stăpânită de întunericul învățăturilor greșite pășesc îndemnurile la luptă, la foc, la uciderea fraților de același sânge. Din Ungaria, care își plânge mărirea de altădată, se aud aceleași îndemnuri"[332]. Traian Herseni, unul din liderii legionari afirma: „Comunismul se ridică împotriva tradiției noastre, împotriva regelui nostru, împotriva bisericii noastre, împotriva a tot ce avem mai sfânt și mai bun ca popor[333]. Este lesne de înțeles cum a evoluat pe această linie anticomunistă legionarismul, care se proclama curent creștin-ortodox, ridicîndu-se împotriva ateismului bolșevic. „Singură biserica face închegarea națiunilor", remarca aceeași „Conștiința"[334].

Mișcarea Legionară își anunța încă de la începuturi credința față de monarhie, opunându-se astfel republicanismului comunist (se spune că imediat după război se viza chiar o republică condusă de Ilie Moscovici). Internaționalismului cominternist îi opuneau tradiționalismul și naționalismul. De altfel, C.Z. Codreanu afirma în memoriile sale, *Pentru legionari*: „Mișcarea Legionară nu s-a născut nici din antagonism împotriva puterii executive, nici legislative, ci împotriva mișcării revoluționare iudeo-comuniste"[335]. Petre Țuțea, în mărturia sa, *Între Dumnezeu și neamul meu*, vedea apariția Legiunii Arhanghelul Mihail ca „o reacțiune firească la o stângă ce amenința cu invazia influenței nefaste rusești"[336]. Un alt congener de-al său, Emil Cioran, scria în anul 1937: „Ideile bolșevice, în mod automat, ne-ar face colonie rusească, ideologică la început, și în urmă, politică"[337].

Această mișcare revoluționară era percepută în mod diferit de clasa politică românească, în general, ca o slabă primejdie, minimalizându-i importanța. În realitate, amenințarea exista încă din 1917, cînd trupele ruse erau stăpînite de anarhie și chiar s-au grupat în gara Socola din Iași, cu tunurile îndreptate spre oraș, amenințînd cu bombardamentul. Se vehicula zvonul că Racovski pândea la Nistru. Se vorbea despre „vântul comunismului bolșevizat"

[331] V. Marin, *Istoria social-democrației din România*, Ed. Științifică, București, 1997, p. 101
[332] "Conștiința", 10 februarie 1920
[333] apud N. Frigiou, *op. cit.*, p. 311
[334] „Conștiința", 30 august 1919
[335] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 181
[336] P. Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, p. 285
[337] E. Cioran, *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas, București, 1990 p. 153

și că, în special în Basarabia, mișună agenți comuniști care își găsesc înțelegere sufletească la mulțimea consătenilor jidani care stăpânesc această provincie"[338].

Pe lângă viitorul lider comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, unul dintre conducătorii ceferiștilor ce se revoltaseră în 1933 și considerat ca potrivit pentru o viitoare funcție de conducere, se găseau și agenți sovietici precum P. Bodnarenko, V. Bucikov, P. Goncearuk, Serghei Nikonov sau Mișa Posteucă, dovadă a interesului ce-l purta puterea sovietică României și P.C. din România[339]. Se spunea: „Cominternul, observînd starea de fapt a României cu o țărănime refractară ideilor comuniste, cu o muncitorime redusă numericește, cu o armată bine ținută în frâu de ofițeri, au decis să încerce o dezbinare încurajând disensiunile între români și evrei prin folosirea la conducerea P.C.R. a cât mai multor evrei sau componenți ai altor minorități ca bulgari, Boris Stefanov, unguri – Elek Köblos, ucraineni – Vitali Holostenko. Toți își manifestau opiniile anti-românești și revizioniste, încurajând mișcările de revoltă în Cadrilater sau Basarabia"[340].

Constantin Argetoianu îl caracteriza pe Boris Stefanov ca pe „o brută fanatică cu care nu te puteai înțelege, în primul rând că nu știa românește bine și apoi și-ar fi omorât și mama dacă Moscova i-o cerea", stimulând și sprijinind revoltele „haiducilor" bulgari din Cadrilater sau pe oamenii lui Enciu Atanasov[341]. În Basarabia, încă din 1917, se formaseră grupuri care să acționeze în clandestinitate și pe baze teroriste și violente, poziție pe care vor marșa în întreaga perioadă interbelică, beneficiind și de sprijinul și încrederea Moscovei în încercarea de subminare a administrației românești din Basarabia și pentru redobândirea acestei provincii. Ei erau în majoritate evrei. Această grupare a P.C.R. numită „basarabeană" era radicală și din rândurile ei s-au recrutat reprezentanții comuniștilor români pe lângă Comintern. La aceștia se adăugau maghiarii lui Elek Köblos, sprijiniți în cadrul Internaționalei a III-a de către Bela Kun și bulgarii proveniți din D.R.O., conduși de Boris Stefanov, viitorul secretar general, sau Petru Borilă, membru al C.C. al P.C.R după 1944, aflați sub protecția cominterniștilor Gheorghi Dimitrov și Vasili Kolarov. Foștii socialiști, care doreau urmarea unei linii naționale, în frunte cu Gheorghe Cristescu, au fost îndepărtați din partid. La fel va păți și Gheorghe Tănase pentru afirmații de genul „Basarabia este românească și trebuie să rămână românească"[342].

[338] Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. II, p. 68
[339] I. Moțu, *România și comunismul*, Ed. Corint, București, 2000, p. 36
[340] *Ibidem*, p. 39
[341] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, vol. V, p. 30
[342] *Copilăria comunismului românesc în arhivele Cominternului*, Arhivele Naționale ale României, București, 2001, p. 71

Internaționala a III-a avea drept centru de conducere P.C. al Rusiei Sovietice și avea ca principal scop „exportul de revoluție" și cerea partidelor afiliate să se supună necondiționat hotărârilor comuniste, precum teza *Problema națională în România* prin care comuniștii români trebuiau să contribuie la dezmembrarea țării. Conferința a VI-a a Federației Comuniste Balcanice din noiembrie 1923 considera că minoritățile României „asuprite" se constituiau într-un „potențial revoluționar" în care trebuia investit[343].

Împotriva acestui pericol s-au ridicat și un grup de tineri liceeni din Huși, mânați de entuziasmul vârstei și de dorința de a se ridica la nivelul fraților mai mari, care cunoscuseră tumultul frontului și trăiseră întâmplări despre care povesteau cu religiozitate. Se leagă prin jurăminte în mijlocul unei păduri numite Dobrina și unde se vor înarma și pregăti spre a stăvili „invazia roșie". Întrebarea pe care și-o puneau tinerii chemați de Codreanu era: „Ce facem dacă vin bolșevicii peste noi?". Pentru a-și masca intențiile războinice, au constituit în Huși, cu acordul direcțiunii, o asociație culturală numită „Mihail Kogălniceanu". Corneliu Zelea Codreanu, în cartea *Pentru legionari,* aprecia: „Lumea se află sub impresia revoluției bolșevice care se desfășura în toiul ei la cîțiva pași de noi", iar „muncitorimea alunecă vertiginos spre comunism". Doar „țărănimea se opune din instinct acestui val distrugător, dar complet dezorganizată, nu prezenta o posibilitate serioasă de rezistență"[344]. Deci, în viziunea lor, era rândul tinerilor să acționeze, elevi sau studenți, idee pe care o va relua și Mircea Eliade mai târziu, sau autorii *Manifestului Crinului Alb.* Acest grup de tineri liceeni își hrăniseră copilăria cu articole din „Sămănătorul" sau „Neamul Românesc", cu scrierile lui Vasile Conta, Hasdeu, Eminescu, Nicolae Iorga sau A.C. Cuza și Aurel Popovici. Eugen Weber, cercetător al dreptei românești, vedea în naționalismul legionar „o cruciadă a adolescenților", respinsă de majoritatea celor în vârstă[345], iar istoricul Keith Hitchins, un bun cunoscător al istoriei moderne românești, considera că principalul atu al Mișcării Legionare era tinerețea și dinamismul[346]. Alexandru Paleologul, în *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*, vedea în legionarism „o reacție împotriva bătrânilor vulpoi politici"[347]. Un cercetător italian al chestiunii nota în 1985: „Reținem că Garda de Fier a fost mai mult o mișcare religios-cazonă decât una politică, așa că s-ar cuveni studiată mai degrabă din punct de evdere sociologic și antopologico-etnologic, decât

[343] I. Moțu, *România și comunismul,* p. 38
[344] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 9 și 11
[345] E. Weber, *op. cit.*, p. 56 și S. Pavel, I. Nistor, P. Marcu-Balș, *Manifestul Crinului Alb*, în „Gândirea", nr. 8-9, 1928
[346] K. Hitchins, *România – 1866 – 1947*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 419
[347] Al. Paleologul, *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 51

ideologico-politic.[...] Garda de Fier a fost atât de strâns legată de tradițiile românești, încât cercetarea istorică asupra ei ar trebui să fie deopotrivă o cercetare folclorică, religioasă ș.a.m.d."[348]

Studiind totalitarismul în perioada 1918-1927 (în cazul studiului de față – perioada „protolegionară"), istoricul Ioan Scurtu ajungea la concluzia că anticomunismul a rămas în bună parte fără obiect datorită măsurilor guvernamentale, luate mai ales în 1924, iar antisemitismul nu a depășit limitele unor altercații minore, locale[349].

Tânărul Corneliu era fiul cel mai mare al lui Ion Zelea Codreanu (primul dintre cei șapte copii). Ion Zelea Codreanu a fost membru marcant al Partidului Naționalist-Democrat, partid condus de Nicolae Iorga și A.C. Cuza (ultimul fiindu-i naș de botez lui Corneliu). Primarul orașului Cernăuți, N. Marmeliuc, îl descria astfel pe I.Z. Codreanu în ziarul *Glasul Bucovinei* din 29 noiembrie 1918: „Unul dintre cei mai intransigenți idealiști ai neamului nostru, neînduplecat în nici o întorsătură a vremii și luptând fără răgaz și fără șovăire pentru drepturile clasei țărănești din rândurile căreia s-a ridicat și al cărui port curat, ca sufletul țărănimii, îl poartă mereu. [...] Maiorul român, viteazul decorat de-atâtea ori în asprimea glorioasă a frontului, țăranul, fiul acestor plaiuri, vine astăzi la noi". Copilul a crescut într-o casă în care discuțiile politice promovau ideile naționaliste și antisemite ale tatălui său și ale lui A.C. Cuza. Tânărul absolvent de liceu îmbrățișase ideea naționalistă a nașului său, care îl îndreaptă spre Iași, spre Facultatea de Drept, unde el era decan, aici putând să-și facă ucenicia politică. După victoria revoluției bolșevice în 1917, discursul antisemit al lui Cuza mai îmbracă o „haină": a „anti-iudeo-bolșevismului". De altfel, A.C. Cuza își anunța public dușmanii:

- „Jidanii;
- Partidele amestecate cu jidanii;
- Marxiștii adică: așa-zișii social-democrați și comuniști conduși de jidani;
- Francmasonii și cei în slujba masonilor"[350].

Istoricul Dragoș Zamfirescu afla printre direcțiile doctrinare legionare și „lupta împotriva franc-masoneriei, deși majoritatea legionarilor nu aveau nicio cunoștință despre ce înseamnă aceasta"[351]. Și părintele Iustin spunea că tinerii din sate nu știau ce înseamnă franc-masoneria, el a înțeles complexul fenomen de abia în timpul seminarului. Legionarii au preluat ideile acestea și

[348] C. Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea și Noua Inchiziție*, Ed. Vremea, București, 2001, p. 14
[349] I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în „Totalitarismul de dreapta în România", I.N.S.T., București, 1996, p. 100
[350] Apud Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 27
[351] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 356

direcția de luptă împotriva masoneriei s-a regăsit adesea în discursurile și programele lor. Ei incriminau faptul că funcții importante în partidele vremii le dețineau masoni, unii cu grade înalte: Constantin Argetoianu, Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Angelescu, Mihail Sadoveanu, Romulus Voinescu, Pantelimon Halippa, Nicoale Lupu. Chiar și Gh.A.C. Cuza s-a aflat înregimentat în masonerie la un moment dat[352]. În anii '30, „Axa" și „Porunca vremii" își vor îndrepta tirul acuzelor împotriva masonilor. Nu-l vor cruța nici pe Mihail Sadoveanu, în ciuda respectului pentru opera sa literară. Acesta făcea parte dintr-o lojă masonică („Marea Lojă Națională") împreună cu fratele său, avocatul Vasile Sadoveanu. Se considera că Hanul-Ancuței era construit după modelul templului lui Solomon și că era înțesat de simboluri masonice. Mai mult, el scria pentru ziarele considerate „jidovești": „Adevărul", „Lupta", „Dimineața"[353].

Dacă până la „Marele război", cei ce acționau împotriva evreilor erau marginalii orașelor și burghezia românească afectată de concurență, după 1919, „scena" confruntărilor devine Universitatea, în special la Iași, dar și la Cluj-Napoca, Cernăuți, București, protagoniștii fiind studenții, împărțiți în „stângiști" și „naționalist-creștini", din rândul lor fiind recrutate cadrele pentru Liga Apărării Național-Creștine, Acțiunea Românească, Fascia Națională Română, Partidul Național Socialist, sau pentru Partidul Comunist din România, Partidul Socialist Unitar, Blocul Muncitoresc-Țărănesc.

Corneliu Zelea Codreanu se afirmă ca luptător împotriva comuniștilor și a evreilor „bolșevizați" din Iași, activând în Garda Conștiinței Naționale condusă de muncitorul Constantin Pancu, apoi se impune în fruntea studenților creștini, anticomuniști și antisemiți din cadrul Universității din Iași, alături de bucovineanul Vasile Iasinschi și ieșeanul Nelu Ionescu, ca lideri ai „generației de la 1922". Un alt conducător al studențimii naționalist-creștine de după război, devenit apropiat al lui Codreanu și apoi unul dintre fondatorii Legiunii a fost I.I. Moța, (fiul preotului Ioan Moța din Orăștie, unul dintre artizanii unirii Transilvaniei cu Vechiul Regat, reprezentant al unioniștilor transilvăneni la Detroit, în S.U.A., unde a susținut cauza românească). Mircea Eliade scria despre Ionel Moța: "Ca și șeful și prietenul său, Corneliu Codreanu, Ionel Moța credea că misiunea generației tinere este să împace România cu Dumnezeu"[354]. Împreună cu alt student clujean, Corneliu Georgescu, au fost conducătorii „Societății Petru Maior" din Cluj-Napoca și principalii protagoniști ai manifestațiilor îndreptate împotriva studenților evrei din universitate. Împreună cu bucovinenii Radu Mironovici și Ilie Gârneață au format grupul

[352] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 307
[353] Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. III, p. 24
[354] "Vremea", an X, nr. 472, 24 ianuarie 1937, p. 3

„văcăreștilor", al tinerilor deținuți în închisoarea Văcărești (unde s-au pus bazele unei grupări tinerești, creștine, inspirate de icoana Sfântului Arhanghel Mihail, la care s-au rugat timp de șase luni la capela închisorii). Ucenicia politică și-au făcut-o în cadrul „Ligii" lui Cuza, îmbrățișându-i crezurile și luptând pentru ele cu fanatism, cât timp i-au fost militanți activi, dar și după aceea. Scrierile memorialistice o dovedesc: C.Z. Codreanu – *Pentru legionari*, I.I. Moța – *Cranii de lemn*, C. Georgescu – *Pe drumul cu Arhangheli*. Ele confirmă antisemitismul lor de factură „cuzistă", ce viza eliminarea evreilor din pozițiile importante ce le dețineau, introducerea lui „numerus clausus", curățirea morală și culturală. Din punct de vedere ideologic legionarii nu aduceau nimic în plus „catehismului cuzist", așa cum a fost denumită doctrina concepută și promovată de A.C. Cuza prin articole din „Făt Frumos", „Neamul românesc", „Naționalistul", „Unirea", „Apărarea Națională", sau în broșurile și volumele *Despre poporație, Naționalitatea în artă, Jidanii în război, Numerus clausus, Curs de economie politică, Țăranii și clasele degenerate* etc. Pe aceleași coordonate s-au situat și scrierile lui I.Z. Codreanu, Nicolae C. Paulescu, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul. Din acest punct de vedere, Mișcarea Legionară nu venea cu elemente noi care s-o impună în peisajul politic autohton. Acest fapt s-a reflectat și în rezultatele electorale din 1927: nici L.A.N.C., nici „Gruparea Corneliu Zelea Codreanu" neintrând în Parlament.

Antisemitismul românesc îmbracă în perioada interbelică mai multe variante, funcție de formele extreme de naționalism și de orientările ideologice ale epocii. Era un antisemitism de factură religioasă, având ca principali promotori pe A.C. Cuza și Nichifor Crainic (autorul studiului *Ortodoxie și etnocrație*)[355]. Nichifor Crainic răspundea în 1935 reporterului de la „Apărarea Națională", referindu-se la cei doi cunoscuți doctrinari ai naționalismului-creștin, evidențiind și rolul marelui profesor, medic și fiziolog: "N.C. Paulescu și A.C. Cuza sunt două jumătăți ale aceleași sfere [...] naționalism și creștinism: iată cele două principii fundamentale ale României românești de mâine"[356]. O a doua formă de antisemitism a fost de factură economico-politică, evreii acuzați că „au înlăturat clasa de mijloc românească, doresc, beneficiind de corupția și venalitatea clasei politice, să cucerească structurile politice și administrative, să facă din România o a doua Palestină"[357]. Nicolae

[355] N. Frigiou, *Doctrina legionară*, în „Doctrine politice în România secolului XX", Ed. Institutului de Teorie Socială, București, 2001, p. 384
[356] *Interviu cu domnul Nichifor Crainic*, în „Apărarea Națională", an XII, nr. 11, 3 martie 1934
[357] N. Frigiou, *Doctrina legionară*, în „Doctrine politice în România secolului XX", Ed. Institutului de Teorie Socială, București, 2001, p. 385

Roşu (medic, ziarist, originar din Roman) remarca: „Putem spune că antisemitism înseamnă creştinism”[358].

Traian Brăileanu, profesor universitar la Cernăuţi, membru al „Senatului legionar” şi unul dintre doctrinarii mişcării, vedea raportul dintre antisemitism şi anticomunism în încercarea elitelor politice legionare de „a deschide drumul pentru opera pozitivă a naţionalismului-integral. Acest naţionalism năzuieşte a schimba ideologia muncitorilor români, contaminaţi şi ei, ca şi muncitorii tuturor ţărilor din lume, de otrava ideilor marxiste. Distrugerea marxismului, a crezului proletar, trebuie să fie ţinta naţionalismului. Atingerea acestei ţinte ar implica şi rezolvarea problemei evreieşti. Căci puterea jidanilor asupra maselor populare stă în credinţa oarbă a muncitorilor în dogmele *Manifestului Comunist*”[359].

Traian Herseni, un alt sociolog care şi-a îndreptat atenţia asupra raporturilor dintre Legiune şi muncitorime, scria despre rolul evreilor în evoluţia comunismului: „Comunismul cere să se unească proletarii din toată lumea. În felul acesta, o naţiune nu e numai dezbinată înăuntru, dar o parte din membrii ei se unesc cu duşmanii ţării si devin trădătorii de neam. Pe calea aceasta, străinii se pot amesteca în treburile ţării tale, tu comunist român, poţi primi ordine de la Moscova şi, la sfârşit evreii, care stau în dosul acestei organizaţii internaţionale, pot înlătura pe care au luptat şi au distrus ţara, adică pe muncitori, ca să iasă în faţă şi să împartă între ei prada...”[360]

Legiunea Arhanghelul Mihail, erijându-se într-o mişcare a tineretului ce-şi dorea să înfrângă „cerbicia” generaţiei îmbătrânite şi politicianiste, încearcă să adune în jurul personalităţii fostului lider L.A.N.C. (C.Z. Codreanu), pe studenţi şi liceeni. Mişcarea a apărut pe scena politică românească în iunie 1927, încercând să depăşească într-o manieră tineresc-entuziastă criza dreptei declanşată de conflictele dintre liderii L.A.N.C., într-un cvasi-anonimat, ziarele vremii neacordând mare atenţie evenimentului şi, de altfel, puţini au fost cei care au urmat lui C.Z. Codreanu, „generaţia de la 1922” fiind risipită, doar „văcăreştenii” sunt cei care participă la fondarea Legiunii Arhanghelul Mihail. Studenţii naţionalişti de la 1919-1924 erau acum avocaţi, medici, farmacişti, ingineri în oraşele şi târgurile

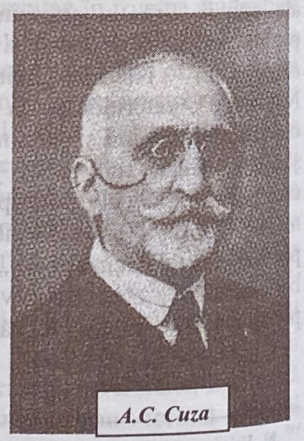

A.C. Cuza

[358] „Cuvânt studenţesc”, an IV, nr. 5, 25 decembrie 1927
[359] „Însemnări sociologce”, an I, nr. 3, 1935
[360] T. Herseni, *Mişcarea Legionară şi muncitorii*, Bucureşti 1937, p. 12

Moldovei şi, în timp, ei vor fi cei care vor contribui la promovarea mişcării. Dar erau puţini şi împărţiţi şi astfel s-a născut ideea „cuibului”. Primele acţiuni propagandistice ale legionarilor s-au îndreptat spre judeţele nordice ale Moldovei, fiefuri ale L.A.N.C., unde în 1926 reprezentanţi cuzişti primeau votul pentru accederea în Camera Deputaţilor. Este de înţeles acest fapt, căci tinerii legionari găseau nimerit a continua într-o manieră mai energică „catehismul politic cuzist”, care avea în centrul său antisemitismul exacerbat pe care A.C. Cuza încercase a-l statua încă din „Programul P.N.D.”, articolul 45, din 1910 şi îl dezvoltase în programul L.A.N.C. în 1923 (primind fondul doctrinar al cunoscutului universitar N.C. Paulescu) - „Articolul 7”: „Pentru soluţionarea chestiunii jidoveşti până la eliminarea completă a elementului jidovesc din ţară...”[361]. În primii ani ai Mişcării Legionare, Codreanu şi ai săi rămân credincioşi direcţiilor doctrinare trasate de A.C. Cuza şi N.C. Paulescu, aşa cum afirma charismaticul lider Ionel Moţa: „Cuza şi Paulescu, baza sufletului meu”[362]. Dar cu timpul, conflictele dintre legionari şi cuzişti s-au acutizat, căci se adresau aceluiaşi segment electoral. Codreanu şi adepţii săi, cu sprijinul preotului Ioan Moţa din Orăştie, scot ziarul „Pământ strămoşesc” şi din primele numere îşi afirmă tendinţele politice antievreieşti, prin pana lui Ionel Moţa, Corneliu Georgescu, Radu Mironovici, Corneliu Zelea Codreanu. În discursul propagandistic legionar, antipoliticianismul se află într-o strânsă legătură cu antisemitismul, C.Z. Codreanu, încercând să justifice lipsa de program, spunea: „Deci, nu programe trebuie să creem, ci oameni, oameni noi. Pentru că aşa cum sunt crescuţi oamenii de politicianism şi infectaţi de influenţa iudaică, vor compromite cele mai strălucite programe... Cel mai mare rău pe care ni l-au făcut jidanii şi politicianismul... a dat naştere acestui tip de om, această stârpitură umană: politicianul...”[363] Guvernul a împiedicat marşul lui Codreanu şi al legionarilor săi în Basarabia. „Căpitanul” a considerat că autorităţile au cedat presiunii evreieşti, acei „politiciani corupţi şi perfizi ce-au pactizat cu presa

Mănăstirea Rarău

[361]
[362] „Lancea”, I, nr. 10, 10 decembrie 1925
G. Dumitrescu, *Corespondenţa lui I.I. Moţa cu A.C. Cuza*, în „Arhivele totalitarismului”, II, nr. 3, p. 116
[363] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 305

israelită", căreia i se adresa astfel: „Domnilor din Sărindar... Să ştiţi că în clipa aceea v-a sunat ceasul, v-a sunat şi scândura..."[364]

Petre Ţuţea considera: „Cuzismul este fundamental antisemit, legionarismul nu", şi, de asemenea, că cele două mişcări „au fost fundamental diferite, deoarece cuzismul nu era mistic, Mişcarea Legionară era mistică religioasă"[365]. Nae Ionescu, filosof şi publicist, şeful „Cuvântului", nota: „Pentru noi naţionaliştii, cuzismul înseamnă antisemitismul zgomotos, dar neeficient politic". Dar Nae Ionescu credea că evreul din România interbelică nu poate fi „bun român", nici măcar român, căci nu este ortodox. Odată cu apropierea sa de Garda de Fier a imprimat acesteia depărtarea de antisemitismul exacerbat de factură cuzistă. Influenţa sa deosebită printre legionari a făcut posibil acest fapt[366]. Zigu Ornea, cercetător al ideologiei naţionalismului interbelic, confirmă şi el atitudinea filosofului: „Repudierea agitaţiilor antisemite la Nae Ionescu se dovedeşte o realitate, o neîncredere în eficienţa antisemitismului cuzist"[367]. Nae Ionescu s-a alăturat Gărzii de Fier abia în 1934. Până atunci însă legionarii susţinuseră numeroase acţiuni antievreieşti şi ele au continuat şi după anul 1934. Corneliu Zelea Codreanu afirma în 1930 că L.A.N.C. are oameni vârstnici, că ei merg încet, pe câtă vreme, Legiunea şi Garda de Fier sunt organizaţii pline de dinamism. Problema evreiască este acută şi nu trebuie tergiversată. Legiunea se organizează milităreşte cu uniforme şi marşuri. Se face educaţie ca să devină o forţă. Să cucerească puterea prin luptă şi jertfă[368]. Trebuie remarcat ortodoxismul îmbrăţişat de legionari, care a fost considerat „misticizant", care a provocat ironiile lui A.C. Cuza şi a celor ce i-au rămas credincioşi după schisma din 1926, după plecarea „statutarilor" în frunte cu Paul Iliescu, Corneliu Şumuleanu, Ion Zelea Codreanu. De altfel, cuziştii s-au dovedit adversari ai legionarilor de-a lungul întregii perioade interbelice, puţine fiind momentele în care au acţionat unitar.

Corneliu Zelea Codreanu şi „văcăreştenii" au păstrat legăturile cu Biserica Ortodoxă Română, în mănăstirile Moldovei ei primind adăpost, sprijin material, tipărindu-li-se manifeste. Un loc aparte îl constituia muntele Rarău, din sudul Bucovinei şi mănăstirea ctitorită de Petru Rareş, în 1934-1936; aici construindu-se o casă de odihnă printr-o tabără de muncă legionară. La poale de Rarău s-a construit de către tinerii voluntari legionari casa ţăranului sărac Piticaru, se pare, acelaşi care l-a primit pe Codreanu în vara lui 1924, când

[364] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 382
[365] P. Ţuţea, *Între Dumnezeu şi neamul meu*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1992, p. 287
[366] Apud F. Strejnicu, *Mişcarea Legionară şi evreii*, p. 37; N. Ionescu, *Roza vânturilor*, Ed. Cultura naţională, Bucureşti, 1937, p. 201
[367] Z. Ornea, *Anii '30. Extrema dreaptă românească*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1995, p. 310
[368] „Pământ strămoşesc", an IV, nr. 3, 18 mai 1930

acesta se retrăsese aici, după înfrângerile de pe scena luptei naţionaliste. A fost vara care a premers actului de omorâre a prefectului de Iaşi, Constantin Manciu[369]. Din scrierile sale memorialistice aflăm de legăturile şi sprijinul primit de la mănăstirile Neamţ, Agapia, Văratec, Bistriţa, Durău şi de la alte locaşuri monastice ale judeţului celui mai bogat în ele, Neamţul. Mircea Eliade, pe care unii sau alţii l-au considerat ca fiind înrolat în cadrul mişcării sau ca nefiind parte a ei, scria în februarie 1937: „Semnificaţia revoluţiei pe care o năzuieşte domnul Codreanu este atât de profund mistică – încât succesul ei ar însemna încă odată victoria duhului creştin în Europa; într-o Europă în care Christos n-a prea fost biruitor, deşi milioane au crezut în numele lui. [...] Nu e vorba de cucerirea puterii cu orice preţ – ci înainte de toate de un om nou, un om pentru care viaţa spirituală să existe, iar creştinismul să fie trăit responsabil, adică trăit ascetic"[370].

Grigore Caraza şi părintele Filaret Gămălău

Părintele Filaret Gămălău a aflat acestea la Seminarul de la Cernica, atunci când s-a apropiat de Mişcarea Legionară şi considera că legionarismul a primit adeziunea atâtor preoţii fiindcă era „urmăritor al spiritului creştin"[371].

Încă de la începutul activităţii lor, legionarii au

[369] *Din luptele tineretului român...*, p. 132
[370] M. Eliade, *Comentarii la un jurământ*, în „Vremea", nr. 476, 21 februarie 1937, p. 2
[371] **Filaret Gămălău** s-a născut la 4 mai 1919 în satul Lunga, comuna Crucea. După terminarea Seminarului a fost ca preot pe frontul de răsărit, până la Odesa. În anul 1944, a fost făcut diacon la Iaşi, apoi hirotonit preot şi trimis ca stareţ la mănăstirea Rarău. A fost arestat pentru activitate legionară şi a trecut prin multe dintre penitenciarele politice ale regimului comunist, 14 ani suferind doar la Aiud. După eliberarea din detenţie a fost lăcătuş la Leşu Ursului, apoi este preot în munţii Zarandului şi la Miercurea Nirajului. În 1994, se reîntoarce în satul natal. Ultima dată l-am vizitat acasă în august 2008, împreună cu fostul său coleg de temniţă Grigore Caraza. În închisoare a scris şi versuri, de o mare sensibilitate şi trăire creştinească, dar din păcate multe s-au pierdut. Iată o strofă dintr-o poezie a părintelui, sub forma unui testament pentru urmaşi, primită de la Dorel Rusu:

„Dar nu uita, fii credincios
Cu grijă şi cu teamă
Şi lasă-n urmă-ţi luminos
Un semn, un gând, un drum frumos
Că pentru toate, nendoios,
Odată vei da seamă!"

încercat să obţină sprijinul studenţimii creştine şi liderii lor, foşti conducători ai organizaţiilor studenţeşti creştine din perioada 1919–1924, au participat la Congresul ce s-a ţinut la Mănăstirea Neamţ pe 1 – 4 august 1927, cu sprijinul episcopului Nicodim Munteanu şi al stareţului Daniil Ciubotaru. Ei au încuviinţat şi tipărirea de manifeste legionare la cererea lui Radu Mironovici şi Corneliu Zelea Codreanu. Reprezentanţii studenţimii creştine au îmbrăţişat crezurile naţionalist-antisemite, aşa cum au fost ele concepute de către A.C. Cuza, care chemase la lupta împotriva evreilor sub semnul „Crucii încârligate" – zvastica, cu mult înaintea lui Hitler[372]. Cuza afirma: „Singura soluţie posibilă a problemei jidăneşti este eliminarea jidanilor, care presupunea acţiunea imediată pe toate terenurile..."[373] Studenţii creştini prezenţi la Mănăstirea Neamţ au început prin a-şi manifesta simpatia pentru arabii palestinieni şi pentru cauza lor şi oprobriul faţă de evreii sionişti ce încercau refacerea lui „Eretz Israel"[374]. Unul dintre condeierii de mai târziu ai Gărzii de Fier, Nicolae Roşu, afirma în prima zi a Crăciunului anului 1927, în gazeta ieşeană „Cuvântul Studenţesc": „Cu cât suntem mai buni creştini, cu atât suntem mai antisemiţi... Sunt două noţiuni apriorice, chiar antagoniste: creştinismul şi iudaismul"[375].

Legionarii considerau comunismul ca „un prunc al iudaismului", văzând în evrei pe conducătorii efectivi sau de culise ai organizaţiilor comuniste. În România, liderii P.C.R. erau în cea mai mare parte a lor minoritari: evrei, unguri, bulgari, ucraineni sau polonezi, organizaţia constituindu-se într-o secţie cominternistă. Traian Herseni (1907-1980), sociolog şi psiholog român, considera că „marele duşman al comunismului este naţionalismul, adică orice doctrină care apără fiinţa naţională... Comuniştii evrei au strecurat în învăţătura comunistă două idei care nu au nimic de a face cu muncitorimea propriu zisă: lupta de clasă şi internaţionalismul"[376].

Horia Sima scria: „Anticomunismul îndreaptă paşii Căpitanului spre antisemitism. Fără îndoială au contribuit şi alţi factori la formarea convigerii lui că evreul constituie o primejdie naţională, comportamentul evreilor în timpul ocupaţiei germane, marele număr de evrei ce au pătruns după război în şcolile secundare şi universităţi, aspectul dezolant al oraşelor noastre în timpul invaziei evreieşti din Galiţia şi Rusia, acapararea comerţului şi industriei de această populaţie etc. [...] Căpitanul însă făcuse descoperirea, în cursul luptelor ce le-a purtat cu comunişti din Iaşi, că marea majoritate a şefilor comunişti erau

[372] *Ideologie şi formaţiuni de dreapta*, vol II, p.
[373] „Naţionalistul", an III, nr. 10, 11 martie 1923, Iaşi
[374] *Ideologie şi formaţiuni de dreapta*, vol II, p.
[375] "Cuvântul studenţesc", 25.12. 1927
[376] T. Herseni, *Mişcarea Legionară şi muncitorii*, Bucureşti, 1937, p. 12

evrei[377]. „Tineretul românesc, lipsit de o doctrină şi de mişcare naţionalistă, s-a zvârlit cu trup şi suflet în braţele antisemitismului. Antisemitismul a avut meritul de a distruge orice tendinţă comunistă în universitătile noastre şi de a crea o atmosferă favorabilă dezvoltării unui naţionalism sănatos...", afirma şi avocatul Mihail Polihroniade în 1929[378].

Liderul Gărzii de Fier de după anul 1938, Horia Sima, conchidea: „În conştiinţa poporului român, antisemitismul şi anticomunismul au ajuns să se contopească. Nu se mai pot desprinde unul de altul. Sunt două aspecte ale aceleiaşi probleme"[379]. Naţionalist-creştinii, fie ei cuzişti, fie ei legionari, s-au implicat în conflictele muncitoreşti, considerând că sunt orchestrate de comunişti şi de către evrei. Este şi cazul conflictelor de muncă de la Fabrica de postav din Buhuşi (s-au înregistrat greve în 1919, 1920, 1926, 1927, 1930, 1933), în care au intervenit şi cuziştii alături de slujitorii Bisericii. Ca o contrapondere a celulelor comuniste, în 1926, s-a înjghebat o organizaţie politică numită "Vlad Ţepeş", considerată de ziarul „Reformatorul" din Piatra-Neamţ un instrument al politicii L.A.N.C., de teroare şi persecuţie a populaţiei evreieşti. Organizaţia a funcţionat şi în anii următori, sub conducerea colonelului în rezervă Niculcea, şeful cuzist de la Neamţ, ce a imprimat discursurilor sale un pronunţat caracter antisemit. La Buhuşi, s-au înregistrat numeroase acţiuni greviste, în care organele poliţieneşti au descoperit implicarea comuniştilor, ce aveau aici o secţie puternică, dat fiind faptul că aici, la fabrică lucrau peste 4.000 de muncitori în 1934. Existau numeroase legături pe linie comunistă între Buhuşi – Bacău – Iaşi[380].

Corneliu Zelea Codreanu, viitorul lider legionar, adoptă programul şi principiile mentorului său, fiindu-i la început un discipol credincios, mai apoi, consideră că A.C. Cuza este „strălucitor ca un soare şi de necombătut pe înălţimile din lumea teoriei, coborât pe câmpul de luptă devenea neputincios"[381]. Aici, pe câmpul de luptă (pe stradă, în Universitate, prin satele Moldovei) se va afirma C.Z. Codreanu şi generaţia sa, numită „Generaţia de la 1922". Activitatea anticomunistă şi antisemită a fost una susţinută prin articole în presa naţionalist-creştină sau prin virulente acuzaţii rostite în aprige discursuri de la tribuna parlamentului, locul unde A.C. Cuza se simţea cel mai bine. El afirma într-un discurs: „Lupta de clasă a proletariatului este o adevărată infecţiune morală sau mintală", sau: „Drapelul roşu înseamnă afirmarea

[377] H. Sima, *Poziţii politice postbelice*, în „Almanahul Gazeta de Vest", 1995, p. 39
[378] M. Polihroniade, *Criza naţionalismlui. Acţiune şi reacţiune*, Bucureşti, 1929, p. 23
[379] H. Sima, *Poziţii politice postbelice*, p. 38
[380] "Reformatorul", 9.11.1926, Piatra-Neamţ şi *Judeţul Bacău – Pagini memorabile din lupta maselor*, p. 173
[381] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari,* Ed. Scara, Bucureşti, 1999, p. 233

dizordinei, înseamnă răzvrătirea față de stat". Tot în Parlament, el amenința: „Dacă se vor mai reproduce tulburările pe care dumnealor (n.n. - comuniștii) necontenit caută să le provoace se vor lua împotriva lor măsuri de așa natură încât să le treacă pentru totdeauna gustul ca să mai tulbure liniștea țării"[382].

După „marele război", în cadrul Universității din Iași, A.C. Cuza avea de înfruntat o pleiadă de profesori cu tendințe spre stânga politică (socialism sau comunism), din rândul cărora se remarcă: Paul Bujor (cel care va afirma în Camera Deputaților că „Lumina vine de la răsărit"), I. Borcea, C. Fedeleș, C.I. Parhon (președintele primului parlament comunist), C. Thiron, T. Bratu sau P. Constantinescu-Iași. Din grupul său de intelectuali, îi putem aminti pe filosoful și pedagogul I. Găvănescul, prof. Cătuneanu, prof. C. Șumuleanu, I.Z. Codreanu, A. Naum sau, mai apoi, E.B. Vasiliu-Cluj și N.C. Paulescu. Erau foști activiști ai Partidului Naționalist-Democrat, fondat în 1910 de către Nicolae Iorga și A.C. Cuza pe o platformă naționalistă. Nicolae Iorga însă părăsește ideea antisemită și pe tovarășul său de partid căci, după cum se pronunță Nichifor Crainic, „se sorbonizase", devenise umanitarist[383].

Tot la Iași activau și Gh. Tănase, I. Zaharia, I. Diaconu. Dacă în P.C. din România exista o grupare a basarabenilor și la Universitatea din Iași găsim una condusă de C. Lăbușcă și Timotei Marin, din care făceau parte Ilie Marin, frații Derevici, T. Văscăuțeanu și care era sub influența bolșevică pe care agenții sovietici reușiseră să o promoveze cu mai mult succes dincolo de Prut. Studenții basarabeni au fost emisarii comunismului la Universitatea din Iași. Împotriva lor și a profesorilor care-i protejau era îndreptată lupta studenților numiți „naționalist-creștini" din Universitatea din Iași, conduși de Nelu Ionescu sau Vasile Iasinschi, liderul societății „Avram Iancu", a ardelenilor și bucovinenilor sau mai apoi de C.Z. Codreanu. În jurul lui se alăturaseră I.I. Moța, C. Georgescu, L. Bandac, T. Popescu, I.Gârneață, A. Vernichescu, R. Mironovici[384]. Dar să nu anticipăm.

Discursul anitcomunist căpăta consistență și tărie când agitațiile incitate de bolșevici în rândurile muncitorimii române erau mai concertate și scădea când intervențiile autorităților liniștea apele „revoluționare". Guvernele Averescu și I.I.C. Brătianu au acționat energic în mai 1921 și aprilie 1924, iar P.C.R. devine o formațiune ilegală, care acționa în clandestinitate, mai ales prin „gruparea basarabeană", mai bine organizată, înzestrată și pregătită pentru astfel de operațiuni, sau prin organizații-paravan, ca „Blocul Muncitoresc-Țărănesc", participând chiar și la alegeri. De altfel, istoria P.C.R. este plină și

[382] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 41
[383] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. cit., p. 94 și N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, vol. I, Ed. Gândirea, București, 1991, p. 215
[384] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 118

de confruntări fratricide, de la conflictele izbucnite în sânul partidului privind poziția ce trebuia adoptată: luptă legală sau clandestină, la cea privind „popoarele asuprite" ale României sau la „lupta fracționistă fără de principii"[385]. Partidul era lipsit de unitate, de membri, de popularitate. Virulența unui discurs anticomunist nu-și va mai afla rostul. Cu toate acestea nu va lipsi din programele, conferințele, literatura naționalist-creștinilor. Și nu trebuie uitat că Rusia Sovietică n-a recunoscut Marea Unire, iar P.C.R. rămânea un simplu instrument cominternist în mâna Moscovei, ce putea deveni periculos.

Antisemitismul însă nu cunoaște astfel de fluctuații, este o constantă a discursului „cuzist" și apoi legionar, căpătând consistență prin suprapunerea peste antibolșevism. În concepția lui Cuza, marile primejdii care amenințau națiа română erau: evreimea, comunismul, masoneria[386]. Profesorul A.C. Cuza își începuse „cariera antisemită" cu mult înainte de revoluția bolșevică din octombrie/noiembrie 1917, iar în 1923 el va ajunge să afirme: „Înainte de a muri aș vrea să văd sângele jidanilor amestecat cu noroiul"[387].

Corneliu Zelea Codreanu, referindu-se la „Garda Conștiinței Naționale", una dintre organizațiile protolegionare, la care aderase entuziast în 1919, afirma că activitatea ei „s-a mărit în măsura primejdiei bolșevice și apoi s-a micșorat în măsura scăderii ei". Garda Conștiinței Naționale se pare că s-a format în primăvara lui 1919, redactând și un ziar numit „Conștiința" și fiind condusă de muncitorul Constantin Pancu, un moldovean cunoscut pentru forța sa herculeană, care îl ajutase să înfrângă într-o luptă de circ pe un atlet ungur vestit din Galiția până la Iași și care răpusese mulți români. Acest instalator dobândise o seamă de cunoștințe prin autoeducație și avea un discurs limpede și cumpătat și căpătase prestigiu printre muncitorii ieșeni, care în plus aveau și „cultul forței", cum remarcase Codreanu. Calități de lider îi recunoaște și Codreanu, care se înrolase în „gardă" ca simplu soldat, singura dată când el activa sub comanda recunoscută a cuiva. Garda se autodenumea ca fiind „conștiința lăuntrică a nației" prin vocea liderului ei, iar Codreanu o caracteriza ca pe o „organizație de luptă, de dărâmare a adversarului"[388], a bolșevismului. Nu aceeași este și părerea lui Timotei Marin care, în 1918, se înscria la Facultatea de Litere a Universității din Iași, venind din Basarabia cu tovarășii săi de idei. El o „detestă ca fiind organizație politică a oligarhiilor ce caută să pună acea gardă contra ideilor sociale moderne"[389]. Corneliu Codreanu se manifesta ca un cadru activ al organizației, publicând în „Conștiința" sau, cum

[385] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 240-241
[386] Apud E. Weber, *Dreapta românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 9
[387] "Egalitatea", 14 decembrie 1923
[388] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 49
[389] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 120

însuşi amintea: „Aici am învăţat să vorbesc în faţa mulţimii", participând la mitinguri în pieţele Iaşului, încercând să coalizeze „uvrierii conştienţi" împotriva comunismului. Principiile adoptate aici îi vor sluji ca far călăuzitor în activitatea sa politică şi peste ani va enunţa la fel de aprig aceleaşi idei: „Legionarul împotriva comunistului şi va lupta din toate puterile lui, pentru ca, oriunde s-ar afla acest comunist să fie demascat şi răpus"[390].

Şi nu doar Moldova era răscolită de vântul comunist ce bătea dinspre răsărit, ci şi Muntenia, după părerea lui I.G. Duca: „Îndată după întoarcerea din Iaşi (decembrie 1918), simţeam că Bucureştii erau subminaţi de agitaţiuni comuniste". Şi exemplifica cum că „la Chitila oameni suspecţi îndemnau pe soldaţi să-şi împuşte ofiţerii şi să facă revoluţie – că trebuie să se isprăvească odată cu regii şi cu burjuii". Erau cei care „exportau revoluţie", mesagerii ei, care îndemnau la greve, manifestaţii, nesupunere. Erau cei care l-au convins pe evreul, cetăţean român Max Goldstein să contribuie la „lichidarea burgheziei, a elitei ei" şi la „victoria socialismului" printr-un atentat cu bombă la Senat. Consecinţa: victime civile, încarcerarea sa, moartea după o lungă grevă a foamei[391]. Ion Banea remaca: „În special în Basarbia, mişună agenţi comunşti, care îşi găsesc înţelegere sufletească la mulţimea consătenilor jdani, care stăpânesc această provincie"[392].

Garda Conştiinţei Naţionale începuse să se manifeste activ după ce, în noaptea de 21 – 22 iulie 1919, s-au descoperit afişe şi manifeste ce chemau la „revolta roşie". Codreanu îşi amintea: „La fiecare 3 – 4 zile, pe străzile Iaşului, mari demonstraţii comuniste. Cele 10 – 15 mii de lucrători, înflămânziţi şi manevraţi de mâna criminală iudaică de la Moscova parcurgeau străzile în cântecul Internaţionalei, în strigăte de: „Jos Armata!", „Jos regele!", purtând pancarde pe care se putea citi: „Trăiască revoluţia comunistă!", „Trăiască Rusia Sovietică!"[393]. În aceste condiţii intră în „gardă" şi Codreanu, alăturându-se celor vreo 20 de persoane cu diverse meserii şi pregătiri: tipografi, studenţi, mecanici, meseriaşi, un avocat, un preot. „Apoi au venit păstorii bisericii", spunea. Ei se alăturau acestei mişcări pentru a contracara ateismul şi prozelitismul adventist. Căci Garda era o grupare

CONŞTIINŢA

Ziarul Gărzii Conştiinţei Naţionale

[390] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. şi idem, *Cărticica şefului de cuib*, în „Observator legionar", octombrie 2003, Bucureşti, p. 14
[391] I.G. Duca, *Amintiri*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 67
[392] I. Banea, *Căpitanul*, p. 73
[393] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 113

ce promova „socialismul – creştin". Adresându-se lui Geller sau Ghelerter, adepţii unui altfel de socialism, Pancu, Codreanu şi tovarăşii lor spuneau: „Plecaţi de aici în Palestina şi făceţi-vă acolo republica bolşevică pe care o doriţi"[394]. Deci, din nou, era asociat comunismul cu tendinţele populaţiei evreieşti de dominare a vieţii economice şi chiar politice şi chiar se vorbea încă înainte de război de dorinţa de a fonda un nou Israel ce să cuprindă Basarabia, Moldova şi Galiţia[395].

La Iaşi, pe lângă „Der Vecker", revista socialiştilor evrei mai apărea şi „Iaşul Socialist" – „foaia organizaţiilor socialiste şi sindicale din Moldova" – care sprijinea candidaţii Partidului Socialist, ca dr. Litman Ghelerter, Gh. Tănasă, P. Constantinescu, O. Băncilă, Adam Ţintă, G. Grigorovici, V. Burlacu. La Piatra-Neamţ se tipărea *Piatra socialistă*. Aici a existat o veche tradiţie socialistă. Printre cei mai cunoscuţi activişti a fost Eliza Marcovici. De asemenea, tot nemţean a fost şi dr. Herşcu Aroneanu, evreu socialist, care s-a implicat activ în acţiunile greviste din Piatra-Neamţ şi Buhuşi (1919-1920), arestat şi care a murit în închisoare[396]. La Galaţi, în 1920, din partea Partidului Socialist candidau A. Bleicher, G. Niculescu-Mizil şi M. Gheorghiu-Bujor, ultimul, unul dintre acoliţii lui Racovski şi un duşman al noii ordini instituite în România[397]. În rândurile Partidului Socialist şi ale P.C. din România, considerau „naţionalist-creştinii" că „se află adunaţi toţi inamicii noştri care n-au văzut şi nu văd cu ochi buni România Mare" şi că „bolşevismul lucrează din ură împotriva celor care au şi nu din dragoste pentru cei care n-au". Şi tot ei afirmau: „Conducătorii muncitorilor români nu sunt nici muncitori şi nici români"[398], fapt în mare parte adevărat, căci Partidul Socialist devenise Comunist şi secţie credincioasă a Cominternului, unde prezidau duşmanii revizionişti ai României: Bela Kun, Bogumil Smeral, C. Racovski, Gh. Dimitrov. Iar liderii P.C.R., prin etnie şi activitate se aflau pe aceleaşi poziţii: Marcel Pauker, P. Tcacenco, D. Fabian, Imre Aladar, B. Stefanov, Elek Köblos, Vanda Nicolski, Laszlo Luca, Ana Rabinshon-Pauker, A. Daneliuc-Stefanski, V. Holostenko, M. Elrich. Majoritatea activau în străinătate în cadrul unui „Birou Politic" şi îndeplineau fără crâcnire dispoziţiile Cominternului[399].

Influenţa lui Iorga asupra legionarismului a fost mare. Codreanu îşi hrănise adolescenţa cu articolele naţionaliste din „Neamul românesc" şi până la guvernarea iorghistă respectul pentru „apostolul neamului" era enorm. În 1937

[394] *ibidem*
[395] N. Grebenea, *op. cit.*, p. 45
[396] Gh. Tănase, I. Diaconu, *Contribuţii la cunoaşterea mişcarii sindicale din judeţul Neamţ*, Piatra-Neamţ, 1978, p. 39
[397] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *Electoratul în anii intebelici*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 133
[398] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 145
[399] I. Moţu, *op. cit.*, p. 38

însă profesorul Iorga se adresa regelui în felul următor: „În țară, supt viața de partide, simt ca un tropot de cai, mișcarea spre dreapta. Trebuie să se țină seama de dânsa. Firește că Zelea Codreanu e un prost. Dar ai lui vor sări în camere de la 5 la 25.

- Sunt fiii dumitale…

- Bastarzii… Singurii pe care mi-i permite morala”[400].

Conflictele Iorga – Garda de Fier vor marca întregul deceniu al IV-lea, culminând nefericit cu asasinarea lui Codreanu și, mai apoi, a lui Iorga, considerat de legionari „ucigașul moral“ al „Căpitanului”. În epocă se spunea chiar că Nicolae Iorga ar fi fost gelos pe popularitatea ce și-o câștigase Codreanu. Iorga pierduse legătura cu masele, se angajase politic și guvernarea sa decepționase chiar și pe discipolii săi. Codreanu urma linia lui Iorga din tinerețe și respecta chiar ideile pe care acesta le făcuse cunoscute înainte de război.

Una dintre caracteristicile perioadei de început a „Legiunii” a fost lipsa mijloacelor materiale, „sărăcia”, cum au denumit-o ei și care-i va marca evoluția ulterioară, din ea „descinzând” marșurile, „ascetismul” liderilor legionari, participarea la munci agricole și în alte domenii, comerțul cu legume și zarzavaturi, prin care își asigurau mijloacele de subzistență și considerau că astfel lovesc în negustorii evrei ce spoliau pe țăranii români[401].

Corneliu Zelea Codreanu, Vasile Marin, I.I. Moța, Alexandru Cantacuzino, Ion Diaconescu propovăduiau apariția „omului nou”, care va putea să se nască doar printr-o „revoluție spirituală în sânul neamului românesc”[402] și credeau că Legiunea „are mai mult caracterul unei școli spirituale, în care, dacă va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou”. Un uriaș în mijlocul istoriei. […] Acest erou, ieșit din școala legionară va ști să facă și programe, va ști să rezolve și problema jidănească, va ști să dea și o organizare statului“[403], precum Gruia Viteazul, Pintea, Toma Alimoș și Iancu Jianu. Aceștia sunt cei care pot să purceadă la „învierea neamului“, nu mulțimile „lașe și cuminți“. C.Z. Codreanu revine la vorbele lui Avram Iancu, care cerea „lancea ca Horea“. În *Cărticica șefului de cuib* se regăsește dictonul: „Noul stat presupune, în special și neapărat, un nou tip de om. Nu se poate concepe un stat nou, unde oamenii păstrează vechile greșeli”[404]. Este una din credințele născute după război: ruperea cu trecutul, conștientizarea unor aspecte

[400] N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 37
[401] *Ibidem*, p. 273-274
[402] *Din luptele tineretului român (1919-1939). Culegere de texte*, Ed. Fundației Buna Vestire, București, 1993, pp. 57-58
[403] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 307
[404] C.Z. Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, p. 36-37

ale vieții sociale și politice: „Zi de zi, războiul a luminat soldații-țărani că suferința e purtată de toți deopotrivă dezvăluindu-le deosebirea dintre huzurul celor puțini ce aveau puterea în mâini și mizeria celor mulți“, spunea Virgil Madgearu, în decembrie 1919[405] și electoratul românesc își îndreaptă speranțele spre „steaua lui Averescu“ sau, apoi, spre „noua eră” a lui Maniu. Nădejdi înșelate… Este și opinia lui Mircea Eliade, care anunța o luptă între „generații”: „Nu lupta între bătrâni și tineri, cum s-a crezut și s-a spus multă vreme, ci războiul dintre două lumi: pe de o parte lumea veche, care crede în pântec (primatul economicului și al politicianismului), iar pe de altă parte lumea nouă, care îndrăznea să creadă în duh (primatul spiritului)”[406]. Jovan Ducic, diplomat iugoslav, care a descris cu multă obiectivitate Bucureștiul anilor ’30, remarca la începutul anului 1938: „Mișcarea lui Codreanu este pur tinerească, pe de-a-ntregul idealistă, sub raport ideologic moralizatoare și reformatoare, având principiul – totul trebuie început din nou”[407]. Ion Banea vedea că ideile legionare sunt respinse de „majoritatea bătrânilor ce trăiesc pentru burtă, petrecere și... democrație” și credea că odată cu „generația bătrână de acum se sfârșește o eră – cu noi începe alta”[408].

Codreanu afirma în Parlamentul României: „Sunt exponent al generației tinere, generație zbuciumată” și continua în același discurs: „Generația nouă trebuie să apară pe creasta organizată ostășește; în valuri, cu baioneta la armă, gata de asalt”[409]. I. Banea spunea: „Omul nou - un înnoit! – omul vremii va fi deasupra lor, deasupra tuturor!”[410], iar un alt doctrinar legionar, V.P. Gârcineanu, cerea să se desfășoare „educația legionară”, care ducea la înlăturarea viciilor socetății” și transformau astfel mase inerte în „oameni de faptă”[411]. În epocă, legionarismul a fost văzut ca o mișcare a tinerei generații. O generație despre care Mircea Eliade spunea că este „prima generație necondiționată istoric”: „Noi suntem generația cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte s-au rânduit până acum în țară. Trebuie să ținem seama numai de elite”[412].

Ideea “omului nou” este strâns legată de cea de “elite”. Codreanu, de altfel, spunea: “Un popor nu se conduce prin el însuși, ci prin elita lui. Adică prin acea categorie de oameni născuți în sânul său cu anumite studii și

[405] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar...*, p. 98
[406] M. Eliade, *O revoluție creștină*, în “Buna Vestire”, 27 iunie 1937
[407] J. Ducic, *Rapoarte diplomatice din București (1937-1940)*, Ed. Universal Dalsi – Prometej, București, 1998, p. 61
[408] I. Banea, *Gânduri către Generația Noastră*, p. 29
[409] D.A.D., „Monitorul Oficial”, nr. 14, 21 decembrie, 1931, p. 304
[410] I. Banea, *Înnoire*, în „Pământ strămoșesc”, V, nr. 4, 10 martie 1930
[411] V.P. Gârcineanu, *Din lumea legionară*, București, 1940, p. 15
[412] M. Eliade, *Itinerariu spiritual*, în „Cuvântul”, 6 septembrie 1927

specialităţi". Traian Brăileanu nota într-o lucrare publicată în 1940: "D-l Corneliu Codreanu a înţeles de la început că un conducător trebuie să fie, în primul rând, un organizator şi un educator. Problema ce şi-a propus spre dezlegare a fost deci, formarea legionarului, a Românului nou, a Românului de elită. Crearea unui tip opus tipului de politician, a unui om, deci, care să aibă toate virtuţile ce se cer unei elite politice naţionale şi căruia să-i lipsească viciile politicianului demagog şi corupt. (...) Cert este că formarea unei elite economice româneşti e necesară. Ea se va înfăptui sub scutul unei elite politice ascetice şi incoruptibile"[413]. Caracterul de elită al Mişcării Legionare a putut fi vizibil odată cu aderarea multor intelectuali de la "Axa" sau de la "Criterion", discipolii lui Nae Ionescu, alte mari personalităţi ale epocii: Traian Brăileanu, V. Băncilă, O. Onicescu, S. Puşcariu, I. Găvănescul, C. Şumuleanu etc.[414] Monahul Athanasie, în viaţa mireană Alexandru Ştefănescu (originar din Corabia), a fost în tinereţe legionar şi a crezut în virtuţile „omului nou". Alexandru Vlahuţă scria: „Îi trebuie neamului acestuia o generaţie care să se jertefească, o generaţie de viteji şi de patrioţi până la nebunie. În toate timpurile au fost căutaţi oamenii de treabă, dar niciodată n-am avut mai mare nevoie ca acum de luptători hotărâţi, de oameni vrednici şi de caracter, pe care să nu-i abată nimic din drumul lor, să nu-i ademenească nici strălucirile deşarte ale puterii, nici pofta de un trai îndestulat, nici slava cea ieftină şi trecătoare, pe care o vântură de colo-colo huietul mulţimii..." Monahul Athanasie credea că generaţia sa a fost cel mai aproape de ceea ce dorea Vlahuţă pentru neamul românesc. Dar, alături de cele cerute de Vlahuţă, în opera de „ridicare a omului nou", mai era necesar a adăuga: „În rânduiala statală au fost fel şi fel de conducători care au încercat să impună un anumit tip de om. Toţi au eşuat, văzând salvarea neamului în economie sau geografie, neţinând seama de alte dimensiuni ale existenţei noastre, prin Dumnezeu. Din vălmăşagul acesta de rătăciri s-

Monahul Athanasie la M-rea Petru-Vodă

[413] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 416; T. Brăileanu, *Sociologia şi arta guvernării. Articole politice*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1940, p. 131, 134

[414] Vezi pe larg *Intelectualii şi Mişcarea legionară*, op. cit. şi Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei româneşti*, op. cit.

a ridicat cu impetuozitate un student, şeful generaţiei de la 1922, care a trezit din nepăsare tineretul ţării româneşti, spunând că răul vine de la suflet şi că salvarea vine de Dumnezeu prin Iisus Hristos. Strigătul lui n-a rămas fără ecou. Tineretul, care este singurul în stare să se dăruie, l-a urmat". Monahul Athanasie a fost unul dintre principalii sprijinitori ai acestui demers publicistic, prin mărturiile sale, prin cărţile pe care ni le-a oferit, unele vechi şi foarte greu de găsit, multe ediţii scrise în diaspora şi, la fel, prezente într-un circuit restrâns. Mărturiile sale le-am adunat în urma mai multor întrevederi, în chilia sa de la Mănăstirea Petru-Vodă, din munţii Neamţului, devenită un adevărat cabinet medical, în cadrul unor discuţii care nu s-au concentrat doar asupra problematicii acestui studiu, părintele fiind o adevărată comoară de înţelepciune. Se caracteriza astfel: „Nu sunt intelectual, am absolvit Universitatea din Aiud care a durat 20 de ani, învăţând prin comunicare directă – şcoala socratică – de la cei trei mii de deţinuţi câţi eram la Aiud"[415]. Din nefericire, monahul Athanasie Ştefănescu a lăsat posterităţii prea puţine lucrări scrise; vom încerca să prezentăm câte ceva din cele auzite de la dânsul.

În anii '30, multe din voturile electoratului se vor îndrepta spre Garda de Fier, care se prezenta cu o intensă campanie electorală ce diferea de a celorlalte partide. Într-un oarecare fel, pot fi găsite similitudini între Liga Poporului şi Legiunea Arhanghelul Mihail, în care un rol covârşitor îl avea liderul. Iorga a spus: „Programul partidului era Averescu, garanţia de realizare era Averescu, prestigiul partidului era Averescu, lupta pentru ideal era Averescu. Totul se reduce la Averescu"[416].

Mulţi dintre contemporanii săi, adversari sau prieteni politici, au remarcat puternica personalitate a lui Codreanu. Să amintim pe şef-rabinul Alexandru Şafran, fraţii Tharaud, Petre Ţuţea, Pierre Milza, B. de Jouvenel, Nae Ionescu, Emil Cioran, Constantin Noica, N.M. Nagy-Talavera, Virgil Gheorghiu, H. Prost. Ziaristul şi politologul francez Bertrand de Jouvenel, după ce a realizat un interviu cu Corneliu Zelea Codreanu, în anul 1937, nota: „Fac profesiunea de a intervieva pe oamenii mari ai lumii. Niciunul nu mi-a făcut o impresie mai profundă decât Codreanu"[417]. O opinie care loveşte în eşafodajul negativ creat de detractorii lui Codreanu. Continuăm cu spusele lui Petre Ţuţea (care nu a fost legionar, deşi a fost un naţionalist şi un filosof ortodox): „Corneliu Zelea Codreanu era o personalitate. Personalitatea e un ins care influenţează ambianţa prin simpla lui forţă harismatică; un om cu har. Şi

[415] Alexandru Ştefănescu, *Comentar la Monografia oraşului Corabia – Audiatur et altera pars*, Ed. Babel, Bacău, 2003, p. 6

[416] „Neamul românesc", nr. 7-8, ianuarie 1920

[417] S. Bălănescu, I. Solacolu, *Inconsistenţa miturilor. Cazul Mişcării Legionare*, Ed. Polirom, Iaşi, 1995, p. 138

Corneliu Zelea Codreanu a avut acest har, a făcut o mişcare puternică. N-a avut rezultate pozitive fiindcă extremismele sunt greu suportabile. Caracterul ei religios o deosebea de fascism şi nazism"[418]. Virgil Gheorghiu, ziarist de prestigiu al perioadei interbelice, a reuşit să-l întâlnească pe Codreanu doar înainte de proces, când acesta îşi presimţea moartea şi boala şi oboseala deveneau vădite. Totuşi, reporterul de pe sălile tribunalului scria: „Codreanu este un bărbat frumos [...] Chipul lui, mersul lui, statura şi gesturile lui sunt acelea ale unui prim rol de western hollywoodian", iar Nicolae Grebenea spunea: „Bărbat frumos ca un prinţ de legendă, bine legat, îmbraca costumul naţional, cu suman în loc de palton, avea o privire pătrunzătoare care te sfredelea până în adâncul sufletului. Mulţi oameni ce au stat liniştiţi în faţa altor semeni sus-puşi, în faţa lui aveau trac. [...] Vorbea puţin. Geniul lui a fost organizarea"[419]. După jurnalul lui Mihail Sebastian, Felix Aderca s-a adresat elogios la aflarea morţii lui Codreanu. Conform spuselor lui Mihail Sebastian, Felix Aderca „deplora moartea lui Codreanu, care a fost un mare om, o apariţie genială, o forţă etică fără seamăn şi a cărui moarte de sfânt este o pierdere ireparabilă"[420].

Lui Codreanu, chiar şi Crainic care-l părăsise (se pare, umbrit de Nae Ionescu) îi recunoştea „mitizarea şi o imensă popularitate ce-l făcea să aibă sprijinul a mii de legionari disciplinaţi şi fanatici. Chiar Carol al II-lea recunoştea că „nu-l sperie numărul, ci ordinea lor"[421]. Apropiaţii săi îi sunt credincioşi: „Noi credem în el... Pe el îl iubim. Pe el îl ascultăm. Lui îi stăm la ordine. El este nădejdea noastră de azi şi a României de mâine. Prin el suntem temuţi. Prin el vom birui", mărturiseşte Ion Banea, iar I.I. Moţa îl vede pe Codreanu drept „omul sortit să ne fie Căpitan, omul fără care generaţia noastră este incapabilă de a-şi îndeplini misiunea"[422].

Una dintre legile la care trebuia să se supună legionarul era legea disciplinei, despre care se spunea: „Disciplina, cea mai mică dintre toate jertfele pe care un om poate să le facă pentru victoria neamului său", sau „disciplina este chezăşia biruinţei pentru că ea asigură unitatea efortului"[423]. În 1938, atunci când C.Z. Codreanu a fost arestat şi în închisoare s-au aflat şi alţi lideri legionari, "Căpitanul" a mizat pe disciplina adepţilor săi şi le-a cerut să nu se lanseze în provocări. A fost ascultat, cu excepţia lui Horia Sima, unele medii

[418] P. Ţuţea, *Între Dumnezeu şi neamul meu*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1992, p. 286
[419] *Din luptele tineretului român...*, p. 254 şi N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, pp. 40-41
[420] M. Sebastin, *Jurnal, 1925-1942*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 195
[421] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. şi N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 39
[422] I. Banea, *Rânduri către Generaţia Noastră*, Frăţia Românească, Bucureşti, 1940, p. 6 (prima ediţie 1937)
[423] C.Z. Codreanu, *Cărticica şefuluide cuib*, p. 41; idem, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 323

legionare considerând că şi-a dorit ca prin acţiunile violente să grăbească sfârşitul conducerii Gărzii de Fier.

Jertfa, în viziunea legionară, semnifica „piatra de temelie a învierii neamului". Putea să fie însăşi viaţa. Puteau să fie jertfe materiale şi încă de la fondarea mişcării, prof. I. Protopopescu zicea: „Erau atât de săraci încât nu au găsit banii nici pentru cele câteva scrisori pe care doreau să le trimită unor oameni din ţară". „Pare că Dumnezeu înadins ne-a adunat aşa săraci pentru ca să arate că în victoria legionară, materia n-a avut nici un rol"[424]. Părintele Ioan Sabău îşi amintea că a auzit pe Căpitan spunându-le: „Noi nu luptăm nici ca Mussolini, nici ca Hitler, nici ca Napoleon, cu duşmanul dinafară. Noi luptăm cu duşmanul din noi. Păcat, trebuie să vă gândiţi că am adus multe biruinţe politice cum le-am adus, dar mai avem o misiune: să ne biruim pe noi înşine"[425].

Ernest Nolte considera Legiunea Arhanghelului Mihail mai degrabă o sectă religioasă decât un partid, iar Gârcineanu o considera singura mişcare politică cu caracter religios – ortodox[426]. Dacă Mussolini afirma: „Vom învinge fără Dumnezeu", cerând chiar pedeapsa divinităţii, dacă ea ar exista, Codreanu a fost cel mai aprig luptător pentru o procesiune religioasă la începutul anului universitar la Iaşi, având credinţa că numai ateii, comuniştii şi evreii se pot opune „sfeştaniei", o tradiţie a celei mai vechi universităţi a Vechiului Regat[427]. Împotriva sa se ridicau C. Thiron care se pronunţa: „... spre a se dezbăra omenirea de biserică ce nu produce absolut nimic şi consumă sute de milioane din bugetul ţării", fiind secondat de T. Bratu, I. Bărbulescu, I. Simionescu, N. Leon, ce se declară că sunt deci contra sfeştaniei la Universitate şi Mitropolie[428]. Un ziar ca „Opinia", la 10 august 1919, continua: „Poporul în biserică învaţă umilinţa şi resemnarea... şi să dăm cu piciorul în uşa templelor care adăpostesc ura şi răzbunarea". Acelaşi ziar declara: „La apelul Gărzii Conştiinţei Naţionale, onoratul cler şi-a pus la dispoziţia manifestanţilor bărbile, odăjdiile şi praporii"[429]. Mussolini şi Hitler s-au folosit de biserică. Codreanu şi Legiunea au luptat pentru ea şi împotriva unora ca Paul Bujor, I. Borcea, C. Fedeleş, C.I. Parhon, care cereau desfiinţarea serviciului religios, încă din 1905, pe motiv că Facultatea de Teologie nu mai exista de 41 de ani[430].

De-a lungul activităţii L.A.N.C. sau a Mişcării Legionare n-au lipsit procesiunile religioase, fiecare adunare începea cu o slujbă şi tinerii legionari

[424] G. Opriţa, *Istoria Gărzii de Fier*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995, p. 101
[425] "Atitudini", nr. 5, an I, aprilie 2009, p. 77
[426] E. Nolte, *Le mouvement fasciste de l'Europe de 1919-1945*, Paris, 1969, p. 240
[427] S. Diamandi, *Galeria dictatorilor*, p. 271 şi C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 44
[428] S. Neagoe, *op. cit.*, p.
[429] „Opinia", 26 octombrie 1919, Iaşi
[430] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 44-45

erau mereu printre cei ce cântau în corul bisericilor – urmând spuselor lui Andrei Mureşanu: „Preoţi cu crucea-n frunte/ Căci oastea e creştină". Legăturile „Gărzii" cu Biserica Ortodoxă au fost menţinute şi îmbogăţite de Codreanu prin atragerea ierarhilor în asociaţii legionare, iar preoţii au primit propuneri de candidaturi. La fel au procedat şi „cuziştii" şi mai apoi Partidul Naţional-Creştin, care propuneau pe cei mai mulţi preoţi drept candidaţi pentru Senat şi Adunarea Deputaţilor la alegerile din decembrie 1937[431]. Codreanu a evaluat corect rolul preotului în comunele rurale şi i-a atras în acţiunile sale propagandistice; în marşurile efectuate în sate, se oprea la biserici unde-şi ţinea scurtele discursuri, legionarii participau la slujbe şi dintre ei se aflau câţiva baritoni ce susţineau corul bisericii, impresia pe care o lăsau ţăranilor fiind una deosebită. Prezenţa sa ce impunea, costumul popular, cortegiile călare, discursurile scurte, cu miez şi pe înţelesul omului de rând – totul impresiona. Era văzut ca un „Arhanghel", după cum îşi aminteşte istoricul american N.M. Nagy-Talavera, la origine evreu, despre o întâlnire cu Codreanu din timpul copilăriei sale petrecute într-un sat ardelenesc[432]. Şi Constantin Argetoianu, cinicul memorialist, nu putea să nu remarce succesul campaniilor lui Codreanu în sate, mai ales în cele de munte, evidenţiind popularitatea sa crescândă[433]. Nicolae Crevedia, cunoscutul publicist şi epigramist, scria în 1936: „Corneliu Codreanu este în ceasul de faţă idolul unei generaţii. Tinerimea cărturară a ţării, tineretul din fabrici, flăcăii satelor sunt fanatizaţi de persoana Căpitanului [...] Corneliu Codreanu este un inspirat. Un om nou, un chemat al neamului"[434]. Sextil Puşcariu, eminent profesor universitar şi filolog, declara în 1938, la „procesul Căpitanului": „Cei mai buni elevi ai mei au fost legionari. Mi-a plăcut cartea *Pentru legionari*. Codreanu este un scriitor de talent. M-a apropiat de el religiozitatea sa adâncă, iubirea faţă de ţară şi devotamentul faţă de tron"[435].

Conducătorii Bisericii Ortodoxe încurajau pe legionari în acţiunile lor datorită atitudinii îndreptate împotriva evreilor şi „sectarilor". De la Gurie Grosu, mitropolitul Basarabiei la 1919, şi până la patriarhul Miron Cristea din anul 1937, discursul antisemit rămâne acelaşi, plasându-se pe poziţiile curentului „anti-iudaic-scripturar" – realitate a lumii româneşti din Evul Mediu până în perioada interbelică, ce a făcut posibilă scrierea şi popularizarea *Praştiei*, a *Tălmăcirii aurite* a lui Samuil Ravii sau a *Înfruntării jidovilor* a lui

[431] cf. „Monitorul Oficial", nr. 301, 30.12.1937
[432] N.Nagy-Talavera, *Fascismul din Ungaria şi România*, p. 147
[433] C. Argetoianu, *Pentru cei de azi, amintiri din vremea celor de ieri,* vol. IV, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 96
[434] N. Crevedia, *Cartea Căpitanului*, în „Porunca Vremii", 16 10. 1936
[435] K. Treptow, Gh. Buzatu, *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu, mai 1938*, Iaşi, 1992, p. 104

Neofit Cavsocalivitul, tipărite în mai multe ediţii în mănăstirile Moldovei, dar şi la Râmnicu-Sărat, Bucureşti sau mănăstirile muntene[436]. N.M. Nagy-Talavera remarca: „România a fost singura ţară ortodoxă unde o mişcare de tip fascist s-a bucurat de sprijinul maselor"[437]. Este de înţeles, dacă luăm în considerare faptul că România era o ţară în cea mai mare parte ortodoxă, eminamente rurală şi legionarii se erijau în păstrătorii şi apărătorii ortodoxismului românesc.

La Neamţ, la Mânăstirea Văratec, Agapia şi la celelalte mănăstiri nemţene legionarii au dus pelerini şi turişti cu camioneta lor sau slujindu-le ca ghid; pe Rarău, la mănăstirea lui Petru Rareş au căutat linişte şi ajutor şi au făcut o tabără de muncă. Congresele se ţineau la mănăstiri, manifestele se tipăreau aici. Era o mişcare cu caracter religios.

Codreanu, după spusele contemporanilor săi, era foarte credincios, mergea la slujbe, ţinea posturile, se ruga cu regularitate, apropiindu-se, el şi gruparea lui, de Biserica Ortodoxă, ce pretindea „îndepărtarea de lăcomie, lux, plăcere, insistând pe cinste, simplitate, muncă şi sacrificii pentru binele comun". Corneliu Codreanu amintea faptul că între legionari şi mănăstirile Moldovei au fost strânse legături. Despre Schitul Rarău: „Eu aş putea spune că sunt copilul acestui schit". În 1934, a făcut o donaţie schitului şi în scrisoarea trimisă arată că el cunoaşte istoria sa şi a regiunii. A vizitat aceste locuri încă dinainte de primul război mondial[438]. I-am aflat semnătura în caietul de impresii al schitului oferit vizitatorilor. Camioneta „Căprioara" a făcut numeroase curse de la Iaşi la mănăstirile Neamţului. Bine primiţi erau la Văratec, Agapia, Neamţ sau Durău. Unii dintre legionari s-au căsătorit în aceste mănăstiri. Codreanu împrumută din stilul spartan: trai simplu, disciplină, laconism. Să remarcăm că legionarii au încercat să se apropie de tipul haiducului, continuând o tradiţie populară, aceea a apropierii de munte, care oferă adăpost, dar şi linişte şi purificare. Codreanu vorbea adesea despre muntele Rarău, numit „singurul prieten" şi „unde şi-a dus durerile umilinţei". Mai mult, la un moment dat afirma: „Ne-a încolţit gândul retragerii în munţi. Acolo unde românul a primit lupta cu puterile duşmane. Muntele e demult legat de noi, de viaţa noastră. El ne cunoaşte"[439]. În *Îndreptarul Frăţiilor de Cruce,* scris de Gheorghe Istrate în anul 1937, se insista pe legăturile de credinţă ce se realizau, asemănătoare celor din timpul marilor haiduci. Jurăminte se făceau în cadrul cetei haiduceşti, dar şi ostaşii lui Tudor, Horia sau Avram Iancu jurau credinţă conducătorului şi

[436] D. Dieaconu, *Evreii din Moldova de Nord, cu privire specială asupra judeţului Neamţ*, Ed. Universitară, Bucureşti şi Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009, pp.
[437] N.M. Nagy-Talavera, *Fascismul în Ungaria şi România*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1995, p. 482
[438] *Din luptele tineretului român, 1919-1939 (culegere de texte)*, ed. a III-a, Ed. Fundaţiei Buna Vestire, Bucureşti, 1993, pp. 130-134
[439] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 202, 312

tovarăşilor. „Doi sau mai mulţi români ale căror inimi băteau la fel se legau fraţi de cruce între ei, şi spre deosebire de fraţii de sânge, inimile lor legându-se pentru scopuri înălţătoare, întru realizarea cărora invocau puterea sacrificului şi cum crucea este simbolul sacrificiului, se numeau fraţi de cruce. Aşa au fost haiducii vremurilor noastre de restrişte a căror luptă era pornită împotriva fărădelegilor din ţară şi care se legau între ei să lupte până la ultima picătură de sânge”[440]. Versurile lui Radu Gyr exprimă şi ele aceste credinţe:

„Cred în sfinţi, dar şi-n voinici,
Cred în flori şi-n cremeni,
Căci tăcuţii mucenici
Cu haiduci-s gemeni”[441].

Un cunoscut cântec legionar exprima nevoia unor fapte haiduceşti:

„Legionari, să-ntindem hora pe-ntregul zăvoi
Că suntem la noi în ţară, în ţară la noi.
Vine timpul haiduciei, codru să-ndrăgim,
Numa-n codru plânge frunza când noi suferim”.

Sunt prezente mai multe „fapte şi idei haiduceşti” la legionari: prezenţa calului, care însoţea cortegiile legionare în sate, costumul, armele, căpitanul, cântecul, temniţa, jertfa, travestirea ş.a.

Gheorghe Furdui scria în anul 1936 într-un ziar legionar că unul dintre cele mai de seamă elemente de specificitate a legionarimului este „cultul morţii”[442]. Corneliu Zelea Codreanu afirma pentru ziarul „Cuvântul”, în plină represiune împotriva legionarilor: „La voi mă gândesc când scriu. La voi acei care trebuie să muriţi primind cu seninătatea strămoşilor traci botezul morţii. La voi acei care veţi trebui să păşiţi peste morţi şi mormintele lor, ducând în mâinile voastre steagurile triumfătoare ale României”[443]. Un cântec legionar exprima aceeaşi idee a „morţii legionare”:

„Legionarul moare cântând,
Legionarul cântă murind,
Iată de ce a biruit Legiunea,
Mi-e dragă moartea legionară”[444].

Legăturile Legiunii cu Biserica au fost multiple, mulţi preoţi şi ierarhi sprijinindu-i, ca mitropolitul Gurie Grosu, mitropolitul Nicolae Bălan, preotul Ioan Dumitrescu-Borşa, preotul Vasile Boldeanu şi alţii. Ion Banea îşi exprima

[440] Gh. Istrate, *Îndreptarul Frăţiilor de Cruce*, Iaşi, 1937, p. 8; vezi şi D. Beldiman, *Armata şi Mişcarea Legionară*, p. 35
[441] „Buna Vestire”, 6 noiembrie 1937
[442] Gh. Furdui, *Jertfa legionară*, în „Cuvântul Argeşului”, an I, nr. 17, 20 martie 1936
[443] “Cuvântul”, an IX, nr. 3156, 1 decembrie 1933
[444] Eugen Weber, *op. cit.*, p. 59

opinia: „Am dorit ca Legiunea să se formeze pe o bază creştină făţişă pentru a brava necredinţa lumii şi pentru a pregăti pe aceşti tineri la rezistenţă în lumile de ură şi răutate care urmau să vină peste dânşii şi peste noi. Încât atunci când prin înfiinţarea Legiunii i-am expus la ura lumii, le-am dat imediat şi antidotul necesar – credinţa lui Dumnezeu”[445]. Traian Brăileanu, sociolog şi profesor universitar din Cernăuţi, cu mare prestigiu în lumea ştiinţifică, considerat unul dintre doctrinarii de seamă ai legionarismului, dacă nu cumva adevăratul ideolog, afirma: „Naţionalismul legionar reprezintă întoarcerea la creştinism”[446].

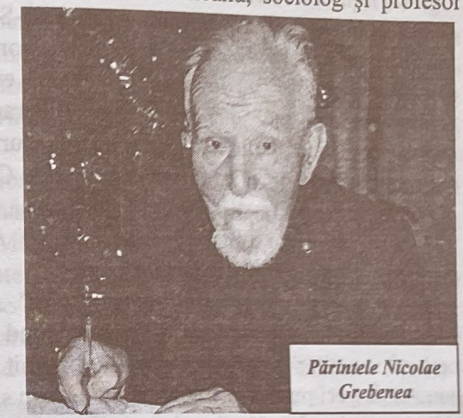
Părintele Nicolae Grebenea

S-a evidenţiat faptul că Legiunea a avut un pronunţat caracter religios, aşa cum s-au exprimat membrii ei de seamă, dar şi mai tinerii ei activişti. Doi dintre aceştia, părintele Nicolae Grebenea şi arhimandritul Iustin Pârvu de la Mănăstirea Petru-Vodă, judeţul Neamţ, au sprijinit această lucrare prin împărtăşirea gândurilor şi aspiraţiilor care i-au îndemnat spre Mişcarea Legionară şi a reflecţiilor actuale asupra a ceea ce a fost „singura mişcare românească de regenerare spirituală”, cum şi ei au numit-o. Părintele Grebenea a fost legat de Moldova şi judeţul Neamţ prin perioada cât a fost cadru didactic la Bicaz-Ardeal şi apoi prin activitatea duhovnicească din oraşul Piatra-Neamţ. Născut în Ardeal şi cu rădăcini în Grebena (Grecia), părintele a suferit în urma represiunilor carliste şi apoi comuniste. Cartea sa, *Amintiri din întuneric*, se constituie într-o emoţionantă pledoarie în sprijinul idealurilor legionare şi o sugestivă frescă a lumii româneşti interbelice, dar şi o memorialistică a deţinutului politic din închisorile comuniste. La vârsta de 98 de ani, când am avut privilegiul de a sta de vorbă cu domnia-sa (a murit la vârsta de 102 ani) dovedea aceeaşi acurateţe a gândirii pe care a demonstrat-o în amintitul volum ce a cunoscut două ediţii. Părintele Iustin Pârvu, la cererea de a-l caracteriza, a spus: „Ce să zic despre el?! A fost un om bun dacă Dumnezeu l-a dăruit îndelungat în zile”. Este şi părerea bătrânilor din satul Bicaz-Ardeal care au învăţat carte de la el. A fost şi demnitar legionar, cu aceeaşi purtare exemplară faţă de românii sau evreii din judeţul Bacău.

[445] I. Banea, *Căpitanul*, p. 90
[446] T. Brăileanu, *Principiul ordinii sociale*, în „Însemnări sociologice, an IV, nr. 1, 1940

Tânărul Iustin Pârvu, originar din localitatea Petru-Vodă, județul Neamț, simpatizant al mișcării alături de mulți alți tineri români convinși de rolul spiritual pe care aceasta îl avea, a intrat în „Frățiile de Cruce" la Mănăstirea Cernica, unde mulți dintre călugări și preoții-profesori erau și ei legionari. Și el a suferit în închisorile comuniste, nerenunțând la idealurile sale. A stat închis la Roman, Suceava, Aiud, Baia-Sprie, Gherla, Periprava. După 12 ani de temniță, la întrebarea ce va face în viitor a răspuns că o va lua de la capăt și a fost „premiat" cu încă doi ani. După executarea lor, aceeași întrebare, același răspuns. Încă doi ani și apoi eliberarea în 1964, odată cu grațierea oferită de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Versurile lui Radu Gyr, pe care l-a cunoscut în închisoare, au fost și pentru el un *Crez*:

Puneți-mi lanțuri și cătușe,
Să sune scrâșnetul hain
Și mii de lacăte la ușe,
Eu cum am fost așa rămân".

Nicolae Grebenea îl definea ca fiind „un român adevărat, verde, din creierul munților". La Aiud, la locul numit Valea Robilor, unde își dorm somnul de veci martiri ai neamului românesc și ai lui Hristos, părintele Iustin a ridicat un mic schit. Un loc de rugăciune pentru sufletul celor care, cândva, s-au ridicat împotriva comunismului. În septembrie 2008, la Râpa Robilor s-au aflat osemintele unui sfânt martir al temniței Aiudului. Părintele Iustin a fost printre primii care s-au îngrijit de cinstirea lor. După o perioadă de proscris în Biserica Ortodoxă Română (în care a fost și muncitor forestier), își caută liniștea la Mănăstirea Bistrița și apoi la ctitoria sa de pe dealul, numit în memoria lui Petru Rareș, fugar pe aceste meleaguri, Dealul Petru-Vodă. Și el a considerat Mișcarea Legionară ca fiind una cu caracter spiritual, creștin. Printre versurile preferate ale părintelui se află cele ale poemului *Îndemn la luptă,* scris de Radu Gyr, poetul legionar, autor al celor mai știute poezii în mediul penitenciar politic românesc:

Părintele Iustin Pârvu

"Înfrânt nu ești atunci când sângeri,

Nici ochii când în lacrimi ți-s.
Adevăratele înfrângeri
Sunt renunțările la vis"[447].

Și părintele Grebenea își încheia cartea de memorii cu un îndemn: *Sursum Corda*! – Sus inima![448]

Considerăm că părintele Iustin, astăzi unul dintre cei mai mari duhovnici ai lumii ortodoxe românești, nu a renunțat la visurile sale. Preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa afirma: „Cred cu tărie că cel mai mare duhovnic în viață este Părintele Iustin Pârvu de la Petru Vodă. Este și cel mai puternic om duhovnicesc"[449].

Un „talisman al legionarului" era considerat săcușorul de țărână adusă din locurile sacre ale românimii: Turda, Țebea, Podu Înalt, Călugăreni, cetățile Moldovei, Turtucaia, Mărăști, Mărășești, Oituz, Sarmisegetusa etc. Aveau credința în influența puterilor cerești asupra vieții pământești"[450]. În jurămintele și rugăciunile lor se face apel la memoria și sprijinul martirilor mișcării, amintiți fiind Moța, Marin, Ciumetti. La apelul nominal al acestora se răspundea: „Prezent!", ca și când aceștia le erau în continuare alături. Aproape fiecare discurs al lui Codreanu conținea și o componentă religioasă și el își arăta credința ortodoxă cu fiecare prilej, pronunțându-se pentru „muncă, cinste, iubire de neam și credință în Dumnezeu". Încă de la început, Codreanu își definea grupul său: „Toți credem în Dumnezeu. Nu era niciun ateu printre noi. Cu cât eram mai încercuiți, mai singuri, cu atât procupările noastre se ridicau mai mult spre Dumnezeu și spre contactul cu morții noștri și ai neamului"[451]. Definea rolul

Statuia lui Ștefan cel Mare de la Iași

[447] R. Gyr, *Îndemn la luptă*, în "Poezia în cătușe", p. 20
[448] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 40
[449] A. Alui Gheorghe, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți câștigate*, p. 211
[450] „Pământ strămoșesc", 15 noiembrie 1927
[451] C.Z. Codreanu, *Doctrina legionară. Prezentare concisă*, Ed. Lucman, București, 2003, p. 26

Bisericii astfel: „Linia istorică este una: aceea pe care o trăim noi. Căci noi trăim în veac. Linia Bisericii este cu mult deasupra noastră. Către ea tindem, dar nu realizăm decât puțin”[452].

În mai 1938, în închisoare, Corneliu Zelea Codreanu scria: „Mă rog, apoi pentru toți cei morți. Bunici și rude, cum și prieteni care m-au iubit și ajutat în viață. Îi văd pe rând pe toți. Iată pe domnul Hristache... și la urmă apare Ciumetti, cu grupul de legionari martiri căzuți pe vremea lui. În fruntea lui, mare, îi văd chipul ca într-un tablou... bătrân, bătrân de o jumătate de mie de ani, cu plete lungi și cu coroana pe cap: Ștefan, Domnul Moldovei. Mă rog pentru el. El mi-a ajutat în atâtea și atâtea lupte”[453]. La 8 noiembrie 1927, la Iași, s-a luat legământul primilor legionari. S-a desfășurat o ceremonie religioasă în care au fost comemorați marii înaintași ai neamului de care ei se simțeau legați: Ștefan cel Mare, Ion Vodă cel Cumplit, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu[454]. Legionarii încercau să afle în panteonul istoriei naționale prototipul eroului legionar. Legătura dintre eroii războinici daci și legionari este dată de jertfă, de credința în nemurire; Constantin Noica vedea jertfa lui Ionel Moța la fel ca a unuia dintre luptătorii lui Decebal sau Burebista. P.P. Panaitescu vedea această legătură ca datorându-se faptului că și legionarii și dacii “prețuiesc mai mult viața de apoi decât viața de astăzi”[455]. Într-adevăr, studiind presa și literatura legionară, constatăm importanța factorului dacic, la care se adaugă ortodoxia, ca simbol al românismului și, de asemenea, evocarea mistică a eroilor neamului cu destin tragic și incriminarea a ceea ce este neromânesc. “Trecutul nostru se scaldă în lacrimi. Din afară ne asediau invaziile. Dinăuntru ne măcinau veneticii și robia”, se scria în “Porunca vremii” din 4 septembrie 1940.

Ernest Bernea scria în 1937 articolul *Căpitanii în destinul neamului românesc* și pana sa se oprește asupra lui Horia, Tudor Vladimirescu și Avram Iancu, arătând rolul lor în lupta pentru ridicarea neamului românesc în perioade grele și nefaste[456]. Articolul făcea o legătură peste vremuri cu cel considerat de legionari un nou “Căpitan” pentru neamul românesc, Corneliu Zelea Codreanu. Să remarcăm alegerea celor trei personalități ale istoriei românești, care au avut sfârșit de martiri. Ernest Bernea sugerează, fără a o spune însă explicit, că lângă cei trei, care au îmbrăcat “cămașa morții” se alătură și Codreanu. Tudor Vladimirescu este un personaj istoric care apare adesea în literatura legionară.

[452] „Pământ strămoșesc” II, nr. 8, 15 aprile 1928
[453] C.Z. Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, p. 37
[454] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 342
[455] „Buna Vestire”, 12 septembrie 1940; „Cuvântul”, 20 noiembrie 1940
[456] E. Bernea, *Căpitanii în destinul neamului românesc*, în „Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu”, pp. 11-36

Istoricul P.P. Panaitescu, rector al Universității din București în perioada efemerului stat național-legionar, mărturisea, nu cu mult timp înainte de înfrângerea așa numitei rebeliuni legionare de către Ion Antonescu: “Nu am găsit o figură mai asemănătoare cu cea a Căpitanului decât aceea a lui Tudor din Vladimiri”, iar Mircea Eliade asemăna pe Codreanu cu Bălcescu și Ion Eliade Rădulescu[457].

În panteonul Mișcării Legionare, Ștefan cel Mare este pe primul plan. Lui i se alătură Horea, Tudor, Avram Iancu, Decebal. Nu aflăm doar învingători, ba mai mult, constatăm tendința spre marii învinși ai neamului românesc, care s-au ridicat la luptă împotriva cotropitorului: Horea, cel tras pe roată de unguri, Tudor, cel ce „îmbrăcase cămașa morții”, ucis și aruncat în fântână de greci, Avram Iancu, „crăișorul moților”, Decebal, cel care dovedise marele său eroism pentru apărarea gliei străbune și care era preferat lui Traian. Înclinați spre jertfă, legionarii preferă pe învinși învingătorilor, care prin martiriul lor au perpetuat o idee[458]. Un articol din 1940 exprimă această înclinație a legionarilor spre martirii neamului, între aceștia plasându-i și pe tovarășii lor care au murit în lupte, în frunte cu Codreanu: “Destinul lui Ion Vodă face parte integrantă din destinul tuturor marilor noastre genii politice și revoluționare. Este destinul lui Horia, Mihai, Iancu, Tudor și acum în urmă, Corneliu Zelea Codreanu. Este destinul ciobanului din *Miorița*. Poate chiar acesta este destinul neamului nostru. Destinul posibilităților pierdute, pentru că așa i-a fost scris”[459]. Exaltare, misticism, dar sunt lucruri spuse frumos și care ne pun pe gânduri.

Avram Iancu

Corneliu Zelea Codreanu se adresa legionarilor printr-o „circulară”: „Horia este legionarul de ieri al nației române care a crezut în neamul său... iar tu ești Horia de astăzi pe care alți călăi te bat și te prigonesc pentru aceeași credință ca a lui”[460]. Legătura cu strămoșii, cu martirii neamului era relevată și de poezia *Rugăciune* a lui Radu Gyr:

„Și spune morților de sub troițe sfinte

[457] „Cuvântul”, 18 ianuarie 1941; M. Eliade, *Cele două Românii*, în „Vremea”, nr. 457, 4 octombrie 1936
[458] L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 319
[459] „Buna Vestire”, 31 octombrie 1940
[460] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, p. 171

Că va veni cândva o dimineață,
Când neamu-ntreg va fulgera la viață
Cuminecat prin sfinții din morminte"[461].

Să remarcăm prezența în versurile marelui poet a unui alt simbol legionar: troița.

Troiță de la Curtișoara (perioada interbelică)

Mișcare revoluționară, Legiunea Arhanghelul Mihail pune în prim-plan regenerarea moral-religioasă a nației și puritatea valorilor autohtone. Legionarii tind spre revoltă în locul puterii și spre afirmarea spiritualității, mai mult decât dominația politică[462]. Alăturăm opinia unui specialist în mitologie istorică, sub forma unei întrebări retorice: "Și ce altceva poate reflecta mai clar, aproape ca într-o oglindă, mentalitatea unei generații decât valorile la care se raportează?"[463]

În februarie 1938, în timpul guvernării gogo-cuziste, era omorât de autorități muncitorul Mija Dumitru. Ultimele lui cuvinte au fost: „Pentru Sfânta Cruce, pentru Țară, înfrângem codrii și supunem munți..." Erau versuri ale cântecului „Sfântă tinerețe legionară". Era jertfa unui tânăr legionar, așa cum înțelegea el să o dăruiască. Alt legionar, Popescu Florian, moare în Spitalul Colentina în brațele unchiului său, care-i spune cu năduf: „Tatăl tău a murit la Turtucaia. Să se scoale și să te vadă acum împușcat de jandarmi". Cu ultimele puteri, tânărul apucă să mai zică: „Nu mai plânge, unchiule, că și sângele meu tot pentru țară se varsă"[464]. Este jertfa unui tânăr „invidios", precum mulți exponenți ai generației sale, pe fapta și jertfa taților și fraților mai mari pe câmpurile de luptă ale „războiului care a făcut România Mare".

Poetul Radu Gyr scria în 1938:

„Avem atâția morți, atâtea oseminte,

[461] R. Gyr, *Rugăciune*, în „Poezia în cătușe", p. 154
[462] L. Boia, *op. cit.*, p. 319
[463] M. Ciauşu, *Panteonul Mişcării Legionare*, în „Mituri istorice româneşti", Ed. Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1995, p. 219
[464] "Buna Vestire", 6 februarie 1938

Că fruntea-i grea de amintirea lor. [...]
Privim cum zilnic alte noi morminte
Se-nalță pajuri albe către cer
Să pună Țării temelii de fier.
Avem atâția morți atâtea oseminte..."[465]

Preotul Ștefan Palaghiță menționa că „legionarii sunt chemați de Dumnezeu ca după veacuri de întuneric și asuprire să sune trâmbița învierii neamului românesc"[466]. Pierre Milza concluziona în lucrarea sa, *Les Fascismes*: „Totuși, societatea la care visează Codreanu diferă mult de aceea pe care Mussolini și Hitler începuseră să o modeleze... Idealul său rămâne acela al unui creștinism-social, bazat pe o țărănime respectuoasă față de valorile tradiționale și capabilă să debaraseze țara de elementele sale alogene și corupte – comunismul, democrația, evreii"[467].

Alexandru Cantacuzino („prințul gândirii legionare", cum a fost numit) definea diferențele ce au caracterizat nazismul și legionarismul: „Primordiala caracteristică a spiritualității noastre e faptul că ea se înrădăcinează adânc în învățămintele și în misticismul creștin [...] tinerii germani exaltează rasa lor, disciplina lor, puterea lor de dominație. Noi, tineretul român, exaltăm, mai cu seamă, credința noastră creștină și națională, virtuțile de dreptate, de omenie și de noblețe ale sufletului românesc, rănile noastre, restrângerile și renunțările noastre, ascetismul, strălucirea jertfelor făcute nației noastre, măreția anonimă a obidei zilnice [...] ruga mormintelor noastre"[468].

Monahul Paulin Clapon a intrat în Mișcarea Legionară înaintea represiunilor carliste și antonesciene și a cunoscut temnițele a trei dictaturi: regale-carliste, antonesciene, comuniste. În liceu îl deranja faptul că evreii, colegi de-ai săi, erau mai bogați, își permiteau mai multe și el abia reușea să se întrețină. Își amintea că „îi mai și croia", câteodată. Pentru el, fiu de țăran, o bucată de mămăligă era ceea ce putea spera mai mult, iar colegii săi evrei aveau toate bunătățile. „El sătul, eu flămând, puteam să-l iubesc?!", se întreba el. „Să nu urăști, dacă nu poți iubi, dar asta spun astăzi, nu atunci". Mai spunea: „În Frățiile de Cruce educația era următoarea: dragostea de țară, neam și Dumnezeu". A ales Mișcarea Legionară căci se potrivea cu bărbăția și entuziasmul său. Anii lungi de temniță l-au ajutat să înțeleagă multe dintre rosturile acestei lumi și să poată spune că îi iartă pe temnicerii și călăii săi,

[465] R. Gyr, *Rugăciune*, în „Buna Vestire", 21 februarie 1938
[466] Șt. Palaghiță, *Garda de Fier – spre reînvierea României*, p. 19
[467] P. Milza, *Les Fascismes*, P.U.F., Paris, 1986, p. 321
[468] Al. Cantauzino, *Opere complete*, Col. Omul Nou, Munchen,1990, p. 175

oameni ai regelui Carol al II-lea, ai lui Antonescu sau ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej[469].

Legiunea Arhanghelul Mihail a îmbrăcat caracteristicile date de personalitatea liderului ei, de caracterul şi educaţia sa. Începem cu componenta religioasă şi mistică, ce a marcat evoluţia mişcării. Apoi caracterul cvasi-militar ce izvora din educaţia lui Codreanu în Liceul Militar de la Dealu şi apoi la Botoşani, de unde predilecţia spre marşuri, organizare de tip cazon, uniformă, saluturi, jurăminte şi nu în ultimul rând – disciplina (Petre Pandrea spunea că la Liceul de la Mănăstirea Dealu „se făcea educaţie de cavaleri cu spada şi cu crucea împreunate într-o unitate indestructibilă”[470]). Şi uniformele aveau un important rol propagandistic, mai ales în rândul tineretului. Virgil Ionescu, candidat al Gărzii în judeţul Constanţa la alegerile din 1933, nota faptul că „uniformele fac mare impresie. Tineretul satelor, mai ales, e mort după ele”[471].

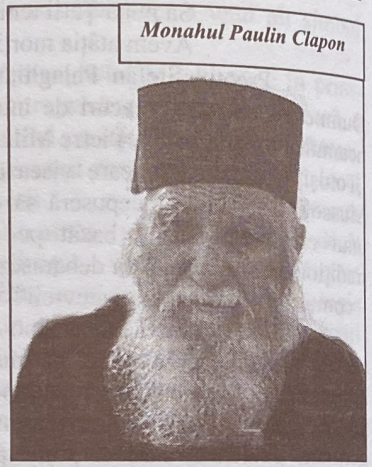
Monahul Paulin Clapon

Se adăuga cântecul care, după expresia lui Codreanu, era „artileria grea a legiunii”[472]. „Fiecare din aceste coruri nu este decât un discurs în versuri. Nici cel mai straşnic discurs al oricărui orator nu pătrunde mai adânc în sufletul poporului ca unul din aceste coruri“, continua el, citat de V. Coman, care a cercetat evoluţia cântecului legionar[473]. Bătrânii intervievaţi (mai ales în munţii

[469] **Paulin Clapon** s-a născut în comuna Romăneşti din judeţul Botoşani, localitate situată nu departe de târgul Ştefăneşti, la 10 aprilie 1920. Liceul îl face la Cernăuţi, urmând şase clase la stat şi două la particular, fiind eliminat fiindcă făcea parte din „Frăţiile de Cruce”. Urmează şcoala de pilotaj la Tecuci şi la Buzău. Pribegia lui începe la şase luni după rebeliune şi s-a întors în ţară în 1944 şi împreună cu alţi militari au încercat să reziste în munţii Argeşului împotriva comuniştilor români şi a ruşilor, sperând la intervenţia anglo-americanilor şi la un contraatac care să elibereze România. Este prins în urma unei trădări şi stă 19 ani şi 7 luni în temniţă, dintre care 13 ani la Aiud, făcând parte din ultima serie de eliberaţi din cumplita închisoare, odată cu Alexandru Ştefănescu. Astăzi îngrijeşte cimitirul de la Mănăstirea Petru-Vodă, unde-şi dorm somnul de veci doi dintre foştii săi tovarăşi de temniţă: părintele Gheorghe Calciu şi monahul Athanasie Ştefănescu. Este mulţumit că în temniţă a cunoscut floarea intelectualităţii române şi se arată îngrijorat de soarta tineretului de astăzi: „Eu mîine mor, dar voi?!”

[470] P. Pandrea, *Garda de Fier...*, p. 32

[471] „Calendarul”, 5 decembrie 1933

[472] V. Coman, *Istoria cântecului legionar*, Bremen, 1981, p. 6

[473] V. Coman, *Istoria cântecului legionar*, p. 7

Neamţului), flăcăi tineri în acea vreme, mărturiseau că nu înţelegeau întotdeauna ce vor legionarii (să menţionăm spre exemplu tendinţa anti-masonerie), dar le plăcea organizarea şi le cântau cântecele, fapt probat în campania pentru parţialele din Neamţ din 1931. Eugen Weber constata şi el aceleaşi lucruri: nu cuvinte, ci gesturi, de asemenea, cântece, apariţii deosebite, costume populare, căciuli înalte, împodobite cu pene de curcan[474]. Un alt autor străin caracterizează astfel propaganda legionară: „Aflate între alaiul politic şi religios, marşurile legionare au sensibilizat foarte mult emotivitatea ţăranilor români care vor fi cuceriţi de atmosfera plină de aventură şi mister a cavalcadelor, cântărilor, icoanelor şi mai ales a discursurilor lui Codreanu, discursuri scurte şi la obiect, dar care atingeau cu bună ştiinţă corzile românismului, ce îşi avea matricea cea mai autentică şi mai înrădăcinată chiar în lumea satelor”[475]. Unul dintre adepţii lui Codreanu afirma: „Noi, tinerii, văzându-te pe un cal alb sau negru, cu crucea-n mână, ne-am gândit că vedem realizate legendele şi basmele pe care le-am citit în cărţi şi te-am urmat din romantism”[476].

„Prin cântece, omul participă la ritmul cosmic, îl umple cu secretele lumii, îl face părtaş la necunoscut... prin cântece, omul atinge miezul adevărului, esenţa lucrurilor... Stilul legionar este direct ancorat în cântec”, afirma un apropiat al lui Codreanu. Era văzut ca un mijloc propagandistico-psihologic de mare efect[477]. Se cântau versuri ale marilor poeţi, dar şi compuse de Iustin Ilieşiu sau A. Ţincoca. Spicuim din numărul mare al cântecelor legionare: „Pe o stâncă neagră“, închinat lui Ştefan cel Mare, pe versurile lui Bolintineanu, „Ca un glob de aur“, închinat lui Mihai Viteazul, „Să sune iarăşi goarna”, cântecul Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu, „Sculaţi români“, autor Iustin Ilieşiu, care a devenit imn al Gărzii de Fier sau „Cântecul lui Avram Iancu”. Foarte cunoscute erau „Cântecul Echipei Morţii” sau „Cântecul Nicadorilor”. Primul cântec amintit exprima spiritul de jertfă legionar:

„Noi suntem Echipa Morţii
Din Moldova azi venim
Aruncat e zarul sorţii
Ori înfrângem, ori murim.

Cu zâmbetul pe buze,
Moartea-n faţă o privim

[474] E. Weber, *Dreapta românească*, pp. 86-87

[475] M. Rallo, *România în perioada revoluţiilor naţionale din Europa. Mişcarea Legionară 1919-1940*, Ed. Sempre, Bucureşti, 1999, p. 19

[476] „Cruciada românismului”, 17 aprilie 1935

[477] C. Papanace, *Stilul legionar de luptă. Concepţia tactică a Căpitanului*, Ed. Lucman, Bucureşti, 2004, p. 160

Căci suntem Echipa Morții
Ori învingem ori murim"[478].

Pentru legionari, cântecul devine un fel de test de accedere: „De nu veți putea cânta, să știți că este o boală care vă roade în adâncul ființei voastre sufletești sau că vremea v-a turnat păcate peste sufletul curat; iar dacă nu le veți putea vindeca, să vă dați la o parte și să vă lăsați locul vostru celor ce vor putea cânta"[479].

Ernest Bernea scria în articolul *Cântecul*: „A cânta mai înseamnă și trăire laolaltă. El este expresia lirică a singurătății, dar poate fi și expresia epică a integrării omului într-o colectivitate. Cântând, omul simte în comun, se apleacă asupra sufletului altuia se topește într-o unitate de simțire. Prin cântec omul își iubește mai mult aproapele se simte mai legat de el"[480]. Imnului „Sfântă tinerețe legionară" îi scrisese versurile sensibilul și valorosul poet oltean Radu Gyr, concentrându-se pe o trinitate: „Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer". Muzica a fost compusă de Nelu Mânzatu. Imnul fasciștilor lui Mussolini era dedicat și el tinereții: „Giovinezza"[481]. Unul dintre cele mai cunoscute cântece ale legionarilor era „Pe o stâncă neagră", despre care se spunea că venea din îndepărtata vreme a lui Ștefan cel Mare, păstrându-se melodia și versurile peste veacuri. Se spunea că oștenii lui Ștefan cel Mare intrau cântând această melodie în cetatea Sucevei când soseau victorioși[482].

Nicadorii, cei care l-au asasinat pe prim-ministrul I.G. Duca în decembrie 1933, au fost slăviți în cântecele legionare. Una dintre strofele unui cântec dedicat lor încerca să explice gestul extrem făcut de cei trei tineri:

„O ceată de ciocoi străini,
Haini la suflet și păgâni,
Stăpâni la noi ei au ajuns,
În țară-i jale, plâns"[483].

Grigore Caraza[484] își amintea versurile unui cântec care exprima aceste credințe legionare:

[478] *Cântece legionare*, Fundația Culturală Buna Vestire, București, ediția a VI-a, 2007, p. 34
[479] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 303
[480] E. Bernea, *Cântecul*, în „Mișcare Legionară în texte originale și imagini", pp. 186-187
[481] *Cântece legionare*, p. 17
[482] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 90
[483] *Cântece legionare*, p. 22
[484] **Grigore Caraza** s-a născut în comuna Poiana-Teiului, județul Neamț, la 1 februarie 1929. Era prea mic ca să poată intra în Mișcarea Legionară, așa cum făcuse fratele său Gelu Caraza. Dar de la acesta aflase totul despre Legiune și Căpitan, citise multe dintre cărțile legionare și cunoștea cântecele ei. Atunci când comuniștii români sprijiniți de tancul sovietic au început lupta pentru preluarea puterii, în spiritul legionar care-i hrănise copilăria și adolescența, s-a ridicat împotriva lor, așa cum tinerețea și entuziasmul l-a îndemnat. Împreună cu câțiva tovarăși a fondat „Frățiile de Arme", o organizație ce trebuia să țină sus steagul luptei anticomuniste în munții Neamțului. Prin

„Pentru cei viteji zidim altare
Și-avem doar gloanțe pentru trădători"[485].

Corneliu Zelea Codreanu dezvăluia: „Simțeam că ajunsesem în străfundurile nepătrunse ale sufletelor lor, acolo unde politicienii cu programe de împrumut nu ajunseră"[486]. Marșurile sale, bine regizate și probate, aveau succes. Cercetători străini, precum F. Veiga și N. Nagy-Talavera, consideră că țăranii vedeau în tinerii legionari îmbrăcați în costume populare și călări, pe haiducii de odinioară. Țăranii înșirați pe marginea drumului îl întrebau: „Când o să veniți și în satul nostru, domnișorule?"[487]. De obicei întrunirile se țineau în curtea bisericilor, după ce, în prealabil se asista la slujbă. Întotdeauna printre tinerii ce-l însoțeau se aflau și câțiva baritoni ce cântau în corul bisericii. Ortodoxismul era principalul liant între legionari și țărănime și Codreanu înțelesese acest lucru. Același N. Nagy-Talavera, la origine evreu, născut în Ardeal, își amintește impresia pe care i-a făcut-o șeful legiunii, copil fiind și martor al unei procesiuni legionare, la șapte ani: „Charisma este un cuvânt nepotrivit pentru a defini forța stranie emanată de acest om. Poate el aparținea, pur și simplu, pădurilor, munților și furtunilor de pe culmile Carpaților acoperite cu zăpadă sau a lacurilor și vânturilor. O bătrână cu părul alb și-a făcut cruce și a șoptit: Trimisul Arhanghelului Mihail"[488]. În concepția adepților săi, el era cel care avea să schimbe starea de lucruri din România, să realizeze ceea ce-i lăsase I.I. Moța în *Testament*: „Și să faci, măi Corneliu, din țara noastră, o țară frumoasă ca un soare și puternică și ascultătoare de Dumnezeu"[489].

„Cu Codreanu am avut doar câteva convorbiri. Am priceput din prima clipă că stau de vorbă cu un om într-o țară de fleacuri umane. Prezența lui era tulburătoare și n-am plecat niciodată de la el fără să simt acel suflu iremediabil, de răscruce care însoțește existențele marcate de fatalitate", scria Emil Cioran. Concluzia sa era: „Căpitanul nu era deștept, Căpitanul era profund"[490]. Avântându-se în această luptă, Codreanu îmbrăcase „cămașa morții", precum Tudor Vladimirescu, cu un veac înainte. Iuliu Maniu spunea:

trădarea unui tovarăș a fost arestat. A ieșit din închisoare „nereeducat și ireeducabil". Datorită unei memorii prodigioase a adus cu el din temniță peste 10.000 de versuri ale lui Radu Gyr, Nichifor Crainic, Andrei Ciurunga, Zaharia Zahu-Pană și alți poeți anonimi ai închisorilor comuniste. De la domnia sa am auzit cele mai multe dintre cântecele legionare și am primit multe pagini nescrise ale unei istorii trăite sau auzite de la mari personalități ale românilor aflate în temnițele „arhipelagului terorii".
[485] *Imnul Tinereței legionare*, cuvinte Radu Gyr, muzica I. Mânzatu, în „Cîntece legionare", p. 17
[486] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 367
[487] N. Nagy-Talavera, *Fascismul în Ungaria și România*, Ed. Hasefer, București, 1996, p. 279
[488] *Ibidem*, p. 281; idem, *Nicolae Iorga, O biografie*, Iași, 1999, pp. 300-301
[489] I.I. Moța, *Testament*, Col. Omul Nou, Salzburg, 1951, p. 19
[490] Apud F. Strejnicu, *Mișcarea Legionară și evreii*, Ed. Imago, Sibiu, 1995, p. 71

„Am urmărit cu atenție activitatea și atitudinile domniei sale. Am putut constata din partea domniei sale sinceritate în acțiune, consecvență și tenacitate, calități care se găsesc atât de rar în viața noastră politică și la conducătorii vieții politice“[491]. Istoricul Cristian Sandache, care a scris mai multe studii referitoare la naționalismul românesc interbelic, caracteriza astfel pe Codreanu: „Simbolistica acestei drepte radicale se va concentra antropomorfizant în persoana charismaticului avocat ieșean Corneliu Zelea Codreanu. Tânăr, sobru, laconic, cu certă aplicabilitate mistică, era un tip uman rar, una dintre acele plăsmuiri ale unor vremuri romantic-medievale sau haiducești. […] Mai mult ascet decât iubitor al plăcerilor vieții, Codreanu era un Savonarola român de tip nou, care nu se sfia nici să recurgă chiar la violență pentru a răspunde (în felul său) nedreptății, insultelor, umilințelor...”[492] La întrebarea dacă a avut Corneliu Zelea Codreanu charismă, părintele Gheorghe Calciu răspundea: „Sigur că da. A fost o charismă de la Duhul Sfânt și nu de la inteligența lui”[493].

Nichifor Crainic mărturisea: „... tânărul cu ochi albaștri și zâmbet veșnic melancolic părea purificat de o adâncă suferință interioară. Vorbea sobru și cu miez, mânca frugal, nu bea și nu fuma. Părea sigur de puterea lui fără să fie orgolios”. Tot el remarca: „Am chemat la mine pe Codreanu care se desemna ca șef al mișcării constructive. Nu-l cunoscusem până atunci decât din faimă, iar această faimă era amestecată…”[494]. Era în 1932 și Căpitanul purcesese la cucerirea electoratului și trasa ca linii de urmat de către legionar:

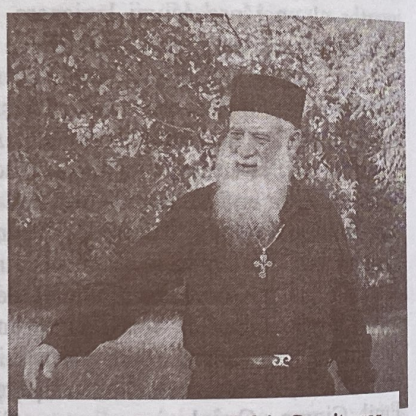

Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa

- credința în Dumnezeu, prin care considera că se asigură „contactul cu morții noștri și ai neamului”;
- încrederea în misiunea proprie - „o încredere nelimitată în steaua noastră și a neamului“;
- dragostea reciprocă – ca și cum ne-am fi cunoscut de mici copii și-am fi fost dintr-o familie“;

[491] *Din luptele tineretului român…*, p. 283
[492] C. Sandache, *Viața publică și intimă a lui Carol al II-lea*, Ed. Paideia, București, 1998, p. 58
[493] *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, Ed. Christiana, București, 2007, p. 31
[494] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 214-215

- cântecul – care exprima starea lăuntrică[495].

Legiunea Arhanghelul Mihail, încă de la înființarea ei, încerca să se delimiteze radical de celelalte partide ce activau pe scena politică autohtonă, nefiind înscrisă la tribunal, neavând program, sediu și conducere aleasă. Conducătorul ei era „născut, nu făcut”, nu ales, ci „consimțit de cei atrași de o forță tainică ce au venit să se constituie sub conducerea șefului, celulele ordonate și disciplinate ale organizației. Acest șef al nostru era Corneliu Codreanu“, întărea Ionel Moța[496]. Era un prim punct câștigat, într-o perioadă când lupta pentru șefie dădea naștere la numeroase sciziuni. Se considera că „piatra unghiulară de la care pornește Legiunea este omul, nu programul politic”, căci „politicienii ofereau programe atrăgătoare pentru a înșela alegătorii“. Codreanu întărea: „O adevărată pletoră de oameni de afaceri se va întinde ca o pânză peste toată România, care nu vor munci, care nu vor produce nimic, ci vor suge vlaga țării. Acesta este politicianismul. Jos se va întinde: mizeria, dezolarea și deznădejdea”[497]. Naționaliștii români interbelici nu se sfiau în a fi colegi în consilii de administrație sau acționariate cu evrei, la fabrici sau bănci și amintim pe Alexandru Vaida-Voevod, Mihail Manoilescu sau chiar Octavian Goga. Din acest punct de vedere, legionarii ofereau cea mai multă credibilitate[498].

Ideile lor luau forma unor afișe ce îmbrăcau pereții camerei de cămin unde se întruneau: „Cel ce n-are sabie să-și vândă haina și să-și cumpere!“; „Feriți-vă de pofta cărnii, care omoară sufletul“; „Nu alunga eroul din tine!“; „Cine știe să moară nu va fi rob niciodată“; „Aștept învierea patriei mele și nimicirea cetelor de vânzători“. Materialul de propagandă pe care îl folosea, spunea preotul Grebenea, „era foarte atractiv: foi volante mari cu feciori îmbrăcați național ce plecau la sapă sau fete tinere, cu costumele lor albe cu seceri în mâini. Erau colorate viu și făceau plăcere. Se vedea în ele vigoarea tinereții”[499].

Petre Țuțea, unul dintre marii filosofi ortodocși, scria: „Legiunea a fost singura mișcare de revigorare creștină și națională din acest veac în România”[500]. Datorită componentei creștine, în Legiune au intrat sau au sprijinit-o numeroși preoți sau scriitori creștini. Codreanu spunea: „Țelul final nu este viața, ci învierea. Învierea neamurilor în numele lui Hristos”. Stabilea rolul fiecăruia: doctrinarul – în căutarea adevărului și formularea lui teoretică;

[495] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 17
[496] I.I. Moța, *Testament*, p. 33
[497] “Pământ strămoșesc”, an I, nr. 7, 15 oct. 1927
[498] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 307
[499] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 46
[500] P. Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Ed. Anastasia, București, 1992, p. 186

omul politic – se ocupă cu arta impunerii adevărului, prin jocul forţelor, pe când liderul politic trebuie să se afle pe „linia vieţii Neamului“[501]. Părintele Iustin Pârvu vedea în Mişcarea Legionară “cea mai înaltă formă de manifestare a geniului românesc”[502].

Părintele Mihai Lungeanu era tânăr în perioada interbelică (s-a născut în anul 1924). A intrat în cadrul F.D.C. la Iaşi. El considera că a făcut acest pas pentru că “legionarismul avea în prim-plan trei direcţii de urmat: creştinismul, naţionalismul, tinereţea”. A fost arestat în timp ce era student la medicină la Universitatea din Iaşi şi a cunoscut o lungă detenţie, „făcând şi Aiudul”[503]. L-am cunoscut în anul 2008, la Aiud, şi mărturiile sale au contribuit la conturarea imaginii unei mişcări şi a unei epoci. Şi Neculai Popa, originar din Dragomireşti, judeţul Neamţ, era de vârstă mică, elev de liceu şi a devenit „frăţior de cruce”. Şi el mărturisea faptul că era o mişcare tinerească şi că „tineretul dorea ceva nou”. „A cunoscut Aiudul” şi a descris în două cărţi povestea emoţionantă a rezistenţei anticomuniste în munţii Neamţului şi a cumplitei prigoane[504]. Verişoara lui Constantin Noica, Ada Cassasovici, îşi amintea: “În anii ’30, dacă aveai între 16 şi 25 de ani şi posedai o inteligenţă peste medie, nu aveai cum să nu intri în Mişcarea Legionară. Era o modă care plutea în aer şi care ne atrăgea prin spiritul de frondă pe care-l puteam arăta unor politicieni pe care-i disprețuiam sincer. [...] Mişcarea Legionară a fost o stare de spirit a unor tineri care voiau să

Părintele Lungeanu, primul din stânga, la parastasul de la Aiud

[501] C.Z. Codreanu, *Doctrina legionară. Prezentare concisă*, p. 46

[502] *Sfântul închisorilor – mărturii despre Valeriu Gafencu*, ed. de monahul Moise, Ed.Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 37

[503] Vezi şi *Mărturia părintelui Mihai Lungeanu*, în „Sfântul închisorilor – mărturii despre Valeriu Gafencu”, pp. 157-163; părintele Lungeanu pregăteşte o carte care să descrie viaţa sa alături de mari personalităţi ale neamului românesc în închisorile comuniste.

[504] **Neculai Popa** a publicat cartea *Coborârea în iad* în anul 1999, care se constituie într-o memorialistică a celor 16 ani de închisoare, iar în anul 2000, *Represiune şi rezistenţă în munţii Neamţului*, o frescă a unei lumi tărăneşti aflată sub teroare comunistă. S-a născut în anul 1925 şi în 1948, când era student în anul II la Drept, este arestat pentru opiniile sale anticomuniste şi antisovietice şi pentru acţiunile sale de organizare a tineretului legionar pentru a lupta împotriva unui regim pe care românii adevăraţi nu-l puteau accepta. Anii grei de puşcărie şi „reeducarea” nu l-au putut îndoi pe cel care suferea pentru că pusese mai presus de toate dragostea de neam şi ţară.

sfideze clasa politică şi care găseau plăcere în riscul pe care-l aduce cu sine sfidarea”[505].

În primul număr al ziarului „Pământ strămoşesc”, din 1 august 1927, se regăsea poezia lui George Coşbuc, *Decebal către popor*, considerată ca fiind definitorie pentru spiritul legionar:

„Din zei de-am fi coborâtori
C-o moarte tot suntem datori.
Totuna e dac-ai murit
Flăcău ori moş îngârbovit.
Dar nu-i totuna leu să mori
Sau câine înlănţuit”.

Erau versuri dragi lor, alături de cele ale lui Bolintineanu:

“Nu vă urez viaţă, căpitanii mei,
Dimpotrivă, moarte, iată ce vă cei! […]
Cei ce poartă jugul şi-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre ruşinea lor“[506].

Neculai Popa

Se doreau descătuşate energiile patriotice ale celor ce erau prea mici să participe la „războiul cel mare”, sfânt, de reîntregire a neamului. Este cazul lui Codreanu, liceean la acea dată, ce plecase voluntar în regimentul tatălui său şi care este trimis acasă din considerente de vârstă. Acest război „a rupt, în sfârşit, toate barierele care împărţiseră poporul român în provincii şi caste”, iar soldaţii căpătaseră o nouă conştiinţă de sine în tranşee şi nu mai erau dobitoace politice pentru vot“[507]. Acestora li se adăugau tinerii studenţi în încercarea de „schimbare la faţă a României”. S-au promis multe, s-au îndeplinit destule, dar au rămas şi multe din racilele vechiului regim şi multe din „tradiţiile politice ca: intimidarea masivă a populaţiei rurale la vot, împiedicarea grupurilor cunoscute ale opoziţiei, declararea stărilor de asediu, reţinerea persoanelor din opoziţie, percheziţii la domiciliu, confiscarea buletinelor de vot, falsificarea certificatelor, furtul la urne”, cum cuvânta deputatul Petre Andrei în Parlament[508].

[505] S. Lavric, *Constantin Noica şi Mişcarea Legionară*, p. 67

[506] L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 289

[507] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 13

[508] D.A.D., nr. 135, din 15 aprilie 1935, p. 334

Discursul legionar se îndrepta în special către țărănime care era mereu cea mai defavorizată, cum completa Codreanu în manifestul *O ruină*: „Și pe deasupra acestor ruine întinse cât ține pământul românesc, o ceată de mișei, o ceată de imbecili, o ceată de tâlhari fără ruşine şi-au ridicat palate în sfidarea țării ce geme de durere și spre pălmuirea suferinței tale, țăran român..."[509] Țăranul român era și aliatul legionarului în lupta împotriva comunismului, căci țăranul știa două lucruri despre comuniști: „Ăștia vor să ne ia pământul și să ne dărâme biserica"[510]. A fost numai o amânare... Biserica era cea mai importantă instituție a României, căci, cum spunea și marele filosof Nae Ionescu, „creștinismul face parte integrantă din ființa națională"[511]. Și se știe, comunismul propovăduia ateismul, fapt pe care, din nefericire, l-am aflat și noi cei mai tineri.

Traian Herseni, care tratează legăturile Mișcării Legionare cu muncitorimea, făcea un aspru rechizitoriu: „Comunismul cere să se unească proletarii din toată lumea. În felul acesta, o națiune nu e numai dezbinată înăuntru, dar o parte din membrii ei se unesc cu dușmanii țării și devin trădători de neam. Pe calea aceasta, străinii se pot amesteca în treburile țării tale, tu, comunist român, poți primi ordine de la Moscova și, la sfârșit, evreii care stau în dosul acestei organizații internaționale pot înlătura pe cei care au luptat și au distrus țara, adică pe muncitori, ca să iasă la iveală și să-și împartă prada"[512]. În contra acestei amenințări se cerea naționalism, dar, cum se plângea Căpitanul: „De câte ori de vorbește despre naționalism în Parlament, o primiți cu ilaritate"[513]. Interesantă este și opinia lui Ionel Moța, care cerea „naționalism integral", dar care vedea printre „vrăjmași" (era un fiu la Ardealului) pe „jidani" și pe „magnații unguri și români cu sufletul stricat de înstrăinare"[514].

Iorga, Cuza, Paulescu și ceilalți universitari naționaliști vor profita de prestigiul și influența lor pentru a strânge în jurul lor și a ideologiei lor cât mai mulți studenți. Și, într-adevăr, după război, steagul naționalismului a fost purtat de studenți la Iași, la Cluj, Cernăuți, București. Dintre ei, din rândurile lor, se ridică „fiii nenorociți ai fericirii", cum îi numea Iorga: V. Iasinschi, N. Ionescu, C. Codreanu, C. Georgescu, R. Mironovici, I.I. Moța, N. Totu, Ion Banea, care au îmbrățișat țelurile naționaliste și porneau a le propovădui: „misionari ai naționalismului". „Naționalismul adevărat nu recunoaște nici clasele sociale, care împarte în tabere dușmane familia națională, nici sciziuni

[509] C.Z. Codreanu, *O ruină*, în "Pământ strămoșesc", an II, nr. 7, 1928
[510] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 216
[511] N. Ionescu, *Roza vânturilor*, Col. Omul Nou, Munchen, 1973, p. 34
[512] T. Herseni, *Mișcarea Legionară și muncitorimea*, Ed. Mișcării Legionare, Madrid, 1971, p. 67
[513] D.A.D., nr. 12 din 21 decembrie 1931, p. 305
[514] I.I. Moța, *Cranii de lemn*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 86

de mentalități. Naționalismul reprezintă formula integrală a solidarității spirituale, în care trăiește încă țăranul român". Era părerea lui Nichifor Crainic, care se pronunța împotriva socialismului și țărănismului. El întocmea un *Program al statului etnocratic*, în care cerea: „România a fost și trebuie să fie statul etnic al românilor" și un stat monarhic așa cum a fost în întreaga noastră istorie. Și el considera că „evreii sunt un pericol permanent pentru fiecare stat național" și ironiza regimul democratic care, în România, „n-a avut altă misiune decât să apere pe evrei și capitalismul iudeo-român"[515].

Anul 1927 (anul fondării Mișcării Legionare) găsea pe foștii studenți, luptători naționaliști după război, împrăștiați și dezbinați. L.A.N.C. se divizase și pierduse din putere. Corneliu Codreanu nu putea să conteze decât pe indivizi izolați din orașe și sate. Nu se puteau numi șefi de județ acolo unde nu existau decât câteva elemente în fiecare județ. De aici necesitatea cuibului. Codreanu explica astfel situația mișcării sale în septembrie 1927: „Eu nu puteam să încep cu înființarea de comitete județene. Pentru că n-aveam oameni. [...] Singura mea realitate era omul singur. [...] Și atunci fiecăruia dintre aceștia i-am dat posibiltatea de a aduna în jurul său un grup, după puteri, al cărui șef devenea. Cuibul cu șeful lui"[516] (cuiburile legionare au fost inspirate de „cuiburile de șoimi" de la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu)[517]. „Cuibul adunat este o biserică. Intrând în cuib te dezbraci de toate chestiunile mărunte și închini o oră gândurilor tale curate, Patriei", spunea Codreanu[518]. Aceasta era o grupare ce aduna 3 – 13 membri, uneori chiar unul, ce desfășura o activitate concretă, constituindu-se într-o unitate maleabilă, ce se putea transforma ușor din unitate de muncă într-una de luptă și viceversa. Dădea un mare număr de cadre călite în muncă și luptă. De asemenea, devenea ca o mare familie, unită prin necazuri și succese. Erau instituite principalele legi care trebuiau urmate de legionari: legea disciplinei, legea muncii, a tăcerii, a ajutorului reciproc, a onoarei.

Codreanu și-a dat seama că în cuiburi trebuie să fie adunați oameni de același rang social, neputându-se depăși aceste „granițe", astfel erau cuiburi de țărani, de muncitori, de intelectuali. Țăranii legionari adunați în cuiburi puteau avea subiecte de discuție referitoare la recolte, la biserică, la înfrumusețarea satului, iar intelectualii ridicau probleme precum moralitatea în viața publică, antisemitismul mișcării, cuzismul etc.[519]

Legiunea se împărțea în mai multe secțiuni:

[515] N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație*, p. 235
[516] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 336-337
[517] „Pământ strămoșesc", an I, nr. 5, 1 octombrie 1927
[518] C. Z. Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, p. 13
[519] *Ibidem*, p. 18

- Frăţiile de Cruce, organizaţie a tineretului legionar;
- secţiunea de „Protecţie";
- alta a „Femeilor Române";
- una „internaţională"[520].

În cadrul Mişcării Legionare, femeia avea un rol mai puţin important, dar au fost destul de numeroase „cetăţuile de fete". Să remarcăm activitatea susţinută în slujba legionarismului a Nicoletei Nicolescu, şefa femeilor legionare – „luptătoare cu centură şi diagonală"[521]. „Cetăţuile" s-au numit astfel în memoria Congresului studenţilor creştini din 1923 ţinut la Mănăstirea Cetăţuia de la marginea Iaşului[522].

La întâlnirea cea dintâi dintre Codreanu şi Crainic, la întrebarea celui din urmă, care este baza de masă a mişcării sale, Căpitanul i-a răspuns „cu francheţe că nu poate conta decât pe 70 în toată ţara, unul pe judeţ"[523]. Fapt ce nu se proba, căci în 1932, când s-a desfăşurat întâlnirea, Garda de Fier îşi mărise numărul membrilor, lucru menţionat şi în *Pentru legionari*. Mai lesne putem aprecia ca fiind 70 de centre, de genul companiilor de plasă. Cert este că „drumul spre mase" a fost lung şi cuibul şi-a dovedit din plin utilitatea. Mişcarea Legionară a avut o organizare cvasi-militară, pe care Codreanu a vrut s-o experimenteze şi în cadrul L.A.N.C., întâmpinând reticenţa lui Cuza ce disprețuia „maimuţăreala cazonă", deşi în 1932 a creat şi el centuriile şi batalioanele de asalt, văzând succesul fostului său discipol[524]. Codreanu a înfiinţat şi „Senatul legionar", un adevărat „Sfat al bătrânilor", alcătuit din personalităţi cu vârste înaintate, care era chemat în adunare în momentele grele.

„Frăţiile de Cruce", organizaţia tineretului legionar, avea un rol important încă din vremea L.A.N.C., fiind un permanent „rezervor de cadre". Studenţii F.D.C. trebuiau să ţină dezbateri în şcoli, în cercuri de prieteni, în familii, să distribuie material de propagandă. Aveau obligaţia de a scrie 3 – 4 scrisori pentru un proprietar de la sate, pentru un învăţător, preotului sau şcolii locale, cu apeluri, în special, la „sufletul românesc". Avea un număr limitat, minimum opt, maximum 35 şi la sate putea fi doar o singură organizaţie, iar la oraşe, în fiecare cartier. Codreanu vedea F.D.C. ca fiind „corp de elită al tinerimii române"[525]. Părintele Gheorghe Calciu spunea despre activitatea în „Frăţii": „În primul rând ni se cerea să fim elevi foarte buni, să nu avem abateri, să nu facem lucruri rele, să fim primii în toate [...] Era o organizaţie elitistă. Nu

[520] H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, p. 23
[521] C. Papanace, *Evocări*, p. 63
[522] „Pământ strămoşesc", an I, nr. 5, 1 octombrie 1927
[523] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 314
[524] Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 71
[525] „Pământ strămoşesc", 15 octombrie 1927

era luat aşa, oricine. Eu, de pildă, aveam mulţi prieteni în liceu pe care i-aş fi vrut alături de mine în Frăţia de Cruce, dar n-au fost primiţi pentru că nu învăţau, erau mai obraznici, poate mai fumau"[526].

În marşurile lor din Ardeal, legionarii spuneau doar atât: „Venim din Moldova şi chemăm sufletul românesc spre înviere". Basarabia, Maramureşul, Ardealul şi, în special, Ţara Moţilor au fost străbătute de trupele legionare. Şi nu fără succes: Cahulul, Ismailul au devenit judeţe ce sprijineau mişcarea; la fel Maramureşul şi Turda au oferit voturi şi cadre active lui Codreanu. Într-adevăr, încă din 1923, la întemeierea L.A.N.C., profesorul Cuza remarcase geniul organizatoric al tânărului avocat şi-i încredinţase o funcţie echivalentă cu cea de secretar general. Luându-şi foarte în serios atribuţiile, Codreanu purcede la realizarea unui proiect organizatoric, bine structurat, ce stăruia pentru disciplină şi o strictă ierarhizare. Proiectul este considerat inacceptabil de Cuza şi, după presiuni şi numeroase „ajustări", devine *Călăuza bunilor români* (publicată abia în 1927)[527], dar care nu este nicicând pusă în practică. Peste zece ani, Doru Belimace încearcă realizarea unei asemenea scrieri, dar unele enunţuri nemulţumesc pe „Căpitan", care astfel crează *Cărticica şefului de cuib*, considerată a fi „manualul legionarului" şi care a avut o largă distribuire[528].

Antisemitismul a fost una dintre caracteristicile cele mai criticate ale Mişcării Legionare. Istoricul Cristian Sandache este de părere că "latura antisemită a cântărit decisiv în catalogarea legionarismului drept un eşec ideologic, o experienţă nefastă în peisajul politic românesc"[529]. Legionarul vedea în evreu un posibil agent bolşevic. Mediile legionare afirmau: „În conştiinţa poporului român antisemitismul şi anticomunismul au ajuns să se contopească"[530]. Constantin Argetoianu era de părere că "nu toţi evreii sunt comunişti, dar toţi comuniştii de la noi sunt evrei"[531]. Horia Sima încearcă să explice apropierea mişcării şi a liderului ei de propaganda antiiudaică: „Anticomunismul îndreptă paşii Căpitanului spre antisemitism [...] Căpitanul făcuse descoperirea în cursul luptelor ce le-a purtat cu comuniştii la Iaşi, că marea majoritate a şefilor comunişti erau evrei"[532]. Doar într-o mai mică măsură această afirmaţie se probează, căci trebuie să ţinem cont de educaţia primită de Corneliu Codreanu în familie şi care au fost lecturile lui preferate şi că tatăl său (I.Z. Codreanu) şi naşul de botez (A.C. Cuza), doi îndârjiţi

[526] *Viaţa Părintelui Gheorghe Calciu*, Ed. Christiana, Bucureşti, 2007, pp. 25-26
[527] A.C. Cuza, *Călăuza bunilor români*, p. V
[528] C. Papanace, *Evocări*, Madrid, 1965, p. 81
[529] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 407
[530] V. Iasinschi, *În faţă cu adevărul*, în „Corneliu Codreanu – Prezent", Col. Dacoromania, Madrid, 1966, p. 44 şi urm. şi V. Maxim, *Lămuriri legionare*, p. 18
[531] Apud C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică şi ideologie*, p. 406
[532] H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995, p. 13

antisemiți, au fost două modele pentru el ca adolescent. Iuliu Maniu, la procesul din 1938 al „Căpitanului", remarca: „Are în concepția sa, un element, acela al antisemitismului, pe care nu-l aprob"[533]. Se spunea că antisemitismul ar fi fost baza ideologiei legionare și în promovarea lui intra și utilizarea violenței. Se neglijează însă celelalte componente ale ideologiei legionare. Nu pot fi negate nici antisemitismul, nici violența. În regiunea în care a apărut mișcarea, naționalismul era un dat existențial în perioada propusă spre studiu. Ostilitatea față de evrei a legionarilor nu era pe o bază rasistă, de exterminare. Nu atacau poporul evreu, limba și cultura lui, ci anumite comportamente ale lor: mercantilismul, corupția, specula, concurența neloială, exploatarea. Erau ideile lui Eminescu.

Propaganda legionară înfiera corupția statului, un stat în care Max Auschnit venise din Galiția cu un simplu geamantan și devenise regele industriei grele, iar Isidor Carmit a ajuns din simplu însoțitor de vagon-lit, cel mai prosper industriaș în domeniul medicamentelor. C.Z. Codreanu spunea:

„Evreul prosperă în statul corupt și fuge de statul incoruptibil.

– Și dacă nu pleacă? a fost întrebat.

– Dacă nu pleacă înseamnă că nu sunt cum îi credem noi și pot rămâne mai departe"[534].

În sate, unde evreii erau mai puțini și mai departe de centrele și instituțiile lor comunitare, ei s-au adaptat mai ușor și chiar au încercat să se integreze. Odată cu începerea persecuțiilor ei au găsit sprijin în rândurile românilor. Preotul Nicolae Grebenea, profesor la Bicazul Ardelean, a avut o conduită corectă față de copiii evreilor și aceștia l-au sprijinit când a început represiunea carlistă. Va avea ocazia să le întoarcă serviciul peste numai doi ani. El spunea: „Evreii din satele Bicazului Ardelean nu erau niște oameni bogați. Ei aveau niște prăvălioare sau lucrau la joagărul din localitate, deci nu făceam propagandă contra acestor oameni simpli. Lupta se dădea contra marilor industriași și comercianți evrei, contra spiritului lor distructiv, mercantil și abject"[535]. Unul dintre foștii legionari, Sebastian Erhan, avea să povestească mai târziu, în 1994: „Eram și eu la Carmen Sylva când Căpitanul a salvat de la înec un « Itic ». La reproșurile noastre ne-a replicat: Am salvat un om. Nu contează că-i evreu. Și vă rog să rețineți pentru totdeauna că nu împotriva evreilor ca atare trebuie să se îndrepte lupta necruțătoare a unui legionar autentic, ci contra celor ce fac rău României și Bisericii creștine"[536]. Astfel de

[533] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, vol. I, Ed. Politică a Mișcării Conservatoare, București, 2008, p. 737
[534] D. Sfințescu, *Răspunsuri la întrebări ale tinerilor...*, p. 93
[535] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 47
[536] D. Sfințescu, *Răspunsuri la întrebări...*, p. 93

afirmații s-au făcut după ce „văcăreștenii" au părăsit L.A.N.C. și doreau să se disocieze de unele dintre învățămintele mentorului lor. Dar acest lucru s-a realizat în timp. În 1933, C.Z. Codreanu privind retrospectiv activitatea L.A.N.C. și a Legiunii până la acea dată, concluziona: „Deci nu prin cuzism văd eu că s-ar putea învinge cutezanța bancherilor jidani de la Paris"[537]. Considera necesar a depăși faza teoretică și necesitatea unor acțiuni efective. Dragoș Zamfirescu vedea în cuzism un naționalism științific, un antisemitism de catedră, pe când „legionarismul este naționalismul activ"[538].

Corneliu Zelea Codreanu a considerat necesară o anumită nuanțare pentru a justifica antisemitismul mișcării sale, văzând în el o luptă pentru credință și neam: „L-am păstrat pe Dumnezeu în sufletul nostru. Ne-am închinat lui cu umilință și smerenie și când credința ne-a fost amenințată, ne-am ridicat la luptă pentru apărarea ei. Asta nu se numește șovinism. Un om care crede, cum cred eu, nu numai în judecata istoriei, ci a lui Dumnezeu, nu poate urî alte neamuri egale în fața lui"[539]. De asemenea, considera că antisemitismul său se datora și presei de stânga, văzută ca evreiască: "Adevărul", "Lupta", "Dimineața", "Opinia", care întreținea conflicte etnice și sociale: "Am văzut în coloanele acestor ziare, într-un ceas greu de cumpănă românească, toată ura și vicleana uneltire a unei nații vrăjmașe, așezată și tolerată aici din mila românilor și numai mila românilor. [...] Într-un an de zile am învățat atâta antisemitism ca să-mi ajungă pe trei vieți de om. Căci nu poți să izbești în credințele sfinte ale unui popor (armata, biserica, n.n.), în ceea ce inima lui iubește și respectă fără ca să rănești în adâncuri și fără ca rana făcută să nu picure sânge"[540]. O poziție nu mult diferită are Octavian Goga, autor al mai multor articole publicate în ziarul „Țara noastră" și apoi în volumul intitulat, vizionar, *Mustul care fierbe*. Nu este neapărat antievreism (deși așa a fost perceput de istoriografie), ci o luptă împotriva activității publicistice anti-românești și văzând misiunea de ridicare a neamului prin tineret: „Să nu ni se arunce acuzațiunea de antisemitism pe urma acestor constatări că este idioată. Nu am profesat niciodată această stupidă intoleranță, avem pentru activitatea intelectuală a lui Ronetti-Roman o reală venerație, în inima noastră a trezit un ecou de sinceră compătimire stingerea bietului Steuerman de la Iași și nu vom permite niciodată să confundăm profilul de fin analist al ziaristului H. Streitman cu vreunul dintre amnestiații de la *Adevărul*"[541].

[537] „Pământ strămoșesc", an VII, nr. 4, 1933
[538] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 157
[539] C.Z. Codreanu, *Doctrina legionară. Prezentare concisă*, Ed. Lucman, București, 2003, p. 26
[540] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999, p. 33
[541] O. Goga, *Mustul care fierbe*, Ed. Imprimeriilor Statului, București, 1927, p. 97

Până la alegerile din anul 1933, Mişcarea Legionară s-a concentrat în discursul propagandistic în special asupra „problemei evreieşti", continuând o tradiţie moştenită de la Cuza şi de la cei numiţi „precursori". O arată şi articolele din ziarul ei – „Pământ strămoşesc". După 1933, cresc pretenţiile politice şi astfel nu va mai fi „problema evreiască" cea mai des tratată. Se spune că a contat şi influenţa lui Nae Ionescu. Dar în zonele cu mulţi evrei, antisemitismul rămâne principala lozincă electorală. Cu toate acestea, în judeţele cu mulţi evrei mai mare succes a avut A.C. Cuza şi gruparea lui. Au dovedit-o alegerile din 1937.

Tendinţe antisemite şi-au manifestat personalităţi din mai multe „zone" ale spectrului politic. Constantin Rădulescu-Motru, autorul mai multor studii despre „românism", făcea în 1936 apologia totalitarismului, atât a celui de stânga, cât şi a celui de dreapta. El vedea românismul ca fiind pentru naţiunea română, ceea ce reprezintă fascismul pentru italieni sau rasismul pentru germani. Nichifor Crainic îl considera un „cripto-bolşevic"[542].

Am amintit pe Vintilă Brătianu, ce în 1923 anunţa lupta liberalilor împotriva „jidanilor". Gheorghe Brătianu considera şi el că etnicii români ar trebui "discriminaţi pozitiv". Să menţionăm pe ţărănistul Virgil Madgearu, economist de mare valoare şi un spirit democrat al epocii, dar care, în 1937, scria broşura *Românizarea vieţii economice şi utilizarea forţelor tinere prin organizarea statului naţional-ţărănist*, unde cerea excluderea „străinilor" din viaţa publică şi etatizarea economiei naţionale în favoarea etnicilor români. Victor Iamandi, care s-a dovedit un adversar al legionarilor împotriva cărora a acţionat din funcţiile pe care le-a deţinut în aparatul de stat, a fost tributar unui antisemitism latent, curent pentru acea perioadă. Deşi respingea „naţionalizarea cu furca", promova discriminarea în mecanismul alocării resurselor sociale în favoarea majorităţii româneşti". Istrate Micescu, militant liberal, şi-a adus o contribuţie însemnată la „epurarea etnică a barourilor". Apoi a migrat spre P.N.C. El a fost considerat, alături de Constantin Argetoianu, unul dintre „cinicii politici" ai perioadei interbelice[543]. C.P. Băicoianu, membru al P.N.L., urmaş al lui P.S. Aurelian la conducerea revistei „Economia Naţională", se dovedeşte a fi şi un moştenitor al unora dintre ideile acestuia. El cerea exproprierea străinilor de pe proprietăţile funciare (manifesta antisemitism, dar se dovedea adversar şi al celorlalţi etnici minoritari de pe teritoriul României)[544].

Evreii au fost acuzaţi încă înainte de război de iconocid, infanticid, hagiogid, deicid, proxenetism, viclenie, speculă, otrăvirea băuturilor, omorârea

[542] S. Şerban, *op. cit.*, p. 179
[543] S. Şerban, *op. cit.*, p. 191
[544] C.P. Băicoianu, *Studii economice şi politice, 1898-1940*, Bucureşti, 1941, p. 808

pacienţilor de către medicii, felcerii şi spiţerii evrei, cămătărie. Aceste acuzaţii nu dispar după război. Le aflăm în operele lui A.C. Cuza, N.C. Paulescu, Nichifor Crainic, Ionel Moţa, în ziarele dreptei creştine, în conferinţele reprezentanţilor ei politici. Nu lipsesc nici din discursul ierarhilor Bisericii Ortodoxe. Exemplificăm prin *Pastorala* către credincioşi a mitropolitului primat, Miron Cristea, din 1924, care abordează problema cârciumilor evreieşti, considerând că „au cotropit poporul, cum nimiceşte omida verdeaţa unui arbore". Este şi opinia lui Tit Semedrea, episcop de Hotin, ce îndemna pe români să nu cumpere nimic de la comercianţii evrei, "el va părăsi ţara din proprie iniţiativă, fără să fie necesar să-l expulzezi"[545]. Dar tot acelaşi Tit Semedrea a fost cel care a intervenit pe lângă generalul Antonescu ca să oprească deportările evreilor din Bucovina[546]. N.C. Paulescu îi vedea pe evrei ca „lipitori umflate de sânge românesc" sau că „urmăresc sugrumarea românilor" şi îi consideră ca o „rasă infamă de răufăcători". Este cazul unui mare universitar şi savant român care manifestă un antisemitism visceral. Nichifor Crainic considera că „iudaism înseamnă cămătărism"[547], iar ziarul „Buna Vestire" din 18 decembrie 1940 scria că „medicii jidani asasinează bolnavii creştini".

Un cunoscut cântec legionar relua o acuzaţie de care evreii n-au putut scăpa din Evul Mediu până-n epoca interbelică, deşi au fost unii mari oameni de cultură care au arătat că este doar o credinţă veche, „un basm", fără fundament ştiinţific şi fără argumente documentare:

„Priviţi cum ghearele lui Iuda
Adânc se înfig în trupul meu,
Priviţi cum sângele meu curge,
Priviţi cum jidovii mi-l beu!"

Gazeta „Apărarea naţională" a publicat o serie extinsă de articole referitoare la acest subiect al „omorului ritual". La sfârşitul ciclului, se scria: „Sunt nenumărate alte cazuri dovedite şi descrise de autori pe baza mărturiilor contemporane aproape la toate se dovedeşte acelaşi lucru: omorul se săvârşeşte în mod barbar, victima e chinuită de cele mai multe ori imitându-se chinuirea lui Iisus Hristos, sângele victimei se scurge în vase sau în cearceafuri care apoi ard şi cenuşa obţinută este întrebuinţată la tot felul de rituri sălbatice. Aceste spicuiri din istorie le-am putea duce la infinit"[548].

[545] A. Oişteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2002, p. 404; J. Ancel, *Contribuţii la istoria României. Problema evreiască (1933-1944)*, partea I, vol. 1, p. 164
[546] T. Solomovici, *Romania Judaica*, vol. II, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001, p. 176
[547] N.C. Paulescu, *Cele patru patimi*, p. 56 şi N. Crainic, *Ortodoxie şi etnocraţie*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1992, p. 268
[548] "Apărarea Naţională", nr. 10, 15 august 1922, Iaşi

„Marşul legionarilor din Storojineţ" se concentra într-una dintre strofele sale asupra evreului văzut drept cotropitor:

„De turci, de leşi, scăpat-am ţara,
Tătari, maghiari înverşunaţi;
Dar la jidani de vom lăsa-o,
Ne-or blestema ai noştri fraţi"[549].

Erau urâţi arendaşii evrei, lucru de altfel vădit la 1907, atât cei ce administrau moşiile (terenurile agricole, cât şi cei ce cumpărau partizi de pădure, pe care le exploatau folosind ţăranii). Este cazul locuitorilor din Neamţ, Suceava, Câmpulung. În aceste localităţi discursul antisemit va fi bine primit, aici constituindu-se fiefuri ale P.N.D., până la război, ale L.A.N.C., ale Legiunii Arhanghelul Mihail, în perioada interbelică. Imnul Legiunii Arhanghelul Mihail este sugestiv în acest sens:

„La luptă, fraţi creştini, ne cheamă ţara
S-o curăţim de-atâtea lipitori
Abuzul se întinde în palate,
Jidanii ne despoaie de comori"[550].

Acuzaţia că evreii ar fi „otrăvitori ai satelor" prin băuturile falsificate de către cârciumari a apărut în Ţările Române încă de la sfârşitul Evului Mediu şi o aflăm şi în perioada dintre războaiele mondiale. Ziarul „Porunca Vremii" anunţa jubilând că în anul 1938 „în toate judeţele Moldovei, Basarabiei, Bucovinei, prefecţii, […] constatând că în mai toate cârciumile jidăneşti, băuturile erau falsificate şi că se întrebuinţa pe scară întinsă alcoolul metilic, au dispus închiderea cârciumilor"[551].

Evreii din spaţiul românesc nu formau un tot unitar din punct de vedere al limbii şi culturii: în Bucovina – limba şi cultura germană, în Basarabia – rusa sau idiş, în Transilvania – maghiara, Moldova – idiş. Nici privitor la direcţia politică de urmat nu exista o unitate de păreri, împărţindu-se în „pământeni" şi în „sionişti". Pe scena politică, evreii n-au reuşit să aibă unitatea necesară pentru a putea folosi voturile conaţionalilor lor, existând legislaturi în care nu au reuşit să-şi trimită reprezentanţii în parlament. Au participat la mai multe coaliţii, alături de liberali, ţărănişti, averescani. După 1936, n-au mai putut încheia niciun cartel politic[552].

Religia mozaică era păstrată de cvasitotalitatea evreilor, dar şi în cadrul ei se manifestă mai multe curente; în nordul Moldovei, hasidicii, un curent mozaic conservator, avea o mare aderenţă. Mulţi dintre ei nu erau foarte

[549] *Cântece legionare*, p. 28
[550] *Cântece legionare*, p. 11
[551] „Porunca Vremii", nr. 981, 13 noiembrie 1938
[552] G. Asandului, *Evreii din România, 1866-1938*, p. 43

bogaţi, unii fiind chiar săraci. Dar pătura bogată atrăgea atenţia. Cei de prin sate erau mai puţin înstăriţi decât cei de la oraşe, dar oricum mai bogaţi ca ţăranii români. Căsătoriile mixte erau foarte rare, dar totuşi existau şi, într-un sat din aceeaşi regiune (Valea Bistriţei), un bătrân mi-a povestit cum s-a căsătorit cu o evreică, fiica unui proprietar de prăvălie, ea trecând la ortodoxie. Dar era un caz mai puţin întâlnit, mai ales evreii neagreând aceste matrimonii, după cum bine observa V.I. Popa în comedia *Tache, Ianche şi Cadâr*. Părintele Iustin Pârvu spunea că în satul Petru-Vodă, în care a copilărit, erau câteva familii de evrei. Copiii nu aveau sentimente xenofobe, se jucau împreună cu toţii. Copiii de evrei erau mai reţinuţi, mai temători, mai lipsiţi de forţă fizică. Copiii de români erau mai zdraveni pentru că munceau mult, de mici[553].

Octavian Goga, poetul care prin frumuseţea şi simplitatea versurilor sale ajunsese la sufletul românului, a fost un observator şi comentator acid al evenimentelor şi intitula un articol sugestiv *Mustul care fierbe*: „Emigraţia continuă, nepotolită, metodică, ca dirijată de un bine chibzuit plan strategic. Dacă va schiţa un gest de apărare împotriva ei, înseamnă a ne lipi de frunte pecetea de antisemiţi şi denunţaţi în Europa ca huligani"[554]. Într-adevăr, intrusiunea organizaţiilor mondiale ale evreilor a provocat de multe ori reacţii vehemente ale oamenilor politici români, de multe ori „turnând gaz pe foc", decât pacificând, lucru constatat de-a lungul întregii epoci moderne. Nu degeaba Petre Ţuţea, marele filozof ortodox, gândea: „Antisemitismul îl provoacă ca spaimă jidanii, crezând că-l previn"[555]. Un alt congener al său, Emil Cioran, la un moment dat şi el apropiat al legionarismului, considera că „antisemitismul este cel mai mare elogiu adus evreilor"[556].

Octavian Goga dorea ca „presa românească" să fie „animată de spiritul naţional". El credea că nu putea fi lăsată pe mâna evreilor, chiar dacă erau ei asimilaţi; îi numea cu nume evreieşti, refuzându-le pseudonimele româneşti. Cerea ca evreii care nu erau cetăţeni să părăsească ţara[557]. Alexandru Topliceanu nota în 1934: „Nimeni nu poate uita că în anii de după unirea Basarabiei cu Ţara Românească, datorită unei criminale toleranţe din partea organelor noastre de control la Nistru, această provincie a fost invadată de peste 400.000 de străini veniţi prin fraudă din Rusia Sovietică. […] Cele petrecute în aceşti ani au însemnat o adevărată crimă naţională". Acelaşi Octavian Goga, la 16 ianuarie 1938, într-un interviu acordat ziarului „Voce d'Italia", se plângea de numărul mare de evrei care au sosit în România după Marea Unire („patru

[553] A. Alui Gheorghe, *Părintele Iustin Pârvu şi morala unei vieţi câştigate*, p. 127
[554] O. Goga, *Mustul care fierbe*, p. 57
[555] P. Ţuţea, *Între Dumnezeu şi neamul meu*, p. 280
[556] E. Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1937, p. 29
[557] O. Goga, *Răspuns unor provocări*, în „Ţara noastră", 4 mai 1924

invazii masive"), care au ca teritorii de origine: Galiția (1919, datorită presiunii armatelor ruse), Ungaria (în timpul revoluției bolșevice inițiate de Bela Kun), Polonia și Ucraina (după războiul ruso-polonez – 1920 - 1921) și Germania (după venirea lui Adolf Hitler și începutul politicii sale antisemite). Ziarul său, „Țara Noastră", vedea ca fiind real un număr de un milion de evrei care au imigrat în România în perioada de după război[558].

Nichifor Crainic a fost un doctrinar al creștinismului răsăritean, promovând necesitatea unui stat etnocratic (vezi lucrarea *Ortodoxie și etnocrație*). Pentru minoritatea evreiască propunea, în cel mai bun caz, reprezentare proporțională în economie, funcții publice etc. Antisemitismul n-a fost însă esența discursului său. După o efemeră trecere prin P.N.C., este exclus pentru „încăpățânarea sa doctrinară"[559]. Într-o lucrare din 1941, Nichifor Crainic nota: „Democrația consumatoare a bunurilor publice și incapabilă să creeze, socialismul parazitar, comunismul amenințător, iudaismul exploatator, francmasoneria cu banditismul ei ocult și trădător de neam, abuzul de autoritate și mezalianța de pe Tronul Țării – toate au apărut cu masca sfâșiată de viguroasele condeie ale redacției mele"[560]. Constatăm că sunt ideile promovate de legionari. Nu e de mirare că a fost considerat unul dintre teoreticienii legionarismului. Nichifor Crainic proclama: "România a fost și trebuie să fie statul etnic al românilor". Și continua justificativ: "Pe pământul românesc trăiesc astăzi și oameni de alte rase și credințe. Aceștia au ajuns aici prin invazii (ca ungurii), prin colonizare (ca germanii) sau prin infiltrări meșteșugite (ca evreii). Iubindu-și mai mult propriul popor decât pe al nostru, niciunul dintre ei nu prezintă garanții de securitate pentru organismul oficial al statului. Evreii sunt un permanent pericol pentru fiecare stat"[561].

Am amintit pe câțiva oameni politici cu tendințe antievreiești, aparținând altor partide decât cele considerate ca fiind de extremă dreaptă. Să nu uităm că Nicolae Iorga și-a manifestat antisemitismul încă dinainte de primul război mondial, Octavian Goga a fost și el adeptul unui antisemitism moderat, respingând redundanțele „cuziste", iar A.C. Cuza a făcut carieră politică având în centrul discursului său antievreismul. A fost esența doctrinei sale. Dacă acorda atenție altui segment de nemulțumire (politică, socială, culturală, religioasă) afla drept cauze tot existența și influența iudaică pe pământ românesc.

[558] „Parlament românesc", 24 aprilie 1934 și „Țara noastră", 17 martie 1926
[559] N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație*, Ed. Cugetarea, București, 1938, p. 233; S. Șerban, *Elite și societate în perioada interbelică*, p. 191
[560] N. Crainic, *Germania și Italia*, Ed. Cugetarea, București, 1941, p. 9
[561] N. Crainic, *Programul statului etnocratic*, în „Ortodoxie și etnocrație", Ed. Cugetarea, București, 1938, pp. 283-284

Exceptând violențele din perioada studenției, încercările de asasinat și asasinatele (Manciu, Duca, Stelescu), Codreanu a încercat să nu angajeze mișcarea în mari acțiuni violente și, cu prudență, să temporizeze elanul tinerilor săi adepți. Considera acțiunile lor ca fiind legitime, de răspuns, după ce „fuseseră bătute căile legale". Până la 1938 a reușit într-o oarecare măsură. După 1935 nu a mai putut însă să controleze recrutările în mișcare și selecția de până atunci a avut de suferit. Recrudescența violenței, după moartea lui Codreanu, s-a considerat a fi dezvoltată de către Horia Sima, noul „Comandant".

Este important de remarcat că în 1925 gestul său de a-l ucide pe prefectul Manciu, a fost privit în epocă de multe segmente ale populației, fie eroic, fie legitim. Mulți apreciau, la acea vreme, că nu putea fi considerată o crimă pedepsirea unui funcționar corupt al unui guvern nepopular, care acționase cu violență împotriva unor manifestări studențești cu „tradiție", antievreiești și anticomuniste. Alexandru Ștefănescu afirma despre reacțiile violente ale legionarilor: "Legea noastră este clară și precisă: ne respectă, îl respectăm. Ne loveşte, îl lovim. Bătaia n-o începem noi, dar o terminăm"[562]. Faptele trebuie judecate în contextul epocii, al mentalităților și trebuie observat că, în 1925, odată cu procesul lui Corneliu Zelea Codreanu, aceeași stare de spirit stăpânea o parte a opiniei publice din Iași, Focșani sau Turnu-Severin, care a salutat gestul său, chiar dacă a omorât un om. Astăzi, cei care ar aproba un astfel de gest credem că sunt mult mai puțini.

Violența, culminând cu asasinatul, nu pot fi nicicum justificate. Crimele rămân crime. Despre Ionel Moța, ortodox profund, acuzat de încercarea de asasinare a lui Vernichescu (considerat „trădător"), se spunea că a plecat în Spania „la judecata lui Dumnezeu". Trădarea era văzută de o mare parte a opiniei publice românești ca fiind o trăsătură care era necesar să dispară din comportamentul românilor, care adusese atâta rău acestui popor de-a lungul istoriei sale. Nichifor Crainic menționa că a constatat la Codreanu o vie remuşcare și căință în suflet, impunându-și o viață ascetică pentru vina crimei sale din 1924[563]. Despre următoarele asasinate, din decembrie 1933 și 1936, s-a spus că s-au realizat fără știrea Căpitanului, lucru puțin probabil, ținând cont de disciplina ce domnea în Legiunea Arhanghelul Mihail și de faptul că și „nicadorii" și „decemvirii" au devenit eroi ai Gărzii de Fier. În 1938, la proces, Codreanu a spus că i-a decorat pentru jertfa și suferința lor[564]. Alexandru Ștefănescu justifica violența prin versurile poeziei *Salcâmii*, scrisă de-un poet legionar anonim al închisorilor comuniste:

[562] Al. Ștefănescu, *Comentar la monografia orașului Corabia – Audiatur et altera pars*, p. 69
[563] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 317
[564] C.Z. Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, p. 22

„Noi nu voim pe nimeni să-nspinăm,
Dar toți dușmanii care ne-au lovit de moarte,
Mânându-ne spre grele soarte,
Doar ghimpii ne-au fost dat să ne-apărăm.
Dacă tu vii în ghimpii mei, nu-i vina mea:
Suntem salcâmi, luptăm și rezistăm”[565].

Este o identifcare a legionarului cu *salcâmul*; același Al. Ștefănescu propunea și *jnepul*, printr-o poezie a lui Radu Gyr:

„Suntem jnepii și urcăm într-una [...]
Totul ne-ntărâtă, nimic nu ne-ndoaie”[566].

Unul dintre apologeții italieni ai legionarismului, Lorenzo Barachi Tua (prieten al Căpitanului, înalt personaj al organizației fasciste din Florența, trimis în România de Frontul Antibolșevic), explica astfel: „Un neam nu poate să piară de dragul câtorva ticăloși. Iar dacă aceștia se pun în calea neamului, neamul îi înlătură”[567].

Părintele Gheorghe Calciu răspundea astfel într-un interviu:

- *Care considerați că ar fi greșelile Mișcării Legionare, în ansamblu?*
- Violențele pe care le-au folosit, chiar dacă atunci când au făcut o greșeală au venit singuri în fața justiției. Legionarii n-au fugit niciodată de răspundere, ceea ce însă nu-i scuză.
- *Chiar dacă au fost circumstanțe atenuante?*
- Chiar dacă. Nu judec, dar faptul violenței în sine nu este admis. El mărturisea că văzuse Mișcarea Legionară ca pe o mare putere. „De aceea nu se putea opri la pietismul Oastei Domnului. Ceea ce a fost greșit la ei este numai această violență, care, de altfel, a fost introdusă marginal. În rest, au mai fost poate greșeli personale, că n-ai reușit să faci cum trebuie un lucru, de exemplu, sau ai păcătuit și așa mai departe, dar acestea sunt greșeli umane. Oricum, cred că din punct de vedere religios și al moralei, noi am greșit mai puțin decât oricare grupare[568].

Mircea Vulcănescu a făcut cunoscută o opinie interesantă, asemănătoare celei a lui Nichifor Crainic: „Eu cred că Moța a plecat la judecată. La judecata lui Dumnezeu. Ca să răzbune o trădare, ucisese. Și oricât ar fi fost de achitat de juranți și oricât ar fi socotit justificat faptul, dacă omul credea într-adevăr în Dumnezeu – și sunt dovezi că Moța era credincios – nu poate ca faptul să nu-i fi dat căințe amare. Lucru acesta s-a întâmplat și cu

[565] A. Guță, *Salcâmii*, în „Poezia în cătușe”, ed. A.I. Popescu, Ed. Omniscop, Craiova, 1995, p. 25
[566] R. Gyr, *Jnepii*, în „Poezia în cătușe”, p. 25
[567] Gr. Tr. Pop, *Mișcarea Legionară*, Ed. Kullusys, București, 2007, p. 83; L. Barachi Tua, *Guardia di Fero*, p. 121
[568] *Viața Părintelui Gheorghe Calciu*, p. 31 și 33

Corneliu Codreanu, care ucisese pe prefectul Manciu și care – credincios fiind și el – era deseori frământat de remușcări care-i brăzdaseră fața cu o cută adâncă de regret și care-i întunecaseră – sub duritatea lor obișnuită – ochii albaștri. Moța s-a dus deci la judecata lui Dumnezeu, să lupte pentru cruce, evident, dar pentru ca Dumnezeu să-i facă judecată”[569].

Părintele Arsenie Papacioc spunea: “Nu putem gândi Mișcarea Legionară fără voia lui Dumnezeu; deci a fost voia lui Dumnezeu, chiar dacă a plecat de la niște cauze materiale istorice”, iar părintele Calciu adăuga: “Ținând cont de câți martiri a dat, cred că a fost de la Dumnezeu, dar oameni fiind, au făcut și greșeli”[570].

Monahul Athanasie Ștefănescu, care a trecut la începutul anului 2008 la cele veșnice, spunea despre idealurile și „omul nou” pe care îl dorea Corneliu Codreanu ca bază a „României legionare”: „Țelul final nu este viața, ci Învierea. Învierea neamurilor în numele Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Neamul este, deci, o entitate care-și prelungește viața și dincolo de pământ. Neamurile sunt realități și în lumea cealaltă, nu numai în lumea aceasta. Această definiție n-au dat-o nici augustii cezari, nici Machiavelli, istoricul florentin, nici Cromwell, nici Napoleon. Acest student a îndrumat generația lui având ca arhetip pe Hristos. Lupta a fost grea, acerbă, cerând sacrificii pentru credința lor în Dumnezeu și neamul românesc, tineretul a fost supus la un experiment unic în lume cunoscut sub numele de experimentul Pitești, unde toți au fost prăbușiți pentru că așa era rețeta. Dar în fața lui Dumnezeu nu contează căderile, ci ridicările. Preotul Calciu a fost unul dintre aceștia. Generația acestui student, în verde îmbrăcată și la icoane închinată, a fost martirizată cum n-au fost decât creștinii din primele secole. Din rândurile ei ridicându-se pe treptele cele mai înalte ale eroismului și chiar sfințeniei. Dacă în iureșul luptei au fost și greșeli, să nu se uite că una este individul cu instincte morbide, care ucide de dragul de a ucide și alta este individul care luptă în numele cetății și al țării, care a fost dintotdeauna declarat erou”. Este unul dintre tinerii legionari care au suferit ani mulți în închisoare. Dintre ei au fost unii care au avut șansa să scape și au trecut granițele, răspândindu-se în diaspora, dar neuitându-și țara și tovarășii. Să-i amintim și pe Ioan Țăranu, Vasile Posteucă sau Alexandru Fonta, care au devenit cetățeni canadieni, dar au rămas români în sufletul lor[571].

[569] M. Vulcănescu, *Nae Ionescu așa cum l-am cunoscut*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 100
[570] *Sfântul închisorilor – mărturii despre Valeriu Gafencu*, p. 26
[571] **Alexandru Fonta** era originar din Maramureș, s-a născut la Sighet în anul 1922 și a murit la Montreal în 2004. A absolvit Academia Comercială, continuându-și studiile în Franța și Canada. A intrat în mișcările studențești și în F.D.C. Este arestat, dar scapă și trece granița în Iugoslavia, apoi în Franța și Canada. La Montreal, împreună cu Ioan Țăranu și Vasile Posteucă (poet naționalist care în versurile sale plânge durerea prin care trecea România comunistă), fondează Asociația Română

În privința politicii externe, Corneliu Codreanu se pronunța pentru alianța cu Germania și Italia și părăsirea alianțelor tradiționale, a democrațiilor occidentale. Își afirmase încă din octombrie 1922 simpatia față de Mussolini: „Pentru noi, ceilalți, el va fi un luceafăr luminos care ne va da speranțe; ne va fi dovadă vie că hidra poate fi învinsă. O dovadă a posibilităților noastre de biruință”[572]. În 1931, în Parlamentul României, declama: „Vedeți bine că întreaga opinie publică din Europa se îndreaptă către extreme... În ceea ce privește orientarea noastră, dacă este să alegem între două extreme, suntem între cei care cred că soarele va răsări, nu la Moscova, ci la Roma”.[573] Ionel Moța se pronunța și el astfel, referitor la recrudescența hitlerismului și a revizionismului promovat de acesta: „Pândește o primejdie hitleristă la granițele noastre? Nimeni n-o va putea întâmpina cu mai mult elan și cu zdrobitoare forță decât România legionară”[574]. Corneliu Zelea Codreanu scria în anul 1936: „Presupunem că Hitler vrea să facă război și să ne ia Ardealul. Noi, românii, tocmai pentru ca să ne putem apăra Ardealul contra nemților, trebuie să scăpăm de jidani. Să rezovăm și noi problema jidovească. Să ne întărim poziția neamului nostru stors de jidovime, supt de vlagă și pus în imposibilitate de a se apăra”[575].

Grigore Gafencu, pe care nu putem să-l bănuim de simpatii gardiste, scria la sfârșitul anului 1933, în jurnalul său politic, comparând guvernarea Vaida-Voevod și guvernarea Duca prin prisma acțiunilor față de Mișcarea Legionară: „S-au alarmat de primejdia naționalistă unele cercuri străine și unele cercuri jidovești. Francezii s-au temut ca gardiștii, frați buni cu hitleriștii și fasciștii, să nu înstrăineze Franței simpatiile române. Teamă neîndreptățită, fiindcă o mișcare naționalistă, oricât de înrudită ar fi, prin modelele ei, cu mișcări similare din Germania și din Italia, nu urmărește și nu poate urmări, până la sfârșit, decât interesele naționale ale țării care dăinuiește”[576].

Codreanu anunța: „Sunt în contra marilor democrații ale Occidentului, sunt contra Micii Înțelegeri, sunt contra Înțelegerii Balcanice și

din Canada. Ajunge să dețină înalte funcții administrative și atunci când s-a împlinit ca stare materială a dăruit din pământul său pentru Câmpul Românesc de la Val David. Câmpul Românesc, situat la 100 de km de Montreal, a devenit un loc unde românii au putut găsi atunci când încă nu era posibil, pe vremea când în țară bântuia comunismul, bucurie și trăire românească. A finanțat un cămin studențesc situat la Madrid, numit „Moța-Marin”, unde studenții români puteau locui pe timpul studiilor. Soția sa, **Adriana Bălan-Fonta**, din Canada, ne-a oferit multe dintre cărțile bibliotecii legionare a soțului ei, lucrări vechi, publicate în circuite reduse, foarte greu de procurat în România și care ne-au fost de un real folos.

572 C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 96

573 D.A.D., 3 decembrie 1931, p. 304

574 I.I. Moța, *Cranii de lemn*, Ed. Totul pentu Țară, Sibiu, 1936, p. 144

575 C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 354

576 Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 311

n-am nici un atașament pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă a României alături de Roma și Berlin...”[577] Bineînțeles, de aici acuzația de a fi „coloana a V-a” în România, cu care mișcarea a fost etichetată de istoriografia comunistă, acuzație nesusținută documentar pentru perioada de până la moartea lui Codreanu, în 1938. Garda de Fier n-a susținut nici o acțiune alături de minoritatea germană cu orientare nazistă din România și nici n-a avut întrevederi cu oficialități naziste sau fasciste italiene așa precum o făcuseră A.C. Cuza, Octavian Goga, Gh. Brătianu, Gh.A.C. Cuza. Este opinia cercetătorului german Armin Heinen, a celui american, Nicholas M. Nagy-Talavera, a celui italian, Michelle Rallo, sau a ambasadorului Marii Britanii la București, Sir Reginald Hoare, care afirma că în 1937: „Garda de Fier nu era dirijată de Germania și a rămas mereu o formațiune prenazistă”[578]. Iuliu Maniu, într-o scrisoare către Horațiu Comaniciu publicată în ziarul „Alba Iulia”, în septembrie 1944, se exprima astfel: „Orientarea în politica externă a Mișcării Legionare s-a făcut de către Corneliu Zelea Codreanu din necesitatea de a construi o rezervă pentru țară, în eventualitatea că puterile Axei, ar ieși biruitoare”[579]. Armin Heinen, istoric german care a dedicat teza sa de doctorat evoluției istorice a Legiunii Arhanghelul Mihail, după studiul mai multor documente din arhivele țării sale, ajungea la concluzia că această mișcare a fost întâmpinată cu răceală de către naziști atunci când ei au preluat puterea și situația nu se va schimba până la moartea lui Corneliu Zelea Codreanu din 1938. Considera că a determinat acest fapt elanul revoluționar al mișcării și faptul că nu se arăta receptivă la directivele și recompensele financiare germane. Și legăturile cu Italia au fost tensionate, deși Codreanu vedea ca un apropiat model fasciștii lui Benito Mussolini. Nu era dispus să se supună directivelor C.A.U.R.[580] O caracterizare echilibrată a Mișcării Legionare a oferit-o academicianul Florin Constantiniu, în încercarea sa de scrie „o istorie sinceră a poporului român”: „Mișcarea Legionară înregistrase un progres statornic de popularitate grație formelor neobișnuite de manifestare, ca organizație politică, prin sprijin dat țărănimii în gospodărie, comerț destinat să elimine concurența străină, tabere de muncă, totul desfășurat într-o atmosferă de energie tinerească, cultul morții în slujba Căpitanului și a mișcării, ceremoniile religioase, recurgerea la violență și asasinat și mai ales antisemitism”[581]. Aceste caracteristici enunțate de

577 “Buna Vestire”, an I, nr. 229, 30 noiembrie 1937

578 E. Weber, *op. cit.*, p. 96

579 *Adevărul în procesul Căpitanului*, Col. Omul Nou, Miami, Florida, SUA, 1992, pp. 134-135; C. Papanace, *Evocări*, Ed. Fundației Buna Vestire, București, 1997, p. 238

580 A. Heinen, *op. cit.*, p. 458

581 F. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, pp. 341-342

eminentul istoric au fost prezentate şi de noi în cadrul acestui capitol şi, de asemenea, altele pe care le-am văzut ca definitorii pentru legionarism. Prin doctrină, prin organizare, prin caracteristicile sale, putem afirma că legionarismul este un fenomen românesc. Face parte din curentul ultranaţionalist european, dar se diferenţiază de el, în principal prin ortodoxismul promovat. Este o mişcare de mare originalitate, date fiind şi condiţiile, dar mai ales spaţiul în care s-a născut. Un spaţiu în care exista un meleu de orientalism (care influenţase secole de istorie) şi occidentalism (ce pătrunsese în ţară odată cu paşoptiştii). Adăugăm aici naţionalismul unei pleiade de intelectuali ai statului modern românesc ce abia se născuse. Aceste caracteristici sunt specifice acestui spaţiu şi acestui popor „aflat în calea tuturor răutăţilor" şi care a supravieţuit ca „insulă latină într-o mare slavă" şi care a dat pe Iancu Jianu, Pintea Haiducul, Avram Iancu sau Horia sau mulţimile anonime ce mureau cerând pământ la 1907.

Petre Ţuţea era de părere că „legionarismul era în înseşi ideile epocii, dar legionarismul nu putea să iasă câştigător, deoarece avea la bază o eroare – naţionalismul absolut, care este impracticabil. De la excesul de naţionalism li s-a tras sfârşitul legionarilor". Şi tot el continua, referindu-se la relaţiile dintre legionari şi comunişti, înainte sau după război: „La comunişti, dacă nu eşti cu ei – sau nu mai eşti cu ei – înseamnă că eşti legionar. De ce acest sindrom legionar la bolşevici, mă întrebaţi? Fiindcă legionarii sunt singurii români care n-au avut în dicţionar la litera *G* cuvântul glumă şi când îi prindeau pe comunşti era vai de cozonacul lor. Dar, de fapt, nici comuniştii nu ştiu de glumă; ăsta-i punctul lor comun cu legionarii"[582].

Istoricul Dragoş Zamfirescu, realizatorul unei excelente lucrări despre evoluţia istorică a Mişcării Legionare, în care a prezentat elementele de sincronism cu celelalte mişcări ale dreptei radicale europene, dar şi excepţionalismului ei, scria, în lumina izvoarelor istorice (cele mai multe dintre ele fiind din arhive, inedite sau puţin cunoscute) şi considerăm că a făcut-o deosebită rigurozitate profesională: „Această organizaţie s-a situat pe abscisa vieţii politice româneşti din perioada interbelică la extrema dreaptă, având ca elemente doctrinare de bază antisemitismul, anticomunismul şi naţionalismul. În cadrul ei au acţionat elemente din toate categorile sociale, în activitatea ideologică şi propagandistică cei cu studii superioare fiind preponderenţi"[583]. Acest ultim aspect este, de asemenea, specific legionarismului românesc şi prea puţin întâlnit în alte mişcării ultranaţionaliste europene. Mişcarea Legionară trebuie privită cu plusurile şi neajunsurile sale. Putem afirma, alături de o mare

[582] *Din cugetările lui Petre Ţuţea*, în „Mesagerul de Neamţ", Piatra-Neamţ, 11-17 martie 2009, p. 7
[583] D. Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, p. 47

scriitoare engleză, că evoluţia mişcării apărea ca un amalgam de semitonuri, lumini şi umbre[584].

Nu putem să nu remarcăm după cele ce le-am prezentat (dar nu numai) că s-a creat un mit al „Căpitanului". Aceasta s-a datorat fără îndoială şi charismei lui Codreanu, calităţilor de lider, curajului, perseverenţei, entuziasmului dovedit în timpul studenţiei şi în anii de fervoare naţionalistă care au urmat. Dar şi faptului că el a fost promotorul mesajului naţionalist-creştin şi al luptei antipoliticianiste. Au contribuit la ascensiunea sa şi a Mişcării Legionare şi carenţele democraţiei româneşti, insatisfacţiile tinerei intelectualităţi, spiritul de frondă al tinerei generaţii, oferta politică sub aşteptări etc. Curajul său, ideea jertfei, eticismul religios, dinamismul, onestitatea au contribuit la imaginea unui personaj deosebit, neobişnuit pentru mediul politic românesc. Şi mai mult, Codreanu a apărut în golul mitic creat de dărâmarea „mitului Averescu" şi destrămarea mirajului „erei noi" a lui Maniu, într-un mediu prielnic. Românii aveau nevoie de un mit. Moartea sa – o confirmare a ideii de jertfă pe care o împărtăşise adepţilor săi timp de mai mult de un deceniu – a făcut ca proiectarea sa mitică să capete o profunzime deosebită. A devenit un personaj legendar.

Încheiem cu altă mărturie a părintelui Iustin Pârvu, încredinţată poetului nemţean Adrian Alui Gheorghe: „Cea mai mare vină a legionarilor, recunoscută de toată lumea, chiar de către comunişti, a fost aceea că îşi iubeau patria fără condiţionare, că erau gata să se jertfească pentru ea, pentru binele ei, pentru binele poporului român. Hoţii n-o să-i iubească niciodată pe oamenii cinstiţi care vor pedepsirea hoţilor. Cei murdari n-o să-i iubească pe cei curaţi care cer ca toată lumea să fie curată. Mişcarea Legionară a ajuns să fie cunoscută în acest hal pentru că reprezentanţii ei, care îi înţelegeau ideologia şi direcţiile, n-au fost lăsaţi să vorbească. Istoricii au tăcut, atunci când n-au servit decât cauza comunismului..."[585] Astăzi, istoricii nu mai au acele motive de tăcere care să ţină de instinctul de conservare şi se poate scrie despre Mişcarea Legionară fără o susţinută imixtiune a politicului şi astfel se poate ajunge cât mai aproape de dorita şi necesara – „istorie aşa cum a fost".

Părintele Iustin Pârvu

[584] B. Cartland, *Viaţa scandaloasă a regelui Carol al II-lea*, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1995, p. 37
[585] A. Alui Gheorghe, *Părintele Iustin Pârvu şi morala unei vieţi câştigate*, p. 124

CAPITOLUL III

Protolegionarismul – 1919 – 1927

Istoria Mişcării Legionare cunoaşte mai multe etape şi prezentarea noastră va încerca să răspundă acestei relative taxonomii:

I. Etapa protolegionară – **(1919 – 1927)** – caracterizată prin manifestaţii studenţeşti, prin ucenicia politică a viitorilor fondatori ai Legiunii Arhanghelul Mihail şi a tovarăşilor lor apropiaţi în "Garda Conştiinţei Naţionale", în "Uniunea Naţional-Creştină" şi în L.A.N.C., sub direcţia unui grup de universitari ca A.C. Cuza, N.C. Paulescu, I. Găvănescul, C. Şumuleanu, Artur Gorovei, I. Cătuneanu, G.G. Longinescu. A fost marcată de numeroase conflicte cu comuniştii, cu evreii, cu autorităţile: luptele pe străzile Iaşului împotriva muncitorilor aflaţi sub influenţa bolşevică, instigaţi de activişti comunişti, împotriva aparatului poliţienesc condus de prefectul Constantin Manciu, ce va culmina cu asasinarea sa în 1924, sau încercările de ucidere a unor politicieni ori a „trădătorului" Vernichescu. A fost presărată cu multe perioade de detenţie, de procese răsunătoare, ziarele vremii erau mereu în urmărirea fenomenului care se năştea. Pericolul bolşevic, ce părea a cunoaşte o recrudescenţă deosebită între 1919 şi 1920, a fost stopat de acţiunea energică a autorităţilor. Dar, din discursul propagandistic naţionalist nu va dispărea.

II. Etapa constituirii, cristalizării şi închegării nucleului a ceea ce va fi, în 1937, a treia forţă politică a ţării, Mişcarea Legionară – **(1927 – 1931)** –, este caracterizată de încercările de statuare a unei doctrine, a unor direcţii de urmat, de tendinţele de popularizare a mişcării, de numeroase marşuri şi noi conflicte cu autorităţile. Se realizează un oficios al mişcării şi se trece la organizarea ei. Această perioadă înseamnă şi primele participări în alegeri şi primul succes electoral – Neamţ, august 1931. La sfârşitul ei, cu toate că mişcarea naţionalistă se găsea divizată, datorită neputinţei partidelor la guvernare şi a crizelor economice şi politice, multe dintre voturile electoratului se îndreptau şi spre dreapta.

III. Etapa a treia – **(1931-1934)** – este una a luptei pentru „străpungerea maselor", o perioadă când efortul propagandistic şi organizatoric este major şi duce la creşterea numărului membrilor şi simpatizanţilor, la

atragerea unor importante personalităţi ale vieţii culturale: Nae Ionescu şi discipolii săi, Nichifor Crainic şi grupul „Axa" etc. Un eveniment de importanţă deosebită în evoluţia mişcării şi a vieţii politice este asasinarea lui I.G. Duca şi „procesul Gărzii de Fier" intentat în 1934. Liderii legionari se manifestă şi în Parlament.

IV. Etapa a IV-a – **(1934 – 1938)** – o putem numi perioada „drumului spre cucerirea electoratului". Este marcată de creşterea influenţei Gărzii de Fier, realizarea de numeroase marşuri şi tabere de muncă. Liderul ei charismatic, C.Z. Codreanu, face paşi importanţi spre aşa-numita „mitizare". Alegerile din 1937 o transformă în cea de-a treia forţă politică a ţării. Se încheie prin asasinarea lui Codreanu, iar Mişcarea Legionară părăseşte linia „codreniştă" pentru a răspunde cerinţelor noului „Comandant", Horia Sima. În mişcarea ce părea decapitată apar disensiunile între „codreniştі" şi „simişti", prezente în beletristica legionară până astăzi.

De-a lungul acestor etape, legionarismul cunoaşte o evoluţie sinuoasă: de la un mic grup studenţesc, la popularitatea deosebită ce a urmat procesului de la Turnu-Severin sau, apoi, la micul grup de „văcăreşteni", nucleul Legiunii Arhanghelul Mihail, crescând la 400, apoi la 1.000, la 30.000 de membri şi, în 1937, la peste 400.000 de voturi. Eugen Cristescu avea să afirme ulterior că numărul voturilor a fost chiar mai mare, iar în 1938 se vehicula cifra de două milioane de membri şi simpatizanţi. Deci, era cu adevărat un partid de „mase". Prezentul studiu va descrie fiecare perioadă, în contextul politic, cu implicaţiile sale sociale, economice, religioase, culturale; de asemenea, rolul Mişcării Legionare în viaţa României interbelice şi locul pe care îl ocupă în rândul naţionalismului românesc. Vor fi prezentate aspecte ale doctrinei şi ale cadrului organizatoric al Gărzii de Fier, marile personalităţi ale mişcării, simpatizanţi etc.

În urmărirea evoluţiei Mişcării Legionare până la anul 1938 (dar nu numai), trebuie să ţinem cont de mentalitatea epocii şi de contextul istoric, social, cultural. Nu putem plasa evenimente şi ideologii specifice perioadei interbelice în actualitatea românească, deşi mulţi autori găsesc multe simillitudini între cele două epoci. Urmărind presa vremii, în special, vom afla o percepţie a unor fapte, de către o parte sau alta a opiniei publice, total diferită de cea care ar caracteriza cea mai mare parte a societăţii contemporane.

Să adăugăm aici şi mărturia lui Nichifor Crainic referitoare la poziţia istoriografiei româneşti faţă de evoluţia Mişcării Legionare. El menţiona existenţa a două mari campanii de denigrare a legionarilor: una orchestrată de Armand Călinescu şi impusă marilor directori de ziare în primăvara lui 1938 şi o a doua, în timpul lui Antonescu, după înfrângerea aşa numitei rebeliuni.

Crainic vedea această campanie ca "total lipsită de scrupul"[586]. Nu putem să îl acuzăm pe Nichifor Crainic de partizanat, fiind cunoscute adversitățile sale cu gardiștii după anul 1934. Istoriografia comunistă s-a dovedit și mai lipsită de scrupule privind această temă și mărturie stau mai multe lucrări scrise de autori de mare valoare, dar care n-au putut ocoli imixtiunea politicului în procesul istoriografic, sau de alții, care nu au luat deloc în seamă prezentările nuanțate ale unor autori străini, mult mai aproape de adevărul istoric decât acești adepți voiți sau forțați ai unor interpretări maniheistice în care, privitor la această temă, totul este negru.

Perioada ce a urmat Primului Război Mondial, mai ales primii ani postbelici, s-a dovedit anevoioasă pentru românii în căutarea idealurilor democratice. Schimbările erau multe și societatea părea prea puțin pregătită pentru a le înțelege și pentru a le face față. Dar România cunoștea împlinirea teritorială de secole visată, unind între granițele ei pe toți românii din Ardeal, Banat, Basarabia, Bucovina, Cadrilater (statul român devenise cel de-al doilea ca întindere din estul Europei[587]), însă pierdea omogenitatea etnică din Vechiul Regat. Acum Transilvania venea cu un important contingent de unguri, refractari la orice integrare după secole de dominație politică. Era o minoritate însemnată, cca 7,9% din populația României Mari, apropiată iredentismului și revizionismului. Populația germanică din Ardeal și Banat se dovedea mai adaptabilă și anunța intențiile de cooperare cu administrația română (din păcate, administrația nu a știut să-i apropie pe acești locuitori ai României și să-i cointereseze într-o operă de consolidare a unității statale). La fel se pronunță și reprezentanții populației evreiești, a cărei pondere demografică era aproape egală cu a germanilor (4% față de 4,1%)[588]. Evreilor din Vechiul Regat li se adăugă evreii Transilvaniei, ai Bucovinei și ai Basarabiei, în număr însemnat. Basarabia deținea un număr mare de populație rusă sau rusofonă, foarte sensibilă la vântul bolșevic ce plutea deasupra Nistrului, în permanență susținută și instigată de propaganda Internaționalei a III-a, ce-și trimitea agenții în centrele industriale spre a crea celule comuniste, spre a provoca greve, manifestații, spre nerecunoașterea autorității regale române[589].

Mutațiile petrecute în sânul societății românești erau majore și populația le făcea anevoie față, la fel și administrația care se confrunta cu greutățile integrării noilor provincii, unde se ajungea greu, drumurile fiind distruse de

[586] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, vol. I, Casa Editorială Gândirea, București, 1991, p. 298, 337
[587] H. Rogger, E. Weber, *Dreapta europeană (profil istoric)*, Ed. Minerva, București, 1995, p. 393; F. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier - Mistica ultranaționalismului*, p. 19
[588] I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în „Totalitarismul de dreapta în România, Origini, manifestări, evoluție, 1919 – 1927", Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1996, pp. 93-95
[589] *Ibidem*, p. 94

război, iar căile ferate erau reduse la un sfert. De asemenea, erau însemnate și diferențele de organizare și chiar de mentalitate. În România începuse realizarea reformei electorale și a celei agrare, cea mai profundă din sud-estul Europei, fiind expropriate peste 6 milioane de hectare. România era o țară eminamente agrară, iar Moldova nu făcea diferență, ba mai mult, deținea un procent peste media pe țară a populației agricole, orașele ei fiind puține, cu o slabă dezvoltare economică și cu un număr redus de locuitori.

În primii ani interbelici nu s-a realizat un recensământ general al noului stat constituit (cel dintâi și cel mai important al perioadei a fost înfăptuit în 1930), iar precedentul care putea oferi o statistică veridică era cel din anul 1912. S-au realizat în schimb rapoarte statistice, mai mult sau mai puțin obiective, fiind preluate apoi în diverse lucrări demografice, sociologice sau politice.

Cele două recensăminte antebelice, din 1899 și 1912, nu pot oferi o imagine globală, însă aduc informații importante despre Moldova de dinainte de război, privitoare la numărul locuitorilor, la orașe, la componența etnică. Moldova se prezenta în 1899 cu un număr de 1.848.122 de locuitori dintre care 1.457.967 locuiau în mediul rural, iar în 1912 creșterea este de 297.342, ajungîndu-se la 2.145.464, iar populație rurală – 1.753.646 de locuitori. Se constată un procent de creștere de 16,4%, cel mai mic coeficient, dublat de un fenomen de dislocare spre alte județe, iar pentru mediul urban o creștere de 5,3 % sau 19.633, un număr foarte mic de locuitori s-au adăugat celor 13 județe ale Moldovei. Cel mai mare oraș al Moldovei la 1912 era Iași, al doilea al Vechiului Regat, cu 75.882 locuitori, urmându-l Galați, cu 71.719 de locuitori sau Botoșani – 32.813, Bacău – 18.985, Focșani – 25.515, Piatra-Neamț, Roman, Câmpulung, Huși, Tecuci, Vaslui, Târgu-Neamț, Fălticeni, Târgu-Frumos, Bârlad, Hârlău. Datele au fost obținute și interpretate de Leon Colescu, care realizează un *Raport asupra mișcării poporației în anul 1904* sau *Recensământul general al populației României*, în 1913, ilustrând și structurile etnice[590]. Acestea sunt puternic contestate, în principal de către A.C. Cuza, care-l acuză pe Leonida Colescu că fiind evreu modifica datele privitor la populația evreiască, cea care, în concepția lui Cuza, cunoștea o însemnată creștere devenind o amenințare pentru neamul românesc, în descreștere demografică. „Ni moare neamul!", se spunea în epocă[591].

E.B. Vasiliu-Cluj oferă, pentru anul 1919, o altă statistică, care diferă sensibil de cea a directorului Institutului de Statistici Demografice, în care 70,3% erau români sau 11.913.000, evrei – 9,3% sau 1.590.000, unguri 7,7% în

[590] I. Alexandrescu și colab., *Enciclopedia de istorie a României*, Ed. Meronia, București, 2000, p. 345
[591] A.C. Cuza, *Despre poporație*, Imprimeriile Independența, București, 1929, p. 9

număr de 1.305.000, ruşi şi ruteni 3,6%, germani 4,8%, iar alţii 4,3%, la nivelul întregii Românii. Pentru Vechiul Regat, în 1919, populaţia urbană de cca 1.600.000 acelaşi autor o împărţea în români – 60%, iar evrei – 35%, în Moldova, procentul fiind schimbat în favoarea evreilor. La fel şi Bucovina şi Basarabia deţineau o importantă pătură urbană evreiască, cu procente de 49% şi chiar 50,4%[592].

În 1930, Moldova avea o suprafaţă de 38.058 km^2 şi o populaţie de 2.427.498 locuitori, cu aceeaşi pondere semnificativă pentru mediul rural, unde trăiau 1.836.062 de locuitori faţă de numai 591.436 în oraşele Moldovei. Dintre oraşe se detaşa Iaşul, cu 102.505 de locuitori, urmat de Galaţi – 101.148 sau Bacău cu 31.264, celelalte oraşe fiind cu mai puţin de 30.000 de oameni. După structura etnică, în Moldova, 89% erau românii, iar principala minoritate era cea evreiască, cu un procent de 6,5%, în mediul urban ajungînd la 23,5%. Celelalte minorităţi etnice sunt numericeşte nesemnificative în Moldova anului 1930[593].

Procente importante deţin evreii şi în Bucovina, 10,8%, sau în Basarabia, 7,2%. În oraşul Câmpulung, spre exemplu, românii reprezentau 57,1%, germanii 22,5%, iar evreii – 17,9%. Oraşul Cernăuţi se dovedeşte mult mai cosmopolit: români-23,8%, germani – 12,6%, polonezi – 8,3%, ruteni – 18,3% şi evrei – 34,4%[594].

De religie mozaică se declarau 4,2% (peste procentul evreilor etnici). Din punct de vedere religios, în România dominau ortodocşii – 72,6%, 7,9% - greco-catolici, 6,8% romano-catolici, 3,9% calvini. Evreii formau 4% din populaţia României, 13% din cea a oraşelor şi doar 1,6% la sate[595]. Nu aceeaşi este şi părerea liderilor naţionalişti din Moldova, care aflau în creşterea numărului evreilor un pericol iminent.

„Războiul cel mare" se sfârşise şi România acceptase „sistemul de la Versailles", cu toate că I.I.C. Brătianu părăsise indignat conferinţa şi şefia Consiliului de Miniştri la aflarea condiţiilor impuse României privitor, mai ales, la problema minorităţilor. Noul prim-ministru, Alexandru Vaida-Voevod, îşi dă girul şi tratatele sunt semnate. Este recunoscută România Mare, tânărul stat devenind unul de mărime mijlocie, cu o poziţie strategică deosebită şi de care trebuia să se ţină seama în sud-estul Europei. Mai ales dacă se lua în calcul vecinătatea cu Rusia, în care biruise revoluţia bolşevică (cu care România avea diferende teritoriale) şi cu Ungaria, în care cominternistul Bela Kun crease o „Republică a Sfaturilor" şi urmărea joncţiunea cu Armata Roşie şi recuperarea

[592] E.B. Vasiliu-Cluj, *Situaţia demografică a României*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1923, p. 13
[593] I. Alexandrescu şi colab., *Enciclopedia de istorie a României*, pp. 317-325
[594] S. Şerban, *op. cit.*, p. 124
[595] I. Alexandrescu şi colab., *Enciclopedia de istorie a României*, pp. 324-325

Transilvaniei. Acţiunea energică a armatei române, care sparge linia Tisei şi ocupă Budapesta, face ca Ungaria să fie redată democraţiei şi dreptul României asupra Transilvaniei să fie întărit cu arma[596].

Atât de mult discutatul „Articol 7" al vechii Constituţii din 1866 trebuia acceptat odată cu încetăţenirea miilor de evrei ce „invadaseră" pământurile Vechiului Regat şi care acum cereau drepturi sprijiniţi de organizaţiile supranaţionale evreieşti, drepturi pe care naţionalismul sfârşitului de secol al XIX-lea le refuzase prin avântul şi furia lui Hasdeu, Eminescu, I.H. Rădulescu, Conta sau Xenopol. În 1923, cererile le erau legiferate. Deveneau cetăţeni cu drepturi depline sute de mii de evrei, provocând neputinţa lui A.C. Cuza, N.C. Paulescu sau I.Z. Codreanu. România, născută după război şi legată prin alianţe cu Franţa şi Mica Antantă, nu primise recunoaşterea Rusiei sovietice şi în Europa îşi făcea simţită prezenţa curentul revizionist, sprijinit în Ardeal de unguri şi în Basarabia de rusofoni. Tânărul stat câştiga în întindere, dar pierdea în omogenitate: un mare număr de maghiari care refuzau să accepte starea de fapt, ruşi şi rusofoni ce vibrau pentru idealurile revoluţiei sovietice, germani ce-şi exprimaseră adeziunea la Marea Unire, evrei, contingente importante în Basarabia, Bucovina. Oltenia se prezenta ca cea mai omogenă provincie istorică, la polul opus situându-se Cadrilaterul, Dobrogea, Basarabia, Bucovina. Moldova, alături de Basarabia, se prezenta ca una dintre cele mai sărace regiuni ale României, după cum o arătau şi statisticile vremii[597].

Regele Ferdinand promisese soldatului-ţăran un pământ pe care să-l apere şi s-a realizat cea mai amplă reformă agrară din sud-estul Europei, cu exproprierea a 6.000.000 de hectare, iar situaţia ţărănimii ar fi trebuit să se îmbunătăţească. Dar schimbările au fost bruşte, iar producţiile agricole au fost inferioare celor de dinainte de război. Ţăranul primea drept de vot, conform promisiunii regelui, dar dezorientarea şi slaba înţelegere erau caracteristicile ţărănimii ce reprezenta cvasitotalitatea locuitorilor Moldovei. Unul dintre cei mai avizaţi observatori ai vieţii politice şi parlamentare, Ion Constantinescu, reporter al Camerei Deputaţilor în întreaga perioadă interbelică, remarca cu justeţe: „Aplicarea grăbită a împroprietăririi, când încă armata nu fusese demobilizată, lăsase peste 600.000 de hectare declarate expropriate, nedistribuite şi, deci, nelucrate" (renta pentru foştii proprietari însă se plătea de către stat – n.a.). Tot el continua, referindu-se la toamna lui 1919: „Se folosea pentru prima dată votul universal. Votau şi cei cu experienţă şi cei nepregătiţi. Era vot universal, dar femeile şi militarii nu votau!". În Ungaria, la 21 martie, este fondată Republica Sfaturilor sub preşedinţia lui Bela Kun, care afirma cu

[596] vezi pe larg D. Sandru, *Reforma agrară din 1921*, Bucureşti, 1976; I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar*, p. 53
[597] *Enciclopedia de istorie a României*, vol. V, pp. 235-237

tărie necesitatea unei intervenţii contra statului român şi recuperarea Transilvaniei, ceea ce duce la forţarea Tisei şi ocuparea Budapestei de către armata română. În aceste condiţii, Bela Kun este silit să fugă, stabilindu-se la Moscova. De aici, din structurile de conducere ale Cominternului, împreună cu Cristu Rakovski s-a dovedit un aprig duşman al României[598].

La Budapesta, la 15 noiembrie, intră Armatele Naţionale conduse de amiralul Miklos Horthy şi comunismul este învins. Dar curentul revizionist, promovat acum de pe alte poziţii, dar cu aceeaşi intensitate, persistă. Statul român va replica prin crearea Micii Antante, o alianţă a statelor noi făurite, antirevizioniste, operă, în principal, a ilustrului diplomat român Tache Ionescu[599].

România Mare ajunsese în 1920 la 295.049 km^2, dublu cât Vechiul Regat. Reforma agrară se înfăptuia sub guvernul general Averescu, expropriindu-se 6.008.098 ha, din care 3.760.372 ha au fost împărţite la 1.393.353 ţărani, restul intrând în proprietatea comunelor şi a satelor, ca izlazuri şi alte locuri de păşune sau păduri. Dar numărul mare de hectare rămase nelucrate au afectat producţia agricolă care era inferioară celei de dinainte de război. Cu timpul, producţia agricolă creşte, între 1922 şi 1929, diferenţa fiind de 140%, dar, cu toate acestea, producţia la hectar era inferioară celei din Iugoslavia, Italia, Franţa, Polonia. După 1922, România redevine una dintre marile exportatoare de cereale, fiind depăşită doar de Argentina, Iugoslavia sau Africa de Sud[600].

Situaţia României şi românilor era totuşi dificilă. Se spunea în epocă: „Drumurile erau 90% distruse de război, iar calea ferată redusă la un sfert. Legăturile administraţiei centrale cu noile provincii se făceau cu dificultăţi din pricini explicabile prin deosebiri de organizare şi chiar mentalitate. Comerţul abia se mişca, neîndestulat şi neîndestulător, dar înflorea clandestin. Băncile cereau dobânzi exorbitante. Bacşişul ajunsese ca iarba-fiarelor: deschidea orice uşă zăvorâtă, de la cele ale primăriilor săteşti ca să scape omul de rechiziţii, până la cele capitonate ale ministerelor, pentru obţinerea unui permis de export"[601]. Ideile mari se stinseseră odată cu entuziasmul ce a urmat „Marii Uniri". Societatea românească încerca să o rupă cu trecutul şi era dornică să adopte noul, de oriunde ar fi venit. Dar noul întindea mâna trecutului: Averescu pactiza cu Brătianu, Marghiloman era iertat, Constantin Stere intra în Parlament. „Mitul Averescu" se spulberase.

[598] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar* , p. 39
[599] *Ideologie şi structuri comuniste din România, 1917-1919*, I.N.S.T., Bucureşti, 1993, p. 12
[600] *Enciclopedia de istorie a României*, vol. V, pp. 235-237
[601] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar*, p. 47

Iuliu Maniu, reprezentantul „erei noi", cunoaşte aceeaşi soartă politică, de la cel mai mare scor electoral interbelic – 77,7%, la sub 40%, (necesar pentru obţinerea primei şi formarea guvernului). O altă nădejde a românilor, o altă deziluzie… Una dintre caricaturile lui B' Arg din 1919, la „Chestia zilei", avea ca dialog:

–Iar vii fără pâine, mamă?

–Ce să fac? Tatăl vostru a murit la Oituz şi a pierdut porţia şi el şi voi…[602]

Era o situaţie des întâlnită în satele României, iar mari moşieri, precum Alexandru Marghiloman sau N.D. Ghica-Comăneşti, aveau averi cifrate la 3 milioane de lei aur. Aceasta când economia românească înregistra scăderi în toate sectoarele ei. Faţă de 1913, în 1919, producţia de petrol se micşora cu 56%, cea de cereale cu 34%, iar producţia industrială se înjumătăţea. Criza era accentuată de sporirea emisiunilor de bani fără acoperire. Realizarea reformei electorale oferea drept de vot unor pături mai puţin experimentate spre care îşi vor îndrepta propaganda noile partide şi vechile practici rămân: bătăuşii electorali, îmbătarea alegătorilor, implicarea administraţiei locale[603].

Horia Sima, urmaşul lui Codreanu la conducerea Gărzii de Fier, remarca această stare de fapt: „Furtul la urne, patul de puşcă al jandarmului, cetele de bătăuşi, alcoolul, ajustau întotdeauna voinţa naţională la trebuinţele electorale ale guvernului"[604]. Democraţia românească suferea de numeroase carenţe. Dacă între o constituţie a unei democraţii occidentale şi constituţia românească din 1923 nu existau aparent diferenţe majore, în fapt ele existau. Neputinţa guvernanţilor, numeroasele scandaluri în care era implicată clasa politică făceau ca marea masă de alegători să nu-şi poată cristaliza opţiunile, iar rezultatele în alegeri o dovedeau cu prisosinţă. Guvernul făcea alegerile şi, de obicei, îşi asigura necesarul electoral. Împotriva unor asemenea practici îşi îndreptau tirul acuzelor lor legionarii. De această stare de fapt profită partidele de dreapta, spre care se duc multe din voturile celor nemulţumiţi. Mişcarea Legionară va cere ca la conducerea ţării să vină tineri care erau „nepervertiţi", nu erau legaţi prin nimic de pătura corupătoare evreiască şi de vechile metode şi practici folosite de partidele ce guvernaseră.

Nicolae Grebenea, tânăr preot fiind, atras spre politică, refuză P.N.L. şi P.N.Ţ. datorită faptului că fuseseră la guvernare şi că erau puşi pe înavuţire.

[602] M. Muşat, I. Ardeleanu, *Viaţa politică din România. Partide politice, 1918-1921*, Ed. Politică, Bucureşti, 1971, p. 265
[603] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar*, p. 47
[604] H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995, p. 79

Un altul afirma: „Votez cu liberalii, măcar ăştia sunt sătui”[605]. Deputatul Grigore Iunian, un spirit onest al epocii, era îndrituit să exclame în plenul Camerei: „Bacşişul se instituţionalizează pretutindeni!”. Situaţia bugetară era, de asemenea, critică: se încasaseră 5.400.000 şi se cheltuiseră 2,5 miliarde. Ziarele epocii duceau vorba cum că, pentru marile moşii, se utilizează mii şi sute de mii de braţe ţărăneşti mobilizate, iar din cele 3 milioane de ha, 600.000 au rămas nelucrate, fiindcă sătenii n-au venit încă pe la casele lor după ce s-a terminat războiul[606].

Primul Parlament la României Mari era marcat de numerose zbateri şi controverse. Deputatul ţăran Toader Creţu se exprima în şedinţă, adresând răspuns lui I.G. Duca: „Ciobanul nu urăşte lupul fiindcă e sur, ci pentru că-i mănâncă oile. Aşa şi noi ţăranii, nu vă urâm că sunteţi boieri, vă urâm că sunteţi leneşi, beţivi şi risipitori”. Iar deputatul socialist de Iaşi, Gheorghe Tănase, menţiona: „Ce a găsit acasă ţăranul când s-a întors? A găsit jandarmul înmulţit, a găsit hambarul gol, casa necinstită!”[607] Învăţătorul Ion Mihalache cuvânta în Camera Deputaţilor: „Nu se poate zice că pentru ţărănimea românească a existat vreodată Constituţie în această ţară; jandarmul, dorobanţul, primarul, aceştia au fost Constituţie pentru ţăranul român totdeauna”[608].

Am selectat dintre stenograme pentru a putea surprinde atmosfera ce stăpânea pe aleşii naţiunii în primul corp reprezentativ de după război. Cu toate acestea, entuziasmul de după marea înfăptuire nu se potolise şi dorinţa de schimbare, pământul primit, făceau ca ţăranul să-şi canalizeze întregul efort spre lucrul pământului, manifestându-se doar în cadrul alegerilor, când propaganda politicianistă a unui sau a altui partid îi smulgeau votul, dăruindu-i clipe de nădejde şi apoi părăsindu-l, lăsându-l în vechea lui resemnare, întorcându-se la viitoarele campanii electorale.

Nu este şi cazul muncitorilor, care, dacă în Vechiul Regat reprezentau doar 4 – 5%, după Marea Unire li se alăturau numeroase alte categorii de muncitori: români, maghiari, germani, evrei, ucrainieni, ruşi. Şi grevele şi alte acţiuni muncitoreşti se înmulţesc, la Iaşi, la Bucureşti şi în alte oraşe, sub impulsul revoluţiei bolşevice, care-şi întinsese tentaculele propagandei. Au fost greve în 1918, în decembrie, în tot cursul anului 1919, sau în 1920, dintre multele manifestaţii detaşându-se greva tipografilor.

Puciul sovietic din noiembrie 1917 are efecte destabilizatoare zonale şi continentale, promovând aşa-numitul „export de revoluţie”, încercând să facă

[605] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, Ed. Scara, Bucureşti, 2000, p. 40
[606] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar*, p. 47
[607] *Ibidem*, p. 49
[608] D.A.D., nr. 32, şedinţa din 28 iulie 1920, p. 558

din România „primul poligon experimental al bolşevismului rusesc”. Dar clasa politică românească acordă o slabă atenţie revoluţiei bolşevice, „fiindcă mulţi credeau că Lenin nu se va putea menţine la putere”, cum scria I.G. Duca. Între ei, erau şi alţii, precum N.D. Cocea (deputat pe o listă în jurul ziarului „Chemarea”, împreună cu N. Lupu şi Costa-Foru), care îşi permitea să afirme într-un discurs în Cameră: „Nu aş fi socialist şi nu aş crede cum cred în principiile socialiste dacă nu aş avea convingerea că în scurt timp – mai scurt decât se crede – România va fi socialistă”[609]. Profetice şi nefericite cuvinte.

Votul universal ducea spre faliment vechiul Partid Conservator, numit acum Progresist, condus de Al. Marghiloman, care plătea tribut împroprietăririi, votului universal şi guvernării sale filo-germane din 1918, cele 13 mandate din 1919 fiind ultimele ale conservatorilor. Nicolae Iorga vedea un adevărat „deces politic” al Partidului Conservator. Conservatorii-democraţi, grupaţi în jurul lui Tache Ionescu, participă la guvernare într-un meteoric consiliu, din care se detaşa personalitatea lui Titulescu şi se va destrăma după moartea liderului, alăturându-se Partidului Naţional[610]. „Rotativa guvernamentală” dispăruse.

Soldaţii-ţărani lăsaţi la vatră îşi îndreptau încrederea spre generalul Averescu, eroul din război, cel care era chemat întotdeauna la greu, căruia i se crease o aură de „salvator al patriei” şi era îndemnat spre politică. „Îndreptarea”, oficiosul Ligii Poporului, anunţa intrarea lui Averescu în politică[611]. Generalul Averescu capătă o mare popularitate. Constantin Argetoianu, un om politic care a intuit ridicarea spre zenit a “stelei lui Averescu” şi a participat la fondarea Ligii Poporului, scria despre prima campanie electorală a noii formaţiuni şi a liderului ei, generalul Averescu: “Bărbaţii cădeau în genunchi, sărutau poala mantalei albastre, dau din cap, oftau adânc şi şopteau: Ţine-l, Doamne, ţine-l pentru mântuirea noastră”[612].

Alexandru Averescu

P.N.L., o grupare pe care mulţi o credeau sfârşită politic, renaşte prin „mâna” lui Ionel Brătianu, printr-o excelentă

[609] I. Constantinescu, *Din memoriile unui fost reporter parlamentar*, p. 31
[610] S. Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Ed. Eurosong&Book, Bucureşti, 1999, p. 79; N. Iorga, *Doctrina naţionalistă*, în „Doctrinele Partidelor Politice”, Cultura Naţională, Bucureşti, 1934, p. 31
[611] C. Argetoianu, *Memorii*, vol. V, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1995, pp. 300-301; M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 261
[612] *Ibidem*, vol. IV, p. 41; N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 332

organizare, grație capitalului și măiestriei liderului său, a influenței pe care o avea asupra regelui. Și Brătianu a arătat că poate dicta și în noile condiții. Partidul Țărănesc, condus de învățătorul Ion Mihalache și al cărui teoretician fusese filo-germanul Constantin Stere, devenise un partid deloc de neglijat, care la primele alegeri postbelice a obținut 128 de locuri în parlament, împreună cu partidele provinciale ce i s-au alăturat, dovedindu-se cea mai puternică formațiune din Vechiul Regat. Dintre partidele din noile provincii alipite, cel mai bine cotat era Partidul Național, principalul artizan al unirii Transilvaniei, cu cadre călite în lupta națională și cu o bază electorală puternică, alcătuită din burghezie, intelectualitate și țărănime. El refuza propunerile lui Brătianu de alipire cu formațiuni din Vechiul Regat, ei „anexând" pe conservatorii-democrați și unindu-se cu „iorghiștii". Pierdeau însă cadre cunoscute precum V. Goldiș, O. Goga, O. Tăslăoanu, care au migrat spre Partidul Poporului[613]. Partidele din Bucovina și Basarabia s-au alăturat fie P.N.L., fie Partidului Țărănesc. Partidul Socialist părea că renăscuse după război și, chiar dacă participase în alegeri doar în trei județe, obținuse șapte locuri. Dar, în sânul partidului, se nășteau noi curente, dintre care cel „maximal" comunist va duce la scindarea partidului și la transformarea formațiunii politice ce avea peste 45.000 de membri, cu cluburi, ziare, într-una fără forță politică și slăbită numericește. P.C.R.-ul se raliase condițiilor lui Lenin în urma vizitei delegației socialiste la Moscova și urmărea preluarea puterii în P.S.D. Partidul Socialist nu putuse valorifica momentul propice ivit în urma manifestațiilor muncitorești și a influenței deosebite ce-o avea asupra proletariatului român revoluția bolșevică[614].

Sensibilitatea pe care o aveau unii lideri socialiști față de Internaționala a III-a (comunistă) nu mai era un secret: Cristu Racovski devenise unul dintre liderii ei, la fel și M.G. Bujor, I. Moscovici, D. Fabian, M. Pauker sau deputați ca Al. Dobrogeanu-Gherea sau Gh. Tănase manifestau tendințe pro-bolșevice. Ultimul numit fusese întrebat în Cameră de către D.R. Ioanițescu:

– Va să zică sunteți pentru Internaționala a III-a! De ce nu o spuneți categoric?

– Cum să nu?![615]

În viața politică românească, principalul slogan era cel enunțat de Blaise Pascal: „La force est la reine du monde" și politicienii români nu vor

[613] I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 125
[614] N. Jurcă, *Social-democrația în România*, Ed. Științifică, București, 1994, p. 65; F. Tănăsescu, *Internaționala Comunistă și socialiștii români (1920)*, în "Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 3/1994, pp. 71-74
[615] I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 129

precupeți nici un efort pentru obținerea de voturi, de mandate, de putere. Prefecții și miniștrii de Interne, nu conta că era dr. Nicolae Lupu, Octavian Goga, Ion Mihalache, Alexandru Averescu, I.G. Duca sau Constantin Argetoianu, se foloseau de poliție și administrație spre a-și asigura victoria în alegeri. Generalul Averescu a împrăștiat manifeste din avioane, a ordonat poliției și jandarmeriei să-i păstreze în bună stare afișele electorale, a instituit medalia „Meritul electoral" (un element inedit), s-a folosit de bătăușii electorali. Și nu a fost singurul prim-ministru ce proceda astfel. La fel procedau Brătianu, Vaida-Voevod, Tătărăscu...[616]

Odată cu sfârșitul războiului, felul în care populația privea viața politică se schimbase. Se dorea ruperea cu trecutul. „Cu Turtucaia a început la noi era împotriva partidelor. Momentul Turtucaia a pus în lumină goliciunea oamenilor cărora țara le încredințase soarta ei, aproape fără nici un control", își nota Constantin Argetoianu în memoriile sale[617]. Sterie Diamandi, în ale sale portrete politice, remarca momentele grele prin care trecea I.I.C. Brătianu, cu toate că fusese „organizatorul păcii" și avusese merite incontestabile în salvarea unificării teritoriale. „Toți împărtășeau convingerea că trebuie să stârpim răul din rădăcină și să clădim altă țară, pe alte temelii", observa unul dintre teoreticienii P.N.L., Ștefan Zeletin[618].

Viața parlamentară a anilor 1919 – 1920 a fost dominată de personalitatea lui N. Iorga, care era considerat de Ionel Brătianu cel mai important obstacol în accederea sa spre guvernare. De aceea și Averescu și Brătianu au susținut împotriva lui Iorga pe A.C. Cuza. Cei doi tovarăși în conducerea P.N.D. la 1910 erau acum inamici politici: „Dezbaterile au fost multă vreme influențate de bătrânul Cuza de la Iași, care lua cuvântul aproape în toate zilele ca să justifice manifestațiile antisemite, generalizate în toate centrele universitare. Majoritățile îl protejau, fiindcă polemiza cu opoziția și o obosea". A.C. Cuza nu-i putea ierta lui Iorga că părăsise linia antisemită și acceptase încetățenirea evreilor ca pe un fapt împlinit. „Întreruperile frecvente ale lui Cuza le trece cu vederea, dar când acesta găsește poanta și întreruperea provoacă ilaritate sau aprobarea majorității, Iorga este nevoit să răspundă... Majoritarii l-au sprijinit pe bătrânul Cuza să intre în Cameră, mai mult pentru a-l opune lui Iorga... [...] De un an de când s-a eliberat de el, profesorul are numai necazuri de pe urma lui Cuza"[619]. Ion Zelea Codreanu a intrat în Parlament,

[616] *Ibidem*, p. 131
[617] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri - Memorii*, vol. V, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 46
[618] S. Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, p. 79; Șt. Zeletin, *Burghezia română*, București, 1928, p. 143
[619] N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 38

remarcându-se prin aceeaşi vehemenţă a discursului precum Cuza, probând certe abilităţi oratorice, în discursuri bine închegate, cu replici fine şi umor (în 1920, A.C. Cuza şi I.Z. Codreanu au intrat în Parlament din partea Partidului Poporului). Cei doi lideri P.N.D. se vor afla deseori în polemică şi cu dr. Nicolae Lupu, un alt orator de prestigiu al Adunării Deputaţilor. Spicuim din stenogramele Camerei:

„*A.C. Cuza*: ...Adică a finanţat pe dl. Iorga, dându-i 100.000 franci pentru mobilierul acestei case...

dr. N. Lupu: O să finanţeze şi o casă de nebuni în care să te pună pe dumneata! D-lor, a otrăvit toată activitatea parlamentară acest individ pe care l-aţi adus aici!

Duiliu Zamfirescu, preşedintele Camerei: D-le doctor, cuvântul individ trebuie să-l retrageţi!

dr. N. Lupu: Cuvântul « individ îl retrag », dar diagnoza pusă o menţin..." Era şedinţa din 17 mai 1921 şi A.C. Cuza acuza pe Nicolae Iorga c-ar fi primit stipendii din partea bancherilor evrei. Iorga îi răspunde:

N. Iorga: Eşti un bolnav incurabil!

A.C. Cuza: Aceasta ţi-a suflat dr. Lupu?

N. Iorga: Şi dacă mi-ar fi suflat-o, are competenţa necesară. Orice doctor, ajunge să te vadă şi mi-ar sufla la fel.

dr. N. Lupu: Îmi reclam clientul: este incurabil!"[620]

Al.O. Teodoreanu a dedicat mai multe epigrame lui Nicolae Iorga. Iată una dintre ele, numită *Bilanţ*:

"N. Iorga, omul fără franc
Se lasă-n voia întâmplării:
E creditor culturii ţării
Şi debitor al Băncii Blank"[621].

Doctorul Lupu a fost de multe ori ţinta atacurilor lui Cuza, dată fiind poziţia sa spre stânga politică, lucru remarcat în perioada 1919 – 1921, când ia apărarea greviştilor şi, mai apoi, a comuniştilor. El înfiera în Cameră arestarea deputatului Gheorghe Tănase, a lui Petre Constantinescu şi a altor 15 inşi ce sunt deţinuţi la Iaşi, la Bîrlad, la Piatra-Neamţ, împreună cu borfaşii şi deseori sunt bătuţi. A provocat furia lui Cuza şi faptul că Nicolae Lupu, ministru de Interne, a primit delegaţiile greviştilor. El afirma despre Iorga şi Lupu că „sunt

[620] I. Scurtu şi colab., *Totalitarismul de dreapta în România, Origini, manifestări, evoluţie, 1919-1927*, I.N.S.T., Bucureşti, p. 203, nota 3; P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică a României*, p. 111; D.A.D., nr. 81, 19 iulie 1920

[621] N. Crevedia, C. Calotescu-Neicu, *Antologia epigramei româneşti*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 132

vânduţi bolşevicilor"[622]. Împreună cu I.Z. Codreanu şi sprijinit de liberali, în şedinţa din 1 decembrie 1920, declara: "Iorga – omul jidanilor". Iar când Iorga n-a primit să concedieze pe cei 140 de capi ai revoltelor (grevelor) a fost etichetat din nou ca bolşevic[623]. G.G. Mironescu îl acuza pe Iorga că s-a „vândut" Băncii Blank pentru a-i publica *Istoria românilor* la Paris[624]. Acelaşi Al.O. Teodoreanu remarca faptul că Nicolae Iorga părăsise linia antisemită după război, într-o epigramă numită *Intransigentul,* cu următoarea dedicaţie: "Fondator al unui partid antisemit, d. profesor Iorga a fost primit cu mult entuziasm de evreii din America":

Acelor ce vroiau să-l sape
N. Iorga le distruse planul -
Şi pocăit trecu oceanul
Ca să se scalde în alte ape!"[625]

Doctorul Lupu era de sorginte moldoveană, originar din Fălciu. Fusese chiar prefect al judeţului la 1907, în periplul său pe la liberali. Încercase la 1917 să fondeze un Partid al Muncii, nereuşind însă. Acţiona politic în aceeaşi regiune în care îşi afla şi Cuza majoritatea voturilor şi concurenţa va isca numeroase dispute, presărate cu invective:

„*Dep. Gh. Tănase*: Cu huliganii nu stau de vorbă!

Preşedinte: Cuvântul nu-i parlamentar! Vă rog să-l retrageţi!

dr. N. Lupu: Pentru d-l Cuza este un cuvânt de onoare..."[626]

În primăvara lui 1920, dr. Nicolae Lupu afirma: „Fraţi evrei şi cetăţeni! Adversarii mei au împrăştiat manifeste în care se spune că sunt evreu. Departe de a fi o ruşine, este o onoare pentru cineva de a fi evreu şi nu o spun aceasta pentru că suntem în preajma alegerilor, ci o spun dintr-o adâncă convingere... Nu sunt evreu, sunt român, sunt fiu de popă din Moldova şi dacă vă numesc fraţii mei pentru că am fost până acum, partizanii mei şi voi, fraţi de suferinţă"[627]. În 1920, însă, evreii nu se implică politic. Abia în 1922 se solidarizează cu Partidul Ţărănesc şi cu Partidul Democrat, care doreau soluţionarea problemei evreieşti prin acordarea de drepturi depline şi recunoaşterea lor prin noua lege fundamentală a statului[628].

Acţiunile lui Cuza se vor intensifica în 1920, căci în Moldova şi socialiştii au succes. În alegerile din 25 – 27 mai 1920, la Iaşi, fief "cuzist",

[622] D.A.D., nr. 212, 11 decembrie 1920, p. 85

[623] D.A.D., nr. 212, 11 decembrie 1920, p. 81

[624] *Ibidem*, p. 83

[625] N. Crevedia, C. Calotescu-Neicu, *Antologia epigramei româneşti*, p. 167

[626] I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 41

[627] „Curierul Israelit", 5 martie 1920

[628] C. Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare 1919-1939*, p. 87

Gheorghe Tănase este ales deputat, iar la Covurlui, D. Stoiculescu (în locul lui M. Gheorghiu Bujor, dezavuat)[629].

A.C. Cuza şi adepţii săi înaintează o moţiune prin care cereau urgentarea interzicerii grevelor, fiind cunoscute opţiunile sale anticomuniste. Profesorul Cuza se alăturase, după război, generalului Averescu – „învingătorul lui Mackensen", sprijinind întemeierea Ligii Poporului. Generalul, al cărui prestigiu era imens după război, în alegeri, la 25 – 27 mai 1920, obţinea 289 de mandate din 378 şi făcea loc în grupul său parlamentar lui A.C. Cuza şi lui I.Z. Codreanu[630]. Averescu se va dovedi un admirator al lui Mussolini, faţă de care îşi amplificase laudele şi declaraţiile de preţuire încă din luna imediat următoare marşului asupra Romei[631].

În aprilie 1920, Cuza scoate o altă foaie politică numită „Naţionalistul" şi în aceeaşi lună P.N.D. (de fapt, organizaţia Iaşi) îl exclude pe Iorga care, în „Neamul românesc", gazeta sa, scria: „Cuza ne dă afară din partid"[632].

Privitor la noile formaţiuni ce apăruseră după război, precum „Acţiunea Românească", "Fascia Naţională Română", "Mişcarea Fascistă" a Elenei Balcaloglu, "Garda Conştiinţei Naţionale", acelaşi Iorga observa: „un curios fascism prinde. Toţi faliţii se îmbulzesc. Foaia lor ne amestecă între vinovaţii stărilor de lucruri actuale. Săraca ţară..."[633] Un alt motiv al sciziunii din P.N.D., Iorga – Cuza, a fost refuzul lui Iorga, liderul Blocului Naţional, de a-l propune pe A.C. Cuza ministru de Interne. Pe de altă parte, din decembrie 1918 până în 1920, liberalii l-au sprijinit pe Cuza, spre a lovi în Iorga, cel ce putea împiedica venirea la putere a lui Ionel Brătianu[634]. Astfel ia naştere Partidul Naţional Democrat, numit doctrinar de către cuzişti, sau creştin. Partidul Naţionalist Democrat Creştin format după despărţirea de Iorga rămânea o grupare regională cu influenţă în Iaşi şi târgurile Moldovei. Printre lideri aflăm pe A.C. Cuza, Ion Zelea Codreanu, Corneliu Şumuleanu, Ioan Găvănescul, inginerul Bejan, arhitectul-şef al oraşului Iaşi[635]. Un deputat al acestei aripi spunea:

„D-lor deputaţi, aveţi să ştiţi care este părerea noastră, a P.N.D.-doctrinar?

[629] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *Electoratul din România în perioada interbelică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1970, p. 17
[630] I. Scurtu, *Political Parties in Romania after Parliamentary Elections 1917-1937*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol", (Iaşi), 17, (1980), p. 66
[631] M. Rallo, *op. cit.*, p. 36
[632] "Neamul românesc", an XV, nr. 71, 8 aprilie 1920
[633] N. Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, p. 43
[634] *Ibidem*, p. 125 şi M. Muşat, I. Ardeleanu, *Viaţa politică...*, p. 270
[635] M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 270

D. Zamfirescu (maliţios): Vorbiţi în numele întregului partid?
Dep. Cuzist: Da, da!
Dr. N. Lupu: D-ta eşti naiv, dar d-l Cuza nu este...
A.C. Cuza: Nu am această calitate, o las d-lui Iorga... *(râsete)*"

Alegerile acelor vremuri purtau aceeaşi pecete a furtului la urne, a obstrucţionării opoziţiei, la fel ca în perioada antebelică, şi afişele electorale exprimau acest fapt:

„Ăştia iară vor să fure!
Stai că nu eşti în pădure,
C-avem pari, şi-avem secure..."[636]

Odată cu divorţul politic Iorga – Cuza, marele savant încearcă să constituie împreună cu partizanii săi „o stângă burghezo-radicală, naţională, dinastică, religioasă, morală"[637]. Mutările sale politice vor fi controversate. Ale lui Cuza şi ale L.A.N.C. însă vor urmări cu ardoare crezurile îmbrăţişate încă dinainte de război. A.C. Cuza era de sorginte moldoveană, fiul lui C.G. Cuza şi al Smarandei, fiica postelnicului Ioniţă Coroi, într-o familie cu resurse materiale care-i permit să studieze la pensionul lui A. Frey, apoi la Dresda, la Paris, unde susţine bacalaureatul. La Bruxelles, îi are colegi pe socialiştii Morţun, Mille, Bădărău, ce editau revista „Dacia viitoare". Va publica versuri atee în „Contemporanul". Migrează spre „Junimea", unde se manifesta un conservatorism naţionalist. Este chiar deputat conservator între 1892-1895. Publică şi la „Făt-Frumos" din Bârlad, începând cu 1904, în revista „Era nouă" a lui Petre Misir şi, mai apoi, în „Neamul Românesc", în 1906, unde se pronunţă împotriva intruziunii evreilor în presă. În 1921, încearcă înfiinţarea unei organizaţii politice, Uniunea Naţional Creştină, înlocuind pe Iorga cu N.C. Paulescu, alt mare profesor şi savant, şi-i atrage pe C. Şumuleanu, I.D. Protopopescu, C. Dragu, Al. Naum, L.M. Sadoveanu[638].

Ziarul „Opinia", din 10-20 august 1919, spunea: „Antisemitismul nu mai produce astăzi diversiune în spiritul mulţimii", fiind „pur şi simplu ridicolă – agitaţia antisemită", căci „lumea se află sub impresia revoluţiei bolşevice, care se desfăşoară în toi şi la câţiva paşi de noi". Bineînţeles că şi Cuza se va agita, afirmând că „socialismul şi comunismul sunt o absurditate istorică" şi „o cauză evidentă a distrugerii societăţii omeneşti", susţinând o vehementă pledoarie anticomunistă, incriminând mişcările greviste care sunt aducătoare de anarhie. „Se va lucra după sistemul de la Petrograd şi de la Moscova", continua

[636] I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 125 şi 129
[637] N. Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, p. 39
[638] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza şi doctrina naţionalist creştină*, p. 123; Gh. T. Pop, *Caracterul antinaţional şi antipopular al activităţii Partidului Naţional Creştin*, p. 67 şi C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 39

el[639]. Lupta sa politică prevedea conlucrarea cu toate organizaţiile potrivnice „regimului vechi al partidelor oligarhice", cum se spunea într-o moţiune a lui C.N. Ifrim, la 25 martie 1919[640]. Antisemitism, anticomunism şi lupta împotriva regimului erau direcţiile de luptă ale lui Cuza, pe care le va imprima organizaţiilor pe care le patrona.

În 1919, la Cluj, s-a fondat organizaţia naţionalistă „Frăţia de Cruce", condusă de avocaţii Amos Frâncu şi Liviu Ghilezan şi care a avut o oarecare influenţă în Ardeal, în special în mediul universitar[641].

Corneliu Zelea Codreanu devenea, în octombrie 1919, student al Facultăţii de Drept în Universitatea din Iaşi. Era fiul lui Ion Zelea Codreanu, luptător naţionalist şi deputat al P.N.D., partizan al lui Cuza (care-l cununase şi-i botezase primul copil – pe Corneliu) în acţiunea împotriva încetăţenirii evreilor. Era profesor de gimnaziu la Huşi, originar din Igeşti, judeţul Storojineţ din Bucovina, pe care îl părăseşte pentru a urma liceul la Suceava şi Facultatea de Litere la Iaşi, în 1903. Devine profesor şi apoi director al gimnaziului din Huşi. A colaborat la „Neamul românesc" şi „Înfrăţirea românească", publicând studiile: *Spre altă şcoală* (1909), *Răvaşul unui ţăran* (1911), *Pentru neam: cu arma cuvântului* (1918), *Pentru ordine, muncă şi dreptate* (1920), *În umbra mormântului lui Ştefan cel Mare* (1927). A fost în repetate rânduri parlamentar, dovedind talent oratoric, detaşare, umor. La o întrerupere a discursului său, spunea celor ce-i făceau anti-galerie: „Cine stă cu lupii-n haită, urlă ca ei"[642]. În război, ca ofiţer în rezervă, are comanda unui pluton, fiind decorat pentru merite pe front, unde este şi rănit. Fiul său îl urmează în marşul pentru eliberarea Transilvaniei şi, la ascuţirea luptelor, comandantul de regiment îl trimite acasă[643]. I.Z. Codreanu crease în familie o atmosferă patriotică şi naţionalistă, fiind şi el sub influenţa lui Cuza şi a lui Iorga, iar copiii primiseră nume ca Traian, Iridenta, Decebal, Horia şi fuseseră crescuţi în lectura „Neamului românesc" şi a scrierilor naţionaliste ale lui Eminescu, Hasdeu, Conta, Negri, Alecsandri, Kogălniceanu, Xenopol, Iorga[644].

Petre Pandrea, coleg al lui Codreanu la Liceul de la Mănăstirea Dealu, face o descriere a unui „ţăran, neadaptabil, mediocru la carte, fără nici un fel de merite". El vedea la Codreanu o înfăţişare frustă, neîndemânare în gesturi, îl considera moale ca temperament, dar coleric la mânie, cu aparenţă de călugăr

[639] Gh.T. Pop, *Caracterul antinaţional şi antipopular al activităţii Partidului Naţional Creştin*, pp. 38-39 şi A.C. Cuza, *Despre poporaţie*, p. 10
[640] Gh.T. Pop, *Caracterul antinaţional şi antipopular al Partidului Naţional Creştin*, p. 68
[641] *Totalitarismul de dreapta în România...*, pp. 181-185
[642] *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, p. 73 şi A. Heinen, *op. cit.*, p. 12
[643] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 14
[644] Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer*, vol. II, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1997, p. 18

prostănac, înalt, spătos, cu „un soi de visare provenită din ochii vitroşi". Pandrea, cumnat cu Lucreţiu Pătrăşcanu, cunoscut lider comunist, nu putea fi obiectiv în aprecierea sa, care nu concordă cu caracterizarea de la liceul din Botoşani, unde este socotit ca un bun viitor comandant de pluton. Lucrarea sa *Garda de Fier* ne dezvăluie un Pandrea care nu găseşte pe nimeni a fi pe placul său de pe întreaga scenă politică interbelică[645]. Să remarcăm faptul că la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu se făcea educaţie naţionalistă, iar profesorii, în frunte cu N. Filipescu, M. Olteanu, V. Bădulescu, I. Grămadă i-au făcut o impresie deosebită adolescentului Corneliu Codreanu, păreau dezinteresaţi de câştiguri şi se dovedeau adepţii jertfei pentru popor[646]. Perioada petrecută la Liceul de la Mănăstirea Dealu i-a influenţat marcant evoluţia ulterioară.

Impresia pe care o va avea tânărul Codreanu la sosirea la Iaşi este ilustrată în *Pentru legionari* şi nu corespunde aşteptărilor sale, date fiind manifestaţiile comuniste şi numărul mare de studenţi străini în Universitate. El menţionează o „serie de greve, ciocniri, agitare stângistă, putere sovietică dincolo de Nistru". Spirit de luptător, se avântă în mişcarea naţionalistă, atât în Universitate împotriva studenţilor evrei şi comunişti (în majoritate basarabeni), cât şi pe stradă alături de „uvrierii conştienţi" ce se grupau în jurul „Gărzii Conştiinţei Naţionale" şi a conducătorului ei, muncitorul-instalator Constantin Pancu[647]. „Garda Conştiinţei Naţionale" conta pe ajutorul forţelor de ordine publică şi al autorităţilor locale simpatizante[648].

Să remarcăm şi spusele lui Nicolae Iorga referitoare la Iaşul de după război, pe care îl vedea ca "un oraş unde, trebuie să recunoaştem, îngrămădirea de plebi teribile făcea antisemite până şi zidurile"[649]. Ceremonialul religios care a precedat începerea anului universitar 1919 a fost oficiat de către Gurie Grosu, mitropolit al Basarabiei. El a dat 100 de lei pentru „închegarea unui fond de ajutorare a studenţilor creştini"[650]. Un înalt prelat ortodox îşi manifestă sprijinul pentru studenţimea ieşeană ortodoxă. El se va dovedi şi un sprijinitor al legionarilor de mai târziu şi nu va fi singurul dintre marii ierarhi ai bisericii care s-au apropiat de Codreanu şi de adepţii săi.

[645] P. Pandrea, *Portrete şi controverse*, Bucureşti, 1945, pp. 265-267 şi idem, *Garda de Fier*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001, p. 182
[646] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 10; *Corneliu Zelea Codreanu şi epoca sa*. Crestomaţie de G. Stănescu, Criterion Publishing, Bucureşti, 2001, p. 167
[647] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 17-18 şi Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer*, vol. II, p. 19
[648] I. Agrigoroaiei, *Împotriva organizaţiilor naţionaliste de extremă dreaptă (1919-1920)*, în „Cercetări Istorice, S.N., VIII, Iaşi, 1977, p. 422
[649] N. Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost. Orizonturile mele*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984, p. 100
[650] S. Neagoe, *Triumful raţiunii contra violenţei*, p. 96

În Universitate, grupul studențesc naționalist era condus de către Nelu Ionescu, student la Drept, dar el și ai săi sunt înfrânți în alegerile pentru asociațiile studențești din Iași. La grupul său se afiliase și Codreanu. La „procesul Gărzii de Fier", în 1934, Nelu Ionescu își amintea: „Era după război și în confuziunea, în mentalitatea deosebită a epocii, era greu să mai poți afirma ideea națională. Atunci am avut cel mai prețios auxiliar în dl. Iasinschi, care era președinte al studențimii bucovinene. Cu ajutorul său am reușit să introducem naționalismul în Universitate, dar rămânea să dăm o luptă serioasă în afara Universității". El menționa: „Corneliu Codreanu a luat contact cu muncitorii și a reușit să facă o spărtură în rândul lor"[651]. Vasile Iasinschi era președintele societății „Avram Iancu" a studenților ardeleni și bucovineni. Grupul comunist era condus de I. Lăbușcă, student la Litere. Lui i se alătură Timotei Marin, care se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie (sfârșitul lunii mai 1919) împreună cu alți studenți basarabeni aflați sub influența comunismului. Stelian Neagoe îl caracterizează ca pe „un tânăr dotat cu o precoce clarviziune, care-și apropiase de timpuriu concepția materialistă despre lume și viață, devenind propovăduitor neobosit al idelilor socialiste și unul din liderii mișcării revoluționare comuniste din România"[652]. Ei au format apoi Asociația Cercului Studenților Basarabeni din Universitatea din Iași, care era condusă de T. Marin, Th. Văscăuțeanu, d-ra Cernăuțeanu, frații Derevici, d-ra Matievici, Ceaico-Ceaicovski. Erau socialiști și apoi au devenit afiliați deschis Internaționalei a III-a. Au avut mai multe conflicte cu Codreanu și grupul său[653].

În mediul rural, acțiunile socialiste în 1918–1919 erau nesemnificative, insuficient organizate, în schimb la orașe, unde se găsea o pătură proletară căreia să i se adreseze, propaganda comunistă lucra intens sub direcția lui L. Ghelerter, L. Gheler sau Timotei Marin. Acesta din urmă a fost secondat în activitatea sa de un grup de tineri: fratele său, Ilie, Ipolit și Mihai Derevici, Teodor Văscăuțeanu, Constantin Mihul[654]. I. Derevici a fost implicat, la 26 mai 1920, într-o încăierare care a necesitat intervenția poliției. El purta la butonieră o cocardă roșie, după modelul lui Gheorghe Cristescu (primul secretar general al P.C.R., n.n.). I.C. Papilian, un student adept „cuzist", consideră că este un simbol comunist și i-o rupe, în sprijinul celor doi sărind tovarășii lor și doar autoritățile reușesc să pacifice situația[655].

[651] A.S.R.I., Fond „D", dos. 1186, f. 2
[652] S. Neagoe, *Triumful rațiunii contra violenței*, p. 99
[653] C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică...*, p. 96
[654] N. Jurcă, *Social-democrația în România*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 113 și S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 78-79
[655] S. Neagoe, *Triumful rațiunii contra violenței*, p. 78

În ziarul „Conștiința" al „Gărzii Conștiinței Naționale" din 9 februarie 1920 se insistă pe ideea unei grupări politice – „Socialismul Național Creștin" și a sindicatelor naționale. Codreanu avea să precizeze mai târziu că nu aveau știință la avea vreme de Hitler și de mișcarea sa din Germania. „Provocam dezordini, fără îndoială, dar numai pentru a opri marea și ireparabila dezordine pe care o pregăteau în țara asta simbriașii revoluției comuniste", afirma el. Anul 1920 va constitui apogeul „Gărzii Conștiinței Naționale", pe fondul intensificării activităților comuniste la Iași, a grevelor, manifestațiilor, care adunau, după spusele lui Codreanu, „10 – 15.000 de muncitori înflămânziți, ce parcurgeau străzile orașului în cântecul Internaționalei, în strigăte de *Jos regele*! și cu pancarte pe care se putea citi: *Trăiască revoluția comunistă*!"[656] Acest ziar s-a fondat la începutul lunii august 1919. C.D. Vasiliu scria la 9 octombrie un articol elogios ce menționa două luni de la înființare.

La 10 – 11 februarie 1920, se răspândise zvonul despre o grevă generală și la Regia Monopolurilor Statului. Cei circa 1.000 de lucrători arborează steagul roșu și stopează lucrul. Acțiunea gardiștilor se încheie cu schimbarea steagului, dar mulți dintre ei ies din înfruntare bătuți. Pentru spargerea grevei sunt aduși 400 de locuitori ai Iașului, ce sunt angajați. Mulți dintre greviști cer să fie reprimiți la lucru. Dar cel mai puternic centru muncitoresc era Atelierele CFR din cartierul Nicolina, unde munceau în jur de 4.000 de oameni, aflați sub influența lui Ghelerter și Gheler, care reintră în grevă și părăsesc atelierele. Codreanu este cel care a înlocuit steagul roșu cu steagul tricolor. În amintirile lui sunt exagerate faptele și numărul participanților față de cele relatate de reporterii vremii. Cel de la „Conștiința" menționa că au vorbit C.Z. Codreanu, Cimpoia, Pancu, iar anterior prof. univ. dr. Cosmovici, prof. Stamboliu, avocatul Iamandi, inginerii Davidescu, Ralic[657]. Acțiunea Gărzii are deosebit răsunet, mai ales că A.C. Cuza inițiase și el o vehementă campanie împotriva grevelor considerate anarhice.

Prim-ministrul Alexandru Averescu și guvernul său, mai ales prin ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, are o reacție energică și mișcarea comunistă este ilegalizată, iar liderii ei sunt arestați. La Iași, autoritățile neutralizează ceea ce s-a numit „complotul din strada Râpei", când au fost arestați Timotei Marin și acoliții săi[658]. Deci, la început, mișcarea naționalistă a fost îndreptată împotriva comunismului. Horia Sima spunea că antisemitismul s-a adăugat cu timpul[659]. Lucru parțial adevărat, căci tatăl viitorului „Căpitan" era antisemit convins și unul dintre fondatorii P.N.D., ce-și propusese „restricții

[656]
[657] „Conștiința", an II, nr. 5, 9 februarie 1920 și C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 26
[658] C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 16
[659] „Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 1-2,/1994, pp. 117-123
I. Moțu, *Istoria P.C.R.*, Ed. Corint, București, 1999, pp. 22-23

față de evrei". Educația sa în acest sens va fi îmbogățită de nașul său, A.C. Cuza și de contactele cu studenții evrei și liderii comuniști de aceeași etnie. El conchidea: „Conducătorii muncitorilor români comuniști nu erau nici români, nici muncitori. La Iași: dr. Ghelerter, jidan, Spiegler, jidan, Schreiber, jidan etc. La București: Ilie Moscovici, jidan; Pauker, jidan etc."[660].

După încetarea grevelor, Codreanu își îndreaptă atenția spre viața universitară, spre înfrângerea grupărilor comuniste. Tot în 1920, la „Garda Conștiinței Naționale" se alipesc și „Frățiile de Cruce" conduse de Amos Frâncu, supranumit „regele moților"[661]. În martie 1920, se înregistrează actul de unire a celor două grupări, care se desfășoară ca un ritual, în care membrii așezați în formă de patrulater devin „frați de sânge", precum haiducii de odinioară, fiecare sorbind sângele tovarășilor lor[662]. Aceste ceremonialuri se vor păstra și la Mișcarea Legionară. Cuza nu va aprecia aceste ritualuri, dar a privit cu atenție și bunăvoință pe „gardiști", susținându-i prin ziarul său, „Unirea"[663]. Unele voci afirmau faptul că „Garda Conștiinței Naționale" a fost sprijinită finaciar de ministrul Gheorghe Mârzescu și clubul liberal ieșean, ca o contramișcare împotriva comuniștilor[664].

Codreanu afirma că, în momentele de glorie, Garda putea strânge și 10.000 de partizani la manifestații. „Aici am învățat să vorbesc mulțimii", zicea el[665]. Ziarul "Conștiința" din 5 ianuarie 1920, în articolul *Socialismul naționalist creștin și antisemitismul nostru*, enunța: „Prin urmare, rămâne stabilit că nu avem nimic cu populația pașnică evreiască, față de care nu suntem antisemiți". A.C. Cuza atribuia articolul lui Codreanu, dovadă interesul său pentru Gardă. În acest jurnal abundă articolele ce cheamă la luptă anticomunistă, spre exemplu, *Apel către meseriași, muncitori și țărani români*, ce incrimina pe „înstrăinații ce trăiesc în sânul țării" și pericolul: „Dușmanii ne atacă la Nistru și Tisa"[666]. Sau, într-altul, în care spunea: „Prin urmare, dr. Ghelerter și Ilie Moscovici, ocupați-vă, vă rog, de propășirea evreilor!" Este un îndemn pentru cei numiți de-a întemeia în Palestina republica bolșevică visată[667].

Înaintea grevei, la 9 februarie, se publică în „Conștiința" *Un cuvânt către muncitorii care au trecut sub steagul roșu al dușmanului,* sub semnătura lui Codreanu: „Sunt, în Rusia, doi jidovi, pe unul îl cheamă Lenin și pe celălalt

[660] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 31-32
[661] *Ibidem*, p. 17
[662] „Opinia", 5 aprilie 1920, Iași
[663] Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 43
[664] "Țara Nouă", an II, nr. 39, 18 martie 1920
[665] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 37
[666] „Conștiința", an II, nr. 2, 5 ianuarie 1920
[667] *Ibidem*, 9 februarie 1920

Troțki. Ei au strâns împrejurul lor pe toți derbedeii și prin agenți jidani au adunat multă lume lângă dânșii". Primejdia venea de peste Nistru, de unde Rakovski promitea: „În mai voi fi la București cu armata bolșevică"[668].

Anul 1920 aduce cu sine și primul congres studențesc de după război, ținut la Cluj, 4, 5, 6 septembrie, când grupul ieșean, împreună cu bucovinenii, luptă pentru „numerus clausus" și chiar pentru excluderea studenților și profesorilor evrei din universități. Este locul unde Corneliu Georgescu, unul dintre fondatorii de mai târziu al Mișcării Legionare, cunoaște pe viitorul său coleg și șef: „Acela-i Codreanu! A mai vorbit o dată și azi dimineață. E un mare dușman al evreilor", i-a spus un coleg[669]. Micul grup ieșean a lui Codreanu, plus cel al lui Ciochină, împreună cu bucovinenii, în număr de circa 100, reușesc să se impună și să impună moțiunea privind excluderea evreilor. Victoria lor în congres va însemna mult pentru moralul tinerilor naționaliști[670].

În cursul anului 1920 s-au înregistrat mai multe memorii ale studenților etnici evrei prin care își manifestau teama față de acțiunile naționaliștilor în frunte cu Codreanu. Să amintim dintre ele pe cele din octombrie înaintate de studenții medicinești (Isohar, Sura, Noihovici, Abraim, Cahinschi, Pinchas, Morihoi etc.)[671] În Universitate, confruntările între cele două grupări capătă și forme violente. Grupul de stânga, adunat în Cercul studenților, era condus de Timotei Marin, secretar fiind Teodor Văscăuțeanu, și avea sprijinul profesorilor cu simpatii socialiste, precum C.I. Parhon, P. Bujor, C. Thiron sau prorectorul Traian Bratu. Numărul lor era semnificativ și două organe de presă le-au stat la dispoziție: „Iașul socialist" și „Socialistul", în care făceau apologia comunismului și atacau grupul advers strâns în jurul lui Cuza, ce publica ziarul „Unirea" și din care mai făceau parte Corneliu Șumuleanu, la care se adaugă și Ioan Găvănescul[672]. Ultimul avea să afirme în *Imperativul momentului istoric*: „Nu vreau să mai vedem spectacolul ce-l oferă Liceul Național din Iași, unde majoritatea zdrobitoarea a elevilor o alcătuiesc elementul evreiesc"[673]. Lor li se alătură prof. dr. N.C. Paulescu, marele savant, care scrisese *Fiziologia Filosofică. Talmudul. Cahalul. Francmasoneria* și se dovedea un aprig antisemit[674].

Confruntările în Universitatea din Iași reîncep, alimentate de anunțul că deschiderea noului an universitar se va face fără serviciu religios. Codreanu,

[668] D. Deletant, *Comunismul în România*, Ed. Academia Civică, București, 2000, p. 42
[669] C. Georgescu, *Pe drumul cu arhangheli*, p. 149
[670] *Ibidem*, p. 46
[671] A.N.D.J. Iași, *Fond Universitatea Al. I. Cuza – Rectorat*, dos. 936/1920, f. 293
[672] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 16
[673] I. Găvănescul, *Imperativul momentului istoric*, în „Unirea", 11 februarie 1920, Iași, p. 2
[674] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 199; S. Stanca coord., *Dicționar biografic de istorie a României*, Ed. Meronia, București, 2008, p. 130

îndurerat şi furios, exclama: „Pentru a înţelege cineva durerea noastră, trebuie să ştie că această solemnitate era neîntrerupt, de o jumătate de veac, cea mai frumoasă sărbătoare a universităţii". Părea să triumfe punctul de vedere al profesorilor influenţaţi de raţionalismul ateu promovat de comunişti, ce considerau sfeştania ca fiind sub „demnitatea omenească" şi incriminau biserica ca fiind nefolositoare şi consumatoare a bugetului. Această „robustețe morală" ce-şi găsea spaţiu de promovare şi în "Scânteia" şi "Contemporanul", nu putea fi pe placul studenţilor creştini, încurajaţi şi de mitropolitul Gurie Grosu al Chişinăului[675]. Codreanu arăta faptul că profesorii de la Universitatea din Iaşi (cu excepţia lui A.C. Cuza, C. Şumuleanu, I. Găvănescul şi a încă vreo doi-trei) au primit "cu satisfacţie hotărârea păgână a Senatului Universitar"[676]. Profesorul Al. Myller susţinea: "Sunt de părere să nu se facă niciun serviciu religios, nici la Universitate, nici la Mitropolie", iar profesorul C. Thiron este şi mai "pornit": „Sfeştania religioasă creştină cred că e cu totul dăunătoare tuturor ştiinţelor şi raţiunii înseşi, anacronică şi medievală; micşorează demnitatea omenească supunând-o la ficţiuni iluzorii şi ridicole în secolul nostru, când baza acţiunii omeneşti se reazimă în liberul examen şi liberul control – în toate direcţiile minţii omeneşti, eliberată prin revoluţia franceză de la 1789 şi alte manifestări raţionaliste – spre a se dezbăra omenirea de biserică, care nu produce absolut nimic şi consumă sute de milioane din bugetul ţării. Se impune deci separarea bisericii de stat şi suprimarea bugetului cultelor"[677].

În ziua de 22 noiembrie 1920, când se anunţase deschiderea, Codreanu împreună cu tovarăşii săi se baricadează în sală şi opun rezistenţă lui Marin şi alor săi. Dar numărul mare al acestora face ca Frâncu, Codreanu şi ceilalţi să fie împinşi, bruscaţi şi chiar bătuţi bine. A.C. Cuza apelează însă la cel mai înalt for al învăţământului, Ministerul Instrucţiunii Publice, unde capătă înţelegere la prietenii săi, dat fiind aportul său la crearea Ligii Poporului şi faptul că creştinismul, neoficial, era totuşi religia oficială a României. Acest succes îi oferă lui Codreanu credinţa că lupta pentru creştinism şi Dumnezeu, cu toate suferinţele ei, aduce la sfârşit „învierea"[678].

Un răsunet deosebit în epocă a avut atentatul cu bombă de la Senat din 8 decembrie 1920, înfăptuit de comunistul evreu Max Goldstein. În urma exploziei a murit ministrul de Justiţie, Dimitrie Greceanu şi un înalt prelat transilvănean. Acţiunea a fost receptată de o parte a opiniei publice ca un atac al iudeo-bolşevismului îndreptat împotriva statului şi a neamului românesc. Maiorul Cernat, comisar regal, afirma: „Max Goldstein comiţând atentatul a

675 C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 93 şi *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, p. 193
676 C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 41
677 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 96
678 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 97

fost mânat de mânie turbată, care caracterizează rasa căreia îi aparţine, ori din ce ţară de pe pământ s-ar afla găzduită... Max Goldstein, stăpânit numai de instinctul iudaic, a mers să împrăştie teroarea printre arieni, duşmanii seculari ai evreilor rătăcitori şi neputincioşi". Afirmaţiile maiorului Cernat au fost aprig combătute de către ziarul „Curierul Israelit"[679]. Referindu-se la faptul că mulţi dintre români considerau că evreii nu pot fi "buni români", Felix Aderca, intelectual evreu, luptător în războiul de reîntregire, răspundea acuzelor după atentatul lui Goldstein: "Suntem tot atât de buni români, cel puţin cât polacii, ungurii, bulgarii şi ţiganii din România, care voiau şi vor încă să ne dea lecţii de patriotism"[680].

Un alt germene de conflict în mediul studenţesc ieşean a fost purtarea de către studenţii comunişti a şepcilor ruseşti, considerate aici simboluri bolşevice. În Parlament, în 1932, Codreanu se adresa lui Cuza astfel: „D-le profesor, dumneavoastră ştiţi că noi am desfiinţat comunismul, prin activitatea noastră..." Cuza continua: „După marele război au venit o droaie de tineri care în mod ostentativ purtau şepci şi făceau propagandă comunistă, dând ceaiuri, discutând noaptea până la orele 4-5 spre ziuă. Voiau să organizeze studenţimea noastră, care şi-a dat seama de această mare primejdie comunistă, i-au prins, le-au luat şepcile, le-au dus în Piaţa Unirii – mi se pare că la această operă a luat parte şi dl. Corneliu Zelea Codreanu – au stropit şepcile cu gaz şi le-au dat foc" (Codreanu a fost chiar iniţiatorul acţiunii)[681].

Nu se poate nega rolul celor doi în lupta anticomunistă, dar aportul cel mai mare la eradicarea celulelor comuniste ieşene îl va avea autoritatea poliţienească şi şeful ei, C. Argetoianu, care operează descinderi şi arestări. Timotei Marin este din nou arestat după razia efectuată în str. Râpei nr. 2, unde sunt găsite documente privitoare la Conferinţa grupurilor comuniste, ţinută între 3 – 5 martie 1921 la Iaşi, şi unde sunt prinşi militanţi comunişti. Intervenţia rectorului N. Leon, din 28 martie, n-are sorţi de izbândă[682].

„Locotenentul lui Gh. Cristescu" – Timotei Marin, arestat la 26 martie 1921, suferă o îndelungată detenţie fiind prezent în procesul comuniştilor, cunoscut sub numele de „Procesul din Dealul Spirii". Mai târziu va intra în mişcarea ilegalistă, sub numele Margulies, participând la „luptele fracţioniste fără de principii" în grupul lui Marcel Pauker. A sfârşit rău, în U.R.S.S., odată cu epurările staliniste[683]. Dar activitatea comunistă în Universitate continuă prin

679 "Curierul Israelit", 19 februarie 1922; „Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, pp. 117-123
680 M. Aderca, *Felix Aderca şi „problema evreiască"*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1995, p. 138
681 „Monitorul Oficial", nr. 3, din 3 martie 1932, p. 1657
682 I. Moţu, *op. cit.*, p. 76
683 M. Roller, *Istoria R.P.R.*, Ed. de Stat Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1952, pp. 285-286

adjuncții săi, T. Văscăuțeanu și frații Derevici, la care se va alătura Petre Constantinescu-Iași. La Iași, împreună cu Timotei Marin, în activitatea de transformare a Partidului Socialist în Comunist, acționa și Pavel Tcacenco, alt lider al comuniștilor români, și el arestat în str. Râpei[684].

Corneliu Codreanu și ai săi zădărnicesc încercarea de grevă a tovarășilor lui Marin. În casa conspirativă comunistă se găsise un „Apel" la o apropiată grevă studențească. Arestarea capilor a redus din elanul mișcării. Când la arestarea comunistului Spiegler se declară greva, studenții naționaliști ocupă cantina și interzic intrarea: „Cine nu muncește nu mănâncă!". Însă Codreanu intrase în atenția rectoratului prin acțiunile sale, fiind considerat „șeful promoției de vandali", studenți al căror mentor era A.C. Cuza[685].

El sancționează cu câteva palme curajul de a fi cântat „Internaționala" sub „cutele steagului roșu" a studentului N. Pascu. Bineînțeles că fapta a ajuns la urechile rectorului, la fel ca pedepsirea ziaristului C.R. Ghiulea. Acesta, în ziarul „Opinia", îl calomniază pe I.Z. Codreanu că s-ar fi purtat fără eroism pe front. Fiul său, încredințat de nedreptatea care se făcea, căci tatăl său luptase în linia întâi, fiind citat și decorat și chiar rănit, îl agresează verbal și chiar fizic. Mai apoi se va disculpa, invocând calomnierea tatălui său. De asemenea, în contul său sunt trecute și împiedicarea piesei *Rechiziția* pe scena Teatrului Național din Iași. Sau spargerea geamurilor redacțiilor de la „Lumea" și de la „Opinia" conduse de „jidanul Hefter", care scriseseră „articole necuviincioase la adresa Regelui, Armatei și Bisericii"[686].

Toate acestea, monitorizate de conducerea Universității, duc la o hotărâre ce va dezlănțui furia lui Cuza, decan la Drept, ce nu recunoaște rezoluția Senatului Universitar. Este vorba de „excluderea imediată din Universitatea din Iași, ca element turbulent de dezordine și recidivist" a studentului Corneliu Zelea Codreanu. Lui i se atribuie:

- agresiunea împotriva studentului N. Pascu – 25 iunie 1920;
- provocarea de dezordine la deschiderea anului universitar – 22 noiembrie 1920;
- împiedicarea studenților socialiști de a lua masa în cantină cu ocazia grevei Paști – 1921;
- agresiunea împotriva ziaristului Ghiulea – 29 mai 1921;
- spargerea geamurilor la sediul ziarul „Lumea";
- scandalul izbucnit la Teatrul Național – piesa *Rechiziția*[687].

[684] S. Neagoe, *Triumful rațiunii contra violenței*, p. 97
[685] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 62 și S. Neagoe, *op. cit.*, p. 100
[686] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 104
[687] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 102

Rechizitoriul mai cuprindea: adresarea de injurii asistentului universitar Gheorghe Zane, în ziarul „Unirea", oficios cuzist. De asemenea, dărâmarea firmei ziarului „Lumea", spargerea geamurilor aceleiași gazete, în urma unei conferințe ținute la Tătărași de către A.C. Cuza, care incita la luptă împotriva comunismului și evreilor[688]. Dar Comitetul Facultății de Drept, în frunte cu A.C. Cuza, Matei Cantacuzino și Dimitrie Alexandrescu, nu recunoaște hotărârea Senatului, iar Codreanu frecventează în continuare cursurile facultății, absolvind toate examenele. Nu va primi însă, la sfârșitul cursurilor, diploma de licență, ci doar o adeverință, conform căreia a funcționat o perioadă ca avocat la Ungheni[689].

Profesorul D. Ștefănescu-Galați remarca: „Dacă la Facultatea de Medicină, între studenți este neliniște, tot domnului Cuza se datorește, care ține la cuvântul de ordine: Jos jidanii! În timp ce noi, profesorii, căutăm apropierea între toți elevii noștri. Dar faptul că studentul Corneliu Zelea Codreanu semnează convocări afișate prin vitrinele prăvăliilor, fără aprobarea Rectoratului și sfidând autoritatea școlii căreia îi aparține, nu e oare un act de anarhie susținut de d-l Cuza!?"[690] Și profesorul Ion Simionescu este de aceeași părere: „Suntem în plin spirit de anarhie universitară. E și o anarhie între profesori. E Codreanu care, în toamna lui 1920, cu bâta a oprit intrarea în Universitate a studenților. Decanul Facultății de Drept, care i-a ridicat pedeapsa, a declarat război"[691].

Codreanu a întemeiat „Asociația Studenților Creștini Români" și a devenit președinte al „Societății Studenților în Drept", bineînțeles fără avizul conducerii Universității, dar consiliat, desigur, de către decanul A.C. Cuza. În scrierile sale memorialistice, prezenta „Angajamentul de Onoare" și componenții A.S.C.R.[692] Toate aceste fapte se regăsesc nu numai în paginile ziarelor, ci și în rapoartele serviciilor de poliție și siguranță, pe care putem să le considerăm cele mai obiective, cu toate că de multe ori și ei exagerau, pentru a-și justifica acțiunile și salariile. Cert este că și comuniștii și naționaliștii s-au aflat sub atenta urmărire a organelor polițienești.

La începutul lui 1922, dat fiind faptul că majoritatea naționalist-democraților l-au urmat pe N. Iorga, A.C. Cuza este nevoit să fondeze o altă organizație politică, care să urmeze linia antisemită la care, după război, Iorga renunțase. Reușește să coalizeze în acțiunea sa pe un alt mare universitar, N.C.

[688] *Ibidem*, p. 103
[689] A.N.D.J. Iași, *Fond Universitatea Al.I. Cuza-Rectorat*, dos 978/1922, f. 66; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 67
[690] A.N.D.J. Iași, *Fond Universitatea Al.I. Cuza-Rectorat*, dos. 966/1921, f. 134
[691] *Ibidem*, dos. 978/1922, f. 131
[692] *Ibidem*, dos. 936/1920, f. 275; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, pp. 51-54

Paulescu, pe N. Naum, pe Ion Zelea Codreanu, pe Corneliu Şumuleanu şi ia fiinţă „Uniunea Naţional Creştină", ce îşi propunea „lupta prin toate mijloacele legale pentru sprijinirea intereselor economice, politice şi culturale ale românilor, împotriva jidanilor, pentru apărarea ideilor naţionaliste, democratice şi creştine". Această organizaţie politică scotea şi o gazetă numită „Apărarea Naţională", care a funcţionat în aproape întreaga perioadă interbelică (cu unele perioade de interzicere de către autorităţi); pe frontispiciu era zvastica, considerat un simbol stilizat al creştinismului, o certificare a faptului că românii s-au născut creştini[693]. A.C. Cuza avea să arăte mai târziu că svastica este în primul rând românească, prin descendenţa din arii traci şi daci. Reprezintă legătura cu trecutul, înseamnă păstrarea identităţii, nu înseamnă deloc mimetism. Svastica reprezenta legătura cu rasa pelasgică, simbol al arianismului[694].

APĂRAREA NAŢIONALĂ

HOTEL REGAL Camera 35

Necesitatea unei astfel de organizaţii era de a lupta împotriva „racilelor sistemului evreiesc" (N.C. Paulescu) sau, după părerea lui A.C. Cuza: „Văzând situaţia precară a falimentului românesc în comerţ şi industrie faţă de concurenţa străină, văzând că această concurenţă, îndeosebi a străinilor jidani este acum organizată în vederea acaprării cu excluderea românilor de pe terenul muncii [...] se constituie Uniunea Naţional Creştină. Scopul acestei uniuni, potrivit actului de constituire, era lupta prin toate mijloacele legale pentru sprijinirea intereselor economice, politice şi culturale româneşti împotriva jidanilor"[695]. Tot în anul 1922 s-au fondat şi „Fascia Naţională Română", „Mişcarea Naţională Fascistă Italo-Română" şi „Liga Creştină Socială". Ultima numită milita împotriva primirii cetăţenie de către evrei, iar Mişcarea Naţională Fascistă Italo-Română încheiase chiar un acord (în februarie 1921) cu Mussolini pentru acţiuni care să producă instaurarea fascismului în Italia şi în România[696]. Insuccesul acestor

[693] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza şi doctrina naţionalist-creştină*, pp. 153-154 ; "Apărarea Naţională", an I, nr. 23, 1 martie 1923; "Apărarea Naţională", an I, nr. 1, 1 aprilie 1922
[694] A.C. Cuza, *Învăţătura lui Iisus, Iudaismul şi teologia creştină*, Ed. LANC, Iaşi, 1925, p. 27
[695] "Apărarea Naţională", an I, nr. 1, 1 aprilie 1922 şi A.C. Cuza, *Apărarea Naţională după 3 ani de luptă*, în "Almanahul Apărarea Naţională pe anul 1925", Iaşi, 1925
[696] "Fasciştii constructivi", nr. 1, 20 octombrie 1923 şi "Mişcarea naţională fascistă", nr. 1, 30 februarie 1923 şi nr. 5-6, 25 iunie 1924

mişcări arată că societatea românească nu era receptivă la modele de origine străină, că naţionalismul românesc avea alte surse, plecând în special din "clasicii naţionalismului" din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Anul 1922 a avut în istoriografia legionară un loc aparte. Liderii ei, studenţi la acea dată, se intitulau „generaţia de la 1922". Este anul când studenţimea declară grevă generală, la 10 decembrie. Mai târziu, 10 decembrie a devenit „ziua studenţimii române". Scânteia revoltei se aprinde al Cluj-Napoca, unde studenţii medicinişti evrei refuză să facă disecţii pe cadavre de evrei, conform normelor religioase mozaice (la Institutul de Anatomie a fost expus un cadavru al unui evreu şi studenţii evrei au protestat). Studenţii creştini au cerut o proporţionalitate a cadavrelor pentru disecţie. Confruntarea devine violentă, studenţii evrei sunt bătuţi şi chiar prefectul este sechestrat[697]. Se observă că tonul manifestărilor studenţeşti nu-l mai dă Iaşul, ci Clujul, unde activa Ioan I. Moţa, preşedinte al societăţii „Petru Maior" şi redactor la "Dacia Nouă". Codreanu plecase la studii în Germania şi studenţii ieşeni nu mai aveau un lider aprig precum acesta. Ziarul „Universul" publica o moţiune a studenţilor clujeni" prin care se doreau „restricţiuni în admiterea studenţilor necetăţeni români (în special evrei) în universitatea noastră" şi, de asemenea, se cerea: „Studenţii vor diseca numai pe cadavrele coreligionarilor lor"[698]. Dr. N.C. Paulescu găsea între *Cauzele manifestaţiilor studenţeşti* necesitatea lui *numerus clausus*, care „înseamnă admiterea jidanilor în universităţi, proporţional cu numărul populaţiei lor". Studenţii doreau legiferarea sa în Parlament. Şi la Iaşi acţiunile sunt puternice şi duc chiar la demisia rectorului Traian Bratu, iar prorectorul C. Bacaloglu este silit să închidă porţile tuturor facultăţilor[699].

Traian Bratu s-a dovedit unul dintre principalii adversari ai studenţilor naţionalişti „de la 1922" şi va atrage ura neîmpăcată a „cuziştilor" până la sfârşitul perioadei interbelice. Era originar din Transilvania, profesor de germană, şi a fost membru marcant al P.N.Ţ.; între 1928 şi 1931, a fost preşedinte al Senatului României. A fost adeptul unei politici de „melting pot" faţă de minorităţi, poziţia sa fiind exprimată în lucrarea *Politica naţională faţă de minorităţi: Note şi observaţii* din 1923[700]. Studenţii de la Iaşi au făcut somaţii pntru studenţii evrei să nu mai intre la cursuri şi în cămine. Directorii

[697] C. Georgescu, *Pe drumul cu Arhangheli*, p. 49; C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică...*, p. 98 "Aurora", 2 decembie 1922, Iaşi; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *op. cit.*, p. 84; S. Milcoveanu, *Corneliu Zelea Codreanu, altceva decât Horia Sima*, vol. I, Biblioteca Învierea, nr. 7, Bucureşti, 1996, p. 23
[698] „Universul", an XL, nr. 284, 13 decembrie 1922
[699] „Apărarea naţională", an I, nr. 2, 15 ianuarie 1923
[700] I. Livezeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare 1918-1930*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 25

căminelor studenţeşti au demisionat[701]. Simion Mehedinţi găsea necesară ideea lui *numerus clausus*, remarcând faptul că „invazia evreiască este cel mai mare eveniment între toate câte s-au petrecut până azi pe pământul românesc”[702]. Sextil Puşcariu, universitar clujean, vedea *numerus clausus* ca fiind o dovadă de interes pentru toţi acei care vor binele ţării[703]. Să remarcăm faptul că în Europa s-au înregistrat mişcări antisemite în marile centre universitare, în Cehia, Ungaria, Lituania, Austria. În Ungaria, după înfrângerea revoluţiei bolşevice a lui Bela Kun, a început o susţinută campanie antievreiască. Principala consecinţă a ei a fost concretizarea prin lege a lui „numerus clausus”[704]. A.C. Cuza a publicat mai multe articole referitoare la aceată chestiune, iar în 1924 a apărut un volum – *Numerus clausus*. El amintea faptul că *numerus clausus* există deja în Ungaria şi arată faptul că, „jidăniţii noştri ne duc la pieire”[705]. Încă din septembrie 1920, în Parlament, argumentează necesitatea impunerii lui *numerus clausus* ca în Ungaria. Ionel Moţa era de părere că „numerus clausus al nostru e moral şi totodată serveşte progresul societăţii româneşti”[706]. La 10 decembrie 1922, la Bucureşti, s-a desfăşurat o întrunire a peste 1.000 de studenţi; se realizează un manifest al generaţiei de la 1922, în care se spune că el nu se bazează pe considerente antisemite, ci pe asigurarea întâietăţii elementului românesc în universităţi[707]. Mai târziu, liderii legionari se vor erija şi ei în reprezentanţii acestei generaţii – “de la 1922”.

Autorităţile, în acest caz naţional-liberalii, conform unei tradiţii antebelice, sprijineau pe studenţii creştini împotriva evreilor sau nu interveneau în conflicte. Unele grupuri din P.N.L. şi din Partidul Poporului nutreau simpatie pentru aceşti studenţi, iar manifestaţiile distrăgeau atenţia opoziţiei de la propriile acţiuni şi, de asemenea, şi a opiniei publice[708]. Dr. Constantin Angelescu, ministru liberal al învăţământului, era unul dintre apropiaţii lui A.C. Cuza şi acest fapt s-a simţit în măsurile luate de acest minister[709].

După crearea U.N.C., considerată insuficient de puternică ca să reprezinte naţionalismul creştin, următorul pas a fost crearea unui partid. Se va

[701] “Lumea”, an V, nr. 1246, 9 decembrie 1922
[702] S. Mehedinţi, *Numerus clausus pentru Români*, în „Convorbiri literare”, 55, februarie 1923
[703] „Cuvântul nostru”, 25 martie 1923
[704] A. Heinen, *op. cit.*, p. 111; N.M.N. Talavera, *Fascismul în Ungaria şi România*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 96
[705] A.C. Cuza, *Numerus clausus*, Iaşi, 1924, pp. 30-32
[706] *Minorităţile naţionale din România 1918-1925. Documente*, coord. I. Scurtu şi L. Boar, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 1995, pp. 721-723 „Dacia nouă”, 22 decembrie 1922, Cluj-Napoca
[707] M. Someşan, *Mişcarea studenţească din 1922*, în „Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, 2002, Bucureşti, p. 196
[708] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 381
[709] S. Neagoe, *Triumful raţiunii împotriva violenţei*, p. 199

numi „Liga Apărării Naţional-Creştine”. Ceremonia fondării a adunat profesori şi studenţi din toate centrele universitare: Iaşi, Cernăuţi, Cluj, Bucureşti. S-au sfinţit steagurile împodobite cu zvastică, s-au făcut slujbe religioase în memoria lui Simion Bărnuţiu, Mihail Kogălniceanu şi Gheorghe Mârzescu, cel ce opusese cu tărie modificării “Articolului 7”. Sunt alese cadrele de conducere ale L.A.N.C., preşedinte fiind A.C. Cuza; Codreanu este desemnat ca răspunzător cu organizarea. Dar, de la început, au fost vădite diferenţele de idei între cei doi privind segmentul organizatoric[710]. În cadrul L.A.N.C. se simt influenţele fasciste în ceea ce priveşte organizarea de tip paramilitar: existenţa frăţiilor, a centuriilor, a cohoretelor, a legiunilor. Statutele L.A.N.C. prevedeau „reîntronarea legilor dumnezeieşti ale instinctelor şi combaterea patimilor”. Erau de acord cu votul obştesc, pentru parlamentarism, pentru monarhia constituţională. „Vrem ca minorităţile etnice, oneste şi laborioase, să viеţuiască în pace şi să propăşească între noi”. Jurământul LANC suna astfel: „Jur că voi păstra şi apăra legea mea creştină strămoşească! Jur credinţă M.S. Regelui Ferdinand I al României! Jur credinţă drapelului L.A.N.C.!”[711]. Membrii L.A.N.C. se numeau lăncieri sau arcaşi. Uniforma cerută era formată dintr-o beretă albastră în Moldova, pălărie sau căciulă în Bucovina, la care se adăuga o bluză albastră, cravată neagră, pantaloni maro cu moletiere, centură cu diagonală şi bocanci sau cizme[712].

Încă de atunci, Codreanu gândea la un proiect al unei organizaţii proprii de tineret care să cuprindă trei secţii: de tineret rural, elevii de liceu, a studenţilor[713]. Studenţii naţionalişti erau sprijiniţi sau cel puţin simpatizaţi de ministrul educaţiei, Constantin Angelescu, prieten apropiat al lui Cuza, de ziare precum „Universul” şi de directorul său, Stelian Popescu, de „Ţara Noastră” a lui Goga, de „Liberatea” din Orăştie, a părintelui Moţa, sau de „Cuvântul”. Biserica Ortodoxă, de asemenea, sprijinea pe studenţii creştini (mitropolitul Gurie Grosu a efectuat serviciul religios la deschiderea anului universitar 1920 şi a donat şi 100 lei acestor studenţi)[714].

Trebuie remarcat că multe cadre ale P.N.D, ale defunctului P.N.D., migrau spre P.N.L., P.Ţ. sau P.P. Se spunea că „student erai naţionalist, apoi intrai la liberali”[715]. L.A.N.C. avea şi ea foşti militanţi P.N.D., ca generalul Ion Tarnovski, Şumuleanu, Găvănescul, la care se adăugau ing. Bejan, A. Ventonic,

[710] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 93; „Naţionalistul”, an X, nr. 10, 11 martie 1923, Iaşi
[711] „Apărarea naţională”, an III, nr. 2, 4 ianuarie 1929
[712] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 147
[713] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 92-94; I.I. Moţa, *Legiunea şi L.A.N.C.*, în „Axa”, 1 octombrie 1933
[714] Gr. Traian Pop, *Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer*, vol. II, p. 56
[715] M. Opriţescu, *Partidul Naţionalist Democrat – Nicolae Iorga*, p. 67

Tudose Popescu, Prelipceanu, Donca Manea, Novițchi, Șofron Robotă[716]. Trebuie remarcat rolul mișcărilor studențești din 1922 la naşterea L.A.N.C.

C.Z. Codreanu, reîntors în țară, stimulat de fervoarea studențească, face câteva drumuri în centrele universitare, la București, la Cluj-Napoca, Cernăuți, în speranța coalizării tuturor naționaliștilor sub aceeași conducere și același program. Trebuiau înlăturate suspiciunile, mai ales a celor din București, privind pe Cuza ca virtual președinte al organizației. Nici lui Codreanu nu-i recunoșteau calitatea de lider al tineretului naționalist. Nici Cuza nu dorea organizarea: „Noi n-avem nevoie de organizare, mișcarea noastră se bazează pe un formidabil curent de mase”[717]. La 9 martie, într-o întrunire a studenților ieșeni simpatizanți ai L.A.N.C., Corneliu Zelea Codreanu spune: „Fraților, banul și presa jidovească au otrăvit sufletele. Românii de pretutindeni sunt alături de noi”[718].

Până la urmă, obstacolele sunt depășite și L.A.N.C. devine organ politic al antisemitismului propovăduit cu ardoare de însuși președintele ei. Dar acest curent nu e singular și caracteristic doar L.A.N.C.: Vintilă Brătianu, lider liberal, în campania electorală din 1922, la Câmpulung, se adresa electorilor țărani: „Jidanii vor să piardă țara și să o distrugă. Iată de ce liberalii au ales ca semn de unire o cruce: este lupta crucii împotriva jidanilor păgâni”. Discursul său este preluat de „Curierul Israelit” și deputatul evreu Adolph Stern îi răspunde: „Este o cruce neagră, nu una luminoasă”[719]. Dr. Adolph Stern s-a ridicat de la tribuna Camerei Deputaților la 31 ianuarie 1923 împotriva acțiunilor antisemite ale studenților creștini care au oprit pe studenții evrei să intre la cursuri și care străbăteau orașul București în strigăte de „Jos jidanii! Jos porcii!”. El acuză în mod direct guvernul pentru aceste evenimente ce ar fi putut fi controlate[720].

Ioan Scurtu, una dintre vocile cele mai avizate în această chestiune istorică, afirma că L.A.N.C. a încercat să-și formeze capital politic pe baza unui antisemitism exacerbat ce viza excluderea evreilor din viața socială, politică, economică a României[721].

Sfârșitul mandatului generalului Averescu însemna sfârșitul reformelor ce trebuiau puse acum în practică și obținerea de foloase de pe urma lor. La 19 ianuarie 1922, I.I.C. Brătianu formează guvernul și face alegeri care să-i permită un Parlament docil în vederea votării Constituției. Aceasta este

[716] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 39
[717] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, pp. 247-248
[718] *Totalitarismul de dreapta...*, p. 313
[719] „Curierul Israelit”, 12 martie 1922
[720] D.A.D., nr. 26, 31 ianuarie 1923, p. 663
[721] I. Scurtu, *Viața politică din România, 1918-1944*, Ed. Albatros, București, 1982, p. 69

promulgată cu decretul nr. 1360, din 28 martie 1923. Într-o ședință din 26 martie, “Articolul 7” era modificat și se oferea din oficiu cetățenia română tuturor evreilor de pe teritoriul României. Era o confirmare constituțională a decretelor anterioare[722]. La Iași, Codreanu convoacă studențimea pentru a protesta. Redactează un manifest incendiar și pornește să-l difuzeze inclusiv în cartierele evreiești (Târgu-Cucului). Urmează ciocniri cu poliția și iminenta arestare, prima, de altfel. Mai târziu avea să-și amintească: „Atâta am putut face noi, niște copii; atâta ne-am priceput în momentul când ni s-a pus jugul pe umeri. Nu l-am primit cu seninătate, cu resemnare de iobag, cu lașitate”. După șapte zile este eliberat[723]. Ionel Moța și alți șase studenți clujeni sunt eliminați din Universitate datorită rolului lor în mișcările studențești. Printre ei se află Corneliu Georgescu, alt fondator al Mișcării Legionare[724].

Nicolae Iorga, referindu-se la emanciparea evreilor, spunea: „Chestiunea evreiască nu se rezolvă prin decrete lege și nici prin vaietele de pe stradă, ci ea se rezolvă în sufletele noastre. Nu cu iluzii sioniste, nu cu macabeism, nu oscilând între două patrii, una pe care nu o locuiesc și alta pe care nu o iubesc, dar în care înțeleg să trăiască și să aibă drepturi, vor izbuti evreii să dobândească cetățenia noastră, ci dând dovezi de statornicie, de devotament, de jertfe, de împlinirea datoriilor față de România și neamul nostru vor putea să câștige în sufletele noastre încrederea și cetățenia definitivă”[725]. El va da votul său încetățenirii evreilor, spre deosebire de foștii săi tovarăși, A.C. Cuza și I.Z. Codreanu, care au votat împotrivă. Nicolae Iorga consideră că emanciparea trebuie recunoscută: „Dorim aplicarea sinceră a tuturor obligațiilor luate de România sub presiunea străinătății și chiar mai mult”[726]. Dar același Nicolae Iorga remarca: “O presă evreiască, ascunsă sau fățișă, cu puternicele ziare *Dimineața* și *Adevărul,* cu fițuicile din Iași – *Opinia* și *Lumea* – reprezentând o anume democrație universală și exploatând și partidele în nevoia lor de reclamă, aveau o atitudine care nu o dată a provocat”[727].

A.C. Cuza îl contrazicea pe W. Filderman, deputat, conducătorul Uniunii Evreilor Români, care elogia efortul evreilor pe câmpul de luptă în războiul pentru obținerea independenței și războiul de reîntregire națională. În lucrarea *Jidanii în război* îi arăta pe soldații evrei ca fiind necombativi, dezertori și spioni, neaducându-și contribuția la împlinirea idealurilor naționale,

[722] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 452; „Monitorul Oficial”, 29 martie 1923, în „Totalitarismul de dreapta...”, pp. 328-331
[723] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 128
[724] C. Georgescu, *op. cit.*, p. 51
[725] “Curierul Israelit”, 1 aprilie 1923
[726] “Izbânda”, 6 aprilie 1923
[727] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, *Întregitorii,* București, 1939, pp. 460-461

deci nu au de ce să primească drepturi[728]. În aceeaşi lună, aprilie, la Iaşi, reîncep manifestaţiile. Aici însă apare un nou protagonist, avocatul Constantin Manciu, fost elev al lui Cuza, acum trimis al lui Mârzescu ca prefect al poliţiei cu ordin de a stopa „tulburările studenţeşti". Dacă studenţii ieşeni gândeau la sprijin din partea sa, speranţele lor sunt amarnic înşelate. Manciu şi-a luat rolul foarte în serios. Ocazia de a interveni i se oferă când studenţii vor să aniverseze „ziua studenţimii" – 10 decembrie. Îi împrăştie pe cei adunaţi la un parastas, efectuând şi arestări. Acest fapt duce la refuzul studenţilor de a intra la cursuri şi chiar al unor profesori: Şumuleanu, la Facultatea de Medicină, Ottin, la Ştiinţe, Fedeleş, de la Litere. Este prima acţiune a prefectului Manciu, care-a stârnit oprobriul studenţilor şi a dovedit zelul în a mulţumi pe şeful său, ministrul liberal de Interne, Mârzescu[729].

La 22 aprilie 1923, studenţii ieşeni ocupă Universitatea şi redactează un jurământ, pe care „Scânteia", ziarul la care publica Traian Bratu, Ştefan Voitec, C.I. Parhon, i-l atribuia lui Codreanu. Se anunţa la punctul trei: „Jurăm răzbunare tuturor acelora care se vor pune în calea noastră, considerându-i trădători ai intereselor neamului". Un imn studenţesc se făcea auzit pe străzile Iaşului şi Clujului:

„Studenţi creştini din România Mare
Se-mbracă-n doliu neamul românesc.
Jidanii ne sugrumă naţiunea
Şi-avutul ţării noastre-l jefuiesc,
Din nepăsare azi să ne trezim..." [730].

În august 1923, între 22 şi 25, se ţine la Iaşi Congresul Conducătorilor şi Delegaţiilor Mişcărilor Studenţeşti. Se stabilise a se desfăşura la Cluj, dar la refuzul autorităţilor este ales Iaşul, la Mănăstirea Cetăţuia, sub preşedinţia lui I.I. (Ionel) Moţa. Se hotărăşte oficial lupta

M-rea Cetăţuia, Dep. I. Şaraga, S. Swartz, Bucureşti, carte postală interbelică

[728] C. Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2000, p. 135; A.C. Cuza, *Jidanii în război*, Bucureşti, 1923, p. 14 şi urm.
[729] S. Neagoe, *Triumful raţiunii contra violenţei*, p. 263; H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995, p. 21; N.M. Nagy-Talavera, *Fascismul din Ungaria şi România*, p. 360; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *op. cit.*, p. 84
[730] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 34

împotriva partidelor politice. Se formează un comitet de acţiune ce grupa pe Ionel Moţa, Tudose Popescu, Ilie Gârneaţă, Corneliu Zelea Codreanu[731]. Congresul studenţesc s-a ţinut fără aprobarea guvernului. Congresul regional al L.A.N.C., în Bucovina, la Câmpulung, s-a desfăşurat fără autorizarea guvernului şi împotriva trupelor de jandarmi trimise de către acesta. Era o ofensă adusă liberalilor şi ei vor reacţiona prin măsuri drastice împotriva lor[732].

La 17 septembrie, la congres participă muntenii din Bucovina, care-i fac o impresie deosebită lui Codreanu: „Ţăranii aceia mândri din munte, cu plete mari, îmbrăcaţi în cămăşi albe şi sumane s-au adunat la sunetul buciumului din munţi în oraşul lor, mulţi la număr şi vijelioşi ca niciodată". În contra cordoanelor de jandarmi acţionează „arcaşii" şi întrunirea se ţine cu discursuri ale lui Cuza, I.Z. Codreanu, dr. Cătălin, Valer Dănieleanu. Congresul hotărăşte trimiterea unei delegaţii de ţărani fruntaşi bucovineni la prim-ministrul Brătianu, care să protesteze împotriva pustiirii munţilor prin contracte oneroase. Felul cum sunt trataţi îi încrâncenează şi mai mult pe Codreanu şi ai lui[733].

Întrunirile L.A.N.C. în mediul rural se intensifică şi rapoartele Siguranţei le semnalează, precum cea din satul Bogdăneşti, judeţul Iaşi, unde participă cadrele de vârf ale partidului[734]. În toamna anului 1923, mişcarea studenţească era în impas, împotriva ei înteţindu-se mişcările de represiune. Dacă până atunci autorităţile priviseră cu simpatie manifestările anticomuniste

CUVÂNTUL STUDENŢESC

ORGANUL STUDENŢIMEI ROMÂNE DIN ÎNTREAGA ŢARĂ

DE CE ni s'a INTERZIS CONGRESUL

Pentru că, ar fi fost o manifestaţie naţională prea măreaţă şi prea fructuoasă a Renaşterii Românismului, lucru pe care Cahalul Naţional Jidovesc, prin slugile sale din guvernul „nostru", nu-l putea tolera. Pentru că Statul Jidănesc din Statul Românesc a ajuns a fi adevăratul stăpân al ţării noastre. Pentru că, aşa au vrut, în deosebi, miniştrii Ion Brătianu, Constantinescu, Banu, Florescu şi Weinthofer-Văităianu. Pentru că suntem fără sprijin, suntem orfanii Românismului. Şi însfârşit, pentru că Congresul ar

şi antisemite, odată cu numirea unui nou prefect, la 5 septembrie, în persoana lui Manciu, situaţia se schimbă. Şi studenţii adaugă „lupta împotriva partidelor politice". Ionel Moţa declarase lui Codreanu, cu vreo câteva săptămâni înainte de complot: „Studenţii nu mai pot rezista. Decât o capitulare ruşinoasă a

[731] S. Neagoe, *Triumful raţiunii contra violenţei*, p. 263; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 123
[732] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 364
[733] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, pp. 127-128
[734] *Totalitarismul de dreapta...*, p. 375

noastră, mai bine îi îndemnăm la cursuri, iar noi, care i-am condus, să terminăm frumos mişcarea, sacrificându-ne, dar făcând să cadă, alături de noi, toţi cei pe care îi vom găsi mai vinovaţi de trădarea intereselor româneşti. Să ne procurăm revolvere şi să tragem în ei, dând un exemplu groaznic, care să rămână de-a lungul istoriei. Ce se va alege după aceasta de noi, vom muri sau vom rămâne toată viaţa în închisoare, nu mai interesează"[735].

Complotiştii sunt din toată ţara: Vernichescu era bănăţean, fiu de preot şi student la agronomie, C. Georgescu şi I.I. Moţa din Ardeal, Ilie Gârneaţă, Leonida Bandac, moldoveni, Tudose Popescu şi Radu Mironovici din Bucovina. În casa Butnaru, unde Moţa închiriase o odăiţă, se schiţează proiectul şi se întocmeşte lista. „Conducătorii politici români sunt mai mult decât duşmani, sunt trădători. Prima pedeapsă, deci trădătorilor şi apoi duşmanilor. Alegem şase miniştri în frunte cu G. Mârzescu". Lista cuprinde pe evreii mari magnaţi ai industriei şi presei: Mauriciu şi Aristides Blank, E Bercovici; Stern, Filderman, Honigman, Rosenthal şi oamenii politici români: C. Mille, Costa-Foru, A. Constantinescu, Gh. Mârzescu, I.Th. Florescu[736]. Scenariul este aberant, dar hotărârea nu lipseşte. Procură revolvere, trag la sorţi victimele şi se întâlnesc în casa cunoştinţei lor, Dragoş, pentru un ultim sfat. G. Nicoleanu, prefectul poliţiei capitalei, în persoană, în fruntea unei trupe de jandarmi şi poliţişti, înconjoară locul şi-i arestează. Sunt găsite două coşuri cu revolvere. La interogatoriu, bravează: „Da, ale noastre sunt revolverele. Cu ele am vrut să-i împuşcăm pe miniştri, pe rabini şi marii bancheri"[737]. Nicolae Iorga zicea: „Zodia violenţei stăpâneşte lumea şi isteria e la modă" şi acuză pe „corupătorii tineretului"[738]. Octavian Goga îi plânge pe „tinerii de azi, copii furtunii de ieri"[739]. Prinşii recunosc: Codreanu afirmă că trebuia să îl împuşte pe ministrul Constantinescu; îşi recunosc intenţia de „a lovi în reprezentanţii puterii jidăneşti" şi „în doi-trei reprezentanţi ai vânduţilor lui Iuda"[740].

BIBLIOTECA „GENERAŢIA NOUĂ" No. 7.

CORNELIU ZELEA-CODREANU

SCRISORI STUDENŢEŞTI
DIN
ÎNCHISOARE

= VĂCĂREŞTI, 9 OCTOMBRIE 1923—30 MARTIE 1924. =

Sf. ARHANGHEL MIHAIL spune:
„Spre inimile cele necurate care vin întru preacurata casă a lui Dumnezeu, — fără milă trebuie să lovesc!"

Instrucţia procesului a durat jumătate de an. Propagandă în favoarea inculpaţilor fac lideri ai L.A.N.C.: N. Paulescu şi

[735] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 168
[736] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 169
[737] A.S.R.I., Fond „P", dos. 111041, vol. 2, f. 3; C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 76
[738] N. Iorga, *Politica de asasinate*, în "Lumea", 1 noiembrie 1924
[739] O. Goga, *Vânt de primăvară*, în „Ţara Noastră", an IV, nr. 7, februarie 1923
[740] ASRI, Fond „P", dos. 111041, vol. 2, ff. 175-180, 199

Paul Iliescu, la Bucureşti, Ion Cătuneanu, Valer Pop, la Cluj, Cuza, Şumuleanu, Găvănescul, la Iaşi, Traian Băileanu, la Cernăuţi. Între avocaţi se aflau Paul Iliescu, Nelu Ionescu, Tache Policrat, Donca Manea[741]. Este arestat şi Ion Zelea Codreanu. Ziarul „Unirea" pregăteşte apărarea. A.C. Cuza consideră procesul ca fiind „conflict între naţiunea românească şi însuşi neamul lui Israel". Ioan Găvănescul, tot în ziarul „Unirea", arăta „neseriozitatea procesului". Unii dintre acuzaţi sunt eliberaţi. Grupuri din P.N.L. şi Partidul Poporului sprijineau pe studenţi[742].

Ziarul „Cuvânt studenţesc", care se face purtătorul de cuvânt al studenţimii naţionaliste, prezintă atentatul asupra lui Vernichescu. Acesta a coborât la Buzău sub pretextul de a împrumuta nişte bani de la rudele din această localitate. În realitate, el merge la prefectul judeţului, care îi recomandă să rămână în continuare în grup pentru a spiona şi a relata care sunt intenţiile complotiştilor. Astfel, autorităţile au putut inteveni la timp. În închisoare, Moţa şi Codreanu realizează că au fost trădaţi şi că cel care a făcut-o nu poate fi decât Vernichescu[743]. Moţa îl atrage la registratura închisorii, trimiţându-i o scrisoare (a premeditat gestul – „prin această scrisoare vream să-l atrag în cursă pe acesta şi să-l mor"). Îl împuşcă pe Aurel Vernichescu cu un revolver adus într-o pâine, trăgând mai multe gloanţe, dintre care două l-au atins, unul prin braţ şi unul prin regiunea torso-lombară, spunându-i înainte de a trage: „Fă-ţi cruce,

Anul II.—No. 10. Lei 3 EXEMPLARUL 25 MARTIE 1924

CUVÂNTUL STUDENŢESC

ORGANUL STUDENŢIMEI ROMÂNE
DIN INTREAGA ŢARĂ

Redacţia şi Administraţia
Asupra unui Denunţ
Pieţa Unirii
Anunţuri şi Reclame

PROCESUL STUDENŢILOR ARESTAŢI LA VĂCĂREŞTI
se va judeca cu începere dela 29 Martie în faţa Curţii cu Juraţi a Capitalei

ticălosule, vei pieri!", şi la sfârşit: „Ticălosul şi-a primit pedeapsa meritată"[744].

La 29 martie 1923, „Cuvântul studenţesc" aprecia că, în cazul pedepsirii trădătorului Vernichescu, responsabilitatea este comună pentru toată studenţimea şi vede că „întâmplarea, venită ca o dreaptă sancţiune şi judecată, nu ne tulbură câtuşi de puţin. Căci dacă pe mulţi îi înspăimântă moartea, pe noi ne înspăimântă mai mult trădarea". „Fapta lui Moţa e a noastră a tuturor; el n-a

[741] S. Neagoe, *Triumful raţiunii contra violenţei*, p. 179
[742] „Unirea", 29 martie 1924, Iaşi
[743] „Cuvânt studenţesc", 29 martie 1924
[744] *Ibidem* şi ASRI, Fond „P", dos. 111041, vol. 2, f. 80 şi 101

fost decât solul revoltei noastre şi executor al unei pedepse care întârzie. [...] La moartea trădătorilor, noi nu facem semnul crucii, iar celui pus în lanţuri la Văcăreşti îi strigăm din tot sufletul nostru: *Trăiască Moţa al nostru!*", se spunea într-un afiş care circula în centrele universitate. În sprijinul lui Moţa se tipăresc cărţi poştale, fluturaşi, se scriu scrisori, se trimit telegrame ministerului de justiţie, juraţilor, curţii etc.[745] I.I. Moţa scria din închisoare lui A.C. Cuza, adresând-se către „mult iubitul nostru părinte sufletesc". Nu sunt părăsite nici aici ideile lui Cuza: „salvarea neamului de la pieire prin eliminarea jidanilor"[746].

Codreanu se solidariza cu fapta colegului său, dar recunoştea neimplicarea sa: „Moţa nu mi-a spus nimic, n-am ştiut de premeditare. Regret însă că nu am tras eu, pentru că ocheam mai bine"[747]. Şi avea, într-adevăr, dreptate...

Complotiştii sunt achitaţi ceea ce i-a încurajat. Ultimii au ieşit din închisoare Ionel Moţa şi Leonida Vlad, în sprijinul cărora au intervenit, printre mai mulţi alţii, studenţii bucureşteni conduşi de M. Râpeanu, dar şi profesorul şi savantul N.C. Paulescu[748]. Încarcerarea lor pentru o perioadă de mai mulţi ani ar fi echivalat cu decapitarea mişcării. A fost o dovadă a puterii opiniei publice, în special a mediului studenţesc, care i-a salvat şi le-a legitimat acţiunile.

Biserica Mănăstirii Văcăreşti - Interior

În închisoarea Văcăreşti, timp de şase luni, iar Moţa un an, au ridicat rugăciuni în capela unde trona o icoană a Sfântului Arhanghel Mihail şi au gândit organizarea unei mişcări de tineret. Se numeau „văcăreşteni" şi ei au fost cei ce au fondat Legiunea Arhanghelului Mihail. La 8 noiembrie 1923, aici, în închisoarea Văcăreşti, se fondează "Frăţiile de Cruce", o organizaţie a tineretului naţionalist-creştin[749]. Întorcându-se la Iaşi, sunt sub stricta supraveghere a lui Manciu. Acesta se afla într-un permanent conflict cu studenţii, după

[745] Gr. Traian Pop, *Mişcarea Legionară*, p. 207
[746] G. Dumitescu, *Corespondenţă...*, în "Arhivele totalitarismului", an II, nr. 3/1994, p. 116
[747] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 147
[748] "Patria", nr. 2007, 30 septembrie 1924
[749] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 179

intervenţiile energice din Universitate. Primea zilnic scrisori de ameninţare şi fusese bătut cu ouă clocite. Împotriva sa s-au redactat memorii, în care era „socotit vinovat de toate cele petrecute în Universitate şi în stradă"[750], Cuza, într-un astfel de memoriu, scria despre C. Manciu, care se considera „paşă al Iaşilor, să fie redus la proporţiile normale"[751]. Bineînţeles că o atenţie sporită acorda văcăreştenilor, consideraţi de el vinovaţi, în ciuda achitării lor. Intervine, astfel, în urma unei informări din 20 mai 1924, la 31 mai, arestând şi percheziţionând vreo 60 de studenţi strânşi în grădina de zarzavat făcută de ei pe o proprietate a boieroaicei Constanţa Ghica, din str. Carol. Sunt menţionate mai multe insulte şi loviri ale lui Manciu asupra studenţilor. Este bătut studentul C. Ambrozie şi se relatează despre o încercare de viol asupra studentei S. Teodorescu[752]. Se considera că Manciu a fost trimis special de la Bucureşti pentru a domoli tulburările antisemite şi pentru a se impune folosea şi mijloace neortodoxe: jigniri, umilinţe, bătăi la tălpi[753].

În Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, după cum am mai remarcat, erau mai mulţi profesori care şi-au manifestat aversiunea faţă de studenţii naţionalişti şi „îngăduinţa" faţă de studenţii evrei sau socilaişti şi comunişti. Au fost adversarii lui Codreanu pe când acesta era student. Profesorul Alexandru Myller avea un preparator evreu şi se dovedise adversar al lui A.C. Cuza în Senatul Universitar. El a fost bruscat de studenţii naţionalişti şi era primit cu cântece patriotice atunci când intra în amfiteatru. Răspunsul său era: „Iar v-aţi apucat de porcării? Sunteţi nişte derbedei!". Profesorul C.I. Parhon se situa pe aceleaşi poziţii ca şi A. Myller. El îşi manifesta dezaprobarea faţă de „grupul de turbulenţi care, sub numele de naţionalism, tulbură liniştea şi împiedică bunul mers al activităţii celor doritori de progres". La 14 decembrie 1924, a refuzat primirea unui student la examen pentru că acesta purta la piept o cocardă cu o zvastică: „Când vii la mine, trebuie să ai atâta bun simţ să nu vii cu porcăria aceea în piept". Societatea studenţilor români medicinişti i-a propus valorosului profesor calaborarea la o revistă medicală ce doreau să o înfiinţeze. Parhon a condiţionat participarea sa de dreptul de a publica în revistă şi studenţii evrei. Majoritatea studenţilor au refuzat. Deşi Codreanu, Iasinschi, N. Ionescu, I. Moţa părăsiseră Universitatea, rămăseseră destui care să le continue „opera". Mille Lefter, în cadrul unei manifestări culturale studenţeşti, declama: „Studenţimea e conştientă că duce o luptă dreaptă de salvare a neamului ameninţat de pericolul jidovesc şi că

[750] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 300
[751] „Unirea", 1 iunie 1924, Iaşi
[752] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 222 şi A.N.D.J. Iaşi, *Fond Universitatea Al. I. Cuza – Rectorat*, dos. 1049/1924, f. 16
[753] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p.149

această luptă doreşte cu ardoare să fie condusă de toţi părinţii sufleteşti"[754]. Într-un raport al Prefecturii ieşene de la sfârşitul anului 1924, referitor la situaţia din Universitate, este remarcată activitatea a trei curente: unul naţionalist-extremist, format din studenţi din Vechiul Regat, un altul naţionalist-moderat, alcătuit din studenţi din Basarabia şi Vechiul Regat şi al treilea, cel comunist, având în componenţă basarabeni şi evrei. Ultimul numit era considerat „cel mai mic dintre toate, dar cel mai periculos pentru ordinea în stat şi trebuie îndeaproape supravegeat din toate direcţiunile"[755].

Corneliu Codreanu iniţiase o tabără voluntară de muncă pentru tineret, în Ungheni, pe malul Prutului, pe terenul unui mic antreprenor, Olimpiu Lascăr. Aici se făceau cărămizi pentru ridicarea unui Cămin Creştin la Iaşi. C. Manciu, care urmărea activitatea, raporta: „Afară de aceşti studenţi ce făceau cărămidă, Corneliu Codreanu a găsit şi elevi de liceu care să facă grădinărie, care să muncească pentru zarzavat pentru cei de la Ungheni"[756].

În rândul populaţiei, această acţiune făcuse impresie şi începură să apară donaţiile. În descinderea din str. Carol, Manciu arestează pe Codreanu pe motivul găsirii unei schiţe a propriei locuinţe la liderul tineretului. Nu se va purta cu mănuşi. La 8 iunie 1924, într-o întrunire la Sala Bejan, Cuza, Şumuleanu, Găvănescul cer pedepsirea lui Manciu, de unde nu, „îşi vor face singuri dreptate". Judele M. Eşianu spunea referindu-se la studenţii complotişti - „văcăreşteni": „Preveniţii, văzând că lupta lor nu este încununată de succes, iar studenţii gata de-a capitula, pun la cale mai multe atentate ca prin mijlocul acesta să-i trezească din nou la luptă"[757].

Împotriva metodelor, nu tocmai ortodoxe ale prefectului, scriu şi ziare ca „Apărarea Naţională", „Ţara Noastră", „Acţiunea Românească", „Unirea", „Universul". Ziarul „Unirea", din 1 iunie 1924, scria: „I-a fost hărăzită prin subscripţie publică de comunitatea israelită, o maşină, încurajându-l şi prin ziare, la orice ocazie, pentru atitudinea sa contra studenţilor creştini." C. Manciu vedea în tabăra de muncă un nucleu politic împotriva căruia trebuie luate măsuri punitive. Corneliu Zelea Codreanu este bătut pe stradă, pentru a riposta şi-a fost arestat[758].

Din „spovedania" sa în faţa lui N. Crainic reiese: „... a fost o povestire lungă a unor persecuţii şi chinuri sadice în beciurile poliţiei la Iaşi, la care a fost

[754] A.N.D.J. Iaşi, *Fond Universitatea Al. I. Cuza – Rectorat*, dos. 1057/1924, ff. 26-27
[755] *Ibidem*, ff. 26-27
[756] A. Heinen, *op. cit.*, p. 195
[757] ASRI, Fond „P", dos. 111041, f. 3
[758] N.M. Nagy-Talavera, *Fascismul din Ungaria şi România*, p. 360; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *op. cit.*, p. 84

supus atât el, cât şi o soră a lui. El a fost bătut la tălpi, iar sora lui pe spatele gol. N-a mai putut suporta această ruşine şi a tras, nici el nu ştie cum"[759].

În amintirile sale, scrie despre o reculegere în munţi, în Rarăul Bucovinei. „Acolo unde românul a primit lupta cu toate puterile duşmane. Muntele e de mult legat de noi, de viaţa noastră. El ne cunoaşte..." Urcă Rarăul, singurul lui prieten, unde „şi-a dus durerile umilinţei" şi şade la stâna lui moş Piticaru sau singur ca vechii isihaşti. Însă vine ceea ce el numeşte „ziua fatală, 25 octombrie 1924"[760].

Conform Poliţiei, Corneliu Zelea Codreanu a plănuit acest atentat, iar Ion Zelea Codreanu şi A.C. Cuza au încercat să-l convingă să renunţe. În cadrul unei întruniri studenţeşti s-a pus la cale atentatul şi Corneliu Codreanu s-a înarmat cu un pistol primit de la un prieten sosit din Germania[761]. La proces sunt inculpaţi prefectul C. Manciu şi inspectorii Clos şi Vasiliu pentru atacuri şi loviri asupra studenţilor. Corneliu Zelea Codreanu este avocatul studentului D. Comârzan. Avocat al apărării, C. Dumbravă îl jigneşte pe C. Manciu, dând naştere la un conflict în instanţă. Dumbravă cere arestarea lui Manciu pentru ultragiere. Despre Codreanu, martorii au afirmat că a stat tăcut, dar la un moment dat „era schimbat la faţă şi îi tremurau picioarele". La ieşire a vut loc un incident: „a fost agitaţie de ambele părţi", după declaraţia lui P. Constantin[762]. Evenimentul este în continuare înconjurat de mister. S. Neagoe insistă asupra premeditării. Gr. Traian Pop arată faptul că judecătorul de instrucţie a instrumentat un dosar în care doreşte să excludă legitima apărare, alegând dintre martori pe cei ostili acuzatului. Ioan Scurtu se întreabă: „Cazul Manciu. Pedeapsă meritată sau act criminal?"[763] Istoricul Ioan Scurtu remarca faptul că adepţii lui Codreanu au apreciat gestul ca fiind un act de dreptate şi demnitate, o pedeapsă meritată aplicată unui trădător de neam, duşman al mişcărilor de redeşteptare naţională, pe când apărătorii ordinii constituţionale existente l-au considerat un act criminal[764]. Asociaţia Studenţior Creştini afirma că violenţele lui Manciu justifică gestul lui Codreanu. Manifestul lansat avea următorul conţinut: „Români! Acela ce de mai bine de un an de zile, pentru

[759] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 315
[760] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 129
[761] ASRI, Fond „P", dos. 111041, f. 5-7
[762] *Ibidem*, f. 7 v., ff.125-127
[763] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 264 şi urm.; Gr. Tr. Pop, op. cit., pp. şi I. Scurtu, *Cazul Manciu. Pedeapsă meritată sau act criminal*?, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, pp. 135-151
[764] I. Scurtu, *Cazul Manciu. Pedeapsă meritată sau act criminal?*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1-2/ 1994, p. 135

arginții lui Iuda a lovit și batjocorit tot ce-i românesc și-a primit pedeapsa. Gestul colegului nostru Corneliu Zelea Codreanu este al nostru al tuturor!"[765]

Interpretarea acestui caz a îmbrăcat forme diferite. „Cuvântul", la 29 mai 1925, considera sentința „o reacție a demnității umane împotriva brutalității despotice a abuzului, pedeapsă pentru îngâmfarea provocatoare a dictaturii". N. Iorga spunea și el: „Odrasla lui Zelea Codreanu face actul «eroic» de a împușca pe prefectul de poliție din Iași, Manciu, și doi polițiști". El luase atitudine prin articolul „Politica de asasinate"[766]. Alta este însă părerea lui Octavian Goga, în articolul *Luați aminte*, publicat la 31 mai 1925 în „Țara noastră". Iorga este etichetat ca „monumentala încarnație a proorocului care și-a mâncat tablele legii". Solidaritatea studențească se manifestă din nou. Cei din Cluj trimit la 26 octombrie o telegramă ziarului „Unirea" al lui Cuza, în care se consideră responsabili la fel ca autorul. Semnează I. Istrate, V. Săbădeanu, Aurel Eremeiu[767].

Și în guvern sunt păreri diferite. Iorga remarca: „Seara, Lapedatu îmi vorbește de situația din Iași, unde toți sunt nesiguri. S-a dus la poliția din București. Ionel Brătianu ar fi hotărât la o acțiune energică, pe când ministrul Instrucției, Constantin Angelescu, bolnav, cu piciorul scrântit, se gândește la paleative. Tribunalul ieșean a infirmat mandatele unora dintre preveniți"[768]. Unii autori au insistat pe o legătură „tainică" între cei doi dușmani. Manciu profețea: „Și eu stau piedică scopurilor lui, deci va căuta să mă înlăture"[769]. Alții consideră că actul a fost dictat de invidia pe Moța, care îl depășise pe Codreanu în popularitate prin atitudinea sa dârză și hotărâtă în procesul „Moța – Vlad". Cert este că după senzaționalul proces încheiat la Turnu Severin, prestigiul lui Codreanu este enorm, fapt demonstrat de întoarcerea triumfală și nunta de la Focșani. Chiar dacă exagerează cifrele în amintirile sale,

Galata, carte poștală, Ed. E.J. Brumer

[765] "Cuvântul Iașului", ed. specială, 27 octombrie 1924
[766] "Lumea", 1 noiembrie 1924, Iași
[767] "Unirea", 26 octombrie 1924, Iași
[768] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 188
[769] S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 269-274

curentul naționalist devenise mai puternic[770]. Armin Heinen este de părere că mulțimile căutau un alt salvator, la fel ca Averescu, care le dezamăgise. Este o idee pe care a desprins-o din opera lui Iorga[771]. Ionel Moța vedea în acest fenomen un mijloc prin care „să zdruncine suflul maselor", să fie o „jertfă a națiunii"[772].

În cadrul Universității din Iași se constituie între profesori două tabere, una a naționaliștilor-creștini, grupată în jurul lui A.C. Cuza și o a doua care incrimina gestul lui Codreanu și rolul deținut de președintele L.A.N.C. în înfăptuirea lui. Profesorul Paul Bujor spunea în ședința Senatului Universității: „Ești vinovat, d-le Cuza. Succesul dumitale se datorează propagandei printre inculți". Petre Andrei, care a avut de-a lungul perioadei interbelice multe dispute cu A.C. Cuza, în Universitate sau Parlament, concluziona: „Am urmat și la cursurile dumneavoastră, d-le Cuza. Zi cu zi ați sugerat prietenilor aceleeași principii și Zelea Codreanu e copilul sufletesc al dumneavoastră. […]. Criminalul de azi nu e vinovat de ceea ce a făcut, ci e vinovat autorul moral, acela care nu l-a oprit de la faptă. Mă simt dator a spune: dl. Cuza a țintit și Codreanu a tras"[773]. Oficiosul Partidului Național Liberal acuză politica lui Cuza, considerând că el a îndreptat „brațînarmat acolo unde veninul cuzist nu a ajuns"[774].

De la Iași, procesul este mutat la Focșani. Codreanu vedea orașul ca fiind „cea mai puternică citadelă liberală din țară", dar populația trece de partea sa[775]. În închisoare, în așteptarea procesului, Codreanu este departe de a crede în deznodământul fericit al procesului. Poliția, al cărei reprezentant a fost ucis arată mult zel în ancheta referitoare la caz. Nu este cruțată de percheziție nici logodnica lui Codreanu (se logodise în august 1924 la Ungheni, în mijlocul taberei de muncă, cu Elena Ilinoiu, fiica unui controlor de C.F.R.) a cărei casă a fost răscolită de polițiștii sosiți în „scop de a găsi documente referitoare la asasinat". Se adresează instanței prin scrisori și telegrame peste 10.000 de oameni, sate întregi trimit semnături[776].

Se repetă scenariul folosit și în procesul complotiștilor și cel numit „Moța – Vlad". Se tipăresc cărți poștale, manifeste, afișe. Se publică volumul *Scrisori studențești din închisoare*, cu mare impact asupra publicului. Codreanu se adresa din închisoare studenților, copiilor, elevilor, cu patetism și uneori

[770] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 179
[771] A. Heinen, *op. cit.*, p. 112 și N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 50
[772] I.I. Moța, *Cranii de lemn*, p.
[773] S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 287-288 și 290; A.N.D.J. Iași, *Fond Universitatea A.I.C., Rectorat*, dos. 1049/1924, ff. 105-117
[774] „Viitorul", 7 noimbrie 1924 – *Antisemitism și terorism*
[775] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 187
[776] ASRI, Fond „P", dos 111041, vl 5, f. 119

disperare sau furie, neputință, durere. „În tabăra dușmană sărbătoresc demonic, sorbind cu aurite cupe și ultima picătură de sânge, din istovit, uscatul, românescul nostru trup: triumfătorii. Sunt vipere cu cap de jidov [...]. Iar pentru tine, sărman român, care stai în stradă, flămând și tremurând și privești nedumerit, pentru tine nu este loc în țara aceasta”[165]. Nu putea lipsi din discursul său componenta antisemită și, de asemenea, nici cea anti-politicianistă: „Nici nu mă gândesc să vorbesc despre reprezentanții nenorociți ai celei mai degradante vieți politice din lume, coalizați în partidele politice, cari se mănâncă unii pe alții, averescani pe țărăniști, țărăniști pe liberali, liberali pe naționaliștii din Ardeal și toți împreună ne mănâncă pe noi, ducându-ne țara de râpă. Aceşti politicieni sunt în slujba jidanilor, deci, cu desăvârșire pierduți pentru România”[777]. Să menționăm faptul că, peste ani, Codreanu a recunoscut în gestul său de a-l împuşca pe Manciu un episod personal condamnabil[778].

Profesorul C.I. Parhon era acuzat de către studenții „cuzişti” că a avut atitudine „necreştinească”, căci se opusese în repetate rânduri sfeştaniilor religioase în Universitate, de asemenea, o atitudine „neromânească”, căci ținea la Spitalul Socola studenți dovediți drept comuniști. El eliminase din căminul medicinişti lor pe studenții care nu s-au desolidarizat de actul lui Codreanu (asasinarea lui Manciu). La 25 ianuarie 1925, cerea „patru oameni înarmați care să-l apere la Spitalul Socola, unde locuia”[779].

Primăvara lui 1925 a devenit un prilej binevenit pentru formațiunile naționaliste de propagandă electorală. S-au organizat mai multe manifestați anti – P.N.L., orchestrate, în special de L.A.N.C. și F.N.R. În Bucovina și Năsăud acționau „Arcașii lui Ștefan cel Mare”, sprijiniți de partidele din opoziție[780].

Cercetând lista juraților pentru procesul lui Codreanu în cazul Manciu, constatăm că cea mai mare parte dintre ei sunt proptietari mici și mijlocii, comercianți sau activau în profesiuni liberale. Au fost, se pare, sensibili la pericolul „invaziei jidoveşti” în economie, iar clasa politică dăduse destule dovezi ale neputinței sale de guvernare sau de corupție. Datorită manifestațiilor de simpatie, care puteau degenera în violențe, procesul nu se va desfășura la Iași. Este mutat la Focșani și apoi la Turnu-Severin. Mari avocați, reprezentanți ai L.A.N.C., în frunte cu Paul Iliescu și Emil Vasiliu-Cluj pregătesc apărarea. Ziarele naționaliste abundă în articole favorabile lui Codreanu. În paginile lor începe un adevărat proces mediatic al politicianismului și al evreismului,

[777] C.Z. Codreanu, *Scrisori studențești din închisoare*, Biblioteca Nouă, nr. 7, Iași 1925, p. 16 și urm.
[778] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 225
[779] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 320
[780] I. Scurtu, C. Troncotă, *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, 1925, în “Arhivele totalitarismului”, an II, nr. 3/1994, pp. 134-140

considerate ca principală cauză a situației proaste a românilor și o legitimare a violențelor studențimii naționaliste. Printre martori s-au aflat și foștii profesori ai lui Codreanu de la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu: coloneul Marcel Olteanu, căpitanul V. Bădulescu, locotenetul E. Pălăngeanu, care au produs o bună impresie în favoarea acuzatului[781]. S-au tipărit cărți poștale cu clădirea teatrului din Turnu-Severin unde urma să se desfășoare procesul și pe care scria: „Aici a fost judecat și achitat Corneliu Zelea Codreanu”[782]. Ziarul „Universul” relata pentru cititorii săi atmosfera de la Turnu-Severin. Negustorii și juraţii din Focşani au adus jerbe de flori. Elena Ilinoiu, logodnica lui Codreanu, a luat loc în față; a creat o impresie deosebită. Sala a aruncat cu flori peste jurați. Aceştia purtau la piept cocarde tricolore cu zvastica. În centul orașului s-a făcut o manifestație în care mulțimea entuziastă l-a purtat pe brațe pe Codreanu[783]. Gazetarul C.C. Costaforu, prezent la eveniment, remarca o „sminteală generală a unui oraș întreg, de oameni, de altfel culți și pașnici”[784].

La Turnu-Severin, procesul a devenit o adevărată fiesta politică pentru naționalismul creștin și pentru L.A.N.C. Odată cu achitarea, Codreanu a ieșit în fața unei mulțimi care-l ovaționează. Este la fel de bine primit la București și în alte orașe, în drum spre casă[785]. O mare parte a opiniei publice a primit cu vie satisfacție achitarea[786].

Momentul 1925 a fost unul de vârf pentru curentul naționalist, aceeași stare de spirit dominând la Iași, Focșani, Turnu-Severin. Într-o atmosferă solemnă, la Turnu-Severin, în momentul achitării, procurorul mulțumește lui Codreanu pentru fapta sa patriotică. Focșanii se oferă să-i găzduiască nunta, Iașul îl primește triumfal. A devenit o persoană foarte populară, acest fapt stârnind, se pare, gelozia lui Cuza[787]. La Buzău, studenții și elevii Școlii Comerciale au organizat o manifesație ad-hoc atunci când trenul care-l ducea pe Codreanu a poposit în gară. Au continuat prin smulgerea firmelor ziarelor „Dimineața”, „Lupta”, „Adevărul”[788].

Trebuie remarcat rolul deosebit, în succesul acestui proces, al acțiunii solidare a studențimii, al militanților L.A.N.C. și aportul semnificativ al unui segment al presei și al mai multor personalități politice și culturale. În epocă, mulți considerau a nu fi crimă gestul de a ucide un agent corupt și brutal al unui guvern nepopular și unde lipsea interesul personal. Astfel se poate explica

[781] “Universul”, 22 mai 1925, București
[782] I. Scurtu, C. Troncotă, *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, p. 136
[783] “Universul”, 28 mai 1925
[784] “Curierul Israelit”, nr. 21, 31 mai 1925
[785] A.S.R.I., Fond „P”, dos 111041, vol 5, f. 120
[786] Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei românești*, p. 85
[787] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 268
[788] A.S.R.I., Fond D, dos. 841, vol. II, f. 58

momentul 1923 – 1925. Codreanu se erija în reprezentantul tinerei generații, gata să-și asume orice sacrificiu spre salvarea patriei. A fost și un bun prilej pentru cei ce doreau să lovească în autoritarul P.N.L., aflat la guvernare. Se afirma că „în toată țara era un curent naționalist așa de puternic încât ar fi putut conduce L.A.N.C. la guvernarea țării"[789].

Nunta lui Corneliu Codreanu și a Elenei s-a desfășurat la Crâng, lângă Focșani, la 13 iunie 1925. Codreanu, în *Pentru legionari*, menționa un număr de 80.000 de nuntași și 2.300 de care și automobile. Starostele nunții era generalul Macridescu, iar nunii, mari personalități ale L.A.N.C., în frunte cu A.C. Cuza[790]. Putem să-l bănuim pe Codreanu că ar fi exagerat numărul oamenilor din mulțimile care l-au întâmpinat la București sau Iași, dar credem că în acest caz, românii, iubitori ai unor astfel de evenimente, au participat cu mic cu mare, mai ales că mirele devenise foarte popular. Românul se bucură la astfel de momente și uită toate necazurile sale. Evreii din județul Putna erau neliniștiți înainte de nuntă, după cum sesizează poliția, mulți dintre cei din Focșani vor să părăsească orașul. Dar, în ciuda temerilor, nu s-au înregistrat evenimente reprobabile[791]. La nici două luni, la 10 august 1925, un alt eveniment arată popularitatea de care se bucură Codreanu: a botezat 100 de copii din județul Putna, în localitatea Ciorănești, conform dispozițiilor Ministerului de Interne, care refuză să acorde învoire pentru orașul Focșani, motivând că s-ar putea produce incidente între evrei și români[792].

În august 1925, în localitatea Dorohoi, sunt semnalate de către Brigada Specială de Siguranță mai multe situații tensionate care îi au ca protagoniști pe evrei și pe studenții naționaliști. Evreii, se spune în raport, pregătesc acțiuni împotriva lui August Gârneață, fratele lui Ilie Gârneață. „Bănuiesc că se vor petrece lucruri și mai grave, nefind excluse nici devastări și aceasta datorită în mare parte și evreilor care, departe de a sta liniștiți și a evita conflictele cu studenții, sunt fățiș provocatori, neținând cont de sfaturile autorităților", se scria în raport și se continua: „Pe de altă parte și în populația creștină din Târgu-Darabani și împrejurimi a prins o ură neîmpăcată pe evrei, care este și mai mare datorită purtărilor față de studenții creștini, zilnic aproape îi batjocuresc și huiduiesc când îi întâlnesc pe stradă"[793].

Să amintim faptul că A.C. Cuza și N.C. Paulescu au fost invitați la congresul de la Budapesta al organizației „Alliance Chretiene Arienne" din octombrie 1925. Organizația era condusă de George de Pottere, pe care

[789] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 271
[790] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 273
[791] Gr. Tr. Pop, *Mișcarea Legionară*, p. 244, C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 255-256
[792] St. Palaghiță, *op. cit.*, p. 19
[793] I. Scurtu, C. Troncotă, *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, p. 148

Codreanu și Moța l-au cunoscut în timpul sudiilor din străinătate. Lucrarea lui George de Pottere – *Rasa ariană. Cultura creștină și problema evreilor* – a fost popularizată în România de către L.A.N.C.[794]

În 1925, este înghițită de către L.A.N.C. și o altă formațiune naționalistă cu caracter fascist, copie românească a Partidului Fascist al lui Mussolini – „Fascia Națională Română". Această organizație s-a fondat în anul 1923 și se pronunța pentru o dictaură „națională, românească", cu „mandat de un an, cel mult doi", astfel putându-se instaura „cinstea, echilibrul ordinei". Urmărea modelul italian al unui „naționalism integral". Bazele trebuiau să fie corporatiste, iar sloganul era: „Dumnezeu, Coroana, Patria". T.P. Vifor, unul dintre fondatorii și doctrinarii ei, scria: „Extremele sunt în realitate două, nu mai multe: fascism ori bolșevism.[...]. Bolșevismul va însemna pieirea României"[795]. În septembrie 1925, conform „actului de unire", se alăturaseră L.A.N.C. vechiul Partid Naționalist Democrat-Creștin (fondat după despărțirea de Iorga, n.n.), Acțiunea Românească și Fascia Națională Română[796]. Se recunoștea autoritatea supremă a lui Cuza și liniile directoare principale ale L.A.N.C. Astfel, poziția lui A.C. Cuza în cadrul curentului naționalist-creștin se consolida. Unul dintre afișele electorale L.A.N.C. ce circula în mediul rural era definitoriu pentru poziția partidului față de evrei: „Nu vă vindeți casele și pământurile decât numai la români creștini. Nu vă cumpărați lucrurile trebuincioase decât numai de la negustori și meseriași români-creștini"[797].

În luna decembrie a anului 1925, se înregistrează o nouă cerere a studențimii creștine din Iași pentru „numerus clausus", prin care se exprimă și pentru excluderea unor profesori evrei din universitate[798]. Tot în decembrie 1925 este suprimat oficiosul L.A.N.C. – „Apărarea Națională" de la Iași. A reapărut la București la l5 noiembrie 1926[799].

Cu toate acestea, în alegerile pentru Parlament din 25 mai 1926, L.A.N.C. obține 120.000 voturi, 4,76% din electorat și 10 mandate de deputat. Rezultat sub așteptări. Corneliu Zelea Codreanu, candidat la Focșani, în Putna, nu obține numărul minim de voturi spre a accede în Parlament[800], rezultat cel puțin neobișnuit, dacă ne gândim la adeziunea focșănenilor în timpul procesului și la nuntă. El incrimina ministerul de interne care i-a îngrădit acțiunile. În alte județe, O. Goga – ministrul de Interne – ajutase L.A.N.C. și pe președintele ei

[794] G. Dumitrescu, *Corespondența...*, p. 133, 121-122
[795] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 52; „Fascismul", 15 decembrie 1923; T.P. Vifor, *Doctrina fascistă română*, Ed. F.N.R., București, 1924, p. 57
[796] „Apărarea Național-Creștină", an. I, nr. 1, 15 octombrie 1925; C. Ciucanu, *op. cit.*, pp. 109-111
[797] Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 58
[798] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 154
[799] G. Dumitrescu, *Corespondența...*, p. 121
[800] Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul...*, vol. II, p. 65

care, în opoziție, va răspunde cu o activitatea prudentă[801]. Un alt semn de întrebare care ar putea lămuri schisma de peste un an?!

Sunt aleşi: la Iaşi – Cuza, Găvănescul, la Dorohoi – prof. Şumuleanu; la Rădăuți – prof. Codreanu; la Câmpulung – P. Iliescu; la Suceava – prof. Cârlan; la Botoşani – dr.H. Vasiliu; în Neamț – Mişu Florescu; la Bacău – Iuniu Lecca; la Satu Mare – Valer Pop[802]. Se observă care sunt fiefurile cuziste. Corneliu Codreanu nu se regăseşte printre deputați. L.A.N.C. câştiga voturi şi în alte zone decât nordul Moldovei şi Bucovina (regiuni cu pătură numeroasă de evrei), în Turda, Bihor, Caraş-Severin, ceea ce denotă că partidul devenise unul cu relativă putere la nivel național.

Cu toate că A.C. Cuza participase la nunta Elenei Ilinoiu şi chiar îl

Vedere a oraşului Iaşi în anul 1926

cununase şi acceptase să candideze şi Codreanu în Putna, conflictele între cei doi se acutizează. Moța şi Codreanu, spre a nu fi părtaşi la sciziunea L.A.N.C., pleacă la studii în străinătate, spre bucuria lui Cuza. Pe de altă parte, alături de L.A.N.C., se adună Fascia Națională Română, Acțiunea Românească, Partidul Social Creştin, formațiuni de dreapta mai mici care îi întăresc poziția lui Cuza în partid. La plecarea lui Codreanu şi Moța a contribuit şi Cuza cu o însemnată sumă de bani. Cei doi acceptă pentru a nu participa la destrămare. Dar nu numai cei tineri nu împărtăşeau parte din convingerile lui Cuza, ci şi militanții experimentați ai Ligii. Ei cereau o atitudine mai radicală, dar preşedintele

[801] F. Veiga, *op. cit.*, p. 113
[802] M. Dogan, *Analiza statistică a "Democrației parlamentare" din România*, tab. nr. IV; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*,ed. 1936, pp. 289-291

înțelegea să răsplătească ajutorul primit în alegeri din partea lui Goga printr-o activitate parlamentară prudentă, necriticând partidul de la guvernare[803].

Paul Iliescu, care îl criticase public, este înlăturat din partid. În sprijinul deputatului „schismatic" se ridică şi alți membri proeminenți ai partidului, ca Ion Zelea Codreanu, Valer Pop, dr. Haralamb Vasiliu, prof. Cârlan, prof. Şumuleanu, gen. Macridescu, T. Brăileanu, I. Cătuneanu. Şi ei au fost expulzați din partid. A.C. Cuza îi acuza ca fiind „vânduți jidanilor". Corneliu Şumuleanu îşi exprima sentimentele în articolul *Mişelia unor prieteni*, ca răspuns la atacurile furibunde ale fostului său tovarăş în „Apărarea Națională". El era în fapt vicepreşedintele Ligii şi unul dintre cei mai merituoşi activişti ai ei. Au urmat tratative îndelungi, dar mulți dintre ei s-au alăturat P.N.L. sau Partidului Poporului, iar alții îi urmează lui Corneliu Zelea Codreanu în Legiunea Arhanghelul Mihail, înființată în 1927[804].

Serbare LANC, Bicaz, 1926

Corupția guvernului, abuzurile sale prin agenții săi au contribuit la crearea unui asemenea climat care a dus la violență. Constantin Manciu, în ciuda agresiunilor împotriva studenților şi a memoriilor înaintate de părinții şi liderii L.A.N.C., nu este sancționat, ci este decorat, provocând furia lui Cuza şi alor săi. „Funcționarul statului are întotdeauna dreptate", se spunea. Şi Codreanu era de părere că „toate partidele nu sunt decât o bandă de tirani"[805]. Conflictele dintre studenți şi autorități erau frecvente; la fel şi cele dintre militanții L.A.N.C. şi evrei, şi unii şi alții incitând spre violență, cum este cazul celor din Rădăuți, unde se practica un antisemitism economic, în aşa numitele „trezvii", societăți care urmăreau combaterea alcoolismului rural, îndrumarea spre comerț, închiderea de cârciumi. Şi tot din Rădăuți sunt semnalate, în 1924, la 2 octombrie, conflicte în cadrul unor întruniri evreieşti, când doi studenți români sunt bătuți[806]. Sau la Focşani sunt raportate incidente

[803] I. Moța, *Garda de Fier şi L.A.N.C.*, în „Axa", I, nr. 19, 1 octombrie 1933
[804] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 223-224; „Apărarea Națională", 27 mai 1928; „Pământ strămoşesc", an II, nr. 9, 1 mai 1928; „Apărarea Națională", an V, nr. 12, 20 octombrie 1927
[805] *ibidem*
[806] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 41

între evrei şi români, cu prilejul procesului lui Corneliu Zelea Codreanu, când ambele tabere sunt hotărâte să aplice formula: „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”[807]. Dacă, în general, cuziştii sunt cei ce acţionează în forţă, au fost şi cazuri când ei au fost victime, cum s-a întâmplat la Piatra-Neamţ, unde elevii de liceu Herghelegiu Ion, D. Hudiş, G. Bălănescu sunt bătuţi de un grup de evrei: Max Haimovici, Saim Daniel, Baruch Siegler, Samil Leibovici, Rubin Soifer. La sinagoga de pe strada Carol, în timpul slujbei de Iom Chipur, nişte copii jucându-se au spart un geam. Evreii şi-au vărsat furia pe grupul de elevi care treceau pe acolo, dar care nu erau vinovaţi[808]. Codreanu scria că elevul Herghelegiu a rămas nenorocit pe viaţă. Procesul s-a încheiat în 1928 şi evreii numiţi mai sus au fost amendaţi şi au plătit despăgubiri. Ion Herghelegiu a devenit mai târziu şeful legionarilor din judeţul Neamţ şi unul dintre cei mai apreciaţi partizani ai lui Codreanu[809]. În judeţul Neamţ, cuzismul a avut numeroşi adepţi. A.C. Cuza a susţinut mai multe vizite cu scop electoral în judeţ, iar aici, colonelul Piperescu şi Constantin Ieşanu, tatăl studentului cu acelaşi nume, discipol al lui Cuza, desfăşurau o activitate deosebită pentru popularizarea mişcării. Presa evreiască îl consideră pe Cuza ca fiind instigator al actelor de huliganism îndreptate împotriva israeliţilor. Sunt incriminate profanările de morminte din cimitirul israelit, luând atitudine şi ziarele creştine: „Telegraful” cerea: *Respect morţilor* sau scria că *Nici morţii n-au odihnă*, iar ziarul „Neamul evreiesc” denunţa *Teatrul antisemit de la Piatra-Neamţ*[810].

În martie 1925, A.C. Cuza soseşte în judeţul Neamţ pentru a conferenţia despre violenţa şi dezordinile care sunt provocate de “pericolul evreiesc”. Au participat la întruniri şi reprezentanţi din comunele rurale, care au venit cu căruţe şi tarafuri strigând “Jos jidanii!”. Delegaţii din Calu-Iapa aveau în frunte pe preotul Gervescu. Nu s-au înregistrat incidente, jandarmii reuşind să păstreze liniştea[811]. Ziarul local „Reformatorul” deschidea o anchetă: *Mişcarea antisemită. Cine sunt instigatorii*!?. Chestionat de reporterul ziarului, colonelul Piperescu, lider cuzist local, insistă pe gestul evreului Lerman, care l-a lovit pe A.C. Cuza, cerând o pedeapsă exemplară, iar la Iaşi, la 1 august 1925, se petrece un fapt similar. Un manifest al L.A.N.C. menţiona referitor la acest eveniment: “Jidanii caută să ne provoace. Sunt agenţi plătiţi ai Cahalului jidovesc”[812].

[807] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari,* p. 225
[808] A.N.D.J. Neamţ, *Fond Prefectura*, Dos. Ordinea şi Siguranţa pe anul 1926, f. 136
[809] J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, p. 127-128 şi *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, p. 89
[810] “Telegraful”, 13 octombrie 1925 şi 29 niembrie 1925 şi „Neamul evreesc”, 29 noiembrie 1925
[811] J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, pp. 127-128
[812] J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, pp. 127-128 şi A.N. Bucureşti, *Fond Direcţia Generală a Poliţiei*, dos. 46/1923-1926, f. 132, apud I. Scurtu şi colab., *Totalitarismul de dreapta în România, Origini, manifestări, evoluţie*, 1919-1927, INST, Bucureşti, 1996, p. 528

Propaganda L.A.N.C. nu va ocoli nici Valea Bistriţei moldovene, unde col. Niculcea (r) va conferenţia împotriva grevelor pe care le considera ca fiind orchestrate de comunişti. Într-adevăr, în regiune a venit de mai multe ori Lothar Rădăceanu, unul dintre liderii al P.C.R., care dorea activizarea grevelor în rândul muncitorilor forestieri[813].

Pe 7 ianuarie 1926, A.C. Cuza a sosit la Piatra-Neamţ pentru ceromonia de sfiinţire a drapelelor de luptă ale L.A.N.C. Au venit cortegii călare, cu steaguri şi suliţe, îndreptându-se “Peste Vale”, unde era locuinţa lui Ieşanu. Au conferenţiat Cuza şi studentul Ieşanu, iar seara a avut loc un festival în cinstea liderului Ligii. Noaptea s-au spart geamurile bodegii lui Blum, ale magazinului de mobilă Grunberg şi la casele avocatului Weintraub, după cum arăta „Telegraful”. Ziarul „Reformatorul” cerea pedepsirea celor care au spart geamurile (au avut de suferit şi evrei săraci), dar şi a celor care i-au lovit pe liceenii Herghelegiu, Hudiş, Bălănescu[814].

La Buhuşi, un târg în care locuiau mulţi evrei, iar activitatea economică gravita în jurul fabricii de postav (deţinută de acţionari evrei), s-au înregistrat greve puternice încă din 1919 – 1920. În 1926, în noiembrie, o nouă grevă. O parte a muncitorilor creştini se organizează într-o organizaţie numită Liga „Vlad Ţepeş” şi anunţă dorinţa lor de a rechiziţiona fabrica şi de a o pune sub conducerea col. Niculcea. „Reformatorul” o vedea ca fiind o organizaţie de luptă a L.A.N.C. împotriva locuitorilor evrei. Colonelul Niculcea, şeful ei, „a stat în mijlocul greviştilor zi şi noapte o săptămână, pe terasa casei lui Nuţă (cârciumar), alimentându-i cu discursuri înflăcărate, mai mult cu caracter antisemit şi prea puţin inters muncitoresc”[815].

Telegraful
PRAPAD Greva dela fabrica de Hârtie şi Mucava din localitate
Alegerile de Senator

A.C. Cuza, în discursurile sale, frecvent se referea la „problema evreiască”, cerând „numerus clausus”, ca în Ungaria, considerând că „jidăniţii noştri ne duc la pieire“ şi că „românii nu pot fi conduşi decât de români“, lucru care nu-l vedea a se îndeplini, căci remarca, la Universitatea din Iaşi, un procent de 35,55 % evrei, la medicină – 61,07 %; 75,5 % la

[813] A.N.D.J. Neamţ, *Fond Prefectura Neamţ*, dos. 240/1930, f. 50
[814] „Reformatorul”, 18 septembrie 1926, Piatra-Neamţ, „Telegraful”, VI, nr. 526, 4 ianuarie 1926, Piatra-Neamţ
[815] A.N.D.J. Neamţ, *Fond Prefectura Neamţ*, dos. 29/1926, f. 59

farmacie, la o proporție de 5% în România[816]. Dacă formațiunile radicale de dreapta își manifestau sentimentele antievreiești și acționau conform acestor concepte, vor întâmpina reacția ziarelor filosemite românești sau chiar a asociațiilor evreiești internaționale, prin publicațiile lor. Din presa evreiască se detașează „Curierul Israelit", jurnalul Uniunii Evreilor Pământeni, cel mai în drept a exprima opinia israeliților din România. Acest ziar evidenția acțiunile antisemite ce se desfășurau în România și implicațiile lor asupra vieții politice românești.

„Curierul Israelit" conchidea că „în timpul manifestațiilor studențești, autoritățile au o atitudine binevoitoare sau pasivă față de vinovați. După săvârșirea faptelor, autoritățile își exprimau dezaprobarea și promiteau acțiuni energice. Bineînțeles, totul rămânea la nivelul declarațiilor". Era înfierat, de exemplu, un citat din *Geografia* de clasa a III-a, în care, referitor la Moldova și la ocupațiile și locuitorii ei, se spunea: „Duc, însă, o viață mai grea, căci mulți evrei s-au așezat peste dânșii". Chiar și în cazul lovirii unor profesori din Comisia de bacalaureat de la Cernăuți, în octombrie 1926, cei incriminați sunt tot guvernanții români. Dacă autoritățile considerau totul o acțiune antiromânească, ziarul evreiesc vedea vinovați tot pe guvernanți, „care îngăduie antisemitismul în școală, în administrație, pretutindeni"[817]. „Curierul Israelit" are și numeroase articole elogioase pentru poporul român, ce reliefează calitățile împământenite ale sale Un alt evreu, Harry Maiorovici, stabilit în Israel, dar născut în România, cu ocazia decernării titlului de „cetățean de onoare" al orașului Sighet își exprima astfel gândurile: „Dacă ar fi să se dea Premiul Nobel pentru pace vreunui popor, eu l-aș oferi cu toată convingerea poporului român"[818].

Începând cu 1926, mișcarea antievreiască se amplifică, iar în ziarele U.E.P. apar tot mai multe articole de tipul *Campania antisemită. Cine sunt provocatorii*?, ce își propun să identifice pe instigatori și principalul vinovat este văzut A.C. Cuza și cer „să-l apuce de guler pe mișel și să-l cheme la răspundere pentru rușinea și oprobiul cu care acoperă obrazul cinstit al acestui popor blând"[819].

L.A.N.C. și ziarele sale susțineau: „A ucide dușmanul țării nu este crimă! Este cea mai mare onoare a românului!" și răspândeau manifeste ce înfățișau pe evrei sub forma unor păianjeni ce sug sângele românilor. Dacă

[816] D.A.D., nr. 26, 31 ianuarie 1923, pp. 663-665
[817] "Curierul Israelit", an XIX, nr. 18, 16 mai 1926
[818] F. Strejnicu, *op. cit.*, p. 87
[819] „Curierul Israelit", an XIX, nr. 18, 16 mai 1926

„Curierul Israelit" îl vede pe A.C. Cuza drept agitator de meserie, ziarul lui Averescu consideră evreii adevărații instigatori[820].

A.C. Cuza dispunea de mai multe gazete unde-și prezenta ideile, atât el cât și adepții săi. În ziarul „Svastica" din Galați se scria: "Puhoiul jidovimii din țară trebuie alungat!", iar într-un alt articol este publicată o variantă nouă la *Scrisoarea III* a lui Eminescu, unde, în locul lui Vlad Țepeș, se află acum A.C. Cuza[821]. Să menționăm și alte gazete „cuziste": „Frăția Românească" – Cluj, organ local oficial al L.A.N.C.; „Unirea", Craiova, „Deșteptarea Română" – ziar al studenților „cuziști" din Ploiești; „Solidaritea Creștină" – Brăila, „Lupta Națională" și „Sentinela" – Focșani, „Frăția Creștină" – Galați, „Strălucitorul" – Constanța, „Ogorul Nostru" – Turnu-Severin, „Voința Poporului" – Arad ș.a.[822]

La Buhuși, în 1925, tot din inițiativa L.A.N.C., apare un ziar-pamflet numit „Arma", ce era vândut în târg, strigându-se: "Citiți ziarul *Arma* contra hoților și bandiților de jidani, contra răpănoșilor de jidani, nu cumpărați de la hoții, criminalii de jidani!". Asemenea articole, urmate de provocări, nu puteau duce decât la conflicte. Și ziarele israelite vedeau în asemenea instigări un eventual pericol, căci masa populației nu putea rămâne imună la „otrava" adusă de aceste grupuri. Ei îi vedeau pe Cuza și ai săi drept „o sumedenie de indivizi care, după paravanul antisemitismului, au pregătit câteva lovituri, mai mari sau mai mici"[823]. Cel puțin până în 1930, ziarele evreiești din România nu-l au pe Codreanu ca subiect decât rareori. Ele văd în Cuza principalul lor inamic.

Nicolae Iorga, în perioada 1925-1926, își manifestă îngrijorarea față de unele excese antisemite ale studenților, care se petrec chiar cu sprijinul bisericii, și arată deruta și pasivitatea autorităților. El vede ca princial orchestrator pe A.C. Cuza, fostul său tovarăș, acum inamic politic[824].

La întoarcerea din Franța, Codreanu rămâne uimit la aflarea veștii că unii militanți cuziști în frunte cu tatăl său au fost excomunicați din Ligă. Cuza i se adresează astfel: „Bine ai venit, Cornele dragă! Tu ești un băiat bun. Să-ți cauți ca și până acum de treabă și va fi foarte bine. Tu știi deviza mea: În Ligă intră cine vrea și rămâne cine poate". Dar Codreanu acuză Liga de „sclerozare, lipsă de dinamism și plafonare a doctrinei"[825].

Spre anul 1927, când se fondează Legiunea Arhanghelului Mihail, Iașul, ce până atunci fusese „câmp de haiducie" (după expresia lui Codreanu),

[820] "Curierul israelit", an XX, nr. 6, 6 februarie 1927
[821] „Svastica Banatului", an II, nr. 6, 8 august 1930
[822] Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 43
[823] "Curierul Israelit", an XX, nr. 6, 6 februarie 1927
[824] N. Iorga, *Memorii,* vol. V., București, 1939, pp. 23-28, 61-68
[825] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 253

se liniştise. L.A.N.C. se desparte printr-o aripă numită L.A.N.C. – statutar, condusă de Şumuleanu[826].

Felix Aderca, scriitor evreu, caracteriza anul 1927, unul foarte greu pentru etnicii evrei, într-un articol în „Cuvântul Nostru" din 31 decembrie 1927. Cu ironie, dar şi cu tristeţe, el făcea referire şi la profanările cimitirului evreiesc din Piatra-Neamţ, despre care am amintit: „Într-un oraş de munte al României, într-o dimineaţă de baladă satanică, paznicul cimitirului evreiesc a dat buzna în oraş cu părul vâlvoi şi a mărturisit că morţii evrei, atât de blajini, de supuşi, de ascultători, s-au răzvrătit într-o noapte, au ieşit din pământ cu pietrele funerare pe piept, le-au zvârlit peste gropile morţilor rămaşi umili şi supuşi şi în moarte. N-a avut curajul să spună că morţii care s-au răzvrătit au lăsat pe sfintele pietre funerare unele urme pe care le lasă, opt ore după o masă îmbelşugată, numai stârvurile cu maţe vii. Ziarele au dat alarma că s-au profanat mormintele cimitirului evreiesc din Piatra-Neamţ. S-au scris articole indignate, s-au dat comunicate oficiale şi nimănui nu i-a dat prin gând că singurii vinovaţi sunt morţii din Piatra-Neamţ, zurbagii. Prefectul de Neamţ a pus poliţia şi jandarmeria în căutarea vinovaţilor. Era naiv: cum să pui mâna şi, mai cu seamă, cum să pui în lanţuri nişte umbre?... Cercul studenţesc creştin din Piatra-Neamţ a comunicat oficial că profanarea cimitirului evreiesc nu se datoreşte unui membru al cercului – fără a băga de seamă că însăşi dezminţirea, care presupune posibilitatea bănuielii, este infamantă. Noi suntem siguri că mai curând sau mai târziu, având în vedere timpul rău şi vântul care bate, morţii răsculaţi se vor întoarce singuri în morminte şi vor trage peste ei plapuma grea de piatră cu inscripţii ebraice".

Perioada dintre anul 1918 până la 1927 a fost una foarte importantă pentru istoria României. I s-au recunoscut graniţele, s-au realizat reforme. S-a instaurat „noua ordine". La Iaşi, a activat Garda Conştiinţei Naţionale, ce conta pe sprijinul autorităţilor de ordine publică. Când acest sprijin nu se mai acordă, ba le vor fi îngrădite acţiunile, faptele vor degenera. Se petrec incidente violente, ce culminează cu bătăi, împuşcături şi chiar asasinate. Cu toate acestea, cursul vieţii democratice nu a fost împiedicat. Antisemitismul, cu toate că a îmbrăcat de multe ori forme violente, nu a schimbat politica faţă de minorităţi a autorităţilor, cea conformă cu angajamentele luate la Versailles. Conflictul dintre generaţii a fost unul declarativ, cu toată virulenţa manifestelor lor. Şi lupta contra politicianismului a fost una care n-a cauzat perturbaţii majore în sânul vieţii politice româneşti. Despre eradicarea lui, nici vorbă…

Tinerii discipoli ai lui Cuza îşi părăsesc mentorul. Rămân credincioşi doctrinei pe care acesta a promovat-o şi pe care şi-au însuşit-o în timpul

[826] *Ibidem*, pp. 220-221

uceniciei politice desfăşurate în cadrul Ligii pe care acesta o conducea. Dar adoptă o nouă cale care să se potrivească cu tinereţea şi entuziasmul lor. Se naşte Legiunea Arhanghelul Mihail. Considerăm că experienţa politică dobândită de „văcăreşteni" (fondatorii Legiunii Arhanghelul Mihail) până în anul 1927 a fost definitorie pentru evoluţia ulterioară a mişcării, dar ea va căpăta şi noi forme şi i se vor adăuga noi direcţii călăuzitoare şi nu putem considera că legionarismul a rămas doar la stadiul antisemitismului exacerbat al lui A.C. Cuza.

CAPITOLUL IV

De la fondare „spre masele populare". Evoluția Legiunii Arhanghelul Mihail în perioada 1927-1934

Perioada 1927 – 1934 a fost una grea pentru români și controversată pentru istoria românilor și nu numai, întreaga Europă cunoscând marasmele crizei economice și a recrudescenței fascismului, care devine un curent foarte puternic, cu partide ce acced la putere sau se cred îndreptățite să o primească. Pentru Mișcarea Legionară este perioada în care îi sunt puse bazele organizatorice și se începe impunerea ei în fața opiniei publice. Legionarii participă la primele campanii electorale și la primele alegeri, cunoscând obediența organelor de ordine sau represiunea, ajungând chiar și în afara legii. Primii deputați legionari fac cunoscute țelurile lor de la tribuna Parlamentului. Mișcării i se alătură cadre de valoare, care vor ridica prestigiul ei pe scena politică românească. Este considerată o mișcare de viitor. Se fac primii pași spre atragerea atenției opiniei publice.

În 1927, din punctul de vedere al lui Corneliu Zelea Codreanu, A.C. Cuza nu corespunde funcției de președinte al mișcării naționaliste, fiind doar un bun teoretician, bine angajat în polemicile din Parlament, dar în fața mulțimilor se simțea neputincios, căci, neam de boier, nu înțelegea și nu știa să vorbească țăranilor. Și, în plus, el rămăsese „refractar oricărei adaptări sau influențe". Se spunea că devenise „obsedat de ideea antisemită și a terminat prin a-și însuși mentalitatea iudaică"[827]. Era considerat „neîndemânatic, naiv ca un copil, incapabil de educație tehnică și eroică, incapabil de a conduce forța". Mihai Stelescu nu vedea o „schismă dogmatică", ci doar certuri de familie Cuza – Codreanu (se spunea că fiul profesorului, Gh. A.C. Cuza, ar fi părăsit-o pe Iridenta, sora lui Codreanu, după o relație furtunoasă) și nemulțumirea că n-a fost ales deputat la Putna în 1926 (Cuza i-a acordat un județ cu slabă aderență, iar oamenii guvernului, care au arătat îngăduință cuziștilor în alte județe, aici au îngrădit activitatea electorală a lui Codreanu, mai ales la sate)[828].

„Legiunea Arhanghelul Mihail" a fost fondată la 24 iunie 1927 (ziua Sfântului Ioan Botezătorul, în popor numindu-se Sânzienele sau Drăgaica), nereținând atenția opiniei publice. Marile ziare îi ignoră existența. De altfel, curentul naționalist își pierduse din fervoarea ce-l caracterizase în anii 1922-1926. Opinia publică acorda o atenție scăzută dreptei radicale. Codreanu se

[827] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 268; S. Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, p. 141

[828] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, pp. 283-284 „Cruciada românismului", I, nr. 18, 4 aprilie 1935

destăinuia: „În sufletele noastre coborâse pustiul"[829]. „Văcărești" îi urmează cu credință lui Codreanu. Deși el spune că le lăsase timp de gândire tovarășilor săi de la 10 decembrie 1922 și de la „complotul" din 1923, ei plănuiseră fondarea unei organizații de tineret, „Arhanghelul Mihail", încă din detenția de șase luni (Moța – un an) de la Mănăstirea Văcărești[830].

Ioan I. Moța, fiul marelui patriot Ioan Moța, preotul din Orăștie, și el un personaj charismatic, dârz și hotărât, fost lider al studențimii naționaliste clujene, era legat de Codreanu prin prietenie, admirație sinceră și prin legături de rudenie (deveniseră cumnați, căsătorindu-se cu Iridenta, sora lui). El a fost principalul sprijinitor și sfetnic al lui Codreanu[831].

După fondare, a doua zi, „văcărești" se despart de partidul-matcă cerând dezlegarea de jurăminte, prin două scrisori adresate lui A.C. Cuza și lui Corneliu Șumuleanu, conducătorii celor două aripi ale L.A.N.C., redactate în termeni asemănători: „Pe calea pe care mergeți acum, noi nu vă mai putem urma, deoarece nu mai credem întrânsa. A merge fără credință nu putem, deoarece nouă, credința ne-a dat tot avântul în luptă". A.C. Cuza îi sfătuiește să nu facă greșeli, căci „în politică greșelile se plătesc"[832].

A.C. Cuza realizase în iunie 1927 un manifest – *Chemare către nația românească,* cu scopuri electorale, în care își caracteriza propria formațiune ca „o frăție a tuturor creștinilor și nu numai a lor, asociați în lupta contra pericolului jidovesc". Legiunea Arhanghelul Mihail propunea un manifest intitulat *Chemare către purtătorii duhului nou al vremii* adresat locuitorilor din județul Covurlui, un îndemn la înscrierea în „Batalionul legionar din Galați", la 30 iunie 1927. Printre problemele împotriva cărora sunt îndemnați a lupta se menționa: „Se prăbușesc pădurile din munți, încăpute pe mâna veneticilor" și "muncitorii români părăsiți îngroașă rândurile comuniștilor jidani", iar „comerțul românesc lipsit de protecție îngenunchează în lupta neegală cu străinul"[833]. Discursul politic proferat de cele două grupări este același.

Legionarii cu greu reușesc să scoată la 1 august 1927 primul număr al „Pământului strămoșesc", cu ajutorul părintelui I. Moța, în tipografia de la Orăștie, și adună în scurt timp 2.586 de abonați, dar din care, dezamăgire, 1.750 nu au putut plăti abonamentele[834]. În schimb, A.C. Cuza se baza pe numeroase publicații: „Unirea", „Apărarea națională" – ziar central, „Lupta națională", „Sentinela", „Lancea", ce apărea la Focșani, „Frăția creștină" – la Galați,

[829] C.Z. Codreanu, *Doctrina Mișcării Legionare. Prezentare concisă*, Ed. Lucman, București, p. 26

[830] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1936, p. 254

[831] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza și doctrina naționalist creștină*, p. 154

[832] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 296-297

[833] I. Scurtu și colab., *Ideologie și formațiuni de dreapta în România, 1927-1931*, vol. II, INST, București, 2000, p. 46

[834] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 243

„Pana" – la Iaşi şi „Sentinela română" – la Vatra Dornei, gazete ce apăreau în Moldova. A.C. Cuza conchidea: „cuzism" = „antisemitism"[835].

Pe prima pagină a revistei (cu apariţie bilunară) „Pământ strămoşesc", alături de un fragment din poezia *Decebal către popor* (l-am prezentat într-un capitol anterior) era imaginea Arhanghelului Mihail şi citatul: „Spre inimile cele necurate care vin întru preacurata casă a lui Dumnezeu, fără milă întind sabia mea"[836]. Arhanghelul Mihail era patronul mişcării şi lupta tinerilor legionari începea sub sabia ocrotitoare a acestuia.

Arhanghelul Mihail pe coperta revistei „Pământ strămoşesc"

Despre despărţirea de L.A.N.C. se spunea: „Relaţiile Legiunii cu L.A.N.C. sunt foarte strânse, întrucât Legiunea a luat fiinţă tocmai datorită dizolvării L.A.N.C. şi tocmai cu scopul de a salva mişcarea naţională de la distrugerea totală…". Dar, în scurt timp, apar conflicte L.A.N.C. – L.A.M., care încep să se acutizeze. A.C. Cuza, la 9 august 1927, declara: „Nu am nevoie de nici unul dintre voi, cu toate că v-am hrănit sufleteşte". Afirmaţia va duce la un răspuns pe măsură din parte fostului discipol: „Îi vom curăţa pe toţi ca pe nişte câini răpănoşi, având mijloace suficiente să lovim mai sigur decât ei[837]. S-au vehiculat idei că la despărţirea Codreanu – Cuza ar fi contat şi o „problemă de familie", ce i-ar fi avut protagonişti pe Gh. Cuza şi Iridenta Codreanu. Sunt simple speculaţii, căci neînţelegerile începuseră încă de la fondarea Ligii şi Cuza era caracterizat ca un încăpăţânat incurabil, neacceptând să facă nimic ce nu pornea de la el. Cuza îi spunea lui Codreanu: „Ce crezi, că dacă ai tras cu pistolul, ai făcut mare lucru?"[838]. Astfel de dispute au caracterizat majoritatea întâlnirilor dintre „cuzişti" şi „codrenişti". Între cele două tabere se preconizau conflicte, cei devotaţi lui Cuza procurând-şi revolvere, vizând suprimarea lui Paul Iliescu şi a lui Corneliu Codreanu[839]. La 15-16 octombrie 1927, la Iaşi, s-a întrunit Marele Consiliu al L.A.N.C.; s-a confirmat excluderea, dar şi alte demiteri:

[835] „Apărarea Naţională", an VI, nr. 16, 8 aprilie 1928
[836] "Pământ strămoşesc", an I, nr. 1, 1 august 1927, *ibidem*, nr. 2, 15 august 1927
[837] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 69; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, pp. 232-234
[838] „Cruciada românismului", an I, nr. 18, 4 aprilie 1935; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 71; S. Neagoe, *Trimful raţiunii...*, p. 340; C. Ciucanu, *op. cit.*, p. 130 – după acest ultim autor, Silvia Codreanu ar fi rămas însărcinată cu Gheorghe Cuza.
[839] ASRI, Fond „D", dos. 10558, vol. III, f. 2, apud „Totalitarismul de dreapta din România, Origini, manifestări, evoluţie, 1919-1927", p. 618

Traian Brăileanu, Tiţa Mălaiu, Gheorghe Rusu, Ioan Moţa, P. Bălan, Hristache Solomon, D. Popescu-Bârlad. În primăvara lui 1928, s-au dus tratative de împăcare, realizându-se o relativă reunire a Ligii. Unii dintre membrii excluşi au intrat în Legiune sau în P.N.L. (Valer Pop) sau în P.N.Ţ. (Iuliu Haţieganu)[840].

Ziarele cuziste se întreceau în a se amuza de ceremoniile şi solemnităţile cu caracter mistic ce pigmentau activitatea legionară. Aceştia urmau „Căpitanului" lor (cum îl numise Ion Banea, gândind şi la termenul pe care îl foloseau haiducii adresându-se şefului lor de bandă), spre „legătura" cu strămoşii, cu eroii neamului; purtau ca talisman câte un săculeţ de ţărână culeasă din locurile eroice ale istoriei românilor. Relaţiile cu mediul bisericesc se intensifică. Se născuse o mişcare pe care istoricul barcelonez, Francisco Veiga, o caracteriza ca „una dintre cele mai neobişnuite mişcări de extremă dreapta din Europa"[841].

În ziarul mişcării, în primele sale numere sunt publicate articole de felul: *Politica iudaismului* (în care este înfierat modul în care evreii încearcă să domine viaţa economică şi culturală a României), *Pământ strămoşesc* (justificarea despărţirii; este incriminată dezbinarea dreptei radicale şi se anunţă neutralitatea faţă de conflictul dintre Cuza şi Şumuleanu), *La Icoană* (Ione Moţa, necesitatea unei noi mişcări a tinerilor, o mişcare cu caracter spiritual creştin ortodox), *Faţa la duşman!* (articol comun al fondatorilor, se cere unirea românilor împotriva evreilor)[842].

Corneliu Codreanu îşi canalizează eforturile spre atragerea în mişcarea sa a studenţimii, în special a Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini Români ce număra 28.000 membri. De asemenea, întărirea F.D.C. ce fiinţau din 1924 sub conducerea lui Ilie Gârneaţă. Astfel, la Consfătuirea de la Mănăstirea Neamţ a Societăţii Studenţilor în Medicină din 1-6 august 1927, dintre cei 59 de participanţi, doi sunt legionari: C.Z. Codreanu şi Radu Mironovici, care insistă pentru „necesitatea unor principii naţionaliste, pe linia naţională"[843].

Legionarii au participat şi la Congresul Studenţesc ce s-a ţinut în decembrie 1927 la Oradea, un oraş situat aproape de graniţa cu Ungaria, în care locuiau şi mulţi evrei şi maghiari. Preşedinţi ai şedinţelor sunt aleşi profesorii A.C. Cuza şi I. Cătuneanu-Cluj, iar membri de onoare au fost Corneliu Zelea Codreanu, Octavian Goga, Corneliu Şumuleanu. Au binecuvântat adunarea

[840] „Apărarea Naţională", an V, nr. 12, 20 octombrie 1927, p. 1; G. Asandului, *A.C. Cuza. Politică şi cultură*, p. 207; A. Heinen, *op. cit.*, p. 120
[841] F. Veiga, *op. cit.*, p. 66
[842] "Pământ strămoşesc", an I, nr. 1, 1 august 1927, ibidem, nr. 2, 15 august 1927
[843] Gh. Istrate, *Îndreptarul Frăţiilor de Cruce*, p. 19; ANIC, *Fond Direcţia Generală a Poliţiei*, dos. 30/1927, ff. 15-16

episcopii Ciorogariu (ortodox) și Frențiu (greco-catolic). S-a pus problema lui *numerus clausus* și a luptei împotriva evreilor, adunarea declarându-se alături de aceste deziderate. Incidentele n-au lipsit, ba unele au devenit și violente, fiind molestați unii evrei (aruncați din tramvaie)[844]. Studenții au mai fost implicați și în alte incidente pe drumul spre casă, cele mai cunoscute fiind cele din Târgu-Ocna, evreii din localitate ripostând și fiind necesară intervenția autorităților[845]. Au fost semnalate conflictele, unele violente, înregistrate între studenți și forțele de ordine în localitățile Huedin, Ciucea, Cluj. La Cluj, sutele de studenți „hămesiți" au invadat străzile orașului (timp de 24 de ore au fost ținuți nemâncați la Oradea). Trupele numeroase afectate, hrănirea studenților și măsurile de pază severe au dezamorsat situația conflictuală creată[846].

Întorcându-se în regiunile natale, apropiindu-se sărbătorile de iarnă, ei au adus aici ceva din fervoarea luptei studențești. La Piatra-Neamț, s-au reîntors mai mulți studenți ce au participat la congres și care au început să promoveze ideile primite. Dr. Grunstein, aflat sub impresia evenimentelor ce s-au desfășurat la Oradea, participând la o comemorare a eroilor evrei căzuți pe câmpurile de luptă ale războiului de reîntregire națională a declarat: „Eroi, ați luptat cu baioneta împotriva tunurilor. Nu se așezase pământul pe trupurile voastre că glasul de ponegrire a început să răsune". Este o referire la broșurile editate și popularizate de A.C. Cuza, în care se contestă meritele evreilor în război, fiind etichetați ca slabi combatanți, ba mai mult, fiind spioni în favoarea germanilor[847].

Legionarii făceau pregătiri pentru a intra în sfera politicului, în ceea ce Vasile Alecsandri numea „o piesă stupidă, cu actori stupizi, în fața unui public naiv". Considerau asta ca un simplu compromis ce trebuiau să-l facă în misiunea lor. Dar numărul lor și posibilitățile lor erau reduse pentru a se înscrie în alegeri. Au apelat la cunoscuți. Părea greu și fără sorți de izbândă încercarea lor de a ajunge la „sufletul mulțimilor" și căderea guvernului condus de Vintilă Brătianu (care n-avea geniul politic al fratelui său și părea a nu putea duce mai departe opera de guvernare în „stil liberal") nu putea aduce succes mișcării naționaliste, dat fiind faptul că țărăniștii lui Maniu se bucurau de un val deosebit de simpatie și încredere[848].

La Vatra-Dornei, a fost un caz ce a cunoscut o largă mediatizare, relatat atât de presa evreiască, cu ecouri internaționale (Zurich sau New-York),

[844] I. Scurtu și colab., *Ideologie și formațiuni de dreapta din România, 1927-1931*, INST, București, 1997, p. 30
[845] "Adevărul", 7 decembrie 1927; 9 decembrie 1927
[846] A.N.D.J. Iași, *Fond Chestura Poliției Iași*, dos. 38/ 1927, f. 150 și A.N.D.J. Iași, *Fond Prefectura județului Iași*, dos. 1/ 1928, f. 33
[847] „Avântul", iulie 1928, Piatra-Neamț; A.C. Cuza, *Jidanii în război*, p. 14 și urm.
[848] A. Heinen, *op. cit.*, p. 133

cât și de „Pământ strămoșesc" (oficios legionar) sau multele ziare de inspirație cuzistă. La conflictul declanșat la 8 august 1927 participă și Sofron Robotă, președintele L.A.N.C. – Câmpulung, studenți, precum Bugheanu, evrei ca Schreiber, Greisler sau deputatul Filderman, și degenerează în bătaie, violență, inculpări. „Cazul Vatra Dornei" a suscitat un interes deosebit, iar legionarii se alătură cauzei liderului local L.A.N.C.[849]

În octombrie 1927, s-a organizat primul cuib legionar de către A.C. Ionescu, la București. Se exersează ceremonialuiri și ritualuri ad-hoc[850]. La 8 noiembrie 1927, ziua patronului mișcării, la Iași, se depune legământul de credință de către următorii: Corneliu Zelea Codreanu, Ionel I. Moța, Radu Mironovici, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu – fondatorii mișcării, Ion Banea, Mille Lefter, Hristache Solomon, Gh. Clime, A. Ventonic, N. Totu, V. Silaghi, Traian Cotigă, Popa Butnaru, S. Budică, I. Tănăsache, I. Bordeianu, G. Antonescu, E. Eremeiu, P. Statache, D. Ifrim, M. Crișan, Budoiu. Se constată că alături de grupul văcărețtean apar și unii dintre foștii militanți ai L.A.N.C., dar și tineri studenți. La Biserica Sf. Spiridon, sub conducerea lui Hristache Solomon, moșier din sudul Moldovei și sprijinitor al cauzei studențimii naționaliste, se ia legământul de credință față de mișcare și neamul românesc al primilor legionari[851]. Este prima acțiune mai importantă a legionarilor.

Pentru a avea succes în lupta politică în care se angajaseră, fac un apel pentru a obține banii necesari de a cumpăra o camionetă în rate. Prin sprijin colectiv, se plătește prima rată, la restul urmând să contribuie „comitetul celor 100". Acest comitet se obliga să ofere câte 100 lei pe lună în perioada 1 martie – 15 august 1928. Odată cu achiziționarea camionetei numită „Căprioara", încep și „turneele" echipelor de studenți cu camioneta plină de zarzavaturi pentru a face comerț în târgurile Moldovei, concurând, pe unde treceau, afacerile evreilor. Era primul pas spre constituirea a ceea ce se va numi „comerțul legionar". Și în 1930, și în 1931, se declară „războiul comercial" împotriva negustorilor evrei în Neamț. De asemenea, era un mijloc de a-și face prieteni, propagandă, spre a obține banii necesari acțiunilor lor sau chiar pentru subzistență. Radu Mironovici devenise șofer, ceilalți se angajează ca avocați sau doctori, ducând un trai simplu[852].

Alegerile din 1926 și 1927, datorită stabilității politice, au arătat o restrângere a spectrului politic, 3 sau 4 partide depășind pragul electoral. La alegerile din 1927, partidele de dreapta s-au prezentat foarte slab. Nici Partidul

[849] I. Scurtu și colab., *Ideologie și formațiuni de dreapta din România, 1927-1931*, INST, București, 1997, p. 98
[850] Gr.Tr. Pop, *Mișcarea Legionară*, Ed. Kullusys, București, 2007, p. 260
[851] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 342 și "Pământ strămoșesc", 15 noiembrie 1927
[852] *Din luptele tineretului...*, p. 69; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 135, 139

Național Agrar, fondat de Octavian Goga nu obține necesarul de 2%, cu toate că liderul său era considerat cel mai mare poet în viață al secolului și care îl depășea net în popularitate pe A.C. Cuza. L.A.N.C. și L.A.N.C. – statutar, împreună ar fi putut avea reprezentanți în Parlament, cumulând 2,29 %, dar schisma i-a privat de a avea reprezentare în cea de-a doua cameră a parlamentului. „Gruparea Corneliu Zelea Codreanu", la primele alegeri, înscriindu-se în puține județe datorită lipsei fondurilor necesare obținea doar 0,39 %[853].

După un început ezitant, caracterizat prin intense căutări și o slabă aderență, Mișcarea Legionară cucerește primele succese, e drept regionale, și se încep acțiunile de popularizare a mișcării prin marșuri numite „educative" îndreptate spre Basarabia, Ardeal, Maramureș, nordul și sudul Moldovei. Slaba adeziune a maselor față de Legiunea Arhanghelul Mihail s-a datorat neînțelegerilor și sciziunilor din L.A.N.C. ce au provocat neîncrederea electoratului (oficiosul mișcării având o redusă difuzare, majoritatea abonaților neputând suporta costurile). Dar, în principal, s-a datorat încrederii pe care electoratul a acrodat-o Partidului Național Țărănesc, ce obținea 77,76 % la alegerile din 1928. La alegerile comunale din anul următor pierdea doar 10 procente, iar la generalele din 1931 obținea prima electorală, trecând cu puțin peste 40%. De multe ori aflat în situația de a renunța la orice ambiție politică, Codreanu perseverează în ciuda numărului mic al celor ce urmează Legiunea: „Plecați în țară și spuneți: s-a înființat o nouă organizație politică, înscrieți-vă cu toții în ea!"[854].

Cei care îl sprijină îi sunt susținători necondiționat: „Căci tu ești Căpitanul!", zicea Moța și „avem un conducător al nostru, el este Corneliu Codreanu!". Autoritatea sa nu era pusă la îndoială, căci era un conducător „născut, nu făcut"[855]. Titlul de „căpitan" folosit pentru șeful legionar nu desemna un grad militar și a apărut încă de la începutul mișcării; „adevărații căpitani, printre care poporul îl asimilează și pe Corneliu Zelea Codreanu, au fost marile figuri revoluționare din secolele XVIII și XIX, Horea, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu", scria unul dintre liderii legionari[856].

Era un moment când lumea se îndrepta „spre P.N.Ț., nu spre dreapta" și succesul în alegeri era imposibil. De aceea, oficiosul mișcării anunța: „Mișcarea naționalistă trebuie să lase partidele să se autodistrugă dacă este deja prea slabă de a sfărâma partidele"[857].

[853] M. Ivan, *Democrația parlamentară în România*, p. 77
[854] Gr.Tr. Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. II, pp. 9-10
[855] I.I. Moța, *Testament*, p.
[856] H. Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, p. 32
[857] "Pământ strămoșesc", 15 septembrie 1928

Nichifor Crainic spunea că lumea „aștepta un salvator"[858]. Iuliu Maniu părea omul potrivit. „Ziua de 10 noiembrie 1927 este o mare dată în istoria politică a României. Vremea în care libertățile și drepturile poporului românesc înscrise în legile țării nu mai sunt literă moartă a sosit", scria „Dreptatea"[859]. La alegeri obținea 77,76 % din voturi și opoziția în fața înfăptuirii programului său era minimă. Anul 1928 marchează apogeul politic al P.N.Ț. Constantin Papanace remarca că, atunci, „multe speranțe își legau românii de acest partid, speranță mare în ardeleni"[860]. În anul 1928, la alegerile din 12 decembrie, Codreanu și ai săi nici nu participă, ținând cont de „psihoza colectivă" ce cuprinde electoratul în favoarea țărăniștilor lui Maniu. L.A.N.C. adună doar 1,14 % din voturi, insuficient pentru a accede în Parlament[861].

În astfel de condiții, Legiunea și Căpitanul ei continuă lupta de căutare, organizare, recrutare de prozeliți. Continuă și conflictele cu evreii. „Cuvânt studențesc" publica articolul „La răboj", ce enumera agresiuni ale evreilor asupra elevilor români care au fost făcute publice la momentul producerii lor: „Studențimea are un răboj și pe el încrustează fapte. Acest răboj e lung cât răbdarea românească. Când se va isprăvi, însă... Foc!"[862]. Și „Pământ strămoșesc" cere *Fața la dușman!* spre a stopa creșterea influenței evreiești ce se datorează destrămării L.A.N.C. Sunt publicate numeroase articole care să denunțe „politica iudaismului", sunt tipărite broșuri antisemite ce sunt difuzate cu toată opoziția forțelor polițienești. Apelurile legionarilor se adresează la „cei hotărâți, cei cinstiți și cei tineri (la suflet) să vină! E ceasul lor! Că suntem puțini nu înspăimântă"[863].

A.C. Cuza la 71 de ani

Căpitanul și legionarii săi încep marșurile lor, pline de cântec și culoare. Constantin Argetoianu scria: „Mergeau din sat în sat, vestind lumea că în zilele următoare va veni în sat cel ce trebuie să vie. Venea Căpitanul, călare pe cal alb, însoțit de câțiva flăcăi; se oprea în mijlocul satului, descăleca, îngenunchea, săruta pământul, încăleca din nou și pleca mai departe fără să

[858] N. Crainic, *op. cit.*, p. 313
[859] "Dreptatea", 10 noiembrie 1928
[860] M. Ivan, *op. cit.*, tabelul XIII și C. Papanace, *Destinul unei generații*, Ed. Scara, București, 2002, p. 89
[861] M. Ivan, *op. cit.*, tabelul XIII
[862] "Cuvânt studențesc", 24 noiembrie 1927
[863] „Pământ strămoșesc", an I, nr. 1, 1 august 1927

spună un cuvânt. Oamenii priveau cu ochii beliți, dau din capetele lor sleite și, nedumeriți, murmurau: „O fi Sfântul?!"[864].

Codreanu va continua în a crea noi tabere de muncă și va ordona cuiburilor să acționeze practic: să ajute la săparea unei fântâni, la repararea unui podeț, la ridicarea unei troițe. „Frățiile de Cruce", care funcționau încă din 1924 sub conducerea lui Ilie Gârneață, aveau ramificații în Vaslui, Bârlad, Dorohoi, Botoșani, Iași, Piatra-Neamț, Bacău, Tecuci, Focșani. Codreanu purcede la reorganizarea lor cu o componentă de la 8 la 35 membri. Rodat în F.D.C., Nicolae Totu intră în Legiune, venind cu un spirit cazon și de aventură. În 1926, deja se „distinsese" trăgând într-un evreu. La 27 septembrie 1928, conducerea F.D.C. este încredințată lui Radu Mironovici. În același an, la Brăila, se scotea un ziar „Frăția de Cruce", care publica scrieri „pur antisemite"[865].

Și conflictul dintre generații se acutizează. Mircea Eliade, tânăr discipol al lui Nae Ionescu, își exprima astfel părerile: „Voim să biruiască valorile ce nu sunt izvorâte nici din economie politică, nici din tehnică, nici din parlamentarism. Valorile pure, spirituale. Valorile creștinismului"[866]. În septembrie 1928, apare „Manifestul Crinului Alb" avându-i ca autori pe Sorin Pavel, Ion Nistor, P.M. Balș cu același protest: „Atacurile împotriva tinerei generații se țin lanț. Cunoaștem întâmplarea cu Pitagora, care a jertfit 100 de boi, de bucurie că zeii l-au ajutat să găsească teorema ipotenuzei. De atunci, boii se agită, înspăimântați de orice noutate"[867]. Și legionarii se alătură unor astfel de manifeste, ei fiind promotorii unui curent al tineretului. Ei rămăseseră refractari față de direcțiile pe care porniseră cele două aripi ale L.A.N.C. Într-o circulară din 1928 privind alegerile, Codreanu afirma că n-ar avea rost participarea la urne. În schimb, L.A.N.C. se înscrisese în fiecare județ. „Cu oameni buni și oameni răi", cum zicea Codreanu. „Îi vom ajuta pe cei buni". Profesorul Cătuneanu de la Cluj primește loc la Câmpulung, județ cu animozitate pentru Cuza și L.A.N.C. La fel și profesorul Paulescu, ce nu fusese niciodată parlamentar, primește un județ fără susținere. Iar lui Gh. Cuza i se rezervă două județe puternice: Dorohoi și Storojineț[868].

Relațiile amiabile între cele două grupări, între reprezentanții lor, se mențin selectiv, adepții Ligii amuzându-se pe seama misticismului legionarilor. Puțini militanți L.A.N.C. intră în Legiune, spre dezamăgirea lui Codreanu care

[864] C. Argetoianu, *Pentru cei de azi, amintiri din vremea celor de ieri,* vol. IV, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 96
[865] ASRI, Fond „D", dos. 10550, vol. III, f. 77
[866] M. Eliade, *Itinerariu spiritual*, în „Cuvântul", 6 septembrie 1927
[867] S. Pavel, I. Nistor, P. Marcu-Balș, *Manifestul Crinului Alb*, în "Gândirea", nr. 5-6, 1928
[868] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, p. 12; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 48

se aștepta la un aflux de tineri din Ligă. Pe Corneliu Zelea Codreanu îl urmează în Legiunea Arhanghelul Mihail, Hristache Solomon, A. Ventonic, N. Totu, I. Banea, ing. Clime, ing. Blănaru, V. Silaghi, J. Bordeianu, D. Ifrim, A. Ionescu, Mille Lefter, Spiru Peceli, G. Potolea, g.dr. Macridescu, I. Butnaru, ierodiaconul Isihie Antonie și I.Z. Codreanu (ce părăsește L.A.N.C.-statutar, în ciuda tratativelor de împăcare)[869].

Ionel Moța tradusese *Protocoalele înțelepților Sionului*, în care publica și o listă oficială a guvernului bolșevic din 1918-1919 ce cuprindea 458 evrei și doar 108 neevrei. Continuă tradiția lui Cuza în materie de antisemitism. „Nu vă vindeți casele și pământurile decât numai la români creștini. Nu vă cumpărați lucrurile trebuincioase decât numai de la negustori și de la meseriași români creștini"[870]. Eugen Weber, evreu născut în România, arăta că industria textilă avea 80% dintre ingineri de origine evreiască, iar în Corpul medical al Armatei, din 1960 de doctori, 460 aparțineau altor minorități, iar 70% dintre gazetari erau evrei"[871]. „Presa din Sărindar" aparținea acestora și promova un stângism radical de origine franceză. Unul dintre credincioșii prozeliți ai lui A.C. Cuza a fost Ion Mironescu-Nor, care publica în 1927 lucrarea *Moldova creștină și iudaismul talmudic*, ce are ca punct de plecare programul antisemit al „Ligii" lui Cuza din 1923 și prezintă câteva propuneri necesare („intermediare, până la extințiunea evreilor în România"): expulzarea evreilor de 21 de ani (bărbații, femeile nu sunt considerate o primejdie), educație antisemită a românilor, cursuri de religie ebraică și predici care să avertizeze asupra primejdiei Talmudului[872]. Sunt ideile lui Hasdeu și Paulescu, trecute și prin filtrul aversiunii exacerbate a lui Cuza.

Propaganda legionară se îndreaptă spre județele Câmpulung și Neamț, unde mica proprietate era de 90% și, respectiv, 89%, spre deosebire de Covurlui, unde proprietatea de peste 50 de hectare predomina. Se îndrepta discursul ei către elevi și studenți, care erau îngrădiți de taxele mari. Acestea însemnau sacrificii mari pentru cei de condiție modestă, care doreau ca măcar unul dintre „ai lor" să fie știutor de carte. Pentru acești tineri, Codreanu viza educarea în tabere de muncă voluntare în care să se realizeze coeziunea sufletească. De altfel, Codreanu gândea un sistem dictatorial condus de elita generației tinere[873].

[869] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 136; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p.268
[870] A. Vântu, *Ioan Moța, Schiță biografică*, în „Cuvânt studențesc", februarie 1937, Iași; Gr.Tr. Pop, Garda, *Căpitanul și arhanghelul din cer*, vol. II, p. 32; A.C. Cuza, *Despre poporație*, Imprimeriile Independența, București, 1929, p. 10
[871] Apud F. Strejnicu, *Mișcarea Legionară și evreii*, p. 61
[872] I. Mironescu-Nor, *Moldova creștină și iudaismul Talmudic*, Iași, 1927, p. 234
[873] *Enciclopedia României*, vol. V, p. 855; „Pământ strămoșesc", an II, nr. 6, 15 martie 1928

Pe lângă antisemitism şi anticomunism (un discurs pertinent în acest sens, nu-şi mai avea rostul pe fondul declinului mişcării comuniste), antipoliticianismul rămâne una dintre direcţiile de luptă ale legionarilor, căci „prin politicianism înţelegem un gen de activitate politică sau, mai bine zis, o practicare meşteşugită a drepturilor politice reuşesc să transforme din mijloace pentru realizarea binelui public în mijloace pentru realizarea intereselor personale". Corneliu Zelea Codreanu a ştiut să pună în valoare experienţa „protolegionară", cea din Garda Conştiinţei Naţionale sau cea din luptele studenţeşti de la Iaşi. Dar, timp îndelungat (1927-1929), Legiunea Arhanghelului Mihail nu are nici un succes, „macină în gol"[874].

A.C. Cuza, afectat sau nu de fronda lui Codreanu, spunea că l-a despărţit „omorul", că el n-a aprobat, n-a dezaprobat, doar a constatat"[875]. O publicaţie cuzistă, „Svastica Banatului", scria: „Dl. Codreanu şi câţiva amici de-ai lui nu mai mişcă, ci au format o nouă organizaţie sub numele de Legiunea Arhanghelul Mihail. Această legiune ne inspiră o sinceră compătimire. O mică parte a fostei studenţimi se retrage spre a se închina la icoane. Dureroasă decadenţă. Să-i păzească Dumnezeu ca prin mania lor religioasă să nu ajungă la balamuc. Ce conducători aţi fost voi, cei care vă numiţi tânăra generaţie, când după o luptă pierdută vă retrageţi în stupidul misticism medieval?! Unde este însufleţirea voastră trâmbiţată cu atâta reclamă? Înregistrăm dezertarea voastră şi o denunţăm ţării întregi" [876] (se încercase, totuşi, o reconciliere la Mănăstirea Neamţ, în august 1927), dar moţiunea întrunirii, semnată de Codreanu, N. Dragoş, I. Fotiade şi T. Popescu arăta: "Foştii şi actualii conducători ai studenţilor întruniţi la Mănăstirea Neamţ în zilele 1 – 4 august 1927, în perfectă unitate de vederi în ce priveşte ideea naţională declară că vor lupta înainte pe baza doctrinei naţional-creştine antisemite, sintetizată de dl A.C. Cuza, dorind a se întruni într-o organizaţie tinerească independentă, care să meargă pe căile ce duc la rezolvarea problemei evreieşti"[877].

În primăvara lui 1928, Codreanu şi ai săi îşi reiau munca la grădina de zarzavat a boieroaicei C. Ghica. Tot acum încep şi disputele pentru Căminul Creştin, în care intră şi ing. Bejan, unul dintre liderii cuzişti care ajutase material pe Codreanu spre a pleca în străinătate. Dar se pare că acest lucru n-a prea contat şi Bejan a ieşit cam "şifonat" atunci când legionarii au acţionat în forţă evacuându-i pe studenţii Asociaţiei Studenţilor Creştini. Dintre legionarii care participă la agresiune, doar Ion Banea făcea parte din respectiva asociaţie. Dar Cuza înaintase acţiune juridică şi legionarii sunt evacuaţi şi plănuiesc altă

[874] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 135
[875] "Svastica Banatului", an I, nr. 2, 12 iunie 1927
[876] "Svastica Banatului", an I, nr. 17, 16 octombrie 1927
[877] „Svastica Banatului", an I, nr. 10, 14 august 1927

clădire la Ungheni. Cuza îi ura: „Sau Corneliu Zelea Codreanu a crezut că oul învaţă găina? Nu se poate! Drum bun la Ungheni, frate Cornele!" Ziarul „Libertatea" reclama faptul că, prin intermediul său, se începuse construcţia căminului, strângând primii bani prin colectă publică. Răspunsul este aberant: Cuza a fost fondatorul naţionalismului-creştin, iar antisemitismul este opera sa[878]. La sfârşitul lui aprilie, la Ungheni se începe facerea de cărămidă necesară pentru construirea unui alt cămin (care să se numească „Cetatea Sf. Mihail"), muncă la care se angajează studenţi ieşeni. Prisosul de cărămidă va fi vândută la un preţ sub cel al negustorilor evrei, cu 1,60 lei bucata, spre deosebire de evrei ce vindeau cu 3 – 4 lei[879].

În primăvara lui 1928, „Căpitanul" vedea astfel lucrurile: „În orice caz, este foarte probabil că vor fi alegeri în toamnă. Mişcarea naţională va avea, divizată cum este, şanse minime să câştige chiar şi un loc în Parlament". [...] Mişcarea naţională trebuie să lase partidele să se distrugă, dacă este deja prea slabă pentru a sfărâma partidele"[880].

La 26 mai 1928, se ţine o adunare L.A.N.C. la Suceava sub preşedinţia profesorului Cârlan, cu participarea a cca 1000 de persoane. Printre personalităţi amintim pe T. Brăileanu (Cernăuţi), Huţan, Turtureanu, Morărescu (Storojineţ), Berciu (Câmpulung), Vasiliu Haralamb (Botoşani), Catciuc, Hojbota (Solca), Tatras (Bosancea), Robu (Rădăuţi), profesorul I. Z. Codreanu. Ultimul numit va menţiona faptul că evreii n-au luptat în războiul de reîntregire naţională, iar Berciu din Câmpulung a spus: „Muntenii s-au săturat de lifta evreiască" şi încheia astfel: „De la munte va veni năvala". O altă mare întrunire a cuziştilor se desfăşoară la Iaşi sub preşedinţia lui A.C. Cuza. Autorităţile interzic manifestaţiile pe străzile Iaşului, ceea ce va stârni furia acestuia, care va spune că P.N.L. s-a înfrăţit cu jidanii că el „protestează contra abuzurilor prin care L.A.N.C. este prigonită de toate guvernele"[881].

Anul 1928 a însemnat triumful naţional-ţărănismului, care obţine cel mai mare scor electoral din perioada interbelică. Naţionaliştii se vor găsi în afara Senatului şi a Camerei Deputaţilor. Ideile lor nu puteau fi făcute publice de la tribuna Parlamentului, însă campaniile vor continua cu o intensitate mult mai mare. Cu toate că apărea ca o mişcare a tineretului aflată în conflict cu generaţia bătrânilor „corupţi şi amorali", care le îngrădeau accesul spre funcţii şi afirmare (tânăra intelectualitate suferea prin lipsă de plasament), în L.A.M. intră şi oamenii în vârstă. Din rândul lor se va alege Senatul Legionar, un

[878] „Svastica Banatului", an II, nr. 17, 22 aprilie 1928
[879] A.S.R.I., Fond „D", dos. 10558, f. 3 şi I. Banea, *Căpitanul*, p. 60
[880] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste 1927-1938*, Col. Europa, Munchen, 1981, p. 2 şi „Pământ strămoşesc", an II, nr. 11, 1 iunie 1928
[881] A.S.R.I., Fond „D", dos. 1152, ff. 83-84

adevărat „Sfat al bătrânilor", care, în momentele de cumpănă, erau chemați în sprijin. Cuprindea pe generalul Macridescu, generalul Tarnovski, S. Mehedinți, T. Brăileanu, C. Petrovicescu, M. Manu, C. Iacob, D. Gerota, Manea Donca, col. Calboreanu și alții. Majoritatea se regăsesc în cei 66 de deputați aleși pe listele Partidului Totul pentru Țară din decembrie 1937. Sunt personalități ale vieții politice și culturale, iar prezența lor „va da greutate" grupării[882].

În 1928, la Dorna Candreni, localitate din județul Câmpulung, Bucovina, în casa evreului M. Rubingher este aruncat un obuz, ca un fel de bombă care, din fericire, are focosul defect și nu explodează. Bineînțeles că cei acuzați sunt cuziștii sau legionarii[883]. În Moldova, era preconizate de către L.A.N.C. desfășurarea a mai multe manifestații cu caracter antisemit în orașele și târgurile regiunii. Mitropolitul a cerut preoților (mulți dintre ei erau cuziști) să nu participe. Ziarele cuziste (dar și cele legionare) au insistat pe gestul evreilor din Piatra-Neamț, care au lovit pe tinerii Herghelegiu, Hudiș, Bălănescu, cerând pedepse exemplare. În 1928, s-a încheiat procesul și inculpații evrei au primit pedepse cu privare de libertate și despăgubiri. Codreanu insista pe faptul că Herghelegiu a rămas nenorocit pe viață[884].

Anul 1928 îl consacră organizării și obținerii de fonduri, dată fiind lipsa mijloacelor materiale ce-i caracteriza. Nici I.Z. Codreanu, deputat fiind, nu-i putea ajuta, căci mai avea de susținut 6 copii, toți în școli. Atunci revin la Ungheni și încep comerțul cu zarzavat, produs de ei sau cumpărat din piețele Iașului și distribuit cu ajutorul „Căprioarei", încercând să „saboteze" comerțul evreiesc prin prețuri mai mici[885].

Cuziștii râdeau de religiozitatea legionarilor, de săcușoarele de țărână ce le purtau ca talismane, dar iată că și cunoscutul profesor universitar Ion Găvănescul îl primește la 10 decembrie 1928. În ianuarie 1929, Căpitanul convoacă prima adunare a șefilor de cuib în casa gen. Tarnovski care aderă și el la Legiune și primește săcușorul cu țărână adusă din locuri de legendă și eroism ale istoriei românilor. Se alătură Legiunii și Spiru Peceli, Gheorghe Potolea, Nicolae Voinea. Sprijin aveau și în ing. Clime, de loc din comuna Oancea, județul Covurlui[886]. La Piatra-Neamț, "Frățiile de Cruce" erau ajutate de generalul Dumitru Coroamă, muntean din comuna Ceahlău, o personalitate ce dovedise curaj și pricepere pe front, iar soția sa, Eugenia, îi era un real sprijin. Aceasta își pierduse un ochi în război. Mai târziu, la procesul lui Codreanu,

[882] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 281
[883] *Ideologie și formațiuni de dreapta în România, 1927-1931*, vol. II, p. 93, 96
[884] J. Kaufman, *op. cit.*, vol. II, p 161; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 27
[885] Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul...*, vol. III, pp. 9-10; C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 135
[886] Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul...*, vol. III, p. 12

generalul răspunde la apelul Căpitanului zicând: „Spune-i lui Corneliu că vin, chiar dacă regele o să facă spume, spune-i că vin". Va fi comandantul Diviziei de Gardă Regală și unul dintre artizanii abdicării lui Carol al II-lea[887]. La mișcare aderă și Victor Blănaru-Flamură, care activase ca și Nicolae Totu în Frățiile de Cruce la Liceul „Dragoș Vodă" din Câmpulung, de unde este exmatriculat pentru „activități legionare"[888]. La adunarea din ianuarie 1929 participă peste 40 de șefi de cuib, deci numărul membrilor L.A.M. nu poate fi mare luând în calcul că un cuib cuprindea între 3 și 13 membri. Un început ezitant, am putea spune. Tot acum ia ființă Senatul Legionar, format din Hristache Solomon, gen. Macridescu, Spiru Peceli, invalid de război, col. Paul Cambureanu, Ion Butnaru, mai târziu alăturându-li-se și reputatul sociolog, profesor la Cernăuți, Traian Brăileanu, coordonator al „Însemnărilor sociologice"[889].

În 1929, Codreanu întreprinde un turneu în Țara Moților pentru a cunoaște realitățile locurilor. Impresia, dezvăluită în memoriile sale, este puternică: sărăcia este foarte mare, într-o regiune în care moții erau adevărați patrioți, Munții Apuseni fiind un pol al românimii ardelene: „În munții lor, istoria cunoaște peste 40 de răscoale contra stăpânirii ungare, toate înecate în sângele lor. Dar dârzenia nu le-a fost înduplecată niciodată". În viziunea sa, vina o poartă evreii. El spune referindu-se la moți: „Și nu numai că au fost uitați, dar au fost lăsați pradă tuturor samsarilor jidani, care, în fugă după câștig, s-au infiltrat în munții lor. [...] Și-au ridicat ferăstraiele până în creierii munților, doborându-le pădurea și lăsând numai stânca goală". Și încheie: „O, Iancule, de ce nu-mi vii/ Să-ți vezi munții tăi pustii!"[890]

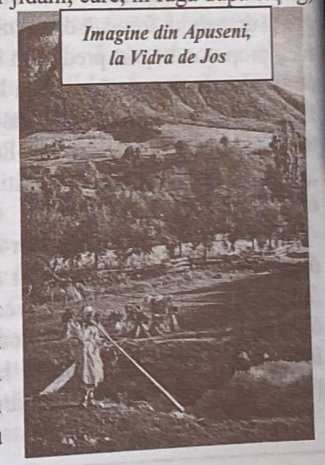
Imagine din Apuseni, la Vidra de Jos

Încep marșurile educative ale tinerilor legionari spre Moldova de Nord și Bucovina. La 13 iulie 1929, 40 de legionari pleacă peste Rarău, la Rădăuți și Câmpulung, iar la 27 iulie erau la Piatra-Neamț în număr de 54. Informații despre aceste marșuri se pot obține lesne, căci organele de poliție le-au acordat atenție. Se remarcă entuziasmul și disciplina, dar și cântecele și faptul că erau

[887] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 71; D. Sființescu, *Răspunsuri la întrebări adresate de tineri se doresc tot adevărul despre Mișcarea Legionară*, p. 57
[888] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 97
[889] "Adevărul", 16 mai 1930
[890] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 356

bine primiți prin satele prin care treceau În marşul din iulie 1929 au fost vizitate mânăstirile, iar la Mănăstirea Neamț s-au tipărit manifeste. Îşi exprimă simpatia pentru arabii din Palestina în represiunea lor împotriva evreilor[891]. Tot în contul lor este trecut şi atacul asupra Lojii masonice din Bucureşti, actele secrete intrând în posesia lui Codreanu. Era menționată îndrăzneala şi coordonarea, care au făcut ca făptaşii să nu fie prinşi[892].

La 14 septembrie 1929, s-a desfăşurat o consfătuire la Iaşi, în casa lui A.C. Cuza şi fruntaşii partidului consideră că „guvernarea L.A.N.C. – imperios cerută". L.A.N.C. ar fi guvernat fără parlament, „adecă fără vorbărie şi cheltuială zadarnică, ci numai prin decrete-legi"[893]. Surprinde această opinie a unui A.C. Cuza care se dovedise un orator parlamentar cu nerv şi ironie fină şi care afla în această instituție cadrul perfect pentru evoluția sa politică.

La 8 noiembrie, se desfăşoară un congres legionar, în ziua patronului L.A.M., condus de I. Găvănescul, în care C.Z. Codreanu depune jurământul de conducător al mişcării. Participă în jur de 300 de membri, mulți veniți din țară, la un *Te-deum* şi apoi la întrunirea de la Căminul Creştin unde îşi anunță intențiile: oastea legionară va lupta ca „România să fie a românilor". Este vechiul dicton promovat la 1910 de Iorga şi Cuza la întemeierea P.N.D. Din nou, Găvănescul, decanul de vârstă, se adresează delegaților denunțând „pericolul evreiesc". „Trăiască poporul român la el acasă", s-a declamat. Adunarea a impresionat prin organizare şi fast de tip cvasi-militar, mai ales garda drapelului formată din „vulturi albi" – două plutoane. Se recomanda să se facă propagandă prin predici în biserici, şezători, cămine culturale. Rapoartele serviciilor de siguranță prezintă L.A.M. ca fiind „tulburătoare" a ordinii de stat, fiind o mişcare antipoliticianistă, cu scopul „de a scăpa țara de politicieni din toate partidele şi de evrei"[894]. Este corectă afirmația, căci legionarii spuneau: „Am tras spada împotriva politicianismului, în locul partidelor dezbinate: un comandament"[895].

La 10 decembrie, într-o conferință ținută în fața a 100 de studenți, se cerea „România românească şi creştină". Trebuia continuată lupta împotriva „străinului care îngenunchease comerțul printr-o luptă neegală împotriva celor ce atrăgeau pe muncitori spre comunism şi pedepsirea celor ce vând şi cumpără interesele statului"[896]. Se luase hotărârea de-a „păşi spre mase". Se începe cu ținutul Horincii, Covurlui, cu târgul Bereşti, localitate cu mulți evrei („viespar

[891] *Ideologie şi formațiuni de dreapta în România, 1927-1931*, vol. II, p. 97
[892] *Ibidem*, p. 111
[893] "Apărarea Națională", 6 octombrie 1929, Arad
[894] *Ideologie şi formațiuni de dreapta în România, 1927-1931*, vol. II, p. 133
[895] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, ed. 1999, p. 212
[896] I. Scurtu şi colab., *Ideologie şi formațiuni de dreapta în românia, 1927-1931*, vol. II, p. 194

de jidănime") şi unde se putea conta pe sprijinul lui Lefter, Potolea, H. Solomon, ing. Blănaru, T. Antohi. Întrunirile fiindu-i interzise, recurge la marşuri, din nou, călare din sat în sat, numărul călăreților mărindu-se mereu. Este considerat un succes[897].

După încercarea din Covurlui, se repetă acelaşi scenariu şi în Ardeal, unde se pleacă în Ajunul Crăciunului, sfidându-se gerul năprasnic. Traseul este ales prin Piatra-Neamț, pe Valea Bistriței, a Bistricioarei, prin pasul Tulgheş, peste Carpați, la Ludoşul de Mureş. Acelaşi scenariu, aceeaşi regie exersate în Moldova şi o puternică impresie. Spuneau că „venim din Moldova şi chemăm sufletele la învierea neamului"[898].

În 1928, P.N.Ț. ajunsese la guvernare într-o atmosferă de mare entuziasm popular. În februarie 1930 beneficia încă de încrederea masivă a populației, la comunale obținând 70,13%, iar P.N.L. îşi revenea: 19,65%. În schimb, la alegerile pentru locurile vacante, surprinzător, învingătorii sunt comunişti sau antisemiți. A.C. Cuza, acum pensionar (în 1927, la 70 de ani, fusese îndepărtat din Universitate), câştiga detaşat la Roman în fața reprezentantului guvernului[899]. Între timp, acțiunile antisemite continuă, pe stradă sau în Universitate. La cursurile de la medicină ale profesorului Şumuleanu, studenții evrei sunt bătuți. Legionarii acționează împotriva evreului Schreiber care, sub pseudonimul G. Spânu, scosese un ziar „Moldova", în care făcea propagandă comunistă[900].

Legiunea şi ziarul ei „Pământ strămoşesc" anunțau că, pentru ei, „în fruntea neamului deasupra elitei se afla monarhia". Legiunea Arhanghelul Mihail manifestă simpatie pentru venirea lui Carol al II-lea. Se ştia că legionarii erau profund monarhici şi vedeau în republică o antisoluție, iar în democrație, cangrena societății româneşti. Se părea că noul rege era soluția cea mai bună pentru țară[901].

Codreanu concepe proiectul unei organizații „naționale pentru combaterea comunismului [...] în care să intre şi Legiunea şi orice organizații de tineret de orice partid". Astfel ia naştere Garda de Fier, nume inspirat de Ilie Crânganu şi Alexandru Vaida Voevod („naşul Gărzii de Fier") şi care înlesnise realizarea unora dintre turneele lor propagandistice. Al. Vaida-Voevod intrase în guvernul Maniu în 1930 şi a manifestat simpatii gardiste. Dar noua organizație nu adună alte grupări şi se va identifica cu L.A.M. Se anunța a fi o formațiune anticomunistă şi, considera Codreanu, erau în stare să-i arunce pe

[897] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, pp. 286-287
[898] *Ibidem*, p. 355
[899] A. Heinen, *op. cit.*, p. 492
[900] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 196
[901] „Pământ strămoşesc" , 15 iunie 1930

comuniști peste Nistru[902]. Ziarul „Patria" din 31 ianuarie 1930 remarca faptul că propagandiști cuziști și legionari cutreieră satele incitând la revoltă antisemită. Cereau împărțirea averilor evreilor românilor săraci.

Alt conflict între evrei și români s-a petrecut în campania lui A.C. Cuza din 27 mai, la Târgu-Frumos, unde studenții L.A.N.C. sunt bătuți și se operează peste 20 de arestări din rândul evreilor și al românilor. „Trebuia omorât câinele cel bătrân", ziceau evreii[903]. A.C. Cuza își manifestă bucuria față de victoria în alegeri a naziștilor din Germania. El consideră că este o biruință a „cuziștilor din Germania" („căci le putem zice cuziști național-socialiștilor germani")[904]. A.C. Cuza scria un articol cu un titlu mai mult decât sugestiv: *Falimentul partidelor și dictatura L.A.N.C.*, în care afirma din nou una dintre dorințele sale mai vechi, născută încă de la succesul achitării lui C.Z. Codreanu la Turnu-Severin în 1925: „Veacul nostru de după război este veacul dictaturei. Dictatura din Italia, splendidă cu Mussolini, dictatura din Spania – binefăcătoare – cu Primo de Rivera, Dictatura din Iugoslavia, cu regele Alexandru. Dictatura L.A.N.C. se impune față de acest faliment dovedit al partidelor". Era de părere că regele trebuie să-și numească miniștrii săi direct și nu prin șefii de partid[905]. La 5 ianuarie 1930, în ziarul său "Apărarea Națională", A.C. Cuza își amintea că știe să scrie versuri și realiza un *Imn de luptă*, în care reia ideile sal mai vechi:

"Vrăjmașii ne bântuie
Credința ne mântuie
Român cu jidanii
Robie satanei.
E harța în toi,
Nu dați înapoi.
Năvala tot crește
Luptați vitejește
Pe goana păgânilor,
România românilor".

La Galați, „Adevărul" surprindea o situație tensionată, unde „membrii Gărzii de Fier continuă să parcurgă străzile orașului și să-i terorizeze pe trecătorii evrei și sunt stăpânii orașului"[906]. Ei au stat la originea multor conflicte interetnice româno-evreiești, în Moldova de Sud, în Nord și în Bucovina. La încercarea de a întreprinde un marș în întreaga Basarabie,

[902] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 314
[903] A.N.D.J. Iași, *Fond Universitatea Alexandru Ioan Cuza-Rectorat*, dos. 13/1930, f. 4
[904] „Apărarea națională", an VIII, nr. 19, 21 septembrie 1930
[905] „Apărarea națională", 8 august 1930 și 10 august 1930
[906] „Adevărul", 16 mai 1930

guvernul reacționează ferm, împiedicând călărețiii legionari să treacă Nistrul. Faptul în sine a provocat mânia lui Codreanu, dar nu-i va opri, din contră, îi îndârjește, *Căpitanul* înaintând un avertisment guvernului și „presei din Sărindar", găsiți vinovați pentru insuccesul lor. Adresându-se „presei din Sărindar", Codreanu amenință: „Să știți că în clipa aceea v-a sunat ceasul și v-a sunat și scândura"[907].

În Basarabia, pătura evreiască era însemnată și conflictele cu românii n-au lipsit. La 11 februarie 1930, studenții de la Facultatea de Teologie, la Chișinău au spart vitrine mai multor firme evreiești, cofetării și magazine[908]. În 1931, la 7 iunie, la Tighina, tot în Basarabia, altă dispută violentă, în care sunt implicați studenții legionari Lovin, Clogeanu, Popescu, care au fost bătuți și alungați din sat, evreii nemaisuportând propaganda Gărzii de Fier în mijlocul lor[909]. Alt fapt semnificativ pentru ilustrarea relațiilor tensionate, relatat și de rapoartele serviciilor de poliție, este incidentul dintre trei caporali de la C.F.R. și un grup de 70 – 80 de evrei din orașul Iași pe strada Socola. La 17 februarie 1930, sub pretextul că cei trei nu și-au plătit consumația la cafeneaua Meier-Sfarț au fost bine bătuți, încât medicul legist nota incapacitatea de muncă pentru diferite perioade a celor trei gradați: Al. Teodorescu. D. Lungu, I. Pescariu. Au fost inculpați Strul, Sfarț, Beniamin Strul, Volf Bercovici, H. Goldenstein[910].

În comuna Bălăceanca din județul Suceava, este semnalat alt incident: focul care arde căpițele de fân ale lui H. Mendel, M. Has, N. Feiger. S-a spus că focul a fost pus. Alții au considerat că ar fi putut fi un simplu accident, căci stogurile și căpițele erau puse aproape de drum și un simplu chiștoc putea produce incendiul[911]. Cert este că incidentul a alimentat în continuare tensiune.

În țară, situația părea scăpată de sub controlul guvernului, ce trebuia să lupte cu indecizia regenței (racul, broasca și o știucă, cum îi numea Nichifor Crainic pe cei trei membri ai ei), cu grevele și manifestațiile, creșterea numărului celulelor comuniste, radicalizarea dreptei sau criza economică. Prințul Carol, numit acum Caraiman, își anunța intenția de a reveni pe tronul monarhiei române și în țară curentul carlist câștiga mereu noi aderenți. Primit ca un salvator al țării, multe speranțe se îndreptau spre Carol al II-lea. Acesta, încă din exilul occidental, își exprimase concepțiile despre o monarhie autoritară în România, deasupra partidelor. Astfel, de la început, oferă

[907] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 382
[908] „Dreptatea", 15 februarie 1930 și „Dimineața", 16 februarie 1930
[909] I. Scurtu și colab., *Ideologie și formațiuni de dreapta*, p. 96
[910] D. Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, p. 315
[911] I. Scurtu și colab., *Ideologie și formațiuni de dreapta*, pp. 98-99

conducerea guvernului unei „Uniuni naționale" conduse de N. Iorga și C. Argetoianu, ce devenea gestionara unei situații interne grele. Legionarii își anunțau atitudinea pro-monarhică: „În fruntea neamului, deasupra elitei, se află monarhia"[912]. Ion Zelea Codreanu spunea în Camera Deputaților că „de fapt, noi suntem singurii monarhiști" și continua: „Am făcut slujbă în biserica din Huși, iar conducătorul Gărzii a adunat Iașul întreg, noaptea, în Piața Unirii, să vestească venirea lui Carol al II-lea în țară. [...] Noi nu ne prezentăm la rege. O vom face când putem să-i fim de un real folos"[913]. Prin atitudinea lor antidemocratică, legionarii puteau fi într-adevăr de folos regelui. Carol al II-lea n-a avut intenția de a păstra sistemul parlamnetar, dorea instaurarea unei dictaturi regale sau fasciste, urmând un plan bine stabilit încă de la sosirea sa în țară[914]. I.G. Duca afirma în oficiosul de partid al liberalilor: „Fapta de astă noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și situației țării în toate privințele. La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc, chiar dacă viața mea politică ar lua sfârșit azi"[915]. Duca a acceptat până la urmă „aventura" și din nefericire nu s-a încheiat doar viața sa politică, ci întreaga viață pământească, iar regele Carol al II-lea, se pare, a avut și el o contribuție la acest eveniment nefast.

După 1930, conflictele între evrei și români sunt tot mai numeroase, de multe din ele făcându-se vinovați și legionari, dar, nu numai ei. L.A.N.C. își continuă cu aceeași vehemență campaniile antisemite. Motivul pentru o încăierare era, de multe ori, minor precum scuiparea unui evreu de un creștin, ce a dus la oprirea unui tramvai și bătaia aplicată conductorului și manipulatorului[916]. Al. Vaida-Voevod, cât a girat Ministerul de Interne, a sprijinit pe legionari, cerându-le, în schimb, să renunțe la antisemitism exacerbat și să se îndrepte spre anticomunism, după cum remarcau și „Scânteia" și „Socialismul". Sucesorul său, Ion Mihalache, secondat de

I. Dumitrescu-Borșa

[912] "Pământ strămoșesc", an IV, nr. 8, 18 mai 1930
[913] D.A.D., 30 martie 1932, p. 515
[914] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, Ed. Politică, București, 1970, pp. 25-32 și F. Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 8
[915] „Viitorul", an XXII, nr. 6698, 8 iunie 1930
[916] A. Heinen, *op. cit.*, p. 416 și D. Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail*, p. 317

Armand Călinescu, este, în schimb, necruțător cu Garda de Fier, care este dizolvată și sediile închise și sigilate[917]. Conform ziarului mișcării, în anul 1930 existau doar trei organizații județene, în rest funcționând cuiburi izolate[918].

În 1930, Garda de Fier crește în număr de membri și ca valoare prin înregimentarea studenților macedoneni ce se solidarizaseră cu gestul conaționalului lor Gh. Beza. Papanace, Caranica, Pihu, Mamali, S. Ciumeti, A. Ciumeti, Ficata, Ghețea erau tineri de valoare, care au impresionat pe Codreanu și au rămas impresionați de personalitatea lui. Acesta, deși nu avusese nici un rol în atentatul ratat de Beza împotriva subsecretarului Angelescu (considerat vinovat de nesatisfacerea doleanțelor macedonenilor din Dobrogea), la instigația ziarului „Dimineața" ce scria că „Codreanu înfierează gestul lui Beza", se solidarizează cu el, fiind arestat. Din nou detenție, din nou proces, vâlvă. Dar îi câștigă de partea sa pe macedoneni ce-l vor urma credincioși până la moarte. Papanace va deveni unul dintre „condeierii" străluciți ai Gărzii și unul dintre apropiații lui Codreanu. Împreună cu „văcărești", I. Banea, N. Totu, I. Dumitrescu-Borșa vor forma statul major al Gărzii de Fier. Aromânii care au aderat la Garda de Fier au început să publice ideile legionare într-un ziar numit „Armatolii", o apariție insolită în peisajul gazetăresc interbelic[919]. C. Dumitrescu-Zăpadă, elev la Liceul Internat din Iași, de 18 ani și, se pare, șef de cuib, încearcă să omoare pe Emil Socor, director al ziarelor „Adevărul" și „Dimineața", dar gestul său nu poate fi dus la capăt datorită nepriceperii sale în domeniul armelor de foc și a intervenției curajoase a victimei. Codreanu a văzut în acest atentat un gest personal - „fără să întrebe". A fost considerat „un gest izolat al unui tânăr ce râvnea să facă vâlvă în jurul persoanei sale" (conform ziarului „Adevărul")[920].

Succesul lui Adolf Hitler din Germania anului 1930 este privit de către presa „de stânga" ca „o dezlănțuire a iraționalului", iar ziarul mișcării îl vede ca pe „o biruință pentru întreaga rasă arică"[921].

În anul 1931, moare o personalitate care a influențat profund legionarismul, universitarul N.C. Paulescu (1869 – 1931), medic, fiziolog, profesor, care a colaborat cu eminenți cercetători francezi și a fost considerat descoperitorul insulinei. În aprilie 1922, obținea un brevet intitulat *Pancreina și procedura fabricației sale*, dar Premiul Nobel a fost primit de canadianul Fr. Banting. S-a considerat că a fost un furt științific și cel mai în măsură de a-l

[917] *Ideologie și formațiuni de dreapta* ..., vol. II, p. 294
[918] "Pământ strămoșesc", an VII, nr. 2, 1 februarie 1933
[919] A. Heinen, *op.cit.*, p. 416
[920] „Adevărul", an 43, nr. 14425, 8 ianuarie 1931, „Dimineața", an XXVII, nr. 8636, 9 ianuarie 1931 și C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 390
[921] „Adevărul", 18 septembrie 1930; „Pământ strămoșesc", an IV, nr. 7, 26 octombrie 1930

primi, prof. Paulescu, fusese nedreptățit datorită activității sale antisemite și a scrierilor sale: *Spitalul. Coranul. Talmudul. Francmasoneria* – 1913; *Sinagoga și biserica* – 1920; *Cele patru patimi* – 1921, *Degenerarea rasei jidănești* – 1928; *Tălmăcirea Apocalipsului* – 1928[922]. A fost considerat unul dintre cei mai de seamă precursori ai legionarismului.

Să remarcăm faptul că din anul 1931 s-a organizat Corpul Detectivilor în cadrul Inspectoratului General al Poliției, Direcția Poliției de Siguranță. În cadrul grupei I a acestui corp se aflau agenții care aveau în atenția lor partidele de extremă dreaptă, având misiunea de a preveni și descoperi infracțiunile contra ordinii publice și a siguranței statului[923]. Regele primește începând cu acest an numeroase rapoarte care arată activitatea liderilor legionari, aceste documente fiind cercetate după 1989, multe dintre ele fiind publicate în colecțiile de documente coordonate de prof. univ. dr. Ioan Scurtu.

În 1931, se publica *Programul și caracterul general al Legiunii Arhanghelul Mihail – Garda de Fier*, la Câmpulung, în care se propunea „reînvierea vechilor răzeși și moșneni"[924].

Cu toată intransigența aripii de stânga din P.N.Ț., reprezentată de Ion Mihalache și Armand Călinescu, guvernul țărănesc este debarcat, înlocuit cu cel condus de Iorga – Argetoianu. Acesta din urmă își va folosi întreaga pricepere și experiență spre a asigura guvernului necesarul de voturi. Garda de Fier, sub denumirea de „Gruparea Corneliu Zelea Codreanu", se înscrie în alegeri depunând voturi în majoritatea județelor. Resursele materiale sunt minime, iar publicațiile apăreau neregulat: „Pământul strămoșesc"; „Biruința" la Galați; „Straja neamului" în Tutova; „Legionarii la Iași"[925]. Unul dintre manifestele electorale ale lui Codreanu suna cam așa: „Manifestul meu va fi scurt... Țara geme sub greutatea păcatelor celor ce-au cârmuit-o de la război și până astăzi. Economia ei întreagă se află în prag de faliment. În țara bogată foamea pândește bucata de pâine a familiei muncitoare și cinstite. Străinii lacomi, nepoftiți, cu capitaluri, și-au deschis cale largă prin munții cu pădure, peste dealuri și câmpii"[926].

La alegerile din iunie 1931, L.A.N.C obținea 3,89% și 8 mandate, iar Gruparea Zelea Codreanu – 1,5%. Blocul Muncitoresc-Țărănesc, gruparea

[922] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 147; „Puncte Cardinale", nr 10/154, octombrie 2003, p. 11

[923] C. Troncotă, *Mihail Moruzov și Servicil Secret de Informații al Armatei Române*, ed. II, Ed. Evenimentul Românesc, 1997, p. 122

[924] *Programul și caracterul general al Legiunii Arhanghelul Mihail – Garda de Fier*, Câmpulung, 1931, p, 11

[925] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 209

[926] „Legionarii", an II, nr. 4, 20 mai 1931, Iași

cripto-comunistă, 2,52% și cinci mandate (invalidate apoi), iar Partidul Evreiesc 2,19% și 4 mandate[927].

Voturile Gărzii de Fier, în Moldova, erau repartizate altfel:

- Covurlui - 10,61%;
- Tutova - 2,97%;
- Tecuci - 4,58%;
- Neamț – 4,23%;
- Câmpulung – 19,13%.

Cahul și Ismail s-au dovedit a fi județele cu cea mai mare aderență: 14,03% și, respectiv, 14,66%, alături de județul Câmpulung. În total, Garda de Fier obținea 30.783 voturi oferite de membrii și simpatizanții ei ce se alăturau semnului electoral crucea inspirată de gratiile închisorii. Județele Moldovei oferă rezultate contradictorii. La Câmpulung au candidat I.Z. Codreanu și T. Brăileanu, dar, în ciuda rezultatului foarte bun – 19,13%, datorită scorului electoral general, nu sunt aleși. Datorită faptului că s-au înscris liste electorale doar în 17 județe nu existau șanse de a depăși pragul electoral de 2% și de a intra în Parlament. La alegerile pentru Senat, Garda nu trimite candidați, iar L.A.N.C., deși aruncă în lupta electorală pentru camera selectă a Parlamentului marile personalități, nu are niciun succes[928].

În 1931, în luna august, se declară vacant un loc de deputat la Neamț prin moartea unui parlamentar liberal și sunt anunțate noi alegeri. La Neamț, Codreanu obținuse 4,23% și 1.200 voturi, iar L.A.N.C. – 8,31%. Totuși, Garda își îndreaptă campania și toți militanții activi spre Neamț, unde puteau spera la ajutorul mănăstirilor nemțene, unde liderii legionari poposiseră de multe ori sau duseseră turiști și pelerini cu „Căprioara". Preoții din județ nu acordă un sprijin deosebit; la această dată ei sunt fie liberali (C. Matasă, A. Romanescu) sau cuziști (Gervescu, Teodorescu) etc.[929]

Lucrețiu Pătrășcanu, lider comunist, scria despre campania legionară din vara lui 1931 din Neamț: „Câțiva legionari duceau patul cu muribundul, din sat în sat, iar nenorocitul de Bicleanul (acesta era numele bolnavului) horcăia cu limbă de moarte: Votați pe Codreanu! Și caravana asta lugubră pleca mai departe. Bicleanul a murit apoi". Acest fragment, după cum spune autorul, este preluat din *Broșura lui Corbea*[930], dar nu am reușit să descoperim o altă variantă a acestui fapt, nicio mențiune în ziarele locale. Printre șefii de cuib legionari din Neamț este menționat și un Mihai Bicleanu, alături de

[927] Cf. "Monitorul Oficial" nr. 134, 10 iunie 1931, p. 447

[928] *Ibidem*, pp. 448-450

[929] „Monitorul Oficial", nr. 13, 10 iunie 1931, p. 449; „Biruința", an II, nr. 2, 19 iulie 1931; „Adevărul", 1 septembrie 1931

[930] L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, p. 37

Herghelegiu, Tărâță, Platon, Loghin, David, Nuță, Ungureanu, Olaru V. Ambrozie, Macovei și alții. Neamțul era un județ în care predominau zonele montane cu o densitate mică a populației. Aici L.A.N.C. obținuse mai mult decât L.A.M. – 8,31%, datorită mesajului propagandistic antisemit[931].

Campania Gărzii de Fier repetă scenariile exersate până acum. Beneficiază de faptul că era vară și poate concentra mulți militanți, care vin cu ce pot și-și stabilesc centrul de comandă la Piatra-Neamț, unde se împart pe zone. Liberalii și țărăniștii care vin să sprijine campania se prezintă rutinați de alegeri, vin cu mașini luxoase și prezintă discursuri „sforăitoare". Prefectul județului este un om caracterizat ca fiind leneș, inactiv și nepopular, care nu ia nici un fel de măsuri. De altfel, guvernul nu prezenta nici un candidat[932]. Lupta se va da între liberali, P.N.Ț. împreună cu Partidul Poporului, P.N.L. – George Brătianu și Garda de Fier. La 25 iulie începe campania. Garda se înscrie cu ajutorul familiei Ieșanu și adună 100 de oameni ce sunt trimiși în diferite colțuri de județ. Vin Banea, Ventonic, ing. Blănaru, Ifrim, Ilie Crânganu, Țocu, Totu, Silaghi, H. Solomon. D. Belimace. S. Teodorescu, ce pleacă spre Broșteni, Răpciuni, Bicaz, Bălțătești, Roznov, Crăcăoani, Războieni. Tinerii legionari ajută la fân, la munci, stau cu țăranii, merg și cântă la slujbe, mâncau pe unde puteau, erau harnici și plini de vioiciune. Marșurile și cântecele lor impresionau pe tineri. Ion Z. Codreanu și fiul său făceau legătura între secții, încurajându-și oamenii. Și modul lor de propagandă place muntenilor, oameni simpli și aprigi[933]. Părintele Iustin Pârvu își amintește cum era așteptat Căpitanul prin satele Neamțului: ca un arhanghel. Mult mai mult impresionau legionarii, tineri și harnici ce băteau pe jos drumurile Neamțului, decât cei șapte foști miniștri țărăniști ce coborau din mașini scumpe spre a-și rosti discursurile, debitând aceleași promisiuni pe care le uitau destul de repede (mitul despre „ardelenii cei cinstiți" apusese).

L. Pătrășcanu

Constantin Argetoianu descria astfel campania electorală a lui Codreanu și a legionarilor săi: „Grupuri de studenți se răspândeau prin sate, ajutau în tăcere oamenii la muncile lor, reparau drumurile și podețele prin sate, săpau scursori la apele stătute sau câte o fântână în locurile lipsite de apă, apoi plecau vestind că în zilele următoare va veni în sat cel care trebuie să vie. Venea Căpitanul călare pe cal alb, însoțit de câțiva flăcăi; se oprea în mijlocul satului, descăleca, îngenunchea, săruta pământul,

[931] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 318
[932] „Adevărul", 1 septembrie 1931
[933] I. Banea, *Căpitanul*, p. 33

încăleca din nou și pleca fără să spună un cuvânt"[934]. Nemțenii, în marea lor majoritate oameni de munte, au fost impresionați de propaganda electorală a legionarilor, ce le apăreau ca haiducii de odinioară. Sunt spusele mai multor bătrâni care au trăit acele vremuri.

Rezultatele sunt pe măsură:

- Garda – 11.176 de voturi;
- P.N.L. – 7.214;
- P.N.Ț. și P.P – 6.120 de voturi;
- P.N.L. – G. Brătianu – 3.448;
- P.C.R. – 255;
- Liga Vlad Țepeș – 65 de voturi[935].

Rezultate foarte bune au fost obținute la sate, cel mai slab fiind de 32%, iar cel mai bun scor electoral s-a înregistrat în circumscripția Ceahlău – 58,2%[936].

Deși ziarul „Viitorul" consideră scrutinul „o simplă aventură locală"[937], Gărzii îi cresc aripi și Codreanu intră în Parlament, de la tribuna sa strigând despre mizeria tineretului, corupția politicienilor, exploatarea evreiască. La 3 decembrie 1931, într-un „Discurs la Mesaj", Corneliu Zelea Codreanu afirma: „Domnilor, voi trece de la această problemă (problema evreilor, n.n.) și voi reveni la o altă problemă de mare importantă: problema mizeriei. Am adus în această cutie câteva bucățele de pâine care sunt din Maramureș și din Munții Neamțului pentru ca să vedeți ce pâine mănâncă românii maramureșeni și munteanul nostru. Astăzi, când lumea se plânge de supraproducție de grâu, toți atribuie criza faptului că grâul se vinde cu un leu kg; iată ce pâine mănâncă oamenii aceștia!"[938]. Ca proaspăt deputat, Corneliu Zelea Codreanu fondează un nou ziar la Iași – „Garda Moldovei"[939].

În Parlament, pe care-l numea „groapa cu lei", Codreanu nu vădește calitățile oratorice specifice unei astfel de activități, fiind învățat cu mulțimea, nu cu discursurile îndelung elaborate și cu gestica studiată în oglindă, cu polemica acidă și savantă la care strălucea un Cuza, Lupu, Duca, Iorga și alții. Dar discursul său este fulminant, căci este un rechizitoriu care nu se adresează puterii sau opoziției, ci partidelor politice în ansamblul lor. Și într-adevăr, toate fac front comun împotriva sa. Zicea: „Așa că nu m-am putut integra vieții de

[934] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, Ed. Machiavelli, București, 1997, p. 428
[935] I. Banea, *Căpitanul*, p. 54
[936] „Legionarii", an II, nr. 7, 13 septembrie 1931, Iași
[937] „Viitorul", 9 septembrie 1931, București
[938] *Mișcarea Legionară în texte originale și imagini*, Ed. Lucman, București, 2001, p. 104
[939] Dr. Zamfirescu, *op. cit.*, p 176

acolo. Am rămas, izolat, nu numai că eram singur față de ceilalți, ci un izolat față de viața aceea"[940]. Își recunoaște dificultățile: „În urma acestei alegeri, am intrat în Parlament. Singur în mijlocul unei lumi dușmănoase. Fără experiența acestei vieți parlamentare, fără talentul oratoriei democratice, care cuprinde multă frază goală, dar pompoasă, strălucitoare, gesturi pregătite în oglindă și o bună doză de obrăznicie". În discursul său la Mesajul Tronului spune: „Domnilor deputați, generația aceasta a noastră trece ca o generație antisemită. Aș dori să știți că eu nu am venit aici să strig *Jos jidanii!*, după cum cred că nu a făcut-o nimeni. Am observat însă un singur lucru, că, de câte ori s-a pus aici problema naționalismului românesc, dumneavoastră ați primit-o cu ilaritate și ați transformat-o dintr-o problemă care este de-un tragic fără pereche, într-o chestiune comică"[941]. Citind puținele luări de cuvânt parlamentare nu putem să fim întru totul de părerea lui N. Crainic că nu avea nici un fel de veleități oratorice, dar activitatea sa parlamentară nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor, după cum singur o recunoaște. Un alt naționalist-creștin, cu o prezență aproape continuă în Parlamentul României, care a avut câteva interesante luări de poziție de la tribuna Adunării Deputaților în această perioadă a fost A.C. Cuza. La 12 decembrie 1931, acesta răspundea astfel lui Nicolae Iorga (prim-ministru la acea vreme) referitor la teoria conform căreia avem „datorii ereditare față de Franța": „Nu trebuie să-și închipuie Franța că noi suntem niște copii nevârstnici și că trebuie să urmărim orișice atitudine pe care o poate avea și care poate să convină intereselor noastre sau nu"[942]. La 21 decembrie 1931, se alătura lui Corneliu Codreanu în a denunța „criza" ce stăpânea societatea românească a vremii: „O criză generală bântuie țara. Criză cum nu s-a mai pomenit în istoria ei. Totodată, criză agricolă, criză financiară, criză industrială și comercială, criză morală, criză politică și parlamentară, criză de naționalitate"[943]. În anul următor, răspundea lui Nicolae Titulescu, atacând poziția sa „internaționalistă": „Domnilor deputați, existența României nu se apără prin petice de hârtie. Orice petice de hârtie vom semna, în ziua când interesele vor coincide astfel, să știți că aceste petice vor fi înlăturate. Înainte de a ne găsi siguranța noastră în semnarea Pactului Kellog sau semnarea unui pact de neagresiune, trebuie să ne găsim siguranța noastră în propriile noastre puteri la care trebuie să ne gândim necontenit"[944]. A.C. Cuza descria pe Nicolae Titulescu astfel: "Zgomotos, indiscret, vax" și continua: "La Versailles s-a semnat în fond o pace iudaică.

[940] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 286
[941] D.A.D., nr 12, 21 decembrie 1931, p. 305
[942] G. Sbârnă, *Parlamentul și politica externă a României (1919-1940)*, Ed. Sylvi, București, 2000, p. 181
[943] D.A.D., nr. 14 din 21 decembrie 1931
[944] G. Sbârnă, *Parlamentul și politica externă a României (1919-1940)*, p. 227

Soluția mea? O pace creștină prin revizuirea tratatelor, dar nu teritorial, ci afirmarea principiului național"[945].

Pe câmpul luptelor electorale, un nou succes, de data aceasta la Tutova, după alegerile din 17 martie 1932, când tatăl său îl urmează în Camera Deputaților (la 7 ianuarie 1932 a murit ministrul Justiției, C. Hamangiu și a rămas vacant mandatul său de deputat în județul Tutova)[946].

În campania electorală, partidele politice coalizate împotriva Gărzii de Fier cer guvernului Iorga – Argetoianu o acțiune energică, iar ministrul de Interne și jandarmii săi se conformează exemplar. Campania electorală, începută în iarnă, o iarnă foarte grea, devine dificilă pentru legionari ale căror mijloace sunt minime, dar curajul și entuziasmul nu le lipsește și echipele legionare înfruntă gerul și viscolul, realizând marșuri strivitoare, precum cel de la București la Bîrlad, în zece zile. Dar, dacă gerul și viscolul au fost învinse, trebuia înfruntată cerbicia polițienească. Jandarmii primiseră ordin să-i „scoată pe tărgi din județ". „Martirizarea" Gărzii (cum a denumit Corneliu Codreanu campania de la Tutova) a însemnat și succesul ei. A contribuit la aceasta și faptul că guvernul n-a propus un candidat propriu și că legionarii au impresionat prin curaj și perseverență. Campania electorală a fost una deosebită, chiar și pentru acea perioadă, când „apele nu erau prea liniștite". Printre cei care s-au remarcat în victoria din aceste alegeri a fost și Mihail Stelescu, aflat în primele rânduri ale ofensivei tinerilor legionari pentru a sparge cordoanele de jandarmi. Succesul gardist nu mai este atât de clar ca la Neamț.

- Garda – 5.626 de voturi;
- P.N.L. – 5.075 de voturi;
- P.N.L. - G. Brătianu – 2.210 de voturi;
- P.Ț.- N. Lupu – 1 .351 de voturi;
- B.M.Ț.- 136 de voturi;
- P.N.Ț. – 3.049 de voturi;
- Liga Contra Cametei – 2.983 de voturi;
- L.A.N.C. – Cuza – 552 de voturi.

În procente: Gruparea Zelea Codreanu deținea – 25,9%, P.N.L. – 23,4%, P.N.Ț. – 14,1%, Liga Contra Cametei – 13,7%, P.N.L. – G. Brătianu – 10,2%, P.Ț. – Lupu – 6,2%, L.A.N.C. – 2,5%, B.M.Ț. – 0,6%, alte grupări și voturi anulate – 3,4%[947]. O altă mișcare de protest care începea să aibă unele

[945] A.C. Cuza, *Îndrumări de politică externă. Desființarea Ligei Națiunilor, revizuirea tatatelor. Alianța României cu Germania. Discursuri rostite în anii 1920-1936*, București, 1941, pp. 51-52
[946] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999, p. 338
[947] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 428; „Adevărul", 26 ianuarie 1932; L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, p. 60

rezultate electorale era Liga contra cametei (a avut unele succese peste ale Gărzii de Fier în zona Coreşti, în sudul Moldovei)[948].

Perspectivă îmbucurătoare într-alt judeţ în vederea alegerilor generale din 1932, când Garda trebuia să facă efortul de a depune liste în cât mai multe judeţe, pentru a se apropia de pragul de 2%. În 1931, s-a candidat doar în 17 judeţe şi s-au obţinut doar 1,05 % din voturi. Tutova fusese un judeţ slab în 1931, doar 2,97%, 600 de voturi, dar era bine încadrat de judeţe puternice precum Iaşi, Cahul, Covurlui şi echipele legionare au dus aici adevărate lupte de stradă. Acţiunile guvernamentale împotriva Gărzii au ca rezultat pierderea respectului pentru Iorga, pe care în perioada liceului şi a studenţiei îl venerau. Despre Iorga s-a spus că se „jidănise". Ca prim-ministru şi-a dorit să contribuie la eradicarea conflictelor universitare între studenţiii români şi evrei. El îndemna la unitate şi la părăsirea vechilor animozităţi. Din partea evreilor i s-a răspuns la 12 martie 1932: „Discursul d-lui Iorga a fost un frumos imn de înfrăţire dintre acelea cari răsună rar în universităţile noastre şi cinstesc cu atât mai mult pe cei care le intonează. […]. Dar, din nenorocire, el a privit doar o stare teoretică, nu şi pe cea practică, căci se ştie că societăţile studenţeşti nu primesc în sânul lor pe studenţii de origine străină"[949].

În februarie – martie 1932, luptele se întetesc, ceea ce duce la închiderea temporară a cursurilor şi apoi la ilegalizarea Gărzii de Fier, dar candidatura şi succesul electoral n-au mai putut fi împiedicate. Moartea ministrului de justiţie, C. Hamangiu, a oferit ocazia lui Ion Zelea Codreanu să profite de această vacantare şi să intre în Parlament alături de fiul său. Dar situaţia economică grea a ţării impune dizolvarea guvernului şi noi alegeri generale. Din această guvernare, cu prestigiul şifonat iese profesorul N. Iorga. Se spunea: „Profesorul n-a avut niciodată o presă mai rea ca în perioada guvernării sale! Tot ce mergea, dacă mergea ceva, aparţinea lui Argetoianu şi tot ce era rău şi era continuu, din cauza profesorului Iorga era"[950]. Proiectul de „uniune naţională" propus de rege n-a mers şi s-a revenit la vechiul sistem. Guvernul Vaida-Voevod organizează alegeri la 17 – 20 iulie 1932. Camera Deputaţilor va avea următoarea configuraţie:

- adepţii guvernului – P.N.Ţ. -265 de mandate;
- P.N.L. -20 de mandate;
- L.A.N.C. -11 mandate;
- Garda de Fier -5 mandate;
- Partidul Evreiesc -5 mandate;

[948] „Biruinţa", an III, nr. 1, 6 martie 1932
[949] "Dimineaţa", 12 martie 1932
[950] P. Ţurlea, *Nicolae Iorga în viaţa politică*, p. 335; I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 287

- Partidul Maghiar -14 mandate;
- P.N.A. Goga -8 mandate[951].

Se observă un relativ succes a lui Goga, care, în 1931, împlinea 50 de ani, şi despre care N. Iorga spunea: „Nu există om de bun simţ care să nu recunoască că domnul Goga este cel mai însemnat reprezentant al poeziei româneşti de la începutul secolului în care trăim". Chiar şi reprezentantul Partidului Evreiesc s-a adresat cu căldură lui Goga[952]. Per total, o creştere a influenţei dreptei, care obţinea peste 12% din voturi, fapt caracteristic perioadelor de criză. Partidele de stânga sunt în regres, obţinând sub 4% din voturi[953]. Garda de Fier a candidat în 36 de judeţe, omiţând pe cele în care nu avuseseră succes anterior: Bihor, Mureş, Cluj, Satu-Mare, Tîrnava-Mare. Rezultatele ei pentru Moldova se prezentau astfel:

- Baia - 1,31%;
- Botoşani - 5,82%;
- Cîmpulung - 12,4%;
- Covurlui - 19,55%;
- Dorohoi - 4,95%;
- Fălciu - 4,01%;
- Iaşi - 2,58%;
- Neamţ - 15,39%;
- Putna - 9,62%;
- Roman - 1,32%;
- Suceava - 19,99%;
- Tecuci - 9,77%;
- Tutova - 13,80%;
- Vaslui - 2,96%.

Alte judeţe cu multe voturi pentru legionari au fost:

- Cahul – 18,32%;
- Ismail – 8,67 %;
- Rîmnicu-Sărat – 5,81%;
- Tighina – 12%;
- Turda – 13,80%.

În total 2,37% din voturi şi 5 mandate, distribuite astfel:

- Corneliu Codreanu – Câmpulung;
- Nuţu Eşanu – Neamţ;

[951] I. Constantinescu, *op. cit.*, p. 296
[952] *Ibidem*, p. 298
[953] „Monitorul Oficial", nr. 1, 18 iunie 1932

- I.Z. Codreanu – Tutova;
- Covurlui – M. Stelescu, 25 ani, student încă în ultimul an.
- Suceava – col. Neculce, care se retrage însă din Garda de Fier după alegeri[954].

L.A.N.C. obținea rezultate bune în județele Moldovei, arătându-se, însă, în continuare o organizație de concentare regională, cu succes în zonele cu populație evreiască numeroasă. În aceste județe, cuziștii au avut mai mare succes decât legionarii promovând același discurs electoral. A.C. Cuza rămânea „patriarhul antismitismului". La Iași era ales A.C. Cuza cu 7.225 de voturi și 18,5%, pe când candidatul Gărzii, A. Ventonic, doar 1.011 de voturi și 2,58%. La Dorohoi, reprezentantul Ligii, Marcel Adam, primea 11.067 de voturi și 29,98% și devine deputat, cu un rezultat deosebit. I.Z. Codreanu reprezentând Garda de Fier obține doar 1.827 de voturi, însemnând 4,95%. La fel în județul Rădăuți: succes are Nichifor Robu, șeful cuzist local, și nu V. Iasinschi și I.Z. Codreanu, reprezentanții legionari. La Covurlui, în schimb, cuzistul Donca Manea obținea 250 de voturi și 0,85%. Mihai Stelescu, tânărul șef local, devenea deputat după ce obținuse 6.077 de voturi și 19,54% pentru lista legionară, ce-i mai cuprindea pe I.Z. Codreanu, cpt. H. Fus, G. Potolea, I. Nedu, vechi cadre ale Legiunii Arhanghelul Mihail[955].

Se constată că propaganda legionară se întinsese în estul României: Moldova, Basarabia, Bucovina, menținându-și vechile centre: Cahul–Ismail–Tighina–Putna–Tecuci–Covurlui–Cîmpulung–Neamț–Suceava–Tutova–Turda.

Disputele dintre legionari și cuziști vor continua, mutându-se și în Camera Deputaților, încât unul dintre reporterii parlamentari, A.P. Samson, arăta faptul că adversarii deputaților Gărzii de Fier "erau în mod obișnuit cuziștii din L.A.N.C."[956].

Intensă activitate au susținut: în Neamț, I. Banea, Bănică Dobre, Cîmpulung – Gh. Erhan, Ion Dumitrescu-Borșa; la Roman, părintele Nițu, la Focșani – H. Solomon și ginerele său ing. Blănaru, la Rădăuți – Iasinschi, la mare concurență cu reprezentantul cuzist – Nichifor Robu. Garda de Fier obținea 73.000 de voturi. La alegerile pentru Senat, Garda de Fier nu înscrie candidați, iar L.A.N.C. candidează prin prof. Cătuneanu, I. Lecca, D. Vasiliu, M. Sărățianu, I.C. Cocea. Rezultate mai bune s-au obținut în Dorohoi – 4.331, T. Pintilie (un județ tare al Ligii), Botoșani – 3.957, I. Cătuneanu, Iași – 2.339, Lascăr Tărăbuță[957].

Garda beneficia acum de mai multe gazete în mai multe regiuni:

[954] cf. „Monitorul Oficial" nr. 1, 18 iunie 1932
[955] *ibidem*
[956] A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar, 1927-1937*, București, 1979, p. 237
[957] cf. „Monitorul Oficial" nr. 1, 18 iunie 1932

- „Pământ strămoșesc" – Iași – organ central;
- „Garda Bucovinei" – Rădăuți;
- „Straja neamului" – Bârlad;
- „Garda" – Muscel;
- „Garda Sibiului" – Sibiu;
- „Garda Jiului" – Dolj;
- „Biruința" – Galați;
- „Garda de Fier" – Chișinău;
- „Garda Rîmnicului" – Rîmnicu-Sărat;
- „Garda Olteniei" – Craiova;
- „Învierea" – București;
- „Garda" – Galați[958].

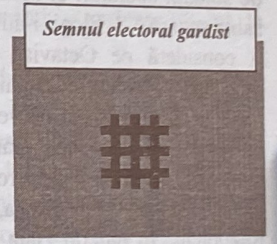
Semnul electoral gardist

Aceste alegeri din 1932 au fost relativ libere, autoritățile neintervenind dur, P.N.Ț. – adunând 40,3%, cu puțin peste necesarul ca partidul să devină majoritar în Parlament (prin intermediul primei electorale, un fapt politic specific societății românești interbelice, care făcea ca guvernul să aibă și sprijinul Parlamentului, astfel putând să-și pună în aplicare modul de guvernare). În Parlament intrau 5 legionari, care nu s-au dovedit a fi „bătăuși de pe stradă", iar un reporter parlamentar al vremii îi caracteriza: „Deputați mai cuminți, nici nu s-au văzut. Nu luau cuvântul și stăteau cuminți în bănci. O singură dată, șeful lor s-a urcat la tribună cu intenția de a ține un mare discurs. A rostit câteva fraze dar emoția l-a împiedicat să continue"[959]. Se pare că este vorba despre discursul pregătit de Nichifor Crainic, despre care acesta amintea în memoriile sale – *Zile albe, zile negre*. Filozoful și publicistul Nichifor Crainic reapărea din nou cu articole în gazeta sa, „Calendarul", în care relata și despre legionari, urmărindu-le activitatea, atras de curajul, entuziasmul lor și, nu în ultimul rând, de ortodoxismul pe care-l promovau cu orice prilej. Se consideră că începând cu februarie 1932 Nichifor Crainic a sprijinit Garda de Fier[960].

Ion Zelea Codreanu intra în Parlament, nefiind la prima sa legislatură în Adunarea Deputaților. De la tribuna Parlamentului se ridica împotriva democrației, elogiind sistemele de guvernare din Italia și anunțând unul la fel pentru România: „Sistemul de guvernare politică al popoarelor care s-a născut

[958] „Pământ strămoșesc", an VII, nr. 2, 1 februarie 1933
[959] A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar*, p. 237
[960] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie și biografie*, p. 154 și N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 315

la 1789 este pe punctul de a muri. A murit în Italia sistemul acesta din care faceți parte și s-a născut altul nou. A murit în Rusia, a venit un alt sistem. Este pe punctul de a muri sistemul cel vechi din Germania și va muri"[961]. Și fiul său, parlamentar din nou, prevedea sfârșitul democrației parlamentare din România[962].

O altă mare personalitate a naționalismului interbelic a fost Octavian Goga, poet și om politic ce a activat în cadrul P.N.R., în Partidul Poporului și apoi și-a fondat propriul partid – Partidul Național Agrar. În anul 1932, a fost sărbătorit la cei 50 de ani ai săi. Printre cei care l-au omagiat în Parlamentul României s-au aflat și deputații legionari. Corneliu Zelea Codreanu a spus: „Garda de Fier, prin mine, vă aduce salutul ei respectuos. Vă salută 45 de mii de soldați, apărători ai acestui pământ, nu ca pe un fiu, ci ca pe un general cu sabia scoasă"[963]. Elogii i-au adus și Mihail Stelescu și Ion Zelea Codreanu, care îi consideră pe Octavian Goga și pe Gheorghe Brătianu – „conducători autoritari posibili ai României viitoare"[964].

Și din punct de vedere organizatoric se constată creșterea numărului cuiburilor și de aceea erau necesare crearea unor noi structuri: legiuni și companii de plasă legionare. În Regiunea Moldova erau companii de plasă în: județul Neamț – la Bistrița, Broșteni, Ceahlău, Cetatea Neamț, Piatra-Neamț, Războieni. În județul Baia – la Lespezi, Mălini, Paşcani. În Bacău: Bistrița, Răcăciuni, Tazlău, Trotuș. În județul Iași – Bahlui, Codru, Copou, în județul Roman, la Șcheia, Vasile Alecsandri, Miron Costin și multe altele[965].

Dat fiind faptul că devine parlamentar, dar și pentru că organizația sa capătă o reprezentare mai largă, C. Codreanu se îndreaptă spre București, de unde va căuta să dirijeze întreaga mișcare. La Iași lasă pe Ion Banea, Crânganu, Stelian Teodorescu și N. Totu, sprijinit de soția sa, Vera, o aprigă militantă. La Cernăuți activa profesorul T. Brăileanu „cu un nucleu bine definit". Tot în Bucovina, la Rădăuți, vechiul lider al studenților de la 1919 – Vasile Iasinschi conducea secția locală, iar la Chișinău, Serghie Florescu susținea o ativitate laborioasă de recrutare și concentare de noi prozeliți[966]. Mihail Stelescu devine parlamentar și arată certe posibilități oratorice. Intervențiile sale sunt numeroase și făcând referire la diverse chestiuni. Despre activitatea anticomunistă a mișcării a spus: „Organizația noastră politică este o organizație anticomunistă născută tocmai din cauza pericolului acestui comunism pe care l-

961 cf. „Monitorul oficial", III, nr. 34, 30 septembrie 1932
962 cf. „Monitorul Oficial", nr. 18, 1 septembrie 1932, ședința din 26 august 1932
963 D.A.D., „Monitorul Oficial" din 12 decembrie 1932, p. 673
964 D.A.D., Monitorul Oficial din 27 septembrie 1932, p. 1334
965 Dr. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 178
966 Gh. Buzatu, C. Sandache, C. Ciucanu, *Radiografia dreptei românești*, p. 95

am văzut în această țară și de aceea am pornit la luptă, ca să oprim acest marș al comunismului... Organizația noastră va arăta într-o zi cum se reprimă comunismul și va arăta aceasta într-un chip biruitor. Țara românească nu va ajunge comunistă"[967]. Din păcate, nici legionarii, dar nici alții nu au putut opri comunismul și vom încerca să înțelegem care au fost cauzele acestui eșec cu urmări nefericite pentru noi, urmașii lor. Același Mihail Stelescu, în cadrul unei demonstrații desfășurate în București la 10 noiembrie 1932, ajunge cu tovarășii săi și la „Criterion", unde conferența Mihail Ralea despre Andre Gide. Stelescu și ai săi au oprit conferința și l-au silit pe conferențiar să părăsească sala, căci „se discutau chestiuni cu caracter pronunțat comunist"[968]. La o conferință în cadrul aceleași societăți culturale se discuta despre activitatea cinematografică a lui Charlie Chaplin. Printre debateri se afla și Mihail Sebastian. Un tânăr cuzist l-a admonestat: „Un ovrei despre alt ovrei", provocând iritarea scriitorului, la origine evreu[969].

A.C. Cuza, pensionat de Universitate, afla în Parlament locul în care-și putea expune ideile sale naționalist-antisemite. Dar, și aici, unul dintre oponenții săi din cadrul Senatului universitar ieșean, Petre Andrei, se ridica pentru a-l contrazice adeseori. Într-o replică oferită lui Cuza, reputatul sociolog îi cerea: „Domnule Cuza, național nu înseamnă naționalismul antisemit, exclusivist și degradant pentru noi. Dacă dumneavoastră vreți să faceți un gest frumos, recunoașteți că ați păcătuit toată viața"[970].

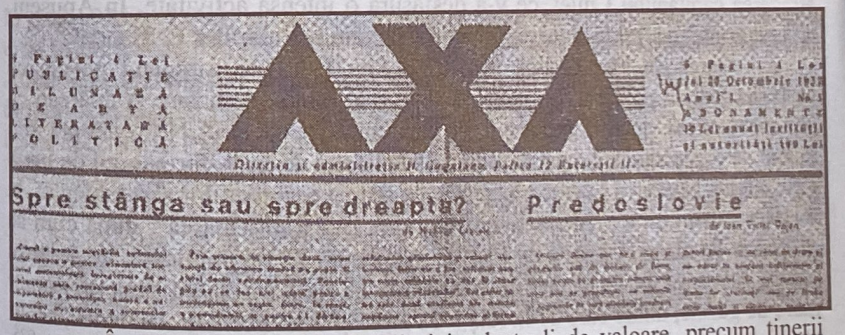
AXA
Spre stânga sau spre dreapta?
Predoslovie

Încep să se alăture Gărzii și intelectuali de valoare, precum tinerii macedoneni despre care am amintit și care contribuie la organizarea grupărilor în capitală, sprijiniți de Traian Cotigă, ales președintele Centrului Studențesc. De asemenea, face pasul spre sprijinirea mișcării grupul de la „Axa" cu

967 D.A.D., „Monitorul Oficial" din 30 august 1932, p. 515
968 Gh.T. Pop, *op. cit.*, pp. 73-74
969 A.M. Stoenescu, *op. cit.*, vol. III, p. 181
970 D.A.D., „Monitorul Oficial", nr. 13 din 13 decembrie 1932

„condeieri" de valoare: M. Polihroniade (jurnalist, analist politic, a prevăzut căderea alianțelor tradiționale ale României), I.V. Vojen (inginer, jurnalist, s-a remarcat prin talentul său de organizator), Vasile Marin (publicist, profesor, un fin dialectician), arheologul Vasile Christescu (istoric de mare valoare, care se remarcase prin studiul *Viața economică a Daciei romane),* apoi, Radu Gyr (poet, cadru didactic al Universității din București), Al. Constant (avocat, doctor în economie la Paris), V. Dumitrescu (doctor în filosofie și litere), Al. Basarab și Zoltescu – pictori. „Axa" a fost o revistă ce a apărut bilunar în perioada 1932-1933[971]. N. Caradino nota referitor la această înregimentare a acestui adevărat curent intelectual în Garda de Fier: „Îmi reamintesc explicațiile practice ale prietenului meu, Mișu Polihroniade: Sunt mai tari ca noi, sunt organizați, au curent în opinia publică și, date fiind împrejurările europene, vor progresa vertiginos. Le lipsește un singur lucru: o elită intelectuală. Le-o oferim noi!"[972] Într-adevăr, acest moment a fost unul crucial în dezvoltarea legionarismului, tinerii și valoroșii intelectuali au sporit prestigiul mișcării și și-au pus cu folos condeiele în slujba ei.

Anul 1933 vădea o dezvoltare a mișcării. În 1932, deja avea organizații locale proprii în 68 de județe, iar în 1933, în Moldova, deținea numeroase batalioane: Suceava – 49, Iași – 61, Fălciu – 32, Vaslui – 18, Roman – 19, Tutova – 53, Neamț – 74, Putna – 41. Județele mai slabe în Moldova s-au dovedit a fi Vasluiul și Bacăul. În ultimul, situația se îmbunătățește prin atragerea căpitanului Ciulei, ce v-a desfășura o intensă activitate. În Apuseni, reprezentantul de frunte al legionarismului deveni fostul ofițer E. Șiancu[973].

Garda de Fier câștigă poziții în fața L.A.N.C. atrăgând pe cei ce preferau dreapta politică. Se prezenta cu o mai bună organizare și apăreau ca reprezentanți ai noului, necorupți și revoluționari. Și L.A.N.C. adoptă din modul de organizare legionar, înființând batalioane de asalt, formațiuni de luptă a partidului. Mișcarea Legionară creștea pe seama persecuțiilor și a violenței, la fel ca martirii bisericii, închisoarea fiindu-le „zidire sufletească", după cum se exprimau liderii ei[974]. Garda de Fier deținea acum 22 de publicații, ce scoteau pentru cititori în jur de 35.000 de exemplare. Și etnia evreiască avea un număr mare de gazete, dintre care 27 în idiș – 18 ziare și 9 reviste. De asemenea, mulți etnici evrei erau acționari sau conduceau marile ziare sau gazetele locale[975]. Deci, și pe tărâmul publicistic existau condițiile pentru o înfruntare acerbă.

[971] A. Heinen, *op. cit*, p. 335; *Cronologie legionară*, p. 68
[972] N. Caradino, *Nopți albe și zile negre*, Ed. Eminescu, București, 1992, p. 153
[973] „Pământ strămoșesc", an VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1935; *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 67; „Libertatea", 1 iunie 1933
[974] Gh.T. Pop, *op. cit*., p. 59 și C.Z. Codreanu, *Pentru legionari,* p. 339
[975] „Pământ strămoșesc", an VII, nr. 2, 1 februarie 1933; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 50-51

Garda de Fier căpăta de acum o reprezentare națională, fapt dovedit de prezența la o procesiune la „Monumentul Eroului Necunoscut", la chemarea lui Codreanu a 7 – 8.000 de persoane. Și asta nu la Iași, ci la București...[976]

În 1930, se alăturase Mișcării Legionare și Ion Dumitrescu, numit Borșa, preot în satul Bălcești, Maramureș, care va avea o ascensiune spectaculoasă în cadrul ei, în 1935 devenind secretar general al formațiunii, unul dintre apropiații lui Codreanu. S-a remarcat în fața opiniei publice prin acțiunea energică împotriva unui patron evreu, Fried, care susținea, cu muncitorii săi, activitatea și în zi de sărbătoare, fiind arestat și mai apoi eliberat. Este cel care va întreprinde un turneu propagandist din Maramureș la Iași, cu un car inscripționat astfel: „Carul durerilor din Maramureș, pornit din Borșa, Maramureș, spre Iași". Este numit preot în localitatea Borșa, unde ia act de conflictele dintre evrei și români și este participant la incidentele de aici, împreună cu C. Dănilă, student la Pedagogie, în Iași, ce era la origine învățător la Broșteni, județul Neamț, trimis al Gărzii în această regiune. A participat activ în campaniile electorale, dovedindu-se un activist militant, realizând legătura între centrele electorale, un bun vorbitor în fața mulțimii[977].

Armin Heinen, despre care Florin Constantiniu considera că „cea mai solidă cercetare străină asupra mișcării legionare" este volumul său „Legiunea Arhanghelul Mihai", propunea următoarele cifre: în 1929 – 1.000 de membri, în februarie 1930 – 6.000 de membri, în decembrie 1933 – 28.000 de membri, în mai 1935 – 4.000 de membri, 96.000 – în ianuarie 1937, membri legionari erau în număr de 96.000, iar în decembrie 1937 – 272.000 de membri activi[978] Acest fapt era ilustrat în numărul de cuiburi: în decembrie 1933 – 3.195 de cuiburi legionare, în mai 1935 erau 4.200 de cuiburi, în ianuarie 1937 – 12.000; iar în decembrie 1937 – 34.000 de cuiburi legionare[979].

La 1 ianuarie 1933, Corneliu Zelea Codreanu făcea bilanțul:

- în primul an, un ziar – „Pământul Strămoșesc";
- în al doilea an – o camionetă – „Căprioara";
- în al treilea – Căminul Creștin a fost înzestrat cu cele trebuitoare și s-au făcut reparații;
- în anul patru – o tipografie;
- pentru anul cinci, se dorea achiziționarea a 3 camionete de luptă, pentru 3 regiuni ce trebuiau cucerite: Oltenia, Bucovina, Dunărea de Jos[980].

[976]
[977] „Adevărul", 26 ianuarie 1933
[978] I.D. Borșa, *Cal troian intramuros*, *Memorii legionare*, p. 60
[979] A. Heinen, *op. cit*., p. 365
[980] *Ibidem*, pp. 365-366
C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 131

Pe lângă Garda de Fier, pe aceleași poziții naționaliste se situa „Blocul Cetățenesc pentru Mântuirea Țării" condus de Grigore Forțu, ce viza o „curățire morală a vieții politice" și „sfârșitul parazitismului politic", ce trebuia înlocuit cu un stat corporatist, așa cum considera și Mihail Manoilescu. A promovat un discurs anticarlist, care a provocat arestarea sa și, mai apoi, eliberarea în urma grevei foamei și a manifestațiilor susținute de studenții bucureșteni. Însă, deși recunoaște suprapunerea unor concepții cu cele ale Gărzii, nu este de acord cu antisemitismul, dar acest fapt nu-l va împiedica să se ofere drept candidat al „Partidului Totul pentru Țară" în anul 1937[981].

Unul dintre teoreticienii mișcării, după unii, adevăratul doctrinar, a fost Nichifor Crainic, redactorul-șef al „Calendarului", între 1931 și 1933, care scria despre acțiunile Gărzii și care a fost arestat ca unul dintre autorii morali ai asasinatului lui I.G. Duca. În 1933, a fost de acord să participe în calitate de candidat al Legiunii printr-o scrisoare intitulată „Iubite Căpitane". Dar, în 1934, renunță la linia mișcării, datorită violenței Nicadorilor, ucigașii lui Duca[982].

Privitor la relațiile cu Germania nazistă, este cunoscută o singură demonstrație pro-hitleristă la Rădăuți. Evreii români anunțau un boicot al mărfurilor firmelor germane în România. Atunci s-a organizat o manifestație în orașul Rădăuți, un oraș cu 1/3 populație evreiască. Dar este o experiență singulară, căci Codreanu renunță la orice acțiune pro-nazistă și nici în amintirile sale nu amintește de legături cu Hitler. Și istorici străini remarcau „nu a existat nicio dovadă a unei legături cu o putere străină. Legăturile cu Germania nazistă au fost întreținute mai degrabă de goga-cuziști sau chiar aripa fascistă neo-liberală a lui Gh. Brătianu, decât de legiune[983]. Într-adevăr, Gh. Cuza și Gh. Brătianu sunt primiți de Hitler și de miniștrii săi[984]. Corneliu Codreanu manifestă prețuire pentru Hitler, este evident, căci acesta este naționalist și antisemit, luptător împotriva "hidrei iudeo-masonice din toată lumea", dar este revizionist și din această cauză consideră că nu pot fi niște relații foarte apropiate, și nu se consideră un imitator al acestuia sau al lui Mussolini. Privitor la dorința lui Hitler de „revizuire" a tratatelor și granițelor, Codreanu vede contracararea prin grăbirea rezolvarii „problemei evreiești": "Presupunem că Hitler vrea să ne facă război și să ne ia Ardealul. Noi, românii, tocmai pentru ca să ne putem apăra Ardealul contra nemților, trebuie să scăpăm de jidani. Să rezolvăm problema jidovească. Să ne întărim poziția neamului nostru stors de jidovime, supt de vlagă și pus în imposibilitate de a se apăra. Cu

[981] "Adevărul", 19 decembrie 1933; "Monitorul Oficial", an CV, partea I, nr. 301 din 30 decembrie 1937
[982] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie și biografie*, p. 154
[983] A. Heinen, *op. cit.*, p. 458
[984] F. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier*, p. 73

jidovimea, care ne otrăvește sufletește și ne suge sângele, nu vom avea nici arme, nici suflet, nici carne pe noi"[985]. Nu putem afirma cu certitudine că acestea au fost adevăratele cauze, dar, în fața războiului, a marilor rapturi teritoriale, românul nu a avut arme, suflet și carne pe el...

În Universitatea din Iași, A.C. Cuza fusese pensionat în 1927 la 70 de ani, dar fiul său Gh. Cuza, profesor de drept roman, continua tradiția antisemită de luptă a tatălui său. S. Neagoe îi vedea ca triste figuri ale lumii revolute, sau „cei doi care au speriat Iașul". În Universitate, Garda de Fier câștigase numeroși prozeliți și Senatul Universitar anunță interzicerea portului de uniforme, șepci militare, insigne, ce aduce cu sine excluderea automată din universitate[986]. Ura împotriva rectorului Traian Bratu, moștenire a perioadei în care acționau „văcărești" pe străzile Iașului, este reactualizată, încât fostul ministru național-țărănist este silit să-și mărească paza locuinței. Cu toate acestea, a suferit represiuni ale gardiștilor soldate cu spargeri de geamuri și nu numai. Și studenții cuziști și cei gardiști, în ciuda neînțelegerilor dintre Cuza și Codreanu în vederea fuziunii, se coalizau în acțiunea de eliberare a studenților arestați în frunte cu Victor Gavrilescu, o „reacție împotriva eliminării colegilor lor". Acest Victor Gavrilescu fusese cel ce realizase un manifest, unde se incita la oprirea studenților evrei de a intra la cursurile Universității din Iași[987].

La Iași, după plecarea *Căpitanului*, au rămas să-i continue opera Ilie Gârneață, unul dintre fondatori, împreună cu avocatul Nelu Ionescu, care, începând cu 11 ianuarie 1931 a scos ziarul „Cuvântul Iașului", ce urmărea combaterea propagandei evreiești[988]. N. Crainic vedea în Corneliu Zelea Codreanu un rezultat al „psihozei naționaliste care cerea la noi un om excepțional". Iar Codreanu a fost o creație a psihologiei naționaliste exaltate de repercursiunile fasciste și hitleriste în Europa[989]. Considerăm că a contat mai puțin recrudescența fascismului în Europa în dezvoltarea legionarismului în România (mult mai puțin decât în evoluția altor mișcări ultranaționaliste în orientul european: ustașismul croat sau "Crucile cu săgeți" din Ungaria, de exemplu). Mișcarea Legionară a cunoscut o popularitate crescândă datorită acțiunilor propagandistice inspirate, a ortodoxismului promovat, care a contribuit la realizarea unei strânse legături cu masele țărănești, datorită politicianismului care făcea ca o mare parte a nemulțumiților să mărească rândurile mișcării, datorită entuziasmului și tinereții celor care sprijineau idealurile legionare.

[985] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, pp. 445-446
[986] S. Neagoe, *Triumful rațiunii...*, pp. 276-279
[987] *Ibidem*, p. 300
[988] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 375
[989] *Ibidem*, p. 376

Studenții se foloseau de diverse tertipuri în lupta lor cu jandarmii, de exemplu strigau „Trăiască Regele" și soldații prezentau arma pentru onor. Sau, când se interziceau marșurile studențești, străbăteau orașul Iași pe străzi cântând *Imnul Regal*[990].

Antisemitismul se regăsea în acțiunile legionarilor de rând, dar și în ale legionarilor de seamă, precum I. Dumitrescu Borșa, care prelua în discursul său, fragmente din broșura lui Ion Trifan din Tîrgu-Neamț, intitulată *Spovedania unui jidan botezat,* care trata fenomenul „omorurilor rituale" și al luptei evreului pentru eliminarea „goimilor"[991].

Alegerile acelor vremi se prezentau, după părerea lui N. Iorga, „ca profund neconstituționale, exemplificând: „În județul Bacău, un preot candidat țărănist, a primit o mașină infernală care a explodat în lipsa lui, omorându-i și rănind pe preoteasă, o fetiță, servitorul, […] și la Dorohoi a fost un omor"[992].

În Moldova, Basarabia, Bucovina, agitațiile antisemite au ocupat primele pagini ale ziarelor. În ianuarie 1933, la Cernăuți s-au înregistrat incidente dintre evrei și gardiști, cu prilejul procesului unor comuniști judecați în localitate[993]. Nichifor Crainic se exprimă astfel în acele vremi: „Nu vreau să știu ce spune, idei am și eu. Vreau numai să-l văd și să cred în el. Asta era tot. Tineretul avea nevoie să creadă în cineva"[994].

În februarie 1933, în Neamț, s-au înregistrat serbări cu caracter religios, de comemorare, în care participanții au purtat insigne ale L.A.M.[995] Codreanu, la începutul anului 1933, recomanda formarea unor detașamente legionare de propagandă, de șoc, cu uniforme, și la nevoie înzestrate cu revolvere. Era de părere că, în anul 1933, trebuia să se amplifice ofensiva electorală, care să ducă la numirea unui deputat legionar în fiecare județ. În fața măririi numărului adepților Gărzii și a represiunilor inițiate de guvern, șeful Legiunii, Corneliu Zelea Codreanu afirma într-o „circulară": „De astăzi înainte, vă acord dreptul de a vă apăra cum veți socoti și cred că veți ști să uzați de această dezlegare și vă veți apăra bine"[996]. Din nou, la Cernăuți, se sparg geamurile Teatrului Evreiesc. La Turda, la 25 martie 1933, la sugestia conducerii legionare, se desfășoară o întrunire, într-o zi de târg, la care participă peste 300 de persoane[997]

[990] A. Heinen, *op. cit.*, p. 195
[991] I.D. Borșa, *op. cit.*, p. 67
[992] N. Iorga, *Memorii*, V, p. 59
[993] A. Heinen, *op. cit.*, p. 211
[994] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 274
[995] A. Heinen, *op. cit.*, p. 211
[996] C.Z.Codreanu, *Circulări și manifeste*, p. 217
[997] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 231

Era indicat de către conducerea Gărzii folosirea zilelor de sărbătoare, de bâlci sau de târg, când oamenii se adunau în număr mare. Codreanu va avea în atenția sa județe precum: Neamț și Câmpulung, județe cu păduri bogate, ce ajunseseră sub patronaj evreiesc, în mare parte, și în discursul său la mesajul regelui va evidenția starea de sărăcie a acestor regiuni"[998]. Tot în anul 1933, se alătură Gărzii de Fier și Nae Ionescu, considerat un „Socrate modern", autorul unor „moșiri" la care participă o generație de discipoli de excepție: M. Eliade, M. Vulcănescu, C. Noica, Emil Cioran, A. Acterian. Nae Ionescu spunea: „Nu cunosc un mai puternic instrument educativ cu o mai puternică metodă educativă decât Garda de Fier". Este filozoful care va afirma în spiritul Legiunii Arhanghelul Mihai: „Suntem români, fiindcă suntem ortodocși, suntem ortodocși fiindcă suntem români". Nae Ionescu ajunge în 1926 redactor șef al „Cuvântului", iar între 1929-1934 și în 1938 este director. La început, este sprijinitor al lui Carol al-II-lea și al camarilei sale, apoi devine adversarul acestora. Din noiembrie 1933 se alătură Gărzii de Fier împreună cu unii dintre discipolii săi, vârfuri ale generației interbelice. Mircea Eliade avea să afirme: „Noi toți, discipolii și colaboratorii săi, eram solidarizați cu concepțiile și opțiunile politice ale Profesorului[999].

Nae Ionescu

La sfârșitul anului, în 10 decembrie, Bucureștiul este împărțit în patru sectoare, după culori. Însemna extinderea organizației de la Moldova la scara întregii țări, întinzându-se asupra capitalei, care a devenit sediul general Mișcării, pentru care se începe construcția unor clădiri în Bucureștii Noi sau în strada Gutenberg. Tot atunci s-a decernat cea mai înaltă distincție și grad legionar: comandant legionar, pentru următorii: Ion Banea, Ion Belgea, I. D. Borșa, I. Blănaru, Andrei Ionescu (întemeietorul primei organizații legionare din București), V. Silaghi, unul dintre aprigii luptători din 1932 de la Tutova, M. Stelescu, care a obținut rezultate deosebite în Covurlui, N. Totu, unul dintre primii adepți ai lui Codreanu, Traian Cotigă, șef al U.N.S.C.R. și Tănase Antohi[1000]. Ei sunt printre principalii colaboratori ai lui Codreanu.

L.A.N.C. a ținut un congres la Fălticeni, la 10 septembrie 1933, cu prezența a 3.000 de oameni. S-a încheiat o moțiune cerându-se „soluționarea

[998] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 231
[999] Nae Ionescu, *Fenomenul legionar*, în „Buletinul Informativ", nr. 5, 1 septembrie 1940, p. 3 și urm.; M. Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, p. 12
[1000] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 237

problemei jidovești" prin introducerea lui „numerus clausus" în toate ramurile de activitate comerciale și industriale și în profesiuni liberale, precum și „numerus nullus" în armată și în administrația publică. A.C. Cuza propunea aceiași moțiune într-o întrunire ținută la Iași, la 30 septembrie din același an[1001]

Partidul Național Țărănesc cunoaște o dizidență prin părăsirea grupării de către Grigore Iunian, personalitate de înalt prestigiu și avocat de mare valoare. Acesta fondează Partidul Țărănesc Radical, organizație politică ce nu se manifestă unitar. Astfel, exista o grupare de stânga, social democrată, admiratoare a modelului sovietic (în afara grupării lui N. Lupu), formată din T. Ionescu, N. Albeanu, Al. Antohi, I. Marian-Pariseşti. De asemenea, în partid funcționa și o grupare de dreapta, numită "cuzistă", reprezentată de R. Olteanu, G. Spina, M. Filip. Ultimul numit a trecut la "vaidiști" înaintea alegerilor din 1933[1002].

În contra acțiunilor antisemite, și evreii organizează grupuri pentru apărare împotriva studenților gardiști, cuzişti, pro-hitlerişti. Legiunea reacționează pentru a lupta împotriva „prigoanei", prin formarea grupului cu nume de trist răsunet „Echipa Morții", ce cuprindea pe Ion Dumitrescu-Borșa, N. Constantinescu, S. Ciumetti, C. Popescu, P. Totu, C. Savin, Bulhac, C. Rusu, Savin Adochiței, T. Clime, I. Bozântăn, S. Goga, M. Isac, Papuc, Rădoiu. M. Rallo, istoricul italian pe care l-am mai amintit, scria: "La începutul lui mai, Codreanu a format o mare organizație pentru propaganda gardistă, căreia i-a zis echipa morții, deoarece chiar dacă provenea din logica legionară a sacrificiului până la moarte, sugera un substrat amenințător"[1003].

Grigore Gafencu, om politic și viitor ministru de externe, observa faptul: „Camarila se scindase în două: de o parte, creştinii, care cochetau prin Nae Ionescu, Garda de Fier, pe de altă parte, jidanii, gata să sprijine politica intergardistă a lui Titulescu[1004]. Aportul lui Nae Ionescu la creşterea popularității Mişcării Legionare a fost foarte important, în special în stabilirea doctrinei și programului politic. „Când, în 1933, legiunea a intrat în arena politică, teoria și practica Legiunii au devenit în persoanele lui Corneliu Zelea Codreanu și Nae Ionescu o sinteză indestructibilă", scria o revistă legionară[1005].

Al. Vaida-Voievod, lider țărănist cu tendințe de dreapta și apropiat regelui, afirma în „Dispoziția Domnului Al. Vaida-Voevod la procesul atentatorilor de la Sinaia": „Am căutat indirect și apoi direct să mă apropii de

[1001] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 361
[1002] Gh. Dumitrescu, *Locul Partidului Țărănesc Radical – Grigore Iunian în istoria României (1932-1940)*, Ed. Sfera, Bucureşti, 2000, p. 181
[1003] Gr. Traian Pop, *op. cit.*, p. 68
[1004] Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 318
[1005] „Buna Vestire", 2 decembrie 1940, p. 5

Corneliu Zelea Codreanu și nu am avut decât să mă felicit pentru sprijinul dat de el și organizația lui la combaterea efectivă în mase a comunismului"[1006]. Sprijinul lui Vaida s-a perpetuat și prin alți miniștri ce i-au succedat și care și-au dovedit simpatia pentru Gardă.

Între L.A.N.C. și L.A.M. au existat contacte în vederea unei fuziuni, dar întâlnirile între liderii celor două grupări nu duc la nici un rezultat datorită intransigenței celor doi, Gh. Cuza și C.Z. Codreanu, ultimul oferind ca soluție înscrierea în „corpore" a cuziștilor în Garda de Fier. Se dorea astfel evitarea conflictelor din cadrul U.N.S.C.R., a cărei conducere era disputată de reprezentanții celor două grupări. Conducerea va fi preluată de legionari prin Traian Cotigă, Gh. Furdui, dr. Șerban Milcoveanu și, după 1940, Viorel Trifa. Dar bineînțeles că A.C. Cuza nu putea fi de acord cu astfel de propunere, dacă ținem cont de orgoliul său deosebit, de faptul că el era „patriarhul antisemitismului" și unul dintre mentorii tinerilor naționaliști de după război[1007].

Generalul Cantacuzino

În Mişcarea Legionară intră și Gh. Cantacuzino Zizi-Grăniceru, numit „eroul de la Coți", în care Codreanu, se pare, vedea o replică românească a lui Hindenburg. Este unul dintre generalii apropiați Legiunii, alături de Platon Chirnoagă, Constantin Petrovicescu sau Mihai Racoviță (apărător în procesul lui Codreanu din 1938), sau D. Coroamă[1008]. Gh. Cantacuzino-Grăniceru este al doilea mare reprezentant al aristocrației românești care nu s-a îndreptat spre liberali sau țărăniști (după nepotul său, Alexandru Cantacuzino). Se spune că această migrare s-a petrecut în vara lui 1933, după un consiliu de familie (ramura cu rădăcini franceze a familiei Cantacuzino) prezidat chiar de general. Alecu Cantacuzino era diplomat de carieră, cu studii în domeniul dreptului și al științelor politice (urmase Academia de Drept Internațional de la Haga) și după o primă luare de contact cu Mişcarea Legionară (merge împreună cu Giurgea-Negrileşti pe şantierul casei Verzi) se înscrie în Garda de Fier. În fața consiliului de familie, unde trebuia declarat „nebun", își expune motivele ce l-au îndemnat spre un astfel de gest. Generalul nu numai că nu s-a alăturat mamei lui Alecu Cantacuzino în a-l

[1006] *Din luptele tineretului român…*, p. 253
[1007] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 55
[1008] "Buna Vestire", 10 octombie 1937; *Intelectualii și Mişcarea Legionară*, p. 66; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei românești*, p. 69

convinge să-şi schimbe hotărârea, ci, mai mult, îl urmează spre gardă „ca simplu soldat”[1009].

Prin articole din „Axa”, „Calendarul”, „Cuvântul”, Legiunea se adresa acum şi unui segment, aşa-numit intelectual şi a atras personalităţi de valoare ce au devenit membri sau simpatizanţi (bine reprezentanţi în *Intelectualii şi Mişcarea Legionară* sau *Radiografia dreptei româneşti*, a se vedea bibliografia). Pe lângă acest succes, Codreanu a considerat necesară o acţiune care să atragă atenţia presei şi a marşat pe ideea taberelor voluntare de muncă ce au împânzit întreaga ţară.

Mihail Stelescu, tânărul deputat legionar, îşi permitea să spună de la tribuna Adunării Deputaţilor, la 8 februarie 1933: „Am să vă întreb, onorat guvern, cum îmi stă în uniformă (cămaşa verde, n.n.) peste cinci, şase ani”[1010]. În primăvara lui 1933, pe fondul recrudescenţei fascismului în Europa, Mihail Manoilescu, un adept al regimurilor dictatoriale, i-a cerut lui Carol al II-lea să instituie o astfel de autoritate. Nicolae Iorga îşi amintea că „Manoilescu a fost la Rege şi asigură că în curând se va instaura regimul fascist, guvernul viitor care se va instaura, cel mai târziu în octombrie, trebuind să fie ultimul sau penultimul al acestei aşezări sociale”[1011].

Construcţia din Bucureştii Noi proiectată a fi o casă de odihnă a legionarilor răniţi în luptele din anii precedenţi ocupa prima pagină a ziarelor. Mai ales „Cuvântul” prezenta imagini mari din şantierul Casei Verzi. Argetoianu, Vaida Voievod, Averescu se arătau impresionaţi de lucrările efectuate de entuziaştii tineri gardişti[1012]. O altă tabără de muncă voluntară a tinerilor legionari trebuia să se desfăşoare la Vişani, în judeţul Buzău, unde Codreanu îşi îndeamnă adepţii, ca urmare a unei scrisori a unui locuitor al zonei care adesează rugămintea pentru construirea unui dig pentru a împiedica revărsarea unui râu. La 10 iulie ajung la Vişani 200 de legionari, majoritatea veniţi pe jos din mai multe zone ale ţării. Ministrul de Interne, Armand Călinescu, cere subalternilor săi să acţioneze cu brutalitate şi jandarmii conduşi de colonelul Ignat se supun cu mult zel. “În faţa acestei situaţii şi a tuturor ameninţărilor, cei 200 de tineri s-au culcat la pământ, în noroiul care era de două palme, în cea mai umilă poziţie şi au început să cânte: Cu noi este Dumnezeu!”, scria Codreanu[1013]. El trimite o scrisoare deschisă premierului Alexandru Vaida-Voevod prin care prezintă „martirajul” Gărzii de Fier: „Vă voi spune numai că de 10 ani au obosit guvernele României Mari lovindu-ne. A

[1009] “Curierul legionar”,
[1010] D.A.D., „Monitorul Oficial” din 28 februarie 1933, p. 1619
[1011] N. Iorga, *Memorii,* vol. VII, Bucureşti, 1939, p. 157
[1012] “Cuvântul”, 27 martie 1933
[1013] *Din luptele tineretului român...*, p. 90

fost guvernarea liberală şi ne-a strivit sub lovituri. A venit d. Goga şi ne-a strivit şi el la 1926. A venit d. Mihalache şi şi-a făcut şi el o glorie, pe lângă stăpânii străini, de a ne lovi barbar, de a ne extermina. A venit guvernul Iorga – Argetoianu, care din nou a lovit în noi până când a obosit. În sfârşit, aţi venit Domnia-Voastră, continuând cu loviturile”[1014]. Se pare că pentru construcţia barajului de la Vişani, legionarii aveau aprobarea primului-ministru, aveau aviz de la Ministerul Lucrărilor Publice şi cel al comisiei tehnice instituite de ministerul Industriei. Represiunea s-a efectuat la ordinul lui Armand Călinescu, la cererea camarilei. Vaida a protestat, fapt care a antrenat căderea sa[1015]. Grigore Gafencu, o personalitate credibilă a epocii, caracteriza astfel guvernarea Vaida-Voevod: „Or, dacă guvernul Vaida a avut vreun merit, e tocmai acela că a ştiut să potolească agitaţiile subversive şi să păstreze ordinea. Energic, când era nevoie, dar de cele mai multe ori liniştit şi înţelegător, dl. Vaida a ştiut să facă faţă şi tulburărilor de extrema stângă şi celor din extrema dreaptă. S-a zis că ar fi sprijinit cu îndemnuri şi bani Garda de Fier. E inexact. Vaida a şi controlat de aproape Garda de Fier. Nu a intervenit cu brutalitate, fiindcă avea convingerea că o mişcare tinerească şi naţionalistă, oricare ar fi felul ei de a se manifesta, nu poate fi îndreptată şi potolită cu brutalitate. A ştiut însă să ţină în frâu. Şi e mai sigur că din frâu el n-ar fi scăpat-o niciodată”[1016].

În panteonul strămoşilor aflaţi la mare cinste în lumea legionară erau martiri ai neamului românesc, care au murit din cauza trădării unor „oameni de nimic”. Ioan Vodă cel Cumplit a impresionat pe contemporani şi pe urmaşii săi prin temeritatea şi prin moartea de martir. Trupul i-a fost sfârtecat de patru cămile care au fost mânate în patru părţi diferite. În locul acela, la Roşcani, în judeţul Cahul, s-a ridicat o cruce comemorativă pentru voievodul care a avut o domnie scurtă, dar încununată de mari izbânzi: Ioan Vodă cel Cumplit (numit aşa pentru felul în care s-a comportat cu boierii veşnic nemulţumiţi şi trădători, lesne în a vinde ţara turcului) sau Ioan Vodă cel Viteaz (pentru curajul şi priceperea arătată pe câmpul de luptă)[1017].

Un alt eveniment important în cronologia legionară nu s-a petrecut nici la Iaşi, nici în Bucureşti, ci în Ţara Moţilor, unde, în mai 1933, căpitanul (r) Emil Şiancu împuşcă pe M. Fischer, proprietar evreu de păduri din Munţii Apuseni, de mulţi ani aflat în conflict cu moţii pentru pădurile din acei munţi. Era un conflict ce dura de mult timp şi legionarii acuzau pe avocaţii evreilor:

[1014]
[1015] „Calendarul”, 20 iulie 1933
A.M. Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. III, Ed. Rao, Bucureşti, 2002, p. 144-145
[1016] Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 311
[1017] *Cronologie legionară*, p. 73

dr. Petru Groza şi Armand Călinescu[1018]. După atentat, legionarii au făcut numeroase manifestaţii în favoarea celui inculpat şi împotriva exploatării făcute de proprietarii evrei[1019].

La Iaşi, în cursul anului 1933, s-au înregistrat mai multe incidente în cadrul Universităţii, în principal între rectorul Traian Bratu şi studenţii gardişti şi cuzişti. Aceştia au acţionat unitar, în ciuda diferendelor care erau între cele două grupări. Au încercat să oprească intrarea la cursuri a evreilor şi unii dintre ei au fost eliminaţi din facultăţi sau arestaţi. În sprijinul lor a intervenit şi Gh. A.C. Cuza, profesor de drept roman în cadrul Universităţii din Iaşi. Incidente noi s-au înregistrat în noiembrie 1933 la Paşcani, studenţii ocupând restaurantul gării şi baricadându-se înăuntru. Apare poliţia, ce acţionează cu gaze lacrimogene şi focuri de armă, operându-se mai multe arestări. Şi la Baia au fost arestaţi opt studenţi pentru tulburarea ordinii publice, iar la Iaşi, un număr de 29. La 28 noiembrie 1933, Corpul IV de Armată se simte îndrituit să intervină spre restabilirea liniştii, cerând chiar închiderea sălilor de curs şi a căminelor şi cantinelor, dar, la intervenţia rectorului, măsura este abandonată. Ministrul de Interne, Ion Inculeţ, ordonă să fie dispusă o pază numeroasă pentru Traian Bratu, spre a nu se repeta evenimentele reprobabile din trecut[1020].

Gazeta „Calendarul", a lui Nichifor Crainic, a publicat articole anticarliste ce au dus, odată cu asasinarea lui Duca, la suspendarea ziarului, dar acest eveniment generează şi îndepărtarea lui de Mişcarea Legionară şi apropierea sa de goga-cuzişti, el fiind unul dintre artizanii uniunii Cuza – Goga. La invitaţia lui Codreanu de a fi unul dintre candidaţii Gărzii la alegerile din decembrie 1933, Nichifor Crainic răspunde într-o scrisoare: "Invitaţia domniei tale o primesc totuşi. Cu această condiţie: în cazul unei izbânzi, diurna mea de deputat să treacă integral în folosul mişcării legionare, atât de bogată în suflet, atât de săracă materialmente"[1021].

Moldova rămâne şi în continuare fieful legionar, dar conducerea mişcării se mută la Bucureşti, de unde se va încerca coordonarea acţiunilor la nivelul întregii ţări. Corneliu Codreanu, I.Z. Codreanu, M. Stelescu devin deputaţi şi trebuie să vină la Bucureşti. *Căpitanul* nu era încântat de poziţia sa de parlamentar, ce-i răpea din timpul necesar organizării[1022].

Garda de Fier nu se îndreaptă către relaţii cu naziştii, în schimb L.A.N.C. intensifică informările, vizitele, întâlnirile cu liderii germani. La 31 martie 1933 se realizează un pact de colaborare cu reprezentantul minorităţii

[1018] "Garda Râmnicului", an II, nr. 5, 10 iunie 1933
[1019] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 325
[1020] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 301
[1021] „Calendarul", an II, nr. 530, 6 decembrie 1933
[1022] C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 345

germane cu tendinţe naziste din România, Fritz Fabricius[1023]. Este momentul când L.A.N.C. se exprimă în documentele oficiale: „Interese vitale ne îndreaptă spre Germania [...]. Ne despărţim de Franţa care ne jefuieşte fără milă". Liga lui Cuza începe să copie modelul organizatoric al „Gărzii", prin crearea batalioanelor de asalt, secţia de asalt motociclistă, purtarea de uniforme, cămăşi albastre cu banderole cu svastica, caschetă, centură, iar pentru şefii de secţie baioneta pumnal. S-a compus şi un „marş al batalioanelor de asalt", asemănător cu Cântecul Echipei Morţii"[1024]. În primăvara lui 1933, s-a desfăşurat şi în România un boicot evreiesc al mărfurilor germane, ca urmare a celui început în Germania după măsurile antisemite ale lui Hitler. El a fost îndreptat şi împotriva angajaţilor de origine germană. Boicotul a atras atenţia opiniei publice, Nichifor Crainic scria articolul *Provocatori şi mistificatori*, acuzând acţiunea[1025].

Între 17 şi 21 iunie 1933, Adolf Hitler s-a întâlnit cu primul-ministru ungar şi l-a încredinţat de sprijinul său pentru revizionismul maghiar contra Cehoslovaciei, dar nu şi contra Iugoslaviei şi României, dorind ca prin pătrundere economică să aducă aceste două ţări în sfera de interes germană[1026].

În viaţa politică românească devin mai actuale ca oricând vorbele lui Blaise Pascal: „La force est la reine du monde", iar Emil Cioran, care se apropiase şi el de gruparea legionară afirma: „Naivii nu vor înţelege niciodată, îl cer pe Cezar, că oamenii au iubit de când e lumea nu numai libertatea, ci şi jugul"[1027]. Şi regele Carol al II-lea îşi manifestase încă din perioada exilului tendinţele sale autoritare şi în această perioadă pregăteşte terenul pentru o dictatură regală printr-o politică abilă de „divide et impera", în care s-a dovedit un maestru. S-a speculat mult pe seama implicării sale sau a apropiaţilor săi în asasinarea lui Duca. Era cunoscut faptul că a afişat indiferenţă la aflarea veştii morţii şi faţă de mort, care fusese de fapt, un prim-ministru şi un om politic important al epocii, neparticipând la solemnitatea înhumării, sub pretextul unei gripe. În momentul luării deciziei de dizolvare a Gărzii, a „pasat" responsabilitatea pe umerii lui Duca. Acesta formase un guvern liberal, omogen, în urma refuzului lui Goga şi a lui Gh. Brătianu de a colabora, la 14 noiembrie 1933. N. Titulescu participă în guvern, însă condiţiile impuse de el cereau dizolvarea Gărzii de Fier la dorinţa cercurilor franceze ce vedeau în această mişcare un iminent pericol, o apropiere de Germania şi o pierdere a

[1023] Gh.T. Pop, *op. cit.*, p. 76
[1024] *Ibidem*, p. 79
[1025] N. Crainic, *Germania şi Italia în scrisul meu de la 1932 încoace*, Ed. Georgescu Delafras, Bucureşti, 1941, p. 55; „Calendarul", 23 aprilie 1933
[1026] I. Chiper, *România şi Germania nazistă*, Ed. Elion, Bucureşti, 2000, p. 63
[1027] E. Cioran, *Schimbarea la Faţă a României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 154 şi apud D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 34

simpatiilor franceze în România[1028]. I.G. Duca se manifestase la venirea lui Carol al II-lea ca unul dintre cei mai aprigi contestatari. Dar îl vedem la sfârşitul anului 1933 preluând şefia Consiliului de Miniştri şi organizând alegeri. Nicolae Iorga ironiza pe Duca pentru faptul că a jurat „că mai bine îşi taie mâinile, decât să colaboreze cu regele". „Vorbe în vânt", este părerea marelui istoric[1029].

Oamenii politici apropiaţi guvernului recunosc rolul precumpănitor al lui Titulescu în hotărârea de interzicere a Gărzii chiar în ajunul alegerilor. Victor Iamandi relatează cum, în data de 8 decembrie, s-a hotărât la început nedizolvarea Gărzii. Dar apoi, „ne-am dus înapoi la Palat şi după discuţii violente, purtate până târziu, sub presiunea lui Titulescu, s-a hotărât dizolvarea Gărzii de Fier"[1030]. „Astfel a venit la putere Jean Duca: protejat de Titulescu, cerut de Paul Bouncour, dorit de presa democratică, impus de camarila evreiască", nota Grigore Gafencu, care vedea rolul important al lui Titulescu în aducerea lui Duca, căci Franţa nu permitea ca în România să-şi desfăşoare activitatea o organizaţie care dorea apropierea de Germania[1031].

Despre o eventuală dizolvare, legionarii ştiau încă din octombrie, când anunţau că „vor cădea nu numai Duca ci şi toţi ceilalţi care sunt duşmani ai Gărzii". Într-o *Circulară* din 25 octombrie 1933, Corpul Muncitoresc Legionar era îndemnat să lupte împotriva exploatării[1032]. Octavian Goga, alt lider naţionalist scria în ziarul său: „Dacă Garda de Fier va fi dizolvată, atunci, fără îndoială că printre aceste sute de legionari se va găsi unul care va avea curaj spre a trage în Duca"[1033]. Constantin Argetoianu amintea o convorbire cu I.G. Duca: „Mi-am permis să observ că comite o mare greşeală. Ce sau cine s-ar prăpădi dacă câţiva gardişti – fie ei 10 sau 20 – ar intra în Cameră? Sunt toţi submediocri şi în parlament se vor curăţa prin propria prostie, pe câtă vreme prin dizolvare îi va îndârji şi va spori libertatea lor în ţară. Un curent serios, mai ales în straturile populare, nu se poate înăbuşi prin forţă. Băieţii sunt dârzi şi la lovituri vor răspunde prin lovituri – va curge mult sânge. Duca s-a uitat la mine lung: Ştiu, Argetoianu, că-mi risc viaţa, dar nu pot face altfel. Mi s-a pus această condiţie sine qua non – e singura care mi s-a pus. Am primit-o, acum e prea târziu, trebuie să merg până la capăt, orice s-ar întâmpla". Şi Argetoianu credea că „cuvântul lui Titulescu a fost hotărâtor în procedura de dizolvare a

1028 I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 278
1029 N. Iorga, *Supt trei regi: Istoria a unei lupte pentru un ideal moral şi naţional*, Datina Românească, Bucureşti, 1934, p. 437
1030 I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 279
1031 Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 312
1032 C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 171
1033 „Ţara noastră", 28 noiembrie 1933

Gărzii"[1034]. Armand Călinescu aflase despre un posibil atentat după alegeri de la Eugen Cristescu, iar Duca fusese şi el prevenit[1035].

La 25 noiembrie, la Iaşi, a fost o manifestaţie la care participă în cea mai mare parte studenţii gardişti şi cuzişti şi s-au înregistrat ciocniri cu forţele de ordine, mulţi studenţi baricadându-se în Căminul Cultural Creştin de la Râpa Galbenă. Şi a doua zi ciocnirile cu cordoanele de jandarmi au continuat, poliţia efectuând numeroase arestări. A fost un motiv ca numeroşi lideri legionari să fie arestaţi în frunte cu I.Z. Codreanu şi doi fii ai săi: Decebal şi Horia. Nu şi Corneliu, care reuşeşte să se ascundă[1036].

Ion Zelea Codreanu avea să afirme: „Va curge mult sânge" şi aflase şi el despre o posibilă ilegalizare. Guvernul, în acţiunea sa, se justifica prin numeroasele agitaţii ale legionarilor: Paşcani – 24 noiembrie, Constanţa, unde Virgil Teodorescu, student gardist, este împuşcat, manifestaţiile de protest de la Iaşi. Erau incriminate portul de arme, focurile de revolver, atacul asupra organelor de ordine, pericolul unor asasinate. La 22 noiembrie 1933, la Constanţa, Virgil Teodorescu a fost împuşcat atunci când împreună cu şase legionari lipeau afişe. La 25 noiembrie, la funeralii, a participat conducerea mişcării, în frunte cu Codreanu, fapt care a produs o vie impresie asupra opiniei publice[1037]. Pentru tulburarea ordinii publice şi devastări s-au efectuat arestări masive în rândul legionarilor la Piteşti, Giurgiu şi alte localităţi[1038]. Numărul legionarilor arestaţi diferă de la o sursă la alta. Ziarul "Curentul", an VI, nr. 2113, din 18 decembrie 1933, menţiona 350 de legionari arestaţi. Surse oficiale menţionau 1.700 de arestaţi. Armin Heinen, citând surse germane, arăta că numărul celor arestaţi a fost dublu[1039]. Ziarul "Adevărul" din 12 decembrie 1933 arăta faptul că jandarmeriile judeţene au arestat capii mişcării din fiecare capitală de judeţ. La Ploieşti au fost arestaţi doi preoţi şi cinci învăţători, la Chişinău a fost încarcerat un fost comisar, Florescu, şi preotul Eremia Chesan, la Braşov – avoctul Trifan, la Câmpulung, printre cei 58 de legionari, în închisoare se aflau şi candidaţii pentru Parlament ai mişcării, avocatul Lazăr Saghir şi învăţătorul Danieleanu.

Conform referatelor Ministerului de Justiţie şi ale Ministerului de Interne, Garda de Fier doreşte schimbarea ordinii legale din stat. Garda este dizolvată, localurile sunt închise şi arhivele ridicate la 9 decembrie şi se operează 1.700 de arestări. La aceeaşi dată, un raport al Siguranţei menţiona un

1034 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, vol. X, p. 258-262
1035 A. Călinescu, *op. cit.*, p. 200
1036 A. Heinen, *op. cit.*, pp. 264-265
1037 D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 182; C. Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, p. 167
1038 „Curentul", an VI, nr. 2102, 7 decembrie 1933
1039 A. Heinen, *op. cit*, p. 241

număr de 3.495 de cuiburi legionare[1040]. Dintr-un calcul estimativ, în care considerăm ca numărul membrilor unui cuib ca fiind în medie de zece, aflăm un număr de peste 30.000 de legionari.

Codreanu şi partizanii săi nu pot participa în alegeri şi indică electoratului său să voteze cu partidele mari din opoziţie. Se cerea printr-o *circulară* să se voteze în Ardeal cu Maniu, în Regat cu Gheorghe Brătianu, cu Averescu, unde candida, „nicidecum cu cuzişti"[1041]. Aparatul de stat îşi face datoria şi P.N.L. obţine în alegerile din 20 decembrie – 50,99% din voturi. Urmează, la diferenţă mare P.N.Ţ cu 13,92% şi 29 de mandate de deputaţi, faţă de cele 300 ale P.N.L.

Se observă o creştere a popularităţii dreptei naţionaliste cu peste 8% reprezentată de:

- L.A.N.C. – 4,47% şi 9 mandate (a depus liste în 46 de judeţe);
- Partidul Naţional Agrar (Octavian Goga) – 4,09% - 9 mandate;
- Blocul Cetăţenesc pentru Mântuirea Patriei – 0,46%[1042].

De asemenea, se constată o diversificare a vieţii politice, la alegeri participând 17 formaţiuni dintre care 9 intră în Parlament şi se constată şi numărul mic de voturi pentru stânga politică, care nu şi-a trimis reprezentanţii în Parlament: P.S.D., B.M.Ţ, Frontul Plugarilor, P.S.U., Liga Muncii, cel mai mult întrunind P.S.D. – 1,26%[1043].

După alegeri, un grup de legionari şi-a manifestat intenţia de a asasina pe Elena Lupescu. I.G. Duca primea zilnic amenţări cu moartea[1044]. Mulţi legionari au fost încarceraţi la Jilava, arestaţi din Bucureşti şi din toată ţara în noaptea de 9 decembrie şi în zilele următoare, fiind închise şi distruse sedii, suprimate gazetele în frunte cu „Axa". Dar, cu toate acestea, în 23 decembrie 1933 apare numărul 24 din „Axa" pregătit de Ion Belgea, Fănică Anastasescu şi Nicolae Andrieş, ce cuprindea o anchetă în rândul scriitorilor privind ilegalizarea Gărzii de Fier. Pentru acest act ei sunt arestaţi la începutul lui februarie 1934, împreună cu dr. Nicolae Roşu acuzat de colaborare la acest număr[1045]. În ziarul „Cuvântul" din 20 decembrie 1933 se exprima o poziţie destul de dură la adresa lui Duca şi a ilegalizării Gărzii: „Dl. Duca, luând în

1040 Cf. M. Of. nr 286 bis din 9 decembrie 1933 şi „Adevărul", 22 aprilie 1936
1041 „Cuvântul", 25 decembrie 1933
1042 Cf. M. Of., III, nr 12 din 2 februarie 1934
1043 *ibidem*
1044 F. Nedelcu, *De la restauraţie la dictatura regală*, p. 70
1045 Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul şi arhanghelul din cer,* vol. III, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1996, p. 53; St. Palaghiţă, *Istoria Mişcării Legionare*, Ed. Roza vânturilor, Bucureşti, 1993, p. 23

arendă ţara, a tăbărât mai întâi cu ciomagul. [...]. Poate socotelile dlui Duca ar fi mers ele, acum, dacă în calculele sale n-ar neglija ceva: existenţa unui tineret care nu ştie ce-i teama". În acelaşi ziar din 24 decembrie 1933 apare şi memoriul a 39 de legionari de la Jilava, aflaţi din 21 decembrie în greva foamei şi tot în acest ziar apare o scrisoare a lui Corneliu Codreanu, în care îi consideră vinovaţi pe I.G. Duca, Nicolae Titulescu, Victor Iamandi, generalul Dumitrescu, şeful trupelor de jandarmi, Eugen Cristescu, directorul Siguranţei. Deşi nu se aflau în nişte relaţii apropiate, L.A.N.C. se solidarizează cu Garda de Fier[1046]. Şi Grigore Iunian condamnă abuzul, considerând, pe bună dreptate de altfel, că o grupare „trăieşte prin consimţământul alegătorilor. Şi numai neîncrederea îl poate dizolva"[1047].

Dintre legionari s-au aflat în arest Ioan I. Moţa, V. Marin, Alexandru Cantacuzino, Mile Lefter, Corneliu Georgescu, Nicolae Petraşcu, Radu Gyr, Mihail Polihroniade, Virgil Ionescu, Sterie Ciumetti. Ultimul dintre liderii amintiţi, Sterie Ciumetti, nu are şansa de a fi eliberat până la 29 decembrie şi este asasinat de Poliţia din Bucureşti, se spune din ordinul lui Victor Iamandi (a fost torturat şi aruncat în lacul Fundeni, dar n-a dezvăluit locul unde se afla Codreanu)[1048]. Nichifor Crainic, deţinut şi el la Jilava, aflase că aici se aflau peste 360 de legionari. În memoriile sale avea să scrie: „E drept că, de la dizolvarea Gărzii, atmosfera era groaznic de încordată; câţiva legionari fuseseră împuşcaţi în campania electorală la Iaşi, la Constanţa, la Giurgiu, din ordinul lui Victor Iamandi; o serie de fruntaşi ai mişcării zăceau încă de o lună la Jilava, fără nici o vină. Răzbunarea acestor violenţe din senin era de prevăzut[1049].

Radu Gyr, poetul oltean ce se alăturase Gărzii, scria în „Cuvântul Argeşului": „Un legionar s-a prăbuşit ucis pe la spate, fiindcă lipea o chemare românească pe un zid. Îl chema: Virgil Teodorescu. Altul a fost doborât cu şapte gloanţe în spate, fiindcă visase frumos şi în lumină, o ţară ca o piatră de smarald. Îl chema: Sterie Ciumetti"[1050].

În ordinul de dizolvare dat de I.G. Duca, Garda de Fier se făcea vinovată de acţiuni în vederea schimbării ordinii legale în stat, întronarea unui regim social şi politic contrar celui statornicit prin Constituţie şi Tratatele de Pace. Dar, la scurt timp, pe 29 decembrie, Nicolae Constantinescu, Ion Caranica, Doru Belimace îl asasinează pe primul ministru Duca pe peronul

1046
1047 „Apărarea Naţională", 17 decembrie 1933; Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 51
1048 „Deşteptarea", 16 decembrie 1933
Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul şi arhanghelul din cer,* vol. III, p. 53; H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, p. 81; I.D. Borşa, *op. cit.*, p. 113
1049 N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 253 şi 255
1050 „Cuvântul Argeşului", an I, nr. 17, 20 martie 1936

gării din Sinaia, unde acesta se afla întorcându-se de la o audiență de la Peleș, la regele Carol al-II-lea. A uimit lipsa de securitate, Duca fiind apărat de un singur agent bătrân, Petre Petre, care a fugit când au explodat primele petarde. Privind acest subiect, s-au făcut numeroase speculații[1051]. Constantin Argetoianu remarca faptul că regele s-a purtat urât față de mort și familia sa, necatacdisind să coboare să-l vadă sau să trimită o floare[1052]. Dr. Șerban Milcoveanu afirmă faptul că Alexandru Talex trimisese o notă informativă la jandarmerie despre iminența atentatului la Sinaia, iar cel care a ordonat să nu fie transmisă a fost chiar regele Carol al II-lea[1053].

Corneliu Codreanu a fost adăpostit de colonelul Ștefan Zăvoianu și a scăpat de furia autorităților ce-l considerau „asasin moral". Ion Banea vedea în asasinatul din Sinaia „revolta nedreptății acumulate care a explodat"[1054]. Grigore Gafencu observa și el lipsa de securitate a prim-ministrului și profețea: „Primejdia abia acum începe"[1055]. Argetoianu mai nota: "Funeraliile lui Duca s-au desfășurat într-o atmosferă de dramă. Uciderea lui aruncase spaima în guvern, la Palat și în camarilă. Fiecare se credea osândit, socotea că doborârea lui Duca fusese numai un început și tremura pentru pielea lui"[1056]. Nicolae Iorga, speriat și el, cerea autorităților „să curme nebunia tinerilor"[1057]. Nicolae Titulescu se simțea și el amenințat și fusese anunțat (într-o întâlnire confidențială din ianuarie 1934, la care a participat și generalul Ion Antonescu) de către Eugen Cristescu, șeful Siguranței de iminența unui atentat[1058].

Nicadorii

Despre atmosfera care a precedat asasinatul, Tudor Teodeorescu-Branișteș scria la 6 ianuarie 1934: „Constantinescu (Nicolae, unul dintre Nicadori, n.n.) citește ziarele « naționaliste ». Domnii Goga și Brătianu scriu, negru pe alb, că guvernul Duca e « guvernul străinilor ». L-au adus la cârmă străinii. Și

1051 „Curentul", an VI, nr. 2124, 31 decembrie 1933
1052 *Din luptele tineretului român...*, p. 229
1053 „Lumea Magazin", nr. 6,7,8/ 1995
1054 I. Banea, *Căpitanul*, p. 104
1055 Gr. Gafencu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 315
1056 *Din luptele tineretului român...*, p. 229
1057 „Neamul românesc", 31 decembrie 1933
1058 C. Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete românești*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1995, p. 59

firește, « jidanii ». Dl Goga scrie în foaia lui că Duca a dat drumul în țară la 150.000 de jidani din Germania. [...]. Constantinescu citește toată această literatură de aţâțare. [...]. Și d. Gheorghe Brătianu în « Mișcarea », ziarul d-sale, spune clar că Duca e vândut străinilor ... « România nouă » (ziar țărănist, n.n.) spune și ea, prin urmare, că guvernul Duca e guvernul străinilor"[1059]. Victor Iamandi recunoaște unele excese, dar consideră că Goga a instigat, folosind „idei străine", definindu-l ca „un mic Mussolini oriental"[1060]. Grigore Iunian condamnă crima, dar și excesele, Sterie Ciumetti a fost „ucis mișelește". Octavian Goga amintește de cele 302 persoane închise încă la sfârșitul lui februarie, printre ele aflându-se Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Dragoș Protopopescu și Ionel Moța[1061]. În Ligă, pe poziții diferite de bătrânul Cuza se afla chiar fiul său Gh. Cuza, care, sprijinit de avocatul Titus Frangules, doctor Spiridon Palescu și alții, dorea apropierea de Garda de Fier și măsuri mai energice și chiar violente și aprobă atentatul asupra lui Duca, considerându-l ca legitim. A.C. Cuza, în schimb, a declarat că „nu aprobă atentatul și că acest atentat este odios"[1062].

Înainte de moarte, generalul Cantacuzino-Grăniceru ar fi mărturisit generalului Ion Antonescu, un bun apropiat al său, că el a ordonat asasinatul, fără implicarea lui Codreanu[1063].

A apărut un cântec al celor ce-au ucis pe Duca – "Cântecul Nicadorilor", care încearcă să justifice gestul și să arate puterea „jertfei legionare":

„Atâția morți nevinovați
Cereau să fie răzbunați;
Un neam întreg însângera,
N-am mai putut răbda.

Arhanghelul ne-a ajutat
Să pedepsim pe vinovat.
Nu ne-nspăimântă nici un chin,
Putem să și murim"[1064].

1059
1060 „Cuvântul liber", 6 ianuarie 1934
1061 D.A.D., nr. 18, 6 martie 1934, p. 610
1062 D.A.D., nr. 12, 26 martie 1934, p. 437
1063 Gh. T. Pop, *op cit.*, p. 57
1064 R.R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, București, 1993, p. 137
Cântece legionare, p. 23

CAPITOLUL V

Spre cucerirea electoratului. Evoluția Mișcării Legionare în perioada 1934 – 1938

Așa cum am prezentat în periodizarea evoluției istorice a Mișcării Legionare, o altă etapă importantă a fost cea a anilor 1934-1938, numită de istoriografia legionară de „cucerire a electoratului", când Partidul „Totul pentru Țară" (denumirea sub care va activa politic după 1934) devine o forță cu influență majoră în rândul electoratului românesc, în special al tineretului, care începe cu "procesul Nicadorilor" și se încheie cu moartea lui Codreanu, sfârșindu-se ceea ce s-a numit perioada „codrenistă".

Garda de Fier trebuia să facă față unui proces în care trei tineri legionari au fost acuzați de crimă, iar liderii ei au fost considerați „autori morali". Pe lângă Corneliu Zelea Codreanu, autoritățile mai considerau drept „autori morali" ai crimei și pe profesorul Nae Ionescu, generalul Cantacuzino-Grăniceru, Virgil Ionescu, Nichifor Crainic, Ion Zelea Codreanu, care au fost arestați. Faptul că și un general era inculpat făcea ca cei ce-l judecau să fie cel puțin egali în grad cu el, deci generali, personalități ale armatei aflate la sfârșit de carieră și care erau mai greu influențabili decât ofițerii de grad mai mic, atenți la cursul pe care-l putea lua cariera lor[1065]. Procesul urma să se desfășoare în primăvara anului 1934. În țară, la începutul anului 1934, legionarii au susținut numeroase manifestații de protest, cerând eliberarea tovarășilor lor arestați, cum s-a întâmplat în orașul Roman, mulți dintre participanți fiind reținuți pentru că s-au declarat solidari cu gestul "Nicadorilor"[1066]. Armand Călinescu, care participase ca vehement martor al acuzării, afla cu uimire de la Eugen Cristescu, șef al Serviciului Secret de Informații, că în țară mai multe persoane, țărani și intelectuali, își manifestă satisfacția pentru asasinarea lui Duca. Din această cauză s-au făcut mai multe arestări și procese[1067].

Guvernul condus de Gheorghe Tătărăscu anunță măsuri energice, instituie starea de asediu și cenzura pe timp de șase luni. Procesul a fost fixat pe 17 martie 1934 la București și judecătorii au fost aleși generalii Ignat – președinte, Constandache, Comănescu, Doma, Filip, iar generalul Petrovicescu fusese numit comisar regal[1068].

Apărarea beneficia de prezența unor ofițeri de grad înalt ca Ștefan Zăvoianu, colonel, erou al războiului de reîntregire, rănit ca și generalul

1065 N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, p. 160
1066 H. Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, p. 89
1067 A. Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 206
1068 A. Heinen, *op. cit.*, p. 245

Cantacuzino și decorat cu distincția „Mihai Viteazul"; îl adăpostise pe Codreanu și acum se întorcea cu el, ca martor al predării voluntare și ca avocat al său. I se alăturau generalul Dragu și generalul Butoianu, membri ai organizației „Cultul Patriei", care acționau în favoarea generalului Cantacuzino. Colonelul Zăvoianu era și președinte al „Asociației Invalizilor, Văduvelor și Orfanilor de Război"[1069]. La proces, din partea apărării, au fost citați 144 de martori, aparținând întregului spectru politic. Remarcăm pe liberalul-georgist Radu Budișteanu sau pe țărănistul Constantin Hențescu, avocat, originar din Moldova, care afirma: „Dacă apăr pe Nicolae Constantinescu, o fac, căci în el eu apăr Moldova"[1070]. S-au oferit să asigure apărarea Nelu Ionescu-Iași, Emil Vasiliu-Cluj, Lizzeta Gheorghiu, Eugen Goga. Ultimul numit era fratele poetului și omului politic Octavian Goga și își afirmase prețuirea pentru Codreanu. Fusese unul dintre eroii războiului de reîntregire și-și pierduse mâna dreaptă în luptă[1071]. Apărarea devine un aspru rechizitoriu împotriva autorităților și majoritatea sunt adepții ideii: „Violența naște violență" și sunt înfierate abuzurile forțelor de ordine, numeroasele răniri, arestări și chiar morți înregistrate în timpul guvernărilor țărăniste, iorghiste, liberale. Sunt amintite uciderea țăranului Nicolae Bălăianu, a lui Virgil Teodorescu, student, la Constanța, ucis de un polițist pe când încerca să lipească afișe, fapt ce a provocat intervenția acidă a lui Nae Ionescu în ziarul „Cuvântul" prin articolul *Când ne dezmeticim?,* în care acuză agresiunile poliției și ale jandarmilor împotriva legionarilor. Acest articol din noiembrie 1933 a fost principalul cap de acuzare împotriva filosofului, considerat un „asasin moral", instigator la violență[1072]. A fost rememorată și moartea muncitorului ieșean Constantin Niță, ucis în bătaie pentru că a încercat să strecoare câteva pâini camarazilor săi arestați în decembrie 1933 la Iași[1073]. Presa numită „de stânga" remarca cu uimire faptul că printre cei care au intervenit în favoarea lui Codreanu au fost și generalul Alexandru Averescu, Iuliu Maniu sau Constantin Argetoianu[1074].

Sentința a fost influențată de presiunile străzii, la fel ca în toate celelalte procese în care au fost implicați legionarii. Au fost achitați toți cei inculpați în afara "Nicadorilor", pedepsiți prin muncă silnică pe viață pentru crima lor[1075]. Nichifor Crainic, și el unul dintre arestați, vedea în uciderea lui

1069 N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, p. 160; A. Heinen, *op. cit.*, p. 326
1070 A.S.R.I., *Fond D*, dos. 1186, f. 29
1071 C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie și biografie*, p. 193
1072 „Cuvântul", 27 noiembrie 1933 și V. Marin, *Morții noștri*, în „Cuvântul Argeșului", 20 martie 1936
1073
1074 Gr. Traian Pop, *Mișcarea Legionară...*, p. 276
1075 „Dimineața", 29 martie 1934 și „Adevărul", 22 aprilie 1934
"Adevărul", 22 aprilie 1934

I.G. Duca „un sacrificiu necesar”[1076]. Este un exemplu interesant pentru surprinderea mentalității unei largi părți a opiniei publice a epocii, este cazul unui teolog ortodox și a unui important formator de opinie din perioada interbelică, filosof, ziarist, scriitor. Generalul Antonescu, considerat unul dintre puținele spirite oneste ale vieții politice românești interbelice, ar fi spus lui Constantin Argetoianu: „Toată lumea a fost indignată de omorârea lui Duca, dar cum poți să ceri Gărzii de Fier să nu lovească, când tu, autoritate publică, faci același lucru!?”[1077]

Sentința a însemnat reabilitarea Gărzii de Fier, ba chiar creșterea prestigiului ei. Achitarea părea să dovedească că acuzațiile aduse Mișcării au fost nefondate și că aceasta suferise până acum represiunile autorităților și fusese victima acțiunilor complotiste ale celor ce se simțeau amenințați de creșterea puterii legionare. Armand Călinescu vedea că Garda de Fier a ieșit cu un prestigiu sporit și cu mai mult curaj. Relata despre o manifestație studențească în care se striga: „Trăiască Garda!” și „Trăiască Căpitanul!”, iar Carol al II-lea a ieșit în balcon și a salutat în stil fascist. Manifestanții au plecat cu muzica prefecturii la casele lui Nae Ionescu și ale generalului Cantacuzino, unde era și Corneliu Zelea Codreanu, pe care l-au aclamat[1078]. Din afara țării, din statele democratice occidentale, situația este considerată ca fiind periculoasă. Sir Reginald Hoare, ambasadorul Marii Britanii la București, sintetiza astfel starea de fapt: “Într-o țară care produce un zvon la fiecare jumătate de oră este ușor să se ajungă la exagerări: Garda de Fier devine o primejdie serioasă, în consecință trebuie contraatacată”[1079]. Grigore Gafencu aprecia astfel situația: “Și-au rămas în vigoare cenzura, starea de asediu și – Garda de Fier. Ferită de loviturile guvernului, nestingherită de poliție, neatinsă de faimoasa lege de apărare a ordinii de stat, Garda se dezvolta în liniște, sub oblăduirea unor simpatii misterioase care vin de foarte sus”[1080]. Mircea Vulcănescu, contemporan al evenimentelor și apropiat al unuia dintre cei considerați „autori morali” – Nae Ionescu – nota: „A mai încercat să profite de mișcare (legionară, n.n.) regele însuși, folosindu-o spre a-și dobândi libertatea de acțiune față de Nicolae Titulescu și de bancherii străini care-i impuseseră guvernul Duca, peste voie, după eșecul guvernului de tehnicieni. Asmuțirea mișcării gardiste împotriva lui Duca găsea, de altfel, în tendințele ei proprii, o aplecare destul de mare către o asemenea politică, spre a nu fi nevoie decât de o ușoară, dar persistentă sugestie, pentru ca resentimentele să răbufnească în acte.

[1076] „Porunca Vremii”, 21 august 1935 și „Cuvântul Argeșului”, 1 septembrie 1935
[1077] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Machiavelli, București, 1999, p. 142
[1078] A. Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 78
[1079] *Din luptele tineretului român…*, p. 113
[1080] Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 324

Această asmuțire s-a făcut, fără îndoială, din inițiativa regală, ori direct, ori din apropierea ei”[1081].

Regele opera la subordonarea Mișcării și va manifesta obediență față de ea: „Tătărăscu a fost adus la putere după măcinarea de către legionari a lui Duca. Legi drastice au fost votate imediat. Legile nu s-au aplicat, iar mișcarea legionară se înfățișa cutezătoare la festivități la care luau parte membri ai Guvernului și chiar regele”[1082]. Regele Carol al II-lea încearcă să-i transforme pe legionari într-o „masă de manevră” îndreptată împotriva partidelor, a inamicilor săi și în sprijinul instituirii unui regim autoritar, despre care acesta vorbea încă din timpul exilului său ante-restaurație. Prin activitățile ei, Garda destabiliza partidele politice și astfel a venit în întâmpinarea intențiilor regelui. Dar Codreanu și adepții săi nu s-au dovedit “marionetele regale” imaginate de Carol al II-lea, iar Codreanu nu va fi locotenentul său. Conflictele au devenit iminente. Este regretabil însă modul în care au fost „reglate afacerile”, ce au degenarat în violențe și asasinate.

Codreanu mulțumește lui Dumnezeu pentru achitarea în procesul „Nicadorilor” printr-un pelerinaj pe muntele Rarău. La Schitul Rarău, situat pe munte, depune o icoană împreună cu un grup de intelectuali ce fuseseră inculpați alături de el în recent încheiatul proces. El face și o donație schitului ctitorit de Petru Rareș. Corneliu Zelea Codreanu a fost strâns legat de muntele Rarău și în general de Munții Moldovei și de mănăstirile sale[1083]. Nistor Chioreanu, în lucrarea sa memorialistică *Morminte vii,* amintește despre numeroase vizite cu scop electoral, dar și personal, pe valea Bistriței moldovene la poale de Rarău și de Ceahlău[1084]. Aici era mereu bine primit și curțile bisericilor se umpleau atunci când sosea el în regiune. S-a implicat activ și în tabăra de muncă legionară de pe muntele Rarău. Un sătean din comuna Grințieș, județul Neamț, localitate situată la poale de Ceahlău, care a fost șef de cuib legionar, spunea că i-a dăruit lui Codreanu un costum popular muntenesc de sărbătoare, cu ițari, cămașă și bundă. În această regiune din munții Neamțului, portul popular a păstrat cel mai bine caracteristicile esențiale ale celui al strămoșilor geto-daci și *Căpitanul* a apreciat cum se cuvine acest dar.

În 1934, Garda de Fier se transformă în Partidul „Totul pentru Țară”, a cărei președinție îi este încredințată generalului Cantacuzino-Grăniceru, care declară în stilu-i caracteristic: „Uitați-vă la mine, s-a suit scroafa în copac!”[1085].

[1081] M. Vulcănescu, *Nae Ionescu așa cum l-am cunoscut*, p. 86
[1082] A. Călinescu, *Însemnări politice*, p. 79
[1083] *Din luptele tineretului român…*, p. 200; “Almanahul Cuvântul”, 1941, *Cronologie legionară*
[1084] N. Chioreanu, *Morminte vii*, p. 119
[1085] H. Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, p. 102

Legionarii încep să fie consideraţi reprezentanţii unei mişcări de viitor şi unii dintre boierii moldoveni li se alătură, după cum remarca Manoil Grigoreanu în articolul: *Mai sunt boieri...*[1086]. Sunt bine primiţi şi li se încredinţează funcţii de conducere. Importante au fost înregimentările generalului Gheorghe Cantacuzino-Grăniceru, a prinţului Alecu Cantacuzino, a lui Nicolae Flondor. Generalul Gheorghe Cantacuzino era un aristocrat dintr-o veche familie cu rădăcini până în Bizanţ, autohtonizată. Era tipul aventurierului ce se simţea bine mai ales în război. Deveniseră cunoscute conflictele ce degeneraseră în dueluri care l-au avut protagonist pe general. După război urmase „Steaua lui Averescu", pe care o vedea ca cea mai nimerită pentru conservatorismul său, iar apoi va adera la „Liga Vlad Ţepeş". Atunci când conservatorismul lui Grigore Filipescu îşi pierde din radicalitate, părăseşte gruparea (la sfârşitul anului 1933) şi, după o vizită la şantierul Casei Verzi, se înrolează în Garda de Fier „ca simplu soldat"[1087].

Victor Iamandi, subsecretar de stat la Ministerul de Interne în timpul ilegalizării şi procesului, este înlocuit cu Eugen Titeanu, care nu se va dovedi un duşman al Gărzii, ci un apropiat al ei[1088]. Să fi fost această înlocuire un semn al schimbării atitudinii regelui faţă de legionari?!

În cadrul Universităţii din Iaşi, deşi A.C. Cuza fusese pensionat, incidentele dintre evrei şi români au continuat, în „instigare şi orchestrare" având un rol important Gh.A.C. Cuza şi C. Şumuleanu, înregistrându-se o acţiune unitară împotriva conducerii reprezentate de Traian Bratu. Studenţii cuzişti şi legionari au activat spre împiedicarea studenţilor evrei de a intra la cursuri, provocând incidente violente, unii dintre ei fiind arestaţi sau eliminaţi din facultăţi. Şi studenţii comunişti au fost arestaţi. Chestura Iaşi desfaşura o activitate susţinută[1089]. Conducerea „Partidului Totul pentru Ţară" acordă o atenţie deosebită manifestaţiilor pro-gardiste de la Universitatea din Iaşi, deşi sediul central devenise Bucureşti. La 12 noiembrie 1934, generalul Cantacuzino vine la Iaşi şi împreună cu prof. Corneliu Şumuleanu, pregătesc întărirea mişcării în cadrul studenţimii şi a elevilor de liceu[1090]. Sosit la Iaşi împreună cu alţi lideri legionari, poetul Radu Gyr cere, pentru a conferinţia, Aula Universităţii „Alexandru Ioan Cuza". Se opune Traian Bratu, care spune că, atât timp cât va conduce el destinele Universităţii, nu va permite accesul părintelui Christescu „care face apologia crimei prin tribunale"[1091]. Legionarii

[1086] M. Grigoreanu, *Mai sunt boieri*, în "Buna Vestire", 16 aprilie 1937
[1087] M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 245; N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, p. 137; H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, p. 138
[1088] A. Heinen, *op. cit.*, p. 493
[1089] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 326
[1090] *Ibidem*, p. 327
[1091] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 419

acţionau în 1934 la fel ca la începuturile lor organizatorice: prin marşuri pline de cântec şi entuziasm, prin tabere de muncă, împânzite pe întreg teritoriul ţării. Foarte cunoscut şi cântat era *Ştefan Vodă al Moldovei*:

„Ştefan Vodă al Moldovei
Fost-a şi la noi în munţi
Şi-a găsit în codrii noştri
Şoimi viteji, războinici mulţi.
Tot aşa, tu, Căpitane,
Urcă pe-ale Putnei văi
Şi-ţi vom da batalioane
De legionari flăcăi...
Cheamă la luptă vultanii
Şi-i trimite unde-i greu
Căci tâlharii şi jidanii
Ne tot sug, mereu, mereu..."

Cântecul era adaptat pentru fiecare regiune în parte (în loc de Putna se folosea numele regiunii în cauză).

L.A.N.C. va împrumuta din arsenalul organizatoric al Gărzii de Fier, dar şi din cel nazist şi mussolinian, A.C. Cuza înţelegând rolul lor în promovarea mişcării sale în rândul tineretului. Se organizează aşa-numitele batalioane de asalt, după model german şi chiar o secţie „motociclistă". Se adoptă uniforma pentru tineretul Ligii, albastră cu caschetă, centură, iar şefii de secţie vor purta baioneta pumnal ca semn distinctiv. S-a realizat şi un cântec al acestor batalioane numit „Marşul batalioanelor de asalt". Cântecul se încheia astfel:

„Trădători de vă dă mâna
Zid de fier a ridica
Veţi pieri muşcând Ţărâna
Noi pe Cuza l-om urma"[1092].

În atenţia organelor de poliţie şi siguranţă se afla şi gruparea Partidul Naţional Socialist, considerată pentru activitatea din 1934 ca fiind cu slabă aderenţă în mijlocul electoratului, dar care putea fi periculoasă prin relaţiile pe ce le întreţinea. Partidul a fost fondat în 1932 de către senatorul şi colonelul (în rezervă) Ştefan Tătărăscu. În Moldova, conducerea grupării o deţinea dr. Popescu-Berca din Şipote-Iaşi, iar regiunea organizatorică Bucovina (ce conţinea şi judeţele Hotin, Baia, Botoşani) era girată de ing. Manole din Cernăuţi. Seviciile secrete menţionau legăturile stabilite cu Partidul Naţional Socialist German şi că în august-septembrie 1933, şeful Mişcării, Şt. Tătărăscu

[1092] Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 91

s-a întâlnit de mai multe ori cu A. Hitler. Oficios al partidului era ziarul „Crezul nou", programul promova exclusiv antisemitismul, iar membrii săi puteau fi doar creştini. Uniforma membrilor era cămaşa brună cu centura de piele[1093].

Pe fondul preluării puterii în Germania de către Hitler şi a recrudescenţei acţiunilor antievreieşti susţinute de nazişti, comercianţii evrei au decis să boicoteze mărfurile germane în România, hotărându-se ţinerea unui congres în care să se stabilească măsurile ce trebuiau luate[1094]. Codreanu s-a hotărât pentru o acţiune violentă în cazul unui congres economic evreiesc de boicotare şi organizarea de manifestaţii de solidaritate cu Germania nazistă. Un astfel de miting s-a ţinut la Rădăuţi, micul oraş bucovinean, ce avea în jur de 17.000 de locuitori, dintre care peste o treime erau evrei şi la care au participat şi naţional-socialişti din cadrul minorităţii germane din România; Codreanu a recomandat zece zile de boicot împotriva evreilor. Cu toate că şi Codreanu planificase mai multe astfel de manifestaţii antisemite şi pronaziste, nu s-au mai înregistrat astfel de acţiuni[1095], motivele fiind de domeniul ipotezei. În lucrările sale memorialistice, Codreanu nu aminteşte despre legături cu minoritatea germană din România şi nici cu oficialităţi naziste. Probabil a perceput corect pericolul ca gruparea sa să fie considerată o adevărată agentură a hitlerismului în România. Spre deosebire de Garda de Fier, L.A.N.C., prin liderii ei, a întreţinut relaţii cu conducătorii minorităţii germane din România, care îşi manifestaseră adeziunea către ideile naziste (au organizat împreună acţiuni antievreieşti în Bucovina) şi chiar cu liderii Partidului Nazist din Germania, A.C. Cuza şi fiul său fiind chiar decoraţi de către „Fuhrer". Gh.A.C. Cuza relata că a luat masa cu Hitler şi a primit indicaţii pentru organizarea batalioanelor de asalt[1096]. Să-l amintim şi pe Emil Cioran, care se arătase entuziasmat de Hitler într-un articol intitulat – *Impresii din Munchen. Hitler în conştiinţa germană*[1097], şi el n-a fost singurul.

Noul partid, numit „Totul pentru Ţară" (preluând formula lui Barbu Catargiu, primul prim-ministru al României şi primul prim-ministru asasinat – „totul pentru ţară, nimic pentru noi"), sub preşedinţia lui Cantacuzino, se organizase în vederea luptelor electorale. El avea acum de înfruntat şi gruparea lui Stelescu. Asupra despărţirii dintre cei doi lideri (Codreanu şi Stelescu) părerile sunt împărţite. Este regretabil însă modul în care s-a reglat această despărţire.

1093 A.S.R.I., Fond „D", dos. 1232, f. 339
1094 „Biruinţa", an IV, nr. 11, 30 aprilie 1933, Focşani; A. Heinen, *op. cit.*, p. 458
1095 „Pământ strămoşesc", 9 aprilie 1933; „Biruinţa", an IV, nr. 11, 30 aprilie 1933
1096 Gh. T. Pop, *op. cit.*, p. 92
1097 „Vremea", 15 iulie 1934

În lupta electorală, Garda de Fier intrase ca într-o campanie militară, disciplina şi entuziasmul, chiar fanatismul organizaţiilor sale paramilitare fiind unele dintre atuurile cu care se încerca impunerea pe scena politică. Nu se propun, însă, noi teme, se reiau cele promovate cu un an în urmă. Mişcarea Legionară promitea sfârşitul „politicianismului", reîmpărţirea proprietăţilor şi bunurilor „străinilor" şi cămătarilor etc.[1098] Ziare cu influenţă şi cu nume, cu prestigiu, au început să scrie despre Garda de Fier propunând-o opiniei publice: „Axa", publicaţie bilunară cu un colectiv redacţional valoros din care se detaşa M. Polihroniade, care va deveni unul dintre ideologii legionarismului, „Calendarul" lui Nichifor Crainic, filosoful ortodox, promotorul „etnocraţiei", „Cuvântul" lui Nae Ionescu, odată cu marele filosof şi profesor alăturându-se Gărzii şi o pleiadă de tineri intelectuali de mare valoare. După 1933, din rândul legionarilor au fost unii care au acţionat sub imboldul succeselor naziştilor în Germania, promovând un antisemitism de rasă. Dintre aceştia amintim pe Traian Herseni, promotor al doctrinei rasiste naziste, sugerând o purificare, ce devine astfel o „problemă de viaţă şi de moarte"[1099]. La fel şi Nichifor Crainic, pentru o vreme un apropiat al mişcării, după unii adevăratul ideolog, mai apoi unul dintre liderii P.N.C. – Goga-Cuza, el fiind artizanul apropierii dintre cei doi, scria: „Naţionalismul se întemeia pe ideea de rasă, de puritate a rasei"[1100].

Reîncep turneele legionare de propagandă în care se implică toate personalităţile marcante, ce erau trimise ca, prin cuvântul lor, să sprijine activitatea în organizaţiile locale. Nae Ionescu, Vasile Christescu, V. Marin, M. Polihroniade, Alex Constant, Radu Gyr, I. Dumitrescu-Borşa, I.Z. Codreanu, I. Banea conferenţiază în diverse puncte ale ţării[1101]. Se observă prezenţa a noi cadre de mare valoare, care s-au alăturat mişcării, şi faptul că provin din diverse zone ale ţării. Printre „condeierii" Gărzii de Fier mai menţionăm pe I. Vojen, I. Rădulescu, M. Eliade, care îşi publicau articolele în „Axa", „Cuvântul", „Criterion", „Vremea", „Sfarmă-Piatră", „Orientări" sau „Porunca vremii". Ultimul numit a susţinut, sub pseudonimul I. Plăieşu, o aprigă dispută mediatică cu Nicolae Iorga[1102]. Dacă până la acea dată „Căprioara" (camioneta cumpărată de fondatorii mişcării) era folosită pentru transportul turiştilor, pelerinilor sau a zarzavaturilor, acum se cumpără noi camionete, care sunt

1098 „Biruinţa", an V, nr. 1, 19 octombrie 1933, Focşani
1099 „Cuvântul", an XVI, nr. 91, 16 ianuarie 1933
1100 „Apărarea Naţională", an XII, nr. 26, 26 iunie 1935
1101 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 419
1102 V. Râpeanu, *Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Nae Ionescu*, Ed. Moldova, Iaşi, 1990, p. 71 şi urm.; M. Eliade, *Texte „legionare" şi despre „românism"*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 13 şi urm.; C. Mutti, *Mircea Eliade şi Noua închiziţie*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001, pp. 63-80

afectate fiecărei regiuni şi sunt numite „de luptă", fiind folosite în campaniile de propagandă sau electorale[1103].

În Moldova, se constată o întărire a vechilor organizaţii: la Roman, un judeţ cu slabă aderenţă pentru Mişcare, activa preotul C. Olaru sprijinit de V. Creangă, preotul Niţu (împreună cu numeroasa sa familie, în întregime legionară), Nae Tudorică; în judeţul Rădăuţi, conducerea o avea V. Iasinschi, vechi luptător naţionalist, farmacist şi om cu mare prestigiu între rădăuţeni. La Câmpulung, conducerea o avea V. Danielescu, secondat de L. Saghir, C. Dănilă şi S. Erhan; în judeţul Neamţ, şeful organizaţiei locale era I. Herghelegiu, unul dintre preferaţii lui Codreanu pentru modestia, valoarea sa morală şi organizatorică; la Focşani, încă de la începuturile organizatorice firave ale Legiunii Arhanghelul Mihail, activa Hristache Solomon, unul dintre liderii L.A.N.C. ce-l urmează pe C.Z. Codreanu, şi ing. Blănaru[1104].

„Frăţiile de Cruce" au fost din 1934 conduse de Gh. Istrate, care începe un amplu proces de reorganizare şi de extindere, fiind vizate liceele în care nu exista nici un nucleu organizatoric. Astfel în 1936 numărul lor era de 200 în 67 de judeţe. Gh. Istrate a realizat în spiritul „manualului" *Cărticica şefului de cuib*, o lucare intitulată *Îndreptarul Frăţiilor de Cruce*[1105]

Moldova legionară era organizată în regiuni (se confundau cu judeţele) şi apoi în companii de plasă. Amintim dintre ele:

- judeţul Neamţ: Bistriţa, Broşteni, Ceahlău, Piatra-Neamţ, Războieni, Cetatea Neamţ;
- judeţul Iaşi: Cârligătura, Bahlui, Codru, Copou, Turia;
- judeţul Roman: Alecsandri, M. Costin, Roma, Scheia;
- judeţul Botoşani: Bucecea, Frumuşica, Cornu;
- judeţul Baia: Lespezi, Mălini, Paşcani;
- judeţul Bacău: Bistriţa, Comăneşti, Răcăciuni, Siret, Tăzlău, Trotuş etc.[1106]

L.A.N.C. îşi concentrează eforturile propagandistice în jurul personalităţii prof. A.C. Cuza, devenit şi membru al Academiei Române. Era definit astfel: "S-a dovedit mitul cel mai adâncit al ceasului de faţă în ivirea neamului". Nichifor Crainic, ce se îndepărtase de Garda de Fier, îl elogiază: „Eşti os din os domnesc, eşti sânge din sânge domnesc. Ar trebui să-ţi spună

[1103] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, p. 449

[1104] Vezi pe larg *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, Fundaţia Buna Vestire şi Fundaţia George Manu, Bucureşti, 1996 şi Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei româneşti*, Ed. FF Press, Bucureşti, 1996

[1105] Gh. Istrate, *Frăţia de Cruce*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1937, p. 7

[1106] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 361; A. Heinen, *op. cit.*, p. 492

Măria-Ta!". Nichifor Robu se raliază acestei păreri: „Nici acum nu-i târziu!"[1107].

Reîncep taberele de muncă legionare, mai mici şi în mai multe regiuni ale ţării, depăşindu-se graniţele Moldovei. Ele sunt un excelent mijloc de popularizare, de educare, de solidarizare a membrilor. Tabăra de muncă era astfel caracterizată de un participant, intelectual, sociolog de profesie, G. Macrin: „Ea ne apare ca un stat în mic. [...]. Aici trăiesc toate clasele sociale şi toate vârstele în înţelegere. [...]. Muncitorul alături de profesorul universitar şi bătrânul de 60 de ani alături de copilul de 10 ani. Toţi se simt tineri şi legionari, toţi lucrează şi ard în soare. Tabăra e o cetate ideală, unde nu există antagonism între generaţii şi clase sociale. Tabăra e cea mai bună şcoală în care creşte numai în câţiva ani de zile, cu puteri nebănuite încă – românismul. La sfârşit tabăra e o imensă mănăstire în aer liber, în care se roagă legionarii pentru întregul neam"[1108].

Pe 15 mai 1934, se face în Cartierul Giuleşti o cărămidărie, unde, până în august 1934, s-au făcut 80.000 de cărămizi, dar tabăra a fost închisă şi cărămizile confiscate[1109].

[1107] *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, p. 160

[1108] G. Macrin, *Taberele de muncă*, în „Însemnări sociologice", an II, nr. 7, octombrie 1936, p. 23

[1109] *"Tabăra de muncă. Cuvânt înainte de Mihail Polihroniade"*, Tip. Ziarului Universul SA, Bucureşti, 1936

Şantiere legionare s-au desfăşurat în localitatea Vorniceni, judeţul Dorohoi, în oraşul Vaslui şi comuna Vuhăieşti, judeţul Vaslui, în iulie 1934, Valea Mare, judeţul Iaşi, Focşani, judeţul Putna (30 de legionari lucrează la o grădină de zarzavat). În judeţul Neamţ, 20 de legionari conduşi de preotul Corfescu au făcut cărămizi pentru construirea unei biserici, iar în comuna General Averescu au ajutat la construirea unei locuinţe pentru ţăranul sărac D. Turşa. În localitatea Avereşti, judeţul Roman, gardiştii au făcut cărămizi pentru construirea unei clopotniţe pentru biserică. În localitatea Crucea de Sus, judeţul Putna, legionarii participă la ridicarea unei şosele şi a unui dig, iar în comunele Copăceşti şi Şerbeşti se construiesc fântâni. La Oneşti, pe moşia boierului Otteteleşeanu şi la Cohor-Tecuci se fac cărămizi. La Paşcani, judeţul Baia, s-a construit o biserică, la Cetireni-Iaşi, 11 legionari participă la construirea unei biserici, în Câmpulung, se face o casă ţăranului V. Piticaru, în Valea-Lungă, judeţul Iaşi, se construieşte cu sprijin legionar un pod şi o şosea[1110].

Pe muntele Rarău, unde legionari veneau adesea în pelerinaj sau pentru odihnă, s-a început în 1934 construirea unei cabane (pentru odihna legionarilor săraci sau răniţi în luptele politice) pe un teren aparţinând Domeniului Coroanei Broşteni, donat de principele Nicolae. În 1935, au muncit aici 262 de legionari de la 5 iulie la 1 septembrie, iar în 1936, 49 de legionari au muncit în perioada 12 iulie-7 septembrie. Printre participanţi s-au aflat Corneliu Zelea Codreanu şi generalul Cantacuzino. Fotografiile realizate aici prezintă un grup tânăr, entuziast şi numeros.

Muntele Rarău

[1110] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 363

La Schitul Rarău s-au căsătorit doi impotanţi activişti: Sica Popescu şi Tuţă Blănaru. Această cabană a fost preluată mai târziu de autorităţile comuniste, reconstituită de ei şi încredinţată O.N.T.[1111]

Pe vârful Pietrosu din munţii Rodnei s-a ridicat o cruce ce purta următoarea inscripţie: "În amintirea iubitului nostru camarad Sterie Ciumeti, căzut în lupta pentru o nouă Românie legionară, legionarii din judeţul Neamţ au înălţat această cruce în vârful muntelui Pietrosu"[1112].

Pe lângă Bucureşti şi Rarău – Bucovina, se acordă atenţie şi Basarabiei. În judeţul Soroca, la Cotiungenii Mari, tinerii legionari lucrează 97 de zile la refacerea unei biserici ruinate[1113]. Legionari din toate categoriile de vârstă şi sociale participă la taberele de muncă, predominând însă tinerii, în special studenţi. Erau agricultori, intelectuali, muncitori, preoţi, bărbaţi, femei, copii. Erau adeseori chemaţi de săteni pentru că erau săritori şi harnici, iar avocaţii şi doctorii legionari practicau onorarii modeste sau, în cazul celor săraci, nu cereau numic. Taberele de muncă au avut un deosebit răsunet în opinia publică. Afişele legionare prezentau „România muncii legionare" şi pe hartă se adăugau mereu noi puncte.

În judeţul Tecuci, în tabăra de la Nicoreşti, în perioada 12 august – 6 octombrie 1935, au muncit 70 de legionari pentru realizarea a 30.000 de cărămizi necesare „Casei legionare". S-au desfăşurat tabere legionare în anul 1935 şi la Panciu-Movilita sau Soveja, unde s-au ridicat case parohiale. Taberele de muncă au împânzit întreaga ţară, de la Ineu-Arad, la Izbuc-Bihor, Laz-Alba, Cluj-Napoca (construirea Căminului Ardealului Legionar), Tămăşeşti-Hunedoara, Ciclova Română, judeţul Caraş, Baciu, judeţul Braşov etc. Să mai amintim tabăra de la Mănăstirea Arnota şi Crucea ridicată pe Vârful Jepi de către grupul legionar din Buşteni, în memoria lui Virgil Teodorescu (s-a lucrat 10 zile, începând cu 17 august 1935)[1114].

Să remarcăm faptul că în tabere sosesc mari prelaţi ai bisericii ortodoxe. La tabăra de muncă Arnota vine să-i binecuvânteze episcopul Râmnicului, Vartolomeu, care, impresionat, spune: „Atâta zel şi devoţiune m-au uimit. Trebuie, în adevăr, jertfe şi străduinţe fără nume, ca să ieşim din impasul vremii". La Buga-Lăpuşna, în Basarabia, în tabăra legionară de muncă soseşte Î.P.S.S. Mitropolitul Gurie al Basarabiei, un apropiat al curentului naţionalist. El afirmă: „Binecuvântăm cu multă însufleţire această direcţie îmbrăţişată de ei, implorăm ajutorul lui Dumnezeu spre întărirea, lărgirea şi

[1111] "Buna Vestire", 4 decembrie 1937; I. Constantin, *O istorie trăită*, p. 212
[1112] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, p. 475
[1113] *Ibidem*, p. 448
[1114] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 364

mărirea organizației care are un caracter pur creștin"[1115]. „Porunca Vremii", ziarul naționalist care urmărea evoluția taberelor de muncă, scria: „Sătenii îi cheamă în toate părțile să le vină în ajutor de câte ori nu-și mai pot cuprinde singuri nevoile"[1116].

Ziarele de la începutul lunii septembrie a anului 1934 prezintă tentativa de asasinat a unor disidenți legionari asupra lui Codreanu, menționată și de organele polițienești: „O conjurație împotriva șefului Gărzii de Fier". S-a încercat realizarea planului conceput de M. Stelescu și Luca Gheorghiade (fost șef al revistei „Înainte") la Eforie, fără succes, iar apoi, la București. Unul dintre cei care trebuiau să atenteze la viața lui Codreanu, Cotea, este prins de gardiști. După spusele sale, legionarii fac o percheziție casei lui Luca Gheorghiade din București. Se ajunge la o încăierare, intervine poliția, iar trei tineri sunt arestați. Legionarii scapă împreună cu documente incriminatoare pentru Stelescu și Gheorghiade[1117].

În ciuda faptului că mulți dintre credincioșii ortodocși apreciau și simpatizau pe tinerii legionari, pe 4 octombrie 1935, la cererea ministrului Cultelor, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române interzicea munca legionarilor în tabere de muncă ce aveau drept scop construirea sau repararea lăcașurilor religioase. A fost o acțiune inspirată de țărăniști, care au susținut o întrunire a parlamentarilor moldoveni ai partidului în orașul Piatra-Neamț, sub președinția lui V. Iamandi, îngrijorați de pericolul pe care îl putea reprezenta Mișcarea Legionară. A. Călinescu își exprimă atitudinea sa hotărâtă împotriva legionarilor, cerând acțiuni energice[1118].

Generalul Cantacuzino, care devenise vocea mișcării în relațiile cu instituțiile statului, înainta un "Memoriu către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române" în care spunea: „... ca bătrân soldat care am apărat țara și biserica, niciodată nu mi-am imaginat că vor veni zile de rușine în care să fim condamnați în România Mare de Biserica Națională pentru *delictul, imoralitatea, demagogia* de a face biserici poporului român". Și încheie: „Mă simt umilit alături de întreg acest tineret al țării"[1119].

În Moldova, la sfârșitul anului, Siguranța oferea un raport în care erau menționate cuiburile legionare pe județe:

- Neamț – 74 de cuiburi;
- Covurlui – 57;

[1115] ASRI, Fond „D", dos. 6, ff 122-140
[1116] „Porunca Vremii", 12 iulie 1936
[1117] A.S.R.I., Fond „D", dos. 6, f. 78, „Dimineața", 9 septembrie 1934; „Naționalul", 10 septembrie 1934; „Universul", 17 septembrie 1934
[1118] A. Călinescu, *Însemnări politice*, p. 112
[1119] A. Ștefănescu, *Comentar la monografia orașului Corabia*, p. 76

- Tutova – 53;
- Putna – 47;
- Suceava – 49;
- Fălciu – 32;
- Vaslui – 18;
- Roman – 19;
- Botoșani – 29;
- Bacău – 7[1120].

Se poate constata că în județele cu mulți catolici L.A.M. are în continuare puțini aderenți, în creștere însă prin activitatea căpitanului Ciulei la Bacău și a preotului Nițu, la Roman[1121].

Garda de Fier este confruntată cu o primă disidență inițiată de Mihail Stelescu, unul dintre deputații legionari de la 1932. Acesta este originar din Galați, se remarcase încă din timpul liceului, devenise șeful Legiunii sportive și se implicase intens în promovarea mișcării în județul Covurlui, rezultatele recomandându-l ca un bun organizator, carismatic și bun vorbitor. Este recompensat cu cel mai înalt grad legionar și la nici 25 de ani devine deputat. Se pare că el a fost cel care a propus ca uniformele legionare să aibă culoarea verde, simbol al renașterii, al primăverii. Gruparea s-a numit la început „Vulturul Alb", apoi a devenit „Cruciada românismului" și a scos o gazetă cu același nume. În paginile ei scriu Panait Istrati, Al. Talex, M. Stelescu articole incriminatoare la adresa lui Codreanu și a Gărzii de Fier[1122]. Se observă că este sprijinit și de personalități care au gravitat în zona stângii politice. Întrebat care este rolul acestor asocieri, M. Stelescu declara: "Noi nu suntem nici de stânga nici de dreapta și, totuși, oricât de paradoxal ar părea, suntem de amândouă. Ne iubim țara și neamul, dar iubim și pe om. Suntem monarhiști, dar ne ridicăm contra nobleței degenerate și a capitalismului opresor. Suntem pentru România românilor, dar nu voim să ucidem alt neam. Suntem contra evreilor, da, dar în măsura în care ei reprezintă un element dizolvant și

Codreanu și Stelescu (al doilea din dreapta)

[1120] ASRI, Fond D, dos. 15, f. 112-114
[1121] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 67
[1122] M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, part. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 325

antiromânesc". Opinie asemănătoare cu a lui Vasile Marin, care nu plasa mişcarea legionară în dreapta politică românească, dar nici în stânga.

Într-un alt articol al lui Stelescu se menţionează un „chiolhan" la Agapia: „La Agapia, la sfânta mănăstire, am primit în suflet prima lovitură şi zdruncinare a încrederii mele în virtutea ta şi a celor propvăduite de tine. V-am văzut desfrânaţi în ultimul hal. Maicile erau pentru muşchetari (după cum mi se predica mie să fiu) desfătarea lor" [1123]. La 25 septembrie 1934, se întruneşte un consiliu de onoare prezidat de generalul Cantacuzino şi care îi cuprindea pe principalii lideri. S-a hotărât excluderea din Mişcarea Legionară, dar şi posibilitatea de se reabilita printr-un sacrificiu în favoarea ei. Însă, căinţa aşteptată nu apare, ba mai mult virulenţa atacurilor în presă creşte aducând atingere imaginii lui Codreanu şi a grupării conduse de el angrenată în lupta pentru cucerire a electoratului[1124]. Armin Heinen a aflat un document care arăta faptul că această dizidenţă era sprijintă de către guvern[1125]. Titi Dobre, un fost legionar apropiat evenimentelor, spunea că Stelescu a dat de gustul banilor şi pedepsirea lui s-a realizat din proprie iniţiativă[1126].

Codreanu se simte frustrat de acţiunile lui Stelescu. Pe 25 mai 1935, când felicita Frăţiile de Cruce din Galaţi pentru cei 10 ani de existenţă, nu se poate abţine să nu afirme: „La voi s-a născut un trădător. Ce greu apasă pe voi, pe onoarea voastră de soldaţi, pe mine. Pentru că l-am ridicat acolo unde n-a crezut că ar putea ajunge la 25 de ani!"[1127].

În 8 noiembrie 1934, apare după o întrerupere de 11 luni gazeta „Cuvânt studenţesc", care sprijinea Garda de Fier. Ziua de 10 decembrie 1934 a fost decretată „Ziua suferinţelor legionare", în care „au fost omagiaţi toţi martirii mişcării". La 1 ianuarie 1935, *Căpitanul* înainta o *Circulară* care făcea bilanţul anului ce tocmai se sfârşise, considerându-l cel mai greu an. El amintea de 18.000 de arestări, 300 de legionari ce se aflau în închisori şi 19 morţi[1128]. Pe 20 martie 1935, Partidul „Totul pentru Ţară" este înscris la tribunal prin preşedintele său, generalul Cantacuzino-Grăniceru. Corneliu Zelea Codreanu acordă o atenţie deosebită tineretului legionar, preocupându-se de reorganizarea "Frăţiilor de Cruce", mai ales cele cu tradiţie, din Moldova. Alege nouă studenţi ieşeni care să conducă acţiunea şi se adresează prin *Scrisoarea verde*

[1123] M. Stelescu, *Nici de stânga, nici de dreapta*, în „Cruciada românismului", nr. 12, 21 februarie 1935
[1124] Gr.Tr. Pop, *Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer*, vol. III, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1996, p. 31
[1125] A. Heinen, *op. cit.*, p. 357
[1126] M. Cosmovici, S. Iliescu, O. Silvestru, *Ţara, Legiunea, Căpitanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 138
[1127] Gr. Traian Pop, *Mişcarea Legionară*, Ed. Cristoiu, Bucureşti, 1999, p. 327
[1128] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 169

sau scrisoarea deschisă către şcolari. Sunt vizate, în special, oraşele cu universităţi, unde studenţii sunt chemaţi să conducă activităţile şi să organizeze inspectorate pentru monitorizarea acţiunilor. Codreanu recomandă fondarea şi reorganizarea „frăţiilor". La Iaşi trebuia efectuată activitate organizatorică susţinută la Liceul „Ştefan cel Mare", la Liceul „Internat", la „Şcoala Normală", la „Colegiul Naţional". La 24 martie 1935, în judeţul Neamţ, erau organizate serbări cu caracter comemorativ pentru gardiştii morţi în 1933. Se ţin slujbe religioase la Mănăstirea Neamţ şi la alte mănăstiri din judeţ. Legiunea de Jandarmi din Piatra-Neamţ anunţa descoperirea a 50 de insigne legionare cu Arhanghelul Mihail, pe spate având „gardul de fier" (inspirat de gratiile închisorii)[1129].

Relaţiile între Garda de Fier şi autorităţi se destind. Argetoianu nota că regele este de părere că Garda de Fier „ar putea fi utilizată pentru popularizarea ideii unei guvernări autoritare"[1130]. Iuliu Maniu fusese martor al apărării în „procesul Gărzii de Fier" din 1934 şi, din 1935, începe primele pertractări cu legionarii prin intermediari[1131].

În 1935, intra în secretariatul Mişcării Legionare şi N. Horodniceanu, inginer şi profesor universitar, originar din Bălueşti, judeţul Roman, ce va avea o contribuţie majoră în reorganizarea regiunii Moldova. Judeţele Moldovei au fost cuprinse într-o regiune organizatorică. Conducerea îi este încredinţată lui Nicolae Totu, ajutat de soţia sa Vera, o energică activistă. Să menţionăm faptul că Nicolae Totu era originar din judeţul Iaşi, din localitatea Erbiceni, dintr-o familie săracă, ce cu greu reuşeşte să-l trimită la şcoală. Urmează cursurile Facultăţii de Drept din Iaşi, unde intră în „Frăţii". Am amintit deja despre conflictul său cu evreul Falik din 1926. În 1934, se află printre cei arestaţi, iar în 1936 face parte din grupul legionar care pleacă în Spania să lupte sub comanda generalului Moscardo[1132].

Anul 1935 aduce cu sine şi începutul comerţului legionar, o mai veche idee a lui Codreanu din perioada de „sărăcie" a mişcării, când fondatorii ei făceau comerţ cu zarzavaturi şi una dintre ideile lui N. Iorga din perioda antebelică. Într-o *Circulară* din septembrie 1935, el specifica: „Comerţul legionar înseamnă o fază nouă în istoria comerţului pângărit de spiritul jidănesc"[1133].

[1129] A. Heinen, *op. cit.*, p. 201; I. Scurtu şi colab., *Ideologie şi formaţiuni de dreapta din România*, vol IV, I.N.S.T., Bucureşti, 2004, p. 93
[1130] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. IX, p. 143
[1131] F. Nedelcu, *De la restauraţie la dictatura regală*, p. 186
[1132] *Intelectualii şi Mişcarea Legionară*, p. 191-192
[1133] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, Col. Omul Nou, Munchen, 1983, p. 49

La 13 octombrie 1935, în localitatea Târgu-Ocna, pe vîrful unui deal, se ridică o troiță în memoria lui Virgil Teodorescu, originar de aici, unul dintre primii martiri ai Mișcării Legionare[1134]. După cum am remarcat în capitolul dedicat doctrinei legionare, s-a acordat o atenție foarte mare cinstirii memoriei celor care au căzut pentru neamul românesc, mult mai apropiați de sufletul lor decât marii învingători. Martirii mișcării se vor afla permanent în discursurile și acțiunile legionarilor. Ideea de jertfă căpăta o tot mai mare valoare.

În 1935, Victor Iamandi a publicat *Politica națională de Stat. Problema naționalizării orașelor, minoritățile etnice și alte chestiuni.* Deși reprezentant al unei caste politice care adoptase un antisemitism moderat latent, replica lui A.C. Cuza: „Noi avem în ceea ce privește cetățenia română noțiunea pe care trebuie să o avem. Pe noi ne interesează cetățenii români. Nu-mi voi permite să fac nici o împărțire a acestor minoritari... Dacă voiți, merg până acolo, încât îi consider neminoritari"[1135]. Victor Iamandi a fost un consecvent antilegionar. Chiar și în 1940, din Jilava, înainte de a fi ucis, spunea: „Am combătut 10 ani mișcarea legionară pentru că nici ea nu se dădea în lături, în acțiunea ei, de la violență și pentru că dându-mi seama de fanatismul ce stătea la baza ei și îndârjirea luptătoare a conducătorilor ei, am văzut în ea o adevărată primejdie pentru existența regimului pe care-l apărăm"[1136].

„Porunca vremii" devenise un ziar care promova tendințe antisemite. Corneliu Zelea Codreanu o caracteriza ca pe „o foaie antisemită bună, dar cu antisemiți recenți, cu excepția lui D. Protopopescu". El își manifestă reticența. După 1936, revista va profera un ton suburban la adresa evreilor[1137]. Un contemporan al evenimentelor, un țăran „chiabur" din județul Neamț, spunea că ziarul era bine citit, căci „țipa tare la jidani" și „ține cu legionarii". Ziarul a devenit oficios al P.N.C., dar prezența lui Goga nu reduce din virulența discursului antisemit. Într-un articol este adus din vremuri străvechi ciobanul Bucur, care trece printre firme multe cu nume neromânești: „Doamne, sunt în Bucureștiul meu sau în Tel Avivul Palestinei?!"[1138]

Dacă o fuziune între L.A.M. și L.A.N.C. nu este realizabilă, la 14 iulie 1935, formațiunea lui Cuza și P.N.A. a lui Goga s-au unit dând naștere Partidului Național Creștin, un rol important în această coalizare îl are N. Crainic, dacă ar fi să dăm crezare memoriilor sale[1139]. Și camarila și-a avut rolul ei. Președintele de onoare este A.C. Cuza, iar președinte activ este

[1134] *Cartea Căpitanului...*, p. 485
[1135] V. Iamandi, *Politica națională de Stat. Problema naționalizării orșelor, minoritățile etnice și alte chestiuni*, București, 1935, p. 24
[1136] Apud D. Zamfirescu, *op. cit.*, 128
[1137] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste,* pp. 53-54
[1138] „Porunca Vremii", 28 mai 1935
[1139] N. Crainic, *Zile albe, zile negre*, p. 313

Octavian Goga. Nichifor Crainic a devenit vicepreședintele P.N.C. Printre principalele articole ale programului partidului se regăsește aplicarea lui "numerus clausus", revizuirea cetățeniei evreilor sosiți în țară după 1919, militează pentru creșterea rolului monarhiei în viața de stat împotriva partidelor politice democratice considerate a fi "jidovite"[1140]. Se publică *Călăuza bunilor români*. Octavian Goga afirma la oficializarea fuziunii: „Nu-i o întâmplare că sufletul meu s-a îndreptat spre A.C. Cuza. Domnia sa, mai întâi, este un gânditor din linia marilor cărturari care, începând cu Kogălniceanu și Eminescu, au dat țării o îndumare spirituală. Al doilea, într-o țară a tuturor transacțiilor și compromisurilor, dl A.C. Cuza a mers pe același drum..."[1141] Într-adevăr, A.C. Cuza, după o primă pertractare cu socialismul, a devenit naționalist-creștin antsemit fără a mai schimba sau a mai aduce ceva nou „doctrinei cuziste". Un document german arată și implicarea Serviciului de politică externă german condus de Rosenberg în această unire politică. Autoritățile știau că A.C. Cuza, „patriarhul antisemitismului", dorea fondarea unui organ politic de propagandă creștină, mai puternic decât L.A.N.C. Odată cu fondarea P.N.C., A.C. Cuza considera că era în măsură să continue „lupta creștinilor împotriva celor patru milioane de străini care au pus mâna pe bogățiile României Mari"[1142].

În 1935, s-a constituit „Asociația Prietenii Legionarilor" alcătuită din oameni cu dare de mână, care vor sprijini material mișcarea și care puteau beneficia de anonimat la cererea lor. Din asociație fac parte prof. univ Eugen Chirnoagă (originar din Bacău, fratele generalului Platon Chirnoagă, și el un simpatizant), dr. Eugen Ionică, Gr.Tr. Coandă, Maria Palade-Beiu, Zoe Sturdza (soția diplomatului Mihail Sturdza și mama lui Ilie Vlad Sturdza și ei simpatizanți legionari). Președinte este ales prof. univ. C. Șumuleanu[1143].

În 1935, se fondează organizația „Svastica de Foc" de către av. I.V. Emilian, un fost membru al L.A.N.C. și apropiat al lui Cuza, fost redactor-șef al „Apărării naționale". Această sciziune s-a datorat unirii dintre L.A.N.C. și P.N.A. considerată „politicianistă". Era considerat de către organele de ordine un agitator împotriva evreilor, comuniștilor, masonilor. Printre apropiații săi se aflau V. Trifu, fost activist în „Cămășile Albastre" și redactor al "Buletinului anti-iudeo-masonic", precum și G.P. Dumitrașcu, acesta fiind însărcinat cu organizarea regiunii Moldova. Își propunea: „Nimicirea desăvârșită a francmasoneriei; rezolvarea integrală a problemei jidănești". Organizația avea

[1140] I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în „Ideologie și formațiuni de dreapta în România", vol. IV, p. 28; F. Nedelcu, *De la restaurație la dictatura legală*, p. 256 și „Apărarea Națională", 21 iulie 1935
[1141] Gh. A.C. Cuza, *Cuza – Goga, o înfățișare ideală*, Ed. Apărarea Națională, Iași, 1941, p. 9
[1142] A. Heinen, *op. cit.*, p. 255; A.N.D.J. Iași, *Fond Prefectura Iași*, Dos. nr. 2/ 1935, f. 119, 124
[1143] Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radigrafia dreptei românești*, pp. 142-143

simpatizanți în județele sudice ale Moldovei (în Tutova, Fălciu, Huși, Tecuci), Podu Turcului, Iași, Săbăoani (județul Roman). De această mișcare se apropie și col. Neculce, fost candidat legionar pentru un loc de deputat în 1932, dar care, după accederea în Parlament, părăsește Mișcarea Legionară[1144].

U.N.S.C.R. devine organizație a Gărzii, condusă de Traian Cotigă și apoi de Gheorghe Furdui, președinte din 1935, care inițiază construcția unei Case a Studenților în București, pe Calea Plevnei, susținut și de Stelian Popescu și de ziarul său „Universul". Și Carol al-II-lea, în intenția sa de a se apropia de tineret, contribuie cu 100 de lei. În cuvântul său la inaugurarea noului sediu, Gh. Furdui spunea: „Să trăiți, Maiestate, vă mulțumim! Dar, din tot sufletul nostru, strigăm: Să trăiască Corneliu Zelea Codreanu, singurul care poate face dreptate în țara noastră!" Pentru acest fapt a fost arestat, dar eliberat mai apoi[1145]. Relațiile dintre Garda de Fier și Carol al-II-lea au înregistrat rezultate controversate. Regele a apreciat disciplina și încuraja criticile împotriva partidelor politice și a politicianismului. Pentru legionari, Coroana era o instituție sacrosanctă și ei au fost printre primii care au salutat restaurația regală. I.Z. Codreanu afirmă că „Noi suntem singurii monarhici". Dar luxiria regelui displăcea lui Codreanu, care era perceput ca un tip cu verticalitate și de un fanatism cu tentă morală. Și apoi Elena Lupescu, amanta regală era evreică. Același Gh. Furdui a declarat generalului Cihoski: „Domnule general, sunt pentru ea (Elena Lupescu, n.n.) 100 de pistoale și foarte buni trăgători, dar n-a venit momentul oportun ca această doamnă să fie împușcată, însă ceasul nu este departe"[1146]. Mai mulți istorici sunt de părere că există documente care arată legăturile Elenei Lupescu cu serviciile secrete ruse[1147]. Grigore Gafencu era de părere că Elena Lupescu a avut un rol important în asasinarea lui Duca: „Lupeasca ajunsese factor european, exponenta politicii antantiste în România, era aliata firească a lui Nicolae Titulescu în lupta lui de purificare. Ea a condamnat. El a grăbit execuția"[1148].

Dată fiind religiozitatea deosebită a liderilor legionari este de înțeles adversitatea lor pentru profesorii atei ai Universității din Iași, printre ei aflându-se Iorgu Iordan, Paul Bujor, I. Thiron, Alexandru Myller, C.I. Parhon. Sunt profesori cu tendințe stângiste, care i-au sprijinit pe studenții socialiști și comuniști, mulți dintre ei fiind evrei. O cauză a conflictelor în cadrul Universității între evrei și români este explicată de istoricul spaniol, cercetător al Mișcării Legionare, Francisco Veiga, astfel: „Studenții evrei erau considerați

1144 *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. IV, p. 28
1145 *Din luptele tineretului român...*, p. 303
1146 D.A.D., 30 martie 1932, p. 515 și *Din luptele tineretului...*, p. 304
1147 A.M. Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. III, p. 13
1148 Gr. Gafencu, *op. cit.*, p. 318

o adevărată amenințare, nu atât prin numărul lor, cât prin calitatea lor. Majoritatea proveneau din familii înstărite și erau fiii unor profesioniști din clasa de mijoc și de aceea dispuneau de o pregătire prealabilă care le asigura un bun randament în sălile de curs. Prezența lor în facultățile de medicină și de drept provoca nemulțumuri, în special în cazul acesteia din urmă, calea tradițională a inteligheției românești către funcții"[1149]. Iorgu Iordan era unul dintre profesorii ieșeni adesea atacat pentru simpatiile sale politice în ziarele în care scriau studenții legionari. Era acuzat de relații cu Internaționala a III-a (Cominternul). Menționăm articolele lui Alecu Tomescu-Bălțești, student la Facultatea de Drept în ziarul „Glasul Studențesc" sau cele ale lui Al. Nichita, în cotidianul „Universul", gazeta lui Stelian Popescu[1150] (să remarcăm faptul că ultimul ziar numit era unul foarte citit în epocă și că a prezentat desfășurarea evenimentelor în cazul „digului de la Vișani", susținând cauza tinerilor legionari care au participat la tabăra de muncă). Ziarul „Universul" a publicat în mai multe numere articole referitoare la evreii din România. În foileton apărea lucrarea lui R. Bardă, din 1930, cu versuri satirice și caricaturi sugestive. Referitor la influența lor nefastă asupra bisericii românești, se scria:

„Ștrul cel vesel, Ștrul tâlharul
Vrea să năruie altarul.
Și bătând șiret din pleoape
Și-a pus cârciuma aproape"[1151].

Al. Tomescu-Bălțești se făcea purtătorul de cuvânt al celor ce considerau că prof. Iordan ar fi avut nevoie de o „bursă la Socola". Unul dintre asistenții profesorului afirma că "îi este frică pentru propria-i viață"[1152]. Nicolae Iorga, în lucrarea *Iudaica*, ce a fost publicată și în ziarul „Curentul" al lui Pamfil Șeicaru, înainte de a apărea în volum în anul 1937, scria: „Dându-și seama de puterea lor crescândă, ei ne sugrumă bisericile, ne înlocuiesc cu prăvăliile, ne ocupă locurile și, ce e mai pierzător, ne falsifică sufletul, ne degradează moralitatea prin opiul ziaristic și literar ce ne încântă"[1153].

Dacă legionarii nu au renunțat la ideea lui „numerus clausus", după cum afirma I.I. Moța în martie 1935, rememorând 13 ani de luptă în sprijinul acestei idei[1154], "Frontul Românesc", formațiunea lui Al. Vaida-Voevod, cerea „numerus valahicus", dorind ca „valahii" să dețină o pondere de 80% în toate domeniile vieții sociale, politice, în învățământ etc.[1155] Frontul Românesc s-a

1149 F. Veiga, *op. cit.*, p. 79
1150 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 304
1151 R. Barda, *Iuda*, Tip. Ziarului Universul SA, București, 1930, p. 17
1152 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 378-379
1153 N. Iorga, *Iudaica*, Ed. I.E. Torouțiu, București, 1937, p. 37
1154 I.I. Moța, *Numerus Clausus*, în „Cuvânt studențesc", 20 martie 1935
1155 *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. IV, p. 27

fondat în februarie 1935, cu sprijinul regelui, în tendința sa de a dezbina P.N.Ț. Carol al II-lea spera că membrii tineri ai Frontului Românesc vor împrumuta din aplombul legionarilor. Una dintre principalele ținte a fost "numerus valahicus"[1156].

În cadrul Partidului Național Țărănesc existau mai multe grupări:

- una era cea din jurul lui Iuliu Maniu, îndreptată împotriva lui Carol al II-lea și care mergea până la o cooperare cu legionarii;
- gruparea condusă de dr. Nicolae Lupu și Virgil Madgearu, de „stânga" și anticarlistă;
- altă grupare, în jurul lui Armand Călinescu și Mihail Ralea, pro-carlistă și pronunțat antilegionară[1157].

Armand Călinescu a fost unul dintre marii adversari ai legionarilor și am prezentat de-a lungul acestei lucrări mai multe mici fragmente din memoriile sale politice. El aprecia că această organizație legionară dorea tot timpul „revoluții", care se constituiau în „acte anarhice"[1158].

După despărțirea de Codreanu, în ziarul său, „Cruciada Românismului", Mihail Stelescu își exprima poziția față de evreii din România:

„Ce să facem acum [...]. Să-i batem?

Doamne Ferește! O declar deschis. Politica geamurilor sparte și a bătăilor este o măsură lipsită de sens, de demnitate și pe care o resping cu toată indignarea.

Nu bătând, ci realizând.

Nu omorând, ci muncind...

Dau voie și evreului să trăiască lângă mine și să ocupe funcțiuni alături de mine, dar într-un anumit procent. Aceasta se numește *Numerus clausus*". El afirmă concepția sa asemănătoare cu a foștilor camarazi referitoare la evrei. A incriminat, în schimb, asasinatele, fapt probat odată cu uciderea lui I.G. Duca. El menționa: „Când un ins va pretinde un post în conducerea destinelor neamului românesc, îl vom întreba, desigur, dacă-i român, căci numai un român poate să se integreze aspirațiilor românești". În februarie 1935, în oficiosul grupării sale afirma: „Suntem în contra evreilor, da, dar în măsura în care ei reprezintă un element dizolvant și antiromânesc"[1159]. Printre apropiații săi politic a fost și marele scriitor Panait Istrati, care, se spune că l-a influențat să

[1156] „Dreptatea", 7 martie 1935, 16 martie 1935
[1157] F. Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*, p. 285; Al.G. Savu, *Dictatura regală*, p. 43
[1158] A. Călinescu, *Însemnări politice*, p. 278
[1159] M. Stelescu, *Numerus clausus*, în „Cruciada românismului", 10 ianuarie 1935; „Cruciada românismului", 14 februarie 1935

renunțe la antisemitism[1160]. S-a spus că regele s-a folosit de Mihail Stelescu pentru a face o fisură în Garda de Fier. S-a atentat asupra lui Codreanu în gara din Feteşti, dar atentatorul cedează nervos, îi cere iertare în genunchi[1161]. O altă versiune arată faptul că legionarii au surprins pe Stelescu întâlnindu-se cu un intermediar al lui Urdăreanu la o cafenea pe strada Berzei, lângă Cișmigiu. S-a aflat în servieta lui Stelescu planul de asasinare a lui Codreanu[1162]. Este o versiune a unui autor german, care insistă pe rolul camarilei în aceste evenimente cu final nefast.

Mihai Stelescu duce o campanie susținută de propagandă în județele Iași, Botoșani, Suceava, Câmpulung (Garda pierdea un județ, Covurlui, în care se obținuseră rezultate notabile). Grupării sale i se alătură gen. N. Rădescu, S. Lecca, C. Caragea, C. Dumitrescu-Zăpadă, Gh. Beza, M.C. Gheorghiu, S. Oprescu, V. Rădulescu, C. Barcaroiu. Într-o scrisoare adresată *Căpitanului*, în aprilie 1936, Stelescu îl numește pe acesta „criminal". Pe Rarău, în tabăra de muncă, soseşte vestea unui complot inițiat de „dizident" împotriva lui Codreanu. În urma unui proces în fața Consiliului Legionar este găsit vinovat[1163]. Membrii cuibului de unde s-a ridicat Stelescu iau hotărârea de a pedepsi pe trădător. La 16 iulie 1936, îl ucid în pavilionul de la Spitalul Brâncovenesc, unde acesta era internat pentru o operație ușoară (un student medicinist îl recunoaște și anunță grupul lui I. Caratănase). Au folosit un număr mare de gloanțe, făcând ca asasinatul să capete culori grotești (numărul gloanțelor diferă de la o publicație la alta, Horia Sima menționând 20 de focuri trase). În istoriografia legionară ei au primit numele de „decemviri" și Codreanu, deși neagă orice amestec (era în tabăra de la Carmen Sylva în momentul atentatului), îi ridică la rang de comandanți legionari și îi decorează cu „Crucea Albă". Iată și numele celor 10 care au comis asasinatul și care au fost pedepsiți prin muncă silnică pe viață: I. Caratănase, I. Bozântan, S. Curcă, I. Atanasiu, B. Gavrilă, I. State, I. Piele, R. Vlad, I. Trandafir, S. Georgescu[1164].

Codreanu va fi și el asasinat împreună cu Nicadori și Decemvirii – o încercare de a-i plasa în fața opiniei publice pe aceeași treaptă, suferind aceeași pedeapsă. Imaginea lui Codreanu și a mișcării sale a avut de suferit în urma acestui asasinat, văzut de către presă ca unul desfășurat în mod „bestial"[1165]. Și Legația germană de la București considera că Garda de Fier a „decăzut"[1166].

[1160] F. Veiga, *op. cit.*, p. 241
[1161] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 315; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *op. cit.*, p. 403
[1162] J. von Kurenberg, *Carol al II-lea și Doamna Lupescu*, Ed. Științifică, București, 2000, p. 115
[1163] H. Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, p. 98; I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în "Ideologie și formațiuni de dreapta în România", 1934-1938, vol. IV, INST, București, 2003, p. 31
[1164] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 288 și H. Sima, Istoria *Mișcării Legionare*, p. 151
[1165] M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 340
[1166] A. Heinen, *op. cit.*, p. 261

În această perioadă își începe activitatea în cadrul Mișcării Legionare și tânărul absolvent al Facultății de Teologie, Nicolae Grebenea. Este originar din Rășinari, dar cu rădăcini în Grecia, în localitatea Grebena. Este numit profesor în localitatea Bicazul Ardelean, mică așezare situată la limita între județele Neamț și Harghita. Organizează un cuib legionar care va avea influență și în localitățile alăturate. Organizează marșuri în afara Bicazelor, pline de cântec și entuziasm tineresc. Pentru meritele sale în promovarea mișcării devine șef al sectorului Tulgheș. Colabora cu Ion Herghelegiu, șeful legionar din Neamț, dar și cu Iosif Duma și Horia Comănici, conducătorii mișcării din zona secuiască.

La 8 decembrie 1935 s-au desfășurat alegeri la baroul Ilfov, care deținea și capitala. La conducerea sa au candidat Grigore Iunian și Istrate Micescu; legionarii și cuziștii au oprit accesul avocaților evrei. S-au înregistrat mai multe incidente. A câștigat Istrate Micescu sprijinit de naționaliști. A.C. Cuza vedea în aceste evenimente „triumful ideilor sale”[1167].

Corneliu Zelea Codreanu renunță la antisemitismul său exacerbat în perioada 1934-1938, acest fapt datorându-se în mare măsură apropierii de filosoful Nae Ionescu. Acesta observă ineficacitatea antisemitismului „agresiv și violent, cu metodele lui primare și lipsite de eficiență”. El remarca: „Pentru noi naționaliștii, cuzismul înseamnă antisemitismul zgomotos, dar neeficient politic”[1168]. Codreanu, în ciuda declarațiilor sale pro-Italia și pro-Germania, nu întreține relații cu Hitler și cu Mussolini, spre deosebire de O. Goga, A.C. Cuza sau Gh. A.C. Cuza care au avut întâlniri cu „Fuhrerul” și „Il Duce”. De asemenea, Codreanu a evitat acțiunile alături de conducătorii minorității germane național-socialiste, de boicot împotriva evreilor[1169]. La 16 ianuarie 1936, se înregistrează un succes a lui A.C. Cuza la parțialele din Suceava[1170].

Concepțiile lui Codreanu, anticomuniste sau îndreptate împotriva tarelor democrației, se împletesc cu antisemitismul. Spre deosebire de A.C. Cuza, partizan al parlamentarismului (era un orator de mare talent, cu replică fină și acidă), Codreanu (care nu s-a simțit niciodată în largul său în „groapa cu lei”) denunța acest sistem: „Democrația rupe unitatea poporului, împărțindu-l în partide politice care seamănă dezordine care ne opune dezuniți în fața unui bloc compact al forțelor evreiști”. După cum am mai remarcat, comunismul și iudaismul în concepția legionară erau una. Codreanu scria în *Cărticica șefului de cuib*: “Legionarul este împotriva comunismului și se va lupta din toate

[1167] D.A.D., nr. 9, 11 decembrie 1935, p. 278
[1168] Apud L. Volovici, *Ideologia naționalistă și problema evreiască*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 113
[1169] Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer*, vol. III, p. 117
[1170] A. Heinen, *op. cit.*, p. 251

puterile pentru a-l demasca și a-l înfrânge...”[1171] N. Titulescu își dorește pentru România o apropiere de U.R.S.S. C.Z. Codreanu vede această încercare ca fiind o trădare a intereselor naționale. Opiniile sale referitoare la acțiunile diplomatice ale lui Titulescu (un anti-gardist declarat) sunt exacerbate, dar se dovedește a fi un vizionar. Istoria îi va da dreptate: „De vor intra trupele rusești pe la noi și vor ieși învingătoare în numele Diavolului, cine poate să creadă, unde este mintea care să susțină, că ele vor pleca de la noi, înainte de a ne sataniza, adică bolșeviza? Consecințele? Inutil a le discuta”[1172]. La fel de vizionar se dovedește Codreanu atunci când avertizează conducerea țării asupra politicii externe, care ar face ca generația sa (numită „generația de la 1922”) să fie martoră neputincioasă la „împărțirea sau ciuntirea României Mari” și astfel va plăti pentru „păcatele unei infame politici externe”[1173].

Comuniștii din România cunosc un reviriment în gruparea cripto-comunistă „Blocul Muncitoresc-Țărănesc” și au încercat difuziunea celulelor comuniste și în alte orașe industriale ale Moldovei, în afara Iașului. Pe Valea Bistriței, unde s-au înregistrat în perioada interbelică numeroase acțiuni greviste îndreptate împotriva patronilor evrei sau români, conferențiază Lothar Rădăceanu, și el evreu, și alți lideri comuniști. Activiștii comuniști sunt și ei în atenția organelor polițienești, și suferă mai multe arestări. Amintim pe comuniștii, la origine evrei, arestați: Simion Fischer (pentru manifeste), Zomer, Lascăr, Smilovici, în orașul Piatra-Neamț[1174].

La 26 noiembrie 1936, tinerii legionari din oraș au împrăștiat în 5 puncte ale orașului manifeste în care monarhul și alți oameni politici sunt amenințați. Au fost împiedicați în acțiunile lor de către liberalul Guranda, un mare industriaș și om politic liberal, care i-a împiedicat și să ridice o cruce comemorativă pe Dealul Filiorul de lângă Agapia. I-au reproșat că îngăduia P.C.R. în oraș: „Nu vezi firma roșie a partidului comunist din mijlocul orașului”[1175]. În decembrie 1936, se anunță noi manifestații legionare în orașul Piatra-Neamț. Directivele Procuraturii Generale sunt de a se organiza represiuni zgomotoase. Dar autoritățile locale se sustrag acțiunii de a reprima manifestațiile. Generalul G. Marinescu, subsecretar de stat în Ministerul de Interne îi cere socoteală prefectului Panaite Popovici: „Câți morți, câți răniți? De ce nu s-a tras în manifestanți?” Prefectul nemțean a răspuns: „Eu am lipsit în acea zi din oraș”[1176]. Este limpede de înțeles că prefectul era informat de

[1171] C.Z. Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, p. 25
[1172] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, p. 75
[1173] *Din luptele tineretului român...*, p. 113
[1174] A.N.D.J. Neamț, *Fond Siguranța Generală*, dos. 170/10, 1931 și „Avântul”, an IV, nr. 104, 10 mai 1931, Piatra-Neamț
[1175] A.N.D.J. Neamț, *Fond Prefectura Neamț*, dos. 178/ 1936, f. 10
[1176] *Ibidem*, ff. 11-13

evenimentele ce vor avea loc în oraş şi el era cel mai în măsură să le gestioneze, dar a considerat că nu trebuie să fie implicat în represiune. Această atitudine, care n-a fost singulară în această perioadă, arată că legionarii aveau şi sprijinitori în rândul autorităţilor.

Petre Ţuţea considera că Mişcarea Legionară a fost o reacţiune firească la o stângă ce ameninţa cu invazia influenţei nefaste ruseşti[1177]. Istoricul Florin Constantiniu vedea însă popularitatea mişcării într-un remarcabil progres şi prin antisemitism[1178]. Într-adevăr, scriitori legionari de mai mare sau mică valoare, şi nu numai, continuă să publice texte cu conţinut antisemit continuând o tradiţie sau sub impresia dezvoltarii puterilor fasciste în Europa. „Buna Vestire", „Porunca Vremii", „Axa", „Apărarea Naţională", „Vremea" sunt reprezentative pentru acest curent. Multe din tarele societăţii româneşti sunt considerate a se datora evreilor, C.A. Donescu vedea că „Ţara Românească suferă de năravuri ovreieşti... relele izvorăsc dintr-o singură cauză: mentalitatea ovreească"[1179]. N.I. Matei scria: „Evreul este în acelaşi timp profitorul şi simbolul dezechilibrului românesc"[1180]. În „Cuvântul studenţesc" apărea un articol intitulat *Reîncepe tragedia lui Israel*, în care se specifica faptul că locul evreilor este în Palestina[1181]. În anul 1936, apărea la Sibiu, la Editura „Totul pentru Ţară" şi la Tipografia Vestemean, lucrarea memorialistică a lui Codreanu intitulată *Pentru legionari*, care relatează evenimentele la care participă autorul de la mica adunare din pădurea Dobrina până la anul apariţiei (sunt relatate şi incidentele pe care liderul legionar le-a avut cu evreii şi autorităţile şi, de asemenea, multe dintre articolele antievreieşti şi antipoliticianiste pe care le-a scris în „Conştiinţa" sau în „Pământ strămoşesc"). Publicarea s-a realizat prin truda grupului condus de N. Petraşcu, care a reuşit să înşele vigilenţa autorităţilor, ocolind cenzura. Şi lucrarea lui Ionel Moţa intitulată *Cranii de lemn* se încadra în aceleaşi coordonate. A apărut în aprilie 1936[1182]. Despre cartea lui Codreanu scria laudativ şi epigramistul N. Crevedia, care îşi încheia expozeul din „Porunca Vremii", adresându-se tineretului, astfel: „Scrieţi pe steagurile voastre: *Străinii ne-au copleşit. Presa înstrăinată ne otrăveşte. Politicianismul ne omoară*"[1183].

[1177] P. Ţuţea, *Între Dumnezeu şi neamul meu*, p. 286
[1178] F. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 341
[1179] „Vremea", 29 august 1937
[1180] *Ibidem*, din 7 noiembrie 1937
[1181] „Cuvântul studenţesc", an XI, nr. 2, 15 februarie 1936
[1182] I.I. Moţa, Cranii de lemn, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936 şi C. Sandache, op. cit., p. 322
[1183] „Porunca Vremii", 16 octombrie 1936

Filosoful creştin Constantin Noica aprecia necesitatea anihilării modelului marxist-iudaist, nociv societăţii româneşti[1184]. „Buna Vestire" a iniţiat un ciclu de articole sub titlu *De ce cred în biruinţa Mişcării Legionare?*, în care şi-au exprimat opinia personalităţi ale naţionalismului românesc. Ion Găvănescul, vechi luptător naţionalist, erudit scriitor şi profesor universitar, remarca valoarea deosebită a taberelor de muncă legionare, care au devenit „tabere de luptă ale tineretului român pe teren economic în contra duşmanului intern al neamului, în contra comerţului şi industriei ovreieşti"[1185].

„Comerţul legionar" este una dintre concepţiile lui Codreanu ce argumentează acest fapt, prin participarea românilor se contracara astfel elementul evreiesc dominant în această ramură a economiei. Această încercare părea să aibă sorţi de izbândă, în Bucureşti, dar şi în ţară, mai ales în Moldova (la Bacău cu un succes deosebit)[1186].

Codreanu şi Clime, carte poştală din 1936

Alt veteran al naţionalismului românesc, Corneliu Şumuleanu, care a activat pe baricada antisemitismului încă de la fondarea P.N.D. mărturisea, nu cu mult timp înaintea morţii sale, concepţiile sale antievreieşti care datau de pe vremea când era şef al Laboratorului Comunei Iaşi (1896) sau director al Institutului de Chimie Iaşi, când s-a convins de „primejdia pe care o reprezintă pentru societatea noastră jidanii ca falsificatori de alimente şi băuturi, ca exploatatori neruşinaţi ai poporului nostru şi corupători de caractere". El vedea ca principală măsură întărirea comerţului legionar, fiind încântat de rezultate obţinute până la acea dată[1187].

Unul dintre principalele motive ale îndepărtării Gărzii de rege a fost intuit şi de istoricul italian M. Rallo: „Lupeasca era evreică, fapt ce i-a adus lui Carol şi ostilitatea din partea dreptei (care, într-un moment trecuse de partea lui)"[1188].

Corneliu Zelea Codreanu a fost un bun strateg şi tactician politic, în ciuda acuzelor că nu a ştiut să cultive unele relaţii cu regele Carol al II-lea şi cu

[1184] „Criterion", 15 martie 1934
[1185] „Buna Vestire", an I, nr. 237, 9 decembrie 1937
[1186] N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, p. 78
[1187] „Buna Vestire", an I, nr. 241, 14 decembrie 1937
[1188] M. Rallo, *op. cit.*, p. 66

Elena Lupescu. Dar imaginea pe care şi-o crease nu putea fi ştirbită de compromisuri. Şi unii istorici străini au fost de părere că în viaţa politică românească interbelică au fost doar trei personalităţi necorupte: Iuliu Maniu, generalul Ion Antonescu şi Corneliu Codreanu[1189]. Conform spuselor lui Zaharia Boilă, lider ţărănist, acutizarea stării de conflict dintre Codreanu şi rege s-ar fi datorat unei întâlniri directe, în care liderul legionar i-ar fi refuzat recunoaşterea ca şef al Mişcării, în schimbul puterii politice (guvernul) şi a rolului de "locotenent"[1190]. De altfel, un asemenea gest politic l-ar fi coborât în ochii camarazilor săi, ar fi însemnat părăsirea unor idealuri în jurul cărora se strânseră la acea vreme mulţime de tineri entuziaşti.

Anul 1936 debutează cu o victorie a dreptei radicale în alegerile parţiale desfăşurate în judeţul Suceava, unde câştigător este A.C. Cuza. În Hunedoara şi Mehedinţi, câştigători sunt ţărăniştii; unul dintre aleşi este dr. N. Lupu, reprezentant al aripii stângi a P.N.Ţ., având în alegeri şi sprijinul socialiştilor şi al comuniştilor[1191].

În august 1936, oraşul Cernăuţi cunoaşte un eveniment în care conflictele dintre evrei şi legionari capătă o conotaţie deosebită şi este martorul primei mari procesiuni religioase a Gărzii de Fier. La 5 august, într-un conflict dintre evreii comunişti şi legionari, este ucis Gheorghe Grigor, student la teologie şi fiu de ţăran bucovinean. Instigatorul este evreul E. Wagner din organizaţia cripto-comunistă "Morgenroit", iar cel care a dat lovitura mortală cu o baionetă a fost tot un evreu, Isidor Koschman. Atacat a fost şi un student german cu un cuţit de cizmărie, dar scapă cu viaţă. E. Wagner se sinucide la interogatoriu, aruncându-se de la etaj. Parcul în care a fost ucis Gheorghe Grigor, străjuit permanent de tineri legionari îmbrăcaţi în verde, a devenit un loc de pelerinaj, mulţi locuitori ai oraşului aducând flori. Pe arbori s-au pus anunţuri de felul: "Drumul interzis evreilor!", iar cei care au cutezat să nesocotească îndemnul au fost opriţi şi chiar bătuţi. Înmormântarea a prilejuit prezenţa unui cortegiu de cca 12.000 de oameni, în frunte cu 8 preoţi. Au participat şi germani şi ucraineni, devenind o procesiune a creştinilor împotriva evreilor. Autorităţile au avut o atitudine binevoitoare. Să remarcăm şi faptul că în faţa mormântului mulţimea a depus un jurământ: „Să fie credincioasă patriei, dispusă să-şi sacrifice până şi viaţa pentru naţiune, pregătită să se răzbune pe Iuda şi pe comunişti"[1192].

[1189] N.M. Nagy-Talavera, *The green shirts and the others*, Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1976, p. 191
[1190] Z. Boilă, *Amintiri şi consideraţiuni asupra mişcării legionare*, Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, p. 48
[1191] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 311
[1192] „Însemnări sociologice", an II, nr. 5, august 1936, p. 14 şi urm.

În 1936, la Târgu-Mureş se desfăşoară un congres al studenţilor creştini, în fapt, cu participarea masivă a studenţimii legionare, cu acordul guvernului, dar fără încuviinţarea universităţilor, mai ales a rectorului de la Iaşi, Traian Bratu, care este foarte vehement în a condamna participarea studenţilor ieşeni la congres. Studenţii l-au trecut pe lista personalităţilor politice indezirabile, alături de Elena Lupescu, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Mihail Sadoveanu, Victor Iamandi. Faptul că pe această listă se regăsea şi Elena Lupescu a făcut ca relaţiile dintre rege şi legionari să cunoască o nouă etapă a deteriorării lor. Au participat 800 de studenţi, care au incriminat implicarea „forţelor oculte" în cadrul camarilei regale, influenţându-l într-un mod nefast pe rege. „Oculta" era numele după care era identificată, în viziunea lor, Elena Lupescu. „Echipele morţii" au fost desfiinţate de Codreanu imediat după congresul de la Târgu-Mureş[1193]. Armand Călinescu cere represiune, care ar fi putut fi înfăptuită de un guvern autoritar, de uniune naţională care ar fi asigurat menţinerea ordinii[1194]. Legionarii au realizat şi difuzat broşura *Duduia*, Elena Lupescu fiind considerată o „Esteră modernă", regele urma sfaturile ei ad-litteram[1195]. Studenţii gardişti au creat aşa-numitele "poliţii de moravuri studenţeşti", care acţionau în cămine, gări, restaurante. Poliţia a intervenit împotriva lor în restaurantul ieşean „Coroana", unde se vindeau vinurile prefectului liberal Zippa, pentru a împiedica unele distrugeri. Subsecretarul din Ministerul de Interne care a aprobat organizarea congresului, Eugen Titeanu, cunoscut pentru simpatiile sale pentru dreapta naţionalistă, a fost demis[1196]. Este limpede că poziţia regelui faţă de legionari s-a schimbat.

Rectorul Traian Bratu (al Universităţii din Iaşi), pentru atitudinea sa intransigentă împotriva studenţilor legionari, se afla pe lista indezirabililor întocmită la Târgu-Mureş. El a eliminat trei studenţi gardişti din facultăţi. Pentru aceasta este atacat dur în presă. Amintim articolul insultător al lui Gh. Chiper în ziarul „Opinia" din 10 decembrie 1936. Forţele de ordine au dispus măsuri preventive de protecţie la locuinţa rectorului şi au iniţiat controale la Căminul Studenţesc de la Râpa Galbenă. Traian Bratu îşi manifestase dezacordul faţă de intenţia lui Alexandru Vaida-Voevod de a-l aduce pe regele Carol al II-lea în vizită la acest cămin, susţinând că regele ar fi susţinut cu bani pe aceşti studenţi[1197].

În Iaşii anului 1936, opinia publică de orientare stângistă, conform unor rapoarte ale organelor administrative ieşene, considera că, „dacă gardiştii

[1193] N. Chioreanu, *Morminte vii*, p. 26 şi I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 311
[1194] „Dreptatea", 31 martie 1936
[1195] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 311
[1196] „Adevărul", 28 aprilie 1936
[1197] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 484

ar ajunge la putere, ar comite cele mai grozave atentate la viaţa şi libertatea multora dintre cetăţeni"[1198]. Sunt cei care de-a lungul anilor s-au aflat pe poziţii antagonice cu legionarii şi acum îşi temeau pielea.

În România începea să aibă adepţi ideea unui front popular antifascist. A contat şi faptul că în Franţa a câştigat alegerile Frontul Popular. Dar în Spania, la 17 iulie 1936, începea războiul civil şi majoritatea românilor, din frică de comunism, dezaprobă un front popular, preferă victoria trupelor naţionaliste şi militare[1199].

Partidul Naţionalist-Creştin cunoaşte o activizare a acţiunilor sale, reuşind să atragă la congresul organizat pe 8 noiembrie la Bucureşti un mare număr de simpatizanţi. După cum scria „Porunca Vremii", au venit din toate colţurile ţării peste 250.000 de oameni[1200]. Deşi îl considerăm exagerat, numărul aderenţilor gogo-cuzişti este în creştere. În Parlament, gogo-cuziştii se dovedeau aprigi împotriva ţărăniştilor, dar reţinuţi în faţa liberalilor. Nicolae Caradino prezenta o astfel de situaţie în care protagonistul era Nichifor Robu, un personaj care a mai apărut în paginile acestei cărţi: „O amintire îmi stăruie în minte despre acest Robu, prinţul bătăuşilor gogo-cuzişti. Eram în incinta Camerei, martor la agresiune. Robu frângea nişte scaune şi bătea cu picioarele respective ceva deputaţi. Furlungeanu, chestor al Camerei liberale şi însărcinat în această calitate cu paza, s-a apropiat de grup şi cu un aer de supremă indiferenţă a prins între degete bicepsul *robului*. Dintr-odată, acesta s-a oprit şi fără să lase prada din mâini, a întors ochii cu mai mult respect decât spaimă. Îşi găsise naşul. După ce bătaia s-a potolit, chestorul şi cuzistul s-au plimblat alene pe culoar. Discutau şi îşi pipăiau muşchii..."[1201] Tot în 1936, a fost şi procesul celebrului haiduc Gheorghe Coroi, care prăda în ţinutul Botoşanilor. Faptele sale pline de curaj şi cu adevărat haiduceşti au aprins imaginaţia populară şi primea sprijin din partea ţăranilor şi chiar a jandarmilor, mulţi dintre ei fii de ţărani. Dar a ucis într-o luptă un jandarm şi, temându-se de răzbunare, s-a predat cerând sprijinul cunoscutului reporter F. Brunea-Fox. La Curtea cu Juri de la Bacău, Coroi a apărut purtând svastica la butonieră şi era apărat de crema cuzismului local. Haiducul a cerut ca reporterul (o valoare recunoscută a breslei, dar la orgine evreu) să fie scos din sală[1202].

Ion Ţurcanu, într-un studiu sociologic realizat în 1936 în judeţul Rădăuţi (un judeţ care fusese din 1775 până în 1918 sub dominaţie habsburgică şi care se prezenta cu etnii minoritare puternice: evrei, ruteni, germani),

[1198] A.N.D.J. Iaşi, *Fond Prefectura Iaşi,* Dos. 1/1936, f. 33 şi A. Heinen, *op. cit.*, 292
[1199] *Din luptele tineretului român...*, p. 113
[1200] „Porunca Vremii", 10 noiembrie 1936
[1201] N. Caradino, *op. cit.*, p. 180
[1202] F. Brunea-Fox, *Reportajele mele 1927-1938*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1979, pp. 20-22

constata că din cele 70 de garnizoane legionare locale predominau cele rurale, cu un număr mare de agricultori. Aceste organizaţii locale au trimis reprezentanţii lor la construcţia unei biserici realizată în acel an. Sunt muncitori agricoli, învăţători, preoţi, muncitori industriali şi chiar şi un asistent universitar[1203]. Mesajul de recrutare al Gărzii se îndreaptă spre profesori şi învăţători, mulţi dintre ei nemulţumiţi căci erau deseori şomeri sau angajaţi pe perioade determinate, puţini fiind cei definitivi în învăţământ, iar salariile erau destul de mici. Garda de Fier îi asigura că această situaţie se va schimba, căci personalul didactic are o sarcină socială importantă; educaţia morală a

Un timbru-omagiu pentru Moţa şi Marin

poporului reprezintă chestiunea fundamentală a României legionare[1204].

În noiembrie 1936, pleacă în Spania şapte comandanţi legionari, personalităţi marcante ale mişcării, cu scopul de a lupta alături de trupele franchiste împotriva comuniştilor. În frunte cu generalul Cantacuzino, ce a mers să înmâneze o sabie generalului Moscardo, bravul apărător al Madridului în faţa "roşilor" bolşevici (un subterfugiu, pentru că autorităţile nu au acceptat voluntariatul echipei legionare), au plecat pe frontul spaniol Ionel Moţa, Vasile Marin, ing. Gh. Clime, N. Totu, Alexandru Cantacuzino, Bănică Dobre, preotul I. Dumitrescu-Borşa. Impresia pe care au trăit-o şi au împărtăşit-o şi celor de acasă prin scrisori era deosebită. Sub steagul fluturat de comunismul idealist internaţionalist ororile erau groaznice. Ionel Moţa, fire romantico-mistică, trăia cu intensitate fiecare clipă. „Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos! Se clătina aşezarea creştină a lumii! Putem noi să fim nepăsători?", scria el şi

[1203] „Însemnări sociologice", an II, nr. 9, decembrie 1936
[1204] „Braţul de Fier", an II, nr. 10, martie 1936, Galaţi

continua pe acelaşi ton care va fi o constantă a scrisorilor sale din Spania: "Icoane pictate de nume celebre, operă de artă din timpul Renaşterii şi chiar înainte, mănăstirea are vreo 600 de ani, sunt rupte, ochii şcoşi. Icoanele Maicii Domnului profanate cer răzbunare"[1205].

În localitatea Majadahonda, Moţa şi Marin sunt ucişi de un obuz şi sunt consideraţi de o parte a presei româneşti ca adevăraţi eroi, „cruciaţi moderni", luptători ai crucii împotriva comunismului. Chiar şi N. Iorga, ce-şi dovedise de atâtea ori poziţia sa antigardistă încă din timpul guvernării pe care o prezidase, îi elogiază în articolul *Moţa şi Marin – doi bărbaţi viteji*: „Dar, dacă vreodată vom vedea o Spanie cum a fost, cum trebuie să fie, se va putea spune la noi, cu înduioşată mândrie, că pentru aceasta au curs şi câteva picături din sângele scump al tineretului nostru". Mircea Eliade scria despre cei doi „cruciaţi ortodocşi", cum îi numeşte el: „Rareori se întâlneşte în istoria unui neam o moarte atât de semnificativă ca moartea acestor fruntaşi legionari, căzuţi pe frontul spaniol"[1206].

LEGIUNEA ARHANGHELUL MIHAIL
AJUTORUL LEGIONAR

„Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele. Am iubit pe Cristos şi am murit fericit la moarte pentru El!"

I. Moţa

BUCUREŞTI
13 IANUARIE 1941

Un tren special va aduce corpurile neînsufleţite în ţară folosind un traseu minuţios pregătit pe ruta Cernăuţi – Bacău – Braşov – Bucureşti, străbătând oraşe ca Suceava, Paşcani, Roman, Bacău etc. Presa vremii relata impresionată despre ţăranii care îngenuncheau în zăpadă la trecerea trenului mortuar. A fost un eveniment cu răsunet deosebit în opinia publică românească. Înmormântarea de la Bucureşti a scos în stradă mii de oameni ce l-au urmat pe Codreanu în cortegiul funebru. Au participat şi reprezentanţi diplomatici ai Spaniei, Germaniei, Italiei[1207]. Traseul românesc complet a fost următorul: Cernăuţi – Burdujeni – Dolhasca – Paşcani – Roman – Bacău – Adjud – Târgu-Ocna – Comăneşti – Topliţa – Târgu-Mureş – Războieni – Cluj – Câmpia Turzii – Aiud – Teiuş – Alba-Iulia – Orăştie – Vinţu de Jos – Sebeş – Sibiu – Piatra-Olt – Râmnicu Vâlcea – Slatina – Piteşti – Titu – Bucureşti[1208].

[1205] C. Sandache, *op. cit.*, p. 249 şi I.I. Moţa, *Testament*, Ed. I. I. Mării, Munchen, 1990, p. 14
[1206] I.D. Borşa, *op. cit.*, pp. 165-171 "Neamul Românesc", 19 ianuarie 1937 şi "Vremea", nr. 472, 24 ianuarie 1937, p. 3
[1207] I.D. Borşa, *op. cit.*, p. 206

Francisco Veiga considera că „şocul a fost uriaş". Fotografiile arată o mulţime de oameni, un cortegiu imens, apreciat la peste 100.000 de oameni, care a străbătut centrul oraşului, având în frunte o gigantică cruce formată din legionari în uniformă. Peste 400 de preoţi în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, îi urmau cântau psalmi. O impresie deosebită au făcut ţăranii îmbrăcaţi în costumele lor de sărbătoare, iar transilvănenii cântau din buciume "acorduri funebre, triste şi profunde"[1209]. Mircea Eliade remarca jurământul depus cu acest prilej: „De la frontieră şi până la mausoleul din Bucureştii Noi, multe zeci de mii de oameni, întâmpinând sicriele lui Ionel Moţa şi Vasile Marin, au ascultat şi s-au legat prin acest jurământ: Moţa şi Marin, jur în faţa lui Dumnezeu, în faţa jertfei voastre sfinte, pentru Hristos şi Legiune, să rup din mine bucuriile pământeşti, să mă smulg din dragostea omenească şi pentru învierea Neamului meu, în orice clipă să stau gata de moarte!"[1210]. Nicolae Iorga remarca impactul deosebit pe care l-au avut asupra multor români aceste evenimente. L-au impresionat şirurile de ţărani care şedeau îngenunchiaţi de-a lungul liniilor ferate, preoţii binecuvântau. La 13 februarie, pe Calea Victoriei, mii de oameni din toate clasele sociale au urmat sicriul. "Oamenii căzeau în genunchi şi făceau plecăciuni adânci" – nota Nicolae Iorga –, iar Corneliu Zelea Codreanu mergea în spatele morţilor „ca un suveran"[1211]. Legionarii au venit îmbrăcaţi, conform ordinului primit, în uniforme verzi sau în costume naţionale, fără suman[1212]. S-a spus că Nicolae Iorga s-a deplasat la guvern şi i-a apostrofat pe miniştri: „Ce faceţi voi, măi, dormiţi? Nu vedeţi, Codreanu e stăpânul Bucureştiului!". Prim-

[1208] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 316-317; R. Codrescu, *Studiu introductiv*, în „Taina jertfei", Ed. Puncte cardinale, Sibiu, 2002, p. 30
[1209] F. Veiga, *op. cit.*, p. 213 şi „Porunca Vremii", 14 februarie 1937
[1210] M. Eliade, *Comentarii la un jurământ*, în „Vremea", nr. 476, 21 februarie 1937, p. 2
[1211] N. Iorga, *Memorii*, VII, p. 398
[1212] A.S.R.I., *Fond „ P"*, Dos. 110237, vol. 10, f. 8

minstrul Gheorghe Tătărăscu i-a răspuns: „Nu vă agitați, Domnule Profesor, e o manifestație religioasă...” „Lasă că vedeți voi!, a fost replica lui Iorga[1213]. Carul mortuar a fost tras de 80 de fruntași ai Mișcării, în cămăși verzi, iar printre înalții prelați s-au aflat Î.P.S. Mitropolit Bălan al Ardealului și Î.P.S. Mitropolit Gurie Grosu al Basarabiei[1214]. Un tânăr cu cămașă verde din „Frății” în februarie 1937 își amintea spusele lui Codreanu adresate lor: „Școala voastră va trebui să creeze caractere. Fiți demni, fără ură, fără răzbunare. Să aveți curajul opiniei. Să rezolvați nedreptățile și să rămâneți cinstiți în toate împrejurările”[1215].

Regele a fost impresionat de tinerii legionari care au participat la funeralii și și-a dorit din nou să și-i subordoneze. Astfel, acordă noi favoruri politice lu Codreanu, dar acesta, se pare, și la îndemnul lui Nae Ionescu, le refuză[1216].

Au devenit cunoscute și citite scrierile lui Ionel Moța grupate în volumul *Testament* sau precedenta carte, numită *Cranii de lemn*. Moța făcea elogiul luptei legionare și al lui Codreanu pe care l-a urmat cu credință și speranță. Imaginea lui Codreanu, care avusese de suferit după asasinatul comis de “decemviri”, cunoaște o sensibilă ameliorare. Mai mult, putem spune că mișcarea a renăscut prin jertfa lui Moța. Exemplul sacrificiului unuia dintre fondatorii mișcării și un lider charismatic, cu un imens prestigiu în lumea legionară, a însuflețit și întărit încrederea în „biruința legionară” și în „Căpitanul”, pe care înaintea morții îl omagia și-și manifesta încrederea în rolul său „spre mântuirea neamului românesc”. Prezentăm un scurt fragment din ceea ce a purtat numele de *Testamentul* lui I.I. Moța: “... iată, deoarece e vorba de despărțire, îți urez ocrotirea lui Dumnezeu și biruință cât mai apropiată. Sunt fericit și mor bucuros cu această mulțumire că am avut putința de a simți chemarea ta, de a te înțelege și de a te servi. Căci tu ești Căpitanul! [...]. Și să faci, măi Corneliu, din țara noastră o țară frumoasă ca un soare și puternică și ascultătoare de Dumnezeu!”[1217]. Ion Banea vedea în Ioan I. Moța un lider byronian al vremii. Poetul Radu Gyr a scris un poem care a fost pus pe note de Ion Mânzatu și a devenit *Imnul eroilor Moța și Marin,* care a însoțit multe dintre marșurile legionarilor:

“Moța, Arhanghel și munte,

[1213] D. Banea, *Acuzat, martor, apărător în procesul vieții mele*, Ed. Puncte Cardinale, Sibiu, 1995, p. 53
[1214] *Ibidem,* p. 54
[1215] Ș.C. Andronescu, ph.d., New-York, *Cuvânt Înainte*, în J. Țăranu, *Amintiri animate*, Ed. Danubius, București, 1996, ed. a II-a, p. 9
[1216] Z. Boilă, *Amintiri și considerațiuni asupra mișcării legionare*, Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2000, p. 48
[1217] I.I. Moța, *Testament*, Ed. Sânziana, București, 2007, pp. 15-16

Marin ca o flacără mare,
Cu Căpitanul în frunte
Ne-or duce în viscol și soare:
Să faci, Căpitane, o Țară
Ca Soarele sfânt de pe cer!”[1218]

Deși astăzi le putem considera exagerate sau naive, după mărturiile celor care mai trăiesc și care credeau în idealurile legionare, versurile exprimau sentimentele multor tineri. Să amintim și cartea lui Vasile Marin, intitulată *Crez de generație*, ce exprima aceleași credințe și idealuri. Și ceilalți voluntari de pe frontul spaniol și-au făcut cunoscute amintirile de război: Alexandru Cantacuzino – *Pentru Cruce,* Bănică Dobre – *Crucuficații* și *Amintiri din Spania*. Ei s-au reîntors în patrie ca să sprijine campania electorală a anului 1937, care pregătea alegerile din decembrie 1937, ce trebuiau să încheie o lungă guvernare liberală. Ei dețineau funcții importante în mișcare: Gheorghe Clime devine șeful Corpului muncitoresc legionar, iar după moartea generalului Cantacuzino preia funcția de președinte al Partidului „Totul pentru Țară”[1219]. Deosebit era adevăratul jurnal de front al lui Nicoale Totu, el fiind cronicarul expediției, descriind faptele lapidar și ostășește[1220].

I. Dumitrescu-Borșa își reia funcția de secretar general al mișcării și, de asemenea, întreprinde numeroase turnee propagandistice, sprijinind activitatea legionară din județele Câmpulung, Bacău, Rădăuți. În orașul în care își începuse cariera legionară, la Borșa, se confruntă cu alt reprezentant al dreptei radicale, cu Nichifor Robu, liderul cuzist din Rădăuți, care este aruncat afară din localitate cu camion cu tot. Era o luptă pentru câștigarea electoratului cu vederi antievreiești[1221].

Mișcarea se prezenta ca renăscută, gata să intre în vâltoarea luptei pentru putere. Va beneficia și de sprijinul a o parte din autorități (chiar și după răcirea relațiilor dintre Codreanu și Carol al II-lea) și numărul celor care intră în legiune se mărește mereu. Au contat în acest sens campaniile bine gândite tactic, presa care îi acorda spații tot mai mari, răsunetul deosebit pe care l-a avut participarea voluntarilor legionari pe frontul spaniol.

Mihail Sebastian remarca o părere a unui apropiat: „Lui i se pare posibil ca Garda, mobilizată în București cu ocazia înmormântării lui Moța și Marin, bine înarmată, excitată de post, fast și paradă, să pună mâna pe putere. Garnizoana București – legionarizată, cel puțin prin ofițerii tineri – n-ar opune rezistență; nu i-au prea mult în serios teama lui Radu. Dar o consemnez. Este

[1218] I. Banea, *Rânduri către Generația Noastră*, București, 1940, p. 14; *Cântece legionare*, p. 15
[1219] *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, p. 89
[1220] H. Sima, *Histoire du Mouvement Legionaire*, Ed. Dacia, Rio de Janeiro, 1972, p. 289
[1221] I. Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, p. 138

oarecum un simptom"[1222]. Codreanu recunoştea mai târziu că dacă ar fi fost să dea o lovitură de stat, atunci ar fi fost momentul cel mai potrivit[1223].

Mesajele propagandistice ale „Partidului Totul pentru Ţară" nu se deosebesc prea mult din acest punct de vedere de cele ale „Grupării Corneliu Zelea Codreanu" din 1927, 1931, 1932. În două documente provenind din arhivele nemţene, din perioada campaniei electorale din 1937 exprimă o astfel de stare de fapt. Într-un manifest electoral din noiembrie 1937 se spunea: „hălăduiesc jidanii; râd în hohote de durerea şi de vaietul tău. Nicio lege nu-i pedepseşte pentru tot răul ce s-au priceput să-l facă"[1224]. Un cântec intitulat *Prigoana* avea următorele versuri:

„Dar vom plăti noi tuturor,
Dar vom plăti noi tuturor,
Iudeo-francmasonilor
Şi vouă liberalilor
Şi vouă ţărăniştilor,
Şi tuturor partidelor
Şi tuturor partidelor.
Nimeni nu va scăpa din mâini
Vă vom ucide ca pe câini..."[1225]

În perioada 1935-1937, numeroase brutalităţi s-au înregistrat din partea „lăncierilor" lui Goga şi Cuza, multe dintre ele fiind îndreptate împotriva evreilor. Oficialităţile le treceau în contul legionarilor, popularizându-i pe aceştia ca vinovaţi. Este un fapt istoric prezentat de un istoric străin, Larry Watts[1226].

La 1 martie 1937, conform jurnalului lui Armand Călinescu, regele este convins că Garda de Fier trebuie eradicată. Este lesne de înţeles bucuria acestui om politic, ce s-a dovedit cel mai neîmpăcat adversar al legionarilor, la auzul hotărârii regelui pe care o aştepta[1227].

Tot la 1 martie 1937, în oraşul Iaşi are loc un nou incident care îl are în prim plan pe rectorul Traian Bratu. Pe când se întorcea de la Universitate spre casă, pe strada Toma Cosma, a fost atacat de trei indivizi necunoscuţi care l-au lovit cu cuţitele, provocându-i răni pe corp, tăindu-i o ureche. Victima a fost tranportată la Spitalul „Sfântul Spiridon" şi internată la secţia chirurgie, după cum consemna raportul poliţiei. Bănuiţii sunt studenţii gardişti date fiind

[1222] M. Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 111
[1223] C. Papanace, *Evocări*, p. 69
[1224] A.N.D.J. Neamţ, *Fond Prefectura Neamţ*, dos. 58/1937, ff. 8-9
[1225] A.N.D.J. Neamţ, *Fond Prefectura Neamţ*, Dos. nr. 178/ 1936, f. 19; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999, p. 336
[1226] L.L. Watts, *op. cit.*, pp. 193-194
[1227] A. Călinescu, *Însemnări politice*, p. 339

animozităţile dintre cele două părţi. Dat fiind faptul că Traian Bratu era o personalitate a vieţii universitare şi politice româneşti, evenimentul a avut un răsunet deosebit în presă şi în parlament, iar la 2 martie Consiliul de Miniştri a dispus închiderea instituţiilor de învăţământ superior, cămine, cantine. Corneliu Zelea Codreanu, într-o *circulară*, a infirmat faptul că Mişcarea Legionară ar fi răspunzătoare de atentat. Începând cu 12 aprilie se desfăşoară procesul intentat atacatorilor la un tribunal militar din Braşov, dar în scurt timp sunt eliberaţi şi judecaţi „pe dinafară". Regele Carol al II-lea cere intransigenţă în instrumentarea cazului, care, în opinia sa, tergiversa. Consideră necesar ca generalul Athanasescu să fie chemat şi „scuturat" puţin[1228].

Principele Nicoalae şi-a arătat simpatia faţă de legionari, sprijinindu-i prin funcţiile care le deţinea (inspector general al armatei, amiral) cere ofiţerilor să intre în Gardă, dar şi material (să amintim terenul acordat taberei de muncă de la Rarău). Şi legionarii şi-au afirmat sprijinul pentru principe atunci când a intrat în dizgraţia regelui. Studenţii legionari bucureşteni i-au trimis o scrisoare în 14 aprilie 1938 în care se arată că îi sunt alături în contra regelui. Să amintim faptul că principele a avut mai multe întâlniri cu Codreanu şi unele pertractări cu Iuliu Maniu, care au ajuns la urechile regelui[1229].

Armand Călinescu amintea în însemnările sale despre o propunere a generalului Gavrilă Marinescu, unul dintre apropiaţii regelui (şi al Elenei Lupescu), care susţine ca fiind vitală pentru rege şi camarila sa, asasinarea lui Codreanu. El afirma că a pregătit echipe de puşcăriaşi de 200 de oameni, care să dea lovitura într-o noapte. Gavrilă Marinescu este convins că în caz contrar regele şi el vor cădea victime[1230].

În 1935, la cererea lui Victor Iamandi (pe atunci ministru al Cultelor), Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române interzisese taberele de muncă legionare organizate pentru construirea sau repararea lăcaşurilor de cult. După o scurtă perioadă, taberele legionare au reînceput. La începutul anului 1937, guvernul a cerut din nou conducerii Bisericii Ortodoxe Române să interzică prestaţiile lucrative ale adepţilor lui Codreanu în folosul bisericilor. Pe 11 martie 1937, Sfântul Sinod refuză cererea executivului. Acest fapt provoacă lui Codreanu o mare bucurie, înregistrând-o ca pe o mare victorie: "Pentru mine atitudinea de acum istorică a Bisericii Ortodoxe este un început de mărire de împărat. [...]. Am credinţa că în marea lume a ortodoxiei, Biserica Română va juca cândva un mare rol"[1231].

[1228] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 126 şi Carol II, *Între datorie şi pasiune, Însemnări zilnice, vol. I, 1904-1939*, Ed. silex, Bucureşti, p. 150; S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 485-488
[1229] A. Heinen, *op. cit.*, p. 301 şi Carol II, *Însemnări zilnice*, pp. 33-34
[1230] A. Călinescu, *Însemnări politice*, p. 338; Carol II, *Între datorie şi pasiune*, pp. 150-152
[1231] *Cronologie legionară*, p. 119

La 10 martie 1937, se organizează (sub forma paramilitară) „Ordinul Moța-Marin", care va cuprinde 10.000 de legionari, o elită a Mișcării pusă sub conducerea prințului Alecu Cantacuzino. În ciuda acuzelor, nu a fost creat în vederea unei lovituri de stat, ci ca o formațiune cu scop defensiv, cu rază de acțiune în fiecare județ. Este și opinia de mare autoritate a istoricului Dragoș Zamfirescu[1232].

Printre simpatizanții de seamă a fost și Principele Nicolae, care a donat mișcării un teren din domeniul său pe muntele Rarău la 1.400 m înălțime, unde s-a început construcția unei case de odihnă cu 24 de încăperi, pe locurile unde Codreanu își găsea adeseori liniștea și relaxarea. Carol al II lea, când a început să lovească în Garda de Fier, a lovit și în fratele său, pe motivul unei căsătorii morganatice, excluzându-l din familie, la 9 aprilie 1937, Principele Nicolae devenind Nicolae Brana[1233]. Corpul detectivilor a trimis o notă către ministrul de interne prin care sunt semnalate relații stabilite între Codreanu și Antonescu. Se susținea o corespondență prin curieri speciali, legionari de încredere. Se considera că o astfel de alianță este un pericol pentru rege[1234].

Carol al II-lea, la data de 17 aprilie 1937, într-un interviu pentru ziariștii francezi, afirma referitor la Garda de Fier: „Are un bun fundament moral; nu e stipendată de Germania nazistă; are întotdeauna o notă antisemită din cauza ovreiului specific de la noi". Regele confirmă inexistența unor relații cu naziștii și încearcă o disculpare pentru antisemitismul legionarilor[1235]. Dar regele a avut privitor la Garda de Fier o poziție contradictorie, de multe ori contrazicându-și spusele, în funcție de interese și de circumstanțe, și contrazicând și referirea din jurnalul politic al aghiotantului său, Armand Călinescu, amintită anterior.

Patriarhul Miron Cristea

Tot la Universitatea din Iași, la 27 iunie 1937, profesorul Corneliu Șumuleanu (care era și liderul local al Ligii culturale), într-o întrunire a ei, cere excluderea a patru studenți suspectați de activități comuniste. Aceștia erau etnici evrei[1236].

La 12 iulie 1937, Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se exprima referitor la evreii din România: „Unde stă scris că doar voi evreii aveți privilegiul de a trăi pe spinarea României ca paraziți?!". El îi îndeamnă spre colonizare, spre Africa, Australia, Asia sau insulele oceanice, dar nu spre Palestina, unde locuiesc de mult timp arabii[1237]. Se constată că poziția conducerii bisericii încearcă să nu se mai afle sub influența politicului, de a se elibera de tutela miniștrilor de la culte.

Studentul Alexandru Tomescu-Bălțești intră în atenția conducerii Universității din Iași pentru activitate mediatică îndreptată împotriva ei. La 14 septembrie 1937, printr-o hotărâre a Ministerului Educației Naționale este „eliminat din toate școlile din lume". Traian Bratu rămâne consecvent atitudinii sale net antigardiste[1238].

Un document aparținând arhivelor nemțene prezintă un manifest electoral al Gărzii adresat locuitorilor Moldovei: „Frate române și creștine, Conducătorii noștri, generalul Gheorghe Cantacuzino-Grăniceru, care a scris istoria cu faptele sale de bravură, și Corneliu Zelea Codreanu, care de la 1920 luptă necontenit pentru dreptatea românilor în țara lor, veghează la viitorul copiilor tăi; iar Arhanghelul Mihail, patronul nostru, în lupta noastră hotărâtă, străjuiește cu sabie și foc ca nemernicii să nu scape de pedeapsa ce-i așteaptă"[1239]. Se constată același stil ce-a caracterizat campaniile lor anterioare: simple, fără promisiuni materiale și imediate, componenta religioasă a discursului și promisiunea de a pedepsi pe „nemernici". Nae Ionescu scria în „Buna Vestire", la 27 iunie 1937, un articol intitulat *Sub semnul Arhanghelului*, din care aflăm concepțiile sale referitoare la legionarism: este un fenomen de regenerare, o efervescență creatoare și „a te împotrivi înseamnează a lua istoria în răspăr".

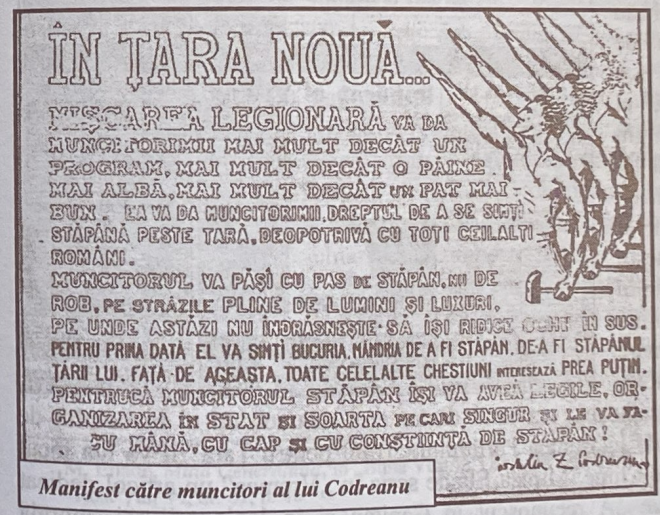

Manifest către muncitori al lui Codreanu

1232 D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 236
1233 N. Cosma, *Culisele Palatului Regal 1930-1940*, Ed. Globus, București, 1990, p. 252
1234 A.S.R.I., *Fond „P"*, dos. 110237, vol. 9, f. 303-304
1235 C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, Istorie și biografie*, p. 351
1236 S. Neagoe, *op. cit.*, p. 378
1237 A. Oișteanu, *op. cit.*, p.
1238 S. Neagoe, *op. cit.*, pp. 475-488
1239 A.N.D.J. Neamț, *Fond Prefectura Neamț*, dos. 58/1937, f. 8-9

În august 1937, s-a înregistrat un episod intersant al luptei furibunde pentru putere, în care nu contează mijloacele folosite pentru obținerea voturilor. P.N.C. a încheiat un cartel electoral cu Asociația Generală a Țiganilor din România. Ziarul „Țara Noastră" apărea în ediția de duminică sub titlul „Amaro Them", traducerea în țigăneşte a numelui ziarului lui Goga. Unul dintre fruntaşii romi scria referindu-se la P.N.C.: „Cercetând trecutul îndepărtat al neamului românesc a găsit că dintre toți străinii numai neamul romilor a fost acela care a luat parte dezinteresată la bucuriile şi suferințele acestei țări; s-a jertfit pentru ea şi n-a trădat-o niciodată cum au făcut mulți din neamul jidovesc". Un alt lider rom scria un manifest către populația romă în acelaşi ziar: „Se cuvine deci ca toți romii într-un cuget şi-o simțire să se considere membri aderenți ai PNC, să dea voturile acestui partid. [...]. Dacă aceste partide vor oferi romilor bani şi băutură ca să li se dea voturile, să se primească şi bani şi băutură, dar în cabina de votare să aplice ştampila pe listele P.N.C."[1240].

La 9 octombrie 1937, a murit generalul Gheorghe Zizi Cantacuzino-Grăniceru, la vârsta de 68 de ani. Înmormântarea sa a fost pentru legionari un prilej de pioşenie şi de evocare a personalității celui care prin prestigiul său a adus un plus de îmbunătățire a imaginii mişcării, el erijându-se în protectorul ei şi al lui Codreanu. Fusese un membru cunoscut al aristocrației româneşti, cu rădăcini până în evul mediu şi cu înaintaşi de mare valoare în istoria României şi, de asemenea, era unul dintre eroi recunoscuți ai războiului de reîntregire națională. În fruntea Partidului „Totul pentru Țară" îi va lua locul inginerul Gheorghe Clime. Mircea Eliade scria în „Vremea" un articol dedicat *Mitului generalului*: „A recunoscut în Căpitan şi în legionarii săi, morala medievală, bărbătească, românească, pe care desnădăjduise s-o mai vadă stăpânind sufletele contemporanilor. [...]. Mitul Generalului Cantacuzino a fost

8 pagini 5 lei

BUNA VESTIRE

ZIAR LIDER DE LUPTA PT. DOCTRINA ROMANEASCA

GENERALUL | Impărat al Vitejiei | Bocrul şi țăranii

Un viteaz

a catafalcul unui prieten

[1240] „Țara Noastră", 3 august 1937, 4 august 1937

preluat şi fructificat de lumea nouă, legionară, în care viața sa de magnific precursor nu mai e privită ca o curiozitate psihologică sau socială – ci e înțesată şi urmată firesc cu admirație şi cu dragoste"[1241]. Mircea Eliade se apropiase de Garda de Fier. Unele voci afirmă că era doar un simpatizant care se ținea departe însă de activitatea politică. Totuşi, unele surse îl plasează ca fiind încadrat în cuibul legionar „Axa", condus de Mihail Polihroniade, iar în campania electorală din 1937 a susținut propaganda legionară în județul Ialomița, împreună cu Mihail Polihroniade şi Alexandru Basarab[1242]. La fel, într-o lucrare recentă, se arată că Lucian Blaga a făcut parte din cuibul legionar de la Sibiu condus de colonelul (în rezervă) Savu[1243]. Nichifor Crainic menționa faptul că împreună cu Lucian Blaga a dorit să sprijine pe Codreanu, dar nu au fost mulțumiți de personalitatea acestuia[1244]. Mircea Nicolau amintea în cadrul unui interviu radiofonic că Mircea Eliade a fost legionar, iar Eugen Ionescu – antilegionar[1245].

Codreanu la funeraliile gen. Cantacuzino

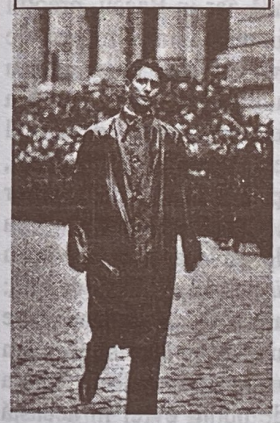

În vara şi toamna lui 1937, tinerii legionari au participat la micile tabere de muncă inițiate pe tot cuprinsul țării. Ei organizau marşuri propagandistice în localitățile apropiate. De asemenea, ajutau la strângerea recoltei pe sătenii săraci, pe văduve şi invalizi. Revista „Predania" (teologică) denunța tăierea de către autorități a unor cruci de lemn ridicate de legionari („tinerii ce vor o Românie naționalistă şi creştină"). Autorul articolului îndemna pe guvernanți la otrăvirea fântânilor făcute lângă troițe. Legionarii străbăteau satele, ajutau la muncă pe invalizii de război, pe văduve, ofereau mici suveniruri: iconițe, insigne, cruciulițe, broşuri şi chiar cărți legionare[1246].

Juristul Istrate Micescu, avocat de succes al Baroului Ilfov şi membru marcant al P.N.L., se înscrie la 1 decembrie 1937 în Partidul Național Creştin, fapt care devenise evident încă de când se alăturase juriştilor naționalist-creştini în acțiunea de

[1241] M. Eliade, *Mitul Generalului*, în „Buna Vestire", an I, nr. 189, 14 octombrie 1937, p. 2

[1242] "Rost", an VI, nr. 61, p. 40

[1243] E. Străuțiu, *Cămăşi verzi, stindarde roşii. Pagini din trecutul relațiilor româno-evreieşti*, Ed. Continent, Sibiu, 1996, p. 113

[1244] N. Crainic, *op. cit.*, p.

[1245] M. Cosmovici, S. Iliescu, O. Silvestru, *Țara, Legiunea, Căpitanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 51

[1246] "Buna Vestire", 28 iulie 1937 şi „Predania", nr. 10-11, 1-15 octombrie 1937, București; C. Ciuntu, *Din Bucovina pe Oder. Amintirile unui legionar*, Rio de Janerio-Madrid, 1967, p. 20

îndepărtare a avocaților evrei din barou, când o acțiune concentrată a naționaliștilor a oprit intrarea avocaților evrei și astfel Micescu este ales decan al baroului[1247]. Nicolae Iorga, în preajma alegerilor, are un nou puseu antisemit: „Românul nu mai este om. Este o vită mânată din urmă"[1248].

La sfârșitul lui noiembrie, Corneliu Zelea Codreanu afirma politica Gărzii cu privire la relațiile externe: „Eu sunt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii Balcanice și n-am niciun respect pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă alăturea de Roma și Berlin. Alături de statele revoluției naționale. În contra bolșevismului. O spune un om care nu a călătorit și n-a cerșit nimic, nici de la Roma, nici de la Berlin. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel pe linia misiunii sale istorice în lume: apărarea crucii, a culturii și a civilizației creștine"[1249].

Pe 4 decembrie 1937, Corneliu Zelea Codreanu proclamă că „Batalionul comerțului legionar începe bătălia în Moldova cotropită de jidani". Cu succes în București această idee are sorți de izbândă, iar în Bacău, preotul N. Grebenea constată acest fapt, și că printre cei implicați în vânzarea de produse erau studenți, licențiați sau chiar doctori în vreo știință, ce se purtau civilizat și cu curtoazie[1250]. P.C. Baciu, un tânăr din județul Bacău, își amintea succesul comerțului legionar. Mai ales magazinul de coloniale condus de Viorel Trifa, teolog, originar din Chișinău, mergea excelent în toamna lui 1937, promovând sloganul: „Marfă bună, cântar drept, preț ieftin", iar copiilor adresându-se astfel: „Învățați, copii, căci altfel veți ajunge să cărați apă la jidani!"[1251] În Oltenia, după cum își amintea I. Tudor, avocatul Bartolomeu Livezeanu organiza comerțul legionar, urmând o *circulară* a lui Codreanu: „Pentru salvarea comerțului românesc, șefii de sectoare și din organizațiile de la sate vor alege copii de peste 14 ani din Oltenia, mai ales, cu care să formăm viitorii comercianți români". Codreanu luase în seamă ideea conform căreia oltenii erau buni negustori și că de aceea erau așa de puțini evrei în această regiune[1252]. Petre Pandrea scria și el că acest comerț inițiat de legionari era menit să bată pe străini pe propriul teren, „să sfarme comerțul necinstit ovreesc"[1253].

[1247] C. Iancu, *Evreii din România 1919-1938*, p. și I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 311
[1248] "Porunca Vremii", nr. 907, 2 noiembrie 1937
[1249] „Buna Vestire", 30 noiembrie 1937
[1250] *Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu*, p. 600 și N. Grebenea, *op. cit.*, p. 51
[1251] P.C. Baciu, *Răstigniri ascunse*, Ed. Fundației Culturale Buna Vestire, București, 2004, p. 17
[1252] I. Tudor, *Doi ani lângă Căpitan*, Ed. Sânziana, București, 2007, p. 19
[1253] P. Pandrea, Garda *de Fier. Jurnal de filosofie politică*, Ed. Vremea, București, 2001, p. 115

Într-un articol publicat în „Vremea" la 5 decembrie, Mircea Eliade făcea cunoscută scrisoarea lui Gheorghe Chindriș: *Să veniți odată în Maramureș....* Acesta scria adresându-se scriitorului ce nu cu mult timp înainte realizase articolul *Piloții orbi*, cu adresă directă la conducătorii statului. Prezentăm un mic fragment din această emoționantă scrisoare a plugarului din Maramureș (un avid cititor de carte românească și care sărăcise după ce se îmbolnăvise de plămâni), nu fără a remarca faptul că, într-adevăr, perioada actuală prezintă multe similitudini cu epoca interbelică: „Și știți, Domnia-Voastră, că în Maramureș românii nu mai au nici un petec de pământ. Pământul și l-au vândut străinilor care s-au făcut bogați. Maramureșul nu va mai fi niciodată românesc. Nici nu poate fi. Fiindcă, vorba Domniei-Voastre, Piloții orbi nu lasă. Acei Piloți sunt în toate și sunt contra noastră a celor slabi și săraci, care în fiecare dimineață mâncăm pâine de ovăz neagră ca pământul. […]. Acuma iarași sunt alegeri. Eu vă rog să mă credeți că în județul meu poporul nu va vota după conștiință, va vota cu acei care vor da mai multă pâine de grâu și țuică, căci așa a votat întotdeauna. La noi voturile se cumpără cu bani de către cine vrea. Oamenii săraci nu știu ce fac. Ei nu cred în bine, sunt sigur, căci pentru ei niciodată nu va fi bine. Majoritatea voturilor vor avea liberalii și național-țărăniștii, căci ei au bani..."[1254]

Campania electorală din 1937 a fost un prilej oferit legionarilor pentru a reaminti jertfa lui Moța și Marin; se dorea să se prezinte în fața opiniei publice cu caractere excepționale, așa cum erau marii eroi ai neamului și legionarii nu fuseseră la guvernare și apăreau ca singurii nepătați. Părintele Ioan Sabău își amintea că a participat la o ședință ținută de Codreanu cu preoții legionari înaintea campaniei din 1937 și că acesta li s-a adresat astfel: „Cucernici părinți, nu vreau să vă întinați reverenda cu praful mașinii electorale. Dumneavoastră sunteți acolo sus, numai atunci ne vom putea realiza ca mișcare când putem să vă sărutăm reverenda și picioarele pentru sfințenia vieții"[1255]. Mulți dintre tinerii legionari de atunci, care au suferit apoi ani mulți în temnițe, care au supraviețuit și mărturia lor scrisă sau nescrisă a rămas pildă pentru generațiile ce le-au urmat, s-au alăturat mișcării în anul 1937, fiind cei mai tineri și entuziaști, cei mai activi în campania electorală a acelui an. Valeriu Gafencu, originar din Basarabia, intrase în „Frății" la Bălți și în campania

[1254] M. Eliade, *Să veniți odată-n Maramureș...*, în „Vremea", an X, nr. 516, 5 decembrie 1937, p. 2
[1255] „Atitudini", an I, nr. 5, aprilie 2009, Piatra-Neamț, p. 77. Părintele **Ioan Sabău** se născuse în 1914, în Țara Hațegului și absolvise Facultatea de Teologie la Cernăuți. A fost prima dată arestat în 1938 și a suferit ani mulți în închisorile comuniste. L-am cunoscut la Aiud, în toamna lui 2008, nu cu mult înainte de a trece la cele veșnice.

electorală a făcut propagandă în sate, a lipit afişe, a fost chiar şi arestat de jandarmi[1256].

Pe 9 decembrie 1937, în oraşul Suceava sosesc şi vorbesc mulţimii: preotul Ioan Moţa, I.Z. Codreanu, V. Iasinschi, Al Constant. În judeţul Neamţ campania era condusă de I. Herghelegiu, Radu Budişteanu, cel însărcinat să reprezinte judeţul în alegeri de pe prima poziţie, prof. Andrei, A. Vlad, I. Macovei[1257].

Profesorul Corneliu Şumuleanu moare la 15 decembrie 1937, alăturându-se lui Cantacuzino-Grănicerul pe lista personalităţilor legionare ce au murit în 1937. Moartea sa cu cinci zile înainte de alegeri (la vârsta de 68 de ani) îl transformă în senator post-mortem[1258].

Efortul propagandistic nu a rămas fără rezultat. Alegerile din 1937 au confirmat ascensiunea Gărzii la nivelul întregii ţări. A contat şi cartelul încheiat cu Maniu – un pact de neagresiune electorală, care a ridicat prestigiul Gărzii, căci Iuliu Maniu era considerat unul dintre puţinii oameni politici români onești, fiind perceput de cea mai mare parte a opiniei publice româneşti ca un simbol al corectitudinii. Pactul de neagresiune a fost iniţiat de Corneliu Zelea Codreanu, Iuliu Maniu şi Gheorghe Brătianu la data de 26 noiembie 1937 şi proclama „apărarea libertăţii alegerilor şi a corectutudinii”[1259]. Cartelurile electorale încheiate înaintea campaniei electorale pot părea puţin ciudate şi, într-adevăr, au creat nedumerire în rândul multor alegători. Cel ce a avut de câştigat a fost Codreanu şi gruparea sa politică. Comuniştii au acuzat pe liderii Partidului Evreiesc că au participat în cartel electoral alături

Părintele Ioan Sabău la Aiud

[1256] *Sfântul închisorilor – mărturii despre Valeriu Gafencu*, p. 37
[1257] *Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România*, vol. IV, p. 266
[1258] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 318
[1259] L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă 1918-1941*, Ed. Fundaţiei Culturale române, Bucureşti, 1993, p. 188

de legionari în anul 1937, împotriva guvernului liberal, alături de P.N.Ţ., P.L. – Gh. Brătianu, Partidul Maghiar. Pactul realizat înainte de alegeri a fost receptat în diverse moduri. „Dreptatea” anunţa că “pactul de neagresiune electorală” din 25 noiembrie 1937 semnat de Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu şi Gh. I.C. Brătianu, este o “înţelegere cu scopul de a apăra libertatea şi corectitudinea alegerilor”. Cotidianul dinastic-naţionalist „Ajunge” publica o caricatură cu Constantin Argetoianu, înfăţişat ca şarpe biblic ce întinde mărul otrăvit mai multor politicieni. Textul alăturat spune: „Maniu crede că sunt fraier. În adevăr, am semnat pactul, dar am la spate plicul cu soluţia viitorului guvern”[1260]. Pactul este vehement condamnat de P.S.D. şi P.R.Ţ. (Partidul Radical Ţărănesc), Grigore Iunian menţionând că pactul este unul pur politic[1261].

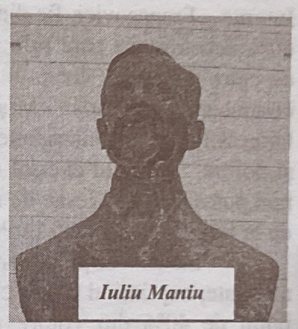
Iuliu Maniu

Virgil Madgearu comenta: „Acordul pomenit nu poate avea încă un alt caracter decât acela strict de poliţie electorală. Pentru că altminteri – dacă acordul ar presupune şi înţelegeri politice – ar trebui că prohodim democraţia”. Ziarul „Dimineaţa” scria referindu-se la acest pact: “El derutează şi dezorientează masele largi care cer unitatea de acţiune a democraţilor, nu un pact de neagresiune electorală cu fasciştii, care prin forţa lucrurilor se transformă într-un pact ideologic spre folosul exclusiv al extremei drepte[1262]. „Buna Vestire”, din 25 noiembrie 1937, conchide: „Mişcarea legionară a devenit în fapt arbitrul situaţiei politice”. Octavian Goga a considerat că este o „perfidă combinaţie politică a d-lui Maniu” şi scria în „Ţara Noastră” din 25 decembrie 1937: „D. Codreanu n-a înţeles că întinzând mâna d-lui Maniu se ancorează la un cadavru politic. Când eşti tânăr, nu-ţi este permis să te însori cu o babă, chiar în politică”. Se constată o fărâmiţare a spectrului politic cu prilejul acestor alegeri. S-a considerat că au apărut o serie de formaţiuni minuscule, cu caracter diversionist, inspirate de curtea regală, în acţiunea de a lovi în marile partide[1263].

Printre cei care au avut de suferit în cadrul campaniei electorale de pe urma represiunii autorităţilor au fost şi tinerii legionari I. Târcolea (mort la Săveni, judeţul Ialomiţa, la data de 12 decembrie 1937) şi M. Ţurcanu (mort la

[1260] „Ajunge”, an I, nr. 8, 20 decembrie 1937
[1261] „Timpul”, an I, nr. 228, 29 decembrie 1937 şi „Lumea nouă”, an XXX, nr. 50, 12 decembrie 1937
[1262] „Viitorul”, an XXIX, nr. 8968, 27 noiembrie 1937 şi „Dimineaţa”, an XXXIII, nr. 11123, 27 decembrie 1937
[1263] F. Nedelcu, *Campania electorală desfăşurată în ajunul alegerilor din decembrie 1937*, în „Studii şi articole de istorie”, vol. XIV, Bucureşti, 1969, p. 172

Siret pe data de 14 decembrie). Ei vor fi amintiți de Codreanu la sfârșitul alegerilor ca fiind martiri ai legionarilor, care s-au adăugat unei lungi liste de tineri gardiști "căzuți pe câmpul luptei legionare"[1264]. P.N.C. rămânea credincios în campania electorală discursului antisemit, așa cum o arată manifestele. Unul dintre el spunea: „Dacă ne dați votul, programul P.N.C. se va impune la guvernare apropiată, scăpându-vă de lepra jidovească, cu toate bubele ei"[1265].

Guvernul nu a desfășurat o activitate conform tradițiilor electorale românești interbelice, lăsând ca alegerile să fie relativ libere (ministrul de Interne – Franasovici, fie din comoditate, fie din neputință nu poate asigura cele 40% necesare, se pare prin pierderea dominației în județele considerate sigure de către guvern). Guvernul Tătărescu afla în teren, nu o opoziție slabă, ci un contracandidat serios – Mișcarea Legionară, care avea o bogată experiență a unor astfel de înfruntări, avea organizații județene puternice și adepți în armată și poliție. Scenariul exersat de I.G. Duca în decembrie 1933 era limpede că nu mai putea fi așa de lesne de folosit. Nicolae Iorga credea că legionarii vor crește de la 5 la 25 de deputați în Parlament, minimalizând puterea Gărzii de Fier[1266].

P.N.L. obținea astfel doar 1.103.352 de voturi, 35,92% și 152 mandate, neprimind prima electorală. Din 1920 nici un guvern nu obținuse mai puțin de 40% din voturi, o surpriză depășită prin efect doar de rezultatul înregistrat de gardiști. P.N.Ț. îl seconda cu 20,40% și 86 mandate, iar a treia forță politică a țării- Partidul „Totul pentru Țară", deținea 15,58% și 66 de mandate. Dreapta naționalistă mai era reprezentată și de P.N.C., cu 9,15% și 39 mandate de deputați. Se observă întărirea dreptei, stânga politică netrimițând reprezentanți în Parlament[1267]. Eugen Cristescu, fostul șef al Serviciilor Secrete în acea perioadă, declara în procesul mareșalului Ion Antonescu, referindu-se la alegerile din decembrie 1937: „Au fost obținute de legionari vreo 500 și ceva de mii de voturi"[1268]. O declarație mai mult decât interesantă. Alte partide care au trimis reprezentanți în parlament au fost Partidul Maghiar (9 deputați), P.N.L. Gh. Brătianu (16), Partidul Țărănesc-Radical (9), iar Partidul Agrar, Partidul Evreiesc, Partidul Poporului German, P.S.D., Partidul Poporului, Frontul Muncii au obținut sub pragul electoral de 2%[1269].

Garda de Fier depunea liste în 72 de județe, obținând rezultate bune în majoritatea dintre ele. Județele fruntașe erau: Brăila – 25,60%, Arad – 32,73%,

[1264] *Din luptele tineretului român...*, p. 305
[1265] C. Sandache, *Doctrina național-creștină în România*, p. 50
[1266] N. Iorga, *Memorii*, vol. VI-VII, p. 437
[1267] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937, p. 9717
[1268] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, I, Ed. Saeculum, București, 1995, p. 336
[1269] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937

Caraș – 20,47 %, Dolj – 23,46%, Prahova – 23,22 %, Turda – 25,27%, Tulcea – 21,05%, Vlașca – 19,55%. Se constată o relativă uniformizare la scara întregii țări. În regres, județe puternice până acum: Cahul – 12%, față de 24,03% în 1931, Ismail –3,71% față de 14,66% în 1931. Alte rezultate notabile s-au obținut în București – 22,44 %, Tecuci – 27,96 %, Hunedoara – 25, 13%, Covurlui – 35,93%[1270]. Moldova rămânea în continuare o regiune care oferea o mare parte a adeziunilor Gărzii, dar se înregistrau și județe mai slabe:

- Bacău 8,57%;
- Botoșani 3,69%;
- Cîmpulung 32,85%;
- Covurlui 35,93%;
- Dorohoi 6,70%;
- Iași 4,50%;
- Neamț 20,03%;
- Putna 26,75%;
- Roman 2,63%;
- Suceava 23,55%;
- Tecuci 27,96%;
- Tutova 12,88%;
- Vaslui 2,05%;
- Rădăuți 32,40%.

Se evidențiază faptul că L.A.M. nu se adresează acum doar zonelor în care erau mai mulți evrei și unde prindea antisemitismul. Devenise o mișcare cu reprezentare la nivelul întregii țări, având județe puternice în Banat și Crișana (Arad și Caraș), în Oltenia (Dolj), Ardeal (Turda), Bucovina (Storojineț), Muntenia (Vlașca, Ialomița), Dobrogea (Tulcea). Pentru Moldova, procentul este de 15,26%. Județele cele mai „slabe" au fost cele secuiești: Odorhei, Ciuc, Trei Scaune, o constantă pentru dreapta românească în perioada interbelică[1271]. Părintele N. Grebenea, care conducea ca șef legionar o zonă de interferență între Moldova și Transilvania, își amintea, însă, că a primit cereri de intrare în Garda de Fier a unor etnici secui din acea regiune[1272].

Județe slabe se dovedesc din nou Bacăul și Romanul, unde locuia o importantă populație catolică, cu sate compacte de credincioși romano-catolici, și exemplificăm prin comunele Săbăoani, Gherăiești, Nicolae Bălcescu. Catolicii primiseră drepturi după concordatul din mai 1927, iar legăturile strânse ale legionarilor cu biserica ortodoxă transforma Garda de Fier într-o

[1270] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937, pp. 9716-9719
[1271] *ibidem*
[1272] N. Grebenea, *op. cit.*, p. 78

grupare neeligibilă pentru electorii catolici, temători că o victorie gardistă le va periclita drepturile obținute. Corneliu Codreanu remarca acest fapt și într-o *circulară* cerea să nu mai fie primit în Gardă timp de trei ani nici un catolic din Roman sau Bacău pentru purtare necorespunzătoare în precedentele alegeri[1273].

Dacă până la 1937, cea mai puternică regiune din punct de vedere al scorului electoral era Moldova, fiind "leagănul mișcării" și o zonă în care avea succes discursul antisemit, acum pe primul loc se afla Crișana – Maramureș cu 20,5%, Muntenia – 18%, Oltenia 16,1%. Să remarcăm faptul că în Oltenia evreii erau într-un număr nesemnificativ. Alegerile din anul 1937, ultimele înaintea instaurării regimului de dictatură regală a lui Carol al II-lea, au demonstrat transformarea Gărzii de Fier într-un partid cu reprezentare națională. Obținea 478.378 de voturi, însemnând 15,58%, iar P.N.C. – 281.167 de voturi și 9,15% (se constată o întărire deosebită a dreptei radicale, care aduna un sfert din numărul de voturi). Partidul Evreiesc totaliza 43.681 de voturi și 1,42 %, sub pragul electoral și arătând lipsa de unitate politică a evreilor din România, ce reprezentau cca 4% din populația țării[1274].

Corneliu Zelea Codreanu a felicitat organizațiile București, Arad, Neamț, Timiș-Torontal, Dolj, Covurlui, Teleorman, Brăila. Vlașca, Gorj, Prahova, Turda, Hunedoara, Ialomița, pentru contribuția lor deosebită la obținerea acestui rezultat deosebit al Partidului Totul pentru Țară (erau județele care au depășit pronosticurile sale electorale)[1275]. Se constată faptul că legionarii obțin voturi și în alte zone decât cele care erau denumite ca fiind fiefuri ale lor, în care componenta evreiască a populației era însemnată și unde mesajul propagandistic antisemit era bine primit de către electorat. Astfel, menționăm județe precum Gorj, Tulcea, Hunedoara, Timiș-Torontal, Dolj. În aceste județe evreii erau foarte puțini sau chiar lipseau cu desăvârșire. De asemenea, se observă că județele cu mulți evrei au dat voturile lor P.N.C. La Iași influența lui A.C. Cuza rămânea mare. La fel și în județul Baia, unde dreapta câștiga aproape 50% din voturi. Garda de Fier înregistra o creștere ajungând la 10,68%, care se adăugau celor 34,06% ale P.N.C. Să remarcăm că Garda de Fier are succes și în București, fapt care nu se întrevedea la alegerile din 1932. În cele 54 de circumscripții se obținea o medie de peste 22%[1276].

Senatori legionari au fost aleși și în județele Moldovei: Bacău, Baia, Botoșani, Câmpulung, Dorohoi, Iași, Neamț, Rădăuți, Roman, Suceava, dar și în alte județe, precum cele amintite anterior. Partidul Totul pentru Țară obține scoruri electorale ridicate în regiuni în care evreii sunt într-un număr foarte mic,

[1273] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste,* p. 237
[1274] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937, pp. 9716-9719
[1275] *Cronologie legionară*, p. 137
[1276] „Buna Vestire", 22 decembrie 1937

cum este cazul Olteniei, unde mișcarea capătă o susținere deosebită. Județele Arad și Neamț se vor afla pe primele locuri la alegerile pentru Senat după ce se obținuseră rezultate foarte bune și pentru Camera Deputaților (în Arad – 32,7%). Succesul de la Senat denotă și dezvoltarea simpatiilor gardiste în rândul electoratului de peste 40 de ani. Să remarcăm aderența deosebită în județele montane ale țării, acolo unde legionarii au obținut întodeauna rezultate bune: Turda, Alba, Caraș, Hunedoara, Câmpulung, Suceava. De asemenea, succesul gardist s-a datorat și mobilizării alegătorilor în multe județe și faptului că electoratul tradițional al marilor partide a fost caracterizat și de o doză importantă de apatie politică ce a generat absenteismul[1277].

Dintre aleșii pentru Adunarea Deputaților de pe listele legionare amintim pe I. Găvănescul, C. Șumuleanu, T. Brăileanu, I.Z. Codreanu, I.D. Borșa, vechi activiști ai Gărzii, dar și noi cadre de valoare, venite de la alte formațiuni sau „debutanți", precum D. Protopopescu, R. Budișteanu, fost liberal georgist, R. Meitani, R. Gyr, D. Gerota, celebru chirurg, M. Manoilescu, G. Forțu, generalul Racoviță, colonelul Șt. Zăvoianu. Candidații grupării acoperă un spectru ocupațional divers și se impun prin valoare, mulți dintre ei fiind personalități marcante ale vieții politice și culturale românești[1278]. Să remarcăm faptul că cei care și-au oferit candidatura pentru Partidul „Totul pentru Țară" sunt în ordinea descrescătoare a numărului: ofițeri, profesori universitari, profesori de școală, preoți, magistrați, comercianți[1279].

Electoratul Gărzii de Fier devine unul bine diversificat. S-au alăturat mișcării numeroși intelectuali (care au oferit greutate în disputele mediatice cu celelalte partide), de asemenea, muncitori ce vor activa în Corpul Muncitoresc Legionar, țărani sensibili la religiozitatea legionarilor, preoți, comercianți, liceeni, ce activau în „frății" și bineînțeles, studenți. C. Ciuntu remarca un fapt deosebit în Bucovina, la Cernăuți, unde bandele de cuțitari din cartierele marginale ale orașului, Roșa și Mănăstirea, își afirmau devotamentul față de Mișcarea Legionară[1280]. Garda de Fier propunea un număr mare de preoți în calitate de candidați la alegeri (18) fiind depășită doar de P.N.C. (28 de preoți) și urmată de P.N.Ț (9), P.P. (6), P.N.L. (2), partide care înțelegeau să despartă politica de viața religioasă[1281].

Armin Heinen, interesat în a cerceta categoriile sociale din care era format efectivul de cadre a Mișcării, descoperea un număr mare de femei. Dintre activistele care s-au implicat constant în acțiunile desfășurate de gardiști

[1277] A. Heinen, *op. cit.*, p. 395
[1278] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937, pp. 9716-9719
[1279] "Buna Vestire", nr. 229, 30 mai 1937
[1280] C. Ciuntu, *Din Bucovina pe Oder. Amintirile unui legionar*, Rio de Janeiro, 1967, p. 18
[1281] "Monitorul Oficial", an CV, Part. I, nr. 301 din 30 decembrie 1937, p. 9717

menționăm pe Vera Totu, Iridenta Codreanu (sora lui C.Z. Codreanu, devenită apoi soția lui Ionel Moța) sau Sica Popescu (căsătorită cu alt lider legionar, ing. Flamură), cunoscută în mediile legionare sub apelativul de „Mama Sica", Nicoleta Nicolescu (șefa femeilor legionare, conducătoarea „cetățuilor")[1282].

P.N.C. rămâne în continuare un partid regional ce colecta voturile antisemiților din județele lor tradiționale din Basarabia, Bucovina, nordul Moldovei, înregistrând unele succese și în Banat sau Ardeal. Se beneficia de recrudescența mișcărilor fasciste în Europa și de personalitatea marelui poet Octavian Goga. În Basarabia se situa pe poziția a II-a, cu 21,3% din voturi, iar în Moldova, aceeași poziție, cu 17,1%, dar a obținut rezultate modeste în Transilvania (3,8%) și Crișana-Maramureș (4,3%), rezultate care au provocat o mare decepție lui Goga. Nici în București, unde Goga desfășurase o intensă campanie nu au fost rezultate satisfăcătoare, doar 2,82%, pe primele trei poziții situându-se P.N.L. – 39,40%, P.N.Ț. – 23,2% și P.T.p.Ț. – 22, 66%. Deci, succese s-au obținut în fiefurile lui Cuza și prea puțin în zonele unde Goga ar fi trebuit să atragă adeziuni. P.N.C. a obținut rezultate bune în regiunile mai slabe ca informație și instrucție, în zone rurale, mici târguri și unde elementul evreiesc era puternic; a contat și lipsa unui program politic și economic coerent[1283].

Un observator contemporan al alegerilor din 1937, intersat de latura lor sociologică, remarca faptul că: "Județele cu mulți evrei și unde românii sunt antisemiți au votat cu P.N.C. Partidul Totul pentru Țară a fost puternic în județele românești unde nemulțumirea era de alt soi". El constata că Mișcarea legionară a strâns voturile răzvrătiților „din regiunile industriale, agricole bogate și poate mai puțin în cele sărace". Este „un partid de protestare împotriva politicianismului". Studiind harta pe care acesta a realizat-o referitor la ponderea electoratului gogo-cuzist și legionar, constatăm că mai mare succes a obținut P.N.C. în zonele înapoiate din nord-estul țării[1284].

Cei doi conducători ai P.N.C., Goga și Cuza rămân credincioși crezurilor antisemite, încercând să le pună în aplicare în timpul scurtei lor guvernări, deși antisemitismul radical al profesorului Cuza nu era bine văzut de mulți dintre partizanii politici ai lui Goga (și chiar de către acesta) și se considera că această alianță este una conjuncturală. Goga credea că demiterea

[1282] A. Heinen, *op. cit.*, p. 395

[1283] C. Enescu, *Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*, în „Sociologia românească", 2, (1937), nr. 11-12, p. 523, „Dimineața", 25 decembrie 1937

[1284] C. Enescu, *Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*, în „Sociologia românească", 2, (1937), nr. 11-12, p. 512

sa devenea o „victorie a lui Israel", și într-adevăr, boicotul economic inițiat de evrei a contribuit la căderea guvernului său[1285].

Sfârșitul anului 1937 marchează o recrudescență a dreptei românești, fenomen caracteristic în multe țări ale Europei din deceniul patru, ce anunța accederea la putere a acestor mișcări și acțiunile antisemite pe care programele lor politice le statuau.

L.A.M. devenise o grupare politică ce își putea îndrepta privirile spre preluarea conducerii țării. Codreanu consideră că încă nu sosise acest moment, continuându-și politica de organizare, educare, pregătire. Dar istoria nu-i oferă ocazia de a-și dovedi talentul sau incapacitatea la guvernare. Anunțarea rezultatelor s-a petrecut destul de târziu, regele și Tătărescu au încercat să falsifice alegerile, dar președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, D.G. Lupu, a demonstrat o deosebită corectitudine, împotriva căreia cei doi nu au putut face nimic[1286]. Eugen Cristescu, director al S.S.I., a mărturisit la procesul mareșalului Antonescu că 300.000 de voturi care aparțineau Gărzii de Fier au „fost camuflate prin Ministerul de Interne"[1287].

P.N.L. n-a obținut necesarul de 40% în alegeri. Carol al II-lea nu va oferi guvernul lui Maniu și Codreanu, care s-au dovedit cei mai vehemenți adversari ai camarilei sale. El afirma: "Mi-a rămas, deci, o singură soluție constituțională, aceea de a face apel la Naționaliștii-Creștini ai lui Goga și Cuza. Este, desigur, o soluțiune proastă, dar totuși cea mai puțin. Sunt perfect conștient că guvernarea, cu aceste elemente, destul de hotărât antisemite, nu va putea fi una de lungă durată"[1288]. Regele făcea ultimii pași spre instaurarea regimului său de autoritate monarhică. Regele Carol al II-lea își manifesta tacit acordul pentru unele măsuri antisemite ale noului guvern: „Prima măsură pe care vrea să o ia este revizuirea evreilor, care, după 1919, au intrat fraudulos în țară: lor vrea să le ia dreptul la cetățenie. Cred că va atinge o foarte mică minoritate și este, poate, o aruncare de lest folositoare în acest moment"[1289]. Această numire a lui Goga-Cuza la conducerea guvernului a fost pentru satisfacerea curentului naționalist, dar, în același timp, și pentru învrăjbirea gogo-cuziștilor cu legionarii. Pentru aceasta a fost numit și Armand Călinescu la Interne, pentru a pune pe poziții antagonice cele două mișcări naționaliste. Regele Carol al II-lea mărturisea: „Goga, mai ales, și Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți de a întreprinde orice pentru exterminarea lor;

[1285] C. Iancu, *Evreii din România 1919-1938*, p. 209

[1286] Al.Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 97

[1287] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. II, Ed. Saeculum I.O., Ed. Europa Nova, București, 1995, p. 336

[1288] Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, București, 1995, p. 234

[1289] *Ibidem*, p. 235

în aceasta, vor fi secondați perfect de Călinescu, care este complet de acord cu ei"[1290].

Guvernul Goga-Cuza (după spusele regelui, Goga, „umflându-se ca un broscoi, primește a forma guvernul în condițiile care i le-am impus") a avut o existență de 44 de zile începând cu 28 decembrie 1937. Printre primele măsuri luate a fost interzicerea ziarelor „Adevărul", „Dimineața" și „Lupta", considerate a fi evreiești. A.C. Cuza îl vedea pe Goga ca fiind insuficient de energic în poziția sa antisemită și se retrage ostentativ la Iași încă de la începutul lui ianuarie 1938. Dar politica antisemită a lui Octavian Goga a adus o proastă impresie în Occident, precum și în țară. S-a creat senzația de pripeală în acțiunile guvernului, care tindea spre a se transforma în haos. A contribuit la aceasta și conflictele, uneori devenite violente între „lăncierii" P.N.C. și etnicii evrei, sau ciocnirile lor cu legionarii[1291]. Ziarele P.N.C. se întreceau în a ridica ode celor doi conducători ai partidului și ai guvernului; printe autori aflăm și scriitori de valoare, precum Vasile Militaru sau Nicolae Crevedia[1292].

Anul 1938 începe pentru legionari cu divergențe cu P.N.C. aflat acum la putere, înregistrându-se mai mulți răniți (52, după spusele lui Codreanu, mai ales în Neamț, unde sunt agresați R. Budișteanu, A. Vlad, M. Macovei, personalități ale grupării). Cu toate acestea Codreanu nu critică public activitatea guvernului, care era cel puțin contradictorie, ajungându-se chiar la o înțelegere cu Goga în privința alegerilor ce trebuiau să se desfășoare în martie 1938[1293], se pare pentru a nu da satisfacție lui Carol al II-lea (ce rămânea credincios dictonului latin: *divide et impera*). La 13 ianuarie 1938, Corneliu Zelea Codreanu declara într-o primă luare de poziție adresată guvernului gogo-cuzist: „Sunteți un guvern naționalist. Eu nu am dreptul nici măcar să suspectez buna credință, chiar atunci când unele nu le înțeleg sau mi se par greșite. Un om

[1290] K.W. Treptow, *Politica regală și alegerile din 1937-1938*, în „Europa XXI", vol. III-IV (1994-1995), p. 182; Carol al II-lea, *În zodia Satanei...*, p. 124

[1291] A. Heinen, *op. cit.*, p. 496

[1292] Vezi "Porunca Vremii", ianuarie 1938. Radu Bardă, un apologet fanatic al lui Cuza și al politicii sale antievreiești, scria în „Porunca Vremii" din 21 ianuarie 1938 o poezie care exprimă o stare de spirit și un nivel intelectual:

„Te slăvim azi A.C. Cuza
Că ne iei pe Ștrul din cârcă
Și la toți ne râde buza
Că scapi țara de năpârcă".

Cu o zi înainte, în același ziar, prolificul autor scria urmărind aceeași temă antievreiască, care de altfel a urmărit-o obsesiv încă din 1927:

„Măi flăcăi din Maramureș
Întăriți-vă genunchii
Prin jidani să dăm un iureș
Să le mai gonim păduchii".

[1293] C.Z. Codreanu, *Circulări și manifeste,* pp. 266-267

corect nu se poate năpusti asupra altui om din primul ceas, înainte de fi lăsat să-și pună în aplicare gândurile sale". Este o atitudine de prudență înțeleaptă din partea lui Codreanu, ce considera că timpul va fi aliatul său. Generalul Antonescu în depoziția din procesul intentat lui Codreanu în 1938 afirma: „Și atunci față de mine, d-l Codreanu a spus că se retrage din lupta electorală, iar față de Goga, mi se pare că și-a luat angajamentul că se retrage chiar din alegeri, dând dovadă de mare patriotism"[1294]. La 9 februarie 1938, s-a ajuns la un acord după o întâlnire intermediată de Mihail Sturdza între Goga și Codreanu. Acest acord a grăbit instaurarea regimului de dictatură regală[1295]. Să menționăm că la 13 ianuarie 1938, Consiliul de Miniștri prezidat de Octavian Goga a luat câteva măsuri economice, care doreau să ajute țărănimea: monopolul distribuirii sării pentru consum țărănesc, desființarea impozitului agricol, prețul petrolului lampant a fost redus, s-a creat Oficiul de Distribuire a Produselor Monopolului Statului, instituirea monopolului de desfacere a bumbacului țărănesc etc.[1296]

Într-o lucrare oficială a autorității guvernamentale antonesciene din 1942 se spune că, după împușcarea a trei legionari în timpul guvernării gogo-cuziste, Ion Antonescu a mers la Predeal pentru a se întâlni cu Corneliu Zelea Codreanu ca acesta să nu reacționeze cu violență. Generalul a arătat faptul că era decis „să reprime cu toată asprimea orice act de violență"[1297]. Armand Călinescu nota în *Însemnările politice,* referitor la o întâlnire din 3 februarie 1938 între membrii marcanți ai guvernului: „Întrevedere cu Goga și cu generalul Antonescu spre a vedea ce facem cu Garda. Antonescu spune să aplicăm legea. Guvernul a decis să interzicem o anumită formă de propagandă, să aplicăm măsuri. Să nu facem uz de armă, ci să-i arestăm"[1298]. Se pare că intransigența generalului a amânat măsurile radicale îndreptate împotriva legionarilor. La 15 ianuarie 1938, Radu Gyr scrie în „Buna Vestire" un articol cu referire la Victor Iamandi cu un titlu mai mult decât sugestiv: *Amurgul unei bestii*.

La 13 ianuarie, se constituie Corpul Legionar Moța-Marin, condus de prințul Alecu Cantacuzino, format din 10.000 de legionari, o elită a mișcării, alcătuită pentru a apăra Garda de Fier în perioada care urma, în viziunea liderilor legionari, una a represiunii carliste. La 20 ianuarie 1938, Codreanu

[1294] *Ibidem* și *Cronologie legionară*, p. 138

[1295] M. Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Ed. Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994, p. 126; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 337

[1296] A.N. București, *Fond Ministerul Propagandei Naționale*, Dos. 379/ 1938, f. 23, apud C. Sandache, *Doctrina național creștină în România*, Ed. Paideia, București, 1997, p. 71

[1297] *Pe marginea prăpastiei..., 21-23 ianuarie 1941*, București, 1942, p. 35

[1298] A. Călinescu, *Însemnări politice 1916-1939*, ed. Al.Gh. Savu, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 374

propune înfiinţarea unor unităţi de învăţământ legionar pentru pregătirea viitorilor prefecţi şi primari ai unei viitoare Românii legionare şi cere ca aceştia să manifeste „corectitudine, capacitate, simţul ordinei, al gospodăriei, bunăcuviinţă, dragoste de oameni, răbdare, tact, zelul de a-şi face datoria dincolo de limite". Codreanu îşi manifestă neîncrederea în sistemul de învăţământ de stat, dorind să dea naştere altuia care să acţioneze paralel[1299].

La 1 februarie 1938, atacatorii rectorului Traian Bratu din martie 1937 sunt achitaţi de Tribunalul Militar din Braşov[1300]. Tot la 1 februarie 1938, C.Z. Codreanu anunţă într-o *circulară* faptul că s-a încercat asasinarea sa ca urmare a unui plan stabilit de Istrate Micescu şi Armand Călinescu şi încredinţat a fi pus în aplicare de către avocatul I.V. Emilian, prefectul cuzist de Neamţ, în virtutea „unor înalte raţiuni de stat" şi cu promisiuni materiale şi morale. Acesta a refuzat. Codreanu a aflat de acestă tentativă datorită generalului Sichitiu şi a cerut printr-o *circulară* să fie răzbunat în caz că va fi asasinat[1301].

La 5 februarie 1938, Iuliu Maniu adresează un memoriu regelui prin care cere aducerea la putere a Partidului Naţional Ţărănesc, cea de-a doua forţă politică a ţării, conform alegerilor din decembrie 1937. El justifica cererea prin faptul că P.N.L. era tributar „uzurii" guvernării anterioare, iar Garda de Fier nu putea face faţă situaţiei, căci, în concepţia sa, doctrina legionară avea în componenţă două concepţii primejdioase pentru ţară: introducerea unui regim totalitar, în interior, şi o „reacţiune sovietică", în exterior[1302]. Excelent om politic de opoziţie, dar nu foarte eficient la putere, Iuliu Maniu a prevăzut două fenomene politice, dar nici unul, nici celălat nu s-au datorat legionarilor lui Codreanu şi, din nefericire, au fost dezastruoase pentru noi.

La 8 februarie, Armand Călinescu demisionează la sugestia regelui, căci fusese informat că regele este pregătit pentru lovitura de stat. Armand Călinescu participă pe 14 februarie la o întâlnire a apropiaţilor regelui. El evidenţiază faptul că Garda de Fier a pătruns în toate categoriile (sociale şi profesionale, n.a.). Nicolae Iorga, şi el aflat printre cei care se constituiau în „duşmanii Gărzii", afirma: „Ori ne facem datoria, ori ne pun pieile pe băţ"[1303]. Într-adevăr, marele istoric a avut un rol important în arestarea lui Codreanu. Cu toate acestea, nici unul, nici celălalt om politic, n-au scăpat de răzbunarea legionarilor.

[1299] *Cronologie legionară*, p. 139
[1300] S. Neagoe, *op. cit.*, p. 379
[1301] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 268
[1302] *Iuliu Maniu în faţa Istoriei*, coord. G. Ţepelea, Ed. Gândirea românească, Bucureşti, 1993, p. 173
[1303] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 373; N. Iorga, *Memorii. Sinuciderea partidelor (1932-1938)*, vol. VII, Bucureşti, 1939, p. 459

Instaurarea regimului autoritar carlist face ca partidele să părăsească arena politică. Codreanu cere prin *circulare* ca legionarii să se alinieze hotărârilor lui Carol al II-lea, spre a se opri prigoana anti-legionară şi împiedicarea unui război civil. Printr-o *circulară* din 21 februarie 1938, Corneliu Zelea Codreanu anunţa: „Generaţia noastră vede bine mănuşa care i s-a aruncat. Mănuşa aruncată rămâne jos. Noi refuzăm s-o ridicăm. Ceasul birunţei noastre încă n-a sunat. E ceasul lor". Şi explica motivele: „Lovitură de stat nu voim să dăm. [...]. Nu vom întrebuinţa aceste mijloace pentru că tineretul de astăzi are prea adânc înfiptă conştiinţa misiunii sale şi a răspunderii sale pentru a face acte necugetate care să transforme România într-o Spanie însângerată". Îşi manifestă încrederea că timpul va lucra în favoarea sa şi alor săi: „Credeţi, camarazi din sate, din munţi, din câmpii, în viitorul legionar al României"[1304]. Partidul „Totul pentru Ţară" nu mai exista. El mărturisea unui apropiat că o lovitură de stat nu era posibilă în acel moment. Dacă ar fi fost să se dea momentul potrivit era începutul guvenării Goga[1305]. Horia Sima spunea că regele Carol al II-lea, după lovitura de stat pe care a orchestrat-o, cu intenţia de a-şi aservi Legiunea, a oferit un post în guvern lui Codreanu, dar s-a lovit de o neaşteptată încăpăţânare[1306].Cu toate acestea, legionarii sunt ţinta represiunii carliste, orchestrate de Armand Călinescu, numit ministru de Interne, un duşman declarat al Gărzii de Fier. La 13 martie 1938, conform jurnalului lui Armand Căline scu: „Convorbire cu Urdăreanu. Codreanu şi Maniu, eu nu la Maniu"[1307]. La o primă vedere par criptate aceste cuvinte, dar ele au fost uşor înţelese. Într-o întrevedere cu reprezentantul Casei Regale se hotărăşte uciderea lui Codreanu. Armand Călinescu îşi salvează şeful de partid. Deci, în viziunea regelui, cei doi, Codreanu şi Maniu, reprezentau principalele obstacole în faţa politicii sale.

La 11 martie 1938, Codreanu intră în Librăria „Cartea Românească" din Bucureşti, unde se afla un raion cu cărţi legionare ce se vindeau foarte bine. Publicul i-a făcut o manifestaţie de simpatie, iar guvernul a răspuns prin închiderea librăriei[1308].

Deşi Partidul „Totul Pentru Ţară" nu mai exista, legionarii continuau a se întâlni în cuiburi şi companii de plasă, organizarea lor cvasi-militară arătându-şi utilitatea, iar întreprinderile legionare funcţionau în continuare. Această realitate naşte reacţia lui Nicolae Iorga printr-o serie de articole în „Neamul românesc", în care îi arată pe Codreanu şi pe tovarăşii săi drept

[1304] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, Colecţia Europa, Ed. Ion Mării, Munchen, 1981, p. 272
[1305] C. Papanace, *Evocări*, Graficas Benzal, Madrid, 1963, p. 23
[1306] H. Sima, *Sfârşitul unei domnii sângeroase*, Ed. Mişcării Legionare, Madrid, 1977, p. 74
[1307] Gr.Tr. Pop, *Mişcarea Legionară*, p. 420
[1308] R.R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, Bucureşti, 1993, p. 46

conspiratori şi promotori ai unor sentimente anti-româneşti. Marele savant incrimina „comerţul legionar" ca fiind un paravan în spatele căreia liderii legionari construiau scenarii antiromâneşti şi pregăteau „înfeudarea României" Germaniei lui Adolf Hitler. Ca urmare a cererii sale şi prin „grija" lui Armand Călinescu, se purcede la desfiinţarea „comerţului legionar". Se închid magazine în Bucureşti, Arad, Piatra-Neamţ, Bacău, Galaţi[1309]. Armand Călinescu a arestat şi internat în lagăre, la 14 februarie 1938, peste 100 de lideri legionari, iar la 13 martie 1938, după „Anschluss", previne pe rege de pericolul gardist şi cere lichidarea mişcării prin arestarea lui Codreanu şi a celorlalţi lideri[1310]. Nicolae Titulescu considera şi el că Garda de Fier este exponenta Germaniei în România. Istoricul Ion Chiper, cercetând documente germane, arăta faptul că până la 1938 Germania nu a mizat pe Mişcarea Legionară, nu a finanţat-o şi chiar a ignorat-o[1311]. La fel consideră şi L. Watts, acuzaţiile de spionaj, trădare, angajarea unor puteri străine contrar intereselor statului nu sunt sprijinite de probe materiale; singura legătură – agenţii lui Armand Călinescu au găsit ciorna unei scrisori de felicitare adresată lui Hitler cu prilejul preluării puterii[1312].

Articolele lui Iorga şi măsurile restrictive ale lui Călinescu au generat riposta lui Codreanu, deşi conştient că asupra sa planează mari pericole, că suprimarea era hotărâtă, dar se căuta un motiv. Se pare că articolele lui Iorga (cel care fusese pentru adolescenţa sa un „apostol şi îndrumător al neamului", şi ale cărui scrieri de dinainte de război se constituiseră în lecturile sale preferate, cel care le fusese un adevărat părinte spiritual, şi care acum îşi lovea „fiii săi, bastarzii", după cum spusese regelui) au făcut ca furia să întreacă spiritul de conservare. Scrisoarea de răspuns este în termeni grei: „Din adâncul sufletului lovit şi nedreptăţit îţi strig şi îţi voi striga din adâncul gropii: eşti un necinstit sufleteşte, ţi-ai bătut joc de sufletele noastre nevinovate! Eşti un incorect, un necinstit sufleteşte!"[1313]. Este mânia unui elev care considera că îşi ascultase profesorul şi acum este certat pe nedrept de acesta. Într-adevăr, Iorga ceruse ca mijloc de luptă împotriva evreului practicarea îndeletnicirilor pe care acesta le desfăşura, transformându-l într-un conlocuitor mult mai puternic economic: comerţul şi meşteşugurile. Lucarea sa, *Iudaica,* publicată în 1937 la Editura I.E. Torouţiu, relua multe dintre ideile sale antebelice. Scria: „Românul poate face orice şi concura pe oricine, cu o singură condiţie: să fie ajutat de ţara lui şi să n-aibă în faţă ceea ce reprezintă de fapt evreimea la noi: un stat economic

[1309] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 352
[1310] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 376
[1311] I. Chiper, *România şi Germania*, Ed. Elion, Bucureşti, 2000, p. 63
[1312] L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă 1918-1941*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993, p. 227
[1313] „Porunca Vremii", 15 septembrie 1940

complect, implântat în mijlocul organelor de viaţă ale unei societăţi istorice stupid de ospitaliere [...] ei ne dau pur şi simplu afară din ţara noastră"[1314].

Considerând că Iorga este profetul care a înghiţit tablele legii, Codreanu se ridica să apere învăţăturile primite cândva, demult, de la profesorul său. „Şi pe deasupra, în râsul şi satisfacţia comercianţilor iudei, care priveau cum se dărâmă sub loviturile stăpânirii lor şi acest început de comerţ românesc", îi scria el savantului. „De acum şi până voi închide ochii, d-le Iorga, şi după aceea, te voi privi aşa cum meriţi", încheia el furibunda pledoarie[1315].

Nicolae Iorga îi răspunde în „Neamul Românesc": „Se trimit înapoi cu cea mai îndreptăţită indignare aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva care, neamintindu-şi cât sânge s-a vărsat de el şi de pe urma faptelor sale, ar trebui să se coboare în conştiinţa sa pentru a se pocăi, evitând ţării primejdiile ce se adună asupra ei". Corneliu Zelea Codreanu trimite, la 28 martie 1938, o a doua scrisoare, de răspuns, în aceiaşi termeni: „Eu mă cobor în adâncul conştiinţei mele şi văd că mi-am apărat în 15 ani de baionetă pământul ţării mele. În acest timp am primit lovituri. [...] Coboară-te şi dumneata şi spune-mi ce vezi?"[1316]. Orgoliul profesorului, după spusele contemporanilor săi, era nemăsurat şi aceasta a fost o lovitură pe care nu a mai dorit a o para printr-o nouă dispută mediatică. În calitatea sa de consilier regal, a reclamat scrisorile lui Codreanu ca fiind o atingere adusă demnităţii sale de înalt funcţionar al statului şi cere pedepsirea gestului[1317]. Este motivul, considerăm noi, nu cauza, se pare că soarta sa fusese pecetluită încă de la sfârşitul anului precedent.

Regele Carol al II-lea se dovedeşte acum hotărât împotriva Gărzii de Fier, o vede ca pe „o adunătură de anarhişti" şi doreşte a urgenta eradicarea ei, considerând-o în continuare cea mai mare primejdie pentru regimul său de dictatură regală. Carol al II-lea şi-a manifestat aversiunea faţă de Garda de Fier. Nu doar în 1937 – 1940, ci şi după detronarea sa. În 1945, încă nu-şi domolise aversiunea: „Corneliu Zelea Codreanu, un fanatic cu vădite tare fizice şi psihice, a strâns în jurul său un număr de nemulţumiţi, câţiva visători idealişti şi, mai ales, o mulţime de oameni care, prin complecta lor lipsă de valoare personală, nu reuşesc să se plaseze altundeva"[1318].

Pentru perioada domniei sale şi mai ales pentru regimul său autoritar (1938 – 1940) s-au încercat în istoriografia românească şi străină mai multe nuanţări. Carol al II-lea s-a dovedit un abil politician. A reuşit să înfrângă

[1314] N. Iorga, *Iudaica*, p. 36
[1315] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste,* pp. 281-282
[1316] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste,* pp. 285-286
[1317] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 355
[1318] C. Sandache, *Viaţa publică şi intimă - Carol al II-lea*, Ed. Paideia, 1998, p. 121 şi Carol al II-lea, *În zodia Satanei*, p. 91

puterea partidelor politice care au contestat „restaurația": P.N.L. și P.N.Ț., folosindu-se de Iorga, Argetoianu, tinerii liberali, aripa liberală georgistă, Alexandru Vaida- Voevod, Armand Călinescu și Garda de Fier. Probabil, în vremuri mai liniștite, autoritarismul său ar fi avut o existență mai lungă. Sunt unii autori care consideră că firea românilor este antidemocratică. Dorința de putere și bogăție l-au împins spre abile manevre politice, multe dintre ele imorale, întreținând politicianismul și corupția. Este percepția a mai multor autori români și străini, și o confirmă memorialistica vremii. N.M.N. Talavera opina: „Probabil că nu este o exagerare că regele Carol a fost cel mai corupt cap încoronat al secolului al XX-lea. Nici un alt rege nu a abuzat de devotamentul sincer al poporului său așa cum a făcut-o el". N.M.N. Talavera remarca: „Nu a existat nicio dovadă a unei legături cu o putere străină. Legăturile cu Germania nazistă au fost întreținute mai degrabă de gogo-cuzişti sau chiar de aripa fascistă, neoliberală, a lui Gheorghe Brătianu, decât legiunea"[1319]. Considerat în țară „jidovit", în străinătate nu se sfiește să-și manifeste opinii referitoare la „problema evreiască" din România. Într-un interviu de la începutul anului 1938 acordat ziarului de mare audiență „Daily Herald", recunoaște necesitatea rezolvării acestei chestiuni, pe care o consideră cea mai importantă din România și vede ca soluții revizuirea cetățeniei evreilor veniți în țară după război (satele românești au fost invadate de evrei galițieni și ruși)[1320].

Codreanu este arestat la Predeal pentru ultragierea unui înalt demnitar și, în regim de urgență, este judecat și condamnat de Consiliul de Război al Municipiului București, la 19 aprilie 1938, la pedeapsa cea mai mare ce se putea da pentru o asemenea faptă: șase luni de zile de detenție. Dar Corneliu Zelea Codreanu n-a mai ieșit din pușcărie până la sfârșitul vieții. Sunt arestați și alți legionari, care sunt trimiși în lagăre la Tismana, Dragomirna, Miercurea-Ciuc. Ziarele „Cuvântul" și „Buna Vestire" sunt suspendate[1321].

Profesorul Iorga reacționează târziu, dacă și-a dorit a-l salva (puțin probabil) sau a dorit să dea o nouă lovitură imaginii lui Codreanu, care, la acea dată se bucura de o popularitate foarte mare și se spunea în epocă că profesorul manifesta un sentiment de gelozie față de mai tânărul lider politic. Textul ni se pare deosebit pentru a ilustra firea savantului: „Încredințându-mă din răspunsurile date la instrucție de avocatul Corneliu Zelea Codreanu că nu-și dă seama de faptele sale, anulez cererea de a fi judecat pentru scrisoarea trimeasă mie"[1322]. Dar zarurile fuseseră aruncate. „Apoi a venit tăvălugul: Codreanu a fost ucis din ordinul lui Carol al II-lea în 1938", după cum scria D. Șafran,

[1319] Apud Gr. Tr. Pop, *Mișcarea Legionară*, p. 340
[1320] Gr. Tr. Pop, *op. cit.*, p. 377
[1321] D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 267
[1322] C. Sandache, *Viața publică și intimă - Carol al II-lea*, p. 57; „Universul", 30 martie 1938

viitorul rabin de București, după o întâlnire cu șeful Mișcării Legionare înainte de arestarea sa[1323]. Tânărul evreu, fiu marelui rabin A.H. Șafran, a intuit faptul că asasinarea lui Codreanu avea să antreneze un șir de noi asasinate.

În perioada 20 aprilie – 9 mai 1938, în București, au fost arestate 33 de persoane condamnate apoi la închisoare între o lună și șase ani pentru activități ilegale, posesie de arme. Cifre asemănătoare soseau și din alte județe, după cum prezenta A. Heinen, după studierea unui document din arhivele germane[1324].

Un nou guvern este instalat. Prim-ministru este patriarhul Miron Cristea, bătrân și fără veleități politice, care era o marionetă politică pentru regele Carol al II-lea. Poziția sa de conducător al Bisericii Ortodoxe Române era considerată ca salutară pentru unitatea națională. Codreanu își nota în închisoare: „Patriarhul e și prim-ministru, în numele căruia se fac toate, de la care ne vin în fiecare zi atâtea chinuri"[1325]. Noul guvern de uniune națională prezidat de patriarhul Miron Cristea era alcătuit din foștii prim-miniștri, la care se adăugau generalul Ion Antonescu, C. Argetoianu, M. Cancicov, V. Iamandi, A. Călinescu. De la început, regele își anunță clar intenția sa de a conduce autoritar, cerând ascultare și punctualitate. C. Argetoianu scria: „Consiliul a ascultat și a aprobat. A aprobat deși se oglindeau pe fețele fiecăruia sentimente diferite. Fiecare căuta să-și dea seama de putințele ambițiilor și lăcomiilor sale de a se încadra în noul curs. Dintre toate, oribila față bărboasă a lui Iorga era sinistră"[1326].

Codreanu este acuzat și de „crimă de trădare contra ordinii sociale și pentru crimă de răzvrătire". Începe un nou proces, la 23 mai, în cadrul Tribunalului Militar al Corpului 2 de Armată. Printre avocații apărării se găseau Lizzeta Gheorghiu, S. Radovici, C. Hențescu, H. Cosmovici, „iar tinerii avocați legionari au căutat probe în timpul scurt – 3 zile". Avocații mari au refuzat să-l apere: R. Rosetti, E. Vasiliu-Cluj, Paul Iliescu, Nelu Ionescu, Ionel Teodoreanu (de frică să nu intre în lagăre). Martorii apărării sunt mari personalități ale vieții politice și culturale ale României: Iuliu Maniu, Sextil Pușcariu, Ion Antonescu, E. Chirnoagă, M. Racoviță, I. Frollo, M. Manoilescu, N. Crainic, E. Petit, E. Antonescu, Tr. Brăileanu, I. Constantin și alții. Sunt profesori universitari, savanți, publiciști, generali. Toți sunt împotriva acuzației de trădare înaintată lui C. Codreanu și se exprimă în termeni elogioși despre inculpat și mișcarea pe care o conducea. Generalul I. Antonescu și I. Maniu sunt considerați ca fiind printre singurii oameni politici români de o înaltă probitate și onestitate. Ei văd în Codreanu un patriot. Generalul Antonescu a spus: „Din elementele pe care

[1323] *Din luptele tineretului român...*, p. 233
[1324] A. Heinen, *op. cit.*, p. 356
[1325] C.Z. Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, p. 37
[1326] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. IV, Ed. Machiavelli, București, 2002, p. 126

le-am avut şi le am, pot spune că nu poate fi acuzat de trădare. Generalul Antonescu nu stă de vorbă cu trădătorii". Un alt general, Costandache, se exprima astfel:

„Pe dl. Codreanu îl cunosc de la procesul din 1934. Am fost judecătorul său. Pot spune că ideolgia pe care o are, slujind Patria, pe Dumnezeu şi Regele, ideologie pe care o cunoaşte toată lumea, nu poate fi decât o ideologie frumoasă.

Apărarea: Poate fi acuzat inculpatul Codreanu de război civil, de răzvrătire?

Domnul general Costandache: Corneliu Codreanu nu poate fi capabil de aceasta; are atâţia adepţi, încât ar fi părăsit de aceştia". Mihail Manoilescu, economistul de mare valoare şi doctrinarul corporatismului românesc, declara: „Dl. Corneliu Codreanu, cât şi Mişcarea legionară, sunt de o probitate sufletească, de o curăţenie, de o puritate, jertfă şi de un exces de loialitate cum n-am întâlnit"[1327].

A.C. Cuza, după moartea lui Octavian Goga, semna constituirea Uniunii Conştiinţei Naţionale, sub preşedinţia lui Istrate Micescu, un apropiat al regelui. El a fost considerat „şef spiritual", iar secretar general a fost numit Gh. A.C. Cuza. Se recunoştea rolul absolut al regelui şi se dorea începerea unei activităţi susţinute pentru „luminarea poporului prin cunoaştere". A urmat apoi aderarea la Frontul Renaşterii Naţionale. Cu această ocazie A.C. Cuza a afirmat că „a persecuta pe legionari reprezintă pentru naţionaliştii creştini o ruşine. Acest lucru ar fi rău interpretat de popor" A fost ultimul act politic al lui A.C. Cuza, rolul său în perioada ce-a urmat a fost nesemnificativ[1328].

Au rămas mărturie a zilelor petrecute de Codreanu în închisoare scrierile sale numite *Însemnări de la Jilava*. Ele ne dezvăluie un suflet chinuit, pătruns de fatalism şi care-şi aşteaptă inevitabilul sfârşit. Se afla la capătul puterilor: „Se scurge viaţa din istovitul trup". Este bolnav, rezultat al precedentelor încarcerări. „Îmi intră umezeala în oase. Respir aerul de pivniţă. Îmi simt plămânul străpuns de ace, de gloanţe. Mă întind pe patul de scânduri. Mă dor oasele. Stau cinci minute pe o parte, câte cinci pe cealaltă"[1329]. Virgil Gheorghiu scria despre întâlnirea avută cu Codreanu în timpul procesului: „În clipa în care Corneliu Zelea Codreanu este la doi paşi de mine, îmi dau seama că este foarte obosit. [...] Văd clar pe chipul lui pecetea morţii. Va fi ucis..."[1330]

[1327] K. Treptow, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 90 şi p. 93
[1328] G. Dumitrescu, *A.C. Cuza şi doctrina naţionalist-creştină*, p. 154; A.N.D.J. Iaşi, *Fond Prefectura Iaşi*, dos. 1/ 1938, f. 198, apud C. Sandache, *Doctrina naţionalist creştină...*, pp. 66-67
[1329] C.Z. Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, Col. Europa, Munchen, 1994, p. 12
[1330] *Din luptele tineretului român...*, p. 163

La 6 iunie, Codreanu scria: „Din alte hrube aud în fiecare seară cântând:

Cu noi este Dumnezeu
Înţelegeţi, neamuri, şi vă plecaţi.

Şi apoi, pe rând, toate cântecele legionare. E plină închisoarea de legionari". Ultimele însemnări ale lui Codreanu sunt din luna iunie. Acum dezvăluie un om liniştit, un om care s-a împăcat cu soarta sa. Religia a fost reazămul său. „Când am terminat evangheliile am înţeles că stau aici, în închisoare, din voia lui Dumnezeu; că deşi n-am nici o vină sub latură juridică. El mă pedepseşte pentru păcatele mele şi-mi pune la încercare credinţa mea", scria el la 19 iunie 1938[1331]. Testamentul său, redactat la Jilava la data de 15 iunie 1938, menţionează mici proprietăţi (primise şi de la generalul Cantacuzino o mică moşie) şi drepturi editoriale pentru ediţiile din limba franceză, italiană, germană[1332]. Codreanu căzuse într-un extaz mistic, cerea non-violenţă şi post şi rugăciune (specifica ţinerea postului-negru miercurea şi vinerea şi citirea *Paraclisului Maicii Domnului*. S-a spus că acceptase jertfa[1333].

Virgil Gheorghiu, reporter al ziarului „România", fondat de regele Carol al II-lea, relata despre o întâlnire a lui N. Iorga cu regele şi apropiaţii săi în care savantul, consilier regal, este consultat cu privire la situaţia existentă, în care lui Codreanu nu i s-a găsit o vină majoră, universităţile încep să se mişte, iar legionarii aflaţi în libertate sunt capabili de o răscoală. Nicolae Iorga relatează despre o convorbire cu colonelul Boyle, cel care a salvat de unul singur „colonia românească" din Odessa, încercuită de bolşevici şi nu departe de masacrare. Acesta şi-a explicat astfel succesul: canadian fiind şi vânător, cel mai grozav vânat era lupul în părţile sale, care ataca în haite, punând în pericol vânătorul. Atunci, acesta, spre a putea scăpa de furia şi foamea haitei, trebuie să identifice pe cel care este şef şi să ochească între ochi. Acesta ucis, haita se risipeşte[1334]. Este lesne de înţeles sugestia marelui savant.

Cel care a condus asasinarea celor 14 legionari în frunte cu Codreanu, maiorul Dinulescu, avea să relateze mai târziu cum s-au desfăşurat evenimentele. El recunoaşte intervenţia lui Armand Călinescu şi a generalului Bengliu, comandantul jandarmeriei, la dorinţa regelui, asasinarea fiind prezentată ca un act de mare patriotism, dictat de înalte raţiuni de stat. Astfel va fi prezentat şi jandarmilor actul ce trebuia săvârşit. Pe şoseaua de la Ploieşti la Bucureşti, în zorii zilei de 30 noiembrie 1938, au fost sugrumaţi „Căpitanul", „Nicadorii" şi „Decemvirii". Jandarmii au primit pentru fapta lor 20.000 de lei

[1331] C.Z. Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, p. 48
[1332] A.S.R.I., Fond „A", dos. 110237, ff. 298-299
[1333] C.Z. Codreanu, *Circulări şi manifeste*, p. 271
[1334] *Din luptele tineretului român...*, p. 261

fiecare, o sumă destul de însemnată pentru acea perioadă. Fiecare cadavru a primit şi câte un glonţ în spate, care să justifice „fuga de sub escortă", aşa cum a fost versiunea din comunicatul oficial. Pe cadavre s-a turnat acid sulfuric, iar mai apoi, s-a turnat o placă de beton[1335]. Ilie Vlad Sturdza afla de la tatăl său că legionarii, în frunte cu Codreanu, au fost strangulaţi şi apoi împuşcaţi în spate[1336]. Comunicatul Parchetului Militar din 30 noiembrie 1938 anunţa atacul unor necunoscuţi, iar deţinuţii au fugit din maşini care erau descoperite. După somaţii, jandarmii au făcut uz de armă şi deţinuţii au fost împuşcaţi[1337]. Un bătrân, care la acea dată era militar în termen, mi-a mărturisit că a făcut parte dintr-un escadron de cavalerie ce a făcut instrucţie pe câmpul unde au fost îngropaţi cei 14 legionari, imediat după depunerea cadavrelor în pământ.

Un tânăr publicist şi eseist de mare valoare al perioadei avea să afirme referitor la moartea lui Corneliu Codreanu: „Acest mort a răspândit un parfum de veşnicie peste pleava noastră umană şi-a readus cerul deasupra României"[1338]. Sunt spusele lui Emil Cioran. Mai târziu s-a dezis de ele. Eugen Ionescu vorbea de o „rinocerizare", o transformare în „omul ideilor primite de-a gata"[1339]. Când, atunci, în 1938, sau după aceea?! Deşi odată cu moartea lui Codreanu a început suprimarea elementelor de elită ale mişcării, s-au alăturat noi personalităţi cauzei legionare, care urmăreau mai demult pe legionari, dar stăteau în expectativă. Moartea lui Codreanu i-a convins. Este cazul lui Constantin Noica, un mare filosof creştin[1340].

Moartea lui Codreanu a avut un impact deosebit în rândurile adepţilor săi, căpătând accente mitizante. Moartea sa devenise jertfa pe care „Căpitanul" o amintise de atâtea ori în discursurile sale, „moartea legionară – cea mai scumpă dintre nunţi", după cum scria Radu Gyr, o proiectare într-o lumină mistică. Poetul legionar va scrie un poem, *Mormântul Căpitanului*, care citit astăzi ne pare exagerat sau naiv, dar, în acele zile ce-au urmat morţii lui Codreanu, reprezenta sentimentele multor legionari care, însă, nu o puteau spune precum talentatul poet. „Mormântul tău e viaţa noastră toată", îşi încheia poemul Radu Gyr[1341]. Virgil Ionescu, unul dintre adepţii săi, a primit vestea morţii lui Codreanu în lagărul de la Miercurea Ciuc. „Căpitanul murise,

[1335] *C.Z. Codreanu şi epoca sa*, Crestomaţie de G. Stănescu, Criterion Publishing, Bucureşti, 2001, p. 325; *Din luptele tineretului român 1919 -1939 (culegere de texte)*, pp. 182-184

[1336] I.V. Sturdza, *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2002, p. 18

[1337] H. Sima, *Istoria Mişcării Legionare*, p. 293; F. Veiga, *op. cit.*, p. 257

[1338] „Glasul strămoşesc", an VI, nr. 10, 25 decembrie 1940, p. 7, Sibiu

[1339] A. Heinen, *op. cit.*, p. 7

[1340] Vezi pentru aceasta pe larg S. Lavric, *Constantin Noica şi Mişcarea Legionară*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007

[1341] R. Gyr, *Mormântul Căpitanului*, în „Buna Vestire", 2 decembrie 1938

Căpitanul trebuia răzbunat!" era ideea care-l stăpânea atunci[1342]. Părintele Gheorghe Calciu era licean în acea perioadă: „Mi-aduc aminte că ceea ce m-a tulburat cel mai mult în anii aceia de liceu a fost uciderea, moartea Căpitanului. A fost pentru mine cea mai grea lovitură, nu pentru că aş fi citit eu prea multe despre Mişcarea Legionară – că nu ştiam aproape nimic – dar mi s-a părut că el, Căpitanul, aşa cum ni-l prezentau băieţii – că cei mai mari ne vorbeau adesea despre Căpitan – era o personalitate legendară. Ori această legendă fusese ucisă, iar eu am fost foarte tulburat"[1343]. Corneliu Zelea Codreanu a intrat în panteonul mitologiei legionare şi, cum o arată lucrările recente de mitologie istorică românească, a intrat şi în mitologia istorică naţională.

Mişcarea Legionară, până la moartea lui Codreanu, cunoaşte o creştere deosebită a popularităţii, a membrilor şi a simpatizanţilor. Noua concepţie a lui Codreanu de a nu mai încerca rezolvarea problemei evreieşti „cu bâta", de a lupta doar împotriva evreilor bogaţi „corupţi şi corupători", antipoliticianismul său, duce la mărirea masei de colectare a voturilor.

Corneliu Zelea Codreanu a murit şi majoritatea liderilor au fos ucişi sau se aflau în arest; astfel, un individ de mâna a doua, precum Horia Sima putea spera la putere.

Horia Sima

Corneliu Zelea Codreanu n-are şansa guvernării. Garda de Fier, rămasă fără conducătorul ei şi fără elita legionară măcelărită de Carol al-II-lea în „noaptea cuţitelor lungi", cade pradă „mirajului răzbunării", iar violenţa noului „Comandant", Horia Sima, duce la „înmormântarea" acestei mişcări care, la începutul anului 1938, cunoscuse o popularitate ce îl făcea pe Codreanu să afirme că este „Căpitanul" a peste două milioane de legionari[1344].

Sima, Antonescu, regele Mihai I şi generalii germani în timpul statului naţional-legionar

Mişcarea Legionară câştigase spre sfârşitul anului 1937 o popularitate deosebită, crescândă, dovedindu-se

[1342] V. Ionescu, *Memorii*, I, Ed. Pământ Strămoşesc, Buienos Aires, 1979, p. 217

[1343] *Viaţa Părintelui Gheorghe Calciu*, p. 25

[1344] Gr. Tr. Pop, *Garda, Căpitanul şi arhanghelul din cer*, vol. III, p. 71

o mişcare originală, iar şeful ei, Corneliu Zelea Codreanu era, după părerea istoricului E. Nolte, „cel mai charismatic lider al ultranaţionalismului european după Adolf Hitler”[1345]. Se dovedea adepta naţionalismului, a anticomunismului, a antipoliticianismului, cerea creşterea rolului bisericii ortodoxe în stat, se pronunţa pentru monarhie, lupta împotriva partidelor politice, a generaţiilor de politicieni îmbătrânite în afaceri oneroase şi maşinaţiuni politice, a „Societăţii Naţiunilor”, împotriva francmasonilor şi a evreilor. Antisemitismul n-a lipsit din platforma programatică a Gărzii de Fier, nici în perioada 1934 – 1938, dar mesajul propagandistic legionar cunoaşte o diversificare, nemaiconcentrându-se în special asupra antisemitismului ca în perioada de început a mişcării. Dar antisemitismul promovat de legionari, după opinia cercetătorului român Cristian Sandache, autor a mai multor studii privind dreapta românească, „a cântărit decisiv în catalogarea legionarismului drept un eşec ideologic, o experienţă nefastă în peisajul politic românesc”[1346]. La o astfel de etichetare nu se pot omite acţiunile violente care au caracterizat evoluţia sa, degenerând în asasinate politice. Legitimitatea unor astfel de gesturi a fost recunoscută de o importantă parte a populaţiei. Juriile civile sau militare au decis achitarea sau pedepse uşoare. În 1923, 1924, 1925, 1934, ultranaţionaliştii români au ieşit din procese reabilitaţi sau chiar cu aura unor eroi, în ochii multor contemporani de-ai lor. Acest fapt s-a datorat mentalului colectiv al timpului, în care omorârea unui om politic putea fi privită ca un act de pedepsire a unui reprezentant al unui guvern nepopular, considerat corupt şi „vândut străinilor”. Şi aici, considerăm că trebuie să intervină necesara nuanţare: existenţa în evoluţia mişcării a două perioade, „codrenistă” şi „simistă”, cu diferenţele care le-au marcat, la nivel doctrinar sau faptic. Crima rămâne însă crimă şi istoria a judecat ca atare.

Codreanu omagiat printr-o emisiune filatelică a „Ajutorului legionar”-1940

Trebuie menţionat faptul că posteritatea a judecat Mişcarea Legionară prin prisma ultimilor ei ani în politica românească, 1939 – 1941, când rămasă fără „statul ei major”, fără oamenii ei de valoare care au căzut victime

[1345] E. Nolte, *Le Mouvement fasciste de l'Europe de 1919 a 1945*, Paris, 1969, p. 24
[1346] C. Sandache, *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, p. 467

ambiţiilor autoritare ale regelui Carol al II-lea, ce nu şi-a putut subordona Garda atât timp cât a trăit întemeietorul ei, sub conducerea lui Horia Sima (care, conform „codreniştilor”, a părăsit „linia Căpitanului”) a dus la exacerbarea violenţei. A dus la sfârşitul ei. Violenţa a născut violenţă.

Încheiem cu o parte a „Testamentului Maicii Mihaela Iordache” (primit de la monahul Athanasie Ştefănescu), pe care-l considerăm definitoriu pentru modul în care legionarii vedeau misiunea lor de luptă pentru neamul românesc, atunci şi după ani, acei legionari care n-au cedat iadului închisorilor comuniste şi au trecut peste vremuri ducând mărturie a ceea ce a fost şi a ceea ce au dorit să fie: „Vor veni mulţi care vă vor sili să recunoaşteţi că generaţia de la 1922 a avut un drum greşit şi că tot restul luptei a fost o rătăcire. Tuturor să le răspundeţi răspicat: ei nu au greşit. Ei ne-au scos din adâncul unei prăpăstii, din întuneric, din dezmăţ şi necredinţă. Au aprins o făclie şi au mers cu toţii ţintă spre ea. Dacă am greşit că am scos sabia, am acceptat să fim răpuşi prin ea şi este adevărat că am curmat vieţi de oameni pe care nu aveam dreptul să le frângem. Dar astăzi, ridicaţi de jertfele scumpe ale celor care ne-au fost călăuze, vedem cărarea cea adevărată şi suntem siguri de lumină”.

CONCLUZII

Corneliu Zelea Codreanu a cunoscut încă din timpul vieții (iar după moartea sa, cu atât mai mult) o deosebită mitizare, recunoscută de mulți dintre contemporanii săi, unii dintre ei (precum Nicolae Iorga, Alexandru Averescu, Carol al II-lea, lideri charismatici ai vremii) privind cu invidie popularitatea lui ce părea să cunoască apogeul dezvoltării sale la sfârșitul anilor '30, văzută ca periculoasă de către mulți dintre oamenii politici români ai epocii. Așa precum am încercat să exprimăm încă din titlu, ne-am dorit să surprindem realitatea de dincolo de mit. Trebuie să remarcăm faptul că mitologia legionară este una extrem de bogată, așa cum n-a avut nici o grupare politică românească. Dincolo de mit, evoluția Mișcării Legionare este o parte a istoriei României, care nu poate fi nici omisă, nici neglijată.

Această lucrare s-a dorit a fi un studiu închinat evoluției Legiunii Arhanghelul Mihail, insistându-se, în special, asupra Moldovei, regiunea în care s-a născut Mișcarea, dar cercetând acțiunile importante desfășurate și în alte zone ale țării. Pentru a înțelege cauzele care au dus la apariția unei asemenea grupări în peisajul politic autohton, s-a considerat necesar a fi studiate scrierile și acțiunile naționaliste din Moldova sfârșitului de secol al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, studiu coroborat cu cercetarea istoriei evreilor, spre a cunoaște mecanismele ce au declanșat acțiunile și articolele antisemite, care s-au născut în orașele Moldovei și, în special, în Iașul din perioada obținerii independenței (în jurul celebrului „Articol 7") înainte de război, dar mai ales după, și exemplificăm prin greve, manifestații, lupta pentru „numerus clausus" în universități, conflicte de stradă, articole incendiare, aprige polemici în parlament.

Studiind cauzele și încercând a ilustra societatea moldavă antebelică și interbelică, realitățile sociale, politice, economice, religioase, mentalitățile caracteristice satului și orașului, am încercat a răspunde la întrebarea: *De ce în Moldova? De ce Mișcarea Legionară s-a născut în Moldova?* Istoriografia Mișcării Legionare i-a numit pe naționaliștii din Moldova antebelică – „precursori ai legionarismului". Nu insistăm asupra valabilității acestui concept, dar nu putem să nu remarcăm influența pe care au avut-o asupra fondatorilor Legiunii articolele lui Eminescu, Hasdeu, Conta, Negruzzi, Negri, Alecsandri, Kogălniceanu, Xenopol sau Vasile Pârvan, Dionisie Pop-Marțian și apoi Nicolae Iorga, A.C. Cuza, N.C. Paulescu, E. Vasiliu-Cluj. Scrierile legionare au reluat multe dintre tezele celor pe care i-am amintit anterior. Au devenit suport doctrinar și legitimare istorică. În Moldova, mai ales în marile orașe din nordul acestei provincii istorice, au locuit numeroși evrei, încă din secolul al XVIII-lea. Puterea lor economică într-o continuă creștere a „deranjat"

pe reprezentanții politici ai burgheziei naționale. S-a născut astfel o „cestiune ovreiască". Am prezentat o scurtă istorie a evreilor pe pământ moldav de la primele lor „așezări", încercând să surprindem nașterea tendințelor antisemite și cauzele care le-au generat. Antievreismul promovat de către o parte a românilor din această provincie istorică n-a fost unul de rasă. Dacă în Evul Mediu au fost prezente unele manifestări antievreiești având la bază o componentă religioasă, odată cu nașterea statului românesc modern, antievreismul românesc a fost unul de factură economică. În ciuda acestor manifestări, considerăm că spațiul românesc a fost unul ospitalier și prielnic pentru evrei, fapt demonstrat de imigrările succesive care s-au înregistrat din veacul al XVII-lea și până în perioada interbelică.

Partidul Național-Democrat s-a fondat în anul 1910 de către Nicolae Iorga și A.C. Cuza și programul său era naționalist și antisemit. Dar antisemitismul n-a fost principala direcție doctrinară a partidului, ci una secundară, urmând „chestiunii țărănești" și problemei românilor din afara granițelor țării. Aceasta s-a datorat lui Nicolae Iorga. După război, Nicolae Iorga a renunțat la antisemitismul antebelic și la tovarășul său A.C. Cuza. Profesorul ieșean A.C. Cuza rămâne credincios antisemitismului proferat înainte de război, fiind singurul om politic ce a reușit să facă carieră grație principiilor sale antievreiești – toate relele care aduceau atingere românilor se datorau „jidanilor". Legionarii i-au considerat pe Iorga și pe Cuza doi importanți precursori ai legionarismului, iar Partidul Național Democrat de dinainte de război a fost văzut ca o formațiune pre-legionară.

Orașul Iași era la începutul perioadei interbelice unul în care componenta etnică evreiască ajungea la aproape 50%. Mulți evrei și-au trimis copiii la școli și universități. Astfel apare problema lui „numerus clausus". Și orașe precum Cernăuți sau Cluj-Napoca aveau o pătură însemnată de evrei prezenți activ în viața economică și universitară, dar n-au avut un „patriarh al antisemitismului" așa cum a fost A.C. Cuza. El a fost fondatorul unor mișcări politice ce au promovat ca principală doctrină antisemitismul. Dar antisemitismul cuzist a fost unul, în cea mai mare măsură a lui, teoretic și în perioada propusă nu a adus perturbări majore populației evreiești. Nici măcar în scurta guvernare Goga – Cuza nu a putut să pună în practică din ideile sale antievreiești. În jurul său se conturează nucleul viitoarei „Legiuni Arhanghelul Mihail". Tot la Iași, încercările de penetrație ale comunismului bolșevic au avut cea mai mare tărie. Astfel și reacția de răspuns a fost pe măsură. Într-o logică proprie, dar nu fără o oarecare acoperire istorică, legionarii au suprapus iudaismul peste comunism. S-a născut – anti-iudeo-bolșevismul, una dintre principalele direcții doctrinare urmate de legionari.

Perioada 1919 – 1927 a fost (din punctul de vedere al cercetării noastre) una a luptei studenţeşti împotriva comunismului, a luptei studenţilor naţionalişti împotriva colegilor lor evrei şi s-a constituit într-o ucenicie politică pentru viitorii lideri legionari. A fost caracterizată prin numeroase conflicte, care au degenerat în tentative de asasinat şi chiar în asasinate. O primă formă de manifestare a anticomunismului interbelic ieşean a fost „Garda Conştiinţei Naţionale", Corneliu Zelea Codreanu activând în cadrul ei în perioada studenţiei, alternând lupta în Universitate împotriva studenţilor evrei şi comunişti, cu acţiunile grupării conduse de Constantin Pancu împotriva muncitorimii cu simpatii bolşevice. „Generaţia de la 1922" a fost cea care a ridicat steagul luptei studenţeşti contra evreilor şi comuniştilor. Dintre liderii acestei lupte s-au ales fondatorii Mişcării Legionare.

Naţionalismul antisemit capătă structură politică prin „Liga Apărării Naţional-Creştine", o altă organizaţie în care „văcăreştenii" (întemeietorii Legiunii Arhanghelul Mihail) au ucenicit sub îndrumarea lui A.C. Cuza. Complotul eşuat împotriva miniştrilor, bancherilor şi patronilor presei „stângiste" şi omorârea lui Manciu au declanşat procese în care rolul studenţimii naţionalist-creştine a fost hotărâtor în achitarea lui Codreanu şi a tovarăşilor săi. A dus la recrudescenţa curentului naţionalist, dar nu a putut influenţa major societatea românească. Codreanu căpăta o popularitate deosebită, dar în alegeri, L.A.N.C. şi Legiunea Arhanghelul Mihail au fost victime ale „psihozei colective" a electoratului, ce-şi îndrepta speranţele spre „ardelenii lui Maniu" din P.N.Ţ. şi nu trimiteau reprezentanţi în Parlament. Această perioadă s-a numit (în istoriografia mişcării) – „protolegionară".

Perioada supusă atenţiei prin acest studiu, 1927 – 1938, din istoria legionarismului din România, în special a evoluţiei sale în judeţele nordice ale Modovei, s-a caracterizat prin extinderea nucleului „văcăreştean" din iunie 1927 la peste 30.000 de membri în 1934 şi la aproape 600.000 de votanţi în 1937 (după spusele lui Eugen Cristescu, pe atunci şef al serviciilor secrete româneşti), prin continuarea politicii cuziste antisemite şi prin încercarea de trecere de la antisemitismul teoretic la cel practic, prin coborârea de la catedră, în stradă sau pe ulițele satului. De la un cvasi-anonimat într-o perioadă când încrederea electorului român se îndrepta către „ardelenii lui Maniu", profitând de carenţele democraţiei româneşti şi de creşterea masei de nemulţumiţi, pe fondul crizei economice şi a dezamăgirii produse de guvernarea naţional-ţărănistă, Mişcarea Legionară devine o grupare politică ce atrage în rândurile ei activişti de valoare, în marea lor majoritate reprezentanţi ai tineretului ce încerca să câştige poziţii în faţa unor generaţii îmbătrânite, considerate politicianiste. Nemulţumiţii sunt cei care măresc rândurile Gărzii de Fier. Alegerile din anul 1937, care au făcut din Partidul Totul pentru Ţară a treia

forţă politică a ţării, au arătat că legionarism nu înseamnă antisemitism şi atât. Voturile antisemiţilor au mers, în cea mai mare parte a lor, către Partidul Naţional Creştin al lui Goga şi Cuza. Mişcarea Legionară se erija într-o formaţiune antipoliticianistă.

Înfiinţată în 1927, într-un an marcat de moartea regelui Ferdinand I şi a lui Ionel Brătianu, de început de fervoare ţărănistă, apariţia „Legiunii Arhanghelul Mihail" trece neobservată mai ales în publicistică. A fost necesară o activitate susţinută a micului grup legionar prin marşuri de cucerire a maselor, în Bucovina, Moldova, Basarabia şi Ardeal. Erau repurtate primele succese regionale: Neamţ, 1931, Tutova, 1932, candidaţii legionari au fost aleşi deputaţi (Corneliu Zelea Codreanu şi respectiv Ion Zelea Codreanu). Au contat campaniile propagandistice originale ale legionarilor. Am prezentat şi câteva aspecte ale doctrinei legionare pentru a înţelege resorturile care au impus efectuarea unor acţiuni care au plăcut sau displăcut, unora sau altora, dar care, pe cei mai mulţi i-a impresionat. Doctrina legionară arată că alături de unele elemente de sincronism cu alte mişcări politice europene din dreapta radicală aflăm multe elemente de mare originalitate. Mişcarea se prezenta în faţa electoratului tânără şi entuziastă. Taberele de muncă s-au dovedit un excelent mijloc de propagandă electorală, de călire a cadrelor, de disciplinare, ierarhizare şi activitate colectivă. Comerţul legionar părea o idee cu mari sorţi de izbândă.

Anticomunismul legionar a rămas fără un mare impact în rândul opiniei publice în această perioadă datorită acţiunilor energice ale autorităţilor, în 1924, Partidul Comunist din România fiind ilegalizat, iar organizaţiile cripto-comuniste care au apărut au avut o popularitate redusă. Dar pericolul bolşevic se menţine, mai ales că România era vecină cu U.R.S.S., cu care avea şi diferende teritoriale. Antisemitismul nu a depăşit limitele unor altercaţii locale, minore. Antidemocratismul n-a avut mai mult succes, iar conflictul dintre generaţii a rămas la nivel declarativ. Colecţiile de documente publicate (în special sub conducerea prof. Ioan Scurtu) arată faptul că liderii legionari s-au aflat mereu în atenţia autorităţilor şi acţiunile lor au fost adesea îngrădite şi datorită şi acestui fapt nu au putut pune sub semnul întrebării democraţia românească.

Garda de Fier este suprimată politic de către guvernele ţărăniste, iorghiste sau liberale. Represiunea împotriva Gărzii din decembrie 1933 şi ilegalizarea ei pentru a nu mai putea participa la alegeri conduce la exacerbarea conflictului între autorităţi şi legionari. „Nicadorii" găsesc necesară uciderea lui I.G. Duca, un om politic şi un spirit de mare valoare, dar reprezentantul unui guvern care, conform mai multor opinii credibile ale vremii, iniţiase o politică de distrugere a Mişcării Legionare. Asasinarea lui I.G. Duca părea că va duce la

înmormântarea unei mişcări care abia începuse drumul către electorat. Dar procesul Gărzii de Fier, achitarea celor consideraţi asasini morali, a dus la reabilitarea Mişcării. Intelectuali de mare valoare i s-au alăturat. Omorârea lui Mihail Stelescu a făcut ca Mişcarea Legionară să piardă multe dintre simpatiile pe care le câştigase atât de greu, dar jertfa (o putem numi aşa căci a fost recunoscută chiar şi de către Nicolae Iorga, un duşman declarat al legionarilor) lui Moţa şi Marin de la Majadahonda, de pe frontul anticomunist din Spania, a readus-o în faţa opiniei publice. Şi Codreanu a arătat românilor o mişcare tânără, entuziastă şi nepătată de vreo guvernare. Moartea lui Moţa şi a lui Marin au fost văzute de o mare parte a opiniei publice ca fiind o jertfă a lumii creştine. A fost una dintre principalele cauze care au transformat Mişcarea într-o forţă politică cu pretenţii de guvernare în decembrie 1937. Şi momentul morţii generalului Cantacuzino, unul dintre eroii din războiul de reîntregire naţională şi care se alăturase lui Codreanu, s-a transformat într-o sărbătoare legionară. Candidaţii şi apoi deputaţii Legiunii erau personalităţi politice şi culturale ale vremii care au ridicat prestigiul ei şi al liderului.

Corneliu Zelea Codreanu căpătase o popularitate ce părea să umbrească pe toate marile personalităţi interbelice (Averescu, Iorga, Maniu sau Carol al II-lea). Pactul de neagresiune electorală încheiat cu Iuliu Maniu, considerat unul dintre puţinele spirite oneste ale epocii, a mărit numărul adepţilor săi, dar a grăbit şi recrudescenţa conflictului cu regele. Mişcarea părea că se apropia de preluarea puterii. Dar istoria nu-i oferă lui Codreanu posibilitatea de a începe şi de pe poziţii oficiale desăvârşirea „României legionare". Ca urmare a manevrelor regelui Carol al II-lea, Codreanu, care devenise alături de Maniu principalul obstacol în faţa insaturării regimului său de dictatură regală, este asasinat şi, odată cu el, este distrusă şi elita legionară. Legiunea Arhanghelul Mihail se destramă odată cu moartea „Căpitanului" ei. Gruparea politică care i-a supravieţuit nu mai era produsul luptei şi educaţiei legionare, ci al contextului politic intern şi european şi al ambiţiilor conducătorilor ei sau a manevrelor lui Carol al II-lea, a dorinţei sale de putere sau de salvare a tronului. Pasul „de la idealul izbăvirii la realitatea dezastrului" a fost unul foarte mic.

A fost o mişcare de mare originalitate, specificul societăţii româneşti punându-şi amprenta asupra caracteristicilor sale, dar foarte importante au fost şi concepţiile liderului ei, Corneliu Zelea Codreanu, Mişcarea Legionară împrumutând din personalitatea „Căpitanului". Printre caracteristicile sale se află şi unele ce se regăsesc în mişcarea fascistă italiană, germană, croată, maghiară. Dar legătura ei cu aceste mişcări, anumite stipendii, acuzaţia de a fi fost Coloana a V-a, nu s-au probat nici în instanţă în 1938, nici de către istoricii comunişti. I-au lipsit tendinţele imperialiste, care o diferenţiază de fascismul

italian şi german. Într-adevăr, constatăm concepţia formării „omului nou", specifică mişcărilor fasciste din Germania şi Italia. Dar Mişcarea Legionară era călăuzită de un elan revoluţionar, de un entuziasm dat în principal de tinereţea membrilor ei. Trebuie remarcat faptul că masa principală a activismului legionar a constituit-o studenţimea, fapt prea puţin caracteristic altor mişcări din dreapta radicală europeană. Germania nazistă a privit cu răceală pe legionari, Hitler îi vedea ca proferând misticismul şi aventura politică, iar Codreanu s-a arătat prea puţin dispus să accepte directivele şi recompensele germane. Şi legăturile cu Italia fascistă erau tensionate, nefiind bine primite tendinţele de autoritate manifestate de partidul lui Mussolini. Mult mai receptiv s-a arătat Partidul Naţional Creştin, care era mult mai bine văzut de cercurile conducătoare germane. Era un partid mult mai bine ancorat în realităţile burghezo-capitaliste ale epocii şi naziştii şi-au arătat interesul pentru această grupare politică românească.

Legăturile Mişcării Legionare cu ortodoxismul, cu Biserica Ortodoxă Română, o fac să se individualizeze între celelalte mişcări ultranaţionaliste din Europa. Tenta creştină era atipică în rândul mişcărilor fasciste, în Italia şi Germania nu s-a realizat o simbioză între fascism şi religia creştină. Dacă în Germania putem vorbi de o sciziune a Bisericii, în Italia cvasitotalitatea populaţiei era catolică. Trebuie să menţionăm faptul că în România, Biserica era despărţită de stat într-o mult mai mică măsură faţă de cum era în statele vest-europene. De asemenea, România era o ţară eminamente agrară şi rurală, iar ţărănimea ei era legată strâns de ortodoxismul tradiţional, simbol al supravieţuirii şi continuităţii elementului românesc în spaţiul carpato-danubiano-pontic.

Legiunea Arhanghelul Mihail a avut un impact deosebit asupra societăţii româneşti interbelice şi nu numai. Agresiunile, asasinatele au aprins numeroase dispute atunci şi între urmaşi, unii văzând în ele răspunsuri legitime la abuzuri îndreptate împotriva legionarilor, alţii considerându-le crime odioase. Să remarcăm faptul, recunoscut de mulţi dintre istoricii români, că în timpul cât mişcarea a fost condusă de Codreanu nu a fost ucis nici un evreu. Este necesar să punctăm încă o dată diferenţa între Mişcarea Legionară a lui Codreanu şi Mişcarea Legionară a lui Horia Sima. Violenţa, mai ales cea electorală, a fost caracteristică şi celorlalte partide interbelice, democratice, precum P.N.L., P.N.Ţ. sau Partidul Poporului. Condamnau violenţa, dar recurgeau la ea pentru ajustarea scorului electoral. Memorialistica vremii arată că multe dintre guvernele României interbelice au acţionat represiv împotriva Mişcării Legionare. Era o mişcare ce se ridica împotriva tuturor partidelor, pe care le vedea corupte şi „politicianiste". A.C. Cuza afirma că violenţa nu era

între concepțiile sale, dar „lăncierii" săi au adus destulă violență în viața politică a anilor 1935-1938.

Urmărirea evenimențială a evoluției mișcării oferă posibilitatea cititorului de a putea desprinde că faptele dau măsura tuturor lucrurilor, dar cei peste 70 de ani scurși de la interzicerea ei, din care 50 în care România s-a aflat sub conducerea dușmanilor ei – Carol al II-lea, Ion Antonescu, comuniștii – au făcut ca istoria legionarilor să fie sub semnul controversei.

În ceea ce ne privește, am stăruit asupra celor mai diverse opinii, în așa fel încât cititorul să-și poată forma și propria sa părere, neinfluențat de autor. Parcurgerea a numeroase lucrări (de multe ori mai multe ediții, după cum ele au fost găsite în biblioteci sau arhive, cercetarea desfășurându-se de-a lungul a șapte ani), prezentarea a cât mai multe opinii (lucrări de epocă, ziare, conferințe, istoriografie) au oferit mai mult decât o imagine unilaterală în ceea ce am încercat să ilustrăm. Nutrim speranța că lucrarea noastră aduce un plus de informație și înțelegere a ceea ce a fost Legiunea Arhanghelul Mihail.

POSTFAȚĂ

Mă surprinde plăcut faptul că un tânăr a studiat și a scris cu mult curaj despre Mișcarea Legionară. Doctor în istorie, profesorul Daniel Dieaconu și-a prezentat teza de doctorat *Comunitățile evreiești din nordul Moldovei în perioada 1866 – 1938. Organizații, personalități și acțiuni antievreiești,* la Universitatea din București, sub îndrumarea distinsului academician Dinu C. Giurescu, una dintre marile personalități pe care le-am întâlnit în exilul de dincolo de ocean și care m-a onorat la lansarea primei ediții a cărții mele cu prezența și cuvântul său. Este o temă mai puțin dezbătută în istoriografia românească actuală. Abordează acum o nouă temă dificilă, care stă în continuare sub semnul controversei și care are nevoie de lămurire. Eu sper ca mulți dintre cei de astăzi, iar dacă nu, măcar cei ce vor urma să cunoască adevărata istorie a legionarismului, nu cea scrisă de comuniști. De aceea cred că că sunt necesare astfel de lucrări și am sprijinit acest demers. L-am cunoscut pe autor și am călătorit cu dânsul la Mănăstirea Rarău și la Părintele Filaret Gămălău, la Aiud, la Monumentul Martirilor închisorilor comuniste sau la Mănăstirea Petru-Vodă, la Părintele Iustin. Este un fiu al munților Neamțului, al Ceahlăului, așa cum și eu mă consider, cu multă mândrie.

Studiindu-i lucrarea, autorul m-a convins că este un competent cunoscător al Mișcării Legionare din România, în toată evoluția sa, de la origini până la suprimarea ei de către Ion Mihalache, I.G. Duca, de regele Carol al II-lea, de Armand Călinescu. Ultimii doi i-au omorât prin strangulare în Noaptea Sfântului Andrei (29 noiembrie 1938) pe Corneliu Zelea Codreanu, pe „decemviri" și „nicadori" (14 persoane). Ultimii care au vrut să distrugă Mișcarea Legionară au fost comuniștii. Dar, atâta vreme cât pe teritoriul românesc sau în afara lui mai există oameni care mărturisesc credința legionară, „Legiunea Arhanghelul Mihail" trăiește încă. Și eu vă asigur că n-a murit, deși au fost mulți care au dorit aceasta și mai doresc încă.

Mă bucur să constat că autorul aduce argumente prin care susține că Mișcarea Legionară a avut un rol important în regenerarea spirituală a neamului românesc, că a avut un pronunțat caracter religios, că a avut un impact însemnat asupra societății românești din perioada interbelică. Autorul mai atrage atenția că regimul comunist a avut grijă să pună sub semnul controversei tot ce a însemnat Mișcarea Legionară. A prezentat generațiilor care au urmat mai ales perioada 1939-1941.

Figura lui Corneliu Zelea Codreanu, creatorul și „Căpitanul" „Legiunii Arhanghelul Mihail" conturează un chip charismatic în panteonul național al conducătorilor care au iubit pământul și neamul românesc. Radiografia Mișcării Legionare cuprinde nu numai zona Moldova, ci toată suprafața țării, unde

românii adevărați s-au nevoit pentru binele neamului. Încă din 1919, Corneliu Zelea Codreanu s-a ridicat la luptă împotriva comunismului, considerându-l o amenințare cumplită pentru neamul românesc. De-a lungul perioadei interbelice, legionarii s-au opus cu îndârjire comuniștilor. Codreanu, care s-a dovedit un vizionar, vedea primejdia cea mai mare venind de la ruși: „De vor intra trupele rusești pe la noi și vor ieși învingătoare în numele Diavolului, cine poate să creadă, unde este mintea care să susțină, că ele vor pleca de la noi, înainte de a ne sataniza, adică bolșeviza? Consecințele? Inutil ale discuta". Dar Codreanu a murit și rușii au intrat în țară la noi. Și, așa cum a prezis Codreanu, ne-au „satanizat" și „bolșevizat". Dar nu pe toți. I-am văzut pe ruși cu ochii lui Radu Gyr:

„Din Urali spre Soare-Apune,
Cum veneau încinși cu piei,
Parcă fumega din ei
Duhnet de sălbăticiune".

În spiritul lui Codreanu și al Mișcării Legionare, m-am ridicat să lupt împotriva năvălitorilor din Răsărit, așa cum au făcut-o mii de români. Steagul României libere a fost fluturat în Munții Făgărașului de Ion Gavrilă-Ogoranu până în 1956. Poporul român a fost singurul dintre cele stăpânite de sovietici care a luptat cu arma-n mână împotriva comunismului.

Am suferit în închisorile comuniste peste 21 de ani și, în plus, 2 ani de „domiciliu obligatoriu" în Bărăgan. Am fost condamnat la 47 de ani de detenție politică severă pentru că mi-am apărat patria și biserica străbună. Cea mai mare osândă am suportat-o în temnița de la Aiud. Fac parte dintre puținii voluntari români care au luptat împotriva regimului comunist fără să fac compromisuri. De pe această poziție, apreciez efortul autorului care a abordat această temă a istoriei legionarismului, a naționalismului-creștin din România.

Grigore CARAZA,
Poiana Teiului, 1 septembrie 2008

*

Dumnezeu a rânduit să înțeleg frumusețea icoanei și să pot da cursuri de iconografie și am înțeles că oricât de negre și viforoase pot fi zilele omului, icoana își păstrează nealterată frumusețea, culoarea și lumina. Tot Dumnezeu, în mărinimia sa, a făcut să întâlnesc două icoane vii ale neamului românesc – Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa și Părintele Iustin Pârvu – și ei, precum Sfânta Icoană, și-au păstrat frumusețea, lumina și culoarea chiar și după 16-17 ani de temniță neagră plină de furtună și grindină de lovituri.

Când am plecat rănit din România, în exil, acolo am aruncat rădăcina de rugăciune în cer, pământul țării îl pierdusem; pentru mine biserica și rugăciunea au fost singurele puncte de sprijin, nu știu ce m-aș fi făcut să rătăcesc într-o lume în care să nu fi avut măcar atât.

Șerban Corneliu Popa[1347],
Mănăstirea Diaconești, 12 septembrie 2009

[1347] Șerban Corneliu Popa locuiește acum la Montreal, Canada. Este artist plastic, dar nu numai. Cununia sa cu Rodica a săvârșit-o Părintele Gheorghe Calciu, în capela ortodoxă de la Val David, Câmpul Românesc din Hamilton, Canada. Părintele i-a promis: „O să-ți fac o nuntă românească, de o să mă pomenești". A rămas apropiat de viața ortodoxă românească, revenind constant în România, la Mănăstirea Petru Vodă și la Mănăstirea Diaconești, locurile de care era atât de legat duhovnicul său, Părintele Gheorghe Calciu.

*

Bunul Dumnezeu m-a ajutat să fiu martor al multor evenimente din istoria noastră națională. În tinerețe, m-am alăturat luptei pentru idealurile naționalist-creștine și pentru aceasta ani mulți și grei am petrecut în închisorile comuniste, unde mi-am înțeles suferința și am mărturisit pe Hristos. Am suferit după gratii cu mari personalități ale neamului românesc, fie ei legionari sau țărăniști, liberali, cuziști, social-democrați, averescani, dar cu toții buni români, care au dorit binele neamului românesc și au luptat pentru aceasta, fiecare așa cum a înțeles, și amintesc pe Nichifor Crainic, Radu Gyr, Gheorghe Calciu, Istrate Micescu, Nicolae Grebenea, Ioan Sabău, Andrei Ciurunga, Ilie Rădulescu, Ioan Petrovici, Dumitru Bejan, Dumitru Stăniloaie, Petre Țuțea, Mircea Cancicov ș.a. Tinerii legionari din închisori au dat dovezi deosebite de creștinism și românitate.

Iubirea de Dumnezeu, de pământul străbun, m-a călăuzit în orice clipă din viața mea. Naționalismul nostru românesc este o înțelegere supremă câștigată prin experiența de veacuri a vieții românilor și plătită scump de suferințele noastre, an de an. E ceva care este al nostru, a fost și este de temut pentru dușmanii străini neamului nostru.

Martirii și mucenicii noștri din închisori au fost torturați pentru credința lor, pentru iubirea de neam. Au fost mărturisitori ai acestui neam și în închisoare s-au rugat pentru el. Nu au avut nicio vină față de țara lor. Testamentul lor spiritual trebuie să ne fie un îndemn la credință.

Sfinții din închisori sunt modele pentru noi toți, mai ales pentru generațiile care urmează nouă. Să folosim ca armă jertfa lor, mai ales că astăzi mai-marii zilei încearcă o nouă răstignire a lor. Jertfa lor este de fapt măsura creștinătății noastre. Să nu dăm uitării martirajul acestor mucenici, mai ales astăzi când există multă lipsă de jertfă. Am văzut totuși, în osuarul de la Monumentul de la Aiud, creștini care se rugau și sărutau osemintele celor ce-au murit în închisoare. Să nu ne pierdem ortodoxia ca să nu ne pierdem neamul și să o primim așa cum ne-au lăsat-o Sfinții Părinți.

Despre Corneliu Zelea Codreanu și Legiunea Arhanghelul Mihail, istoricii noștri mai vechi sau unii mai noi au avut grijă să denatureze adevărul. Au făcut-o cu un scop: generațiile care le-au urmat (sau vor urma) să nu știe adevărata istorie a românilor. Nu s-a scris „fără ură și părtinire", așa cum ar trebui să o facă adevărații istorici.

Studiul acesta este făcut de un intelectual creștin, care s-a aplecat asupra „fenomenului legionar" cu dăruire și acribie. Mă rog Bunului Dumnezeu să-i dea înțelepciune. Autorul argumentează pertinent că Mișcarea Legionară

are o bogată încărcătură în latura sa spirituală, că a fost o mișcare originală prin legătura ei cu Biserica Ortodoxă Română, că nu a fost o simplă agentură a Abwehr-ului în România. Mă bucură faptul că se studiază acest fenomen și mărturiile noastre, ale celor care mai trăiesc, puțini într-adevăr, pot ajuta la rescrierea unei istorii care n-a beneficiat până nu demult decât de un singur fel de prezentare, bineînțeles, negativă. Căci cei care au scris erau dușmanii mișcării, cei cărora le era frică de ea și mă mir faptul că încă le mai este, astăzi când tinerii din „Frățiile de Cruce" de la sfârșitul anilor '30 sunt octogenari sau nonagenari (părintele Grebenea, care a murit acum câțiva ani, a depășit o sută de ani, iar părintele Ioan Sabău, care trecuse de 90 de ani, a murit anul acesta, la fel ca monahul Athanasie Ștefănescu, ce a trecut la cele veșnice anul trecut). Sunt tot mai puțini astăzi dintre cei care au trăit acele vremuri și au crezut în biruința legionară și mărturia lor nu trebuie să se piardă. De aceea am sprijinit această lucrare având credința că ea va prezenta o istorie așa cum a fost. Oameni de mare valoare s-au alăturat legionarismului încă de la sfârșitul anilor '30 și ei au umplut temnițele încă din timpul lui Carol al II-lea. Au murit în închisori sau au supraviețuit și prea puțini au fost cei care și-au renegat idealurile, trecutul legionar.

Tinerii legionari erau credincioși și au crezut în rolul creștin al Mișcării. După ani sau chiar zeci de ani de temniță grea, mulți dintre supraviețuitori s-au îndreptat către mănăstiri. Aici și-au aflat liniștea, loc de rugăciune, nevoință și curățenie. Cândva, Codreanu gândea ca ultim mijloc, retragerea în munți, căci de veacuri, românul a primit lupta în munți și codri. Astăzi, muntele și mănăstirile sale rămân doar locurile unde românul lucrează pentru mântuire. Pentru mântuirea neamului nostru. Aceasta este lupta noastră.

Găsesc titlul potrivit: Corneliu Zelea Codreanu a fost încă din timpul vieții sale o legendă, iar moartea sa, care a fost o jertfă – „cea mai scumpă dintre nunți", cum spunea cântecul legionar, a făcut ca proiectarea sa mitică să capete o deosebită profunzime. Corneliu Zelea Codreanu și Mișcarea Legionară au fost însă și o realitate care aparține istoriei românilor. N-o putem neglija și trebuie să o înțelegem. Mai mult, Corneliu Zelea Codreanu a intrat într-un panteon al mitologiei istorice românești, unde trebuia demult să-și afle locul.

Tineretul de astăzi trebuie să știe ce a însemnat „fenomenul Pitești", ce s-a întâmplat după gratiile temnițelor comuniste. Niciun torționar nu a fost pedepsit, niciun politician nu se roagă pentru martirii noștri.

Dacă noi, românii, nu ne vom uni, suntem sortiți pieirii, dacă nu vom lua măsurile de îndreptare.

Tineretul nostru trebuie să studieze și testamentele acestor mucenici ai neamului românesc și testamentele marilor bărbați care au condus destinele noastre. Așteptăm momentul când Sfântul Sinod va canoniza pe sfinții

închisorilor comuniste. Avem dovezi clare de sfinţenie a lor. E necesar însă să-i cinstim mai ales în inimile nostre.

Este necesară o redresare a sufletelor noastre, să nu lăsăm să moară adevărata libertate a românilor, acum într-o Europă măcinată de confuzii şi de ateism. Neamul românesc va reînvia prin învierea lui Hristos, prin jertfa şi ateism. Prin rugăciunile din sfintele noastre biserici şi mănăstiri, mântuirea noastră. Mulţi români s-au reîntors la Hristos. Sufletul românesc a început să se retragă în biserică, în lumânarea aceea care arde şi se topeşte, dar care nu se stinge, este mereu înlocuită spre a fi pentru veşnică lumină.

Să ne străduim să oferim celorlalte culturi europene ceea ce este în stare geniul românesc să producă, dar să nu lăsăm identitatea noastră naţională să se risipească. Ortodoxia noastră a rezistat prin dârzenia poporului, a clerului şi a monahilor.

Tu, neamule, ai dat dovadă supremă de curaj şi măreţie în toate greutăţile şi ţi-ai vărsat propriul sânge în lovituri şi prigoane! Ai dat sângele tău în chip cutremurător. Noi stăm în genunchi şi-ţi sărutăm fruntea ta de viteaz şi de mucenic al Golgotei.

Să fiţi cei mai iubitori, cei mai buni, mai drepţi, mai muncitori, mai cinstiţi, mai gospodari. Să nu alergaţi niciodată după bani, fiindcă ei vă fac să alergaţi pe panta patimilor omeneşti! Să goniţi politica din jurul altarelor, aşa cum a gonit Mântuitorul pe mânuitorii de bani!

Arhim. Iustin Pârvu

Stareţul Sfintei Mănăstiri „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril"

Petru Vodă, 2008

23 Iul. 2008 (Sf Foca)
Binecuvântare dela
† Petru Vodă
Frate Iustin

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Arhive, colecţii de documente, antologii, enciclopedii, statistici, anuare, lucrări colective

- *Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Iaşi*, Fondul Colecţia de planuri şi hărţi, Fondul Directoratul Ministerial Iaşi 1930-1931, Fondul Documente P, Fondul Isprăvnicia Ţinutului Neamţ 1831-1832, 1838, Fondul Parchetul General – 1907, Fondul Prefectura Iaşi –1915, 1923-1924, 1931, 1937, 1938, Fondul Primăria Oraşului Iaşi – 1921/1925, Fondul Universitatea Al.I. Cuza-Rectorat 1919/1938, Fond Chestura Poliţiei Iaşi, 1927, Fond Prefectura judeţului Iaşi, 1928
- *Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Neamţ*, Fondul Colecţia Fotografii, Fondul C. Turcu, Fondul Prefectura Neamţ 1859, 1901, 1924, 1926, 1927-1930, 1936-1938, Fondul Prefectura Roman 1907, 1927-1930, 1934-1936, Fondul Primăria Piatra-Neamţ-1859, 1901, 1923, 1926, Fondul Primăria Roman – 1907, 1921, 1933, Fondul Primăria Târgu-Neamţ 1923-1926, Fondul Tribunalul Judeţean Neamţ, 1866-1869, 1878, 1901, 1919, Fondul Siguranţa Generală 1934-1938, Fondul Ziare-Reviste
- D.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, 1927
- A.S.R.I., Fond „P", dos. 111041; A.S.R.I., Fond „D", dos. 1152; A.S.R.I., Fond „D", dos. 1186; A.S.R.I., Fond „A", dos. 110237

*

Adevărul în procesul Căpitanului, Col. Omul Nou, Miami, Florida, SUA, 1992
Analiza rezultatelor recensământului general al populaţiei României din 1899, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1944
Anuarul statistic al României 1937-1938, Imprimeria Naţională , Bucureşti, 1939
Arhivele Totalitarismului, I.N.S.T.R., Bucureşti, 1993-1999
Cartea Căpitanului Corneliu Zelea Codreanu, vol. I, Ed. Politică a Mişcării Conservatoare, Bucureşti, 2008
Catalogul documentelor aflate în Fondul Rectorat de la A.N.D.J. Iaşi, 1879-1950, coord. I. Braunstein, vol. I
Călători străini despre ţările române, vol. V, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1973
Călători străini despre ţările române, vol.VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 717
Călători şi scritori străini despre evreii din principatele române, coord. S. Callimachi şi S. C. Cristianu, Iaşi, 1945, vol. I
Cântece legionare, Fundaţia Buna Vestire, Bucureşti, 2008
Consfătuirea din 23-24 aprilie 1910 şi Întrunirea publică din 25 aprilie 1909 (cuvântările ţinute la aceste prilejuri). Programul, Vălenii de Munte, 1910
Contribuţia evreiilor din România la cultură şi civilizaţie, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2004
Copilăria comunismului românesc în arhivele Cominternului, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2001
Corneliu Zelea Codreanu şi epoca sa. Crestomaţie de G. Stănescu, Criterion Publishing, Bucureşti, 2001
Cursurile de vară din Vălenii de Munte, Tip. Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1910
Cronica anonimă a Moldovei, Ed. Academiei, Bucureşti, 1975
Cronica Ghiculeştilor, Ed. Academiei, Bucureşti, 1980
Dezbaterile Adunării Deputaţilor, 1919-1937
Dicţionarul statistic al României întocmit pe baza rezultatelor definitive ale Recensământului General al Populaţiei României din 19 decembrie 1912, Inst. De Arte Grafice C. Sfetea, Bucureşti, 1914
Din luptele tineretului român 1919-1939, ed. D. Sfiinţescu, Ed. Fundaţia Buna Vestire, Bucureşti
Doctrine politice în România secolului XX, Ed. Inst. de Teorie Socială, Bucureşti, 2001
Documente din Arhivele ieşene, Ed. Minerva, Bucureşti, 1988, vol. I-II
Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1916-1919, Ed. Politică, Bucuresti, 1966
Enciclopedia de istorie a României, Ed. Meronia, Bucureşti, 2000
Enciclopedia României, 1937, vol. II
Evreii din România în secolul XX, Fast şi nefast într-un răstimp istoric - (1900- 1920), Ed. Hasefer, Bucureşti, 2003, vol. I şi II
Iaşul în lupta revoluţionară, Ed. Junimea, Iaşi, 1979

Ideea care ucide, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, 1994
Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România (I.M.E.R.), vol. I, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1986
Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1986, vol. coordonat de V. Eskenasy, vol.II/ 1
Izvoare si marturii referitoare la istoria evreilor din Romania , Ed. Hasefer, Bucuresti, 1996, vol. III/ 1
Intelectualii şi Mişcarea legionară, Fundaţia Buna Vestire şi Fundaţia George Manu, Bucureşti, 1996
Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România 1927-1931, vol. II, I.N.S.T.R., Bucureşti, 1997
Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România, vol. IV, I.N.S.T.R., Bucureşti, 2003
Iuliu Maniu în faţa Istoriei, coord. G. Ţepelea, Ed. Gândirea românească, Bucureşti, 1993
Îndrumător în Arhivele Statului Neamţ, Bucureşti, 1985, p. 96
Judeţul Bacău - pagini memorabile din lupta maselor, Bacău, 1971
Marea răscoală a ţăranilor din 1907, Ed. Academiei, Bucureşti, 1967
Mărturii. Chestiunea evreiască, antologie D. Hâncu, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996
Memoria Antiquitatis, 1969-2006, Piatra-Neamţ
Minorităţile naţionale din România 1918-1925, Arhivele Statului din România, Bucureşti, 1995, coord. I. Scurtu şi L. Boar
Monitorul Oficial, 1926-1937
Pe marginea prăpastiei..., 21-23 ianuarie 1941, Bucureşti, 1942
Poezia în cătuşe, ed. A.I. Popescu, Ed. Omniscop, Craiova, 1995
Procesul mareşalului Antonescu. Documente, I, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1995
Programul şi caracterul general al Legiunii Arhanghelul Mihail – Garda de Fier, Câmpulung, 1931
Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930, vol. II, tom XXXIV-XXXVII, Bucureşti, 1938
Satire politice care au circulat în public, manuscrise şi anonime între 1840-1866, antologie de C.D. Aricescu, Ed. Tiparul modern G. Luis, Bucureşti, 1884
Sfântul închisorilor – mărturii despre Valeriu Gafencu, ed. de monahul Moise, Ed.Reîntregirea, Alba Iulia, 2007
Studia acta historiae iudaeorum romaniae (S.A.H.I.R.), Bucuresti, Ed. Hasefer, vol I-X, 1991-2004
Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluţie 1919-1927, I.N.S.T., Bucureşti, 1996
Tabăra de muncă. Cuvânt înainte de Mihail Polihroniade, Tip. Ziarului Universul SA, Bucureşti, 1936
Viaţa Părintelui Gheorghe Calciu, Ed. Christiana, Bucureşti, 2007

II. Cotidiane, periodice, reviste

Adevărul, 1907-1910, selectiv, Bucureşti
Apărarea naţională, 1922-1927, *Almanah Apărarea naţională* – 1925, Iaşi
Arma, 1925, Buhuşi
Axa, 1934-1935, selectiv, Bucureşti
Biruinţa, 1918-1920, 1939-1940, Piatra-Neamţ-Roman
Braţul de Fier, 1930, Focşani
Bunavestire, 1934-1936, selectiv, Bucureşti
Calendarul, 1932-1933, Bucureşti, selectiv
Conştiinţa, 1919-1920, Iaşi
Criterion, 1936, Bucureşti
Cruciada românismului, Galaţi, 1935-1936
Curentul, 1933, selectiv, Bucureşti
Cuvântul, revistă politică, 1916, Iaşi, şi 1934-1936, selectiv şi *Cuvântul-Almanah*-1941
Cuvântul liber, 1924-1925, Iaşi, selectiv
Cuvântul Iaşului, 1930, Iaşi
Cuvânt studenţesc, 1934-1936, selectiv, Iaşi
Curierul israelit, 1920-1930, Bucureşti
Dimineaţa, 1907, 1921-1922, 1933-1934, Bucureşti
Dosarele istoriei, 1998-2000, Bucureşti
Dreptatea, 1933, Bucureşti
Egalitatea, 1920-1921, 1925, Bucureşti
Garda Bucovinei, nov.1932 - ian. 1933, Câmpulung Moldovenesc
Glasul strămoşesc, iulie 1937- nov. 1938, Iaşi
Glasul studenţesc, 1927, Iaşi

Iaşul socialist, 1925, Iaşi
Iconar, 1935-1937, Bucureşti, selectiv
Îndreptarea, 1920, Bucureşti, selectiv
Învierea, 1995-1996, Bucureşti, selectiv
Însemnări sociologice, 1935-1936, selectiv, Bucureşti
Libertatea, 1918-1920, Orăştie
Luptătorul, 1915, Focşani
Magazin Istoric, 1965, 1995, Bucureşti
Moldova, octombrie 1930, Iaşi
Mesagerul de Neamţ, 2006, Piatra-Neamţ
Naţionalistul, 1922-1923, Iaşi
Neamul românesc, 1906-1938, selectiv
Opinia, 1919-1927, Iaşi
Orientări, 1937, Bacău
Pământ strămoşesc, 1927-1938, selectiv
Porunca Vremii, 1934-1940, Bucureşti, nr. festiv, 1937
Predania, Bucureşti, 1937
Puncte cardinale, 2003, Bacău
Rătăcitorul evreu, 1907-1910, Botoşani
Rânduiala, 1935-1937, Bucureşti
Reformatorul, 1910-1930, Piatra-Neamţ
România creştină, 1935-1937
Renaşterea noastră, 1922-1924, Galaţi
Rost, 2003-2005
Scara-Almanah-1998, Bucureşti
Sentinela română, 1918-1920, Vatra-Dornei
Telegraful, 1921-1927, Piatra-Neamţ
Ţara noastră, 1921-1924, Cluj-Napoca
Unirea, 1919-1923, Iaşi
Universul, 1907, 1919-1920, 1933-1934, Bucureşti
Vestitorii, 1936, Iaşi

III. SCRIERI DE EPOCĂ, REEDITĂRI

Aurelian, P.S., *Ţara noastră. Schiţe economice asupra României*, Ed. Bucuresci, Bucureşti, 1880
Banea, I., *Căpitanul*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936
Banea, I., *Rânduri către Generaţia Noastră*, Frăţia Românească, Bucureşti, 1940
Barachi Tua, L., *Garda de Fier*, Ed. Mişcării Legionare, Bucureşti, 1940
Băicoianu, C.P., *Studii economice şi politice, 1898-1940*, Bucureşti, 1941
Brăileanu, T., *Sociologia şi arta guvernării. Articole politice*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1940
Canianu, M., Candrea, A., *Dicţionar geografic al judeţului Roman*, Societatea Regală de geografie, Bucureşti, 1895
Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1981
Călinescu, A., *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991
Chiriţă, C., *Dicţionar geografic al judeţului Iaşi*, Societatea Regală de geografie ,Bucureşti, 1888
Cioran, E., *Schimbarea la faţă a României*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1937
Ciuntu, Th., *Dicţionar geografic, statistic şi istoric al judeţului Tecuciu*, Societatea Regală de geografie, Bucureşti, 1897
Codreanu, C.Z., *Circulări şi manifeste*, Col. Omul Nou, Munchen, 1983
Codreanu, C.Z., *Doctrina legionară. Prezentare concisă*, Ed. Lucman, Bucureşti, 2003
Codreanu, C.Z., *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999
Codreanu, C.Z. *Pentru legionari*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936
Codreanu, C.Z., *Scrisori studenţeşti din închisoare*, Iaşi, 1925
Codreanu, C.Z., *Însemnări de la Jilava*, Col. Europa, Munchen, 1994
Conta, V., *Opere complecte*, Ed. Librăria Şcoalelor, Bucureşti, 1914
Crainic, N., *Programul statului etnocratic*, în „Ortodoxie şi etnocraţie", Ed. Cugetarea, Bucureşti, 1938
Crainic, N., *Zile albe, zile negre*, vol. I, Casa Editorială Gândirea, Bucureşti, 1991
Crevedia, N., Calotescu-Neicu, N., *Antologia epigramei româneşti*, Ed. Cartea românească, Bucureşti, 1933

Cuza, A.C., *Curs de economie politică*, Iaşi 1923
Cuza, A.C., *Despre poporaţie*, Ed. Tiparul românesc, Bucureşti, 1910
Cuza, A.C., *Doctrina naţionalistă creştină*, Iaşi, 1928
Cuza, A.C., *Îndrumări de politică externă. Desfiinţarea Ligei Naţiunilor, revizuirea tratatelor. Alianţa României cu Germania. Discursuri rostite în anii 1920-1936*, Bucureşti, 1941
Cuza, A.C., *Jidanii în război*, Ed. Steaua, Bucureşti, 1923
Cuza, A.C., *Monopolul alcoolului şi Mişcarea poporaţiei urbane din Moldova (1905 – 1907)*, Iaşi, 1910
Cuza, A.C., *Naţionalitatea în artă*, Ed. Apărarea Naţională, Iaşi, 1908
Cuza, A.C., *Numerus clausus*, Ed. Apărarea Naţională, Iaşi, 1924
Cuza, A.C., *Scăderea poporaţiei creştine şi înmulţirea jidanilor*, Bucureşti, 1910
Diamandi, S., *Galeria oamenilor politici*, Ed. Eurosong&Book, Bucureşti, 1997
Dogan, M., *Analiza statistică a Democraţiei parlamentare din România*, Bucureşti, 1946
Drăghicescu, D., *Din psihologia poporului român*, Ed. Socec, Bucureşti, 1907
Duca, I.G., *Amintiri*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991
Eminescu, M., *Chestiunea evreiască*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2003
idem, *Literatura populară*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1941
idem, *Ne e silă. Scrieri politice*, Ed. Moldova , Iaşi, 1991
idem, *Scrieri politice şi literare*, Ed. Minerva , Bucureşti, 1905
Filipescu-Dubău, N., *Dicţionar geografic al judeţului Dorohoi*, Societatea Regală de geografie Bucureşti, 1891
Ghelerter, L., *Descreşterea populaţiei israelie în România 1899-1912*, Iaşi, 1912
Gheorghiu, C.D., *Dicţionarul geografic al judeţului Neamţ*, Societatea Regală de geografie, Bucureşti, 1895
Goga, O., *Mustul care fierbe*, Ed. Cultura naţională, Bucureşti, 1923
Grebenea, N. *Amintiri din întuneric*, Ed. Scara, Bucureşti, 2000
d'Hauterive, M., *Memoriu despre starea Moldovei la 1787*, ed. Academia Română, Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1902, ediţie bilingvă
Hasdeu, B.P., *Istoria toleranţei religioase în România*, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1992
Hasdeu, B.P., *Opere*, vol. V, Ed. Floarea darurilor, Bucureşti, 2003
Hasdeu, B.P., *Publicistică politică*, Ed. Saeculum, Bucureşti, 2003, vol. I-II
Hâciu, A.N., *Evreii în Ţările Româneşti*, Tiparul Cartea Românească S.A., Bucureşti, 1943
Herseni, T., *Mişcarea legionară şi muncitorii*, Bucureşti, 1937
Hogaş, C., *Opere*, vol. I, Bucureşti, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984
Hogea, D., *Din trecutul oraşului Piatra Neamţ. Amintiri*, Ed. Record, P. Neamţ, 1936
Iamandi, V., *Politica naţională de Stat. Problema naţionalizării orşelor, minorităţile etnice şi alte chestiuni*, Bucureşti, 1935
Iasinschi, V., *În faţă cu adevărul*, în „Corneliu Codreanu – Prezent", Col. Dacoromania, Madrid, 1966
Ionescu, N., *Roza vânturilor*, Col. Omul Nou, Munchen, 1973
Ionescu, S., *Dicţionar geografic al judeţului Suceava*, Bucureşti, 1894
Iorga, N., *Basarabia noastră, Studii şi documente*, vol. XXIV, Bucureşti, 1912
Iorga, N., *Istoria comerţului românesc*, Tiparul românesc, Bucureşti, 1925, vol I-II
Iorga, N., *Istoria industriilor la români*, Ed. Tiparul românesc, Bucureşti, 1927
Iorga, N., *Istoria evreilor în Ţerile noastre*, în „A.A.R.M.S.I", 1913
Iorga, N., *Istoria evreilor în Ţerile noastre*, Librăriile Socec & Comp şi C. Sfetea, Bucureşti, 1913
Iorga, N., *Istoria românilor*, vol. X, *Întregitorii*, Bucureşti, 1939
Iorga, N., *Iudaica*, Ed. Toroutiu, Bucureşti, 1937
Iorga, N., *Memorii*, vol. V., Bucureşti, 1939
Iorga, N., *Neamul românesc din Bucovina*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1905
Iorga, N., *Opere economice*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1982
Iorga, N., *O viaţă de om aşa cum a fost*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1976
Iorga, N., *Problema evreiască la Cameră şi Note despre vechimea evreilor în ţară*, Tipografia Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1910
Iorga, N., *România cum era până la 1918*, vol. II, Tipografia „Datina românească", Vălenii de Munte, 1940
Iorga, I., *Românii prin călători*, vol.III, Ed. Cartea Românească, 1935, Bucureşti
Iorga, N., *Supt trei regi: Istoria a unei lupte pentru un ideal moral şi naţional*, Datina Românească, Bucureşti, 1934
Istrate, Gh., *Îndreptarul Frăţiilor de Cruce*, Iaşi, 1937
Kaufman, J. *Cronica comunităţilor evreieşti din judeţul Neamţ*, Ed. Record, Piatra Neamţ, 1929, vol. I-II
Kaufman, J., Berkovici, E., *Evreii luptători în revoluţia de la 1848*, Ed. Wiegand, 1893, Bucureşti
Kălimănescu, Al., *Jidanii în România*, Iaşi, 1866

Kirileanu, G.T., *Scrieri*, vol. II, Ed. Minerva, Bucureşti, 198
Kotzebue, W. de, *Din Moldova. Tablouri şi schiţe din 1850*, Institutul de Arte Grafice Ath. Gheorghiu, Iaşi, 1944
Lovinescu, E., *Memorii*, vol. II, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1934
Marin, V., *Crez de generaţie*, Ed. Totul pentru Ţară, Sibiu, 1936
Mătasă, C., *Călăuza judeţului Neamţ*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1929
Melchisedec, Ep., *Cronica Romanului*, Bucureşti, 1874-1875, vol. II
Miclescu, I.G., *Cestiunea evreilor, o chestiune morală*, Ed. Noua Imprimerie Moldova de Sus, Botoşani, 1897
Moţa, I.I., *Cranii de lemn*, Ed. Totul pentu Ţară, Sibiu, 1936
Moţa, I.I., *Testament*, Col. Omul Nou, Salzburg, 1954
Murărăşu, D., *Naţionalismul lui Eminescu*, Ed. Pacifica, Bucureşti, 1991, (prima ediţie- Ed. Vremea, Craiova, 1923
Nădejde, V., Ţiţu, I., *Dicţionar geografic al judeţului Botoşani*, „Societatea de geografie'', Bucureşti, 1895
Negri, C., *Versuri, proză, scrisori*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1909
Niemirower, I., *Scrieri complete*, vol. II, Ed. Lojei Noua Fraternitate, Bucureşti, 1919
Paleologul, Al., *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991
Pandrea, P., *Portrete şi controverse*, Bucureşti, 1945
Panu. G., *Chestiunea israelită*, Ed. Tip. Nouă A. Gheorghiu, Iaşi, 1886
Papanace, C., *Destinul unei generaţii*, Ed. Scara, Bucureşti, 2002
Papanace, C., *Evocări*, Ed. Fundaţiei Buna Vestire, Bucureşti, 1997
Papanace, C., *Mihai Eminescu, un mare precursor al legionarismului românesc*, Biblioteca Verde, nr. 4, Roma, 1951
Paulescu, N.C., *Cele patru patimi*, Ed. C. Sfetea, Bucureşti, 1921
Paulescu, N.C., *Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria*, Ed. Antet XX Press, 2001
Păun, G., *Chestia evreilor*, Tip. Lupta, Bucureşti, 1893
Polihroniade, M., *Criza naţionalismului. Acţiune şi reacţiune*, Bucureşti, 1929
Roller, M., *Istoria R.P.R.*, Ed. de Stat Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1952
Rosetti, R., *Amintiri*, vol. I-II, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996
Rosetti, R., *Romania and the Jews*, I.V. Socecu, Bucureşti, 1904
Rotman, L., *Şcoala israelito-română*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1999
Russo, A., *Opere complete*, Ed. Cugetarea, Bucureşti, 1942
Russo, A., *Scrieri*, ed. P.V. Haneş, Bucureşti, 1908
Samson, A.P., *Memoriile unui gazetar, 1927-1937*, Bucureşti, 1979
Săghinescu, V., *Chestiunea neasimilării evreilor*, Tipografia Naţională, Bucureşti, 1902
Săghinescu, V., *Evreii din România (1418-1906)*, Tiparul Naţional, Iaşi, 1906
Schwarzfeld, E., *Din istoria evreilor. Împopularea, reâmpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor din Moldova*, Ed. U.E.P., Bucureşti, 1914
Schwarzfeld, M., *Evreii în literatura populară românească*, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2004
Schwarzfeld, M., *Evreii în literatura română. Studiu de psihologie populară*, Ed. Universală, Bucureşti, 1892
Schwarzfeld, M., *Ghindurile a 40 de nopţi ale lui Cilibi Moise, vestitul din Ţara Românească*, Bucureşti, 1867
Schwarzfeld, M. *Ochire asupra istoriei evreilor din România*, Tipografia E. Wiegand, Bucureşti, 1887
Socor, E., *Despre plagiatul d-lui Cuza*, Atelierul ziarului Adevărul, Bucureşti, 1923
Şumuleanu, C, *Procesul cârciumarilor din Iaşi*, Tip. Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1910
Vasiliu-Cluj, E., *Situaţia demografică a României*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1923
Viforeanu, T., *Dictatura fascismului român*, Ed. F.N.R., 1924
Zanne, A., *Proverbele românilor*, vol. VI, Ed. Socec, Bucureşti, 1901
Zeletin, Şt., *Burghezia română*, Bucureşti, 1928

IV. Lucrări de specialitate, lucrări memorialistice publicate postbelic, alte lucrări recente

Alui Gheorghe, A., *Părintele Iustin Pârvu şi morala unei vieţi câştigate*, Ed. Credinţa strămoşească, Iaşi, 2005
Aderca, M., *Felix Aderca şi problema evreiască*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996
Agrigoroaie, I., *Împotriva organizaţiilor naţionaliste, de extremă dreapta (1919-1920)*, în C.I., VIII, Iaşi, 1977
Alecsandri, V., *Proză*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1983
Argetoianu, C., *Pentru cei de azi, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IV, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991
Asandului, G., *Evreii din România, 1866-1938*, Ed. Institutul european, Iaşi, 2000
Banea, I., *Căpitanul*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995
Bălan, M., *Istoria beţiei la români*,Ed. Eurostampa, Timişoara, 2002

Bălănescu, S., Solacolu, I., *Inconsistenţa miturilor. Cazul Mişcării Legionare*, Ed. Polirom, Iaşi, 1995
Boia, L., *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000
Boilă, Z., *Amintiri şi consideraţiuni asupra mişcării legionare*, Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2000
Borşa, I.D., *Cal troian intramuros. Memorii legionare*, Ed. Lucman, Bucureşti, 2000
Bostan, C., *In Memoriam Constantin Matasă*, Biblioteca Antiquitatis, Piatra Neamţ, 2002
Brăescu, G., *Panorama teatrului folcloric din judeţul Neamţ*, Ed. Brăescu, Piatra-Neamţ, 2000
Brăescu, G., *Dramaturgie folclorică din judeţul Neamţ*, Ed. Nona, Piatra-Neamţ, 2003
Brunea Fox, F., *Memoria reportajului*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1985
Cantauzino, Al., *Opere complete*, Col. Omul Nou, Munchen,1990
Caradino, N., *Nopţi albe şi zile negre*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1992
Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, Bucureşti, 1995
Cartland, B., *Viaţa scandaloasă a regelui Carol al II-lea*, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1995
Chiper, I., *România şi Germania*, Ed. Elion, Bucureşti, 2000
Ciauşu, M., *Panteonul Mişcării Legionare*, în „Mituri istorice româneşti", Ed. Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1995
Cilibi Moise, Vestitul în Ţara Românească. *Practica şi apropourile*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2005
Ciucanu, C., *Dreapta românească interbelică. Politică şi ideologie*, Ed. Tipo Moldova, Iaşi, 2009
Ciuntu, C., *Din Bucovina pe Oder. Amintirile unui legionar*, Rio de Janeiro, 1967
Coman, V., *Cântecul legionar*, Ed. I. Mării, Munchen, 1959
Constantin, I., *O istorie trăită*, Ed. Printeuro, Ploieşti, 1995
Constantinescu, G., *Evreii din România*, Ed. Fronde, Alba-Iulia, 2000
Constantinescu, I., *Din însemnările unui fost reporter parlamentar*, Ed. Politcă, Bucureşti, 1978
Constantiniu, F., *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997
Cosma, N., *Culisele Palatului Regal 1930-1940*, Ed. Globus, Bucureşti, 1990
Cosmovici, M., Iliescu, S., Silvestru, O., *Ţara, Legiunea, Căpitanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008
Costachie, S., *Evreii din România – studiu de geografie umană*, Ed. Universităţii Bucureşti, 2004
Costachie, S., *Evreii din România – Aspecte geografice*, Ed. Topform, Bucureşti, 2003
Cutişteanu, S., Gh. I. Ioniţă, *Electoratul român în perioada interbelică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1970
Deletant, D., *Comunismul în România*, Ed. Academia Civică, Bucureşti, 1997
Dieaconu, D., *Evreii din Moldova de Nord, cu privire specială asupra judeţului Neamţ*, Ed. Universitară, Bucureşti şi Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009
Ducic, J., *Rapoarte diplomatice din Bucureşti (1937-1940)*, Ed. Universal Dalsi – Prometej, Bucureşti, 1998
Dumitrescu, Gh., *Locul Partidului Ţărănesc Radical – Grigore Iunian în istoria României (1932-1940)*, Ed. Sfera, Bucureşti, 2000
Dungaciu, D., *Naţiunea şi provocările (post) modernităţii*, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2004
Eliade, M., *De la Zalmoxix la Genghis-Han*, Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980
Eliade, M., *Texte "legionare" şi despre "românism"*, ed. M. Handoca, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001
Gafencu, Gr., *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991
Golopenţia, A., *Opere complete, vol. II, Statistică, demografie şi gepolitică*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1992
Grebenea, N., *Amintiri din întuneric*, Ed. Scara, Bucureşti, 2000
Heinen, A., *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997
Hitchins, K., *România – 1866 – 1947*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996
Hogaş, C., *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1984, Ed. Minerva, Bucureşti
C. Iancu, *L'emanicipation de Juifs de Roumanie (1913-1919)*, Ed. de l'Universite de Montpellier, 1992
Iancu, C., *Emanciparea evreilor din Romania (1913-1919)*, Ed. Hasefer, Bucuresti, 1999
Iancu, C., *Evreii din România 1919-1938. De la emancipare la marginalizare*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996
Iancu, C., *Istoria evreilor din România (1866-1919)*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996
Ionescu, V., *Memorii*, I, Ed. Pământ Strămoşesc, Buienos Aires, 1979
Iordan, I., *Memorii*, vol I-II, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1976
idem, *Discursuri politice*, Ed. Politică, Bucureşti, 1988
Istrate, Gh., *Frăţiile de Cruce*, Ed. Europa, Munchen, 1954
Jurcă, V., *Istoria social-democraţiei în România*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1998
Lavric, S., *Constantin Noica şi Mişcarea Legionară*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007
Livezeanu, C., Cultura şi naţionalismul în România mare, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998
Maxim, V., *Lămuriri legionare*, Ed. Gordian, Timişoara, 1998
Mihu, A., *Sociologia Mişcării Legionare*, în E. Weber, „Dreapta românească", Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 199
Milcoveanu, S., *Corneliu Zelea Codreanu, altceva decât Horia Sima*, vol. I, Biblioteca Învierea, nr. 7, Bucureşti, 1996

Milza, P., *Les Fascismes*, P.U.F., Paris, 1986
Moţu, I., *România şi comunismul*, 1919-1939, Ed. Corint, Bucureşti, 2000
Muşat, M., I. Ardeleanu, *Viaţa politică din România 1918-1921*, Ed. Politică, Bucureşti, 1971
Mutti, C., *Mircea Eliade, Legiunea şi Noua Inchiziţie*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001
Neagoe, S., *Triumful raţiunii contra violenţei*, Ed. Junimea, Iaşi, 1979
Neagoe, S., *Viaţa universitară interbelică clujeană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, vol. I-II
Nedelcu, F., *De la restauraţie la dictatura regală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981
Nedelcu, F., *Campania electorală desfăşurată în ajunul alegerilor din decembrie 1937*, în „Studii şi articole de istorie", vol. XIV, Bucureşti, 1969
Neuman, V., *Istoria evreilor din România*, Ed. Amarcord, Timişoara, 1996
Niessen, J.P., *Naţionalismul românesc: o ideologie a integrării şi mobilizării*, în "P. Sugar, Naţionalismul sud-est european în secolul XX", Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2002
Nolte, E. *Le Mouvement fasciste de l'Europe de 1919 a 1945*, Paris, 1969
Oişteanu, A., *Imaginea evreului în cultura română*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2004
Opriţa, G., *Istoria Gărzii de Fier*, Ed. Gordian, Timişoara, 1995
Opriţescu, M., *Partidul Naţionalist Democrat condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, Bucureşti, 2000
Ornea, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă*, Ed. Fundaţiei pentru cultură, Bucureşti, 1991
Ornea, Z., *Junimea şi junimismul*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981
Ornea, Z., *Sămănătorismul*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971
Pandrea, P., *Garda de Fier*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001
Papanace, C., *Destinul unei generaţii*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999
Pascal, P., *Obştea evreilor din Piatra Neamţ*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2005
Pătrăşcanu, L., *Sub trei dictaturi*, Ed. Politică, Bucureşti, 1978
Pârvu, I., *Cuvânt înainte*, în N. Grebenea, „Amintiri din întuneric", Ed. Scara, Bucureşti, 2000
Petculescu, C., *Mişcarea Legionară, mit şi realitate*, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, Bucureşti, 1997
Pop, Gh. T., *Caracterul antinaţional şi antipopular al Partiduli Naţional Creştin*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978
Pop, Gr. Tr., *Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer*, vol. II-III, Ed. Eurasia, Bucureşti, 1993
Rădulescu-Motru, C., *Cultura română şi politicianismul*, Ed. Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1995
Râpeanu, V., *Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Nae Ionescu*, Ed. Moldova, Iaşi, 1990
Rebreanu, L., *Opere*, vol. III, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1968
Rogger, H., Weber, E., *Dreapta europeană (profil istoric)*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1995
Rosseti, R.R., *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, Bucureşti, 1993
Rusu, D.I., *Cântecul speranţei şi al libertăţii – Viaţa lui Grigore Caraza*, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2009
Sandache, C., *Viaţa publică şi intimă - Carol al II-lea*, Ed. Paideia, 1998
Sandache, C., *Corneliu Zelea Codreanu, istorie şi biografie*, Ed. Mica Valahie, Bucureşti, 2005
Sandache, C., *Doctrina naţional-creştină în România*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1997
Sadoveanu, M., *Baltagul*, Ed. Gramar, Bucureşti, 2003
Savu, Al.Gh., *Dictatura regală (1938-1940)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1970 Sbârnă, G., *Parlamentul şi politica externă a României (1919-1940)*, Ed. Sylvi, Bucureşti, 2000
Scurtu, I., *Political Parties in Romania after Parliamentary elections (1919-1937)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Alexandru Xenopol", Iaşi, XVII, 1980
Scurtu, I., Troncotă, C., *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, 1925, în "Arhivele totalitarismului", an II, nr. 3/1994
Scurtu, I., Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999
Scurtu, I., *Viaţa politică din România, 1918-1944*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1982
Sfiinţescu, D., *Răspunsuri la întrebări ale tinerilor ce doresc tot adevărul despre Mişcarea Legionară*, Ed. Crater, Bucureşti, 1996
Sima, H., *Istoria Mişcării Legionare*, Ed. Gordian, Timişoara, 1996
Sima, H.. *Sfârşitul unei domnii sângeroase*, Ed. Mişcării Legionare, Madrid, 1977
Solomovici, T., *5000 de ani de umor evreiesc*, Ed. Teşu, Bucureşti, 2006
Someşan, M., *Mişcarea studenţească din 1922*, în „Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, Bucureşti, 2002
Stanca S., coord., *Dicţionar biografic de istorie a României*, Ed. Meronia, Bucureşti, 2008
Stâncilescu-Bârda, Al., *Elemente de istorie naţională reflectate în proverbe româneşti*, East European Quarterly, ianuarie 1991
Stoenescu, A.M., *Istoria loviturilor de stat din România*, vol. III, Ed. Rao, Bucureşti, 2006
Strejnicu, F., *Mişcarea Legionară şi evreii*, Ed. Imago, Sibiu, 1995

Sturdza, I.V., *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2002
Sturdza, M., *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Ed. Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994
Sandru, D., *Reforma agrară din 1921*, Bucureşti, 1976
Şandru, I., *Pe urmele lui O. C. Tăslaoanu*, Ed. Constant, Sibiu, 1998
Şeicaru, P., *Un junimist antisemit, A.C. Cuza*, Ed. Carpaţii, Madrid, 1956
Talavera, N.N., *Fascismul în Ungaria şi România*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1996
Talavera, N.N., *Nicolae Iorga. O biografie*, Institutul European, Iaşi, 1995
Talavera, N.M.N., *The green shirts and the others*, Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1976
Tănase, Gh., Diaconu, I., *Contribuţii la cunoaşterea mişcării sindicale din judeţul Neamţ*, P. Neamţ, 1973
Teodorescu, G.M., *Poezii populare române*, vol. II, Ed. Minerva, Bucureşti, 1985
Topârceanu, G., *Balade vesele şi triste*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1986
Treptow, K.W., *Politica regală şi alegerile din 1937-1938*, în „Europa XXI", vol. III-IV (1994-1995)
Treptow, K., Buzatu, Gh., *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu, mai 1938*, Iaşi, 1992,
Troncotă, C., *Mihail Moruzov şi Serviciul Secret de Informaţii al Armatei Române*, Ed. Evenimentul Românesc, 1997
Ţăranu, J., *Amintiri animate*, Ed. Danubius, Bucureşti, 1996
Ţiu, I., *Mişcarea legionară după Corneliu Codreanu*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2007, vol. I-II
Ţurlea, P., *Nicolae Iorga în viaţa politică a României*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1991
Ţurlea, P., *Nicolae Iorga în viaţa politică a României interbelice*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol ", Iaşi, XXIII, 1986
Ţuţea, P., *Între Dumnezeu şi neamul meu*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1992
Ungureanu, Gh., *Catagrafia locuitorilor Moldovei din anul 1820*, în "Revista de statistică", nr. 7/1967, Bucureşti
Veiga, F., *Istoria Gărzii de Fier. Mistica ultranaţionalismului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996
Volovici, L., *Ideologia naţionalistă şi problema evreiască în România anilor '30*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995
Weber, E., *Dreapta românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995,
Wolff, L., *Inventarea Europei de est. Harta civilizaţiei în Epoca luminilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000
Vulcănescu, M., *Nae Ionescu aşa cum l-am cunoscut*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992
Zamfirescu, D., *Legiunea Arhanghelului Mihail. De la mit la realitate*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1997

CUPRINS

I. Cuvânt înainte 5
II. Introducerea autorului 7
III. Studiu introductiv 16
IV. Capitolul I 50
V. Capitolul II 116
VI. Captolul III 184
VII. Capitolul IV 238
VIII. Capitolul V 288
IX. Concluzii 352
X. Postfaţă 359
XI. Bibliografie 365

Autorul şi ceilalţi colaboratori la acest proiect aduc mulţumiri pentru mecenatul care a făcut posibilă apariţia acestei cărţi:

a. **Arh. Iustin Pârvu, Mănăstirea Petru-Vodă (Haşca);**
b. **Adriana Bălan Fonta – Canada;**
c. **Gabriela Marcoci – Canada;**

Au mai sprijinit „logistic" şi material apariţia acestei cărţi:

- *Pr. Ilie Ioan; Mihaela Tănase; Mihai Daniel Ciucanu;*
- *Prof. Vasile Răşchitor; prof. Dorel Rusu;*
- *Remus Dieaconu; Vasile (Adi) Diaconu;*
- *Pavel Amariei; Dan Rusu-Curcă; Dorel Ichim;*
- *Costel Arsinte; Pavel Cioată; Ion Asaftei;*
- *Lucian Ichim; George Ursuţ-Avram;*
- *Ionel Tătaru; Dan Tărlungeanu;*
- *Vasilică Acuculiţei; Adrian Panţiru; Nicuşor Curcă;*
- *Nicoleta Apetrei;*
- *dr. Viorel Alexandroaia; prof. Ion Diaconu;*
- *prof. Dana Grumăzescu; înv. Maria Ţigănici;*
- *Maria Gociu;*

Despre Corneliu Zelea Codreanu şi Legiunea Arhanghelul Mihail, istoricii noştri mai vechi sau unii mai noi au avut grijă să denatureze adevărul. Au făcut-o cu un scop: generaţiile care le-au urmat (sau vor urma) să nu ştie adevărata istorie a românilor. Nu s-a scris „fără ură şi părtinire", aşa cum ar trebui să o facă adevăraţii istorici.

Mă bucură faptul că se studiază acest fenomen şi mărturiile noastre, ale celor care mai trăiesc, puţini într-adevăr, pot ajuta la rescrierea unei istorii care n-a beneficiat până nu demult decât de un singur fel de prezentare, bineînţeles, negativă. Căci cei care au scris erau duşmanii mişcării, cei cărora le era frică de ea şi mă miră faptul că încă le mai este, astăzi când tinerii din „Frăţiile de Cruce" de la sfârşitul anilor '30 sunt octogenari sau nonagenari (părintele Grebenea, care a murit acum câţiva ani, a depăşit o sută de ani, iar părintele Ioan Sabău, care trecuse de 90 de ani, a murit anul acesta, la fel ca monahul Athanasie Ştefănescu, ce a trecut la cele veşnice anul trecut). Sunt tot mai puţini astăzi dintre cei care au trăit acele vremuri şi au crezut în biruinţa legionară şi mărturia lor nu trebuie să se piardă. De aceea am sprijinit această lucrare având credinţa că ea va prezenta o istorie aşa cum a fost.

Tinerii legionari erau credincioşi şi au crezut în rolul creştin al Mişcării. După ani sau chiar zeci de ani de temniţă grea, mulţi dintre supravieţuitori s-au îndreptat către mănăstiri. Aici şi-au aflat liniştea, loc de rugăciune, nevoinţă şi curăţenie. Cândva, Codreanu gândea ca ultim mijloc, retragerea în munţi, căci de veacuri, românul a primit lupta în munţi şi codri. Astăzi, muntele şi mănăstirile sale rămân doar locurile unde românul lucrează pentru mântuire. Pentru mântuirea neamului nostru. Aceasta este lupta noastră.

Găsesc titlul potrivit: Corneliu Zelea Codreanu a fost încă din timpul vieţii sale o legendă, iar moartea sa, care a fost o jertfă – „cea mai scumpă dintre nunţi", cum spunea cântecul legionar, a făcut ca proiectarea sa mitică să capete o deosebită profunzime. Coneliu Zelea Codreanu şi Mişcarea Legionară au fost însă şi o realitate care aparţine istoriei românilor. N-o putem neglija şi trebuie să o înţelegem. Mai mult, Corneliu Zelea Codreanu a intrat într-un panteon al mitologiei istorice româneşti, unde trebuia demult să-şi afle locul.

Arhimandrit Iustin Pârvu
Mănăstirea Petru Vodă

9 786068 136158

ISBN: 978-973-612-371-9
ISBN: 978-606-8136-15-8